



ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య పరిషత్

ఆంధ్ర భారత చరిత్రానుసంధ్యనము  
(STUDIES IN ANDHRA BHARATHA)

కోరింపడం ఆంధ్రానుసంధ్యనము, యం., ప.,

**K. Ramakrishnaiya, M.A.,**  
READER IN TELUGU,  
*University of Madras.*

సర్వస్వామ్యములు  
గ్రంథకర్తవి

PRINTED AT THE  
ANDHRAPATRIKA PRESS  
MADRAS—1929

ప్రథమముద్రణము  
౧౯౦౦ ప్రతులు

శ్రీరామచంద్రకృతినం

ద్వంద్వాతీతం గురొద్గుణమ్,

యోగీశ్వరం జ్ఞానధనం

నందే నా గోశ్వరం గురుషమ్.





## PREFACE

This book is the result of my work, as the University Reader in Telugu. It is based on the lectures delivered by me in Nov. 1928, under the auspices of the Madras University, and is only an amplification of the matter contained therein.

Andhra Bharata is doubtless the earliest and most important work extant in Telugu from a linguistic as well as an artistic point of view; and it is only proper that a critical and historical appreciation of the Telugu language and literature should begin with a study of that great work.

Critics are often prone to remark that the last word on Telugu Bharata has already been said, and that there is nothing more to be worked on the subject. But it may be said that they have to realise that Mahabharata is a diamond with many facets still demanding the view and appreciation of the critic. Telugu language and literature have to be studied more critically from a historical point of view, their gradual development has to be traced, the underlying influences that moulded their development in different ages have to be noted, and the real place and importance of Bharata, especially of Tikkana's poetic expression and art, in Telugu

## II

literature, have to be brought out, by a close comparison of the Telugu text with that of the Sanskrit original. As such, this sort of study and work has been brought under the purview of the Telugu Department. For the present I have to confine myself to Virataparva alone for purposes of comparison, as no authorised version of the original text for other Parvas is available so far.

In this connection, it is with feelings of reverence and gratitude, that I thank Dewan Bahadur, Sir. R. Venkataratnam Naidu garu, Kt., M.A., D. Litt., Ex Vice Chancellor of this University, for having encouraged me in taking up this subject on hand as part of my work here. I have to thank N. Bangarayya garu, B.A., for the help he has rendered me in this work while he was here as a Fellow of the Telugu department. I express my deep sense of gratitude to M.R.Ry. Desoddharaka, K. Nageswara Rao Pantulu garu, the noble Patron of Telugu Literature, for the kindness with which he accepted to include my work in his Andhra Grandhamala, and the promptness with which he got it through the press. My thanks are also due to the University authorities for having permitted me to publish this work.

K. R.

---

## పీఠిక

---

మద్రాసు విశ్వకళాపరిషత్తులో ఘోషింపబడుగా  
నుండి క్రింది సాహిత్యమున నేను జేయఁగలిగిన సరిశోధ  
ఫలితమే యీ గ్రంథము.

ఆంధ్రభాషావాఙ్మయము చరితమును, వాని  
సక్రమపరిణామమును అన్వేషించి విమర్శించుట నే ప్రాచ్య  
సరిశోధనాలయమందలి యాంధ్రశాఖ చేయఁదగిన పనిగా  
కున్నది. భారతమే యీ భాషలో మొదటి యుద్గ్రంథ  
మగుటచే, తద్భాషావాఙ్మయ పరిణామమున కిది యెంత  
సహకార దోష్యడినదో తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకత  
కలదు. ఇంతకు ముఁద్య మనేకు లనేకవిధముల దీనిని  
విమర్శించియే యున్నారనుట వాస్తవమే. కాని నన్న  
పాఠ్యము చెప్పినట్లుగా విశ్వజనీనమై పరఁగు నీ భారత  
సత్త్వము దాని నాశ్రయించువారి దృక్పథమునుబట్టి  
వివిధ కాంతుల నీనుచు నేయుండు ననుటకు సందేహ  
ము లేదు. కావున భారతకవితకుఁ దత్తద్దేశకాలపరిస్థితు  
లకు నెట్టినంబంధము కలదో, ఇది యాంధ్రభాషావాఙ్మయ

పరిణామమున కెట్లు తోడ్పడినదో, కవిత్వయముయొక్క--  
అందు ముఖ్యముగా కవిబ్రహ్మయొక్క-- కవితానిర్మాణ  
చాతుర్య మెట్టివిశేషగుణములు కలదగుటచే సర్వాతి  
శాయియై వెలుచున్నదో పరిశీలించి వినరింపఁగల విమ  
ర్శన లింకను బయలుదేఱవలసియున్నది. గీర్వాణసారస్వత  
మహావృక్షశాఖకుఁ గట్టినయందుగా బయలుదేఱి విజ్ఞం  
భించిన యాంధ్రసారస్వతము నందు ఆంధ్రజాతీయతా  
గుణ మెంతవఱకు నిలిచియున్నదో పరిశీలించవలసి  
యున్నది. ప్రాచీనాంధ్రభాషాస్వరూపమును గుర్తించి,  
దాని కితరద్రావిడభాషలతోడను, సంస్కృతప్రాకృతముల  
తోడనుగల సంబంధ బాంధవ్యములను నిర్ణయించి, తద్భాషా  
చరిత్ర నన్వేషించుటయు నావశ్యకంజే. ఆంధ్రసారస్వత  
మహావృక్షమునకు 'లలితస్కంధము' ఆంధ్రభారతము.  
ఈ స్కంధము నాశ్రయించినచో, నావృక్షమునకు 'మూ  
లంబగు' దేశీయపుఁ బలుకుబడియు, పైకి విజ్ఞంభించిన  
ప్రబంధాదిశాఖల యథార్థస్థితియు మనకు సులభముగ  
గోచరించును. కావుననే యిది యొకను భాషాసారస్వత  
విమర్శకుల కవశ్య మాశ్రయపాత్రం బగు చున్నది. కేవల  
భాషాంతరకర్తలుగ నెన్నఁబడుచున్న భారతకవుల కళా  
చాతుర్యవిశేషములను మూలగ్రంథముతోఁ బోల్చి విడఁ  
దీయవలయునను తలంపే న న్నీవిమర్శనమునకుఁ బురి

కొల్పినది. ప్రమాణముగ గ్రహింపఁదగిన మూలగ్రంథ పాఠము తక్కినపర్వములకు లభింపకపోవుటచే నీవిమర్శనము ప్రధానముగ నొక్కవిరాటపర్వముపై నేర్పూర్ణముగా పఠవలసినదైనది. తిక్కన దీనినిగూర్చి చేసిన ప్రశంసనుబట్టి యాతనికవిత కిది మూలగ్రంథమనుటయు స్పష్టమే. తిక్కనపర్వములనుగూడ మూలముతోఁ బోల్చి చూచినచో తిక్కనార్యుని కళాప్రతిభ, మహత్త్వ మింకను బయలుపడుననుటకు సందేహము లేదు. ఇట్టి విమర్శనల ప్రయోజనమును నిర్ణయించి యింగ్లీషున గుణలేఖములు గలిగినచో గ్రహించి నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయఁగొప్పదయును పండితులను బ్రార్థించుచున్నాను.

ఇంతకుఁ బూర్వ మీవిశ్వకథాశరిష దశ్యత్సులై యుండి యీ భారతవిమర్శనము విషయమున నన్నుఁ బ్రోత్సహించిన శ్రీ దవాణబహదూర్ సర్ రఘుపతి వేంకటరత్నంనాయుడు (కె. టి., ఎం. ఏ., డి.లిట్.) గారికి వినయపూర్వకమగు నాకృతజ్ఞతాభివందనముల సర్పించుచున్నాఁడను. ఈగ్రంథమును బ్రకటించుకొన ననుజ్ఞయొసఁగిన విశ్వవిద్యాలయాధికారులకును, ఈ పరిశోధనాలయమున 'ఫెల్లో'గానున్న కాలమున నీగ్రంథపరిశోధన పషయమున నాకుఁదోడ్పడిన శ్రీ నండూరి బంగారయ్య(బి.యే.)

గారికిని నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. నా ప్రార్థన నంగీకరించి  
 యీ గ్రంథమును దమ ఆంగ్ల గ్రంథమాలలోఁ జేర్చికొని  
 యింత శీఘ్రకాలమున ముద్రించి యాంధ్రలోకము  
 నెదుటఁ బెట్టిన యత్యుదార స్వభావులు, నాంధ్రభాషా  
 పోషకులు, దేశోద్ధారకులు నగు శ్రీ కాశీనాథుని నాగే  
 శ్వర రావుపంతులుగారికి నా కృతజ్ఞతాభివందన శతముల  
 నర్పించుచున్నాఁడను.

కొలరాడ రామకృష్ణయ్య

# విషయసూచిక

౧

ఆంధ్రవాఙ్మయము; ఆంధ్రమహాభారతము: ౧-౭౮

వినుర్వచపద్ధతులు ౮-౧౦; ఆంధ్రవాఙ్మయయుగములు ౧౦-౧౩; ప్రాచీన దేశకాలపరిస్థితులు, ౧౩-౨౪; చాళుక్య కాలమున నాంధ్రభాషాస్థితి, ౨౪-౨౯; అహదనకరశాసనములోని తెలుగుభాగము, ౨౯-౪౪; చాళుక్య భీమరాజు శాసనము, ౪౪-౪౫; దీర్ఘాసిశాసనము, ౪౫-౪౬; యుద్ధమల్లుని శాసనము, ౪౬-౪౭; శిష్టభాష, జానుదెనుఁగు, ౪౭-౬౬, భారతరచన-చందస్సామగ్రి, ౬౬-౭౪; ప్రాచీన భాషాస్వరూపము-జన్యభాషలు ౭౪-౭౮.

౨

మతస్థితి-వాఙ్మయము: ౭౯-౧౦౨;

భారతరచన-అవతారికలు, ౮౭-౯౫; నన్నయవైదిక దృష్టికి నిదర్శనములు, ౯౫-౧౦౭; నన్నయతరువాతి కాలస్థితి, ౧౦౭-౧౧౭; ఆరణ్యపర్వశేషపూరణప్రశంస; ౧౧౭-౧౨౪; ఆరణ్యపర్వశేషమునందలితిక్కనయనుకరణములు, ౧౨౪-౧౫౧; తిక్కన భారతరచన, ౧౫౧-౧౫౪; తిక్కన అద్వైతభావము, ౧౫౪-౧౫౬; తిక్కన యవతారికలు, ౧౫౬-౧౬౧; తిక్కన కవితావేశము, ౧౬౧-౧౭౨.



భారతాంధ్రీకరణము—తిక్కన: ౧౭౩-౩౭౪

విరాటపర్వకథ, అందలి వస్త్రస్వయ్యము, ౧౯౧-౨౦౩;  
పాండవప్రవేశము, ౨౦౩-౨౨౨; శమీవృక్షముపై నాయుధ  
నిక్షేపణము, ౨౨౨-౨౩౫; బృహన్నల సారథిగాఁగుదురు  
కొనుట, ౨౩౫-౨౪౦; విరటునికొలుపు-భీముఁడు, ౨౪౦-  
౨౫౭; కీచకవధఘట్టము, ౨౫౭-౩౫౩; కీచకవధానం  
తర విశేషములు, ౩౫౩-౩౭౪.

౪

తిక్కనార్యుని కళాప్రతిభలు: ౩౭౫-౪౫౯

విరాటపర్వము—ప్రబంధలక్షణములు, ౩౭౯-౩౮౦;  
మూలకథపై తిక్కన వేసిన యాంధ్రతాముద్ర, ౩౮౦-  
౩౮౫; తిక్కనార్యుని వర్ణనలు, ౩౮౫-౩౯౧; ప్రకృతి  
వర్ణనలు, ౩౯౧-౩౯౬; తిక్కన మనోవృత్తివివరణశక్తి,  
నాటకకళా చాతుర్యము, ౩౯౬-౪౦౫; తిక్కన శృం  
గారవర్ణనలు, ౪౦౫-౪౧౬; పాత్రపోషణరీతులు, ౪౧౭-  
౪౨౦; రసపోషణరీతులు, ౪౨౦-౪౨౪; నాటకరీతులు,  
౪౨౪-౪౨౮; తిక్కనార్యుని భాషాశైలులు, ౪౨౮;  
పూర్వోత్తర సందర్భములకు జక్కనిచొందిక కల్పించుట,  
౪౨౮-౪౩౦; ఉపమానంకార ప్రయోగము, ౪౩౦-  
౪౩౩; సందర్భానుకూలముగ భావమును స్ఫురింపఁ  
జేయు పదరిచన, ౪౩౩-౪౩౭; ఆంధ్రభాషా చాతీ  
యప్రయోగ నైపుణ్యము ౪౩౭-౪౪౧; అర్థముమాతీన  
ధాతువులు, పదజాలము, ౪౪౧-౪౫౬; కారకవిశేషము  
లు, ౪౫౬-౪౫౯; ఉపసంహారము ౪౫౯-౪౬౦.

# ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శనము



౧

ఆంధ్రవాఙ్మయము; ఆంధ్రమహాభారతము.

ఆంధ్రవాఙ్మయలక్ష్మికి ఆంధ్రభారత మనంతలేజోవిరాజమానం  
బగు శిరోలంకారము. ఆంధ్రవాఙ్మయ మహావృక్షమునకు మూల  
బీజము, మూలాధారము. ఆంధ్రభాషాస్రవంతి కడ్డుతగిలి నిలువఁబెట్టిన  
యొక పెద్ద యానకట్టు. ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయ ప్రపంచమునకు - లేదా  
బహుభాషాన్దోక్తిమయ ప్రపంచమునకు మూలభూతంబై, త్రిపురు  
షోపకోభితంబైనను ధర్మాద్వైతస్థిశ్శుభృంశితంబై నెగడిన దీయాం  
ధ్రభాగతామ్నాయంబు. ఈయద్వైతభావము హరిహరనాథాశ్రయము  
మూలముననేగాక, తిక్కనార్యుని కళాప్రతిభమూలమునఁగూడ సిద్ధిం  
చినదననచ్చును. కవిత్రయంబున ముఖ్యుండగు తిక్కనార్యుం డీయాం  
ధ్రభారతమునకు వలెనే యాంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచంబునకుఁ గూడ  
మూలమై నిలచియున్నాఁడు. భట్టుమూర్తి తన గ్రంథాదిని స్మరించిన  
మూర్తిత్రయము మనభారత కవిత్రయముకంటె కొంచెము భిన్నమైనను,  
అతఁడు కుండలీంద్రున కొసగిన స్థానము మాత్రము ముఖ్యముగా గమ  
నింపఁదగియున్నది.

౧

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“మహి మున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపం గుండలీంద్రుండు ఓ  
నృహనీయస్థితిమూలమై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవ నృహ  
మహులై సోముండు భాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపువాటించు నీ  
బహుళాంధ్రోక్తిమయ ప్రపంచమునఁ ద్రాప్తగల్భ్యమూహించెదన్”

ఇందాంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమునకు వాగనుశాసనుండు స్రష్టా.  
శ్రీనాథుండు ప్రోవణకర్త. ఇత గుండలీంద్రుడన్న నో యాప్రపంగ  
ముయొక్క మహనీయస్థితికి మూలమై నిలచె నని చెప్పియున్నాడు.  
ఆంధ్రవాఙ్మయమున తిక్కనార్యుండు వాగనుశాసనశ్రీనాథాదుల నతిక్ర  
మించి తనృహనీయస్థితికి మూలమై నిలిచెనని చెప్పఁబడియున్నది. ఆంధ్ర  
భాషావాఙ్మయప్రతిష్ఠకు భారతమే ముఖ్యకారణము. అది పంచమ  
వేదంబై పరమామ్నాయంబగుటయేగాక యాంధ్రవాఙ్మయమున మూల  
గ్రంథమై యామ్నాయసదృశంబై పరమప్రమాణంబై వెలుగొందు  
చున్నది. వాఙ్మయమున మొదటి గ్రంథంబగుటయేగాక, భాషాప్ర  
యోగ విషయమునఁగాని, కవితాప్రావీణ్యవిషయమునఁగాని దీనిని  
మించినగ్రంథము లేభాషలోఁ బూర్వమునఁ గాని, పరమనఁగాని  
బయలుదేరియుండలేదనుట సాహసోక్తి కానేరదు. ఇందు నన్న  
పార్యుని కవితాప్రవాహగాంభీర్యమునకు తిక్కనార్యుని యసమాన  
కవితాకళాచాతుర్యము (Poetic Art) వన్నె వెట్టుటచే దీనికిట్టి మహా  
ప్రతిష్ఠ గలిగినది. ఒక కవియొక్క సహజశక్తి యాతఁడు తన నైపుణ్య  
మును వెలయించుటకుగా నేకరించిన వస్తువుయొక్క మహత్త్వమును  
బట్టియే వ్యక్తమగుచుండునని సాహిత్యవిమర్శకుల మతము. అర్జునుని  
యస్త్రకళానైపుణ్యమునకుఁ దగినగాండీవ మాతనికి గొరకినట్లే తిక్క  
నార్యునిప్రతిభకుఁ, గవితాశక్తికి దగినవస్తువు భారతకథ యం దాతనికి  
లభించినది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనామ

ఇన్నగమనందు గాంజీవ  
మున్నది యదిగాని వాడుకతోక్త విలా  
సోన్న తికోర్వపు పెద్దయు  
నన్నున లీవిండ్లు నులున లల్ప బలంగాత.

అని యర్జునుడు చెప్పినట్లుగా, తిక్కన మొదట నిర్వచననో యిది రావో యుగామును రచించి చూచి యది తన కవితావిలాసోన్నతి తోర్వదని తలంచికాబోలు నీ భారతకర్తను చెప్పకపోయెడు. అందునూ, మొదటి మూడుపర్వములును నన్నయ యుద్దేశమునకునూ, అతని స్థానిక సంస్కృతి శీఘ్రచరిత్రకుఁ దగినవై గూతనిపాలఁ బడుటయు, నంతకుం గను గన నైరంత్ర సులూర్ణితకర్త సేతంబగు భాగము తిక్కన పాలఁబడుటయు, ననునది యాంధ్రలోకము చేసికొనిన మహాపురుషులనుని చెప్పవలసి యున్నది. ఇం దాతని యప్రతిమాన కవితాన్న పుష్కలమేగాక, గూతని తిరుకలత, యుద్ధకళాపరిచితి, సాంకేతికజ్ఞానసంపత్తి, రాజకీయవిషయ జ్ఞానము మొదలగు నసాధాగణ గుణములన్నియు న్యైక్యమగుటకుఁ దగినయనకాళము లభించినది. ఇయ్యది యాంధ్రానతి కననరతము నొక ముగిసార్చుచు, నాంధ్రజన సామాన్యమునకుఁ బూర్వోక్తవిణా ననయోగ్యంబై, ఆంధ్రకవిజనంబుల కనుకరణయోగ్యంబై, గణికులకు స్వరసాస్వాదనమునుగొలుపునట్లై, లక్షణకర్తలకుఁ బరమాప్రమాణంబగు క్ష్యంబై, నీతివేత్తలకు నీతిదాయకంబై, భాషాతత్వజ్ఞానువులకు బాచీనాంధ్రభాషా బాతీయ ప్రయోగచమత్కృతులం జవిగొల్పు నట్లై, సాంకేతికలక్షణలక్షితంబును, సాంకేతికజీవిత(Conventional life) సహితంబును గాక సహజము, సచలనము, సరళము, స్వాభావి కము నగు నుత్తమకవితచే నొప్పొరినట్లై, తరువాతికాలమునందలి యాం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

గ్రంథకవితుల మార్గదర్శకంబై నెగడినది. భాగతకవుల నూతనకల్పనలే తరువాతి ప్రబంధవాగ్మయమునకు మార్గదర్శకములైనవి.

ఈకారణముచే నాంధ్రభాషావాగ్మయముల పరిణామక్రమమును తెలిసికొనవలయునన్నచో ఆంధ్రభారతమును సవిమర్శంబుగ బఠించుట త్యోగశ్యకం బగుచున్నది. నన్నయ భారతభాగము ప్రస్తుతము పరిభ్రమనములగు నాంధ్రభాషాగ్రంథములలో మొదటిదగుటచే నాంధ్రభాషకు, అంతకు పూర్వపరములగు స్థితిగతులను బరికింపనలె నన్న నన్నయభాషతోఁ బోల్చిచూచికొనవలసినది. ఆంధ్రభాషాకాకాలమున లక్షణము లేకుండుటచేఁ దరువాతి కవులందఱు నన్నయ భారతమునే లక్ష్యముగాఁ జేసికొనిచెప్పవలసినదేగాని తెలుగుసల్కుమతొక్కటిఁ గూర్చి చెప్పఁగారాదని దాక్షవాణి కవిరాక్షసుఁ డీ నియమంబుచేసెననియు,

ఆచూఁడుపర్వములలో

నాచూన్యూఁడు నుడువుతెనుఁగు లగసికొని కృగుఁ

తాము రచించిరి తిక్కసు

ధీమణి మొదలైన తొంటి తెనుఁగు కవీంద్రుల్.

అని యప్పకవి చెప్పుచున్నాఁడు. ఇట్లు భాషావిషయమునఁ దెనుఁగున భారతము పరమప్రమాణమైన గ్రంథమైనది. నన్నయకవితాభ్రమికిని, ఆతని భాషకును, ఆతనిభాగమందలి తెలుగు జాతీయమునకు నాచూఁడు స్వయముగా నెంతవఱకుబాధ్యుడో గ్రహింపవలెనన్నచో నాతనికాలమందు, నంతకుపూర్వమునను గల గ్రంథములు లేదా శాసనాదులు, ఇతర సన్నిహితభాషాస్థితిగతులు—నీమొదలగువానితో నీగ్రంథమును బోల్చి తెలిసికొనవలసియున్నది. కవిరాక్షసుఁడు చేసినట్లుగా నప్పకవితో

## ఆంధ్రభారతి నివితా విమర్శనము

జెప్పబడిన నియమమును తరువాతి కవులు నంగు మార్పులుగా తిక్కనా ర్యుడు నెంతయును పోకిరిచినో యను విషయము పరిశీలింపఁదగి యున్నది. సంస్కృతబహుళంబగు తిక్కన నులంఘించి గలించిన ప్రాచీనాధారులుగాని, తరువాతి ప్రబంధకవులుగాని తిక్కనను గూర్చి, తిక్కన జాతీయము తిక్కనార్యుడు ప్రయోగించినంత తిక్కనను ప్రయోగించిన రీతిని ప్రయోగించియుండలేదు కావున నన్నయగారి భావమునం దలి ప్రాచీనాంధ్రభాషాస్వరూపమును దలిపరచుట కిష్టపెట్టెను బయలుపెడలుచున్న కాననాదు లెట్లు కొంతసేవకాదాము లగుచున్నా వో, అట్లే నన్నయతరువాతికారులునంగలి తిక్కన నుండికాగమును తిక్కినకొనుటకు తిక్కన తన భారతభాగమును నుండిన భాషయు ముఖ్య భాగమగుచున్నది. తరువాతి కవులలో నింకొకబహుళముగా నున్నాంధ్ర భాషాజాతీయప్రయోగమును చేసినవారు లేకుండునని నీతిని నీ మార్పు ముగాఁ జేర్కొనవలసివచ్చుచున్నది. ఇంతకుముందు పాల్కురికి సోమనాథాది శైవకవులు కొండలుమాత్రము జూనుతమంగు కొంత నాడి నను, తిక్కన తరువాతికాలములో నన్నార్యుఁ డులంఘించిన సంస్కృతి భూయిష్టరసనయే సర్వసామాన్యమై కవిజనాదరణపాత్రమై యుండుట తటస్థించినది. తిక్కనార్యుఁడును గొంతవరకా రగినట్లే చేసినను, మొత్తముమీద క్రమక్రమముగా నడుగంటుచున్న దేశీయపుఁ బలుకుబడి నామాత్రమైనను చిరస్థాయిగా నిలుపనలె ననెడి తలంపుతో స్వీయ భాషాభిమానముకలవాఁడై యద్దానిని పనిపట్టి తనగ్రంథమున వెలయించి నాఁడు. ఇందగపడు ప్రాచీనాంధ్రభాషాప్రయోగ చమత్కృతులను మఱియొకచోఁ గానము. ఈవిధముగా నన్నయకంటెనుగూడ తిక్కన యాంధ్రభాషకు మహోపకారము చేసినవాఁడైనాఁడు. నన్నయ తిక్కనలు తమగ్రంథమున వెలయించిన యానాటిమాతృభాషాస్వరూప

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మును దర్శించుటకుగా నాంధ్రమహాభారత మనశ్యేపకనీయంబగుచున్నది. ఇట్లు భాషావిషయముననేగాక కవితాకళాసౌందర్య విషయమునను ఆంధ్రవాఙ్మయమున భారతమునకుఁగల ప్రాముఖ్యము మఱియే గ్రంథము నకును లేదనియే నిస్సందేహముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అయితే భారతమునునది సంస్కృతభాషలో వ్యాసమహర్షి చే రచింపఁబడినది గదా. . ఆంధ్రకవులు స్వయముగ రచించినది కాదు, భాషాంతరీకృత గ్రంథమున కిట్టి ప్రాశస్త్యము యనుప్రశ్న కలుగవచ్చును. ఆంధ్రవాఙ్మయమున మొదటిది భాషాంతరీకృతగ్రంథమున టచేఁ గాఁబోలు తరువాత నాలుగైదువందల దేండ్లనాఱు నట్టి గ్రంథములే బయలుదేరుట తటస్థించినది. కాని వీనిలో నే యొక్కటిగదానను భారతకవితకంటె మిన్న యనిపించుకొనఁ దగినదిగాని, తిక్కనార్యుని కవితతోఁ బోల్పఁదగినదిగాని బయలుదేరి లేదు. కావుననే ఆంధ్ర భారత మాంధ్రకావ్యములలో నుత్కృష్టమై వ్యాసభాగవతముకంటెఁ గూడ నాంధ్రావళికి మోదముం గూర్చుచున్నది. పేరునకు భాషాంతరీకృతమై యైనను స్వతంత్రగ్రంథమగు మూలముకంటెను గసనత్తి రంటై యున్నది. ఒకకవియొక్క గొప్పతన మాత్రండు చేపట్టిన విషయముయొక్క గౌరవమునుబట్టియే గాక, ఆ విషయమును- ఆ వస్తువును- దాని ట్లుపయోగ పఱచికొనినాఁడు- ఎట్టిశిల్పచాతుర్యమును చూపినాడు దాని కేవలమిచ్చిన్నలువెట్టి యెట్టి నూతనవస్తువు- నూతనసృష్టిగాఁ జేసి చూపి తన ప్రతిభను మెఱయించినాఁడు- అనుదానిని బట్టి యుండును. ఆ కావ్యమునంతను ఆనందియొందు నాతని యాత్మశక్తియే (Personality) తన్మహత్వమునకుఁ గారణమగుచుండును. అదియే మనము ముఖ్యముగ గమనింపఁదగిన విషయము. పేక్స్పియర్ కాళిదాసాదులు గ్రహించిన వస్తువు సర్వ



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కసామాన్యుడు పాతపురాణ గాథలలోనిదే. వారి శక్తిప్రతిభలే ఈ పాతకథలను నూతనస్పష్టిగ మార్చి వారికి శాశ్వతకీర్తిని గడించినవి. ఈశక్తిని గనపఱచలేని కవిత యుత్తమమైన కవితగానేరదు. కవిహృదయము సొంగిసొరలి రావలయును. కాని యీసొంగు నుత్తమ కవి తన కళా (art) శక్తిచే మాటుపఱచును. తిక్కనాద్యుఁడు భారతము రచింపఁబూనినపుడు కవిత్వతత్త్వ నిరతిశయానుభావానందభరితాంతఃకణఁబై యుండినాఁడు. వ్యాసునికథనే తాను జెప్పుచున్నను తన కళాచాతుర్యమును జూపకపోలేదు. ఇట్టి కవిత ఆంధ్రవాఙ్మయమున చాల అరుదనియే చెప్పవచ్చును. భారతకవుల తరువాత నాంధ్రవాఙ్మయమున శబ్దాడంబరము, సాంకేతిక జీవితవర్ణనము, ఆలంకారికనిఱుమానుమూల రచన, భావనాశక్తి మాపుటకుఁగాను వికృతపువర్ణనలు పెరిగిపోయినవి. ఇట్టివి కవితకు శృంఖలములుగాని యలంకారములుగావు. శబ్దశిల్పమేగాని నిజమైన కవితాశిల్పము చాల తగ్గిపోయినది. కవిత్వము బాగుండనలెనని మఱి పది పద్యములవర్ణన పెంచుట కౌచిత్వమునకు భంగము కలిగించును. శిల్పగోపనమే కవితాకళాచాతుర్యమును వెలయింపఁజేయునది (Art lies in concealing art). తెలుఁగుకవులలో దీనిని నిక్కఁగాఁ బాటించినవాఁ డొక్క తిక్కనయనియే చెప్పవలసియున్నది. ఆతని కవితలో కథాకథనగౌరవము, కేదా, వేగమే పైకిఁ గనబడునుగాని కావ్యశిల్ప మగపడదు. దానిమాఱున నిది దాఁగి యుండును. ఇదియే తిక్కనయ, భారతకవులయు మహాత్వమునకు మూలబీజము. మూలము వ్యాసునిదే యైనను వీరు దానినొకవిధమగు స్వతంత్రగ్రంథ మనిపించునట్లే రచించినారు.

ఒకగ్రంథమును జదువునపుడు మన మేదృష్టితో చదువుచున్నామను విషయముగూడ ముఖ్యముగా గమనింపఁదగియున్నది. మహాభా



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రత ముద్గ్రంథము. దాని ననేకు లనేకొద్దేశముతో నాశ్రయించు చుండురు.

“ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని  
యధ్యాత్మవిగులు నేదాంతమనియు  
నీతివిసత్సూత్రాల్ నీతిశాస్త్రంబని  
కవివృత్తులు మహాకావ్య మనియు  
లాక్షణికులు సర్వలాక్షణిబనియును  
నైతిహాసికు లీతిహాసమనియు  
పరమపారాణికుల్ బహు పురాణ సమున్న  
యంబని మహిఁ గొనియాడుచుండ  
వివిధవేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ  
గాదిముని పరాశరాత్మజుండు  
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీనమై  
పగనుచుండఁ జేసె భారతంబు.

అని నన్నపాఠ్యుండే చెప్పియున్నాఁడు. మనము దేనికొఱకు 'దాని నాశ్రయించుచున్నాము అనుదానినిబట్టి—లేదా మన దృక్పథ మునుబట్టి యాయా వస్తు స్వరూపమునందలి విశేషగుణములు బయలు పడుచుండును. కావున సాహిత్యవిమర్శకులు భారత కవితను ఆంధ్రవా జ్ఞయమును గూడ కావ్యకళాదృష్టితోఁ జదివినఁగాని యందలి కళా సౌందర్యరసామృతమును జవిగొనలేరు.

### విమర్శన పద్ధతులు

ఏ వాఙ్మయమందైన నాయా కవులు రచించిన గ్రంథములను ప్రత్యేకముగాఁ జదువుకొని యందలి విశేషములను దెలుపుచు, వాని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తోఁచుచున్నోమనుట యొకపద్ధతి. సాహిత్యపద్ధతిని—లేదా ఆలంకారిక పద్ధతిని రీతి గూఁదోషపాక శయ్యాలంకారాదుల విశేషములను వ్యక్తపఱచుచు, నాకవి ప్రాచీన నియమములను సరిగా ననుసరించెనా లేదా యని చూచి దానినిబట్టి యాతని కవితాప్రాశస్త్యము నెన్నుపద్ధతి వాఁడొకటి. ఒక గ్రంథములోని విశేషాంశములకును, దానిని రచించిన కవియొక్క జీవితగరిత్రమును గల సంబంధము నారసి, గూఁతఁ డట్టి గ్రంథము నారీతిని రచించుటకు గల కారణములను సాధనసంపత్తిని చిత్రింపఁకొని, వానికి పరస్పరసంబంధము, సమన్వయము కల్పించుచు, నా గ్రంథమును, ఆ కవియొక్క యితర గ్రంథములతోఁడిను, అట్టి గ్రంథముల రచించిన యితరకవుల కృతులతోఁడిను బోల్చి యష్టానివలన బయలుదేరు సారస్యములను వెలిపఁచుట మూఁడవపద్ధతి. ఒక కవికి, నాతని రచనలకుఁ గల సంబంధమునేగాక, వీనికి, నాయా దేశకాల పరిస్థితులకును గల సంబంధమునుగూడ నన్వేషించి, యాయా యుగములయందలి కవితారీతులకును, ఆయా కవుల రచనలకును సమన్వయము చూపి యొకకవి కాలప్రవాహమునఁబడి గతానుగతికముగఁ బోయెనా, క్రొత్తమార్గములఁద్రొక్కి తనస్వాతంత్ర్యమును, ప్రతిభను విశేషముగ నెలయించెనా యని పరిశీలించి, ఆయా యుగములయం దాయా కవుల స్థానమును నిర్ణయించుచు నా వాఙ్మయముయొక్కయు, నందలి భిన్న శాఖలయొక్కయు సక్రమ పరిణామము నన్వేషించి తెలుపుట నాల్గవ పద్ధతి. వీనిలో మొదటి రెండు పద్ధతులే పూర్వకాలమునుండియు మనదేశమున నవలంబింపఁబడుచున్నవి. మిగిలినరెండును పాశ్చాత్యసాహిత్య విమర్శనరీతుల నెఱ్ఱిం గినవారిచే నిటీవలి కాలమున నవలంబింపఁబడుచున్నవి. ఆంధ్రభారతము నీ రీతిగఁ జదివికొని ఆంధ్రవాఙ్మయమున దీనికెట్టిస్థానము కలదో, తత్పరిణామమున కిది యెట్లు తోడ్పడినదో తెలిసికొనవలసియున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భారతకవుల నూతనకల్పనలు తరువాతి ప్రబంధవాఙ్మయమున ఇట్లు మార్గదర్శకము లైనవో పరిశీలింపవలసియున్నది. వీరి స్వతంత్రకవితా ప్రాగల్భ్య మెంతవఱకు గలవో తెలిసికొనవలెననిన, మూలము వ్యాసగ చితము గావున, దానితో సరిపోల్చిచూచినగాని వీరి ప్రతిభావిశేషము కళాచాతుర్యమును బయలుపడవు. కావున మూలముతోఁ బోల్చినగు వుట యావశ్యకమగుచున్నది. మూలప్రభు లనేకరీతులుగా నుండుటచే భారతకవు లేప్రతినిబట్టి రచించినారను సమస్య యొకటి బయలుదేలు చున్నది. ఇట్లు సవిమర్శంబగు భారతపద్య మాంధ్రవాఙ్మయ పరిణామచరిత్ర కంటయు నావశ్యకంబగుచున్నది.

ఇదివరలో నాంధ్రవాఙ్మయస్వరూపము, పూర్వకవులు, మధ్య కవులు, ఆధునికకవులు, అని కాలమునుబట్టి చేసిన కవులవిభాగము మూలమునను, లేదా రామాయణకవులు, భారతకవులు, ప్రబంధ కవులు, శతకకవులు, అని తద్విరచిత గ్రంథములనుబట్టి చేసిన కవులవిభాగము మూలమునను, లేదా, ఆచూకాలములం నాంధ్రవాఙ్మయపోషకు లగు ప్రభువులను బట్టి చేసిన విభాగము మూలమునను, నిగూఢింపఁబడు చుండినది. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర మా వాఙ్మయశాఖలయొక్క సక్రమ పరిణామరీతిఁ బట్టి (Gradual development or evolution of types of Telugu Literature) పరిశీలించి విభాగించుట యుక్త తరంబై గన్పట్టెడు. ఆంధ్రవాఙ్మయమును తక్కినపరిణామమును బట్టి ఆరుయుగములుగ విభాగింపవచ్చును.

అందు మొదటిది ప్రాజ్ఞన్నపార్యయుగము. ఈ యుగమున మనకు లభించిన గ్రంథము లేమియు లేవు కాని గద్యపద్యాత్మకములగు శాసనాదులు మాత్రము కొన్ని గలవు. వీనినిబట్టి నన్నపాద్యుఁడు ప్రారంభించినయాంధ్రకవిత హఠాత్తుగా నానెంతోడనే బయలుపెడిలినదిగాని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

ఈతడే సృష్టించినదిగాని కాదనియు, తమిళవాఙ్మయ మంతటి ప్రాచీనవాఙ్మయము లేకున్నను కన్నడభాషయందు ప్రాచీనతమంబగు వాఙ్మయము బయలుదేరిన కాలమునుండియైనను ఆంధ్రకవితయు బయలుదేరుచుకుండుచున్నది.

ఈయుగమందలి ఆంధ్రభాషాస్వరూపము దీనికొకవైపున ప్రాకృతభాషలతోఁ గలిగిన సంస్కృతభాషయును, మఱియొకవైపున ద్రావిడకర్ణాటభాషలతోఁగల సన్నిహితసంబంధమును గూడ నూఁచించుచున్నది.

Acc. No: 1795

రెండవది — పురాణయుగము — భాగతాది గ్రంథములు నితర పురాణములును వెనిగింపఁబడినకాలము. ఈయుగమందలి గ్రంథములు గాఢాంతరీకృతములే యని చెప్పవలసియున్నను ఆంధ్రభాషలో నిజమైన సహజమైన-కవిత యీ కాలముననే బయలుదేరినదనుట నిశ్చయము.

మూడవయుగము—శ్రీనాథయుగము—ఇది, కవులకు సహజ వితయం దాదరము తగ్గి స్వీయపాండిత్య ప్రకటనాకాతూహలము పెరుగుచున్న కాలము. సంస్కృతవాఙ్మయమునందలి వస్తువునే గ్రహించి దానిరూపమును గొంత మార్చి దాని నొకప్రత్యేకస్వరూపము గల దానిగాఁ జేయఁ గవులు యత్నించుచుండినకాలము. కావుననే యిది రువాతి ప్రబంధయుగమునకును, వెనుకటి పురాణయుగమునకును విభజనమున్న యొకవిధమగు సంధియుగమని (age of transition) కేప్పడగియున్నది.

నాల్గవది ప్రబంధయుగము—మను వసు చరిత్రాది ప్రబంధములు బయలుదేరినకాలము. ఇంకను ఆంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయము యొక్క గూఢ్రతయును వీడకున్నను, ఈభాషలో ప్రత్యేకస్వతంత్ర

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మగు వాఙ్మయశాఖ యొక్కటి బయలుదేరినదని చెప్పుటకిప్పటి కని కాళము గలిగినది. కాని యిది కవితలో స్వాభావికత్వము కొంతఁ జేరి కంతరించి, సాంకేతికనియమములు పెరుగఁజొచ్చిన కాలము.

ఐదవది-దక్షిణదేశవాఙ్మయ యుగము—ఈకాలమున నాంధ్ర వాఙ్మయ మహావృక్షము నూతనశాఖలను బెట్టఁదొడంగినది. నీనియం నాథునికయుగ చిహ్నములు కొన్ని కనఁబడుటచే నిది క్షీణదశనొండు మన్న ప్రబంధయుగమునకును నాథునికయుగమునకును మధ్యమ గల యొకవిధమగు సంధియుగమని చెప్పవచ్చును.

ఆఱవది-పాశ్చాత్యసంస్కరమువలన నూతనచైతన్యముతో, నూతన శాఖలతో ప్రకాశింపఁజొచ్చిన వాఙ్మయము గల ఆధునికయుగము.

ఆయా యుగములందలి వాఙ్మయమున కప్పటి దేశకాలపరిస్థితు లెట్లు తోడ్పడినవో, కవుల కేదో కాలముల నేగి, నూతనోద్బోధములు కలిగినవో, ఒకయుగమందలి కవిత తరువాతి యుగములందలి కవితల కట్లుమార్గదర్శకంబైనవో, పరిశీలించి కనుగొనినఁగాని వాఙ్మయగరిత్రము సంపూర్ణముగాఁ దెలిసికొనినవారము కాలేము. ప్రస్తుత మాంధ్రభాషలో భారతమే మొదటిగ్రంథముగా నేర్పడుటకును, అది యట్టిభాషలో నా కాలమున నారీతిగా రచింపఁబడుటకును గల కారణమును దెలిసికొనవలయునన్న, నంతకుఁ బూర్వమునఁ గల దేశభాషావాఙ్మయ పరిస్థితులను గొంత పరిశీలింపవలసియున్నది. ఈసందర్భమున నీదక్షిణ దేశమునందలి యితరద్రావిడభాషలలో నాంధ్రమునకంటె ప్రాచీనం బగు వాఙ్మయముండఁగా, నాంధ్రమున లేకుండుటకుఁగల కారణములను గూడఁ దెలిసికొనవలసియున్నది. కావున ప్రాచీనదేశకాలపరిస్థితు లెట్టివో, అవి యేయే కాలములం దేయే ప్రదేశముల నేయే భాషలయం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

దెట్టివాగ్మయము బయలుదేరుట కట్లుదొడ్డిగకంబులై నవో యించుక తెలిసికొనప్రయత్నింతముగాక.

క్రీస్తునకు పూర్వము చిరకాలము క్రిందటనే అసగా-నార్యు లీదేశమునఁ బ్రవేశింపక పూర్వమే-అనార్యజాతులవారు కొందఱు దేశమున పశ్చిమమార్గమున వచ్చి ప్రవేశించి, యీదేశము నాక్రమించి నట్లుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది. వీరివెనుక నార్యులువచ్చి యంతకుఁబూర్వ మనార్యులచేనాక్రమింపఁబడి యున్న దేశమును తా మాక్రమింపఁగలఁచి వారితోఁ బోరాడి క్రమముగా వారిని తూర్పుదక్షిణభాగములకుఁ దఱుమఁజొచ్చిరి. ఈ సమయమున నీ యనార్యజాతులలోఁ గొందఱు క్రొత్తగా వచ్చిన యార్యులతోఁ బోరాడుచు, వారి కాగ్యకలాపము లకు భంగము కలిగించి యనేకవిధముల బాధించుచు నచ్చటనే యుండి, కొంతకాలము గడచిన పిదప నాప్రదేశముల స్థిరపడిన యార్యులలోఁ గలసిపొయియుండ, మఱికొన్ని తెగలవా రా యుత్తరభూములను విడిచి క్రిందిభాగములకు వచ్చి, మధ్యదేశమును, దక్షిణదేశమును ఆక్రమించి, యచ్చట నంతకుపూర్వము నెలకొనియున్న యాదిమ నివాసులగు క్షిరాతజాతులతోఁగలసి, వారికంటె తాము కొంత నాగచక్రత గలవారగుటచే నా యాదిమజాతులను స్వాధీనము చేసికొని, చిన్న చిన్న రాజ్యములను స్థాపించి పరిపాలింపఁజొచ్చిరి. ఉత్తరదేశమున నిలిచి పోయినవారు తమకంటె బలవంతులును, నాగరతులునగు నార్యులతోఁగలసి వారిల యధికారమునేగాక, వారి భాషనుగూడ నంగీకరించి తామే యద్దాని నవలంబింపఁపలసినవారైరి. ఆర్యభాషాధ్వనుల నుచ్చరించుట కలవాఁడు లేనట్టియు, భిన్న భాషాసాంప్రదాయముల కలఁచినట్టియు వీరి నోళ్లలోఁబడి నలిగి యార్యభాష కొంత వైయాప్యమునుజెంది ప్రాకృతరూపమున బరిణమించినది. అగ్రవర్ణములవారు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఉత్తమతగగతులవారు మాత్రమే వైదికభాషను, — కరువాతికాలమున సంస్కారమునుబొంది సంస్కృత మను పేరు బొందిన భాషను, — వ్యవహరించుచుండగా, తక్కినవారందరు నీ యనార్యజాతులనారితోఁ గలిసి ప్రాచీనప్రాకృతమున నె వ్యవహరించుచు వచ్చిరి క్రమక్రమముగా దేశభేదములనుబట్టి ప్రాకృతభేదములు నేర్పడుటయేగాక యీ యనార్యజాతులతోడి కలయిక యొక్కవై నకొలఁదిని ఆ ప్రాకృత భాషలలో ననార్యభాషాసాంప్రదాయములు కూడ పెరుగఁబోచినవి. ఇది యుత్తరదేశభాషల స్థితి. ఇక దక్షిణదేశమున జేరిన యనార్యజాతులవారు ఆయా ప్రాంతములయందలి గూడిన నివాసులతోఁ గలిసిపోయి వారికంటె దాము కొంత నాగరకు లగుటచే, వారిపైఁ దమ ప్రభావమును నెఱసి తమభాషను వృద్ధి నొందించుకొనుచుచే ప్రాచీనద్రావిడభాషయనునది దొకవిధముగా నేర్పడియుండును. దీనిలో నాదిమ నివాసుల భాషయుఁ గొంత కలసియుండును. కాని దానిని వేఱుపఱచుటకుఁ దగినపరిస్థితు లిప్పటి కేర్పడలేదు. ఈ దక్షిణ దేశము మూఁడుప్రక్కల సముద్రముచేఁ జుట్టబడియుండి, యుత్తరమున పర్వతారణ్యములచే నావరింపఁబడియుండుటవలన, నిస్సటఁజేరిన యీ యనార్యజను లాయాప్రదేశములందు రాజ్యములను స్థాపించుకొని, మధ్యమధ్య తమలోఁ దాము పోరాడుకొనుచున్నను మొత్తము మీద పరదేశరాజుల యొత్తిడి కేమియు లోనుగాక, తమభాషావాఙ్మయముల యభివృద్ధికిఁ దగిన ప్రోత్సాహము కలుగజేయుచు నచ్చిరి. అప్పటివారి వాఙ్మయము రాజుల వీరకృత్యములను, వదాన్యతను దేశీయాచార వ్యవహారములను దేశీయుల స్థితిగతులను ప్రధానవిషయములుగాఁ జేసికొని దేశీయవృత్తములలోఁ జేయఁబడిన చర్మనలతో నిండిన రచనలు పాటలు గలదైయుండిను. భాష సంస్కృత



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సంపర్కము లేక కొంతనాకు ద్రావిడభాషలయొక్క ప్రాచీన స్వరూపమును దెలుపునది యుండెను. ఆ ప్రాచీనభాషలో మహాత్ములకు బహువచనమున 'ర్' ప్రత్యయము జేర్చబడుచుండెడిదిగాని, మహాత్ములకు బహువచనప్రత్యయమేలేదు. తరువాతికాలమున ప్రచారములోనికి వచ్చిన 'కళ', ప్రత్యయము తొలకప్పియార్కు పూర్వము విశేషము వాడుకలో నున్నట్లగపడదు. లింగవివక్ష కూడ కొంతగాఁ బాటింపఁబడినట్లగపడదు. స్త్రీ పుం రూపముల కంటె నపుం సకరూపములు - లేదా లింగరహిత (common gender) రూపములు విశేషముగా న్యూహారములో నుండెడివి. ఆరువిభక్తులలోను పదము 'ఇన్', ఇల్ అను ఔపవిభక్తిక ప్రత్యయములు మాత్రమే చేర్చబడుచుండెడివి. సత్తుర్నికి 'కు' వస్థికి 'అ' అనునవి కూడ వాడుకలోఁ గలవు. అనగా 'ఇన్' అనునదే ద్వితీయ, తృతీయ, వస్థి, సప్తముల కన్నిటికిఁగూడ నుపయోగపడుచుండెడిది. అనేకపదములు ముఖ్యముగా ధాతువులనండి యేర్పడిన కృద్రూపములు, గుణవాసకపదములు మొదలగునవి తరువాతి భాషలో నంతరించినవి. ఈ కాలమున భూత భవిష్యద్రూపములేగాని సత్తమానార్థకరూపములు ప్రత్యేకముగా వాడుకలోనికి రాలేదు. తుమున్నంతములు, ప్రేరణార్థకరూపములును గూడ కొన్ని తరువాతికాలమున నంతరించినవి. ఆంధ్రకన్నడభాషల ప్రాచీనస్వరూపముకూడ దీనిని పోలియె యుండునని తలంపనగును.

పిదప నార్యజను లీప్రాంశమునకు వచ్చి చేరినకొలఁది నార్యభాషా సంపర్కము దీనికిఁ గలుగుచు వచ్చెను. అది కాలక్రమమునఁ బెరుగఁ జొచ్చినను దక్షిణదేశప్రాంతములవారు దానిని దమభాషలోని కెక్కనీక పోతవలె కడ్డుతగిలిరి. అట్లయ్యు నార్యభాషాప్రభావము దీనిపైఁ బ్రసరింపకపోలేదు. ఈ భాషను మొదట వ్యాకరించి దీనికి లక్షణమును జేసిన



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వారాఢ్యములుగనో లేక శాన్తజైన మతస్తులుగనో కనబడుచున్నారు. కవులలోగూడ పలువురార్యులే నున్నారు. కాని వారు దేశభాష నభ్యసించి దేశీయులతోఁ గలసి దేశీయులకొఱకే దేశభాష యందు గ్రంథములను రచించిరి గాని, స్వల్పసంఖ్యాకులై యుండుటచేఁ గాఁబోలులేదా తామచ్చటికిఁ జేరుటకుఁబూర్వమే దేశము భాషావాఙ్మయమును బ్రోత్సహించుచున్న దేశీయరాజులు పరిపాలనయం దుండుటచేతనో,— దేశభాషనణగఁగొక్కి సంస్కృతముననో, ప్రాకృతముననో సంస్కృతభూయిష్టమగు దేశభాషనో గవించుట తటస్థింపలేదు. ఇది ప్రాచీనంబగు ద్రవిడదేశవాఙ్మయస్థితి. తరువాతి కాలపు వాఙ్మయములో సంస్కృతముయొక్క పాలు పెచ్చినను, మొదటి నుండియు కవు లాదేశభాషాప్రసంగినిలో నచ్చిపడుచున్న సంస్కృత భాషాప్రవాహము నరికట్టుచు నుండుటచే, నితర దక్షిణదేశభాషలలో వలెఁ గాక, యీ భాషయొక్క ప్రాచీనస్వరూపము కొంత నిలిచి యుండుట తటస్థించినది. ఆంధ్ర కన్నడదేశము మధ్యదేశింకై, ద్రావిడదేశమున కుత్తరభాగమున నుండుటచేఁ గాఁబోలును, గీని కుత్తరహింసూదేశముతోడను, అచ్చటి రాజ్యాంగస్థితులతోడను సంబంధ మెక్కువయై అచ్చటి భాషావాఙ్మయస్థితియు దక్షిణదేశము నందలిదానికంటె కొంత వేఱయినది. ఉత్తరహింసూదేశ మార్యజనాక్రాంతమైన సందర్భమున నచ్చటినుండివెడలి దక్షిణదేశమార్గమును బట్టిన నాగులను ననార్యజాతులలోని కొన్ని తెగలవా రీ మధ్యదేశమునఁ గూడనిలచి యీ ప్రాంతములనున్న యాదిమ నివాసులతోఁ గలసిపోయి యిచ్చట నివాసముల నేర్పఱచుకొని యుండిరి. కాని వారిభాష యీ మధ్యదేశమునందలి యాదిమనివాసుల భాషతోఁ గలియుటంజేసి దక్షిణదేశమునందేర్పడిన భాషకంటె కొంచెము మాఱుకూపు చెందినది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇది యిట్లుండ మఱికొంతకాలమున కు త్తరదేశమునందలి గూడిమనివాసులతోఁ గలిగిన కలయికచేఁ గాఁబోలును. పైదికాచారములందు శ్రద్ధలేనివారై యనార్యచారముల నలంబించుటంజేసి గూర్వజన సంఘముచే వేదబాహ్యులుగఁ దలంపఁబడినవారును, విశ్వామిత్రసంతతి వారుగను, దచ్చాపహతులుగను నైతిరేయబ్రాహ్మణముననే పేర్కొనఁ బడినవారునగు మిశ్రతెగలవారుకొందఱు ఆయార్యదేశమును వీడివచ్చి, యార్యదేశ పరిసరభూములందు, అనగా వింధ్యకు దక్షిణభాగమునను, దక్షిణాపథమని చెప్పఁబడు మధ్యదేశమున దండకారణ్య భాగములను జేరుట తటస్థించినది. అంధకారబంధురంబగు నరణ్యప్రదేశమునఁ జీరి నివసించుటచే వీరిలో గొందఱు యాంధ్రులని నెలునఁబడిరి. కాలక్రమమున వీరు తూర్పుదక్షిణభాగముల నాక్రమించుకొని వచ్చి సందగ్ధమున, మధ్యపరగణాలలోని 'లేత్' నామక నదీప్రాంతవాసులగుటచే తెలుఁగు వారని చెప్పఁబడిన దేశీయజనసంఘముతోఁ గలసిపోయియుండురు. కావుననే యాంధ్రులు తెలుఁగు వారగుట తటస్థించియుండును. ఇది దేశీయపదంబగుటచేతనే, ఆంధ్రపదమునఁ జెప్పఁబడినకాలమున నంతగా వాడుకలోనికి రాలేదు. తరువాతినారు దీనికి త్రిలింగ త్రినగములనుండి వృష్టిని కల్పించిరి. పిదప వీరు ద్విస్థితి బొందుసరికి కృష్ణా గోదావరీ నదులకు మధ్యభాగము నాక్రమించుకొనియుండిరి. వీరిభాష ప్రాచీన ప్రాకృతము. అక్కడ వేదబాహ్యులుగ దలంపఁబడినను, మొదట నార్యజాతులలోనివారే గావున, వీరికి నాగ్యవిజ్ఞానమునందును, ఆర్య భాషయందును విశేషాభిమాన ముండకతప్పదు. వీరధికసంఖ్యాకులు గనే వచ్చి యీ దేశజనులలోఁ గలసియుండుటచే నీ దేశమునఁ దమ విజ్ఞానమును భాషను వ్యాపింపఁజేయుచు, స్వయముగ త్కత్రియ జాతులలోనివారగుటచే దమ బుద్ధిబలముచేతను, దేహబలముచేతను,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పోయి ప్రాకృతభావ కే యెడవిచ్చియుండలేదు. ఈ కాలమునంగు ప్రాకృతభావలతోడి కలయికమూలముననే యీ మధ్యదేశమువలె యాంధ్రకన్నడభావలు, దక్షిణదేశభావలనుండి యంతగా మాటి పోవుట తటస్థించినది. తరువాతికాలమున సంస్కృతభాషాప్రవాహము పీనినింకను ముంచివేయుటచే నుండింత మాటి యిని ప్రాకృతభాషా రూపములే యనియు, సంస్కృతమునుండి, ప్రాకృతమునుండియే గృహీతవే యనియు, లాక్షణికులందఱు తలంచునంతటి స్థితి దేగ్గడినది. కావుననే “ఆద్యః ప్రకృతిః ప్రకృతి శ్చాద్యే ఏషా తస్మాద్భావే ద్యకృతిః” అని సంస్కృతము, ప్రాకృతము ననురెండును, ప్రకృతులనియు నీయూంధ్ర భావ, వానినుండి తక్కిన ఉత్తరహిందూస్థానభాష లేర్పడినట్లే యేర్పడిన వికృతిభావ యనియుఁ దలపెడి భాషావేత్తలుగూఁద్రములు, కారికలు బయలుదేరినవి. సంస్కృతభాషయందుఁగల గౌరవముచేతను, ఈ భాషలలో ననేకపదములు సంస్కృతప్రాకృతములనుండి నచ్చిచేరి నవి కనఁబడుచుండుటచేతను, తక్కినదేశములందు ప్రాకృతభాషలు వ్యవహారములో నుండుటచేతను ఇటీవలికాలమున భాషావేత్తలుగూఁద్రమును జేప్పఁదొడంగిన లక్షణకర్త లీభాషలును వికృతులేయని తలంచిరి. ఇంతేగాక చాలకాలమువఱకు నివి యపభ్రంశ భాషలనియు పీనియం దుత్తమనాయకుని గుణములను కీర్తించుచు నుత్తమగ్రంథములు రచింప కూడదనియుఁగూడ నొకమూఢవిశ్వాసము ప్రబలియుండినది. కావుననే దేశభాషకు లక్షణమేమి టనువారివాదమును ప్రతిఘటించుటకుఁగా నీ యాంధ్రభాషలో మొదటిలక్షణకర్తలగు కేతనపెద్దనాదులు కొంత ప్రయత్నము చేయవలసివచ్చినది.

ఆంధ్రులు క్రీ. శ. మూడవశతాబ్ది వఱకు నీదేశమును పాలించిరి. వీరితగువాత బృహత్పలాయనులు, కాలంకాయనులు, విష్ణుకుండినులు

## ఆంధ్రభాగవత కవితా నిమగ్నము

మొదలగువా రీయాంధ్రదేశమున రాజ్యము చేసిన ధర్మరాజులు మున్నగు వీరిలో గొందఱార్యమతవలంబనలే యును ప్రాకృతభాషాప్రాముఖ్యము చెలఁగుచునే యున్నది. ఆంధ్రరాజుల శాసనములన్నియు, ప్రాకృతమున నేయుండె, కాలంకాయనులశాసనములు సంస్కృతమున గణింపబడుచు వచ్చినవి. ఇట్లు కాలక్రమమున నాగ్యమతము విజృంభించిన కొలది సంస్కృతభాష విశేష వ్యాప్తిలోనికివచ్చుట తప్పనిచేసేగాని, దేశీయభాషల కవలంబనము మాత్రము దొగకలేదు. ఇప్పటికిని ప్రభుత్వావలంబనము సంస్కృతప్రాకృతములకే. ఆంధ్రదేశమున దొరికిన పల్లవుల శాసనములు గూడ ప్రాకృతమున నేయున్నవి కావున పల్లవులమునగూడ నీదేశమున ప్రాకృతభాష రాజభాషయగుచుండెను. ఇంకే గాక వీరు కంచిని రాజధానిగా చేసికొని యాంధ్రదేశమున గొంత భాగమునుమాత్రమే పాలించుటచే, ద్రావిడభాషను పండించినను, మరిమూలమున నాంధ్రభాషకేమియు నుపకారము గలిగెనట్లు లేదు.

తరువాత నీదేశపాలకులుగ వచ్చినవారు చాళుక్యులు. శక శత్రుజిత్తులు. వీరు మొదట సివాలిక్ పర్వత ప్రాంతములవారనియు, రాజపుత్రస్థానమునండి దక్షిణాపథమునను వచ్చిచీగిగనియు దలంపఁబడుచున్నది. ఆంధ్రరాజులయెవరైనా దక్షిణాపథమునందలి పశ్చిమభాగమున నొకచో బయలుదేరి క్రమముగాఁ దమయధికారమును వ్యాపింపఁకీయుచు నెనిమిదవశతాబ్దమున చాళుక్యులతోఁజొరఁగి దక్షిణాపథమును స్వాధీనము చేసికొనిన రాష్ట్రకూటురాజులవలెనే యీచాళుక్యులను దేశీయులే యయియుండిరి. కావుననే వీరు దేశభాషలను ప్రోత్సహింప దొడంగిరి. రాష్ట్రకూటులు జైనులై కన్నడవాఙ్మయమును ప్రోత్సహించియుండ చాళుక్యులు మొదట కన్నడవాఙ్మయమును, తరువాత నాంధ్రవాఙ్మయమునుగూడ ప్రోత్సహించిరి. వీరు దేశీయుల

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ప్రాకృతముననో, సంస్కృతముననో గదింపఁబడినదే తేలికైనది. అదిగదింపఁ బడకుండుటయే వీరి కీభావయంగులకు అనునంగమును నుండెను చున్నది. చాళుక్యురాలు మొదలు పల్లిమనేళమున వ్రతభాషలు అను కన్నడము ప్రాముఖ్యమును జెంది కవితాగదన కర్తవ్యమును స్పష్టముగా విచ్చుటనుజూచి దాని ననట పొషించివహా గడుచుచే, వానిని గ్రహించి మునకు వచ్చిన సమ్మతముగూడ నీదేశమందలి భావము ప్రాప్తినిరసఁ దలంచి, తమశాసనమును సంస్కృతభాషలోనని నేయంగ్రహించుట గూడ రచింపించి ప్రకటింపఁబడినది.

ఏదనతత్త్వాద్విప్రారంభమున నుండినపుడు విప్రారంభమున నుండినదే తిలకించి యద్దాని నంతకుపూర్వ మాదేశము నేలుదున్న నానిం కా యనుననుండి యాక్రమించుకొని క్రీ. శ. 615 సంవత్సరమున నానందముగ డగు కుబ్జవిష్ణునగనుని నీదేశమునకు పాలకుఁడగు నియమించెను. కాని కొద్దికాలములో నీతఁడు స్వశాంతియై తూర్పుచాళుక్యులతోఁజునుట మూలపురుషుఁ డయ్యెను. ఈ కుబ్జవిష్ణునగనుని కాలమునుండియు నీ యాంధ్రభావలో వ్రాయఁబడిన శాసనములున్నట్లు తేలుచున్నది. ఇచ్చే సత్కృతయ విరుదాంకితుఁ డగు పులి గణికాలము నుండినది. యాంధ్ర భావము నవలంబనము దొరికినదని నిశ్చయింపవచ్చును.

## చాళుక్యులకాలమున నాంధ్రభాషాస్థితి

ఈచాళుక్యుల రాజ్యరంభకాలమున నాంధ్రభాషాస్థితి, గాని స్వయాపము ఎట్లుండెనో, అది నన్నయ భాగవతముగదించినప్పటికి నట్టి స్థితికట్టువచ్చెనో తెలిసికొనవలసి యున్నది. కాని యింగుట సాధనములు విశేషముగా లేవు. అంతకుఁ బూర్వపురమున శాసనములు నొన్నింటిలో నాయాయాత్మ శిల్పము, వానిపరిపాఠ్యమునుమాత్రము తెలుగునాది ములతోఁ దెలుపఁబడుట క్వాచిత్ర్యముగా తలపించినది. శాసనములు సంస్కృతముననో, ప్రాకృతముననో గదింపఁబడినవి. అదిగిడుగుగర్వ





## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తలంపడగియున్నది. ఇప్పటికి సుమారు మాటయేబది సంవత్సరముల తరువాత తొమ్మిదవ శతాబ్దాంతిభాగమున గూగ విజయాదిత్యుని కామున బయలుదేరిన అద్దంకి, ధర్మనరపుకాసనముల భాషకును, వీని భాషకును విశేష భేద మగపడుచుండుటచే నివి వానికంటె మిగుల ప్రాచీనములే యని తలంపడగియున్నది. ఇవి వానివలె సంస్కృత సమాసప్రాబల్యమును, తత్సంప్రదాయ ప్రభాషమును గాక ప్రాకృత భాషాసంస్కర్త ప్రాబల్యమునేమాపుచున్నవినలె నున్నవి.

అసాదనకరశాసనములోని తెలుగుభాగము.

“స్వస్తిశ్రీ ప్రిథివిపల్లవపట్టనబున ఊరివారు కరిగళ్ల వడవరికి ఊరిస్వామిలో ఇచ్చిన స్తితి. రెణ్ణునాడలపట్టనావరకు, అరియు, ఊరి తెలియు, సిద్ధాయంబు దమ్మ దసపరాధంబును సర్వాబాద పరి యారువు ఊరుదాయనేసి ఇచ్చి. [రి] దీనికి వక్రంబులేదు. వచ్చిన వారు గళలేని ఊరి స్త్రీదప్పినవారు దీనికివక్రంబు వచ్చిన గచ్చురు నువడల ఏలేమువరులేముల చేసినదియు చన్న వీరిషయి నాడువరు గొన ఏలేముళచేసిననేయుడు సను. మహానభియులో నరాలోక మహా సత్పురో విరాపవ మహానభియులో గజ్జంబు నెడ్లనడుపులో శమస్తభువన ప్రభుకనడిరజా బ్రదపెరెయ ఊరిపనిన వ్రసివర వయ్యేటి మహానభిలో నిర్మయేటిమహాభిలో పనికొను చేనేరక పఱ్ఱినవ్రసి వయ్యేటి మహానభి యిందులో మరల కొన్డుకలో సర్వలోకశ్రీయ మహాసత్పురో పెద్దకలో నెవద్యమహా సత్పురో పసిణ్ణిముడ్లు వెటన్దలచరువయ్య విష్ణునద్దకన మహాసత్పురో, పసుత్తేవుల కొన్డుకలో అచ్చకుట్టనినియు కొన్డుకలో గొనెడ్లల నడుపులో ప్రిథిమహా సత్పురో వెటన్దలో పోనికన్డియము నెవద్యపు విష్ణునద్దకన, మహాసత్పురో కొన్డుకలు నిరవద్యప్రిథివి కనడిరజాలో గునవనమహానభియులో ముద్దకఱ్ఱికోలో రమిస్వరా ప్రిథివి



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

శబ్దము లేర్పడియుండునని యూహించుచున్నాము. నన్నయకాలమున కీపరి  
కౌముదు పూర్తియైనది.

‘కొణ్ణకళ్ళో’ అనుపదము ప్రాచీనభాషకుఁ జేరినది. ఇది కొడ—కొణ్ణ—అనుపదమునకుఁ గల్గిన ప్రత్యయము చేర్చుటచేలన నేర్పడినది. \*కొడ—(కోడ?)—కొణ్ణ—అనగా సోమదనము - యౌవనము (Tenderness, tender age, youth) అని యర్థము కలదు. దీనినుండి లేనిననుమగలనాడ—కొణ్ణ—అను నర్థము వచ్చినది. తమిళమున ‘కొణ్ణ’ (కొణ్ణ) అని, ‘కొణ్ణ’ అనునామము ములుకూడ కలదు. కన్నడమున ‘కొడ’ అను నామము కలదు. ప్రాచీన భాషయందలి ‘కొ’ కారము తెలుఁగున ‘డ’ కారముగా మారుచుండుట ప్రసిద్ధమే. (Cf. ఆ.కోగ్రి, తె.కోడి, కన్న కోలి). కన్నడమున ‘కొణ్ణ’ న్యముగా ‘కొ’ కారముగా మారుచుండును. ఈపదమున ‘డ’ కారముగ నే నిలచిన ట్లగుపడుచున్నది. కన్నడమున ‘కొణ్ణ’ అనునామము పిల్ల—బాల (A young girl - a maiden) అనుపదమునకుఁ గాన వచ్చుచున్నది. తెలుఁగున ‘కోడ’, ‘కోడకూడ’, ‘కోడగుడి’, అనునవి. ‘కొడుకు’ అనుపదమునకు సంబంధించినవే. ఈ ‘కోడ’ అనుదానికి ప్రతి లింగద్యోతకమగు ‘అళ్ళో’ చేర్చగా ‘కోడలు’ అయియుండును. ఇది ‘కొణ్ణ’ స్థానములోఁ గొన్ని పదముల దకారముకూడఁ గనబడుచున్నది. — ‘కొడమ’, ‘కొడమ=యౌవనము తలనూపినది (పసుపయ్యోనికము) Cf కొడమపెంటి, కొడమకుమ్మెన etc ఇట్లు ‘కొడ—కొణ్ణ’ అనుగానిక బహువచన ప్రత్యయము ‘గళ్ళో’ అనునది చేర్చబడటచే ‘కొణ్ణకళ్ళో’

\* Cf “మల్ల వుం కుల్ల వుం ఇళ్ళమీ నీవుగళ్ళ” — కోర్క కప్పియం.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కొడగళ్ , కొడగలు, కొడకలు, కొడుకులు; కొణ్ణుగల్, కొణ్ణుకల్ అను రూపము లేర్పడియుండును. తరువాత 'ళ్' - 'ళు' బహువచనప్రత్యయముగా విడిదీయఁబడినది. దీనినిబట్టి 'లు' అని తెలుఁగులో నిష్పదమునము వాడుకొనుచున్న బహువచనప్రత్యయము 'ళు' 'ళ్' అను రూపమున నున్నపుడే 'గళ్', 'కళ్', తోగూడిన పదమునుండి విడిదీయఁబడినట్లును, తత్సమాదులగు నితరపదములనుండి బహువచన రూపము చేయుటకుగాఁ జేర్పఁబడుచున్నట్లును తెలియవచ్చుచున్నది ఇట్టిశాసన రూపములు ప్రాచీనద్రావిడప్రత్యయముగు 'గళ్', యొక్క రూపపరిణామచరిత్రను కొంత తెలుపుచున్నవి. 'కళ్ళరేని' 'కల్గిన' అను రూపములకు 'కల్లి' అను ధాతువు మూలము కానచ్చును. లక్ష్మీ పురశాసనమందుగూడ 'కళ్ళరేని' అని 'ళ్ళ' కారరూపమే కనబడుచుండుటచే నిది వ్రాతగాని సారపాటుగాక ఆకాలమున నిది 'ళ్ళ' కారము తోడనె యుచ్చరింపబడుచున్నట్లుగాననగు. 'శేమ' 'నరాళ్ళోక' అను పదములలోగూడ నీ యకారమే కనబడుచున్నది. ఇట్టిప్రాచీనశాసనములలోని భాషకు తరువాతిశాసనములలోని భాషకంటె, ప్రాకృత భాషాసంస్కర్త మెక్కువగా నున్నట్లగుపడుచున్నదని మనము ముఖ్యముగా గమనింపఁదగియున్నది. ఇప్పటి కింకను ఈ భాషలో రచింపఁబడిన శాసనములలో పద్యములను రచించు నాచారముగాని, భాషకట్టి గౌరవస్థితిగాని వచ్చినట్లు కనఁబడిదు. ఈ రాజులయొద్ద దేశభాషాకవులుగాని, పండితులుగాని లేరేమో! ఈశాసనములయందు శేవలము సంస్కృతమునకెగాక, దేశభాషయగు తెలుఁగునకుగూడ స్థానము దొరుకుటయే యొక విశేషము.

ఈ శాసనములకు తరువాతఁ దెనుఁగున రచింపఁబడిన వానిలో మనకు లభ్యమగుచున్నవి సుమా రొక నూరు నూటయేబది సంవత్సర

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ములుతరువాతివి. అవిక్రీ.శ. ౮౪౮-౮౯౨ హితు రాజ్యముచేసిన గురగ విజయాదిత్యుని కాలమునాటివి. అందు అద్దంకిశాసన మొకటి. ఇది గురగవిజయాదిత్యుని నేనానాయకుఁ డగు పాండుగంగఁడను నాతి డాదిత్యభట్టారకునికి ధర్మపురమున నిచ్చిన దానమును చెప్పుచున్నది. అద్దంకిలో నిది దొరకుటచే నద్దంకిశాసన మని చెప్పఁబడినది. ఇది : : : శతాబ్దాంతిమభాగమున బయలుదేరినదని చెప్పవచ్చును. అనఁగా దీను కటి శాసనములకు నూరు నూరుయేబది సంవత్సరముల త్రిగువారెన్న నన్నయకు పూర్వము సుమారు ౧౫౦ సంవత్సరముల ప్రాంతమునను బయలుదేరిన దనవచ్చును. ఈ శాసనము గణ్యపద్యాలక్ష్మణు గుండు టయు నాపద్యము దేశీయస్థందస్సు ననుసరించిన తగుఁజ యగుట యును పెద్దవిశేషము. దీనినిబట్టి నన్నయకు పూర్వము సుమారు ౧౫౦ సంవత్సరముల క్రిందటనే తెలుఁగులో పద్యరచన ప్రారంభమైన దని తలంపనగును. ఆ శాసన మిట్లున్నది.

“పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబు నేణు  
బలగర్వం బొప్పగ పై లేచినీన  
పట్టంబు గట్టించి ప్రభుబాధరంగు  
బంచినసామంత పదువతోబోయ  
కోట్టముత్ పండ్రెండు గొని వేంగినాటి  
గొఱల్పియ త్రిభువనాంకుశబాణ నిల్పి  
కట్టెపు దుర్గంబు గడుబయల్సేసి  
కండుకు ర్భజవాడ గావించె మిచ్చి”

“పండరంగు పరమమహేశ్వరుడు ఆదిత్యభట్టారనికి ఇచ్చిన భూమి ఎనుబొదివృడ్ల ఆడ్లుపట్టు నేలదమ్మపురంగాన దమ్మపులు వీన రక్షించినవారికె అశ్వమేధంబున ఫలంబు అగు”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇందు వెనుకటి శాసనములందువలెనే యిప్పుడు సులభముగా నర్థముకాని దేశీయపదములు కొన్నియు (పదున, బాణ, గొఱల్చియ) ఎనుబొది, అడ్లు, ఆదిత్యభట్టారనికి, అని కొంత వికృతరూపములతో గన్పడునవి కొన్నియునున్నను, మొత్తముమీఁద గద్యపద్యములు సులభముగా నర్థ మగుచున్నవి. తత్సమపదములు విశేషముగనే చేరి భాషలో నైక్యమై కనఁబడుచున్నవి. దీర్ఘసమాసములు మాత్రము విశేషము లేవు. దేశీయపదము లధికముగా నున్నను, వెనుకటి శాసనములందువలె ప్రాకృతసంపర్క మంతగాఁ గనఁబడదు. ఈతెలుఁగుభాషపై ప్రాకృతభాషా సంస్కర్షప్రభావము (Influence) బాగుగ మట్లు మొగముపట్టి, సంస్కృతభాషాప్రభావము విజృంభింపఁ జొచ్చిన కాలము నిది సూచించుచున్నది. ఇంతకుపూర్వము చాలకాలము క్రిందటనే ప్రాకృతభాషల వెనుకకుఁద్రోసి ఆర్యమతము సంస్కృతభాషయు ప్రాధాన్యమును వహింపఁ జొచ్చినవి. కాని వాని ప్రభావ మిప్పటి కీశాసనమున మనకుఁ గనఁబడినది. ఎంతకాలమునుండియో యట్టి సంస్కర్షసమ్మేళనము లుండినఁగాని యిన్ని తత్సమపదములు భాషలోఁ జేరి కలసిపోయి యుండవు. ఈతత్సమభాషలో ధారాళమగు కైలి-అనఁగా మనకిప్పుడు సుపరిచితంబగు కైలి యేర్పడుటయేగాక శాసనములలోనే గద్యలను పద్యములను కలిపి రచించు నాచారము ప్రబలుటచే గద్యపద్యాత్మకమగు వాఙ్మయముకూడ బయలుదేరి యుండునని తలంప నచ్చును. ఒకవిధముగ నన్నయకాలపుకైలి, గద్యపద్యాత్మకంబగు రచనారీతి యాతనికి సుమారు రెండువందలయేండ్ల క్రితమే యేర్పడి యున్నదని యీ శాసన నిదర్శనమునుబట్టి నిశ్చయింప నగును. అయితే మఱియొక విశేష మేమనఁగా నీశాసనములలోని పద్యము లన్నియు దేశీయచ్ఛందస్సునకు సంబంధించినవే గాని. అనగా, నీసము తరువోజ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అక్కర మొదలగునవేగాని సంస్కృతప్రభంధస్సునకు సంబంధించినవిగాఁ గనఁబడకుండుట. వీని నీ భాషలోనికిఁ దచ్చినవాఁడు నన్నయయే గ్గు యుండును. అంతకు పూర్వము కర్ణాటక "షా" నీ మాగ్గమునఁ బ్రోక్కిన పంపాదికవులే వీనికి మాగ్గదగ్గకుఁ బ్రయోగింపఁబడినందున సం దేహములేదు.

ఇట్టియద్దంకిశాసనమేగాక గుణగవిజయాదిత్యుని ధగ్గనగపు శాసనమును, ఈతని తరువాతినాఁడగు చాళుక్యముని నాటిమూలముక శాసనముగూడ తొమ్మిదివశేతాబ్దమునకే గూంధ్ర "షా"లుండు సం స్కృతభూయిష్టంతై గద్యపద్యాత్మకంబగు గణనారీతియు శక్తిగ భాషాశైలియు నేర్పడినవని స్పష్టపడుచున్నవి.

మూడవ విజయాదిత్యుని (గుణగవిజయాదిత్య) ధగ్గనగపు శాసనము.

“విజయాదిత్య పాదపద్మభ్రమరాయమాన శ్రీ మత్కైడయ రాజా గుణగణాధరణ్ణా దనకని ఈస్వ (శ్వ) రున (నుం) గాత్తికా కేయుణ్ణం బోలే చావప్తికల (లా) విసా. (కా) రదు (ద్దు) య్న (లు) య్యపయ్యయు, సకలకాస్త్రార్థకపారగులయ్న పె(చ) పల్లంగులు అయ్యమపగ్గడలుంగర (న) మ్మనపల్లంగును ఈగమ్మి నివ్వకా హా] నోద్యోగమ్మన (కు) బృహస్పతి సమానులయ్న పెగ్గడకా (డెయ) గారి కొడుకు (బె) జెయరాజాసమ (ద్దు) ణ్ణి అతన్మత్త తంబునం బంచిన వ్రసా (దం) బలి సమస్తరా (జ్యభ)గ నిరూపిత మహా మస్త్రాధిపతి (మ) (హే) శ్వరపక్షపాతి దేవబ్రాహ్మణ గురుభక్తి పరణ్ణ స (ళ) క్తిత్రయ సంపన్నుణ్ణమయ వెజయరాజా బెజెయోశ్వ రంబుగల స (ళ) నివ్వకా [హ] నంబుసేసి దిన (ళ) గుడ్లంబ్రాకారంబు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మటంబును నేమియించి.....బున్వా.....వచ్చిన వారుదంబు  
సల్పినవారు.....ది (0) జగద్యంబుల నలస (శా) స్వ (శ్వ) తంబు  
.....యను ఇ (ఈ) భూమిలోన

ఈ శాసనము కేవల తత్సమభాషాగ్రాంతంబై “సంస్కృతభూయిష్ఠ  
రచన” కలదై యున్నది. పెగ్గకాడ, గుడ్లు, పన్నినవారు, వ్రచ్చినవారు  
అనుకొద్దిపదములుతక్క దీనియందు దేశీయపదములు విశేషముగా లేవు.  
“పాదపద్మభ్రమరాయమాణ, సమస్తరాజ్యభరనిరూపిత మహామంత్రాధి  
పతి” మొదలగు దీర్ఘసమాసములేగాక, నెమియించి, నిర్వహనంబునేసి,  
అని క్రియారూపములుకూడ చాలవరకు తత్సమరూపములే. గద్య  
రచన, అందులో శాసనములలోని గద్యరచన, యిట్టిదై యుండుటను  
బట్టి, యిట్టి శైలి కా కాలమున గల ప్రాచుర్యము వ్యక్త మగుచున్నది.  
పద్యములులేక, ప్రాథంబు గద్యశైలిలో రచింపబడినదని ప్రత్యేక  
ముగా నూచింప నుద్దేశముతోఁగాఁబోలు తుది నిది ‘గద్యంబుల నలశాశ్వ  
తంబుగా నుండునట్లు రచింపబడినదని చెప్పఁబడియున్నది. దీనినిబట్టి  
పద్యరచన, గద్యరచనయను రచనాభేదముకూడ పాటింపబడుచున్న  
వనుట స్పష్టము. ఈ గుణగవిజయాదిత్యునికి సమకాలికుండై పశ్చిమచాళు  
క్యరాజ్యస్థానం బాక్రమించి యేలుచుండిన రాష్ట్రకూటరాజు  
అమోఘనర్షనామాంకితుఁడగు ‘నృపతుంగుఁడు’ కన్నడభాషలో నీ  
కాలముననే రచించిన ‘కవిరాజమార్గము’ అను లక్షణగ్రంథమునఁ  
దనకు పూర్వమున ననేకకవులు గద్యకావ్యములను రచించినట్లుగాఁ  
జెప్పియున్నాఁడు.

“ మిగ కన్నడ కబ్బంగళా

శగణిత గుణగద్యపద్య సమ్మితము

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నిగదిసువ గద్యకథా  
ప్రగీతియం తద్విరంతనాచాగ్యర్కమ్ ॥

వినులోదయ నా గార్జున  
సమేతజయబంధు దుర్వివేతాదగళి  
క్రమగోళో నెగలైగద్యా  
శ్రమపదగురు తాప్రతీయం కైకొండర్.

చింతనాచార్యులగు వినులోదయాదులు గద్యాశ్రమపదగురు, తాప్రతీతిని కొండెరని చెప్పుచున్నాడు. కాని యిందు విశేష మేమనగా నీరిచే రచింపబడిన యా గద్యకావ్యములు “ అగణితగద్య గద్యపద్యసమ్మిశ్రిత ” ములుగా నుండుటయే. గద్యపద్యసమ్మిశ్రిత కావ్యములను సంస్కృతాలంకారికుల పద్ధతిని చంపుకావ్యములనకుండుగా, ‘ గద్యపద్య సమ్మిశ్రితము ’ అని పైనిచెప్పుచు గద్యకథా ప్రగీతియంనిగదిసువర్ అని యట్టివానిని గద్యలుగనే పరిగణించుట విశేషము. గద్యపద్యసమ్మిశ్రితములగు కావ్యము లా కాలమున గద్యలనియే చెప్పబడుచుండెడివేమో? సంస్కృతముననైన నీకాలమున కింకను చంపుకావ్యములు విశేషముగ ప్రబలినట్లు గానరాదు. చంపువులలో మొదట ప్రసిద్ధిగాంచినది భోజునిరామ యణదంపువుగనే కనబడుచున్నది. చంపుకావ్యములను సంస్కృతమున వాడుకలోనికి దాచిన దాతడే యేమో యని తలంచుట కాతడు రామాయణదంపువు మొదట, నీరీతి గ్రంథరచనను సమర్థించుకొనుచున్నవాడువలెఁ జెప్పిన

“ గద్యానుబంధరసమ్మిశ్రిత పద్య సూక్తిః  
హృద్యాహివాద్యకల యాకలితేవగీతిః ”

అను శ్లోక మవకాశమును గలుగఁజేయుచున్నది. ఇంతకుఁబూర్వము కావ్యభేదములలో “ చంపువును ” బేర్కొన్న సంస్కృతాలం



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కారికులలో మొదటివాడు 'దండి' కలడుగాని, ఈతడు వీని శేమియు నుదాహరణములను బేర్కొనలేదు. ప్రాచీనచంపువులైన శేమియు గానవచ్చుట లేదు. మరియు దండి దక్షిణదేశీయుడుగాఁ గనఁబడుచుండుటచేతను, నీతడు పేర్కొన్న కావ్యభేదములలో 'సంఘాత' మనునది - (భిన్నకవికృతమగు పద్యసమూహము) - ఒకటి యుండుటచేతను, ఇది ద్రావిడభాషాగ్రథితమై భిన్నకవికృత పద్యసముచ్చయరూపందై సంఘవాఙ్మయ మనుపేరఁ బరగుచున్న 'ఆగనానూరు, పురనానూరు, అఘస్పారత్, ఎట్టుత్తోగ' మొదలగు ద్రావిడగ్రంథములను మనమున నిడికొని, దక్షిణదేశమున దేశభాషలలో ప్రచారములో నున్న కావ్యభేదములనుగూడ గ్రహించి కావ్యాదర్శమునఁ జేర్కొనెనా యను సందేహము కలుగుచున్నది. ఇంతేగాక ద్రావిడవాఙ్మయమున మూడవసంఘమునకుఁ జేరినవాడుగాఁ జెప్పబడుచున్నట్టియు, ప్రాచీనసంఘవాఙ్మయమును పోగుచేసి కొన్నిటి కుపోద్ఘాతపద్యములను రచించినట్టియు "పెరిందేవనార్" అను ద్రావిడకవి మహాభారతము నాప్రాచీనకాలమందే తమిళభాషలో రచించుచు గద్యపద్యమయంబుగఁ జేసినట్లు చెప్పుదురు. ఆతనిగ్రంథమంతయుఁ బూర్తిగా నిపుడు దొరుకకపోయినను, నితరగ్రంథములలో నచ్చటచ్చటదొరకు, కొన్నిభాగములనుఁబట్టి యిది చంపువే యని తెలియుచున్నది. కావున నిట్లు దేశభాషలలో గద్యపద్యసమ్మిశ్రితంబులగు గాఢ్యములనురచించుట చిరకాలమునుండియు నాచారముగ నున్నట్లున్నది. మొత్తముమీఁద నన్నయభట్టలంబించిన 'చంపూ' మార్గమాతఁడు స్వయముగాఁ దెనుఁగునఁ దెచ్చి పెట్టినదిగాక, యంతకు పూర్వమే కొన్నిఁ తెలుఁగు కాసనములయందును దేశభాషలందలి కవిత్వమునను వాడుకలోనుండిన మార్గమే యైయున్నదనుట స్పష్టము. నృప



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తుంగుడు తనకుఁబూర్వమే యనేకులకు కవు లిట్టిగననల గావించిరని చెప్పియుండెగదా. ఈతనితరువాతను, కన్నడవాఙ్మయమునఁ బ్రసిద్ధి జేందినవారై రత్నత్రయముని పేరుగాంచిన పంప, సొన్న, రన్నకవులు కూడ నీచంపూమార్గమునే యవలంబించిరి. కేవల చంపూమార్గమునే గాక దీర్ఘసమాసములతోఁ గూడిన సంస్కృతభూయిష్టరచనయు వీరు చేయఁదొడంగిరి. ఈనాటి యాంధ్రశాసనములలోను, నన్నయకు పూర్వకాలపు శాసనములలోనుగూడఁ దేవీయస్సందమునకు సంబంధించిన పద్యములే గనబడుచున్నను, అప్పటి కన్నడశాసనములలోను, కవిరాజ మార్గము మొదలుగాగల కన్నడభాషా కావ్యములలోనుగూడఁ సంస్కృత వృత్తములు ధారాళముగాఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నవి. అనఁగా నీనాటికే దేవీయరాజుల ప్రాత్యహముచే బయలుదేరిన కన్నడభాషా వాఙ్మయములో సంస్కృతపదములు, దీర్ఘసమాసములు సంస్కృతభంధోవృత్తములు, ఆలంకారిక సాంప్రదాయములు, మొదలగునవి ప్రవేశించుటేగాక, సంస్కృతగ్రంథముల ననుసరించి రచించు నాచారముకూడ బయలుదేరినదనుట. ఇదేకన్నడభాషాసంస్కరణముచే ఆంధ్రవాఙ్మయమునగూడ సంక్రమించినది. కవిరాజమార్గమున నృపతుంగుడు దండికృతవగు కావ్యావర్ణమును, భామహాదుల గ్రంథములను అనుసరించియున్నాఁడు. ఆదిపంపకవియు, దనభారతమును సంస్కృతమున వ్యాసకవి రచితంబగు గ్రంథము ననుసరించియే రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

“ వ్యాసమునీంద్ర రుంద్ర వచనామృతవాద్ధియ నీసువెంకవి  
బ్యాసనె నెంబగెబ్బకమెనగిల్ల గుణార్ణవనోభృమన్మనో  
వాసమదాగ జేల్లిపెనదల్లదె కబ్బమెదోమమర్థిగం  
దోమమె కాణె నెనటివమత్కెయె పేత్కెనిదావదోమమె॥

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

విశేష మేమనఁగా నీతఁడు తన ప్రభువగు నరికేశరియొక్క పరాక్రమాదికమును ముఖ్యముగా నీగ్రంథముమూలమున గీర్తింపఁదలఁచిన వాఁడగుటచేతను, పరాక్రమవిషయమున భారతమున ప్రధానపురుషుఁడట్లునుఁడే యగుటచేతను, వ్యాసభారత కథను స్వీయోద్దేశమున కనుకూలమగునట్లుగా మార్చికొని తనప్రభువగు నరికేశరికి నా యర్జునునితో నభేదము నాపాదించి, యాభారతకథను 'విక్రమార్జునవిజయ'మను పేర కన్నడభాషలో రచించెను. అనఁగా పంపకవి దృష్టిలో భారత కథయందు ప్రధానమైనవిషయ మర్జునవిక్రమమన్న మాట. తద్విక్రమార్జునరాజ్యమును నాతనికి పట్టముగ పైను. మఱికొద్దికాలమునకే యాంధ్రభాషలో నన్నయభారతమును రచింపఁదలఁచినప్పుడు తనకుఁ బూర్వమున రచించిన యీతని గ్రంథమును జదివెయ్యఁడును. కవితావైఖరి విషయమున నీతని ననుసరించియుండె ననుటకును సందేహములేదు. సంస్కృతవృత్తములను ధారాళముగా నెనుఁగున రచించుటలో నీపంపభారతమే యీతనికి మార్గదర్శకంబై యుండును. సంస్కృతప్రాకృత కర్ణాటాంధ్రభాషయందు కవిరాజ శేఖరుడైన నారాయణభట్టితనికి న్నేహితుఁడు సహాధ్యాయుఁడునుగదా. భారతరచనయం దీతనికిఁ దోడయి యుండెనుగదా. ఈతఁడును సకలభాషావాగనుశాసనుఁడు. చాళుక్యరాజులకుఁ గులబ్రాహ్మణుఁడై యుండుటచేతను నాకాలమున నీదేశమునకుఁ గన్నడదేశముతో నెక్కుడు సంబంధ ముండుటచేతను, కన్నడభాషలో నీతఁడు బాగుగ పాండిత్యము గలిగియుండు ననుటకు సందేహములేదు. ఆంధ్రమున తొలుత నట్టి యుద్ధగ్రంథమును రచింపఁదలఁచినవాఁడు తనకు పూర్వము సన్నిహితభాషలలో నున్న గ్రంథములను ముఖ్యముగా పంపని భారతమును జదువక యుండఁడు. కాని భారతరచనలో నీతని యుద్దేశము వేఱయినది. ఈతని నీగ్రంథ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రచనకు ప్రోత్సహించిన ప్రభువుయొక్క యాదర్శములునువేఱు. ఈతఁడు ధర్మధురంధరుఁడు, మనుమార్గవిర్తనుఁడు, సమక్షిస్తసర్ణాశ్రమ గర్మరక్షణమహామహిముఁడు, కావ్యగీతిప్రియుఁడు. పురారాతి పదాబ్జ పూజాసక్తమతి. ఇట్టి చాళుక్యులలావతింసునిచే ననేకభాషాపండితుల సమక్షమునఁ బ్రార్థింపఁబడినవాఁడై యామహాంజా కోరిక దీర్చుటకుఁ గడంగెను. ఇట్లు నన్నయ భారతమును రచించినది యొకమహారాజుకోరిక చెల్లించుటకుఁ బండితులప్రీతికొఱకు, వైదికమతవ్యాప్తి కొఱకు నై యున్నది. “సర్వవేదశాస్త్రముల యశేషసారంబని భారత బద్ధ స్మృతులగువారికి బహుమానఫలంబు గలుగునని, గోత్రంబు వేదవిప్రులకు దానము చేసినఫలంబు గలుగునని, ధర్మవేదాంత నితిపురాణేతిహాసలక్షణములన్నియుగలిగి విశ్వజనీనమై పరగుచున్నదని తలంచి యీభారతసంహితారచనబంధురుఁడైనాఁడు. కావ్యనాటకములు పెక్కువినిన రాజు, మహాకవితార్కికవైయాకరణపారాణిక బృందంబుతోగూడిన విద్యత్సభయును, వ్యాసరచితభారతమునే, యవిరళజప హోమతత్పరుఁడు, సంహితాభ్యాసుఁడునగు నన్నపారుని దృష్టిపథమున నున్నవి. అట్టిరాజును, నా విద్యజ్ఞనమును మెప్పించుటయే యాతనిపని. స్వయముగ నైదికాధ్యయనసంపత్తి కలవాఁడగుటచే నాపని యాతని కత్యంతప్రియమైనది. భారతమును నైదికదృష్టితోఁ జూచి దానికిఁదగినట్లు జగద్ధితమునకై రచించినాఁడు నన్నయ్య. తిక్కన యదైవతభావదృష్టితోఁజూచి, కావ్యకళాదృష్టితో నాంధ్రావళిమోదముం బొరయుటకుగా రచించినాఁడు. ఆయాదేశములం దాయాకాలముల నాయాకవుల దృక్పథములనుబట్టి వారువారు చేసిన భారతరచన ఇట్లాయాకాలములం దాయాయాపములను బొందుట తటస్థించినది. గాజ్యపరిస్థితులనుబట్టి కన్నడభాష, క్రమపరిణామ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మన బొంబాయి రాష్ట్రకూటుల ప్రాతస్సాహాయ్యముచే నేడెనిమిది శతాబ్దములకుఁ బూర్వమే గ్రంథరచనకుఁ దగినస్థితిలోనికి వచ్చినట్లే, ఆంధ్రభాషయు నాంధ్రకాలంకాయన, విష్ణుకుండి, చాళుక్యాది రాజుల ప్రభుత్వకాలమున నాయామాధ్యులకు లోనైన క్రమపరిణామమును బొందుచువచ్చి యెనిమిది తొమ్మిదిశతాబ్దముల నాటికే గ్రంథరచనకుఁ దగినస్థితిలోనికి వచ్చినది. కాసనములలో గద్యపద్య రచన ప్రారంభ మైనది. చిన్నగ్రంథములును బయలుదేరి యుండును. కాని తుదకు భాషలోని వెనుకటి చిల్లరగ్రంథముల నణగఁద్రొక్కి జేయఁగల యుద్గ్రంథమును రచించి యాదికవి యను వికాలకీర్తిని బడయు మహాపుణ్యము నన్నయకును, అట్టిగ్రంథము రచించుటకుఁ గారకుడైన ఆంధ్రభాషకు చుర్రోపకారముచేయఁగల పుణ్యము రాజరాజునకును నుక్కినవి.

పైకాసనములోని “విజయాదిత్య పాదపద్మభ్రమరాయమాణ,” “పూగతాభరణుణ్ణు,” “చామష్టికలావికారదుణ్ణు,” మహేశ్వరపక్ష పాత దేవబ్రాహ్మణ గురుభక్తిపరుణ్ణు” — ఈ మొదలగు సమాసములు నన్నయ యవతారికను దలపించుచున్నవి. ఇది యొకవేళ ‘సర్వసామాన్యంబగు రచనాకైలి కాక శిష్టరచనాపద్ధతియే యైనను, ఇది నన్నయగఁ బెండుశతాబ్దములు పూర్వమే యేర్పడి యున్నదనుట నిశ్చయము.

ఈ విజయరాజు తరువాత వచ్చిన చాళుక్యభీముని కాలపుకాసనము కూడ గద్యపద్యాత్మకంబై కొంచెము దేశ్యపదము లెక్కువగాఁ గలిగియున్నను మొత్తముమీద పైకైలినే పోలి మఱింత కావ్యపద్ధతి దలపించుచున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చాళుక్యభీమమహారాజు శాసనము

స్వస్తి సర్వలోకాశ్రయ.....కళ్యాణమమహారా(జాలవి) జయ  
రాజ్య సంవత్సరంబు [యే?] నగు నేటి ఉత్త (రా) యన స(ంక్రా)ంతి  
స్తితిధర్మా వురమ్మన.....(స్వస్య) నేకగు (ణ) గణాలంక్రిత  
(స) మస్తమహీమణ్డల ప్రకాశితకీర్తి శ్రీమత్పంశరంగు||

అని గద్యమున పండురంగునిగూర్చి చెప్పినపిదప నాపండురంగుని  
విజయములు పరాక్రమాదికము ఒక సీసపద్యములోఁ గావ్యపద్ధతిని  
వర్ణింపఁబడియున్నవి.

“ ౪ - నెన్నేలు నలరామనిభునితోట

నెడటి (నబో) యలనడవిసో(నె)

లోహాసనంబెక్కి రాహను నొడిచిన

వల్లభుకొల్పున నెల్ల నెఱుంగ

కన్నరాభూపతి వెన్నాజిలోం జూచె (నె?)

సంకిలండనుతేని బింకముడిచె

దణ్డువై వచ్చిన బెణ్ణనచోఱనిం

జేకొనికాచె భూ(లోకం) బెఱుంగ

కిరనపురముడహలనిరుతంబుదలెనాండు

నచలపురముసొచ్చె నచలితుణ్డు

వల్లభుణ్డుగుణక నల్లుణ్డు వన్నినం

బణ్ణరంగచూనె పణ్ణరంగు.

[నాబ] ౪ [౧]

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నరేయమతైవో నాన్ని నల్లాతణ్ణయ్న అయ్యపరాజుతమ్ముణ్ణు  
జెడెయరాజు ఈ పురమున నీ శాసనంబు గుడినిల్పె నడియనేయ  
కున్న నే.....".

పల్ల నాంశమును మధ్య నొకపద్యముగా జెప్పి యద్దానిని 'నాబ  
రసి' యని తరువాతి గద్యముతోఁ గలుపుట చంపూకావ్యపద్ధతిని  
భారతకవుల రచనాపద్ధతినిఁ దలపించుచున్నది. 'అనేకగుణగణాలం  
కృత సమస్తమహీమండల ప్రకాశితకీర్తి" అను నిట్టి దీర్ఘ సమాసము  
లున్నను, సీసపద్యమంతయు చాలవరకు దేశీయపదములతో నిండి  
యున్నది. ఎడతిన, ఒడిచిన, కొల్పు, బింకముడిచె, మొదలగు ప్రాచీన  
దేశ్యప్రయోగము లిప్పుడు మాఱురూపుజెందిన విందు కొన్ని గలవు.  
ఇంచలి సీసపద్యపాదములందు సర్వత్ర ప్రాసయతియ గనఁబడుచున్నది.  
దీనికిఁ దరువాతికాలమునను నన్నయ కించుక పూర్వమునను బయలు  
దేరిన "దీర్ఘాసి" శాసనములోఁగూడ నీ నియమమే పాటింపఁబడినది.  
కావున నన్నయభారతమున సీసపద్యములలోఁ బాటించిన సాంప్ర  
దాయ మాతనికిఁ బూర్వము ౧౫౦ సం॥ లనుండియు వచ్చుచున్న  
వసుట స్పష్టము. కాని యిది యేకారణముననో నన్నయతరువాత నంత  
కించిపోయినది. ఆతనితరువాతి కవు లీనియమమును పాటింపలేదు.  
ఆ శాసనపద్యరచనను గమనింపుడు.

దీర్ఘాసిశాసనము

" శ్రీశకుణ్ణులు భూసతిపైకైల, నందాబ్జభవసంఖ్యనొందజేంగి  
దేశంబు గిమిడియ గోసల గిడిసింగి, దేశంబు మఱియొడ్డదేశ మనగ  
జనిన భూపాలురనని నొచ్చె చలమత్తి, గణ్ణజ్జెనెగడినమట్టలికణ్ణు  
భూసురవంకుండు వాసవనిభభోగి, బాపతిసాజన్యగుణయుతుణ్ణు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దీర్ఘసిభగవతిదేవి దేవాలయ, మునముంద గంగనా ఘనతగముగ  
మృదపమెత్తించె భజనవిజయమున, గంగోపానాంబుని శ్రీ  
దీవియవెట్టె నద్దేవికి నవ్వల, చనమనోనిల్లగినా నేత్ర  
దీవియవెట్టె బద్మానతియును (నా) పేరి, నేనశేషులగుచును  
ముసమున.

గగనభూమిసంద్ర భరకగోసకళి  
మారుతాత్మనూతిక సుహృదమగన  
యి [వృత్తాంత] ఫలము లెల్ల కాలంగాను  
మెచ్చునోడ దమకు నిచ్చుచుండు.

ఈ పద్యగననాశ్ర లికిని నన్నయరగనకును విశేషభేదము గలది గనబడదు. దీనినిబట్టి నన్నయకాలపు భాషాసాంప్రదాయమున గానయతనిచే బాటింపబడి తరువాత తెలుగుకవితలో నంతరించిన దీక్షితు శందసాంప్రదాయ విశేషములుగూడఁ గొన్ని గూఁసినది. ఈ పద్యము మారుమూటయేబడి సంవత్సరములనుండి వచ్చుచున్నది. తలియుచున్నది.

ఇట్టివానిలో మఱియొకటి యక్కఱపద్యగణన. దీనిని నన్నయ తరువాత నాతని యాగణ్యపర్వభాగపూరణసందర్భమున 'నెట్టి' ప్రస్తావన యొకడు రచించినగాని మఱియొకరును రచించినట్లు కనబడుచుకాని నన్నయకు మారుసంవత్సరములక్రిత మాంధ్రభాషలో గదింపబడిన యుద్ధమల్లుని కాసనములో మాత్ర మీపద్యములు కనబడుచున్నవి. కన్నడభాషాకవిత్వమున నీరీతిపద్యములు విశేషముగా గదింపబడి యుండుటచేతను, సంస్కృతమం దిట్టివి లేకుండుటచేతను, నివి 'దీక్షియసాంప్రదాయమునుబట్టి వచ్చినవే యని యూహింపఁదగియున్నది. కన్నడవాఙ్మయములో గూడ నీ యక్కఱపద్యము లింతకుఁబూర్వమే వాడుక



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

గోనికివచ్చి, తెలుగుభాషలోవలెనే 18 న శతాబ్దమునకే యంతరి  
పుట వాటియొక విశేషము.

యుద్ధమల్లునిశాసనము

1. స్వస్తిస్మృపాంశుశాత్యస్తవత్సల-సత్యత్రిణేత్ర  
విస్తరశ్రీయుద్ధ మల్లుణ్ణనవద్య-విఖ్యాతకీర్తి-  
ప్రస్తుతరాజాశ్రేయుణ్ణ ద్విభువనా-భరణుణ్ణసకల  
వస్తుసమేతుణ్ణరాజ సల్కిభూ-నల్లభుణ్ణతిక.
2. పరగంగ బెజవాడం గొమరస్వామికి-భక్తుణ్ణగుడియు  
నిరుపమగుతిస్మృసభాముణ్ణతి చెచ్చి-నెగిదీర్చెనువంబు  
గొరగల్గొకొరులిస్తు విడిసిబృన్దంబు-గొనియుణ్ణనారు  
X రిగాక యబ్బారనాసిన్రచ్చిన-పాపంబుగొన్తు.
3. వెలయంగనియ్యొట్టు డస్సిచులినురై-విడిసినబ్రోల  
గలతానపతులును రాజాపట్టంబు-గట్టినపతియు  
నలియబై య్వారల వెల్వటించిన-నశ్వమేధంబు  
ఫలంబు పేక్షించినలింగంబడిసిన-పాపంబుదమకు.
4. జననుతచేట్టోలనుణ్ణి బెజవాడ జాత్రకువచ్చి  
త్రినయనసుతుడొండు సోటుమెచ్చకతివిరియిన్నెలవ  
యనఘండు నేకొని యిందు బ్రత్యక్షమైయున్ననిచ్చ  
గని మల్లణ్ణతించెగుడియు మతంబునుంగా ర్తికేయునకు.
5. రమణతో బెజవాడకల్ల బెడంగును రక్షయగాను  
స్తమతాతమల్లపరాజు వేరడు దానుంగట్టించెం  
గ్రమమున దానికి కలశమిడట్టుగా మొగమాడు  
సమరంగ శ్రీయుద్ధమల్లు డెత్తించె నమితలేజుండు."



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పై దీర్ఘాసికాసనపు భావమును దీనిభావమును సంస్కృతి సమాస పదముల ప్రయోగవిషయమున విశేషభేదము లేదుగాని, స్తుతియు మీఁద దీనియందు వెనుకటివానికంటె దేశీయముగాను, ముక్తిగా నున్నట్లున్నది. దీర్ఘాసికాసనములో తత్సమభావమునుక్రమపాదమున్నది, ప్రయోగింపఁబడిన దేశ్యములోనే నను ప్రాచీనసూపములు, శ్రొత్త విగా గనబడునవియులేవు. యుద్ధమల్లునికాసనములో సంస్కృతదీర్ఘ సమాసములు పదములు లేకపోలేదు. కాని గొన్ని ప్రాచీనపదములు గలవు. నెగిదీర్చెనుసంఘ, లింగంబడిసిన, కిందానోటు ముచ్చిక, ఇష్టము, తివిరియన్నెలవ, వేగడు, ముగమాచువు-ముగములు పదములం దొకవిధ మగు నాంధ్రదేశీయత యచ్చుపడియున్నది. కావుననే దీర్ఘాసికాసన పద్యమువలె సంతసులభముగా నిది యగ్రము కాకపోవును. దీర్ఘాసికాసనము నన్నపార్యుని తత్సమభావము విశేషముగాఁ జూలియుండు నిది నన్నెచోడ తిక్కనాదులయు, శైవకవులయు భావము చూలియున్న దని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రవాగ్మయమున ముగిటిగ్ద నిలచిన భారత మును నన్నయ తత్సమబహుళముగా-సంస్కృతిబహుళముగా రచించుటచే నెప్పటికిని మార్పుజెందని సంస్కృతిబహుళంబగుభావకే మనమెక్కువగా నలవాటుపడుటచేతను, తరువాతి ప్రబంధకవులందఱు నీశైలినే యాదరించియుండుటచేతను, నన్నెచోడ, తిక్కనాదుల గ్రంథములలోని దేశీయభాష మన కిప్పుడు సులభముగ నగ్రముకాని శ్రొత్తభావగాఁ గనఁబడుచున్నది. యుద్ధమల్లునికి ౩౦, ౮౦, ౧౦॥ ముల పూర్వముననే గుణగవిజయాదిత్యుని కాలమున బయలుదేరిన ధర్మ వరపుకాసనములందు నన్నయకవితనుబోలిన కేవల తత్సమబహుళంబగు రచన గానవచ్చుచుండ, నాతని యీ బైజవాడకాసనము కొంతవఱకు దీర్ఘసమాసములు కలదైనను, దేశీయపదబహుళంబు యుండుటనుబట్టి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నన్నయకుపూర్వమే యీ రెండువిధములగు రచనారీతులును వాడుకలో నుండినట్లుాహింపఁదగియున్నది. నన్నయ భారతరచనకు గఙ్గంగినప్పటి పరిస్థితులు ఆతని యుద్దేశములు ఆతని సంస్కృతాదిభాషాపాండిత్యము మొదలగునవి యాతనిని తత్సచుబహుళంబగు సంస్కృతభూయిష్టరచననే చేయునట్లు ప్రోత్సహించియుండును. కావున నీతఁడు సంస్కృతపదజాలము నాంధ్రభాషయం దపారముగాఁ గలిపివేసి పైకాసనభాషలోఁ గానవచ్చిన ప్రాకృతవికారములులేని చక్కని శైలినిఁ గూర్చికొని, భాష కపూర్వముగు నొకరీతి మార్దవమును సంపాదించిపెట్టి, యీ భాష 'Italian of the East' అను పొగడ్తకుఁ దగినదానినిగాఁజేసెను. ఇదియే తరువాతికవులకు శిష్టకవితాపద్ధతి యైనది. నన్నయభట్టు ఆంధ్రభాషను వ్యాకరించి, వ్యాకరణము రచించినను లేకున్నను, భాషాప్రయోగవిషయమున నీతఁడు చేసిన యనుకాసనముచేతనే యాంధ్రభాషావాగనుకాసనుఁ డను బిరుదమునకుఁ దగినవాఁడై నాఁడు. ఇంతకుపూర్వపుకాసనములలోనిభాష యెంత 'గాసటబీసట'గా నున్నదో మనము చూచియే యున్నాము. ఒకదానిలోనిభాష మఱియొకదానితో సరిపోదు. క్రొత్తక్రొత్తపదములు క్రొత్తక్రొత్త రూపములతో నశేకవిధములఁ గానవచ్చుచుండును. భాష వ్యవహారమున మాత్రముండి యందు సర్వజనాదరణీయంబై ప్రామాణికత్వమును బడయఁగలిగిన వాఙ్మయము బయలుదేరని కాలమున నీస్థితితోనె యుండును. ఏప్రాంతమున నేరూపములు వ్యవహారమందుండునో యవి యాపాంత్రముల రచింపఁబడిన కాసనములలోని కెక్కుట తటస్థించును. ఒక్కపదమునకె యనేకరూపములు వ్యవహారమున నున్నప్పు డొక్కకాసనముననే యాపదమనేకరూపముల గనఁబడుచుండును. ఇందుకు పైకాసనములలో గానవచ్చెడి బహువచ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నాంతరూపములే ప్రబలమైన నివర్తనము. కొన్ని పదములు చివర కల్గి,  
మఱికొన్ని 'గళు' 'శ్' 'శు', 'లు', 'లనో'గూడి యనేకరూపముల నట్లు  
గానవచ్చుచుండినవో యింతకుల్లభ్యము మాపించుమున్నను. పెరు  
మాడ్లు, ఊడ్లు, గుడ్లు, పేపడ్లు ఇట్టిరూపములన్నిటికిని నన్నయ ప్రా  
మాణికరూపమును గల్పించియుండును. బహువిధ ప్రత్యయమును  
కావటమ న్యవహారమునఁ గలిగిన వికృతరూపములన్నియుపోయి 'లు' అను  
రూపము ప్రామాణికరూపమైనది. ర'మిగ్గా-దేవుడు మొదలగు  
రూపములకు నర్థ సమీకరణవిధానముచే నేర్పడిన 'ం'ముండు'దేవుండు  
అనురూపములే నన్నయచే గ్రహింపఁబడి ప్రామాణికత్వమును బడసినవి.  
మగడ్లు, 'అచ్చువాడ్లు' మొదలగు రూపములనుండి గ్రహింపఁబడిన మగడ్లు,  
అచ్చువాడ్లు అనురూపములే నన్నయచే నాదరింపఁబడి ప్రామాణికయందు  
స్థిరపడినవి. ప్రతను(ప్రతమరాజ్యంబున)-స్థితి-తానపడులు, పడెదన,  
పడేన్దుంబు, కళరు, మొదలగు వ్యావహారికరూపములు నన్నయ గూడగ  
మును బడయకపోవుటచే ప్రామాణికత్వమును బడయక, తగునాతికాల  
మున వ్యవహారములోఁగూడ క్రమముగా నంతరించినవి. 'చేసిన  
చూసిన' యను రూపములుమాత్ర మిప్పటికిని వ్యవహారములో నున్నవి.  
'సర్వబాదపరి యారువు'-మహానభియుశ్, మొదలగు ప్రాకృతిసంస్కా  
రముతోఁ గూడిన రూపము లాశాసనము రచింపఁబడినకాలములో వ్యవ  
హారమున నున్నను, తరువాతి శాసనములలోనే కనఁబడుట లేదు. ఇట్టి  
వానిని నన్నయ యాదరింపనేలేదు. పడేన్దుంబు, కంబుర'ంచెలువు-  
మొదలగు పదములలోని 'బ' కారములు మకారముల్లభ్యంబుగూము  
కంబుర-కమ్మర, ఈరీతిని మార్పుజెందినవి. వీరిని వీరిడు, వాండు,  
మూండు అని దీర్ఘముపై నిండు సున్నగల పదములు శాసనములలో ను  
నున్న లేక నిండుసున్నతోఁ గూడినవిగానుండ, వీని యుచ్చారణమున

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శము

పై ధిల్లీ మానాటికే కలుగుటచే నన్నయ వీనినట్లే యాదరించినాడు. కాని నిండుసున్నరూపముకూడ మిగుల ప్రచారములో నున్నదనుటకు నన్నెచోడూదు లద్దానిం గరువాతికాలమున గ్రహించుటయే నిదర్శనము. ఇట్లు నన్నయకుఁ బూర్వపుకాసనములభావ మొకరూపమున ప్రామాణ్యమును బడసినదికాక వ్యవహారమున భిన్నరూపములు గలదై యుండ, తనకాలమునకుఁ బలుపురుషిష్టులచే నంగీకరింపఁబడి తనమండలమున వ్యవహారింపఁబడుచున్న భాషారూపములనే గ్రహించి నన్నపాఠ్యుఁడొక యుద్గ్రంథమును రచించినవాడగుటచేతను, ఆభావయే దేశ ప్రభువును భాషాభిమానియునగు రాజనరేంద్రుని యంగీకారముద్రను ఆతనికొల్పులోని సర్వవిధ పండితజనసమాదరణగౌరవములను బడసిన దగుటచేతను ఆంధ్రభాష కీతనిరచనములముగా నొకవిధముగు ప్రామాణికత్వము సిద్ధించినది. ఈతనిగ్రంథము ప్రమాణగ్రంథమైనది. ఈతఁడు వాగనుకాసనుఁ డైనాడు.

అయితే యీశిష్టభాష, తత్సమరూప బహుళంబగు భాష, సంస్కృతససూనభూయిష్ఠంబగు భాష—పండిత జనసమాదరమును బడయుచున్నను, సర్వజనసామాన్యంబుగాకుండుటచే వ్యవహారమునకుఁ గొంత దగ్గరగానుండి నేత్యపదబహుళంబగుభాష నే గ్రహింపఁచుయనను వాద మొకటి తరువాతికవులలో బయలుదేరినది. దీనినే నన్నిచోడ సోమనాథాదులు జూనుతెనుఁగనుపేరున వ్యవహరించినట్లు కనఁబడుచున్నది ఇది వీరు స్వయముగాఁ గల్పించినదికాక నన్నయకుఁబూర్వముననే జనసామాన్యముచే నాదరింపఁబడుచుండి, గీతములు, గౌడుగీతములు, ద్విపదలు, శుట్పదులు, పర్వతపదములు, వెన్నెలపదములు, గద్యంబులు, పాటలు మొదలగుననేకరూపములనుండిన దేశీయకవితయం దవలంబింపఁబడినట్లే లియై యుండుననుటకు సందేహములేదు. కాని విశేష మేమనఁగా నన్నయా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దుల సంస్కృతబహుళంబగు శైలి ప్రబలినతోడనే గూఢాను తెనుంగు-  
 కేవలదేశ్యపదభూయిష్ఠంబగు శైలి యంతరించినది. ఆంధ్రులు, పంచములు  
 మొదలగు దేశీయకవిత్వకు ప్రభుత్వనలంబనము, శిష్టజనానరగాములేక  
 పోవుటచే, పామరజన, స్త్రీజనములపాలంబడి గ్రంథిష్టము గాక  
 కాలక్రమమున నంతరించుట శట్టస్థించినది. ఇప్పటికా కవితాశైలి  
 కొన్ని శాసనాదులలోను, పనిపట్టి యచ్చటచ్చటగనించిన నన్నిచోడ,  
 సోమన, తిక్కనాదుల గ్రంథములలోను మాత్రమే గానవచ్చుచున్నది.  
 పనిపట్టి యననేలయనఁగా, నీ నన్నిచో డాదులు దేశికవిత్త బానుతనుంగు  
 ననె రచింపవలయునని తాము భాసించుచునే సంస్కృతదీగ్ధ సమాసముల  
 తోఁగూడిన రచననుగూడ సందర్భానుమాలముగఁగనను ధారాశ్రమముగా  
 చేయుచువచ్చిరేగాని, దానిని విడనాడలేకపోయిరి. అనగా నాకాలము  
 నకె తెలుఁగుభాషపై సంస్కృతభాషాప్రభావ ముట్టి యున్నదని తలి  
 యుచున్నది. అప్పటికె దృఢంబగు సంస్కృతభాషాశ్రమములేక దేశీ  
 తెలుఁగుభాషస్వతంత్రముగ నిలువలేనంతటిస్థితిలోనికివచ్చినదిన్నమాట.  
 తిక్కనమాట యెటులున్నను, ఈ ప్రాంతమున సంస్కృతభూయిష్టముగని  
 నను నిరసించుచునే తాము దానిని వసలశేకపోయిగనుటనుబట్టియు,  
 యీ సంస్కృతభాషకును, సంస్కృతాలంకారికపద్ధతులకు, నాకాలపు  
 టాంధ్రభాషాకవితలపై నెట్టిగట్టిపట్టు చిక్కినదో నన్నిక్కముగుచున్నది.  
 తిక్కనార్యుఁ డీజాను తెనుంగు సేరి త్తకయే దేశ్యబహుళంబగు గదనను  
 చేసినాఁడు.

ఇక నన్నిచోడుఁడు దేశికవిత్వపక్షము నవలంబించి, దీనికై బ్రతి  
 కక్షులగువారిని అనఁగా “మార్గమువదలంగ మడిపిలంపని” వారిని కుక  
 వులని నిందింపవలసినవాడగుటనుబట్టియే, గూఢానుకాలమున దేశీ  
 కవితావిషయమున మార్గకవుల కెట్టి నిరసనభాషము కలదో మన మూ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

హింపవచ్చును. ఇంతకుపూర్వము నన్నపాక్షాని భారతరచనా సందర్భమున సంభవించిన ఘోరరణముకూడ ఈ మార్గదేశిపద్ధతులకుఁ దత్పక్షావలంబకులకునై యున్నది. ఈ రణమునందు నారాయణభట్టు దేశికవితాపక్షమునే యవలంబించి, కన్నడభాషాకవిత ననుసరించి రచింపుమని నన్నయను హెచ్చరించుచు, నాతనికిఁ దోడయి నిలచెను. నన్నయయు కన్నడకవులవలెనే సంస్కృతబహుళంబుగ రచింపఁదోడంగుటచే మార్గకవితాపక్షమువారితో నొకవిధమగు సమాధానము కుదుర్చుకొని మూఁడుపాళ్లు సంస్కృతము నొకపాలు దేశ్యమును గలిపి దేశికవితలోనే భారతమును రచించెను. కావుననే రాజాస్థానమునందలి పండితసమాజమును మెప్పింపఁగలిగియుండును. వారిలో గేవలము మార్గకవితాపక్షపాతులగువా రీతని కవితయందలి యక్షరరమ్యత నాదరించి సంతృప్తిఁ జెందియుండురు. కాని తరువాతి యాంధ్రకవులలో పలువురు (ముఖ్యముగా ప్రబంధకవులు) ఈమార్గమునే యవలంబించి తమకుఁ గల సంస్కృతభాషా పాండిత్యప్రకర్షను మఱితగాఁ బ్రకటించుకొన యత్నింప, మఱి కొందరు, ముఖ్యముగాఁ బ్రాచీనశైవకవులు పండితులమెప్పునకైగాక జనసామాన్యముకొఱకై రచించినవారగుటచేఁ దమ రచనలను దేశ్యపదభూయిష్టంబుగఁ జేసి ప్రాచీనాంధ్రభాషా స్వరూపమును కొంత నిలిపినవారైరి. ఇట్టి కవిత నిజముగ తిక్కనసోమనాథాదులతోనే వెనుక బట్టినది. కాని తరువాతి కవులలో నొకవైపు సంస్కృతిపు వెట్టి ముదిరినట్లుగనే, మఱి యొకవైపున నచ్చతెనుగువెట్టియు ముదురుటచే నాపేరుతో నొకవిధమగు కృత్రిమభాషాకవిత్యము బయలుదేరుట తటస్థించినది. నన్నెచోడాదుల దేశికవితలోని జాను తెనుఁగుమాత్ర విట్టిదికాదు. జానుఁడనుంగు కవిత్యమునుగూర్చి నన్నెచోడుని భావములను దిలకింపును.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“సరళముగాగ భావములు జానుచునుండున నింపు పంపునో  
 విరిగిన వర్ణముల్ ఘటితి పేర్కొన నగ్రము లొత్తగ్గ బం  
 ధురముగఁ బ్రాణముల్ మృదుమధుత్వగఁసంబునఁ గండ్లిఁగ న  
 త్తురములు నూత్తు లఁ ద్యులకుఁ గగ్గరసాయనలీలఁ గ్రాలగాఁగ.”

ఇక్కడ భావములు సరళముగా జానుచుండున నింపు పంపునో  
 వలెనని చెప్పెను, గాని వర్ణముల ఘటితి, ప్రాణముల మృదుమధుత్వగఁసము,  
 అత్తురములు, నూత్తులు నాద్యులకుఁ గగ్గరసాయనలీలలు గ్రాలగాఁగ  
 నీమొదలగునవి యీతినిదృష్టి కవితియొక్క. ఇవి వ్యాప్యగోపమునందే  
 దగుల్కొని పండితులను మెప్పించుమాగ్గమున యన్వేషించువాన్నిట్లు  
 న్నది. నన్నయ యత్తురరమ్యతచేతను నది నే యాశించును అత్తురములను  
 నూత్తులను పండితులకు గగ్గరసాయనముగ గదియించి వారిమెప్పు బడి  
 యడలఁచినవాడనాని నున్నాఁడు. ఇంకాగో సందస్కృతాలంకారిక  
 పద్ధతులనుసరించిరీతిగు భావగసాలంకారములను, అష్టాదశిశువుల  
 తోను గూడిన ప్రాథకావ్యములను “ప్రబంధముల”ను పేర గదించు నల  
 వాటుకూడ నీ నన్నె చోడుని కాలమునుండియే బహులు నేగినది. గాఢ  
 లక్షణమునుగూర్చి చెప్పుచు

“మృదురీతిసూక్తు లింశాదవింప మీల్లు  
 భావమ్మలెలమి క్రీడానహముగ  
 మెఱుగులఁ గన్నులు మెఱుమిట్లు పోనంగఁ  
 గాంతిసుధానూతి కాంతిఁ జేనయ  
 వర్ణన లెల్లచో వర్ణన కెక్కంగ  
 రసములు దళుకొత్తి రాలువాణ  
 దేశిమార్గంబుల దేశీయములుగా న  
 లంకారములఁ దా నలంకరింప



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నాదరించి విని సదర్శాతిశయముల  
బుధుల నెమ్మనమున నిధులు నిలుప  
వలవదే రచింప వరకవీశ్వరునకు  
నూత్ని రుచిర కావ్య రత్న వీధి”

అని దేశిమార్గంబులందు దేశీయపద్యతినే యనుసరించి జానుతె  
నుంగున రచింపవలెనని యాతని ముఖ్యోద్దేశమేయైనను, ఈతఁ డవలం  
బించిన దేశీయమార్గము నాదరించి విని (దేశికావ్యముల నాదరించి  
వినువారే యుండరని యాతని సందేహము కాబోలు! నట్టిసితి యా  
కాలముననుండ నోపు) పండితులు నెమ్మనమున సంతసింపవలయునని  
తలంచిననాఁడగుటచేతనే, ఆలంకారికపద్యతని వర్ణనలతోడను ఆలంకా  
రాదులతోను సంస్కృత దీర్ఘసమాసములతోను, ఆపూర్వకల్పనల  
తోడను నింపి దీనిని ప్రకృష్టమైన బంధముగల కావ్యముగా—ప్రబం  
ధముగాఁ జేసినాఁడు. ఆంధ్రప్రబంధ మహావృక్షముయొక్క మూల  
వీజ మిదియే యని తెలుసుకొనవలసియున్నది.

“ చతుర్గోతుల మతపదబహు  
గతుల నలంకార భావకాంతి రసార్థో  
న్నతిఁ గృతినతి రసేకులు వర  
సతిగతి నెఱిగింపవలదె సౌభాగ్యమునకా. ”

“పదబంధంబుల నగ్గలించి బునశబ్దభ్రాజయై సద్గుణా  
స్పదమై దుష్కవిహృత్సరోజవనముల్ భంజింపుచున్ భూరి స  
మ్మదలీలన్ విలసిల్లి సత్కృతి జగన్మాన్య ప్రభావంబునకా  
మదనాగంబుకు బోలెఁ గ్రాలవలదా మాతొందు లే కున్నతికా.”



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ముసమున సక్కనికావ్యము  
నదరగ విలుకాని పట్టి నమ్మును బగస్సా  
ద్భిదమై తల యూపింపని  
యాదికాన్యమె మలరిపట్టినదియుం గగమే.

“జంగమచుల్లి కార్జును నిసగ్గకవి స్తననీయసూక్తియు  
క్తిం గొనియాడి సత్కి-వితిఁ గనములేకను రక్షణున భా  
షాంగనఁ దక్కనేలిన మహత్త్వము లోకమునం బ్రసిద్ధిగా  
భంగిగ విస్తరించెదఁ బ్రబంధము సద్రసబంధుగంగాగ్గ.”

కావున నాంధ్రవాఙ్మయ త్రైత్రమునఁ బ్రబంధగీజములఁ జల్లిన  
వారిలో మొట్టమొదటివాఁడెఱఁడి యని తలఁపఁదగియున్నది; తిక్క  
నార్యుఁడీతని గ్రంథమునుజూచినను జూడకున్నను, తరువాతివాఁడగు  
చున్నాఁడు. అయితే నన్నయ తిక్కనలనునది తరువాతి కవులను  
సీతనిని బేర్కొనకుండుటచే, నీదిఁడా ప్రబంధభాగము మాగ్గదగ్గి యని  
చెప్పట కవకాశము మాత్రము కలుగుటలేదు.

ఇంక నీనన్నచోడుఁ డచలంబింపనలయునని చెప్పిన జాను తనుంగ  
నునది సంస్కృతపద బాహుళ్యముతోఁ గూడిన గణనకుఁ బున్నమై దేశీయ  
పదభూయిష్టంబగు రచనయైనట్లు పొల్కురికి సోమనాథుని వృషాధి  
పశతకములోని యాక్రిందిపద్యమువలనఁ దలియవచ్చుచున్నది.

“బలుపాడతొలు నీరయును బాపసరుల్” గిలుపాగు కన్ను ప  
న్నెల తలనేదుకుస్తుకయు నిండిన నేలుపుటేగు, నల్లు పు  
సలుగల తీని లెంకవని జాను తనుంగున విన్నవించెదనన్  
వలపు మదిం దలిర్ప బసవా బసవా బసవా వృషాధిపన్.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తా నిట్టి జానుతెనుంగున, ద్విపదరచనను, అవలంబించుటకుఁ గల కారణము నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

“ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె  
సరసమై పరగిన జానుఁదెనుంగు  
చర్చింపగా సర్వసామాన్య మగుట  
గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కె దైవార. ”

—బసవపురాణము.

“ ఆరూఢ గద్య పద్యాది ప్రబంధ  
పూరిత సంస్కృతభూయిష్ట రచన  
మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి  
జానుఁదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు.”

గద్యపద్యాది ప్రబంధపూరిత సంస్కృతభూయిష్టరచన సర్వసామాన్యముగాకుండుటయు జానుదెనుంగున ప్రసన్నత కలుగుటయు నిశ్చయమేగాని, పై వృషాధిపశతక పద్యములోని భాష యిటీవలికాలపు టచ్చతెలుఁగు గ్రంథములను దలపించుచున్నది వలెనున్నది. జానుతెనుంగిట్టిదియని చూపుటకుమాత్రమే సోమనాథుఁడైనను ఆపద్యమును రచించినాఁడుగాని తన కావ్యములలో ధారాళముగా సంస్కృత పదములను వాడకపోలేదు. అట్లని తెలుఁగుపలుకుబళ్లను, దేశీయతైలిని వదలనులేదు. దేశీయతకొఱకు గ్రంథమును వికృతంపుటాచ్చికసమాసములతో నింపనూలేదు. నన్నయాదులవలె విశేషము సంస్కృతపద భూయిష్టముగను చేయలేదు. కావలసినంత సంస్కృతమును గ్రహించి తెలుఁగుపలుకుబడికిఁ దగినట్లుగా దేశీయ సంప్రదాయానుసారము దేశికవిత్త రచించి సామాన్యజనులకు సుబోధంబగునట్లు రచించినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత నవితా విమర్శనము

ఇట్లు జనసామాన్యమున ముత్యవ్యాప్తికి "లోకహితార్థంగా" రచించుటయే ప్రధానోద్దేశమైనను, యీతనికిఁ గావ్యకవి "దృష్టి"యు లేకపోలేదు. తన కాలమునంపటి పండితులు "నగననలనుజూచి" మేముం దురో, మెత్తురో మెచ్చుగో యను సంకోచమును నేకపోలేదు. పం స్కృతవృత్తములను గద్యపద్యాదులను నదలి నేరీయస్పందనమున ద్విపద లలో కావ్యమును రచించుట శిష్టకవిజనామోఽనున బహుశోభా యని, తత్సమర్థనకు దిగినాఁడు. "తమిళగుభిః" కావ్యగమన మేమి యను శిష్టవాదమీతనికిని గొంతి యడ్డుతిగలకపోలేదు. అనాసమున నన్న చోడునికంట సూటిగా నగుర్కొని సమాధానమును జీప్సవోదం గను.

“కూర్చిద ద్విపదలు గొర్కి-దై నాఁగఁ  
దెలుగుమాట లనంగనలను; నేనమున  
కొలఁదియ కాఁ జూడఁ దేలి నట్టులనిన  
బాటితూమునకును బొడియఁ జేసి  
బాటింపసోలయుఁ బొడియఁకాగ.

అల్పాక్షరముల ననల్పార్థగమన  
కల్పించుటయేకాద కపి వివేకంగా,  
అలరుచు బసనని దలఁచు తలంపు  
బలుపునగాఁజేసి భావముమోసి  
యకలంక నింగ రహస్య సిద్ధాంత  
సకలవేదపురాణ సమ్మతంబైన  
యాతత బసనపురాతన భక్త  
గీతార్థసమితియే మాతృకగాఁగఁ  
బూరితంబై యొప్పు ప్రాసలబోన  
దారంబు క్రియ బూరితనభక్తవిత్తి

## ఆంధ్రభావత కవితా విమర్శనము

చరితలలోపల సంధిల్ల బసవ

చరితమె వర్ణింతు సత్కృతియనగ..”

తెలుఁగుభాషలో సత్కృతి రచించుటేమి యని మీరనవలదు. పదమువలె నీకవితను జూచుకొనుఁడు. ఏలయనఁగా దీర్ఘసమాసములు వ్యాడంబరమునులేకయే యల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన గావించుటలోఁ గదా కవి సామర్థ్యంబు తెలియునది. ఇంతేగాక ఇది తెలుఁగున రచింపఁబడినను నిందు లింగరహస్య సిద్ధాంతసమ్మతంబులును, సకల పురాణ సమ్మతంబులునైన విషయములే ప్రతిపాదింపఁబడుటం జేసి వేదములవలెనే గ్రహింపవలసినదని శిష్టసంప్రదాయకులను హెచ్చరించుచున్నాఁడు. పురాతన భక్తగీతార్థసమితిని మాతృకగాఁ గొని రచించినట్లుగాఁ జెప్పుటచే నింతకుపూర్వము చాలకాలమునుండియు నున్న భక్తులచరిత్రములు జాతీయ ఛందోఘటితిని రచింపఁబడిన గీతములు గను పదములుగను జనసామాన్యముచే పాడుకొనఁబడుచు వ్యాప్తి గొందియున్నవని స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్టి వాఙ్మయ మంతయు సంస్కృతబహుళంబై సంస్కృత ఛందోఘటితి ననుసరించి రచింపఁబడిన నన్నయాదుల పురాణకవిత ప్రబలిననాటినుండియుఁ గ్రమముగా సంతరింపఁ జొచ్చినది. ఈబసవపురాణములో నల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన గావించెదననిమాత్రమే చెప్పికొన్నను, పండితారాధ్యచరిత్రలో తన ప్రాధాని గనుపరుప యత్నించి నాఁడు. నన్నిచోడునిపై ఎలెనే యాతనిపైనను నాలంకారికసంప్రదాయముల ప్రభావ మెట్లు పని చేసెనో యిచ్చట స్పష్టమగుచున్నది.

“ సత్కృతి యన మాత్మసంగతి దనరఁ

దొమ్మిదిరసములు దొలఁకాడ వాని

యిమ్మడి వర్ణన లెసఁగఁ దద్విగుణ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మగు నలంకారంబులనలారవాని  
 ద్విగుణార్థ భావముల్ దీటుకొనంగఁ  
 దేటతెనుంగున ద్విపద గచింతుఁ  
 బాటిగాఁ దత్కథాప్రాధి యుట్లనిన  
 జాతులు మాత్రానుసంధానగఁ వి  
 నీతులుగాగ యనియతగజ్జేర  
 నియును “బ్రాహ్మవా” యనియు “యతిర్యా” యు  
 నియుఁ జెప్పు ఛందోవినిహితోక్తిగాన  
 ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన  
 దేసిగానిలిపి యాదిప్రాసనియతి  
 దప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు  
 నొప్పుదు ద్విపదకావ్యోక్తి నానలగు  
 ఆయాథ గద్యపద్యాది ప్రబంధ  
 పూరిత సంస్కృతభూయిష్టరసన  
 మానుగా సర్వసామాన్యంగుగామి  
 జానుఁదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతను  
 అట్టునుగాక కావ్యము ప్రాధిపేర్చి  
 నెట్టన రచియింప నేర్చినఁజాలు  
 నుపమింప గద్యపద్యోదాత్తకృతులు  
 ద్విపదలు సమయ భావింప నెట్టనిన.”

బసవపురాణమునఁ దెనుఁగున కవితచెప్పుటఁగోమి యను నాజ్ఞ  
 పణకు సమాధానము చెప్పుటకై యత్నించినాఁడు. ఇక్కడ ప్రాథ  
 కావ్యము ద్విపదలలో రచింపనకునా! అని గొఱుప్పగు! అను వారి  
 యాజ్ఞపణను పరిహరింపఁజూచుచున్నాఁడు. ఆలంకారిక నియమము

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

లనన్నిటిని బాటించి ప్రాథమ్యముగ రచించినచో 'గద్యపద్యోద్భాత-  
కృతులు' ద్వీపదలలోనైనను రచించుట దుర్లభము కాదు. ద్వీపదలు  
నట్టికృతులకు సమమే యగును అనిచెప్పి తాను పాటింపఁదలఁచిన  
యాలంకారిక నియమములనన్నిటి నీక్రిందివిధమున జెప్పినాఁడు.

“ సరళత సరణి ప్రసన్నత చెన్ను  
పరిణతగణపనపదతి శబ్ద  
శుద్ధి ప్రయోగప్రసిద్ధి గళాస  
మృద్ధి నానుడి వడి మితియతియర్థ పుష్టి  
.....  
.....  
యమకంబు గమకంబు యతి గతిగార  
కము పూరకము గ్రియ కాంతి విశ్రాంతి  
రంగు బెడంగు మెఱుంగు సమాస  
సంగతి యక్షరశేయ్య సంఘటన  
నిపుణత రసికత, నెఱిసమాసార్థ  
ముపమాన మవధాన ముత్పేక్ష లక్ష్య  
లక్షణవ్యక్తి యలంకారయుక్తి  
దక్షత సుమతివిదక్షత యనిన  
జాతుల రచనాప్రణీతులఁ గాన్య  
నీతుల రీతుల నేతు లుట్టంగ  
నరకవుత్ గొనియాడ వర్ణనకక్క  
ధరఁజెప్పు కృతియ యుద్యత్కృతిగాక  
.....  
పసిగూర్చు కృతులు నా వడ్లును బెరుగు  
చినుకుచందము బిలిబిలికృతుల్ గృతులె

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

అటుగాన యభివినతానందితో  
పటుగద్యపద్య ప్రబంధసామ్యముగ  
కావ్యకళా ప్రాధిగల్భింశు ద్వీపన  
కావ్యంగా భావ్యంగాగాఁగ న్స్థయ్యు  
నవికలవేదవేదాంశేతిహాస  
వివిధాగమపురాగా విహితసూక్తముల  
నిదమిత్రమునుచోట నివియో ప్రామాణ్య  
పదములుగాగ ద్వీపదూర సంధింశు

.....

దేసిగా వచియింతు ద్వీపదూర నిర్ణయ  
ప్రభాసంబులును గొండుపడఁగఁ దానలము  
ననుచుఁ దదీయ సూక్తాక్షరపంక్తిఁ  
జెనకక యింతొప్పఁ జెప్పునే యనుగా  
సన్నతిజేయుచు సత్కవు లలగ -  
దిన్ననిసూక్తుల ద్వీపద రచింశు.

ఇట్లు తాను ద్వీపదలనె రచించినను పటుగద్యపద్యప్రబంధ సామ్యముగ కావ్యకళాప్రాధిని గల్పింశుననియు, ఇట్టి కావ్యముల కిది తీసిపోదనియు సమర్థించుకొనినాఁడు. గొంతిగమును ముగియొట్టికై రచించుచున్న సోమనాధుడే తన కృతులయందు ఇట్టి హిండిస్థిప్రకర్షఁ జూప యత్నించినవాఁడై యుండ నన్నెఱోడుని విషయమునఁ జెప్పెనే దేమి.

అపభ్రంశభాషయగు తెలుఁగులోను త్తమ కావ్యములు వ్రాయునాడ దను సంస్కృతభాషా పండితుల వాదమునకు బడినాఁడూ, 'లేక తను కావ్యములు వారి మెప్పుబడసినగాని నిలువనిది తెలఁచి. గా తమ దేశికవిశ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నా సంస్కృతకవితాలక్షణముల నన్నిటినిఁ దెచ్చి దింపివేసి భాషాకావ్యముల నీదేశికపులు రచించుచున్నను, ఈ భాషాకవితల కిట్టి యపరీక్షము పెద్దన శ్రీనాథాదుల కాలమువఱకుఁగూడ పోయినట్లు కనఁపడు. ఈ భాషలలో ననేకోత్తమగ్రంథములు రచింపఁబడిననువాతఁగూడ విన్నకోట పెద్దనకాలమున నెట్టిస్థితి ప్రబలియున్నదో, తెలుఁగన్నను తెలుఁగుకవితయన్న నెట్టి యీనడింపు గలదో ఆతని యీ ప్రదిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

“విలసద్భావరసాద్యలంకృతులచే విప్పాటి గీర్వాణ భాష  
మల కబ్బంబుల కెన్ని మంచితనము ల్సంధిల్లు నాచంద్రమై  
వలియుం బ్రాసయు సంతకగ్గలములై వర్తిల్లు సత్కావ్యముం  
తెలుఁగంచుం జెవిబెట్టలేమి యుడుపం దేగల్గునే మందిలన్.”

భావరసాలంకారాది గీర్వాణభాషాకావ్యవిశేష లక్షణములన్నియుఁ దెనుఁగుకావ్యములలోని కొక్కమాటుగా దింపివేసి, తెలుఁగుభాషను, తత్కావ్యములను గీర్వాణభాషాకావ్యముల కేవిధమునను పోలిపోతుండునట్లుగా - గీర్వాణభాషాకావ్యములే యనిపించునట్లుగా రచించుటయేగాక, యింకను దేశీయలక్షణమునుండి వలియుఁ బ్రాసమునను మఱి రెండలంకారములనుగూడఁ దొడిగి తెలుఁగుకావ్యమును సమ్యతరంబుగఁ జేసినప్పటికి, నిది తెలుఁగుభాషలో రచింపఁబడిన కావ్యమాత్రముచేతనే, చెవిని బెట్టలేనివారికి మం దెచ్చటనుండి తేగలమని యడుగుచున్నాఁడు పెద్దన. కాని యీతఁ డిట్టిపారి రుగ్మతను కుదుర్చుటకుగా నొకమంచిమందే కనిపెట్టినాఁడు. తెలుఁగు దేశభాషయని గదా వీరు దీనిని చులకనచేయుచు దానిలో రచింపఁబడిన కావ్యములను చెవిబెట్టనొల్లక, యాభాష మాకు తెలియును గావున దానికికలక్షణమెందులకు పొమ్మనుచున్నారు. దీనిని సంస్కృతభాషావికార



## ఆంధ్ర భారత కవితావిమర్శనము

మగు ప్రాకృతమే యనినచో దీనియందును శ్రేష్ఠసహింశురని తలంచినాఁ బోలు “సంధ్రభాషయఁ బ్రాకృతాహ్వయము గాన-పలయు దల్లక్షణంబులు ఎరుసదెలియ”యని చెప్పి గడుసుదనముతో వారి వాదము నెదుర్కొనుటకు యత్నించినాఁడు. ఇక కావ్యలక్షణమును జెప్పుచు

“యత్క్రివిశేషము కబ్బం, బుక్తివిశేషంబుగాదు గమోగ్యునక్తనన్  
యత్క్రివిశేషము సాధ్యం, బుక్తివిశేషంబసాధ్య నమూహింపంగన్.

కావ్య మనఁగా యత్క్రివిశేషముగాని ఉక్తివిశేషముకాదు. ఒకకావ్యముయొక్క గుణానగుణములు లేదా ఒక గచనయొక్క కావ్యతా గుణము. — అందు వివరింపఁబడిన భాషరసాదివిశేషములను బట్టి అందలి యర్థయత్క్రివిబట్టియే నిర్ణయింపఁబడవలసినదిగాని, అది యేభాషలో రచింపఁబడినది యను దానినిబట్టి అనఁగా ఉక్తివిశేషమునుబట్టి నిర్ణయింపఁబడదు. అట్లయినచో నేదో యొక్క-భాషలోనే కవిత బయలుదేరవలసినదిగాని, లోకమునందలి భిన్న భాషలలో కవిత యుండుట కవకాశమే లేకపోవలసివచ్చును. అఁగా కవులకుఁ గలిగిన లోకానుభవమునుబట్టియు, ప్రతిభామగినును బట్టియు, శక్తి విశేషమునుబట్టియు, నపూర్వార్థకల్పన-లేక అగ్రయత్క్రివిశేషము, సాధింపఁదగిన దగుచున్నది. దానినిబట్టియే యాయా కావ్యము లుత్తమోత్తమకవిత కాదర్శభూతంబులగుచుండును కాని ఉక్తివిశేషమెట్టి గొప్పకవిచేతను సాధింపఁదగినదికాదు. ఎట్టికవియైనను తనభావములను తా నెఱింగిన భాషలో రచింప దొరకొనునేగాని, యన్యభాషలో రచింపనేరడు. తెలుఁగుకవులు తెలుఁగు కవితను గీర్వాణభాషలో రచింపవలయుననుట యసందర్భమైనమాట. కావునఁ దెలుఁగున రచింపఁబడినను, అది యర్థయత్క్రివిశేషము గల సత్కావ్యంబైనచో, లోకము గ్రహింపవలసినదే యను తనభావములను గావ్యలక్షణమును

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దెలుపుమివచే వెల్లడించినాడు. ఇట్టింతకాలమువఱకు నెందఱెన్ని సత్కావ్యములను దెలుగులో రచించినను, నన్నయ కాలనికాలమున సంభవించినట్లే ఆయాకవుల కాయాకాలములందు, గీర్వాణభాషలోనే గాని దేశభాషలో కవితఁ జెప్పెడి దేమి యను నపభ్రంశవాదులగు పండితులతో “ఘోరరణము” సంప్రాప్తించుచు నేయున్నట్లుగ పడుచున్నది. ఇదియే నన్నపాత్యుని భారతము బయలుదేరిన తర్వాత అంతకుఁబూర్వమునఁగల జానుదెనుంగు రచన లంతరించుటకుఁ గారణము. — గుణగవిజయాదిత్యుని కాలముననే అనఁగా తొమ్మిదవశతాబ్ది ప్రారంభముననే సాక్షాదీహసిన యీ శిష్టకవితాశైలి ప్రాకృతజనకవితా శైలి యగు జానుదెనుంగుశైలితో డీకొనుచు వచ్చివచ్చి, రాజాశ్రయముకల దగుటచే నన్నయకాలమున జానుదెనుంగు నొకమూలకుఁ ద్రోసి విజయము గాంచినది.

ప్రధానవిషయమేమనఁగా నన్నయనాటికే, అంతకుఁబూర్వమే నన్నయ భారతకవిత్యు మారీతిని రచింపఁబడుటకుఁ దగినపరిస్థితు లొక విధముగా నేర్పడియున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నదనుట. ఆ రీతి యేది, ఆ పరిస్థితు లెట్టివి యనఁగా—నారీతి గద్యపద్యాత్మకమగు చంపూ రచనారీతి, స్థిర సమాసజటిలంబగు సంస్కృతధూయిష్ట రచనారీతి, సంస్కృతాలంకారిక నియమానుసరణరీతి, సంస్కృత ఛందోనియమానుసరణరీతి, వైదికమార్గ ప్రసర్తకంబగు రీతి, పురాణగ్రంథ రచనానుకూలంబగు రీతి. ఇవియే, యారీతివి శేషములే, యతనికిఁ బూర్వమునను, సమకాలమునను దేశీయ ఛందములో జానుదెనుంగున రచింపఁబడి ప్రాకృతజనులలో వ్యాప్తిఁ జెందియున్న దేశీయవాఙ్మయమునుండి యాతని కవితను వేరుపఱుచుచున్నవి.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నన్నపాఠ్యుఁడు నిజముగ సకలభాషావాగనుశాసనుఁ డనిపించు కొనఁదగిన ప్రతిభాశక్తి, విజ్ఞానసంపత్తి, పాండిత్యప్రభావము మొదలగు విశేషలక్షణములు గలవాఁడేయైనను, ఈతని కట్టి యుద్ధ్రంశము రచించుటలో బాహ్యపరిస్థితులుకూడ కొంత తోడ్పడిననని నెప్పక తప్పదు. వీనిలో ముఖ్యమైనది యాతనికిఁ గలిగిన కన్నడవాఙ్మయ పరిచయము, కన్నడ దేశీయకవులతోడి స్నేహము, సహవాసము; అష్టభాషాకవిత్వ చతురుఁడును, కన్నడకవియు నగు నారాయణభట్టు తో డ్పాటు. ఆంధ్రవాఙ్మయ సాధనిర్మాణమునకు వలయుసానుగ్రీ విషయమున నన్నయ కన్నడవాఙ్మయమునకుఁ బోలెననిన యగత్యము లేదుగాని, యా కన్నడవాఙ్మయ పరిచయము తన్నిర్మాణవైఖరి నాతనికిఁ గూచించియుండును. భాషాసామాగ్రీ సిద్ధముగనే యున్న ట్లేదిసఱకే చూచియున్నాము. ఛందస్సానుగ్రీ కొంత నన్నయ నేకూర్చుకొనవలసియున్నది. నన్నయకుపూర్వమునఁ గల శాసనములన్నియు, నీసములు, గీతములు, ఆటవెలఁదులు, అక్కరలు, తరువోజలు, మొదలగు దేశీయ ఛందో వృత్తములతోనే, లేదా గద్యంబులతోను, గూడియుండుటను చూచియున్నాము. నన్నయకాలమువఱకు సంస్కృతవృత్తిములలోఁ జేయఁబడిన యాంధ్రకవితారచన బయలుదేఱినట్లు గానరాదు. శాసనములలోనికే యొక్కినపు డాకాలమున నీ దేశీయవృత్తములలో ననేకములగు దేశికావ్యములు, లేదా పాటలు మొదలగునవి రచింపఁ బడి ప్రాకృతజనులచేఁ బాడుకొనఁబడుచుండు ననుటకు సందేహము లేదు. ఇప్పటి స్త్రీలపాటలవలెనే యాకవిత శిష్టకవిత బయలుదేఱిన పదప నంతరించినది. నన్నచోడుఁడు పామరజనములు గొడుగీతములను పాడుకొనుచున్నట్లును, పాల్కురికిసోమన ఆతతబసవపురాతన భక్తగీతార్థసమితియే మాతృకగాఁగ తన బసవపురాణమును రచించి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నట్లును చెప్పినారుగదా. ఇట్లు గీతములే గాక ద్విపదలు, మంజరులు మొదలగువాని ననేకవిధముల పాటలుగాఁ బాడుకొనుచుండుిరి. ఇప్పటికిని స్త్రీలపాటలన్నియు నీ దేశీయభందములోనే యున్నవిగాని సంస్కృత వృత్తములు వానిలోని కెక్కనేలేదు. అపి మాత్రతాగణబద్ధములగుటచే నిచ్చవచ్చినచోఁ గొంచెము పాడుగించియుఁ, గుదించియు వరుస కనుకూలముగాఁజేసి పాడుకొనుచుండెడివారు. తమిళమున నాయా 'పాట్టు'లు పాడుకొను రీతులను దెబ్బుటకు 'ఓత్తై'లు గలవు. సామాన్యముగా ఓంపుళ్ల పాటలన్నియు తరువోజలే యనుటకు విన్నకోట పెద్దనార్యుని యీ తరువోజపద్యలక్షణమునఁ జేసిన సూచనయే నిదర్శన మగుచున్నది:

తరువోజ:—

“నలనామకంబులు నగణాంశములుగ

నాలుగంఘ్రులయందు నాలుగు గూర్చి

వరులు మూడెడలను వరుసతో నిల్చి

వలయు మూడవగణ వర్ణంబు మొదల

నిలుపంగ నివ్వెడి నిర్మించి విశ్వ

నృపతికి నిచ్చిన సంపుసాంపారుఁ

దలకొని తగుఁ బ్రాలు దంపెడినోటఁ

దరుణులచే సాంపుదనరుఁ దర్వోజ.”

అప్పగింతపాటలు, నలుగులపాటలు మొదలగున వనేకము లీ తరువోజలో, ద్విపదలో, మంజరులో యయియుండును. నీసపాదభాగము లక్షణమున వీనితో సరిపోవుచుగావున నివియన్నియు మొట్టమొదట శొక టేరూపముగల్గియుండికాలక్రమమున భిన్న నామములతోయత్కించిదేదముగలవై వ్యవహరింపఁబడజొచ్చినట్లున్నవి. ఈరీతి నృత్తములు,

## ఆంధ్ర ఛారిత కవితావిమర్శనము

సీసములుగూడ కన్నడభాషలో లేకుండినను తమిళస్సందముగాని 'పాట్టు'లతోఁ బోల్పఁచుకొనుండుటచేతను, ఈ దేశీయస్సందమునకు సంబంధించిన పద్యములు, పాటలు మొదలగునవి మిగుల ప్రాచీనకాల మునందలి మూలద్రావిడభాషలోనుండి యీ తమిళము, తెలుగు, కన్నడము మొదలగు భాషలలోనికి సంక్రమించినవేగాని, అక్షరగణబద్ధములగు గీర్వాణభంసస్సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చినవిగాఁ గనఁబడవు. ఈసీసభేదములు, తిరునామ, మొదలగునవి కన్నడభాషలోఁ గనఁబడకపోవు. ఈ గాఢము తెలియదు. కాని యీ భాషలు మూలభాష నుండి విడిపోయినతర్వాత నానూ దేశస్థితిగతులనుబట్టియు, నానూ కవుల రచనా సాకర్యాదులను బట్టియు, నీ ఘండస్సంప్రదాయములు భాషాస్వరూపము మాటిపోయినట్లే, కొంతవఱకు మాటిపోవుట తటస్థించినది. ఇంతేగాక ప్రాచీనకాలమున జను లేదోవిధముగా పాటలను రచించి పాడుకొనియుండురు. వానిలోఁ గొన్ని మిగుల వ్యాప్తి కెంది సర్వజనాదరణీయములైన పదప, కొంతకాలమునకు వాని లక్షణము నిర్ణయమై వానివలెనే మఱికొన్ని రచింపఁబడుచునచ్చియుండును. మఱి కొంతకాలమైన పదప లాక్షణికులు బయలుదేరి లక్షణ మేర్పఱుకురు. ఈ లాక్షణికనియామకము లేర్పడినపదప బయలుదేరిన పాటలు పద్యములు నాలక్షణము ననుసరించి యొక్కగీతి నేయగుండునుగాని, మిక్కిలి ప్రాచీనముగు రచనలకుఁ బోయినచో నీనియమము లంతగాఁ బాటించఁబడినట్లు కనఁబడదు. ప్రాచీనతమిళవాఙ్మయమందలి పాటలలో నిప్పుడు యతియని నునయు వాడుకొనెడి యక్షరసామ్యము (సంస్కృతమందు వలె కేవల విరామము-విశ్రమముకాదు) మొనఁగనుని యనఁబడునది యా యా పద్యములలో నాయా స్థలములయందు మాత్రమే తావలయునని నియతమైయుండక, ఆయా కవుల యిష్టానుసారముగా నొక్కొక

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పాబులో చెండనగణము మొదటను, మఱియొకదానిలో చెండు మూడు గణముల మొదటను మఱికొన్నిటిలో నన్నిగణములమొదటను నచ్చుచుండును. అట్లే తెలుగులో సీసముల విషయమున జూడుడు. ఎనిమిది పాదములను ప్రాసలుంచుట, ఆరుపాదములనే చూచుట, మొదట నే వడి నిల్పినాలో నానినే చివరవఱకు నిలుపుట, భిన్నపాదములందు ప్రత్యేకముగా వడి నిలుపుట మొదలగు భేదములనుబట్టి సీసభేదము లేర్పడినట్లు లక్షణికులు చెప్పియున్నారు. ప్రాచీన కాలములో వడిగాని, ప్రాసనడిగాని నిలుపుట కవుల యిచ్ఛానుసారమైయుండును. తరువాతి లక్షణికులు వీని నన్నిటినిపోగుచేసి విభాగించి వాని కాయాక్షేర్లు పెట్టి నారు. ఉత్సాహచిహ్న నొకగీతము రచించినచో నదిగూడ సీసభేదమే యున్నారు. లక్షణములో యత్కించి క్లేదమున్నను నడకలోను పాటగా పాడుటకు నివి యొకరీతిగానే యుపయోగపడుటంజేసి మొదటికాలములో నీ విభేదమంతగా పాటింపఁబడియుండదు. కాలక్రమమున నీ లక్షణనియమములు పెరిగినకొలది నీ సీసభేదములన్నియు నక్కరలవలెనే కవులచే విడనాడఁబడి యంశరించినవి. నన్నయతరువాత నివి కవులచే నాచరింపఁబడకుండుట నప్పకవియే యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:

“సప్తవిధము లివియ శబ్దశాసనండు

పంచమామ్నాయఫక్కిలో బల్కెగాని

కడమకవు లాటుసీసముల్ విడిచిపెట్టి

చెలగి సుసీసపద్యమే చెప్పినారు.”

పండిరంగని ధర్మనరముశాసనములోను, దీర్ఘాసికాసనమునను గూడ సీసపద్యములందు ప్రాసయతి నియమముపాటింపఁబడుటంజేసి, నన్నయకుఁబూర్వము చిరకాలమునుండి యీయలవాటాతనికాలమువఱకు వచ్చినదనుట స్పష్టము. కన్నడమున నీప్రాసయతి వాడుకలేదు. అక్కర

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వృత్తములు కన్నడభాషలో మిగుల ప్రచారమునందున్నను, తెలుఁగు భాషలోఁగూడ నన్నయకుఁబూర్వము నూరుసంవత్సరముల కాలముందలి శాసనములలోనే గానవచ్చుటంజేసి కన్నడభాషా కవిత్వమండియే తెలుఁగులోనికి వచ్చినవని తలంప ననసరములేదు. దేశీయ వృత్తములన్నియు ప్రాకృతిజనుల సాదలలోనే యేదో యొకరూపమునఁ గనబడుచున్నవి. కాని నియమము, లక్షణములేక పోలికనుబట్టియు, పాడుటకు వలయు సౌకర్యమునుబట్టియు, మార్పుఁ జేంగుచుండుటచేఁ గాలక్రమమున నాయాభాషలలో భిన్నరూపములను జేందియుండును. వృద్ధస్త్రీలు సామాన్యముగా పాడుకొనుచుండు ‘శునిమాహాత్మ్య’మున పాట రగడభేదముగానుండుట నీక్రింది పాదములవలన మనము తెలిసికొనవచ్చును :

“శ్రీకరముగ విష్ణుపూజ చేసి వసిష్ఠమాని మ్రొక్కి  
 యీ కథంతె తులసి మహిమ విస్తరింతుగా  
 పుత్రపౌత్రభాగ్యవృద్ధి భూతికరము సర్వదా ప  
 విత్రకరము మీరు గట్టిగాను తెలియుడి  
 తొల్లివచ్చు నీ పురాణ దొడ్డరా జ్ఞానయనండు  
 ఎల్లజగము మెచ్చ రాజ్య మేలుచుండెనూ  
 ఎలమి బహుదినాలు రాజ్య మేలుచుండి సుత్రులు లేక  
 చెలమువలన తిప్పి పూజ చేయుచుండెనూ  
 అంతలో వసిష్ఠమాని యచటి కేతెంచెనపుడు  
 చింత దీర తనావిధము చెప్పుకొనియెనూ  
 వృద్ధులైతె నేమిగనుక వెరపులేదు మీకు కాగ్య  
 సిద్ధియగును తులసిపూజ చేసుకొమ్మనెన్  
 అన్న మొదలు రాజు భూమి దున్ని లెస్సపదునుజేసి



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వన్నెమీరగాను తులసివనము వేసెనూ  
 పాలునెయ్యి మంచి చెఱుకుపానకమున తేనె నారి  
 కేశ జలముచేత కొన్ని నాల్గు పెంచిరి  
 సాధనమున పోడకో పచారములను ల్ప  
 మోదమొప్పు పూజ యే-డాదిచేసిరి  
 అంత ముసలితనముపోయి యింత నియసువచ్చె రాజు  
 కారతగుడి మంచిసుతుల కాంచెవేడ్కల  
 భరతుడనుచు పేరు చెలగ బాగుమీర రాజ్యమేల  
 భరతవర్ష మతనిపేర ప్రబలమాయెనూ  
 సరసమైన శ్రీతనర్చు—జాతసంయుతాంగచునగ  
 పరమకోశసం విదీ—ప్రతిమపలులము

.....  
 .....

తులసి యింట నుంచు వార్చి తులసిపూజ చేయువార్చి  
 తులసియందు భక్తియుంచి మెలగువారిని  
 తులసిచూసి మ్రొక్కువార్చి తులసి యనుభవిండువార్చి  
 తెలసి నీవు (యముడు) వారిదిక్కు తిరిగిచూడకూ.  
 పొండ్రకుండ నేటిదొడ్డ భాగవతులు చేసినారు  
 దండికీర్తనం బిదీ దాసు మనుపుడీ.

ఇట్లే దేశీయములగు పాటల నన్నిటిని దేశీయ ఛందమునందలి  
 జాతులలో రచింపఁబడినవిగా మనము గుర్తింపవచ్చును. ఈపాటలు  
 సామాన్యముగాఁ గరువాతికాలమునైనను సంస్కృత వృత్తములలో  
 రచింపఁబడికపోవుటను బట్టి దేశీయకవిత—లేదా ప్రాకృతజనకవితా  
 ప్రవాహమంతయు దేశీయ ఛందోమార్గముననే ప్రవహించుచున్న



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దనియు, శిష్టకవితమాత్రమే సంస్కృత ఛందోమాగ్గము ననుసరించిన పనియు తెలియుచున్నది. సంతకులూర్వము దేశీయమాగ్గమున ప్రవహించుచున్న తెగానము, సంగీతసంస్కృతి ఛందఃప్రవాహమునోఁ గలిపి పారించినవాఁడని తలంపఁకఁగలదు. ఈ కవియుముననే కన్నడకవులగు సుబ్బంగుల గ్రంథము లీతనికి ప్రోత్సహము కలిగించి యుండును. కన్నడవాగ్గేయమున జాతీయగణనలతోఁగూడిన కార్యములు 'వత్తాణి', 'బెదండె' యనునవి ప్రాచీన కాలమునఁ బ్రసిద్ధము లైయున్నట్లు కవిరాజమాగ్గమున నృపతుంగుఁడు తెలిపియున్నాఁడు. కాని యట్టివి తరువాతికాలమున సంస్కృతఛందోమాగ్గము ననుసరించి రచింపఁబడిన శిష్టకవిత బయలుదేరిన పదప, నాంధ్రభాషలోనెంతవఱకు యంగురించినట్లున్నది. అక్కగలు, ద్విపది, మట్టది, గీతి, మంజరి ఈ మొదలగు జాతులు కన్నడాంధ్రములు గెంటిలోను గలవు. ఇంక తెలుగున, నీసము, తరుగోజ మొదలగు కొన్ని విశేషముగానన్నవి. ఈ నీసము, తరుగోజ, ఉత్సాహ మొదలగువానిలోఁ జేరు సూర్యేంద్రగణములకును, కన్నడము నందలి బ్రహ్మ విష్ణుగణములకునుగూడఁ తమిళమున రండేసి 'ఆత్త' లతోఁగూర్చిబడిన గణములలోఁ గొన్నింటితో సామ్యము కలుగుటచే నిట్టిగణములతోఁ గూర్చిబడిన 'యహనల్' పాట్టు, పై తెలుగుపద్య భాగములతో సజాతీయముగావచ్చు ననుటకు సందేహములేదు. అట్లే చంద్రగణములలోఁ గొన్ని మూడేసి 'ఆత్త' లతోఁగూడిన గణములతో (శీర్లతో) నేకీభవించును గావున నట్టి గణములతోఁ గూడిన యక్కరాదులుగూడఁ తమిళ 'పాట్టు'తో సామ్యముగలవెను. యతి ప్రాస నియమాలు సంస్కృత స్మృతిములలోవానికంటె భిన్నములై ప్రాచీనములుగఁ గనఁబడుచున్నవి. తెలుగుపద్యములలో ప్రాచీనకాసనముల కాలమునుండియుఁ గానవచ్చుచున్న ప్రాసయతి యనునది నీసపద్య

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ముఖ్యమైన కన్నడభాషలోఁ గానరాఁకున్నను తమిళపాట్టులలోఁ గానఁబడుటంజేసి ప్రాచీనంబగు దేశీయధందమునకు సంబంధించిన కొన్ని విశేషములు కన్నడమున సంకరించియుఁ దెలుఁగున నిలచియున్నట్లుగపడుచున్నది.

ద్రావిడభాషలలోని దేశీయధందోలక్షణములనుబరికింపఁగా నివి సంస్కృతధందోలక్షణములకుఁ గొంత భిన్నములై యున్నవని తెలియును. ప్రాచీనకావనములలో సంస్కృతవృత్తములు కనఁబడెను. తమిళకవితయందుఁగూడ సంస్కృతవృత్తము లిట్టివని కాలమానముచేరఁజేయు. ఆంధ్రకన్నడయందు వ్రాకృతజనులయొక్కయు స్త్రీలయొక్కయు పాటలయందు వృత్తికి నిష్పత్తికినిగూడ నీసంస్కృతవృత్తములు చేరలేదు. ఇంతేగాక ప్రాచీనకాలమున శిష్టకవిత బయలుదేరిక ప్రాచీనము కేవల దేశీయధందములలో రచింపఁబడిన కావ్యములన్నట్లు కన్నడము లగపడుచున్నవి. ఇట్లు ప్రత్యేకధందోలక్షణములకును, పద్యములకును, పాటలకును, ఆధారభూతంబగు ప్రాచీనభాషయు, సంస్కృత వ్రాకృతములకంటె భిన్నమై యుండవలయుననుట సంభావ్యం బగుచున్నది. సంస్కృతవ్రాకృతభాషాసాంగత్యముచే నెట్టిభాష మాటిపోయి గుర్తించుటకైన పీలులేని నూతనరూపమును బడసినదో, అట్లే సంస్కృతవృత్తములు, తచ్చంపస్సంప్రదాయములు తత్ప్రస్తారక్రమము మొదలగువానివలన నీప్రాచీనదేశీయచ్చందోమార్గము మఱుగుపడిపోయినది. ఆంధ్రకవిత్యము నీ సంస్కృతధందోమార్గమునుబట్టి రచించినవారిలో మొదటివాఁడు నన్నయయే యని నాయూహ.

ఇట్టివాఁడు తెలుఁగనినచోఁ జెవిబెట్టలేనిస్థితిగల కాలములో నీ యాంధ్రకవితను భావరసాద్యలంకృతులచే విప్పారనట్లుగాఁజేసి, సంస్కృతధందోవృత్తములను భాషావిశేషములను, దేశీయధందముతోడను తెలుఁగు నుడికారముతోడను సమ్మేళనముజొందించి గీర్వాణ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భావలకబ్బంబుల కెన్ని మంచితనములు గలనో గూర్చి మన్నియు నీదేశభాషాకావ్యమున కబ్బుజేసి, ఇతరుల బ్రాసమును విశేషాలంకారములుగ నమర్చిపెట్టి సర్వజనాదరణీయంగా, సుఖ్యముగా పండిత జనాదరణీయంబు నగు నుద్గ్రంథమును రచించినవారి డెఱవ్యోచు.

ఇట్లు భాషాస్వరూపవిషయముననేగాక ఇంగ్లీషుభాషావలనను గూడ ప్రత్యేకకావ్యము గలవిగాఁ గనఁబడుచున్న యాంధ్రావిశిష్టభాష లేకాదేకాట్లు విడిపోయినవో నిశ్చయించి చెప్పుట కనకాశము లేకున్నను, ఈభావలయందలి మూలధాతువులను, ఆధాతువులకు నేగు ధాతువులు, పదములు, ప్రత్యయములుచేరి భిన్నార్థములను గూర్చించు క్రిష్ణపదము లేర్పడినరీతులను, ఈ ధాతువులనుండి క్రియాగూపము లేర్పడిన విధానమును, విభక్తినిరూపణ విధానమును సరిపోల్చిగూర్చిన చోఁ, ప్రాచీనభాషాస్వరూపము కొంత తేటపడఁగలదనియు, దానినిబట్టి యీ భాష లేస్థితిలో విడిపోయినది తెలుసుకోవచ్చుననియు సూచించుచున్నది.

## ప్రాచీనభాషాస్వరూపము-జన్యభాషలు

ఈభావలలోని పదములచరిత్ర నన్వేషించినచో నవి గూర్చు భావలలోఁ గాలక్రమమున నెట్టి మార్పులనుబొంది క్రొత్తక్రొత్తగూపములను బడసినవో తెలియుటయేగాక యీ భాషాస్వరూపములనన్నిటికిని సమానమైన ప్రాచీనధాతుస్వరూపము మాడఁ బొడగట్టుచుండును. ఈ భావలలోనిపదజాలమునకు మూలమగు ధాతువులనేకములు మూలగూపములతోడనే వీనిలో వ్యవహారమునఁగూడఁ గానవచ్చుచుండును. ఈ ధాతువులనుండి క్రియాగూపములు ప్రస్తుతిము నున తద్ధిర్భాగ్యరూపములవంటివి భూతభవిష్యత్ కాలసూచకములై యొకధాతువునకు మఱి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

యొకధాతువును జేర్చుటచే నేర్పడియుండినవి. ఈ భాషలన్నిటిలో గూడ వర్తమానార్థకక్రియారూపము లాలస్యముగ నే బయలుదేరినట్లగ పడుచున్నది. ధాతువులకు కు, డు, తు, ణ, అనుప్రత్యయములు, కాల ద్యోతికములై చేర్పబడుచు వచ్చినట్లు మొదటి ద్రావిడ వ్యాకరణ కర్తయగు తోత్కప్పియార్ అనునాతఁడే చెప్పియున్నాఁడు. వీనిలో 'కు' అనునది భవిష్యదర్థమునను, 'తు' అనునది భూతార్థమునను సామాన్యముగాఁ జేర్పబడుచుండెడివి. తోల్కప్పియార్ నాటికే యీరూపములు మిగుల ప్రాచీనములగుటచే నివి యేధాతువుల యవశిష్టరూపము లో తెలియక, కు, డు, తులను ప్రత్యయములని తెల్పినాఁడు. ఈ కు వర్ణాంతధాతువులు భవిష్యత్వర్తమానములకు చెందింటికి నుపయోగపడుచుండెడివి గావున, తరువాతకాలమున కన్న డాంధ్రవ్యాకరణకర్త లీ 'కు' 'గు' అంతమునే ధాతువుగా గ్రహించి ధాతుపాఠములలో పఠించినారు. భాషలో వర్తమానభవిష్యదర్థముల వివేచన కావలసివచ్చిన కాలమున నీ 'గు' అంతరూపమునకు—ఇరు—ఉరు, ఉండు ఉన్న—మొదలగు సహాయధాతువులు చేర్పబడుటచే శైయగిరు—శైయగిండ్రు; పోగుందు; పోగుత్తు, పోవుతు, పోవుచు వెలుగుచున్న, ఇత్యాదిరూపము జేర్పడినవి.

తోల్కప్పియార్ సంస్కృతభాషావ్యాకరణ సంప్రదాయముసారముగా 'కు' అనుదానిని ప్రత్యయముగా విడదీసెనే గాని యిది యేధాతువుయొక్క యవశిష్టభాగమో పరిశీలించినట్లగపడెను. ద్రావిడభాషలలో నొకధాతువును మఱియొక ధాతువునకుఁ జేర్చి యర్థభేదమును నూచించుట యలవాటుగా నుండుటచే, వెళ్, తర్, తున్—మొదలగు ధాతువులకు 'ఆగు' 'అగు' 'అక్కు' అను ధాతువును జేర్చుటచే ప్రాచీనకాలమున వెళ్ + అగు = వెళ్గు—వెలగు—వెలుగు;

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తున్ - అగు = తునగు - తునుగు, అనురూపము నేర్పడేయుండును. గీసిన బట్టి యీ భాషలు 'మ' వర్ణాంతరూపమున నున్నవని నాభిప్రాయపడుచున్నాము. వాడుకొనుచున్న కాలమునను, నర్థమానాగ్ధగోపము లాగు భాషలలో వేటువేటుగా నేర్పడేయుండుటచే, నవి నేర్పడక, అర్థమునను పోయినవని చెప్పవచ్చును.

అర్థభేదమును సూచించుట కొక ధాతువునకు మరొక ధాతువు చేర్చబడినట్లే పదముల సంబంధమును సూచించుటగా నాభిప్రాయపడుచున్నాము. మరొక పదము చేర్చబడుచుండెడిది. వీనిసంబంధమును వివరించు విశేష్యభావరూపంబైన యుండి 'వంశచంగి' 'నీసముడి' 'శిల్పి' 'పాలు' ఇత్యాదిపదములలోవలె ప్రార్థనము సగపడమునకు విశేషణ మగుచుండెడిది. ఈ సంబంధమును వ్యక్తము చేయుటకు నాగునాతి కాలమున 'అత్తు' 'అను' 'ఇన్' 'ఇల్' మొదలగు పదములు చేర్చబడినవి. ఇట్లు మరత్తు, మరద, అనునవి ప్రత్యయములు చేర్చబడినవి. అంగము లైనవి. 'ఇన్' మాడ చేర్చబడినపదప 'నాగత్తన్' 'నాగదన్' ఊరి, కాలి, మొదలగునవి, అంగములైనవి. తదనాతి వీనిపైనే వేటువేటుపదములు చేర్చబడుచుండగా నవి కాలక్రమమున విభక్తి ప్రత్యయములుగాఁ బరగణింపబడుట తటస్థమైనది.

ఇ, టి, తి - అనునవి తెలుగున సంపదిక్తి ప్రత్యయములుగా నిప్పటికిని దలంపబడుచుండుటచేతను, ఇవి పైచెప్పబడిన 'అత్తు' 'ఇన్' అనువాని మాటరూపములే యగుటచేతను, వీనిపై చేర్చబడు తక్కిన విభక్తి ప్రత్యయము లాయాద్రావిడభాషలలో భిన్న భిన్నములుగా నుండుటచేతను, ఈ విభక్తి ప్రత్యయము లింక నేర్పడక సంబంధార్థమున 'ఇన్' 'అన్' మొదలగుపదములను వాడుకొనుచుండు కాల

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

ముననె తెలుఁగు తక్కినద్రావిడభాషలనుండి విడివడుట తటస్థించినదని తలంపఁదగియున్నది. అది యెప్పుడను విషయ మింకను చెప్పుట కనకాశము లేదు.

ఇట్లు ద్రావిడభాషలు విడిపోయిన తరువాత నాయాచేశకాల సరిస్థితులనుబట్టి కొంచెము ముందువెనుకలుగా నాయాభాషలలో నాజ్మయమేర్పడినది. ఆంధ్ర కన్నడభాషలకు తమిళముకంటె నార్య భాషావాజ్మయములతోడి సంబంధ మెక్కువగుటచే వాని నెక్కువగా పోలినవైనను, భాషాసంప్రదాయ విషయమునను, ఛందస్సంప్రదాయముల విషయమునను దేశీయతను కేవలము విడనాడలేదు. ఈభాషలలో ప్రాచీన మగు దేశీయఛంద స్సంప్రదాయములు, గణాదులు సంస్కృత గణసంప్రదాయమున కనుపూలముగ నున్నంతవఱకు సరిపెట్టికొని యుపయోగపఱచుకొనఁబడినవి. వీనితో సరిపడినిహొట్ల నయ్యవి విడనాడఁబడినవి. తమిళభాషలోఁగూడ నతిప్రాచీనకవితలో నీ సంస్కృతవృత్తము లేమియు లేవు. అది కేవల 'పాట్టు'పాటలతోఁగూడినదై యుండెను. తరువాతి కాలమున సంస్కృతచ్ఛందస్సంపర్కము గలిగినప్పుడైనను, సంస్కృతవృత్తములలో నాయాపాటలకు పోలిక గలవానిని దేశీయ ఛందస్సంప్రదాయానుసారముగా సరిపెట్టుకొని యాయాపాట్టులకుఁ జేందిని వృత్తములుగా గ్రహించినేగాని, కన్నడాంధ్రములవలె సంస్కృతివృత్తములను శార్దూలమత్రేభములను పేరనున్నవాని నున్నట్లుగా గ్రహింపలేదు. ఇదియే కర్నాటాంధ్రభాషాకవితలపై సంస్కృతిభాషాకవితల ప్రభావము తమిళమునంనుకంటె నెంత విశేషముగాఁ బ్రసరించినదో వ్యక్తము చేయుచున్నది.

ఇంతవఱకు నన్నయకు పూర్వమునను, సమకాలమునను గల దక్షిణదేశ భాషావాజ్మయముల స్థితి యెట్టిదో, వానిరీతు లీతని కవితా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పద్యముల నెంతనెఱుకు నిర్ణయింపఁగలిగినవో పరిశీలించి యున్నాము. ఆంధ్రవాఙ్మయమున భారతమే మొదటిగ్రంథ మెట్లయ్యెనో, అప్పటి దేశకాలపరిస్థితులకును భారతమునకుఁ గల సంబంధ మెట్టిదో, అవి యాతని భారతావతారికలోను, గ్రంథమున నెంతనెఱుకు సూచింపఁబడి నవో, తరువాత తిక్కనకాలముందలి పరిస్థితులకు నాతని యవతారికా గ్రంథములకుఁ గల సంబంధ మెట్టిదో ముందు పరిశీలింపము.

---

మతస్థితి-వాఙ్మయము

భారతమే యాంధ్రభాషలో మొదటియుద్ధాంధ్రమగుటకుఁ గల కారణములను దెలిసికొనవలయునన్నచో నాకాలమునను, నంతకుఁ బూర్వమున నీదేశమునఁ గల మతస్థితిని కొంత తెలిసికొనవలసియున్నది. ఆంధ్రదేశమున నొకకాలమున ననఁగా క్రీస్తునకుఁ బూర్వము మూఁడు నాలుగువందల యేండ్లక్రితము బౌద్ధ జైన మతములు విశేషముగ వ్యాపించియున్నట్లుమరాఠతి, జగ్గయ్యపేట, భట్టిప్రోలు మొదలగు ప్రదేశములందు బయలుదేరిన స్తూపములు, శాసనములు మొదలగువాని వలననే స్పష్టమగుచున్నది. పురాణములలో నాంధ్రరాజులకు పూర్వమే యిక్ష్వాకువంశపురాజు లీదేశమును పాలించినట్లు గనఁపడుచుండుట చేతను, ఈయిక్ష్వాకువంశపురాజుల శాసనము లనేకము లిటీకల గవర్నమెంటువారు త్రవ్వించిన జగ్గయ్యపేట, శ్రీశైలసమీపమునఁ గల సిద్ధనాగార్జునకొండ ప్రాంతములందలి బౌద్ధస్తూపములలోఁ గానవచ్చుటంజేసియు నాకాలమున నీయాంధ్రదేశము పాలించినది యిక్ష్వాకులే యనియు; వారు గాఢమైన జైన బౌద్ధమతాభిమానముకలవారై యుండిరనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. వారికాలముననే యాంధ్రదేశమునందలి యీస్తూపములు కట్టఁబడియుండును. భట్టిప్రోలుస్తూపమున బుద్ధదేవుని యస్థితీకలముతోఁ గూడిన రాతిబాసలు బయలుపడుటగూడ నీస్తూపముల యతిప్రాచీనతను బలపఱుచుచున్నది. కర్ణాటభాషలోని 'ధర్మాచ్యుత' మను కావ్యమున క్రీస్తునకుపూర్వము ఆయిదవశతాబ్ది ప్రాంతమువాఁడును, 12 వ జైనతీర్థంకరుఁడునగు వాసుపూజ్యమునికాల



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మున జరిగినదిగాఁ జెప్పఁబడిన యిత్వాకుచంశపురాజగు యశోధరుని దక్షిణదేశదిగ్విజయము, వెంగిదేశపాలనమును బట్టి, యిత్వాకులు క్రీస్తు నకుపూర్వ మైదవశతాబ్దమున వేంగిదేశము నేలినట్లు తెలియుచున్నదని బ్ర॥ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తలఁచుచున్నారు. (ప్రథమ సం. శుక్లమాస భారతి) ఈ యిత్వాకులును ఆంధ్రులతెగలలోని వారే కానచ్చును. ఇత్వాకు శాతవాహనాదినామములు చంశనామములును ఆంధ్రులనునది. చండకారగ్యభాగమున నినిసించుటం జేసి గలిగిన సామాన్యనామమునై యుండను. కావున నాంధ్రదేశమున జైనబౌద్ధగుతోగ్బుదశ యాయుష్యకుల కాలముననే అనగా క్రీస్తునకు పూర్వము 4, 5 శతాబ్దములకు పూర్వముననే యయియుండును.

ఇత్వాకుల తరువాత నీ దేశమును పాలించి పెద్దసామ్రాజ్యమును స్థాపించిన నాంధ్రరాజుల కాలమున బౌద్ధజైనమతములే గాక బ్రాహ్మణమతముకూడ విజృంభింపసాగినట్లున్నది. ఆకాలమున జైనలు, బౌద్ధులు నెచ్చి పెచ్చిట్లకిబోయి మతప్రచారముసలున మొదలిడినో ఆయాదేశములకు వారివెంటనే బ్రాహ్మణ మతప్రచారకులుకూడఁ బోయి స్వీయమతప్రచారమును సలుపుచునచ్చినట్లగపడుచున్నది. ఎట్లయినను ఆంధ్రరాజుల నేకములగు బౌద్ధదేవాలయములను, గుహలను నిర్మించి వానకాలమునందు భిక్షువుల యుసాధికౌఠ్యకుఁగా ననేకములగు గ్రామములను భూముల నిచ్చియుండుటేగాక, వీరిని పలువుర శ్వమేధ, గవామయనాది యజ్ఞములను చేసి బ్రాహ్మణులకు భూరి దక్షిణ లిచ్చియుండుటనుబట్టి యాకాలమున బ్రాహ్మణమతమునకు నెట్టియాదరము వ్యాప్తి కలదో తెలియఁగలదు. శివారాధనమును, విష్ణుభిక్షియఁకూడ ప్రబలుచునే యున్నది. బ్రాహ్మణమతమునకును బౌద్ధ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మతమునకును విరోధము లేక దేనిదారి నదిదేశమునఁ బ్రబలుచునున్న వి.\* కాని యాంధ్రు లు త్తరదేశమునుండి వచ్చి యిచ్చటి దేశీయులతోఁ గలసినవా రగుటచేఁ గాఁబోలు తమభాషను ఎదలక ప్రాకృతభాషనే రాజభాషగాఁ జేసికొని తమశాసనములన్నిటిని ప్రాకృతముననే రచి యింపఁజేసినారు.

ఆంధ్రసామ్రాజ్య మంతరించిన పిదప, నా యాంధ్రరాజుల యొద్ద నేనాసులుగాను, సామంతులుగాను నుండిన నాగవంశమువారి లోనివాఁడును శివస్కందనాగుఁ డనువాఁడు స్వతంత్రుడై కృష్ణా కావేరీమధ్యదేశమున కధిపతియైనట్లు శాసననిదర్శనమువలనఁ దెలియు చున్నది. దీనినిబట్టి దేశీయజాతులుగూడ కొంతప్రబలములై యే యుం డినవనియుఁ, గావుననే యిత్వములు మొదలగు తెగలనా గుత్తరదేశము నుండివచ్చి వీరిలో కలసిపోయి తమభాషనే రాజభాషగాఁ జేసినను, దేశభాషయగు తెలుఁగు బొత్తిగా నశించిపోలేదనియుఁ దలంపవచ్చును. ఈనాగరాజుల మూలముగా నాంధ్రరాజ్యము పల్లవులకు సంక్రమించి నది. ఈపల్లవులు భారద్వాజులు, పరమబ్రహ్మణ్యులు, నని శాసనము లవలనఁ దెలియుచున్నది. వీరిలోఁ గొందఱు శైవమతాభిమానులును, మఱికొందఱు వైష్ణవమతాభిమానులుగను గూడ గనఁబడుచున్నారు మహేంద్రవర్మయను నాతఁడు మొదట జైనుడైయుండి శైవులను బాధించియు, తరువాత శైవమతమునం దభిమానము కలుగుటచే జైనుల నందఱును హింసించి వారి నివాసములను నిర్మూలించినట్లు గనఁబడు చున్నది. మొత్తముమీఁద పల్లవరాజులందఱు శైవులై 'నంది'నే పంశ చిహ్నముగా గ్రహించి బ్రాహ్మణమతమునే విశేషముగ ప్రోత్స

\* D. R. Bhandarkar: Dekkan of the Satavahana period. Ind. Ant. XLVII.(1918.)

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సాంచితములకు సం దేహము లేదు. ఈ కాలమున నీసల్లపులకు లోబడి వేగిపోక భాగముల నేలిన కాలంకాయనులు మొదలగువారు కూడ బ్రాహ్మణమతాభిమానులే యైయుండిరి. అయినను బౌద్ధమతముకూడ వారికాలమున నున్నస్థితియందు యున్నది. కాని చాళుక్యుల ప్రభుత్వముతోపాటు బౌద్ధమతమునకు క్షీణింపుమును, బ్రాహ్మణమతమునకు ప్రాబల్యమును ప్రారంభించినవి. చాళుక్యులు మొదట నేలిన పశ్చిమ దేశము దింతసెలూర్వము చిరకాలమునుండియు జైనమతమునకు ప్రాబల్య మొక్కగానుండెను. అనగా గంగనుపురము జైనమతమును స్వీకరించి మైసూరుగాని శ్రావణదేశగోళాదుల నన్నిచేరినప్పటినుండియు నీకన్నడదేశము జైనమతమునకు బట్టుకొన్నదని గమనించెను. తరువాత కన్నడదేశము నేలిన ప్రభువులలో పలువురు జైన మతావలంబకులే. గంగనంకపురాజులు, రాష్ట్రకూటులు, కాలచుర్యులు, హాసలరాజులును వీరండులును జైనమతాభిమానులే యైయుండిరి. కావుననే కన్నడభాషలో నంత జైనవాక్యములు బయలుదేరినది. బ్రాహ్మణమతావలంబకులగు కదంబులు, చాళుక్యులు నీ జైనమతమును సహనముతోనే చూచిరి గాని, ప్రతిఘటింపలేదు. దక్షిణ మహారాష్ట్రదేశమునఁ గూడ జైనమతము విశేషముగ వ్యాప్తిలో నున్నది. దక్షిణదేశమున మధురనేలిన పాండ్యరాజులు జైనమతావలంబకులే. కావుననే ప్రాచీనకవులలో ననేకులు జైనులుండుట తటస్థించినది. కాని తరువాతి కాంచీపురాధిపతులగు పల్లవులు, బరధియూరు తంజావూరు చోళులును వైదికమతాభిమానులగుటయేగాక జైనమతమును ప్రతిఘటింపఁజొచ్చిరి. బ్రాహ్మణమతమునకు ప్రాబల్యము కలిగినకొలది వైదికకర్మలకు, తత్ప్రతిపాదకనిబంధనగ్రంథములకు ప్రాధాన్యముపొచ్చి ధర్మశాస్త్రగ్రంథములనేకములు బయలుదేరినవి.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

శివాలయములు, విష్ణ్వాలయములు ప్రతిష్ఠింపఁబడఁజొచ్చినవి. పురాణములయొడ నాదరము ప్రబలినది. భిన్న దేవతల ప్రాశస్త్యమును బ్రతిపాదించు పురాణములకంటెను పంచమవేదం బనఁబరచిన భారతమునెడల జనుల కౌతసము హెచ్చినది. ఇదియొక యితహాసంబగుటయేగాక, నన్నయ్యగారు చెప్పినట్లుగా, సార్వజనీనమైన పరగుటంజేసి తక్కిన పురాణములకంటెను గూడ మొదటినుండియు సర్వజనాదరణపాత్రంబగుట కలసిందే, కావుననే “పెరిందేవనార్” అను తమిళకవిచే నది రామాయణముకంటెను ముందే దక్షిణదేశమున తమిళభాషలో గద్య పద్యమయంబుగ రచింపఁబడినది. ఆ కాలమున తమిళభాషలో నీ భారత భాషాంతరీకరణమే యప్పటి కాదేశమున నార్యమతమునకుఁ గలిపి ప్రాబల్యమును నూదించుచున్నది. ఇంతేగాక ఆకాలమున భారతము దేవాలయంబులఁ బురాణము గాఁ జెప్పఁబడుచుండెడిదనియు, జను లాదరముతో వచ్చి విచుచుండెడివారనియు, దక్షిణదేశమున పల్లవుల కాలములో నీయాచారము ప్రబలియున్నదనియుఁ జెప్పుట కేడవ శతాబ్దముందు ‘పరమేశ్వర వర్మ’ యనునొక పల్లవరాజుచే నొకదేవాలయమున బ్రాశస్త్యము పురాణముగాఁ జదివించెప్పినవార్తిక యొకయూరిలో నొకచో నున్న ప్రత్యేకింపఁబడినట్లుగాఁ గనుపొమ్మి తమిళభాషాకాసన మొకటి గూఢారమునుచున్నది. ఇట్లు దక్షిణదేశమునఁగూడ నార్యమతము వ్యాపించినకొలఁది, తక్కిన పురాణములకంటెను భారతమునందును, భారతపతనమునందును నాదరము ప్రబలించుండెను.

దక్షిణదేశమునను, కన్నడదేశమున నిట్లుండ, నాంధ్రదేశమున ఆంధ్రులనాడే కొంతదలయై ప్రసాగిన బ్రాహ్మణమతము తిరువాత పల్లవులు మొదలగువారికాలమునఁ గ్రమముగ పెరుగఁజొచ్చి, చాళుక్యుల కాలమున బాగుగ విజృంభింపసాగినది. పూర్వచాళుక్యు లీదేశము నాక్ర

## అపస్తంబాచార్య కవితా విమర్శనము

మించిన కొద్దికాలమునకే, అలాగా కేవలకౌత్సముననే, వైదికమతము సంపద కన్యప్రతిపాదకంబగు భాగమును ప్రాముఖ్యములొనికిఁ దెచ్చి, యప్పటికే త్రీదేవతావైదికమున చాద్యజైనమతములను తీవ్రముగ ఖండించి తన్నుతావలంబగులను హతమాచ్యి యాంధ్రదేశమున నామతములను నిరూపింపించుటకుఁ దోడ్పడిన కుమారిల శబ్దాచార్యు లనునాతఁడు వైదికమతమును, సంస్కృతభాషను తెక్కినదక్షిణదేశభాగములలోకంబెచ్చిథము కలికొనఁజట్లు చేయుటేగాక, వైదికమతమున కీదేశమున గట్టిపునాదులు వైదేయ, దీనికి చాళుక్యరాజులు భగవన్నారాయణ ప్రసాదసమాసాదితవరాహలాంఛనులను, ఆశ్వమేధావభృన్నానపవిత్రీకృత శరీరులునైన చాళుక్యప్రభువులు తగిన యవలంబన మొసంగిరి. ఈ కారణముచే జైనచాద్యమతము లీదేశమున సంపూర్ణముగా నశించినవి. ఈ కుమారిలు నితిరువాతికాలములో నవ్వైతమతస్థాపనకై బయలుదేరిన శంకరాచార్యుల పావండమతఖండనములచే నీ మతము లీ దేశమునుండి నిశ్చేదముగా నంతరించినవి. ఇట్లు కుమారిలుఁ గాంధ్రదేశమునఁ బ్రారంభించినపని శంకరునిమూలముగాఁ దుదముట్టినది. రాజులయవలంబనందైన లేకుండుటచే జైనమతమునం దభిమానముకలవా రీవేగిదేశమును విడిచి జైనమతప్రాబల్యముగల కన్నడదేశమునకుఁ బోయి యగ్నప్తిరాజుల యాశ్రయమును బడసిరి. పదియవశతాబ్ది మధ్యభాగమున నుండిన పంపకవికుటుంబమువారు వెంగిమండలమునందలి వెంగియను చక్కని పట్టణమునకు సమీపమందలి వేంగిపళు పల్ల పుప్రదేశమునందలి యనికొండతీ యభి(ప్రాయము) విక్రమపురాగ్రహారమున నినసింపెడివారు. ఈతనితండ్రి యభిరామదేవరాయలు. ఈతని ముత్తాత మాధవసోమయాజి. ఈతఁడు యజ్ఞముచేసియుండనోపు. కాని అభిరామదేవరాయలు జైనమతమును స్వీకరించినవాడగుటచే నీ వెంగిమండలమున

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

బహుశః నిలువనీడలేక కన్నడదేశమునకు ఎలసపోయినట్లు కనబడుచున్నది. కావున పంపయు తిండిమతమునే సంగ్రహించినవాడైనను బ్రాహ్మణమతదేవుని కాదు. కావుననే వ్యాసభారతమును గ్రహించి విక్రమార్జునవిజయ మానుషేర కన్నడమున రచించినాడు. ఇతర కవులనేకులు భారతమును గ్రహించి కొందఱు తమ వర్ణనాచాతుర్యమును, మఱి కొందరు కథాకవితాచాతుర్యమును జూపుచు రచించిరిగాని, మూలకథను పాడుచేయఁగల సమర్థులతో సంగ్రహరచనాకార్యమున నిర్వహింపఁగలవాఁ డొక్క పంపకవియే యని పండితులందఱు నిలంచి యాతని ప్రోత్సహింపఁగా నాతఁ డీ భారతకవితాని బూని కొనిన బువ్వతారికలోఁ జెప్పకొనినాఁడు. \* పీఠవిబిష్ట యీతనికిఁ బూర్వమునేకులు భారతకవితా దేశభాషలో రచించినట్లును వానికంటె మూలకథాచూడఁగలవాఁ డాను రచించఁడలఁచినట్లును గానవచ్చుటచే, నా కన్నడదేశమునఁగూడ నాకాలమున భారతమున కట్టిప్రచారము కలదో స్పష్టమగుచున్నది. భారతము తన మతగ్రంథము కాకపోవుటచే నై ననుత ప్రతిపాదకంబగు 'అదిపురాణమును' గూడ మూఁడునెలలలో రచించినాడట. ఈపురాణరచననుబట్టి వ్యాసుని చెలెనే యీతనికిని 'పురాణకవి' యను ప్రసిద్ధికలిగినది. ప్రభు వీతనికి బహుమానముగా 'ధర్మవరం' అను సంగ్రహము నిచ్చెను. ఈ 'ధర్మవరం' బళ్లారిజిల్లాలోని 'ధర్మవరమే' కావచ్చునని రైగువొరగా రభిప్రాయపడు

---

\* క తె పీరిదాదొడం క భయ మెయిగిడ లీయడె ముం సమస్తభా

రత మనపూర్వకమాగె సలెపేట్ట కవీశ్వరరెల్ల వర్ణకం

క తెయొ యొడంబడం పడెయె కేటొడ్డె పంపనె కేట్టుమెందుపం

డితరె తగుల్దు విచ్చటిసె పేటి లొడర్చిడె నీప్రబంధమం

—విక్రమార్జునవిజయం I-11.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చున్నారు. ఇట్టిపంపకవి జైనమతాభిమానము కలవాడైనను, బ్రాహ్మణపక్షపాతియగు తన ప్రభువు కోరికచే నీ భారతమును రచించినవాడయ్యెను.

ఈపంపకవికి సమకాలికుడు యు 'సాన్న' (సాన్నియుడు) యును వెంగిమండలమునకుఁ జెందినవాడే. వెంగిమండలములోని కమ్మే దేశములో కమ్మరాష్ట్రము; పుంగనూరనునది యాతని నివాసస్థానము. పీనిది కాండిన్యసగోత్రము. తండ్రి నాగమయ్య. ద్విజోన్నతుఁడు. యాజ్ఞవల్క్యునితో సమానముగు వైదుష్యముప్రజ్ఞ కలవాఁడు. కాని యీతనికి జైనమతాభిమానము కలిగినది. జైనుడైనాఁడు. కావుననే కన్నడదేశమునకుఁ బోయెను. ఈ పాన్నకవి కన్నడములోను, సక్కదము(సంస్కృతము)లోనుగూడ కవిత చెప్పఁగలవాఁడగుటచే "ఉభయ కవి చక్రవర్తి" యను బిరుదును రాష్ట్రకూటరాజగు 'కృష్ణ'నిలనఁ బడసెను. ఈతఁడు 'శాంతిపురాణమును' రచించెను. ఈతని యన్న కుమార్తె యాగ్రంథము నశించిపోకుండుటకుఁగాను నామె తండ్రి మల్లప్ప యనునాతఁడు చనిపోయిన సందర్భమున నీశాంతి పురాణము నకు వేయిప్రతులు వ్రాయించి పంచిపెట్టినదట. వెంగిమండలమును విడిచి కన్నడదేశమునకుఁ బోయినవారిలో నాగవర్మ మఱియొకఁడు.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కవిత్రియమువలెనే, కన్నడ వాఙ్మయమున రత్నత్రయమని చెప్పఁబడువారిలో మూడవవాఁడు 'రన్న'. ఈతఁడు 'అజితతీర్థేశ్వరచరిత్ర' మొదలగు జైన తీర్థంకర పురాణములను సొన్ని రచించినాఁడు. ప్రస్తుతము మనకు ముఖ్యమైనవిషయ మేమనఁగా, నీ రన్నకవి పంపకవి వలెనే భారతకథను గ్రహించి 'సాహసభీమవిజయ' మనుపేరుతో చాళుక్యప్రభువగు సత్యాశ్రయుని (997-1008) నాయకునిగా నుద్దేశించికొని, 10 యాశ్వాసముల కావ్యముగా రచించెను.



## ఆంధ్రభాగ్య కవితా

ఇది రన్నకవి రచితమగు గదాయుద్ధమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఈ సత్యశ్రేయుఁడు 11 వ శతాబ్ది ప్రారంభమువఱకు నున్నవాఁడగుటచే రాజరాజనరేంద్రునికి పాతికముప్పదిసంవత్సరములు పూర్వపువాఁడై యుండును. కావున రన్నకవియు నన్నయకు పూర్వము సుమారు ముప్పదిసంవత్సరముల వెనుకటివాఁడగును. శంపకవియు తన విక్రమాब्దమున విజయమును 941 లో రచించినట్లు చెప్పియుండుటచే నీతఁడు నన్నయకు సుమారు నూఱుసంవత్సరముల వెనుకటివాఁడై యుండును. కావున నన్నయకు పూర్వము కన్నడమున భారతము రచించిన కవుల లో నొకఁడు. దాదాపు సమకాలికుఁడై, ఒకఁడు నూతనండ్ల చే పూర్వఁడు. జైనమత ప్రాబల్యముగల కన్నడదేశమునగూడ వ్యాసభారతిమె ఆదికవి యని చెప్పఁదగినంతటి సుప్రసిద్ధకవిచే మొదట రచింపఁబడుటచే నీగ్రంథమున కాకాలమునఁగల ప్రాచుర్యము, చాళుక్యుల వైదిక మతాభిమానమునుకూడ న్యక్తమగుచున్నవి.

### భారతరచన-అవతారికలు

ఇట్టిపరిస్థితులలో నిప్పటికి చిరకాలమునుండి బ్రాహ్మణ మత మునకుఁ బట్టుకొమ్మయై జైనబౌద్ధమతములను నిర్మూలనము గావించిన కుమారిలునికి జన్మభూమియై యున్న వేగీదేశములో, అనఘమై, శిష్టాగ్రహార భూయిష్టమై, ధరణీసుతోత్తమాధ్వరవిధానపుణ్య సమృద్ధమై పాలుచు వేగీదేశములో, నాయకమణింబోలు రాజమహేంద్రవరమున నప్రతిహతుఁడై యేలుచున్న చాళుక్యకులావతంసుం డగు రాజరాజ నరేంద్రుఁడు, భూదేవకులాభితర్పణ మహియః ప్రీతియుక్త, భారత శ్రవణాసక్తియు, శివపదాబ్జధ్యాన పూజా మహోత్సవమున్, సంతత దానశీలతయు, శశ్వత్సాధుసాంగత్యము నెల్లప్పుడు మనంబునఁబాముక మనుమార్గవర్తనుఁడై, పరమధర్మవిదుఁడై, సమస్తవర్ణశ్రమధర్మరక్షణ



## ౨౩ కవితా విమర్శనము

మహామహిమకా మహా శోభన్ శంఖచక్రములను విష్ణునిర్మలము, అవిరళ జపహోమ తత్పరము, సంహితాభ్యాసము, బ్రహ్మాండాది నానా పురాణ విజ్ఞాన నిరతుడు, శాస్త్రములను కాన్యరిచనాభి శోభితుడు నగు నన్నవామ్యుని జూచి, పంచమవేదం బగు మహాభారతమును గాక మహా ద్వైగంశమును వెలుగున రచింపమని యడుగఁగలడు? అకాశ యితరపురాణములు గాని, అర్థ ధర్మశాస్త్రములుగాని, కాన్యనాటకములుగాని, ఆగమములుగాని, యాతిని భావింపఁ, సుద్దేశములకు, నాదర్శములకుఁ దగినవిగా లేవు. కావున నిన్నిగుణములను దనలో నిమిడ్చి కొని ధర్మతత్త్వజ్ఞులకు ధర్మశాస్త్రంబని, అధ్యాత్మవిద్యలకు వేదాంతిమని, నీతివిచక్షణులకు నీతిశాస్త్రంబని, కవులకు మహాకావ్యమని లాక్షణికులకు సర్వలక్షణమని, ఇతిహాసమని, సర్వపురాణ సముచ్ఛయమని యిట్లు సార్వజనీన మని చెప్పఁచగిన గ్రంథము మహాయొకటి లేకుండుటచే, నీమహాభారతమందలి యభిప్రాయంబు, నభిలాషయు నాతనికిఁ బెద్దయై యుండెను. ఇంతేగాక యీతినిది చంద్రవంశము. చాళుక్యులు మొదట నేకాద్రజాతులవారో యనియు, నధికారము, రాజ్యము సంపాదించినపిదప శూద్రులజాతిలోఁ జేరి తమ వంశములను సూర్యచంద్రవంశములతోఁ ముడివెట్టికొనినారని కాసననిదర్శనములనుబట్టి తెలియుచున్నదని శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు చెప్పి యున్నారు. డి. ఆర్. బందార్కర్ మొదలగువారుకూడ మొదటి వీరినివాసము సివాటిక్ పర్యతప్రాంతమున సపాదలక్షదేశమునకు ముఖ్యస్థానమగు అహిచ్ఛత్రమని తెలుపుచున్నారు. మొత్తముమీద మొదట మిత్రజాతివారై యధికారమును బడసినపిదప శూద్రులత్వమును ఐహించి యుందురనుట సంభావ్యంబై యున్నది. కావుననే వీరికి వైదికాభిమానము హెచ్చుగానందుటయు, నిచ్చట రాజరాజు తన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పంశేయునుగూర్చి ప్రశంసాపూర్వకముగా భారతీకథ తనపంశేపురుషుల చరిత్రయే యని చెప్పుకొనుటయుఁ బట్టసింపియుండును. అంగులో నా తనికిఁ గావలసినది, విమలసద్గుణశోభితులగు పాండవోత్తముల చరిత్రను కృష్ణద్వైపాయనుఁడు చెప్పిసట్లుగాఁ దెనుఁగునరచించుట. ఏలయు నఁగా నిదివఱకుఁ దాను విన్నకథలు బహుభాషలలో బహుభంగులై యున్నవి. కన్నడమునందలి భారతీకథలో నొకటి భారతీకథ పేరనున్న యర్జునునికథ, రెండవది భీముని గదాయుద్ధకథ. కాని యివి పాండవోత్తముల చరిత్రలు కావు. తమిళభారత మెట్లున్నదో తెలియదుగాని యదియు నాతఁడు వినియుండును. రాజరాజునకుఁ గలిగిన సంబంధమును బట్టియోనను తమిళభాషాగ్రంథములను, కవులను నీతఁడు చూచియుండుకాఁడు. ఈతనితరువాత కొంతకాలమునకు రెండవరాజరాజుచోఁగు కాలమున నారాజుతో 'కంబర్' అను సుప్రసిద్ధతమిళకవి యేకారణముననో విరోధించి యాంధ్రదేశమునందలి కాకతీయరాజ్యమునఁ జేరి తనకవితచే నందలి రాజును మెప్పించి, రాజునిని జోళరాజుపై వండెత్తునట్లు చేసెనని యొకకథ గలదు. కావుననే కొన్ని తెలుఁగుపదములు 'అక్కటా' 'తామర' మొదలగునవి యాతనిరామాయణమునఁ గానవచ్చుచున్నవని చెప్పుచున్నారు. దీనిని బట్టి పూర్వమున నాంధ్రరాజులకు తమిళకవితాపరిచయ మప్పుడప్పుడు కలుగుచుండె ననుటకు సందేహములేదు. చోళులదిండయాత్రలు, చాళుక్యులకు నందు రాజరాజునకు వారితోఁగలిగిన సంబంధమునుబట్టి యీతఁడు తమిళభారతమును వినియుండునని తలంపవలసియున్నది. ఈతనికి భారతశ్రవణాశక్తికరం బిష్టంబుగదా. ఈతనికే గాక యాకాలమునఁ బురాణశ్రవణము, పఠనము, వైదికమతవ్యాప్తి గలిగినచోట్ల నెల్ల మిగులనాదరింపఁబడుచుండిన ట్లదివఱకే చూచియున్నాము. తన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భారతశ్రవణానంతరము గలకారమునూప నీతఁడు వైదికమతాను నునముగఁ జేయుచున్నాఁడు. అమలసుందరశృంగభురమై కపిలంబగు గోశతంబు నుత్తమబహువేదవిప్రులకు దానముచేసినఁగలము భారతశ్రవణమువలన సమకూరునఁడు. ఈయుద్దేశమే యాకాలమున విశేషముగాఁ బ్రబలియించుననుటకు సందియములేదు. సామాన్యముగా భారతము సంస్కృతమునఁ జదువుట, దేశభాషలలో దానియర్థము చెప్పుటయే జరుగుచుండును. కాని తెనుఁగుననే రచింపఁబడిన జనులందఱు సులభముగాఁ జదువుకొని యాఁఖలమును బడయుదురుగదా యని యాతఁడు తలంచియుండును. ఈయవతారికలో నెచ్చుఁ జూచినను కర్మపరమగువైదికమతమే కనఁబడుచుండును. ఎంతవఱకును వర్ణాశ్రమధర్మ తత్పరత, హనుమాద్గనర్తిత్వము, అగ్రజన్ములకు గోదానము, అగ్రహారదానము, భూదేవకులాభి తర్పణము, పురాణాశ్రవణము, గూఁగఁఖలసంపాదన ప్రయత్నము మొదలగునవే. నన్నయ తాను రచించిన భాగము తయు నీవృష్టితోడనే రచించినాఁడు. ఎక్కడచూచినను మూలమునందున్నను, లేకున్నను, వైదికకర్మలను, వైదికాచారసంపత్తి నె యొక్కుడుగాఁ బొగడుచుండును. అట్టిసందర్భములు ముందుమాఁపఁబడును. ప్రస్తుత మీతని కృత్యాదిశ్లోకమునే గ్రహింతము. ఇదియు నీతని వైదికతాభిమానమునే సూచించుచు త్రిమూర్తిస్తోత్రరూపమై యున్నది. గ్రంథప్రారంభము సంస్కృతభాషలోఁ జేసినచో దరువాతి తెలుఁగు రచన కపథంశతాదోషము కలుగవని గాఁబోలు మొదటసంస్కృతశ్లోకమే రచించినాఁడు. అందుఁజేగొనఁబడినవారు సృష్టిస్థితిలయకారకులగు త్రిమూర్తులు. వారు ప్రకృతిసహితులై శ్రీవాణీగిరిజలను వక్షోముఖాంగములందు ధరించిస్త్రీపుంసయోగోద్భవరూపమై యనాదియగు వీలోక వ్యవస్థను నడుపుచున్నవారు. వేదత్రయము వారి స్వరూపమే.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

దేవత లండలును పీరిని పూజింతురు. ఇట్లు పూజారూపం బగు వైదికకర్మ మార్గము, స్పష్టిస్థితిలయ కారకంబగు మూర్తి త్రయమునే యిచ్చట ప్రాధాన్యమును వహించినవి. తరువాతనుగూడ నీతఁడు హరిహరాజ రజాననార్క మఠాస్యమాతృ సస్వతీ గిరిసుతాదిక దేవతాతలికే నమ స్కృతులఁ దెలిపినాఁడు. ప్రాచీనసంప్రదాయపద్ధతిని 'అదిత్య మం బికాం విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వరం' అని పంచాయతమును స్మరించి చాళుక్యరాజుల కులదైవతంబులని గాఁబోలు వఠాస్య, మాతృకలకుఁ గూడ నమస్కరించినాఁడు. క్రీ. శ. 616 సం.పు సతారాదాన కాసన ములో కుబ్జవిష్ణువర్ధనునకు నాతని పూర్వులకు 'కార్తికేయుఁడు' రణాధి దేవతయనియు, సప్తమాతృకలు కులదైవతములనియు, నీ కులమువారు వారిచే నక్షింపఁబడుచున్నారనియుఁ దెలుపఁబడియున్నది. కావుననే నన్నయ వారిని గూడ స్మరించుచుండఁను. పిమ్మట పరమవివేక పూర్ణవిభాసితములును, సద్గుణపుంజవారిజోత్కర రుచిరంబులును, సకలగమ్య సుతీర్థములును, మనోహర సుచరిత్ర పానన పయఃపరి పూర్ణములునగు సత్సభాంతర సరసీననంబులను గొనియాడి, యాచింతనే భారతఘోరరణముయొక్క యౌపమ్యమును దెచ్చి నారాయణభట్టు సహాయముచే భారతసంహితఁ దెనుఁగున రచించుట యను మహత్కార్యము నిర్వహింపఁబడిన దనుటచే, వివేకశూన్యులును, అసూయా పర త్యాదిమద్గుణపుంజయుక్తులతోఁగూడి సత్పురుషుల కగమ్యములగు మఱి కొన్ని సభాంతరములయందు భారతసంహితను దెనుఁగుఁజేయు విషయ మగు వాదములు కలిగెననియు, నట్టి సందర్భముల నారాయణభట్టు న్నయకుఁ దోడయినిల్చి, ప్రతిపక్షుల వాదంబున నోడించి, కన్నడ గ్రామ వాఙ్మయ సాదృశ్యంబును దెలిపి, దానివలెనే సంస్కృతభూయి షంబుగ, సంస్కృతభందోవృత్తమార్గమున, భావరసాద్యలంకృతులతో కౌప్పరిన సంస్కృతకావ్యంబుల సరణి ననుసరించి రచించునట్లుగాఁ

## అంశము ౧౦ కవితా విమర్శనము

జేసి యీ కార్యభాషమును నిర్వహించెనని యూహింపఁజగి యున్నది. సభాంతరములందు జరిగిన వాగ్రసంబంధ సీతనికిఁ దోడయిలిచ్చి యాంధ్రీకరణ కార్యవిధానము నేర్పరిచి, యాయా సందర్భములఁ దగిన సలహా నిచ్చుచు స్వీగ్రంథరచనకుఁ దగిన ప్రోత్సహమును కలుగఁ జేయుటచేతనే యీ కార్యమును నారాయణభట్టు నిర్వహించి యుండును. భీష్మ మతిములవానిని సంతోష పెట్టవలయు ననుటలంపుతోనే, ప్రస్తుత భా కవితార్థముక్తిలో నాగసి కొంతఁజూ, అది యక్కడ జేసి కేవల మపభ్రంశవాదులగు సంస్కృతపండితులు సంస్కృతకావ్యములోఁబెనే యిచ్చుటను గానవచ్చు దీర్ఘ సమాస బాహుళ్యము, పదముల సాంధిక, అక్షరరమ్యత, ధారాళ వృగుమధురత్వై లిని జూచి యీగ్రంథము నాదరింతురుగాకయని జగద్ధితముకొఱప నన్నపార్థ్యుఁడు తెనుఁగున భారతసంహితారచనబంధురఁ డయ్యె నని తెలియఁచున్నది.

ఇట్టికాలానుగుణముగా భారతకృతి భర్తయొక్కయు,కృతికర్తయొక్కయునుద్దేశము లేకమై యాంధ్రభాషలో సీతొలిరచన కొకవిధ మగు నైదికతానుగాము నాపాదించినవి. తనభాగములో సమయముదొరకినపుడెల్ల నన్నపార్థ్యుఁడు, అవిరళజపహోమతత్పరుఁడు సంహితాభ్యాసుఁడు నగు నన్నపార్థ్యుఁడు, దీనివిశేషలక్షణములను ప్రత్యేకశ్రద్ధతో సమమార్పకపదిపెట్టలేదు. ఇంతేగాక తన్మతపోషకుండైన తనప్రభుని, పర్యాశ్రమధర్మరక్షణ మహామహిమకా మహినోప్పు మనుమార్గుఁ డగు విష్ణువర్ధనుని—విశేషగుణములనే యాయా సందర్భముల నాయారాజులకుఁ గూడ నాపాదించి వర్ణించుచు జనమేజయునివలెనే యా భరత వంశీయుడే యగు నీరాజరాజును ఆతని ప్రశస్తిని వర్ణించినవాడైనాఁడు. జనమేజయుఁడు వైకేంపాయను నడిగినట్లే రాజరాజును పూరు భరతేశ కుగు ప్రభు పాండు భూపతుల్ క్రమమున వంశకర్త

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

లనఁగా మహి నొప్పిన యస్మదీయ'సంశజులయిన పాండవుల చరిత్రఁ జెప్పుమనిగదా నన్నయ నడిగినది. ఈతనికిఁ బూర్వము 100 సంవత్సరములనాఁడు పశ్చిమచాళుక్యసంశమునకుఁ జేందిన 'అరికేశరి'యు పంప కవి నిట్లే యడుగఁగా నాతఁ డా ప్రభుని పరాక్రమాది గుణములను ప్రకటించుట కనువగుఁట్లుగా కథను మార్చి, పరాక్రమఖని యగు నర్జునునికిఁ బ్రాధాన్య మొసఁగి తనప్రభువు నతనితో నైక్యముచేసి విల్లించుచు భారతకథను నడిపినాఁడు.\* మఱియొకవిశేష మేమనఁగా, నాతఁడు వ్యాసభారతమునే యనుసరించి రచించుచున్నట్లు చెప్పినను, తన ప్రధానోద్దేశము వేఱుగా నుండుటచేతను, స్వయముగఁ జూచు జైవమతాభిమానము కలనాఁడై బ్రాహ్మణమతముపై ప్రత్యేకాదరభావము లేనివాఁ డగుటచేతను నన్నపాఠ్యుఁ డత్యుత్సాహమును జూపిన సంపత్కములనన్నిటిని బొత్తుగా వదలివేసినాఁడు. కేవలము పాండవులకు సంబంధించిన కథనుమాత్రమే గ్రహించి యం దర్జును నకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చి రచించినాఁడు. అర్జునుఁ డొక్కఁడే ద్రౌపదిని వివాహమాడుట, అర్జునున కే చివరకుఁబట్టాభిషేకమగుట యిందలి ముఖ్య విశేషములు. మొదటిపర్వములలో వీరికథకు సాక్షాత్సంబంధములేని యువాశ్వానములు, యయాతి, దువ్యంతుఁడు మొదలగు పూర్వరాజుల చరిత్రలు మున్నగునవి లేవు. పంపకవియే యీగ్రంథము చివర నొక యధ్యాయములో నొక విషయనూచికను జేర్చినాఁడు. దానినిబట్టి

\* ఎ నెనందుం వీరవై రిక్షితపగజఘటాటోప కుంభస్థశీభే  
ద ననుగ్రోద్భాసిభాస్వద్భుజ పరిఘననారూఢసర్వజ్ఞనంపై  
రి నరేంద్రోద్దామదర్పొద్దేశన ఘటననం నాయకంమాడిసంద  
ర్భున నోశోర్వీకధాభి త్తియనను నయదింపేటలెండె త్తి కోండెం.

—విక్రమార్జునవిజయ 1-51.

## ఆదిత్యకాండ కవితా విమర్శనము

తెలుగుభాషలో నైదికగుతపోషకములైయున్న యెన్నివిషయములందు దేవో విదితముకాగలను. ఆచారిక యిట్లున్నది.

ఆదిత్యకాండం సంభవం, కంగప్రవేశం, జతుగృహవహనం  
హింజిరవధే, ద్రౌపదీ స్వయంవరం, నై వాహం, యుధిష్ఠిరపట్టబంధనం,  
ఇంద్రప్రస్థప్రవేశం, అశ్వమేధిజయం, ద్వారవతీప్రవేశం, సభ  
ద్రాహరణం, శుభద్రావివాహం, భాంజీవచనదహనం, మయదర్శనం,  
నారదాగమనం, జరాసంధవధే, రాజసూయం, శిశుపాలసం, ద్యూత  
వ్యతికరణం, సైంధవవేళం, కిమ్మిరవధే, కామ్యకవనదర్శనం, ద్వితవన  
ప్రవేశం, సైంధవబంధనం, చిత్రాంగదయుద్ధం, కిరాత సూతాగమ  
నం, ద్రౌపదీవాక్యం, పారాశరవీక్షణం, ఇంద్రకీలాభిగమనం, ఈశ్వ  
రాష్ట్రవయుద్ధం, దివ్యాస్త్రలాభం, ఇంద్రలోకాలోకనం, నివాత క  
వచాసురవధే, కాలకేయ పోలోమవధే, సౌగంధిక కమలాహరణం,  
జటాసురవధే, ద్రోణచాపమోక్షణం, ద్రోణవధే, అశ్వత్థామ కర్ణనివా  
దం, కర్ణాభిషేకం, సంశస్త్రవధే, కర్ణ సూర్యలోకప్రాప్తి, శల్యాభి  
షేకం, కృమదుర్మోధన గదాయుద్ధం, దుర్మోధనవధే, స్త్రీపర్వం,  
ఆర్జునాభిషేకం.

దీనినిబట్టి భారతకథారచనలో పంపకవిదృష్టికిని నన్నయదృష్టికిని  
చాలభేద మున్నట్లగపడుచున్నది. ఇట్లే నన్నయదృష్టికిని తిక్కనా  
ర్యుని దృష్టికిని భేదము కలదు. ఆయా కవుల దేశకాలపరిస్థితులను  
బట్టియు, వారివారి దృక్పథములను బట్టియు నొక్క భారత కథారచ  
నయే యనేకరూపములఁ బొందుచువచ్చినది. ఒకకవి యగ్గునుని పరా  
క్రమమందుదృష్టితో భారతకథను రచించెను. మఱియొకఁడు భీమబల  
మందు దృష్టితో రచించెను. మఱియొకఁడు వర్ణాశ్రమధర్మరక్షకుఁడగును,  
ధర్మమతోద్ధారకుఁడు నగు ధర్మరాజునందు ప్రత్యేక గౌరవము కల



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నాడై పాండవోత్తములచరిత్రను వైదికదృష్టితోఁ జూచి రచించినాఁడు. మఱియొకకవి యద్వైతభావమునం దభిరుచిగలవాడై కావ్య దృష్టితో నీ భారతకథాభాగమును రచించెను. ఇంకను 18 వ శతాబ్దమున కన్నడకవియగు సాశ్వతుడు 'సాశ్వభారతమును' జైనమతానుకూలదృష్టితో రచించినాఁడు. జైనభారతమని మఱియుకటి తరునాతి కాలమున బయలుదేరినది. ఆంధ్రమునఁగూడ అగర్వణుఁ డొకభారతమును రచించినాఁడుగదా. ఈ కాలమున మూలానుసరణమందు ప్రత్యేకదృష్టితో శ్రీకృష్ణభారతమొకటియు రచింపఁబడుచున్నది. ఆ కాలమున మనుమార్గపర్తనుడగు రాజు కొరికను చెల్లించుటకును, పండితుల సీతికొఱకును, వైదికమతవ్యాప్తికొఱకును మహాభారతబద్ధ నిరూపితార్థ మేర్పడునట్లుగా రచించుటయే వైదికాధ్యయన సంపత్తి గల నన్నయపని యైనది. అతని వైదికదృష్టికి నివర్తనములను గొన్నింటిని పరికింతము.

1. మొట్టమొదట వేదవ్యాసుఁ డాదిముని పరాశరాత్ముజుండు ఘోసన్నిభుండు భారతము విశ్వజనీనమై పరఁగునట్లుగాఁజేసె నని చెప్పెను, నీ భారతమునకును వేదములకుఁ గల సంబంధము నిట్లు చెప్పి నాఁడు: "కృష్ణద్వైపాయనుండు తొల్లి వేదంబు లేకీభూతంబులై పర్వడకున్న ఋగ్యజుస్సామాధర్వణంబులుగా విభాగించి వేదవ్యాసుండు, నిజతపోనుహత్వంబునంజేసి బ్రహ్మచే ననుజ్ఞాతుండై, యష్టాదశ రాణములును, చతుర్వేదవేదాంతాభిప్రాయంబులును, చతుర్వర్గమునుబంధుర కథేతిహాసంబులును, జతుర్వర్ణాశ్రమ ధర్మక్రమంబులును, శ్రీకృష్ణుని మాహాత్మ్యంబును, పాండవాది భారతవీరుల గుణంబులును విమలజ్ఞానచుయంబగు వాగ్దర్పణంబునందేర్పడి వెలుంగుచుండ రచించెనని చెప్పుటచే నీ నన్నయదృష్టిలోఁ బ్రాధాన్యమును వహించిన



## అంశాంతర వివితా విమర్శనము

విషయములేవో వ్యక్తమగుచున్నవి. ఇది ముఖ్యముగా ధాత్రీసుర ప్రాశస్త్యము.

“అమితాభ్యాసకకాఖిలం చాలించి శేవార్ధమలచ్ఛాయమై  
సుమహద్వర్ణచతుష్కపుష్పవితితిన్ శోభల్లి కృష్ణార్జునో  
త్తిమ నానాగుణకీర్తిన్యార్థలమై ద్వైపాయనోద్యానజా  
తి మహానారతవాదజాతి ముమరున్ ధాత్రీసురప్రార్థ్యమై.”

2. అన్ని యాత్మసంహారమును గావించినపుడు

“ద్విజానామగ్నిహోత్రేషు యజ్ఞసత్రి క్రియాసుచ  
నిరోంకారపవిత్రకారాః స్వధాస్వాహావిష్కరితః  
వినాగ్నినా ప్రజాస్సర్వాస్తత ఆసన్నదుఃఖితాః.”

అను దానిని

“త్రేతాన్నలెల్లను దేజరిల్లమిజేసి  
క్రతుకృత్యములు వినిగ్గతిము లయ్యె  
నగ్నిహోత్రములందు నొపాసనాదిసా  
యంప్రాతరాహుతు లంత నుడిగె  
దేవతార్చనలందు దీపధూపాది స  
ద్విధులు వర్తిల్లక విరతిఁ బొందెఁ  
బితృకార్యములఁ బితృపిండయజ్ఞక్రియ  
లడఁగె విచ్చిన్నంబులై ధరిత్రి  
సంత జనులు సంభ్రమాకారులై మహా  
మునుల కడకుఁ జనిరి మునులు నమఁ  
పరులకడకుఁ జనిరి వారును వారును  
బ్రహ్మకడకుఁ జనిరి భయము నొంది.”

ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

4.4) మూలమున లేని యాపాసనాదికము, దేవతార్చన దీప  
 ఘోషాదులను ప్రశంసించుచు నత్యుత్సాహముతో వర్ణించినాడు. ప్రమ  
 ద్భర సర్పదష్టయై మృతినొందఁగా నామెళొత్తకై రురుండు దుఃఖించు  
 సంవర్షమున

“యది దత్తం తపస్తప్తం గురవో వామయా యసి  
సమ్యగారాధితాస్తేన సంజీవతు మమ ప్రియా”

ప్రతి దానియర్థమును

“అలయక దేవును దేవయజనాధ్యయన ప్రత్యుక్తకర్మముతో  
సలుపుదునేని నేను గురుసద్విజభక్తుఁడనీ నేనయ  
త్యలక్షుతిపస్వి నేని దివిజాధిపభూసురులార మన్ననో  
నిలయపు నీ ప్రమద్వరపు నిర్విషమయ్యోమ నేను మీచయన్”

అని పెంచి రచించుచు నందు 'దేవయజ్ఞాదులను' ప్రశంసించినాఁడు.

3. తక్షణమే కళ్యాణం గ్రహమించి పరీక్షితునొద్దకు వాగ  
కుమారులం బనువునందర్భమున

“తత స్తాపసయాపేణ ప్రావీణ్యో త్స భుజంగమాన్  
 ఫలపత్రోదకం గృహ్య రాజ్ఞే నాగోఽఘ తక్షకః  
 గచ్ఛన్వం యూ య మవ్యగ్రాః రాజానం కార్యవత్తయా  
 ఫలపత్రోదకం నాగాః ప్రతిగ్రాహయతుం నృపం.”

అని తాపసరూపమునఁ బంపినట్లుండఁగాఁ, దెలుఁగున “నాగభూమారులం  
బిలిచి మీరలు విప్రులరయి పరీక్షీతు పాలికిం జనుం”డని చెప్పిన  
ట్లున్నది.

పిదప—“లే తక్షక సమాదిష్టా తథా చక్రం ర్భుజంగమాః  
ఉపనిన్యస్తథా రాజ్ఞే దర్భానంభః ఫలానిచ”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అని యుండు, నన్నయ

“ద్విజనరుఁల సమాజుల నతిప్రియదర్శను లై నవారి ఋ  
గ్యజుఁవపదక్రమంబులు క్రియన్ గుణియించుచు నచ్చువారి న  
గ్యజపురవల్లభుండు గని గ్రక్కునె డాయగఁ జెల్చి మెచ్చి భా  
వజసుభగుండు నేకొనియె వారలు దెచ్చినవాని నన్నిటికా”

అని యా ద్విజనరులు ‘ఋగ్యజుఁవపదక్రమంబులను గుణియించుచు  
వచ్చినారని’ కల్పించినాఁడు.

4. పరీక్షీన్మరణోత్తరమున జనమేజయ రాజ్యాభిషేకము.

“సాతి రువాఁడు:

“తతోన్మృషే తక్షణక్షేజసా హతే  
ప్రయుజ్య సర్వాః పరలోకసత్క్రియాః  
కుచిద్ద్విజో రాజపురోహిత స్తదా  
తథైవతే తస్య నృపస్య మంత్రిణః  
నృపం శిషుం తస్య కుతం ప్రవక్త్రే  
సమేత్య సర్వే పురవాసినో జనాః  
నృపం య మాహుస్త మమిత్రఘాతినం  
కురుప్రవీరం జనమేజయం జనాః  
స బాల ఏ వార్యమతి ర్నృపోత్తమః  
సహౌవతై ర్మంత్రిపురోహితై స్తదా  
శశాస రాజ్యం కురుపుంగవాగ్రజో  
యథాస్య వీరః ప్రపితామహస్తథా.”

ఇట్లు మూలమున నుండఁగా తెలుఁగున జనమేజయుని గూర్చిన  
స్తోత్రపాఠ మొకటి ‘యీసందర్భమునఁ గనఁబడుచున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పైల్లోకములు సౌతి చెప్పినట్లుండ, మరల 49వ అధ్యాయములో జనమేజయుఁ డడుగఁగా మంత్రులు పరీక్షిచ్చరితము నాతనికిఁ దెలిపినట్లున్నది. ఈరెంటిని గలిపివేసి చెప్పినకథనే మరల చెప్ప నవసరములేకుండ, మంత్రులచేతనే చెప్పించినాఁడు నన్నయ. కాని యీసందర్భములోనైనను మంత్రు లీక్రిందిపద్యముల యర్థమును జెప్పినట్లు లేదు.

“స్రుత్వా తు నరకార్దుల విధత్స్వ యవనంతరం”

అని మాత్రమే చెప్పియున్నారు. కాని నన్నయ యెట్లు పెంచి న్నాఁడో చూడుఁడు:

“అట్లు భీమజనకుండు పరలోకగతుండైనఁ బురోహితపురస్స  
రానేకభూసురవరులు యథావిధిం బరలోకక్రియలు నిర్వర్తించి రంత

“ఆయుష్మంతుడవై ల

క్షీయుతబాల్యంబునంద మీయన్వయ చా

జ్ఞాయ తమహీభావం

బాయతభుజ నీవు దాల్చి తభిషిక్తుడవై.

“పెంచితి ధర్మమార్గమునఁ బ్రీతియొనర్చితి ధారుణీప్రజన్

మంచి తనేకయాగముల మానుగ దక్షిణ లిచ్చి విప్రులన్ ?

నించితి సజ్జనస్తుతుల నిర్మల మైనయశేంబు దిక్కులన్

సంచితగుణ్య సర్వగుణసంపద నెవ్వరు నీ సమానులే.

“కా దన కిట్టిపాటి యపకారము దక్షకుండేకవిప్రసం

బోధనఁ జేసి చేసె న్మపపుంగవ నీవు ననేకభూసురా

పాదిత సర్పయాగమున భస్మముచేయుము తక్షకాదికా

కోదర సంహతిన్ హుత వహోగ్రసమగ్రశిఖాచయంబులన్.

“అనిన జనమేజయుండు కోపాద్దీప్తిచిత్తుండయి సర్పయాగంబు నేయ  
వచుకట్టె.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మూలములో మంత్రము 'విశత్స్వయదనంతరం' అని చెప్పిరేగాని, "ఏకవిప్రసంబోధన", "అనేక భూసురాపాదితసర్పయాగము" ఇత్యాది భూసుర ప్రశంస లేనేలేదు. పై రెండుపద్యములలోని సంబోధనయు లేదు. నన్నయ యిచ్చటచున్న ప్రభువగు రాజరాజుకూడజనమేజయునివలె భారతవింకియుండే గావున, నాతనిని కీర్తించు నెపమున మూలమున లేకున్నను జనమేజయుని ప్రశస్తినిచ్చట నర్జించిననాఁడువలెఁగనఁబడుచున్నాఁడు. పై యుత్పలమూలలోని ప్రశంసావైఖరి యవతారికలోని 'జయహిమండల ప్రజాప్రీతిఁజెంచుచు', 'విప్రకులము నెల్లఁబ్రోచుచు', 'నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమునఁ జారుతర మహాగ్రహారంబు లిచ్చుచు', 'బహుయాగఫలంబు పరమార్థ మిలకొ' ఇత్యాది రాజరాజు ప్రశస్తి వాక్యములనే దలపించుచున్నది. దీనిని బట్టి పంపకవివలెఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పకున్నను, తనప్రభువునే యుత్తమనాయకునిగా మానంబున నిడికొని యాతని 'వర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ మహామహిమాది గుణముల'నే ఆయాసందర్భముల నాయారాజుల కాపాదించి కీర్తించుచుండినట్లగ పడుచున్నది. మూలములో లేక యింతకుఁబూర్వ మితఁడు రాజన రేంద్రునిగూర్చి చేసిన గుణప్రశంసయే యీ జనమేజయునిగూర్చి చేసినట్లుండుటయే దీనికి నిదర్శనము. ఇంక నిట్టివి గలవు.

౪. తనను వివాహమాడమని యడిగిన దేవయానికి యయాతి యిట్లుచున్నాఁడు:

"వి ద్యోతనసి భద్రంతే న త్వ మహ్నోస్మి భామిని

అవివాహ్యహి రాజానో దేవయాని పితు స్తవ

హన్తి విప్రాః సరాష్ట్రాణి పురాణ్యసి హి కోపితాః."

కాని నన్నయ తెలుఁగులోఁ దన కాదర్శపురుషుండగు నాయకుని గుణ కీర్తనంబున కీసందర్భము నెట్లుపయోగపఱచుకొనినాఁడో చూడుఁడు. తెలుఁగులో యయాతి ధర్మబద్ధుఁడు, ధర్మరక్షకుఁడు.

## ఆంధ్రభావత కవితా విమర్శనము

“క్షత్రియకన్యకల బ్రాహ్మణులు వివాహంబగుదురుగాక, యధోత్తరంబుగా క్షత్రియులు బ్రాహ్మణకన్యకల వివాహం బగుదురే నీపలుకులు ధర్మవిరుద్ధంబులు. మఱియు సర్వవర్ణాశ్రమధర్మంబులు సంకరంబులుగాకుండ రక్షించుచున్న యేన యిట్టి యధర్మంబున కొడంబడితినేని జగత్ప్రస్థితి విపరీతంబగు” అని చెప్పినాడు. క్రింద గీటుగీచిన భాగమునంపలి యర్థమునకు సరియైన భాగము మూలమున లేదు సరిగదా, అందలి యయాతి స్వధర్మరక్షణముకంటె విప్రశాపమున కెక్కుడు భయపడినట్లు తెలియుచున్నది. నన్నయ యాతని ధర్మపరత్వము, ధర్మరక్షకత్వమునుగూడ సాధించినాడు. తన వైదిక ధర్మపరత్వమును ప్రకటించినాడు.

6. జనమేజయుడు నేయు సర్పయాగమునకు, అస్తీకుడు “వాసుకిప్రముఖుల నెల్ల నాశ్వాసించి సకలవేదవేదాంగపారగులయిన విప్రవరులతోడం జనుచెంచి స్వస్తివననపూర్వకంబుగా జనమేజయు నిట్లు స్తుతించెనని తెలుగునఁ గలదు.

“రజనీనాఃకులై కభూవణుడవై రాజర్షి వై ధారుణీ  
ప్రజన్లన్ గయతోడ ధర్మచరితం బాలించుచుం దొంటి ధ  
ర్మగా నాభాగు భగీరథున్ దశరథున్ మాంధాతృరామున్రఘున్  
విజయుం బోలితి సద్గుణంబుల జగద్విఖ్యాత పారిక్షితా.”

సంస్కృతమున—

“తత స్స వాసుకే ధ్మోర మిపనీయ మనోజ్వరం  
అధాయ చాత్మనోంగేషు జగామ త్వరితో భృశం  
జనమేజయస్య తం యజ్ఞం సర్వై స్సముద్దితై ర్గుణైః.”

అని యాతడు త్వరితముగాఁ బోయిన ట్లగపడుచున్న దేగాని “సకల వేదవేదాంగపారగులయిన విప్రవరులతోడం జని”న ట్లగపడెను. ఈవిశే

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మామ సన్నయ స్వయముగాఁ జేర్చినదే. తరువాతి సంబోధనపద్యమునఁ గూడ సన్నయ సాంతకల్పన కొంచ కలదు.

7. దుష్కంఠుఁడు కశ్యపుని యాశ్రమమును బ్రవేశించు సందర్భమునఁ జేయఁబడిన యాశ్రమవర్ణనము మూలమునను విశేషముగాఁ జేయఁబడినను, అది ముస్యముగాఁ బ్రకృతి సౌందర్యమును వర్ణించు సవిగా నున్నది. కాని సన్నయ తనకభిమతమును విషయములనే యేరికొని యిచ్చట పొందుపఱచినాఁడు.

“ఇట్లు హృదయసుఖావహంబగుచున్న యన్వనంగాలో నరిగి యురిగి యనవరతమహాద్విజపశ్యమాన పదక్రమవేదధ్వనులును, నవిచ్చిన్న హూయమానాగ్నిహోత్ర స్వాహాకేబ్దంబులును, ననేకమనిగలప్రణీత పవన విషయవిభాగ వినిర్ణయ న్యాయనిపుణవిద్యత్సంభాషణ ఘోషంబులును, ప్రతిపక్షదుర్విభేద విచార్యమాణప్రమాణ వేదార్థమీమాంసకగోష్ఠీవివాదనాదంబులును జేసి మ్రోయుచున్న.....కణ్వచుహాముని యాశ్రమంబు” గని,

“శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు

సదివెడు శుకముల చదువు దగిలి

కదలక వినుచుండు కరులయు గరికర

శీతలచ్ఛాయఁ దచ్చీకరంబు

కణముల చల్లని గాడ్పాసపడి దానిఁ

జెంది సుఖంబున్న సింహములయు

భూసురప్రవరులు భూతబలతో దెచ్చి

పెట్టు నీవారాన్న పిండతరులు

కడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడు

చున్న యెలుకలపిల్లల యొండుసహజ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వై రిస త్వంబులయు సహవాస మపుడు  
సూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్య ముండె.”

పదక్రమములతోఁగూడిన వేదపతనము మొదిలగు విశేషములే  
గాక మూలమునలేని యర్థముగల యాసీసపద్యమును బుష్పాశ్రమవల్ల  
నాసందర్భమున మిగుల చమత్కారముగా సొందుపఱచినాఁడునన్నయ.

8. ఆంగారపర్ణుఁడు పురోహితవరణావళ్యకతను గూర్చి యర్జు  
నున కుపదేశించుటలో మూలముననే

“అనగ్న యోఽ ఆనాహుశియో నచ విప్రపురస్కృతాః  
యూయం తతో ధర్షితాస్త మయావై పాండునందనాః  
తస్మా త్తాపత్య యత్కించిన్నృణాం శ్రేయఃపాప్సితం  
తస్మిన్ కర్మణి యోక్తవ్యా దాంతాత్మానః పురోహితాః  
నేదే వడింగే నిరతాః శుచియాః సత్యవాదినః  
ధర్మాత్మానః కృతాత్మానః సుర్వృపాణాం పురోహితాః  
జయస్య నియతోరాజ్ఞః స్వర్గశ్చ తదనంతరం  
యస్య స్యాద్ధర్మవి ద్వాగ్మీ పురోధాః శీలవాన్శుచిః  
పురోహితం ప్రకుర్వీత రాజా గుణసమన్వితం.”

అని పురోహితుని గుణములనుగూర్చి విశేషముగాఁ జెప్పఁబడి  
యున్నది. ఈసందర్భమున నన్నయ యుత్సాహపూరితుఁడై రచిం  
చుటలో నాశ్చర్యములేదు. తిక్కనకు యుద్ధాది వర్ణనా సందర్భమున  
వలె నన్నయకు వైదిక ధార్మిక విషయవర్ణనాసందర్భమున నుత్సా  
హము పెరుగునట్లుగాఁగవచ్చెడిని.

“అనవద్యవేదవేదాంగ విశారదు  
జపహోమయజ్ఞప్రశస్తృ సత్య



## ఆంధ్ర భారత కవితావిమర్శనము

విషమ విప్రోత్తము వర్ణచతుష్టయ  
 సాధనసఖు సదాచారు సూరి  
 సేవ్యుఁ బురోహితుఁ జేసినభూపతి  
 యేలు నుర్వీతలంఁజెల్ల నిండుఁ  
 బరలోకమునఁ బుణ్యపరులలోకంబులు  
 విషయ జయస్వర్గఫలము నూపె  
 రాజ్యమదియు నుర్వరాసురవిరహితుఁ  
 డయిన పతికిఁ గేవలభజాత్య  
 శౌర్యమహిమవిషయ సమకూటునయ్య, తా  
 పత్య నిత్యసత్యభావణుండ.

“మీరు ధర్మచిదులరు వేదవేదాంగపారగుండయిన భారద్వాజా  
 శిష్యుల రఖిలలోకహితులరు, గావునం బురోహితరహితులై యుండఁ  
 దగదు. మఱియుఁ గామప్రవృత్తుండయ్యును మహిపతి మహీసుర  
 వరపురస్సరుం డగునేని నెల్లయుద్ధంబుల శత్రులం జయించు.

“వేదము వేదియుం గలగు విప్రవరేణ్యుఁ డగణ్యపుణ్యసం  
 పాది పురోహితుండయినఁ బాపము వొందునె భూపతిం బ్రతా  
 పోదయ కాన మీదగుగుణోన్నతికిం దగుధర్మతత్త్వసం  
 వేదిఁ బురస్కరింపుఁడు పవిత్రచరిత్ర మహీసురోత్తమున్.”

అని తెలుఁగునఁ గలదు. ఇచ్చట సమయానుకూలముగా “జప  
 హోమయజ్ఞ ప్రశస్తసత్యవచన విప్రోత్తము” మొదలగు విశేషణము  
 లచే మూలమును పెంచినాఁడు. ఇది తననుగూర్చి మొదటఁ జెల్పఁ  
 బడిన జపహోమతత్పరు, సంహితాభ్యాసు, నిత్యసత్యవచన, ఇత్యాది  
 విశేషణములను దలచించుచున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

9. వెంగీదేశ విభవమును గూర్చిన వర్ణనము మూలములో లేకున్నను స్వీయ దేశాభిమానముచే నన్నయ రచించినాఁడు. మూలములో

“ స కళింగా నతిక్రమ్య వేశా నాయతనానిః  
మహేంద్రపర్వతం దృష్ట్వా తాపనై రుపశోభితం  
గోదావర్యాం తతః స్నాత్వా తా మతీత్య మహాబలః  
కావేరీం తాం సమాసాద్య సంగమే సాగరస్యచ.-”

అని గోదావరీప్రశంసమాత్రమే కలదు. “కతిపయ బ్రాహ్మణ. సహితుండై పార్థం డిరిగి పూర్వసముద్రతీరంబున పురుషోత్తమదేవునకు. ననుస్కరించి మహేంద్రపర్వతంబు సూచుచు-”

“ఎక్కిణగంగనాఁ దద్దయు నొప్పిన  
గోదావరియు జగదాదియైన  
భీమేశ్వరంబును బెడఁ గగుచున్న క్రి  
పర్వతంబును జూచి యుర్విలోన  
ననఘమై శిష్టాగ్రహారభూయిష్టమై  
ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన  
పుణ్యసమృద్ధమై పాలుచు వేంగీదేశ  
విభవంబుఁ జూచుచు విభుఁడు డక్కి

తాంబూరాశితీరంబున కరిగి దురిత  
హరియైన కావేరీ సహాసముద్ర  
సంగమంబున భూసురేశ్వరుల కభిమ  
తార్థదానంబుఁ జేసి కృతార్థుఁ డగుచు.”

“ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన పుణ్యసమృద్ధ” మని చెప్పుటచే నాకాలమున వైదికాచారక్రీతి యీదేశమున నెంత విశేషముగాఁ గలదో స్పష్టమగుచున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

10. “పలుదెఱంగుల పిండినంటలుఁ బప్పుకూడును నేతికుం

డలు నుడంబు దధిప్రపూర్ణఘటంబులుం గొనివచ్చి యీ

వలఘు సత్తుఁడు మారుతాత్మజుఁ డన్నిటన్ గతభేగుఁడై

బలము గల్గి కడంగె నప్పుడు బ్రాహ్మణార్థము నేయఁగాఁ.”

“ఇట్లు భీమనేనుం డిష్టాన్నభోజనంబునం దృష్టండుయి.”

భీముఁడు చేసిన యిష్టాన్నభోజనము “బ్రాహ్మణార్థ”మనుట (బ్రాహ్మణుని ప్రయోజనముకొఱకు ఆని) అర్థమైనను ఇట్టి విశేష ప్రయోగములుగూడ నీతని వైదికతాప్రవణంబగు దృష్టి నే వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

ఇట్లు నన్నయ్యకుఁ బూర్వమునను, సమకాలమునను గల పరిస్థితులాతని యవతారికలో నెంతవఱకు నూచితములైనవో భారతరచనయం దాతని దృక్పథంబెట్టిదో పరిశీలించియున్నాము. ఇంక నన్నయ తరువాతికాలపు పరిస్థితులు, నన్నయచే నసంపూర్తిగ విడువబడిన భారతరచన, మరల తిక్కనార్యునికాలమువఱకు నెవ్వరిచేతను జేపట్టఁబడకుండుటకుఁగల కారణములను, తిక్కనకాలస్థితి యాతని యవతారికయం దెంతవఱకు నూచింపబడినది తెలిసికొనవలసియున్నది.

నన్నపూర్వఁడు భారతాంధ్రీకరణవిషయకమగు సభ్యంతరముల నన్నిటిని దాటి నారాయణభట్టు సహాయముచేతను, రాజావలంబనము చేతను భారతభారతీసముద్రముఁ దటయంగ నీడమొదలుపెట్టెనేగాని తాను దుదిముట్ట నీడి యావలిపారమును బొందలేకపోయె. నుఆత్రుఁడు నూచించినట్లుగా నెట్లో “విధాత్మన”కే అనఁగా తిరువార సుమారు 200 యేండ్లకువచ్చిన “కవిబ్రహ్మ”కే యెట్లో సాధ్యమైనదిగాని యితరులకు అగర్వణాదులకుఁగూడ దానిం దరింప సాధ్యము కాలేదు. ఇది

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యిట్లుగుటకు నాయా దేశకాలపరిస్థితులుగూడ సంతోషముఁ గారణములై యుండినవో పరిశీలింతము.

‘నన్నయ తరువాతి కాలస్థితి

చాళుక్యులాలావతంసుఁ డగు రాజనరేంద్రుని తరువాత నాతని నలై సంతశ్రద్ధతో నీయద్యమమును ప్రోత్సహించెడివారు లేకయుం దురు. ఆకారణముచే నీయాంధ్రీకరణోద్యమమునకుఁ బ్రతిస్పర్ధలై నిలిచి యింతకుఁబూర్వమే ‘ఘోరరణము’ నల్పిన వారి వాదబలమే మరల ప్రబలము కాఁ జొచ్చియుండును. ఒకప్రభువు తన యనుచరు లలోఁ గొందఱికిష్టములేనికార్యమును చలపెట్టి తనయధికారబలముచేఁ గొనసాగించికొనినను, ఆతఁడు గతించిన వెంటనే ప్రతికక్షలోనివారు తరువాతిప్రభువును చమపతుమునకుఁ ద్రప్పికొనయత్నించి వెనుకటి కార్యమునకు విఘాతము కలిగించుటకు యత్నించుచుందురు. రాజ నరేంద్రుని యనంతరము నాతని యాస్థానమున నట్టి ప్రయత్నములు జరిగియుండును. ఇది యిట్లుండ రాజనరేంద్రుని పిదప నాతనికుమారుఁడగు మొదటికుళోత్తుంగచోడదేవుఁడు క్రీ. శ. 1068 మొదలుకొని 1112వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలనముచేసెను. వీనికిఁ బూర్వము రెండు తరములనాఁడే వీరికిచోళులతోడి సంబంధ మేర్పడినది. అప్పటినుండియు వీరు చోళరాజుల హఠుల్లనే వివాహమాడుచు వచ్చుటంజేసి యీ చాళుక్యులకు వేఁగి దేశమునందుకంటె చోళదేశముపై నభిమానము హెచ్చుకాఁజొచ్చెను. రాజరాజ తన మేమామయగు రాజేంద్రచోళుని కుమార్తెను అమ్మంగదేవిని వివాహమయ్యెను. ఈతని కుమారుఁడును చోళకన్యక యగు మధురాంతకదేవిని జేపట్టి చోళదేశముమీదనే యధికారముగలవాఁడై యద్దానిని జయించినపిదప రాజధాని నచ్చటికి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మాన్చికొనెను. అప్పటినుండియు నీ వేగిదేశ మచ్చటిరాజులచే నియమింపఁబడిన పాఠపుల యధికారమునకు వదిలివేయఁబడెను. పూర్వ చాళుక్యులకు పశ్చిమచాళుక్యులకు జరిగిన యుద్ధములలో నీవేంగిదేశము కొంతకాలమునకు పశ్చిమ చాళుక్యుల వశమైనట్లున్నది. అటు పిమ్మట కాకతీయరాజులవశ మైనది. పుత్రముమీఁద రాజనరేంద్రుని తరువాత నచిరకాలములోనే యీ వేగిదేశమున సారస్వతాభివృద్ధికిఁ దగిన రాజవాఙ్మణము, శాంతియు, స్థిరప్రభుత్వమును లేకుండెను. 12వ శతాబ్దమున నీదేశము భిన్న చుతకల్లాలములకుఁ దావలంబైనది. ఒక వైపున రామానుజుని వైష్ణవమతము విజృంభించి వీరవైష్ణవమై తక్కిన మతముల నణగఁగ్రదొక్క యత్నించుచుండెను. మఱియొకవైపున వీర కైవమతము బయలుదేటి జైన బౌద్ధమతములతోపాటు వైదికమతము నకుఁ గూడఁ బ్రతిస్పర్ధియై తద్వ్యాపనమును ప్రతిఘటింపఁజొచ్చెను. పండ్రెండవ శతాబ్ది మధ్యభాగమున మూడవతైలపుండను చాళుక్య రాజునకు నేనాపతియైయుండిన బిజ్జలుఁడు ఆతనిపై నెదురు దిరిగి చాళుక్యరాజ్యము నాక్రమించికొని తాను జైనమతాభిమానియైనను, వీరకైవమతమును లింగాయతమతమును బయలుదేఱఁదీసిన బసవేశ్వరునికి మంత్రిపదవినిచ్చి యాతని సైన్యాధ్యక్షునిగను, ధనాగారాధ్యక్షుని గను నియమించుటయు, నీయధికారముతో నీతఁడు తన మతవ్యాప్తికై రాజ్యమందలి ధనాధికారముల నుపయోగించుటచే, బిజ్జలునికి నీతనికిఁ గలిగిన వైమనశ్యము కారణముగా దేశ మొక ఘోరమగు మత యుద్ధమున మునుంగవలసివచ్చెను. ఇట్టి చుతకల్లాలములతో నిండి. శాంతిలేని యీ కాలమున వైదికమతమున కవలంబనము తగ్గుటచేతను, రాజరాజు తరువాతికాలమునందలి రాజమహేంద్రపాలకుల కీవాఙ్మయమున నంత యాదరములేకుండుటచేతను, నన్నయ మొదలుపెట్టిన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వ్యాసభారతాంధ్రీకరణమును తుదముట్టించువారు లేకపోయిరి. రాజా  
 వలంబనము, మనశ్శాంతి, చిత్తస్థైర్యము, భాషాపాటవము, పాండి  
 త్యము, మతాభిజ్ఞానము, మిత్రులప్రోత్సాహము మొదలగునవెన్నియో  
 సమకూడుటచే నన్నయ యద్దాని నిర్వహింపఁగలిగెను. చాళుక్యుల యధి  
 కారబలము, నీదేశముపై నాధిపత్యము నన్నగిలుట, అన్యమతములు దేశ  
 మనఁ బ్రబలి మతవైషమ్యములు పెరుగుట, సామ్రాజ్యాధికారుల  
 దుర్బలత్వముచేఁ జిన్నచిన్న మండలాధికారులు దేశము నాక్రమించు  
 కొనవలయునని చేసెడి ప్రయత్నములమూలమున దేశ మల్లకల్లాల  
 ముగా నుండుట, ఈ మొదలగు కారణములచే 11 వ శతాబ్దిమధ్యభాగ  
 మునుండి 12 వ శతాబ్దిమధ్యభాగమువఱకు దేశస్థితి సారస్వాతాభి  
 వృద్ధి కనుపైయుండలేదు. మనమెఱింగిన యాకాలమునాఁటి కవులై  
 నను వేఱిదేశమునందలినారుగాక దక్షిణదేశమందలినాఁగో లేక కాక  
 తీయరాజ్యప్రాంతపువాఁగో యయియున్నారు. పలువురు రాజులలో,  
 మండలాధిపతులలో లేక వారి మంత్రులలో యైయున్నారు. నన్నచో  
 శుండు కావేరీతీరమందలి యొరయూరు రాజధానిగాఁగల చోళమండ  
 లాధిపతియై యున్నాఁడు. ఈతఁడు శైవమతాభినివేశము కలవాఁడై  
 మల్లికార్జునుని గురువుగాఁబడసి గురువునే సర్వేశ్వరునిగా భావించి  
 యట్టి యభేదబుద్ధితోఁ మూరసంభవమును రచించినవాఁడగుటచే తరు  
 వాతికాలమున పాల్కురికి సోమనాథాదులచే వృద్ధి నొందింపఁబడిన  
 ఆంధ్రదేశమందలి శైవవాఙ్మయకాళి కీతఁడు మొదటివాఁడుగాఁ  
 గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతఁడు నన్నయకుఁ దరువాతివాఁడే యైనను  
 వీరశైవుఁడగుటచే నీతనికివైదికమతమందుఁగాని, తద్వ్యాప్తికొఱకుఁగాఁ  
 బ్రారంభింపఁబడిన భారతాంధ్రీకరణమునఁ గాని యాదరము లేక  
 పోయి యుండును.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇక నన్నయతిక్కనల మధ్యకాలమున నున్న వారొక బ్రసిద్ధ పురుషుని చెప్పఁదగినవాఁడు మంత్రి భాస్కరుఁడు. తిక్కనాదు లీతనిని బ్రసిద్ధకవిగాఁ జెప్పినచో, రామాయణ కర్తయని చెప్పకపోవు లచే, రామాయణకర్తత్వ మీతనియం దాగోపించుట విషయమున భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. ఆయిననట్టి ప్రసిద్ధకవియగువాఁడు నన్నయ మొదలుపెట్టి మధ్యను ఎదిరివేసిన భారతమ్మయమునే గైకొని తెనిగింపక, మఱ్ఱానిని తన మనుమనికి వదిలివేయఁదలఁచినవాఁడనలె దాను రామాయణమును జేపట్టుటకుఁ గారణమేమై యుండును? రాజు రాజు గతించిన పిదప నన్నయ భారతము రచించెనను ప్రసిద్ధియేగాని నూతని గ్రంథమునకు దేశమునఁ బ్రచారము లేకయుండవచ్చును. కావున నాంధ్రీకృత భారతము నీతఁడు చూచియుండకపోవచ్చును. ఇంతేకాక మంత్రిభాస్కరుని కుమారుఁడగు తిక్కభూపాలుఁడు వైష్ణవమతావలంబకుఁడై పాకనాడు, కమ్మనాడు మొదలగు దేశము లలో వైష్ణవమతవ్యాప్తికిఁ దోడ్పడుచు, శాంచీపురమునందలి ఐరద రాజు స్వామియం దత్యంతభక్తిగలవాఁడై యనేక విష్ణ్వలయములను నెలకొల్పినట్లు తెలియుచుండుటచే, తండ్రియగు మంత్రి భాస్కరుఁ డును గొంపఱుకు వైష్ణవమతాభిమానము కలవాఁడైయుండెనని తలం పడును. ఆ కారణముచే నీతఁడు వైదికమతవ్యాప్తికిఁ దోడ్పడుభారత మును విడిచి, వైష్ణవమతోద్బోధకమగు రామాయణము నాంధ్రీకగింపఁ దొడంగియుండును. తిక్కభూపాలుఁడైనను వైష్ణవమతమునం దభిమా నముకలవాఁడై యున్నను, తక్కినమతములందు ద్వేషబుద్ధిలేక పరగుత సహనము కలవాఁడై యుండెను. కవితిక్కన యన్ననో హరిహరులకు భేదమేలేదని తలంచుటచే నద్వైతభావమే కలవాఁడై, మరల నన్నయ భారతమును చేపట్టి తెనిగింప దొరఁకొనెను. దేశమున నూతనమత



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కర్తలు బయలుదేరి నూతనమతములను వ్యాపింపజేయుచున్న కాలమున వారి బోధనలచే నాకర్షింపఁబడినవారిలో నొక్కఁగుటుంబముననే కొంచెటి కొకమతమందును, మఱికొందఱికి మఱియొక మతమందును ప్రీతి విశేషమై యుండివచ్చును. కావుననే మంత్రభాస్కరుఁడును, తిక్కభూపాలుఁడును వైష్ణవమతమునం దభిమానము కలవాడై యుండ, తిక్కనసోమయాజి ప్రాచీనంబగు వైదికమతమందే తాత్పర్యము గలవాడై యున్నచో నాకాలమున నది యొకవింతకాదు. ఇట్లు భారతము పూర్తికావడఁ జూచుచు రామాయణాంధీకరణము ప్రారంభింపఁబడుటకు దేశస్థితి, మతభేదములునే కారణములుగా గ్రహింపఁదగియున్నవి.

ఆకాలములో భారతమును వదలి రామాయణమును జేపట్టిన వారిలో కోనబుద్ధసూరివిభుఁడు, ఆతనికొడుకులగు కావవిభుఁడు, విట్టలరాజుననువారలుగూడఁ గానవచ్చుచున్నారు. వీరు రామాయణమును గద్యపద్యాత్మకంబుగఁగాక ద్విపదకావ్యముగ రచించినారు. కోనబుద్ధరెడ్డి తండ్రి విట్టలధరణీశుఁడని ద్విపదరామాయణముననే గనఁబడుచున్నది. ఈ విట్టలనాగుఁడు రుద్రమదేవికాలములో కాకతీయసామ్రాజ్యమునం దొకభాగమున కాధిపత్యము వహించిన కోన గన్నారెడ్డికి సోదరుఁడై యాతనియొద్ద నేనాపతిగానుండెను. ఈతనియన్న వైవమతాభిమానము కలవాడైయుండ, నీతఁడు తన పేరునకుఁ దగినట్లుగా వైష్ణవమతాభిమానము కలవాఁడువలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈ కారణముచేఁగావలయు నీతనికుమారుఁడగు బుద్ధారెడ్డికూడ వైష్ణవమతాభిమానము కలవాడై రామాయణమును దేశీయధందమున-ద్విపదగారచించి తనతండ్రి కంకితమొనర్చుట తటస్థించినది. కాకతీయ రాజ్యము మొదట కైన మతమునకు పిదప వీరశైవమునకు వలంబనంబై యుండెనేగాని వైష్ణవమతమున కంతగాఁ జోటిచ్చిన ట్లగుటకు కాని మొదటిప్రతాప.

1795 ౧౧౧ ౪౧౪-౪౩౧౧ RAM.  
 ౧౭౭౭: రామకృష్ణయ్య



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రుద్రునికాలమున గురుమల్లికార్జునపండితారాధ్యుల శిష్యుడైన సోమ నాథుడు బసవపురాణము, పండితారాధ్యు చరిత్రము, మొదలగు గ్రంథముల రచించి, వైష్ణవమునకు, వైదికమతమునకును విరుద్ధంబగు వీరశైవమును సామాన్యజనుల కవలకు సుబోధంబగుటకుఁగాను సంస్కృతవృత్తంబులను వదిలి దేశీయంబగు ద్విపదలో జానుతెనుంగున రచించి బోధించినవాడగుటంజేసి, యద్దానికి పోటీగా నిందుక తరువాతి కాలమున కొంతవైష్ణవాభినివేశముగల బుద్ధరాజు రామాయణమును ద్విపదగా రచించియుండును.

బుద్ధభూవిభుడు రచించిన రామాయణమునకు రంగనాథరామాయణమును పేరువచ్చుటకు రంగనాథుడను నాతఁడొకఁడాగ్రంథమునకు ప్రతివ్రాసికొని వానివైదన పేరు వ్రాసికొనియుండుటయు, ప్రాచీనపు తాటియాకు ప్రతులు కొన్నింటిపై గనఁబడు నీతని పేరునుబట్టి యది రంగనాథుని రామాయణమని యవిమర్శంబుగ నొక ప్రతీతి దేశమున వ్యాపించుటయునే కారణమైయుండునేమో యని యిట్టివలఁగనుగొనఁబడిన తంజావూరు సరస్వతీ మహల్లోని రంగనాథ రామాయణము యొక్క ప్రాచీనములైన తాటియాకు వ్రాతప్రతులనుబట్టి యూహింపఁదగియున్నది. ఇట్లు ప్రసిద్ధులై, పేరుప్రతిష్ఠలుగల కవులందఱు మతాభినివేశమునకు లొంగినవారై యేదో యొకవిధముగ వైదికమత ముం దాదరము లేనివారే యగుటచే నన్నయ తరువాత సుమారు రెండు వందల యేండ్లవఱకు భారతాంధ్రీకరణము పూర్తియగుట తటస్థింపలేదు.

ఈమధ్యకాలమున మిగిలిపోయిన ప్రసిద్ధకవులలో నధర్వణుఁడొకఁడున్నాడు. ఈతఁడు తిక్కనకుఁ గొంచెము పూర్వుడో నమకాలికుడో యని చెప్పఁదగియున్నాడు. నన్నయ తరువాత నన్నయ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యంతవాఁ డీతఁడని లోకప్రసిద్ధిగలుగుటచే నీతఁడు ద్వితీయాచార్యుఁ డని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఈప్రసిద్ధికిఁ దగినకారణమును లేకపో లేదు. ఏలయన నన్నయతరువాత నాతఁడు మొదలుపెట్టిన యుద్యమమును లేదా గ్రంథమును కొనసాగింపవలయునని తలచి కృషిసల్పిన వారిలో తిక్కనకుఁ బూర్వమితఁడొక్కఁడే కనఁబడుచున్నాఁడు. భారతమున నన్నయ రచించిన మొదటి మూఁడుపర్వములుగాక తరువాతి విరాటోన్మోగ భీష్మపర్వము లీతఁడు రచించిన ట్లగపడుటచే నన్నయయద్దేశమును గొనసాగింపఁ బూనుకొనినవాఁడువలె నున్నాఁడు. ఈతని పుట్టుక పూర్వోత్తరములనుగూర్చి తెలిసికొనుట కాధార మేమియు లేదుగాని యీతఁడు జైనుఁడైయుండునని మాత్రము కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఈతఁడు త్రిలింగ శబ్దానుకాసనమును మఱి యొక లక్షణగ్రంథమును రచించియుండుటచేఁ గారికావలి యిటీవలి కాలమున మఱియొకరిచే రచింపఁబడిన గ్రంథముగాఁ దలంపఁబడుచున్నది. వీనిలో నేదియునుగూడ, కొంచెమించుమించుగా సమకాలమున రచింపఁబడినదగుటచేతనో, కేతన దృష్టిపథమునఁ గూడఁ బడినట్లు కనఁబడదు. ఈతఁడు రచించిన భారతమైనను జైనమతానుకూలముగ రచింపఁబడుటచేతనో యేమో, విశేషప్రచారములేక యుండినట్లున్నది. ఇంతలో నద్వైతమతానుకూలముగఁ దిక్కనసోమయాజి రచించిన భారతిభాగము పైకివచ్చుటచే దాని కాదరములేక కాలక్రమమున రూపుమాసిపోయి యుండును. మొత్తముమీఁద నన్నయ యాంధ్రీకరింప మొదలుపెట్టిన భారతమును బూర్తిచేయవలయునను తలంపాతని తరువాత సుమారు రెండువందల యేండ్లవఱకు నెవ్వరికిఁ గలిగినట్లు కనఁబడదు. మఱియొక విశేష మేమనఁగా నీ పదుమూఁడవ శతాబ్ది మధ్యకాలమున భారతాంధ్రీకరణవిషయమగు తలం పొక్క

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తిక్కనకేగాక మఱియొక యధర్వ్యాపనికేగూడఁ గలుగుటచే నద్దాని కప్పు డనువగుపరిస్థితు లేర్పడియుండునని యూహింపఁ దగియున్నది. జేశములో బయలుదేరిన భిన్న మతముల పరస్పరవైషమ్యము, స్పర్ధ, కొంతవఱకు తగ్గి యద్వైతమతమునందుఁ గొంతయభిమానమేర్పడు కాలమునచ్చినది. మతసాంఘికస్థితి మాటిపోవుటకుఁ బ్రారంభించినది. సామాజికమతము మరలఁ దలయెత్త మొదలుపెట్టినది. న్యాయధర్మ శాస్త్ర విషయకములకు నిబంధనగ్రంథము లనేకములు వ్రాయఁబడఁ జొచ్చినవి. కావుననే విజ్ఞానేశ్వరీయమును ధర్మశాస్త్ర గ్రంథమును కేతన యాంధ్రమున రచించుట తటస్థించినది. ఇట్టికాలముననే తిక్కన సోమయాజి నన్నయ వదలివేసిన వ్యాసభారతమును మరలఁ జేపట్టి యాంధ్రమున రచించుటయు సంభవించినది.

నన్నయతరువాత రెండువందల సంవత్సరములవఱకు భారతరచన నెవ్వరునుజేపట్టకుండుటకాతనిచే రచింపఁబడినభాగమైననుప్రచారమున లేకుండుటయు మఱియొక కారణ మగుచున్నది. కావుననే నన్నయను గూర్చిగాని యాతని భారతమునుగూర్చి గాని యాతని తరువాత తిక్కనకాలమువఱకు నెవ్వరును బ్రకేరించినవా రగపడరు. చూచిన వారు, చదివినవారులేరు. తిక్కనయైనను బ్రథమమునఁ దాను రచించిన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున నన్నయప్రకేరింప యేమియుఁ జేసిన వాఁడు కాఁడు. ఆంధ్రభాష కాదికవియని, ఆంధ్రభాషావాగనుశాస నుఁడని తరువాత నంత ప్రసిద్ధిగాంచిన నన్నయపేరైన నెత్తలేదు.

“హరిహరపద్మగర్భులను నాదికబిందుల నూత్నసత్కవీశ్వరు లను భక్తిగొల్పి” యున్నాఁడు. ఆయాదికవులలో (వాల్మీక్యదులా?) గాని, నూత్నసత్కవీశ్వరులలో గాని నన్నయ కూడ నుండెనో లేదో చెప్పలేము. ఆకాలమున నన్నయరచించిన భారతభాగము విశేష

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ముగఁ బ్రచారములోనుండి, యందఱచేఁ జనువఁబడుచు నాంధ్రావళికి  
మోదముంగూర్చుచునే యున్నచో, తిక్కన తాను స్వయముగా నద్దా  
నిం జదువుటచేతనే కవితావిలాస విస్తరమహనీయుడై నెగడినచో,  
నాయాదికవియగు నన్నయ నామమునైన నొకసారి తన మొదటిగ్రంథ  
మున స్మరింపకుండునా? ఉత్తర రామాయణరచనకుఁ బూర్వము భారత  
భాగమును జదివెయున్నచోఁ గొఱవడియున్న యా పంచమవేదమును  
ముందు పూర్తిచేయఁ గడంగక రామాయణము నేలచేపట్టును? ఇంక నా  
శ్రేణుజ్ఞము చేయలేదనిగాని, కవితాసామర్థ్యము చిక్కలేదనిగాని  
వెప్పట యుక్తిసహితముగాఁ గనఁబడదు. అట్లేయైనను, ఉత్తరరామా  
యణమున నాతనిఁ జేర్చొనకుండుటకుఁ గారణ మగపడదు. ఇంకఁ  
చాను భారతరచనకుఁ గడంగినపుడైనను నన్నయ భారతమును స్వయ  
ముగాఁ జదివి చూతని కవితాపద్ధతులందును, రచనావిశేషములందును,  
నిత్యంతాచరము కలవాఁడువలె నా భారతరచననుగూర్చి కాని, తద్ర  
చయితయొక్కగొప్పతనమునుగూర్చి గాని యేమియుఁ జెప్పక, భారత  
మును మాత్రము విశేషముగాఁ బొగడుచు,

“ ఆదరణీయసారవివిధార్థగతిస్స్థగణంబు గల్గి యు

ష్టాదశపర్వనిర్వహణ సంభృతమై పెను సొంది ”

యుండునని పద్యమున రెండుపాదములలో భారతగ్రంథ ప్రశం  
సయే చేసి,

“ అం దాడిదొడంగి మూఁడుకృతు లాంధ్రకవిత్వవిశారదుండు వి

ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముఁడు నన్నయభట్టు దక్షతన్.”

• భారతమున మూఁడుపర్వములు ఆంధ్రకవిత్వ విశారదుండగు నన్నయ  
భట్టు ఆంధ్రభాషలో రచించెను అని మాత్రమే చెప్పినాఁడు. విద్యా

## ఆంధ్రభాగవత కవితా విమర్శనము

వయితుండు, 'మహితాత్ముడు' అనునవి నన్నయనుగూర్చిన విశేషణములు గానియాతనికృతిని గూర్చినవి గావు. ఆ కృతియందు, నా కవితయందును విశేషాదరమును వ్యక్తపఱచుచుటలేదు. ఆంధ్రమున మొదట నుద్గ్రంథమును రచించినవానిని ఆంధ్రకవిత్వ వికారమండనుటలో విశేషములేదు. తాను రచింపఁబూనిన గ్రంథభాగమునుగూర్చి చెప్పుకొనినాఁడో చూడుఁడు:

“హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథోపేతంబు నానారసా  
భ్యుదయోల్లాసి విరాటశర్వ మట యుద్యోగాదులంగూడఁగాఁ  
బదునేనింటిఁ దెనుంగుబాస జనసంప్రార్థ్యంబులై పెంపునకొ  
దుదిమిట్టన్ రచియించుటొప్పు బుధసంతోషంబు నిండారఁగన్.”

“కావున భారతమృతము కర్ణపుటంబుల నారఁగ్రోలి యాంధ్రాపళి  
మోదముం బొరయునట్లుగ” రచింపఁబూనినాఁడు. నన్నయభాగము  
గూడఁ జదివి యాంధ్రాపళి యిట్టి యానందమును బొందుచున్నచో  
దానినిగూర్చి యింపుకైనఁ జెప్పఁడా? నన్నయభాగమును జదివి తా  
నట్టియానందమును బొందితిననియైన జెప్పఁడా. ఏమియుఁ జెప్పలేదు.  
తనకు వైదికమార్గమునందుఁ గల యభిమానమునుగూర్చి, తనకుఁ బ్రత్య  
క్షమైన యిష్టదేవత చెప్పినట్లుగా, నిట్లు తెల్పినాఁడు.

“వైదికమార్గనిష్ఠ మగువర్తనముం దగ నిర్వహించుచు  
స్నేహములేని భక్తి నతినిర్మలవృత్తిగఁ జేయుచుండ మ  
త్పాదనిరంతర స్మరణ తత్పరభావము కల్మీ నాత్మ స  
మ్మాదముఁబొందఁ గావ్యరసముం గొనియాడుచునుండుదెప్పుడున్.”

ఇట్టి వైదికమార్గమునందలి ప్రీతియు, పంచమవేదంబగు భారతము  
మూలముగా నా మతమునందలి గర్వాద్యైతస్థితిని వ్యాపింపఁజేయు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సుద్దేశమును, చాళుక్యప్రభువు లొనర్చిన మహాత్కార్యమునందలి గౌరవమును, వారి ప్రోత్సహమున భారతాంధ్రీకరణకార్యమునకుఁ బూనిన నన్నయయందలి భక్తియుఁ గారణములుగాఁ నాతిఁ దొనర్చిన మూఁడుకృతులను వదలి తిక్కన తిక్కన పర్వముల నాంధ్రమున రచింపఁబూనిన బ్రూహింపఁదగియున్నది. అంతేకాని నన్నయ రచించిన భాగమును సంపాదించి, చూచి చదివి యానందించి, దానిమూలముననే కవితావిలాసవిస్తర మహనీయుడై మిగిలిన భాగమును బూరించినట్లు తోచదు.

### ఆరణ్యపర్వ శేషపూరణప్రశంస

తిక్కన నన్నయ వ్రాసిన గ్రంథభాగమును జూచినాఁడన్నచో నన్నయ మూఁడుకృతులు సంపూర్ణముగా వ్రాసియుండిన బాధలేదుగాని, యట్లుగానిచో, రాజ్యతంత్ర మవలీలగ నడిపి పరదేశములకేగి రాజులను మెప్పించి పరమతముల ఖండించి దిగ్విజయముగాంచి యత్యంతమేధావంతుఁడును, ధైర్యస్థైర్యములు గలనాఁడు నని జేరుగాంచిన తిక్కన ఆరణ్యపర్వభాగమును బూర్తిచేసినచో నృత్యపువాతఁ బడుదునేమో యను భయముచేఁ బిజ్జీకిపండువలె వెనుదీసినాఁడని చెప్పవలసివచ్చును. తిక్కన నన్నయభారతమున మూఁడుకృతులు సంపూర్ణముగా నుండుటనుజూచి నాలవకృతి ప్రారంభించినాఁడన్నచో రాజమహేంద్రవరమునఁగల మూలప్రతి నీతఁడెట్లొ విశేషప్రయత్నముచేసి సంపాదించి ప్రత్యంతరము వ్రాయించుకుండఁ దిరిగి పంపినాఁడనియో, లేదా, యే గణపతిదేవుని యాస్థానమునకుఁ బోవు సమయముననో రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యాప్రతిని జూచి వచ్చినాఁడనియో చెప్పవలెను. కాని దేశమున ననేకప్రతులున్నవనియు, నాప్రతులన్ని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

టిలో మూడుకృతులు సంపూర్ణముగా నున్నవనియుఁ జెప్పినచో తిక్కన తరువాత రేచది యుచుండి సంస్కారములలో నెత్తాప్రెగ్గడ మాచునరికే దేశమునఁగల ప్రతులన్నటిలో నొక్కభాగము మాత్రమే హతాత్తుగా శిథిలమైనదనుట విశ్వాసపాత్రమెంతమాత్రముగాను. ఎత్తాప్రెగ్గడకు మరొకటి ప్రతిలోఁ గొంతభాగము పోయియుండెననినఁగా, నన్నయగ్రాసిన భాగము తరువాతనైన మరకవలసినదే గదా. దీనినిబట్టి నన్నయ ఆరణ్యపర్వము పూర్తిగావండు వ్రాసి చనిపోఁగా, నాతని తరువాత నాగ్రంథము నాచరించి ప్రత్యంతరములను వ్రాయించి న్యాక్షిలోనికిఁ జెచ్చువారు లేకుండుటచే, తిక్కన యాభారతప్రతిని జూడనేలేవనిగాని, దేశమున దానికి ప్రచారములేకుండుటచే, నొక్కటే ప్రతియుండఁగా నద్దాని నెట్లో తిక్కన చూచి, యందు మూడు కృతులు సంపూర్ణముగా నుంటుచే నాలవపర్వమును మొదలుపెట్టి పూర్తిచేయఁగాఁ, గొంతకాలమున కాప్రతియందలి చివరభాగము శిథిలమైపోఁగా నెత్తాప్రెగ్గడ దానిని బూరించెననికాని, లేదా, తిక్కన యసంపూర్ణగ్రంథమునే చూచినను మతిభ్రమణ భయముచే నాభాగమును బూర్తిచేయక వివరించెననికాని, మూడువిధములుగా మనము తలంపవలసియున్నది. ఇందు మూడవదానికంటె రెండవది, రెండవదానికంటె మొదటిది సంభావ్యమైనై బలవత్తరముగా నున్నట్లు తోఁపక పోదు. ఏది యెట్లున్నను, ఆరణ్యపర్వమును నన్నయ సంపూర్ణముగా రచించెననియు, మూడుపర్వములు దేశమున బాగుగా ప్రచారములో నుండఁగా, తిక్కన యొకప్రతిని జూచి నాలవపర్వము మొదలుపెట్టిభారతమునంతను పూర్తిచేసెననియు, నాతని తరువాత నలుబదియేండ్లకు నరణ్యపర్వమునందుదిభాగముమాత్ర మచ్చటచ్చట క్రిమిదవ్వ మై శిథిలముకాఁగా నెత్తాప్రెగ్గడ నన్నయపేరేపెట్టి యాశిథిలభాగము నచ్చటచ్చట



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నానిన వర్ణనములను, పదములను, పాదములను స్వయముగా నతికి తద్రచనయకా నారణ్యపర్వశేషమును పూరించెననియుఁ జెప్పుటమాత్రము సమంజసముగాఁ గనఁబడదు. నన్నయభావములు, పదగుంఢములు, వాక్యవైఖరి, అక్కర వృత్తప్రయోగము, మొదలగు రచనా కీశులెన్నియేని యీభాగమునఁ గనఁబడుచున్నవి గావున నీభాగము కూడ నన్నయ రచించినదే; వర్ణపద పాదముల పూరణము మాత్రమే యొట్టాప్రెగ్గడచేసిన పూరణమునుటయు నంతమాత్రము యుక్తియుక్తము కాదు. వీలయిన నెట్టాప్రెగ్గడయే “తద్రచనయకా” పూరించితి నని వ్రాసికొనినాఁడు. ఒకపర్వములో చివర కొద్దిభాగము మాత్రమే ‘ఱవడి యుండుటచేతను, తక్కిన పర్వములన్నియు తిక్కనార్యుఁడు రచించియుండుటచేతను, ఆ స్వల్పభాగముకూడ నన్నయశేరనే యుండుట యుక్తమని తలంచి యాతని రచననే యనుకరించి పూర్తిచేయుచు యత్నించి, యట్లేచేసితి నని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఇప్పుడు మనము చూడవలసిన దేమనఁగా నీయనుకరణ ప్రయత్నములో “తద్రచనయకా”—నన్నయరచనయే యని చూపించుటలో నీతిఁ దెలిపఱవడి నగ్గినాఁడు! ఎక్కడ నే భేదములేక నన్నయ యేషష్టితో భారత ‘చనను మొదలుపెట్టి రచించినాఁడో, ఆవృష్టితోడనే తానును రచించుచు, నన్నయ రచనా పద్ధతినంతను చెచ్చి యీభాగమున నిలిపినాఁడా, లేక కాలక్రమమున భాషలోఁగలుగుచుండెడి మార్పులు, తిక్కన రచించిన తక్కిన భారతభాగమును జదువుకొనుటవలనఁ గలిగిన వితాసంస్కారము నీతని యరణ్యపర్వశేషరచనలో నేమైనఁ బొడ గూపుచున్నవా యని మనమించుక పరిశీలించినచో, నిది నన్నయరచన మగునా, ఈతఁడు చేసినది శిథిలగ్రంథపూరణమా లేక యనుకరణ పద్ధతిమీఁదఁ జేయఁబడిన స్వతంత్రరచనయా యను విషయము నిర్ధా



## ఆంధ్రభారత కవిత్వా విమర్శనము

రూపచేయుచు కవికాశము కలుగును. అట్లుపైని ఈ యరణ్యపర్వభాగ ప్రారణము 'తద్రచనయకా' జేయుటకుఁ గారణము, నన్నయ దుస్వభావదుర్విపాకము కాగణముగా నాతనికిఁ గలిగినదని తరువాతివారు బయలుజేఱఁదీసిన మతిభ్రమణరూపకథామూలకమగు భయమా? లేక నన్నయతిక్కనలు తలపెట్టి పూర్తిగావించిన యుద్యమమందలి భక్తి యా యను విషయమాహుడ తేలఁగలదు.

ఈసందర్భమున నన్నయ భారతభాగమును (అనఁగా మొదటి రెండుపర్వములు - మూడవపర్వము 4-ఆ. చుట) తరువాతి యొఱ్ఱా ప్రెగ్గడ రచించిన యరణ్యపర్వశేషభాగముతోఁ బోల్చిచూడవలసిన యావశ్యకత యేర్పడుచున్నది. ప్రస్తుత మరణ్యపర్వశేషభాగములోని అక్కరపద్యములను నన్నయ భారతభాగములోని వానితోఁ బోల్చి పరిశీలించినచో నది యేతద్విషయనిర్ణయమునఁ గొంతవఱకుఁ దోడ్పడఁ గలదని తోచును. నన్నయతరువాత నక్కరవృత్తము లాంధ్రకవితలో నంతరించినవి. తిక్కనార్కుఁడుగాని నన్నచోడారులుగాని వాడి యున్నట్లగపడదు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయైనను తన యితరగ్రంథములలో వాడలేదు. నన్నయ రచించినట్లే తానును "తద్రచనయకా" గఁచింపఁ బూనినాఁడు గనుక ఈవృత్తములను వాడినాఁడు. అక్కరపద్యములు కనఁబడుచున్నవి గావుననే యిదినన్నయకవితయే యనినచో నీపద్యముల లక్షణ మొక్కతీరుననే యుండవలయునుగదా. కాని వీనిలో లక్షణభేదము కొంత గానవచ్చుచున్నది. నన్నయ మధ్యాక్కరలలోఁ బ్రతిపాదమునను నాల్గవగణము తరువాత యతి పాటించి నాఁడు. కాని యొఱ్ఱాప్రెగ్గడ మూడవగణము తరువాతనే యతి పాటించినాఁడు. తెలుఁగు లాక్షణికు లందఱు నీపద్యమునకు లక్షణము చెప్పుటలో నన్నయ రచించిన పద్యముల లక్షణమును గ్రహించి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చెప్పక, యెఱ్ఱాపెగ్గడ రచించిన పద్యముల లక్షణమునే గ్రహించి, అనఁగా ప్రతిపాదమునను రెండింద్రగణములు నొకసూర్యగణము గలిగి మూడవగణము తరువాతనే యతి యని యిట్లు మధ్యాక్కరకు లక్షణము చెప్పియున్నారు:

— “ఓజతో నిద్దరిందులును  
నొక్కయాదిత్యుండు మఱియు  
రాజితంబుగ నిద్దఱమర  
రాజులు నొక్క సూర్యుండు.”

—అనంతుడు.

“మునుపుగాఁ బ్రాసంబుఁగూర్చి  
మూఁటిపై విరమంబు నిల్పి  
చన నింద్రయుగళంబుమీఁద  
జలజాపు వొక్కనిఁ జేర్చి  
యినుమడించిన నాటుగణము  
లెనసిన వొక్కపాదంబు  
దనర వక్కాణించి నంతఁ  
చను నిట్లు మధ్యాక్కరంబు.”

—అప్పకవి.

మొదటి రెండున్నరపద్యములలోని యక్కరపద్యముల లక్షణమును గ్రహించిచెప్పక, తుదిపద్యములలోని పద్యలక్షణమునే, యీ పద్యలక్షణముగా లక్షణికులు గ్రహించుటచే, నప్పటికే యిప్పటి వలెనే మొదటిభాగములోని నన్నయ మధ్యాక్కరలకు లక్షణము సరిగా కుదురక చికమకగానుండుట తటస్థించినదని చెప్పవలసియున్నది. యుద్ధములుని శాసనములోని యక్కరలలో నాలవగణము తరువాతనే యతి

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

కనబడుచుండుటనుబట్టి నన్నయ యీ షాచీన సంప్రదాయమునే యవలంబించియుండుననుటకు సందేహములేదు. నన్నయభాగము లోనిపద్యములలో లక్షణము సరిగాఁ గట్టుకుండుటకుఁ గారణ మిపద్యములు జేసేయుములై మాత్రాగణబద్ధములై, యంతకు పూర్వము జేసేయులచేఁ దాబలలో నుపయోగించుకొనఁబడినవై యుండుటచే నా పాటల కనుకూలముగా నొకమాత్ర హెచ్చించుటయు, నొకటి తగ్గించుటయు సంభవించుచు నియతమైన లక్షణము లేకుండుటయేయై యుండును. కన్నడభాషలోని యక్కరస్మృతముల లక్షణము విషయమునఁ గూడ నీచిక్కు గలుగుచునేయున్నది. వ్రాతప్రతులలోని పాఠభేదములకూడ నీచిక్కుకు ముఁగియొక కారణమైయుండును. ఎత్తాప్రెగ్గడియు నరణ్యపర్వశేషమున నక్కరలను రచించినను లక్షణము విషయమున మాత్రము నన్నయ ననుసరింపక, తన ప్రత్యేకతను, స్వాతంత్ర్యమును జూపియున్నాఁడు. యతిస్థానమును మార్చినాఁడు. నన్నయయొక్క యీ భాగమునందలి పద్యములలో యతిస్థానమును మార్చి రచించినాఁడనుట సాసగదుగదా. అరణ్యపర్వములో నొక్క యాశ్వాసముననే 4 వ యాశ్వాసమున-పూర్వభాగములోని పద్యము లొకరీతిని, ఉత్తరభాగములోనివి మఱొకరీతిని గనబడుచు నీకవిత్వము భిన్నకవికర్తృకమని వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

4 వ ఆ. పూర్వభాగమున, రెండు మధ్యాహ్నరలు గలవు.

“ ఏనేడు లగుడెంచె నర్జునుఁ డరిగి

యింతకేతెంచుఁ

బూని దివ్యాస్త్రముల్ విడసి యమ్మహా

భుజాభూరిసత్వు.....”

—అరణ్య. 4-8.

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

\* చంద్రేల రాజములు బలము గలవాఁడు: కాలస్థ్యతోడఁ

గలవాఁడని జేసి యనేకయక్ష రాక్షసుల నిర్జించి.”

—ఆరణ్య 4-105.

“శక్తిరైగ్ధజ కవిత్వము—4 వి ఆశ్వాసమునందే,

“అపద్మశేఖరుఁ బ్రాహ్మణానీక సహితుడై కడఁగి

నలుగుతెయిండు నగర్మూర్తులై యున్న ప్లేచ్ఛులను.”

—ఆరణ్య. 4-112.

ఇట్లు 4-1 ఆశ్వాసముననే, యొక్కపద్యమును రచించువిషయ  
వి. 112 యిట్లు భేదము గలబంధముజేసి పూర్వభాగమును రచించి.  
112-113 యంతభాగమును రచించియుండలే దనుటకుఁ బ్రబలకార  
ము కలఁబడుచున్నది.

ఇది ఛందోవిషయకమైన భేదము. ఇతర భాషాభాషసామగ్రి  
విషయమునను, కథానస్తు ప్రదర్శనారీతులను నన్నయకవితకును, నార  
పద్యశేషకవితకును గలవ్యత్యాసము నాకయజముగాక. ఆరణ్య  
పద్యశేషమును నన్నయరచనలెనే గలబంధము చేయును కనేక  
ప్రయత్నములనుజేసి—అయిన నాతని ప్రయోగించిన యొక్కర  
పద్యములను ప్రయోగించియు, నాతని పద్యములబోలిన పద్యములను  
“యవిలక్తురంగమతరంగములన్” ఇత్యాదులను రచించియు, నన్న  
యకు స్వాభావికములగు పదబంధములను, దీర్ఘసమాసములను “అఖిల  
బుద్ధి వేదాలయితంబు” ఇత్యాదులను వాడుకొనియు, నాతని  
శోనీ తిక్కనకంటె నెక్కువపాలుగా సంస్కృతపదములను గలిపి  
శ్లోకుబహుళంబగు భావలో రచించియు—తద్రచనయని నూల  
ప్రశ్నతోఁ జదివినవా రనుకొనునట్లు చేసినను, తిక్కనార్యుని భార

## ఆంధ్రభావత కవితా విమర్శనము

తిమి ను విశేషమున శ్రద్ధతో, నత్యంతాదరముతో, విమర్శనాదృష్టితోఁ జదివికొని యాతని కవితావిశేషలక్షణములను గుర్తించి యున్నవాఁడగుటచే, నన్నయ రచించినట్లే రచింపవలెనని మొదలు పెట్టి, యట్లే రచించితి నని తలంచి, పైకి వ్యక్తముచేసినను, తిక్కనార్యుని కవితాప్రభావ మీతనికిఁ జెలియకుండఁగనే యీతని కవితలోఁ బ్రవేశించి, యీతనికవితను నన్నయకవితనుండి వేరుపఱచుచునే యున్నది. ఇట్లాంధ్రవాఙ్మయమున సుప్రసిద్ధులై ప్రమాణకవులగు కవిత్రయమువారిలో మూడవవాడగు నీయెఱ్ఱాపెగ్గడ కవితారచనయందు మొదటి యిద్దఱుకవులయొక్క విశేషలక్షణములే యొక్కచోఁ గలిసి యతిహృద్యమున పమ్మేశనమును బొంది యీతని కవిత కసమానంబగు రామణీయకత్వము నాపాదించినవి. షేక్స్పియర్ మహాకవినిగూర్చి డ్రైడన్ (Dryden) చెప్పినట్లుగా\* నన్నయ తిక్కనల యంశములే గలిసి యీతనియందుఁ గానవచ్చుచున్నవి.

## ఆరణ్య పర్వశేషమునందలి తిక్కన యనుకరణములు

నన్నపార్యుని కవితయందుకంటె నెఱ్ఱాపెగ్గడ కవితలో దేలి యపదప్రయోగము కొంతయొక్కువగాఁ గనఁబడుటయేగాక ఇర్లనాంశములందుఁగూడ నీతఁడు తిక్కనార్యుని యనుకరింప యత్నించె ననుట కీక్రింది సముద్రవర్ణనమే నిదర్శనము:

\* గరుకులు గడవంగఁ గదలి యల్లలన

యొత్తుచు నెడమల నుత్తరించి

\* The force of Nature could no further go  
To make a third, she joined the other two.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

జేక్షుకఁ జేతులు విచ్చి యాడెడు నట్లు  
 లోలోర్మిపంతులఁ గ్రాలికాలి  
 ప్రచురహాసన్నూర్తి పచరించుచాగ్నున  
 నురుఫేనరోచులఁ దెరలు గవిసి  
 యురుచిడి వర్ధిల్లు చున్న జలంబుచేఁ  
 బొంగారి దెస లెల్ల మ్రింగికొనుచుఁ  
 బ్రబలవిలయకాలపటురయబహుళ స  
 మీరసంఘ గుర్నివార మగుచు  
 నుగ్రభంగిగాఁ బయోనిధు లొక్కటఁ  
 బెల్లు లేగి జగము లెల్ల ముంచె."

ఇది విరాటపర్వమున తిక్క నార్యుని శమీవృక్ష వర్ణనపద్యమును బోలియున్నది. చూడఁడు:

“ నెగసినకొన లేచి నింగి యంతంతకు  
 నవులఁ ద్రోవఁగఁ దనరారుదాని  
 జాగినకాళి లాకాచక్రముల కొలం  
 గులు బారవెట్టంగఁ బొలుచుదానిఁ  
 గవట లొండొంటితోఁ గదియుచు నెడములు  
 మ్రింగి ప్రబ్బఁగ సొంపు మిగులుదాని  
 లోనిజొంపము పవలును బెనుజీకటి  
 నొదవించి సొదలంగ నొప్పుదానిఁ  
 గనియొఁ బనుమాన వివిధనర్తనకళా ని  
 వర్తిఁ గాక మూకారవన్నూర్తి జాత  
 భీతిపరిసరవర్తి నాభీలభుజగ  
 చండమూర్తి శమీతరు చక్రవర్తి.”

## అర్చనానామ కవితా విమర్శనము

వెంటి నాలుగుపాదములలోఁ జిన్నచిన్న యచ్చ తెనుఁగుపదములలో చానిస్వరూపముఁ జక్కగా వర్ణించి, తుది గీతములో దాని భయంకరాకారమును నొకపెద్ద సంస్కృతసమాసములో భీకరముగా వర్ణించుట పైఁదెండుపద్యములకుఁ సమానము. దెసలెల్ల మ్రొంగుట, ఆశాచక్రముల కొలందులు దొగఁజెట్టుట అను సమానభావములుకూడ నెఱ్ఱిన తిక్కన యనుకరించుచు వ్యక్తముచేయును. ఇట్టిసంవర్భముల నన్నయశైలి కేవల సంస్కృతజటిలందై మహోదధిగాంధీర్యమునే దలపించుచుండును.

“అలఘుభణింద్రలోక కుహరాంతరదీప్తమణిస్ఫరన్ప్రభా  
నలి గలదాని, శశ్వదుపవాసమహావ్రతశీతపీడితా  
చలమునిసౌఖ్య హేతువిలసద్బడబాగ్ని శిఖాచయంబులకొ  
వెలిఁగెడుదానిఁ గాంచి రరవింసనిభానన లమ్మహోదధికా.”

ఆరణ్యపర్వశేషములోఁ గొన్ని పట్ల సంభాషణాశైలి తిక్కన సంభాషణాశైలిని బోధి సయుక్తికందై, జాతీయయుక్తందై, నన్నయ రచనకంటె రమ్యతరముగాఁ గనఁబడును. ఆరణ్యపర్వము 4-అశ్వాస మునందలి యుత్రిగౌతమసంవాదమున తిక్కనశైలి యనుకరణము గాన నగును. వామదేవుని శిష్యుఁడు శేల్యుని గుఱుముల నడుగుట:

“ఇమ్ము నరేశ్వర మాతుర  
గమ్ముల నీకార్య మయ్యోఁ గాదే కడు లో  
భమ్ము నను నొడ్డసామ్ములు  
రమ్మున్నను నచ్చునే యెరవు సత మగునే.”

“ అనవుడు శేలుఁ డిట్లునియెం  
జను నినుఁ బుత్తేఱ నతఁడు సాముదు వీవుం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

గొనిపోవఁ దురంగంబులఁ

జను మీదుర్కామణములు నైపవు మాకున్. ”

... ..

“ అనిన విని యేటిమాటలు

వినువారలు నవ్వ రకట విశ్రులభనముల్

గొని వేఱ యొంటి నిచ్చెద

నను టిది యేనాటి చంద మని ముని పలికెన్. ”

—ఆరణ్య. 4-352.

“ వినుఁడీ సర్వజనంబులం గడఁగి యీవిశ్రున్ దురాలాపు దు

ర్జనునిం దున్నెద నస్మదీయకమహాచాప్రోగనిర్ముక్త బా

ణనిపాతచ్చిదురాంగర క్తజుతోణతోఁజిసంసిక్తుఁగాఁ

గనుఁడీ యీదురితాత్ము నంచు నతిశీఘ్రప్రాప్తకోదండుఁడై. ”

ఇందలి సంబోధనములలోని స్వాభావికత్వగుణము (realistic  
i. uch) గమనింపఁదగి యున్నది.

“శర మరె బోయుటయును ది

త్కరయుగ్మము బాణకార్యకంబులతోఁ జె

చ్చెర సంస్తంభము నొందుడు

నరనాథుఁడు విస్మయావనత మానసుఁడై. ”

“పుల్ల వడి చలము గోపము

పొల్ల వడి చనంగఁ గొంతప్రొద్దు మొగమునన్

వెల్లఁదనము గదుర నిలిచి

యెల్ల జనులు వినఁగ మఱియు నిట్లని పలికెన్. ”



## అపరీక్షిత కవితా విమర్శనము

“ఆడితిఁ జెక్కుచూట లవియన్నియు వమ్మయిపోయె నస్త్రసం  
తాడనశక్తి గీడ్పడియెఁ దభ్యము బ్రాహ్మణశక్తి యెక్కుఁ డే  
నోడును వామదేవునకు నో జనసంఘములార సజ్జనా  
ప్రేషితకీర్తి నిమ్మని సమిత్రనిఘాదను నాశ్రయించెదన్.”

పైపద్యములలో స్తంభము నొందిన నరనాథుని విస్మయావనత  
మనస్కృత్యము, నాసమయమునందలి యాతనిమనోవృత్తులయందలి క్రమ  
పరిణామము (gradual development) వానికిని బాహ్యకార  
మునకును గల సాంఘిక యెంత చక్కగా వర్ణింపఁబడియున్నదో  
చూడుఁడు. ఇట్టివర్ణనలు తిక్కనసాము. నన్నయభాగమున నిట్టిమనో  
వృత్తులవివరణము గానరాదు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ తిక్కన ననుసరించి రచించె  
ననుటలో సందేహము లేదు. తుదిపద్యములోని యాతని పలుకు లెంత  
యు రమ్యములై సందర్భానుకూలములై నాటకగుణముకలవై యున్నవి.  
(Speech how dramatic!)

ఆరణ్యపర్వ మైవవయాశ్వాసమున నింద్రుఁడు కుమారస్వామి  
తోఁ బలికిన యీ క్రిందిపద్యమునందలి రసనానైఖరి విరాటపర్వము  
లోని యుత్తరునివాక్యములతోఁ బోల్పఁదగియున్నది:

“అనునెడ నింద్రుఁ డిట్లనియె నట్లయినం గడులెస్స దేవ నీ  
యనిమిష నాయకత్వమునకం దభిషిక్తుడ వై ముదంబుతో  
. ను. నిగొమ్మ నీదుకరుణకా దొసఁగెల్లను తీటియుండెదన్  
ఘనటరశైర్మసారుడవు గావున నర్హుడ వింద్రులక్షికిన్.”  
—ఆరణ్య. 5-226.

విరాటపర్వమునందలి యుత్తరుని మాటలు:

“మనము కలంకదోత రిపుమర్దనవిక్రమ యెక్కు లేరు నీ  
ఘనభుజశక్తిప్రాపున నఖండిత శౌర్యమహోన్నతుండ నై

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యని మొనసారాభిత్వము మహాత్వము కైరులు మెచ్చఁజూపెడన్  
ననుఁబనిగొమ్ము లెమ్ము మరునాథు నదల్పు మరల్పు గోవులన్.”

సత్యద్రౌపదీ సంవాదముగూడ సంభాషణాకైలిలో రచింపఁ  
బడుటయే గాక యిందలి జాతీయము, మనోవృత్తివివరణరీతులు  
తిక్కనకైలినే యనుకరించిన ట్లున్నవి.

(ఆరణ్య. 5-291):

“ఏనును నీవలన నిజము

గా నిది యంతయును నెఱిగి కమలదళాక్షుం

బూని ఐశగతునిఁ జేసి య

నూనన్నే హానుభోగయుక్తిఁ దలిర్తున్.”

“అని యడిగిన మది నించుక

గినుక వొడచు నడఁచుకొనుచు కృష్ణ మృదులహా

సిని యగుచు కృష్ణభామినిఁ

గనుకొని యిట్లనియె నిర్వికారాకృతి యై.”

మదిని బొడమిన కినుక నడఁచుకొనుట (మనోవృత్తిగోపనము),  
మృదులహాసిని యగుట, తుదకు నిర్వికారాకృతియై పలుకుట—ఇట్లు  
మనోవృత్తుల గమనపై ఖరిని విశేషీకరించునట్టియు (psychological  
descriptions or descriptions of mental attitudes and  
conflicts), నాటకాభినయమును నూచించునట్టియు ఐర్లనల సత్యద్భు  
తముగాఁ జేయుటలోని ప్రాగల్భ్య మొక్కతిక్కనక చెల్లినది. తిక్కన  
ననుసరించి, యాతఁ డసమానచాతుర్యముతో చిత్రించిన ద్రౌపదీ  
పాత్రముయొక్క తత్వమును బాగుగాఁ దెలిసికొనినవాఁడు గనుకనే  
యెట్లాపెగ్గడ యీ సందర్భమును తిక్కనవలె రచింపఁగలిగినాఁడు.

## అర్చనానామకావ్యము

నన్నయచేయబడినది నిట్లు రచింపలేకపోయియుండును. అప్పుడు ద్రౌపది యేమి పలికినదో ఆ పలుకులు తిక్కన చిత్రించిన యామె స్వభావమున కంత పోయియున్నదో పరికింపుడు:

“నను నిట్లు దుష్టవనితా  
జనము నటులుగాఁ నలంపఁజనునే నీకున్  
మన సొప్పము పురుషోత్తమ  
వనితవు గాఁచగవు నీవు వనరుహనయనా.

“అని మేలంపుఁజందంబున దాని వివేకవిహీనత యెఱుకపడ నాడి పాంచాలి మఱియు నిట్లనియె”.

ఈ మేలంపు జందంబున నతిగంభీరముగా తిట్టినట్లు గాకుండ, పొగడినట్లు గాకుండ నతిగడుసుందనముతోఁ బలికిందుట తిక్కన వైఖరియే గాని నన్నయది కాదు. అట్లు తాను పతుల యెడలఁ బ్రవర్తించుకీతి సంతను వివరముగాఁ జెప్పి తుడకు

“ఇట్టి వర్తనముల నెపుడుఁ బాండవులకుఁ  
దగిలి ప్రియము నేయఁ దగితి గాని  
మగువ నీవు చెప్పు మందులు మాయలు  
నింద్రజాలములును నే నెఱుంగ.”

అని యన్నది. ఈ వాక్యములలోని జాతీయము, భాషాశక్తి (force of language), జగి యెట్టిదో పరికింపుడు.

ఈ సంవర్కమున నీ ద్రౌపదీ చిత్రమును విరాటపర్వమున కీచక వధానంతరము సుధేష్ఠును జూడంజను ద్రౌపదీస్వరూపచిత్రముతోఁ బోల్చి చూడఁదగియున్నది. ఆమె “అంతఃపురము సొచ్చి సహోదర మరణశోకాశుర యగు కైకేయికడకుం జనునప్పుడు—

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ముదమున నెలమి సొంపాడవి నెమ్మొగమునఁ  
దోఁపంగ వచ్చినఁ ద్రోచి త్రోచి  
లలి నుల్లసిల్లుచు లలితలోచనదీప్తు  
లడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి

• సంతసంబున బాలిశము లగుచెయ్యులఁ  
దొడరవచ్చిన చేయ కుడిగి యుడిగి  
మనమున నుబ్బుమై మాట నాలుకకు రాఁ  
గడగిన నాడక కడపి కడపి

ధీరయై యిట్లు సమ్మదపూరమునకు  
గనువతన పునుబలితంపుఁ గట్ట వెట్టి  
చెలఁది యెఱుఁగనియది వోరె వికృతి లేక  
యల్ల నెప్పటియట్టుల యరుగుటయును.”

ఇం దామెమనమునఁ బుట్టు భావములనుఁ బైకిఁ గనఁబడనీకుం  
డుటకుఁగాఁ జేసిన ప్రయత్నమును వర్ణించుచు, భావసంఘర్షణము నతి  
క్రమించి భావగోపనము చేయుటలో నామె చూపిన ధీరత్వము నెంత  
చక్కగా తిక్కన వర్ణించినాఁడో చూడుఁడు. నాటకరంగమునం దెట్లొ  
మట్లే యీ సంఘర్షణమున ద్రౌపదీపాత్ర మభినయింపవలసిన విషయమం  
తయు నీసీసపద్యములో వర్ణించిచెప్పి యాపాత్రమును మనమనోనేత్రము  
చూడుటఁ దెచ్చిపెట్టినాఁడు. ఈపద్యమందలి భావమును రంగమున నభిన  
యించి చూపుటకు నాటకాభినయమునం దారితేరిన దిట్టరులకుఁ గాని  
సాధ్యమగు నని తోచదు. ఆధునికాంధ్రనాటకరంగమునఁ బ్రసిద్ధులగు  
నా రీతిక్కన రచించిన ద్రౌపదీపాత్రమును గమనించి యాతఁడు  
చూచించినరీతి భావచ్ఛాయలను గనఁబఱచుచు, నాపాత్రము నభిన  
యించినచో నతిరమ్యముగ నుండఁగలదని తోచుచున్నది. పై సత్య

## తెలివైనవాడు : విలాసిమర్కటము

వానితోఁగి సంపాదనమర్కటమును కనించుచున్న నెట్లాపెగ్గడంబు యీ  
తిక్కన ననుకరించె ననుచుండఁగి సంక్షేమము లేదు !

తెలివైనవాడు : నాకిది : నన్ను మహర్షుఁ డేమనోప్పింతులను  
కర్ణింపక కహామతికడకుఁ గొనిపోయే నాదామను జూపి విడిచివేసిన  
పుట్టుముల నొకఁడై వెంటదీరి జూపెదను. మనమునఁ గొడము విరుద్ధ  
వాదముల సంఘర్షణమును జూపి తాత్కాలికమనోప్పింతులను జక్కగా  
విశ్లేషించి కనిపెను సంపాదనము కట్టి యారామ్యపర్వమునఁ బ్రమాణ్య  
మున నెట్లనుఁడు వాకుఁడతా స్త్ర సంపాదనకై తపంబు నేయఁబోవున  
పుడొకటి కలుగించినది. అర్జునుని యస్త్రసంపాదనోద్యోగమునకుఁ సం  
తనము, తాత్కాలికమును వియోగమునకు దుఃఖము ఎట్లు వారివారి  
మనోప్పింతులను త్రిప్పినవో మాపుట కవకాశము కలదు. కాని నన్న  
య యెట్లు కనించినాఁడో చూడఁడు :

“దివ్యాస్త్రలాభార్థంబుగా నగ్రజుఁడే ననుజ్ఞాతుండై, విధి  
హోమసంతర్పిత పీఠిహోత్రుండును, బ్రాహ్మణకృత స్వస్థ్యయనుం  
డునునై, క్షామ్యాది మహీసురవరులను, భ్రాతృవరులను వీడ్కొని తపం  
బున కరుగ ననుకట్టిన.....ఆతని గాండీవహస్త నక్షయ  
బాణతూణీరయుగళు నుత్తుంగభుజునిఁ జూచి సొంగి యంతర్హితభూత  
ములును, బ్రాహ్మణప్రవరులుఁ బార్థునిమనమునఁ దలఁచిన యర్థంబు దడ  
య కిష్టసంసిద్ధి యయ్యెడి, సర్వవిఘ్నములు శాంతిఁ బొందెడుమని  
సంతనఁబునఁ బల్కిరి.”

అర్జునుఁ డేగునపుడు సోదరు లొక్కమాటయైనను పలుకలేదు.  
ఆతఁడు తలపెట్టిన యుగ్మమునకుఁ సంతోషముగాని, వియోగమునకుఁ  
పరితాపముగాని యేమియు వెలిఱుచ్చుచుండలేదు. జాగరూకుఁడవై

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తపఁబు సలుపుమని హెచ్చరింపనైనలేదు. ఈతనిఁ జూచి పొంగి పలికి నది అంతర్హితభూతములను, బ్రాహ్మణప్రవరులను మాత్రమే. ఇట్లు వైదికకర్మలను గూర్చియు, వైదికాచారములఁగూర్చియు విర్ణింపవలసిన పలు నన్నయభట్టు చూపెడు జాగ్రూకత, ఆ తస్మాహము ముఖ్యముగా గమనింపఁదగి యున్నది. ఇట్లు భూతములు, బ్రాహ్మణులు పలికిన పిరిప,

“...అంతఁ దరుఁగి పాంచాలి వీధిత్తు  
కడకు నరుగుదెంచి కమలనేత్ర  
అరిజయార్థ మరుగు నాతనియుత్సాహ  
మెఱిగె యిట్లు లనియె నిండునవన.”

అంతేగాని యిచ్చట ప్రౌపదీపనోవృష్టులనైనను సూచించినాఁడు కాఁడు నన్నయ.

“అవహనాసహ మగునీ  
యవమత్సత్రియకులంబు నం దిం కిటఁ బు  
ట్టువు గాకుండెడు తత్త్వ  
మవు బ్రాహ్మణకులమునంద యయ్యెడు నాకున్.”

“అరికృత మున్నరాభవమహార్ణవమిన్నుల మమ్ము నందఱం  
గరుణ సమద్ధరింపుము జగన్నుత యన్యులు పూనఁ గాని యీ  
భరము వహింపఁ బూనిన యపారగుణాన్వితు నిన్ను దిక్కులున్  
దరణియు సోముఁడున్ నభముధాత్రియు గాడ్పునుగాచుచుండెడున్.”

అని యొకదీపన మాత్ర మిచ్చి యాపాంచాలరాజపుత్రి దనస్నేహ  
లాలసవిలోలాపాంగవిలోకనంబులం బార్థుఁ బరిగృహీత ‘బ్ర’ సం  
జేసి తద్వియోగతరళంబైన హృదయం బెట్టకేనియు నొక్కింత ఎట్టచేసి

## అష్టాంగసత కవితా విమర్శనము

కొని యుండెను. అని నన్నయ యుచితముగానే చెప్పినాడు. కాని తిక్కన మైనచో సందర్భమున నాడె. స్థానియము వియోగతరణం బై మైనదియు, వాని నామె చెప్పినయు నెట్లొక్కరింతు దిట్టచేసికొనియుం డినదియు విఫలముగా వచ్చించి, యప్పటి యా మెస్సయాపమును మాటలచే చిత్రించి మనఃపరిచెను. బెట్టియుండెడివాడు. నన్నయకు కథ జరుగుచో నానందించి నాని కావ్యకళాసాందర్యమును బంపం పించి విమయించున కేచామిమః, తత్త్వరతియు లేదు. అతని దృష్టి పడియు నేడు. తిక్కనాచార్యుని దృష్టిపడు నెరు. ఎత్తానెగ్గడయు. యమునః తిక్కననే మెక్కునగా ననురంజించినాఁ డెనుచు పుష్టము.

మఱియొక సందర్భమును గమనింతము: ద్రౌపది సాగంధిక పుష్పంబులం బెచ్చి యిమ్ముని భీమునడుగుట:

“గంధమాదన పుణ్యతీర్థావలోకనపరులయి వాండవులు భామ్య నోమశ్రేష్ఠత కతిపయత్రాహ్మణులతోఁ జని యవ్వమదివసంభాన

“విమలస్ఫటిక హాటక  
రమణీయదరీనిరంతర క్షేతనశేం  
ద్రము మాల్వచంపమును ను  
త్తమచరితులు సూచు చరిగి పుద్వీపినమునకా.”

“చలదళికుకపుంస్కృతిల  
కలరవముఖరితలతాంత కమ్రఫలాభీ  
లలితమహీరుహమాలా  
మిఠిలోదేశముల విశ్రమించుచు లీలకా.”

అతడు మృదుమధురపద గుంభితములగు సంస్కృతసమాసములతోఁ బరితాపములు, సరళములునగు విచిత్రంపు నడకలతోఁగూడిన వర్ణనా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పుణ్యమును జెప్పవలసివచ్చినప్పు డది నన్నపార్థుని సొమ్మని చెప్పవలసినదే. అతిమృదులంబగు పూలపాన్పుపైఁ బండుకొనఁబెట్టి జోకొట్టి వట్టే యుండును.

“అం దొక్కనాఁ డశ్వరథ యను పుణ్యనదిఁబలన మారుతానీతంబులై తమమందఱం బడిన పంచవర్ణ సురభికుసుమంబులం జూచి యంజు విస్మయం బందిరి. అంత నేకతంబున నొక్క శశికాంతశిలాతలంబుపై నన్న భీమనేనునకు ద్రుపదరాజపుత్ర యిట్లనియె.”

ఆ సురభికుసుమంబు లందఱకు విస్మయము కలుగఁజేసినపని చెప్పినాఁడే గాని వానిని దెచ్చి యిమ్ముని యడఁగఁబోవుచున్న ద్రౌపది యనము నవి యెట్లాకర్షింపఁననో, వానిని జూచినవోడనే యామె నునో యిట్లు లెట్లయ్యెనో యనుదానిని నన్నయ దేమియు వివరించియుండలేదు. తన కవి కావలయునని భీమునితోఁ జెప్పునపుడైనను ఆమె వానిని పూర్వీక యాదరాశ్చర్యసంభ్రమముల నేమియు వెలిఁబుచ్చియుండలేదు. విస్తునీతిని మాత్రము చెప్పుచు,

“ప్రకటముగఁ దొంటి సాగం

ధిక కనకాబ్జములకంఠె దివ్యసుగంధా

ధికకుసుమము లివి డిద్దయు

సుకుమారము లిట్టివానిఁ జూచి యెఱుంగఁ.”

“ఇక్కుసుమంబులు నాకుఁ దెచ్చి మనఃప్రియంబుఁ జేయుమనిన విని భీముండు తక్షణంబ చనె” నని చెప్పినాఁడు. ఇదియంతయు కొలుపుపెట్టిన బొమ్మలనో, మాజిక్ లాంతరు భూతయద్దముగుండా చూచిన మొక దృశ్యమువలెనో యున్నదే గాని సినీమాలానో, నాటకరంగముననో భావస్ఫోరకమగు నభినయరూపచలనముతోఁ గూడిన వ్యక్తు



## ఆంధ్రభాషా కవితా విమర్శనము

అను జూచినట్లు కనబడుచులేదు. తిక్కనరచించిన పాత్రలవలె చైతన్యము గలిగి మనకు గోచరించుచు ననుభవమునకు వచ్చుచున్నట్లు లేదు. తిక్కనపాత్రలతోఁ బోల్చిచూచినపుడే యాశ్చర్యతాపము కనబడునని చెప్పుటయే గాని, నన్నపాద్యునిపాత్రలు సహజముగ హృద్యములు కావని చెప్పుట కెవ్వరును సాహసింపనేరడు. సినీమాయొక్కయు, రంగభూమియొక్కయుఁ సహాయ ముక్కటలేకయే, కేవల మొక్కత్రవణేంద్రియ సాహాయ్యముననే, మన కనులయెదుట నాటకమాడించు శక్తి తిక్కనాద్యునికే గలదు.

సభాపర్వమున ద్రౌపది సభకుఁ దోడ్కొనిరాఁబడినపుడైనను, ఆమె మనోవృత్తులను, నాకారేంగితములను నన్నయ యేమియు వర్ణించి చూపలేదు. కేవలము కథ చెప్పినట్లున్నదే గాని యాదృశ్యము మన మనోదృష్టి నాకర్షించుటలేదు.

“దుర్యోధనుండు దుశ్శాసనుం బిలిచి ప్రాతిగామివృకోదరునకు వెఱచు, నీవు వోయి ద్రౌపదిం దోడ్కొని రమ్మని పనిచిన,

“నిర్దయాశ్వుఁ బాపనిరతు దుశ్శాసనుఁ  
బనుచు టెఱిగి కృష్ణ పంకజాక్షి  
గడు భయంబు నొంది గాంధారియొద్దకు  
నరిగె గడు ఎడంకి యతిరయమున.”

కడుభయము నొంది, ఎడంకి గాంధారియొద్దకు నరిగెనని మాత్రము చెప్పి నాడు నన్నయ. అక్కడి కది స్వాభావికంబై రమ్మంబుగనే యున్నది. కాని భారతకథ కంతకును ఆయువుపట్టువంటి యీద్రౌపదీమానభంగ కథాసందర్భరచన తిక్కన చేతులలోఁ బడియున్నచో వెంతరమృతరంబుగాఁ జేసి మనకనులయెదుటఁ బెట్టెడివాఁడో యని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మాత్ర మనిపించును. ద్రౌపదిం బట్టుకొనుటకుఁగా కీచకుఁడు వెచుకఁ దగిలినప్పటి కథాసందర్భమున తిక్కన యెట్టిచాతుర్యమును జూపి నాఁడో పరికింపుఁడు. వెంటఁ దగిలినవానిని మరలీమాచుట—భయ భ్రాంతయగుట—ఇదియంతయుఁ జూచిన సభలోని భీముని కోపాటో పము—ధర్మజుఁడు వారించిన విధము—ఈయన్నదమ్ముల చేష్టితములఁ జూచుచు నల్లన లేచి యెంతయు దైన్యముతో విరటుసభ కేఁగుట— అచ్చట నెలుంగు చలింపఁ బలికినరీతి—భీమునికోపాటోపము, ద్రౌపది దైన్యస్థితి—యివి యన్నియు నా కథాసందర్భము నంతను కన్నులకుఁ గట్టినట్లు చేయును. అజ్ఞాతవాసమున నున్నపుడే వారిస్థితి యిట్లు తిక్కన వర్ణించిచూపినాఁడు. అంతకంటె భయసంభ్రమములను, కోప దైన్యములను బురికొల్పఁగలిగిన యీ సందర్భ మేదో మారపుకథ విన్నట్లే యున్నది గాని యది ప్రత్యక్షమై యెదుటఁ గనఁబడినట్లుండకుండుటకు భారతరచనలో నన్నపార్శ్వని దృష్టిపథము వే అగుటయే కారణము గాని వేఱు కాదు.

మనోగత భావ వికారములను వెలిఁబుచ్చు నూచనలు చేయుట నన్నయ రచనాఫక్కి యైనట్లు కనఁబడును. కథాభాగమును వట్టి కథ చెప్పినట్లుగనె (narration) సరిపింపక, యందలిపాత్రల సంభాషణాదికము మూలమునను, ఆమాటలాడు సమయముల వారివారి మనోగత భావములను వెలిఁబుచ్చుచున్నట్లు నూచించుచుండుటచేతను తిక్కనరచన నాటకలక్షణములు కలదగుచున్నది. ఇట్టి లక్షణము లరణ్యపర్వశేషమునఁ గానవచ్చుచుండుటచే నిది తిక్కన ననుసరించి యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ రచించినదే యని చెప్పవచ్చును. నన్నయ కిట్టి పద్ధతుల యం దాదరము లేకుండె ననుట కీ క్రింది నివర్తనమే చాలును:

## ఆంధ్రభావత కవితా విమర్శనము

పాండవుల కష్టములను చూచి విని ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖించుట— ఇది అపరిచితము. 6-వ యశ్వాసమున వచ్చును. పాండవులు లక్కయింటఁ బడి సచ్చిరనియు, నెట్టి చారుఁబగు కృత్యంబునకుఁ గారణము దశ్యోధనుని కృత్యంబనియు నెఱింగి, వారణావతిమ్మున వారెల్ల తొకించి కుంతీపాండవుల పంసత్యంబు ధృతరాష్ట్రునకుం జెప్పి పుత్రైంచిన,

“బాధిత శత్రుకర్దు లగుపాండవకుమారుల దుఃఖవార్త ను  
రద్యధము లైన సౌబలదినాధిపనూనులయొద్ద నపుడు  
ద్యోధనుఁ డాది గాఁగ సుతు లున్న సభన్ విని దుఃఖితాత్ముడై  
యా ధృతరాష్ట్రుఁ డా వలచిన ట్లటచెన్ వివిధప్రలాపుడై.”

ఇట్లు పాండవుల మరణవార్త విని దుఃఖితాత్ముడై యావలచిన ట్లటచె నని యొకయుపమానముతో నా ధృతరాష్ట్రుని దుఃఖ మిట్టిదని తెలిపినాఁడు నన్నయ. ఈ యుపమానము విశేషభావగర్భితమును, నీతని దుఃఖమును చక్కగ వ్యక్తము చేయునది కావచ్చును. కాని తిక్కనాదులరచనలలోని నాటకకళారీతి (dramatic element), కళాసౌందర్యము (artistic beauty) ఇందు కలదని మాత్రము చెప్పుట కవకాశము లేదు.

“మఱియు గాంధారిం దొట్టిదేవీజనుల యాక్రందనధ్వను లంతః  
పురంబున నెగసె. భీష్మాదికరుషృద్ధులును విప్రులుం బౌరులును తోకా  
క్రాంతు లైరి. విదురుండు పాండవుల కుశలగమనం బెఱింగియు నెఱుం  
గనివాడ పోలే నందఱం గలసి దుఃఖితుం డయినట్లుండె. అంత ధృతరా  
ష్ట్రుండు గొడుగులుం దానును కుంతీపాండవుల కురకదానంబు నేసి  
యగ్ని సంస్కారాది పరలోకక్రియలు నేయింప గంగాతీరమునకుఁ  
దగువారి బ్రాహ్మణుల సహరధనంబులతోడం బుచ్చిన”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అనియుం జెప్పబడియున్నది.

ఈ సందర్భమున సంస్కృతమూలమునకు నన్నయ తెలుగునకుఁ గూడ కొంత భేదము కనబడుచున్నది. కుంభాక్షరము సందర్భమున ప్రతిలో పాండవుల నాశనమును గూర్చి విన్నపిదప వీరందఱు నింతకంటె నెక్కుడుగనే ప్రలాపించినట్లున్నది. అందు ముఖ్యముగా భీష్ముని విలాపము ఇరువదిశ్లోకములలోఁ జెప్పబడియున్నది. ఆతఁడు పాండవుల గుణవర్ణనము చేయుచు, దైవగతికి చింతించుచు విశేషముగ వాపోవుచుండ తుదకు విగురుఁడు పాండవులఁ గూర్చిన నిజమైన వార్తను భీష్మునికిఁ దెల్పి యాతని నూరడించుటయేగాక వారి కుదక దానమును గూడఁ జేయవలదని చెప్పినట్లు కనబడుచున్నది. సంస్కృత మూలములో నీభాగము ప్రక్షిప్తమై యాతనికాలమున నాతఁడు గ్రహించినప్రతిలో లేకుండెనని నిశ్చయింప గలిగిన నేమిగాని, లేనిచో, నన్నయ మూలములో భీష్మాదుల విలాపమునంతను “శోకా క్రాంతులై” యనుమాటతో నెగురఁగొట్టివేయుటను జూడఁగా నాతనికి రసోచితముగా నీమానసికవృత్తివర్ణనమును జేయుటయం దంతశ్రద్ధ, యుత్సాహము లేదని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది. మూలమున లేకున్నను సందర్భము దొరకినచో, దాను స్వయముగ నాయాపాత్రల మనోవృత్తులను వర్ణింపఁజూచువాఁడు తిక్కన. ఇట్టిగొన్ని సందర్భములలో నెఱ్ఱా ప్రెగ్గడయు తిక్కన చూపినదారినే పోయినవాఁడు గాని నన్నయ మార్గమునే యవలంబించినవాఁడు కాఁడు. ఆరణ్యపర్వశేషము నన్నయ కృతమే యైనచో, నిం దాతని యాశ్వాసమున పాండవుల యరణ్యవాస కష్టములను గూర్చి వినిన ధృతరాష్ట్రుఁడు పై సందర్భమునకంటె వేరువిధముగా వర్ణింపబడుటకుఁగల కారణముఁ గానము. ఆరణ్యవాసమున నున్న శాంతియులం జూచివచ్చిన బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు, ఆపాం.

## అల్పభావత కవితా విమర్శనము

ఇట్లు లేవును సనవరత కీతవాతాతప కన్యితాంగులై బహు దుఃఖసాగ  
రముఁ మునింగి యున్నవారని చెప్పినంతమాత్రముననే, దానిని విని  
నైచిత్ర్యవీర్యుండు “విషణ్ణహృదయుండై కన్నీరు నొరుగం గొండొక  
నేపు పలుకకుండి పదంపడి నిట్టూర్పు నిగిడించి గద్దనకంఠం డగుచు  
నిట్లనియె” నట. ఆదిపర్వమునఁ బాండవులు చనిపోవుటను విన్నపుడే  
దుఃఖితాత్ముండయ్యో’ నని యొకవిశేషముతో నాతనిస్థితి తెలుపఁ  
బడియుండ, నిచ్చట నెట్లు సందర్భానుకూలమై యాంతరంగికభావద్యో  
తకంపై స్వాభావికంబగు (realistic, graphic,) వర్ణనముచేయఁబడినదో  
గమనింపుడు. “ఆ వణచిన ట్లఱచెన్” అనునొకయుపమానమే నన్నయ  
భావగంభీర్యమును నూచించునని చెప్పవచ్చునుగాని, యీసందర్భము  
నందువలె నాధృతరాష్ట్రాని యప్పటిస్వయాపము, నాదృశ్యమంత  
యును మనకనులయెదుటఁ బెట్టఁబడినదని చెప్పుట కవకాశము లేదు.  
పాండవులు చనిపోయినవి విన్నపుడే దుఃఖించెనని మాత్రము చెప్పి  
యూరకున్న నన్నయ, యిచ్చట వారి వనవాసక్షేత్రములను విన్నంత  
మాత్రమున గద్దనకంఠండుగూడ వాపోయెనని చెప్పి యతని దుఃఖమును  
నూచించుటకు 15, 20 పద్యములవఱకు రచించెననుటయు యుక్తియుక్త  
ముగాఁ గనఁబడదు. ధృతరాష్ట్రఁ డొకవేళ నిచ్చట దొంగయ్యేడుపేడ్చె  
ననుకొన్నను, ఆతని పలుకులు పాండవులస్థితినిగూర్చియు, స్వభావ  
గుణములను గూర్చియు నాతని కాసమయమునఁ గలిగినభావము లెంత  
సందర్భానుకూలములైయున్నవో గమనింపుడు.

“నాచేసినకీడునఁ గడు

నీచుండగు నాతనూజానేరమి నిమ్మై

నోచెల్ల పొద్దులకుఁ బు

త్యాచారుల కెందు లేని యాపద వచ్చెన్.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“అన్నయఁడమ్ములున్ సతియు నార్తిమెయిం బహుదుఃఖమున్నులై  
యున్న తెఱంగు నూచి విజయండు యధిష్ఠరవాక్యబద్ధుడై  
సమ్మతుఁ డుగ్రపన్నగము చాడ్చున రోఁజుచుఁ గ్రోధకోకవే  
గోన్నతి నాత్మ నే మనుచునుండునొ నాగుతుతప్పు లెన్నుచున్.”

“అనుపమ తేజఁ డున్న తభుజాగ్రుఁ డుదగ్రుఁడు వైరినిగ్రహం  
డనఘుఁడు వాయునూనుఁడు నిజాగ్రజుచేసినసత్యపాశబం  
ధసమునఁ జిక్కి తత్సమయతత్పరుడై యట ఘోరదుఃఖవే  
దసములు నైచెగాని మది దద్దయుఁ గ్రోధమయంబు వానికేన్.”

“శకునికై తపము దుశ్శాసనుచేసిన  
దుష్కర్మమును గర్హ తులువతనము  
దుశ్శోధనుని దైనదుర్ణయంబును జిత్త  
మునఁ గిరిశేల్యముల్ వోలె నలఁప  
దావాగ్ని తెఱంగున దఱికిొని క్రోధంబు  
వనవాస మనియొడి వాయుగతుల  
సంతకంతకుఁ బేర్చి యవయవంబులన్దల్ల  
మండంగ నెప్పుడు మధ్యముండు  
మొగముజేవుణింప ముడిచిడు బొమలతో  
నవుడు గఱచుచును భయంకరముగ  
నున్నయాపు వాయుకుండు నామది వాడ  
మిత్తి నాదుపుత్రమిత్తితతికి.”

“అర్జునానిలప్రేరితం బగుచుఁ బేర్చి  
వాయుతనయదవాగ్ని దుర్వారభంగిఁ  
గర్హ సౌబలసహితముగా మదీయ  
పుత్రశతకాననము వెనఁ బొదుచున్నె.”

## అర్చనాకాండ కవితా విమర్శనము

పల్లవ పాదపుల చనవాసక్లేశమునకై తనదుఃఖమునెగాక, వారివారి స్వభావములను, వారిమనః దమకుఁ గలుగు భయమును చక్కగా న్యక్తముచేసినాఁడు. భీమునిస్వభావ మతిరమ్యముగా, సందర్భానుకూలముగా వెల్లింపఁజేసినాఁడు. పట్టాప్రెగ్గడ తిక్కనరీతుల ననుకరించినవాఁడు గనుకనే యిచ్చట నీదుఃఖవర్ణన నింతగా పెంచినాఁడు.

పైడికోత్తముఁడు నన్నయధోరణితో నతుకక రసోచితములై తమవారి ప్రబంధకవుల ధోరణికి మార్గదర్శకంబులైన గడుసుపోకడ లీయరణ్యపర్వశేషమున నచ్చటచ్చటఁ గలవు. పరీక్షితుఁడను నొక రాజు మృగయారతుండై పోయి వనంబున నొక పువ్వుఁబోడిం గనియె.

“కని యంతఁ గదిసి యాకా

మిని యొప్పులఁ జూడ్కిఁ దగుల మీఱినతమకం

బున ననిమిషలోచనుఁడై

జననాథుఁడు మదనబాణసంహతిఁమాలెన్.”

“అదియు నతిసుందరంబైన. తదీయ మూర్తివిభవంబునకు మెచ్చి సాభిప్రాయంబుగా నవలోకించె సంతనమ్మహీకాంతుం డక్కాంత క్లిట్లనియె.

“ఎవ్వరిదాన వంబుజనశేఖణయేకతమిట్టు లేల నీ

వివ్వనభూమియందుఁ జరియించెను నావుడుఁ దండ్రపంపునం

దివ్వనభూమియందుఁ జరియించెద సవ్యయగోరుకన్య నే

నెవ్వరిదానఁ గావలయు నేర్పడఁ జెప్పుము రాజనందనా.

“అనిన చాని ప్రగల్భవచనంబులకు నధికవిలోలుండై భూపాలుండు దనయభిలాషం బెఱింగించిన.”



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పై ప్రగల్భవచనముల చాయలే ప్రబంధరాజంబగు మనుచరిత్ర లోని

“ఎవ్వతె వీవు భీతపారిశేక్షణ యొంటి జరించె నోటలే కివ్వన భూమి”

అనుపద్యములో పెద్దనార్యునిచే ననుకరింపఁబడినవి. మార్కం డేయుండు ధర్మశానకు బ్రాహ్మణప్రభావంబుఁ జెప్పుట యనుఘట్టము లోని వీపద్యములు. ఇది నన్నయయే వ్రాసినచో నిట్టి ప్రగల్భవచన ములతోఁగాక ధర్మయుతములు, వైదికాచారబోధకములునైన వాక్య ములతోఁ గూడియుండెడిదేమో యిఘట్టము. ఇదియంతయు కేవల భాకధనపద్ధతిని (narrative style) గాక సంభాషణాశైలిలో వ్రాసింపఁబడిన దగుటచే తిక్కనార్యునిశైలి ననుసరించిన యెఱ్ఱా పెగ్గడ కవిత్వ మనుటకు సందేహము లేదు.

యుద్ధివర్ణనావిషయమునను నీ యారణ్యపర్వశేషము తిక్కన కవచనల ననుసరించునదై యున్నది. “తండ్రిచే వీడ్కోలుపఁబడిన యుండజిత్తు సత్వరుండై యరదంబెక్కి పురంబు వెలువడి కరతలంబెత్తి శ్రుణునిం బిలుచుట” “మచ్చరము మీఱ నొండొరుఁ జిచ్చుట పిడుగు మువ్వోని శితవిశిఖములం జెచ్చెర నొంచుట,” నెఱుకులునొంది బాణమయ కరధి ముంచుట, కరము లుచ్చి పోరుట, అట్లు దలపడియవ్వీరు లిరువురు శాభిలకార్దులయుగళంబుకరణి నతిఘోరయుద్ధంబు నేయుచుండ నీకాచరవనచరబలంబులు రణం బుడిగి వెఱుగుపడి వారిపోరు సూచుచుండుట, తక్కినసామాన్య యుద్ధక్రమవర్ణనము, నిషయన్నియు తిక్కన కవచనల ననుసరించి రచించినవే. నన్నయ భాగములో నీరీతివర్ణనలు గానరావు. కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధ మొక్కపద్యములో వర్ణించి



## ఆంధ్రభాషలో కవితా విమర్శనము

నాడు: నన్నయ. ప్రాపదీస్వయంనర సంస్కర్తమునను, ద్రుపదు నర్జునుడు పట్టి తెచ్చినప్పుడును నూడ నన్నయ యుద్ధవర్జనము విశేషముగాఁ జేయలేదు. కాని నూనస్యపర్వమున నైవియాశ్వాసమందలి కుమారస్వామి మహిషాసురుతొ: జేసిన యుద్ధము నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తిక్కనవలెనే యతివిభూతిగా వర్ణించినాడు.

సీమద్వారములోని తూట (balance), సమాంతరరచనారీతి (parallel structure) మొఱ్ఱాప్రెగ్గడ తిక్కనను జూచియే నేర్చికొనియుండును.

“ ఎవ్వనివాకిట నిభుదపంకంబు  
రాజభూషణరజోరాజి నడలు  
నెవ్వనిచారిత్ర మెల్లలోకములకు  
నొజ్జయె వినయంబు నొఱపు గఱపు  
నెవ్వనికడకంట నివ్వటిలెడు చూడ్కి  
మానితసంపద లీనుచుండు  
నెవ్వనిగుణలత లేడువారాసుల  
కడపటికొండపైఁ గలయల్లబాఁకు  
నతఁడు భూరిప్రతాప మహాప్రదీప  
దూరవిఘటితగర్వాంధకారవైరి  
వీరకోటిరమణిఘృణివేష్టితాంఘ్రీ  
తలఁడు కేవలమర్జుండే ధర్మగుతుఁడు.”

విరాట. 2 ఆ. 181.

“ కమనీయ కమలినీకల్లోల వీధులఁ  
గదలురాయంచలగతులయొప్పు  
బహుళవృష్ణపల్లవ ప్రకరచిత్రకములై  
తనరాకు తరులతాతకుల సొంపు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మకరందరసపాన మదవిలోలంబులై  
 క్రాలెడి యెలఁదేఁటి గములయులివు  
 పరిపక్వమంజులఫలరసోద్ధతములై  
 పలుకు రాచిలుకల పటురవంబు  
 ప్రియుఁడు వేఱువేఱ పీఠిమై జూపుచు  
 చెప్పుచును జనంగఁ జిగురుఁబోడి  
 గనుచు వినుచు నిర్వికారసల్లాపంబు  
 లార నతనితెఱుగు నరయించుండె.

ఆరణ్య. 7 ఆ. 213 ప.

ఆరణ్యపర్వ శేషమునందలి కొన్ని పద్యములకును తిక్కనార్యుని పద్యములకును గలపోలికలు:—

“ ఇట్లు వైశ్వానరుండు మునిపత్నులయందుఁ దగిలినఁడెందంబు  
 మగిడింపనేరక వారలం గదియ నప్పళించి గార్హ పత్యకుండంబునం దా  
 వేళించి,

“ అతివలు దన్నుఁ జేరుటకు నాసపడుం బొరిఁ జేరుచోట నా  
 యతవిలసచ్చిభాగ్రముల నల్లన వారల నంటుఁ గొతుకం  
 బతిశేయమై తదంగలత లాచటఁ గొఁగిటఁ జేర్చుగోరు కం  
 పితధృతియై కలంగఁబడుఁ జెల్ల గురాగరసంబు ముంపఁగాన్.”

విరాటపర్వమునఁ గీచకుండు ద్రౌపదినిఁ జూచి,

“ అనియని యుగ్గడించు ధృతి యల్లలనాడినఁ దల్లడించుఁ బై  
 కొను తల పోరగించు మదిఁ గోర్కులు పేర్చిన నప్పళించు నె  
 ట్టన తెగ నగ్గలించు, నచటన్ జనులన్ బరికించు, బుద్ధిమా  
 లినవెన నెంతయుం గళవళించు మనోజవికారమగ్నుఁడై.”

విరాట. 2-32.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ ఆయతబాహు లుగ్రబలు లార్యులు పార్థులు వారిభూరిశౌ  
 ర్వాయుక్తై పుక్తియలయందు పదాటవపాలుఁ బోలఁ డీ  
 వాయుపురజులఁ దధిప వారల చందమువీనిచందమున్  
 నీయెడ నిక్కమై తెలిసెనే ఖనరేంద్రులపొలిలోపలన్.”

ఆర. 6-63.

“ ఒకచునై నను వారియం దొక్కడైన  
 చిదురపాలును బోలండు సిగు లేక  
 పాండవుల గెల్తు నేనని పలుకుచుండు  
 వీనిరజ్జులు దులువలు విండు తగిలి.”

ఉద్యో. 2-159.

నైంధత్రపంపున గోటికాన్యుండు ద్రౌపదిని సంబోధించుట:

“ పాలతి నీదు, జీవితేశ్వరుడగు సుఖజీవితాత్ముఁ  
 డెవ్వఁ డెబల నీనామమై యింపు మిగులు  
 శబ్ద మెయ్యది నాకు నిజంబు చెపుము.”

ఆరణ్య. 6-151.

కీచపడు ద్రౌపదినిగూర్చి—

“ దీనిజన్మంబునఁ దేజంబు నొందిన  
 యింతియుఁ బతియును నెవ్వరొక్కొ  
 దీనినామాకృతి గా నోచి పడిసిన  
 యింపగువర్ణంబు లెవ్వయొక్కొ...”

విరా. 2-30.

నీత రామునితో—

“ పడఁతి మెల్లన మఱి కొంతనడికిఁ దెలిసి  
 యలనమూర్తియై కనుదోయి నక్రు లురుఖఁ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

శేలు ముకుళించి వసుమతీపాలఁ జూచి  
ఎలుగు కుత్తుకఁ దగులంగ నిట్టు లనియె.”

ఆరణ్య. 7-159.

అర్జునుఁ డెభిమన్యువధానంతరము దుఃఖించుట:

“ అని యలంతమై బలుమాట లాడుచుండి  
శలఁగి మఱియును ధర్మనందనుని యాన  
నంబు వీక్షించి నిర్జరనాథతనయుఁ  
డెలుగుకుత్తుకఁదగులంగ నిట్టులనియె.”

ద్రోణ. 2-252

సావిత్రిపాఖ్యానము—సావిత్రి తండ్రియొద్దకు వచ్చుట:

“ నెచ్చెలులు వన్నఁ గొలువగఁ  
బచ్చవిలుతుకలిమియెల్లఁ బద్మావనరై,  
యచ్చపడినట్లు మెఱయును  
వచ్చటి కేతెంచె భూవరాత్మజ నెమ్మిన్.”

శిల్పము వచ్చి సభీజనంబుల సంతంత నిలిపి మెలపుతోడిచాలపుననమ్మగువ  
చిలమధురంబుగఁ దండ్రికి దండప్రణామంబు నేసిన నాతఁ డతన్ని  
వచ్చియెత్తి నిజాంకతలంబున నునిచికొని సమచితోపలాలనకేళిపర  
గఁగఁ జయ్యె.”

ఆరణ్య. 7-126.

“...ఉత్తర సనుడెంచె నలరువిలుతుపువ్వుటమ్మువోరె.

వచ్చి కొలువు సొచ్చి నెచ్చెలిపిండు నం  
తంతి నిలువఁ బనిచి యల్లనల్లఁ  
గదిసి ప్రాణవనితకై పడి ముద్దియ  
ముద్దు పుట్టఁజనకు మొక్కుటయును.”

## ఆంధ్రభాషాకవిత్వ విమర్శనము

“ తిరిగి కవులగించి జగతీవిభుఁ డెక్కమలాయతాక్షి నె  
మొగము మొగంబునెం గదియ మోపు గరాంబులం గపోల  
మింపుగఁ బుడుకున్...”

విరాట. 1-245.

“కుండలంబు లిమ్మని యడిగిన యింద్రునకు గర్జుండట్లునియె.

“ అలసవిలాసాలసరసాన్వితలై న నితంబినీజనుల్  
ఎలసిన భూరివిస్ఫురిత వస్తుసమగ్రములై న గ్రామముల్  
వలసిన నుల్లసన్మణిసువర్ణవిభూషణగోధనావళుల్  
ఎలసిన గోరు మిచ్చెద ధ్రువంబుగ నావుడు నాకె డిల్లునున్.”

ఆరణ్య. 7-359.

“ ఎలను శోభిల్ల నెవ్వఁడైన వీఁడె య  
ర్జునుఁ డని నా కిష్ట నూపెనేని  
పసదనం జే నిచ్చుభంగి యందఱును  
వివరించి చెప్పెద వినుఁడు మీరు  
సాగడంగఁ దగురక్ష్యములతోడి సౌవర్ణ  
రథములు ఎలసినరయము లావుఁ  
బొలుపును గలుగుకాంభోజహయంబుల  
వలసినఁ జేర్చునత్వంబునందుఁ  
బరిణతములగు నుండరకరివరముల  
వలసినను చారులాష్యావతుల వలసి  
నను మహాగ్రామములు ఎలసినను గోర్కి  
కెక్కు - డమ్మేటిమగని కే నిచ్చువాఁడె.”

కర్ణ . 2-30.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తిక్కనార్యుడు చేసిన జాతీయప్రయోగములు కొన్ని యారణ్యపర్వశేషమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇవి నన్నయభాగమునఁ గానవచ్చుటలేదు.

“ రాధేయుం డొకచీటికిం గొనఁడు దేవువాతముం బోరులకి .”  
విరా. 4-ఆ.

“ కమలవరప్రద త్రవరగర్వితుఁడై మముఁ జీటికిం గొనం  
డమితపరాక్రమండు దనుజాధిపుఁ డీతఁడు.”  
ఆరణ్య. 5-286.

“ ఆతూపు దప్పిన గాసియైతి.”  
శల్య.

“ ఇవ్విధంబున సతం డేటు దప్పిన బోహరువెట్టుటయు.”  
ఆర. 4-362.

“ఈ దేవదేవు కరుణం  
గాదే కురునాథ నిర్వికారుఁడనై నిః  
భేదుఁడనై యుండుదు.”  
ఆరణ్య. 4-284.

“కాదేని గాండివి బ్యా  
నాదము సురదుందుభిప్రణాదంబును నిః  
భేదుఁడనై వించునధిక  
మోదంబున నిత్యసౌఖ్యముం గైకొందున్.”  
ద్రోణ. 1-35.

“అమ్మగువకూతురు సుశోభన యనునది దానిచేత ననేకులు  
బేలుపడిరి. నీ వెంతవాఁడ వనిన”  
ఆరణ్య. 4-337.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ తానఁజే మాంసము దినదఁజే

యీ నక్కయు జేలుపెట్టె నిన్నాళులు”

కాంతి

“ తొడవి చరాచర ప్రకృతితో జగమంతయు వార్షిదొట్టిన  
ప్పుడు” [తొట్టు=ఆక్రమించు.]

ఆరణ్య. 4-240.

“ జగములెల్ల తొట్టి నిండాలువెన్నెల నిట్ట వొడిచె.”

నిర్వచ. రా.

ఇ ట్లీకవితాలక్షణములు, భాషాప్రయోగములు తిక్కనార్యుని రచనాపద్ధతి ననుసరించియుండుటచేతను, నివి నన్నయ రచనలో విశేషముగఁ గాన రాకుండుటచేతను, తిక్కన తరువాతికాలమువాఁడై యాతని కవిత ననుకరించి రచింపఁదగినవాఁడగు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ ‘తద్రచ నముకా’ పూరించిన యారణ్యపర్వ శేషభాగములోఁ గనఁబడుచుండుటచేతను, నీయారణ్యపర్వశేషము నన్నయరచనయొక్క శిథిలభాగ పూరణము గాక శేషలనూతనరచనయేయని శిష్టభాగపూరణమే యని, స్పష్టమగుచున్నది. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ ఆరణ్యపర్వముం దవశిష్టభాగమునే పూరించియుండుటచేతను, తిక్కనార్యుఁ డవతారికలో వ్యాసభారత ముష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృతమై యుండ అందు మూఁడుకృతు లాంధ్ర కవిత్యవికారదుండు-నన్నయ భట్టానరింప తాను విరాటపర్వముట యు ద్యోగాదులంగూడఁగా పదునేనింటిని “తుదిముట్ట దెనుఁగున రచియిం చుటాప్స”నని తెలుఁగున భారత మీపదేసుపర్వములతోఁ దుదిముట్టు ననియే స్పష్టముగాఁ జెప్పి, తనరచనతో భారతము సంపూర్ణ మగు నని యెంచుటయే గాని యాంధ్రభారతరచన యింకను శోణవడియుండునని యాతఁడు తలంచిన ట్లగపడకపోవుటచేతను,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రాతనికాలమునకు మూడుపర్వములు సంపూర్ణముగా నున్నవనిగాని, నీదా నన్నయభాగము నాతడు చూడకయే రచించెననిగాని చెప్పక పోవున్నది. నన్నయభాగములోని కొన్ని పద్యములనుమాత్ర మే నాతడు కనియుండవచ్చును. మూడవపర్వములోని భాగము కొఱవడియున్నదిగాని, అట్లున్నదని యాతఁ డెఱింగి యున్నాఁగాని, తుదిముట్టింతునని జెప్పియుండు, దరువాతనైన నా శేషమును బూరింప దొరఁకొనకుండునా. ఈ తుదిముట్టింతు నన్నది 15 పర్వములే యని చెప్పుదురేమో, అది యు పాసఁగదు. ఈపద్యములలోని క్రియలకు ప్రధానకర్త పై పద్యము లోని “భారతాఖ్యుగు లేఖ్యంబైన యాహ్నయము” అనునది “అది యును” అని యాభారతగ్రంథమునే యనువదించి, అందులో 18 పర్వములున్నవి, అందు మూడు కృతులు నన్నయ రచించెను—తిక్కన 15 పర్వముల రచించి తాను తుదిముట్టింతునని స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. కావున తిక్కన తరువాత నలుబది యేబడేండ్లలో నీభాగము శిథిలమై ఖోయిన దనుటకంటె తిక్కన యీ పర్వములను జూడలేదనుటయే యుక్తముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

నన్నయ రచించిన భారతమును తిక్కనార్యుఁడు చూచినను జూడకున్నను, మొత్తముమీఁద నాతడు ప్రారంభించిన భారతాంధ్ర భారణోద్యమమును కొనసాగించి తుదిముట్టింపవలయునని మాత్ర మింతటి దృఢసంకల్పము గలిగినది. మొదటి మూడుపర్వములు రాజమహేంద్రవర రాజ్యాస్థానకవి యాంధ్రకవిత్వ వికారదుండొనర్చెనని విన్నాఁడు. ఈ పర్వములు ముఖ్యముగా అది యారణ్యపర్వములు విశేషముగ నుపాఖ్యానములతోఁ గూడియున్నవి. పాండవులనుగూర్చిన కథ స్వల్పమే. అదియునువారిదుఃఖములను, కష్టములనుగూర్చి తెలుపునదేగాని పాండవుల యభ్యుదయమును దెలుపునది కాదు. పాండవుల యభ్యుదయ



## అంధభారత కవితా విమర్శనము

చిహ్నములు విరాటపర్వముమండియే గనబడుచున్నవి. ఈతరువాతి పర్వములలోఁ జాలవఱకు కడ యంతయు హంపవీరులకు సంబంధించినదే; ఉపాఖ్యానములును చాలతిక్కువ. హంపపు లీపర్వాంతముననే ఎననాసా జ్ఞాతవాసాది క్షేత్రములమండి విముక్తిఁ జెంది బయలువడిరి. ఈ కారణము చేతనేగావలయు, విరాటపర్వపతనము శ్రేయోదాయకమనితలంపఁబడుచు వచ్చినది. భారతపతనము గూడ నీ పర్వముతోడనే ప్రారంభింపఁబడు నాచారమును బ్రబలినది. ఇంతేగాక తిక్కనకవితోద్దేశములకు మొదటి మూడఁ పర్వములకంటెను గూడ నీతరువాతి కథ యెంత తగియున్నదో యాతఁడు గ్రహించినవాఁడు గనుకనే, దానిని

“హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథః పేతంబు నానారసా  
భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వ మట యుద్యోగాదులం గూడఁగాఁ  
బదునేనింటిఁ దెనుంగుబాస జనసంప్రార్థ్యంబులై పెంపునకొ  
దుదిముట్టుకొ రచియించుటొప్పు బుధసంతోమంబునిండారఁగకొ.

అని యింతగాఁ బ్రశంసించినాఁడు. హృదయాహ్లాదిత్వము, ఊర్జితకథోపేతత్వము, నానారసాభ్యుదయోల్లాసిత్వము అను విశేషణములే భారతరచనాసందర్భమున నీతనిదృక్పథమును మనకు మోచించుచున్నవి. ఈతనిది ముఖ్యముగాఁ గావ్యకళాదృష్టి, రసమయమగు దృష్టియేగాని, నన్నపాఠ్యుని సంహితా రచనాదృష్టి. యాగఫలసంపాదనాదృష్టివైదికమతధర్మరక్షణదృష్టియు-మాత్రము గాదు. కావుననే నన్నపాఠ్యుఁడు “జగద్ధితముగ” రచించిన మొదటి మూడఁ పర్వములతోలికిఁ బోవక, “బుధసంతోమంబు నిండార”, “భారతామృతము కర్ణ పుటంబుల నారఁ గ్రోలి యాంధ్రావళి మోదముంబొరయునట్లు”గను మిగిలిన పదునేనింటిని దెనుంగుబాసను రచించినాఁడు. ఈతఁడు తలంచిన ట్టిభారతమాంధ్రావళికి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మోదముగూర్చియుండును. ఇది విశేషముగాఁ జదువఁబడుచుండుటం జేసియే, నన్నయ రచితంబగు మొదటి భాగమునుగూర్చి జనులలోఁ గౌతూహలము పెరుగుటయు, నదియుఁ బైకి దీయఁబడి ప్రచారములోనికి వచ్చుటయుఁ దటస్థించియుండును. తిక్కనకు సమకాలికులు, గొంచెము తరువాతివారు నగు కేతన, మంచన, మారనలు నన్నయభట్టును స్మరించియున్నారు.

అందు మారన

“సారకథాసుధారస మజస్రము నాగళపూరితంబుగా  
నారఁగఁగ్రోలుచున్ జనులు హర్షరసాంబుధిఁ దేలునట్లుగా  
భారతసంహిత న్మును త్రిపర్వము లెవ్వఁ డొనర్చె నట్టి వి  
ద్యారమణీయు నంద్రకవితాగురు నన్నయభట్టుఁ గొల్చెదన్.”

అని భారతసారకథాసుధారసము నాగళపూరితంబుగా జనులు గ్రోలునట్లుగా రచించెననియే వ్రాసియున్నాఁడు గాని, యీతఁడు తిక్కన వ్రాతనుబట్టియే వ్రాసియుండకపోయినచో, మార్కండేయపురాణమును దెనిఁగింపఁజేపట్టిన యీతఁడు నన్నయయరణ్యపర్వశేషము నేల పూరింపక విడిచియుండెనో తెలియదు. నన్నయరచిత భాగము నీతఁడు చూచియే యుండె నన్నచో నందలి శేషమును రచింపకుండుటకు భయకారణముతక్కు వేటుకారణము కనఁబడదు. కేతన దశకుమార చరితమునను నన్నయను స్మరింపనైనలేదు. ఎఱ్ఱాపెగ్గడకు కొంచెము ముందుకాలమువాఁడగు విన్నకోట పెద్దనగూడఁ దెనుఁగుకవిత్వ మన్నఁ జెవిఁబెట్టలేకుండి రని చెప్పుటనుబట్టి రాజమహేంద్రవరపండితులు నన్నయగ్రంథమును వ్యాప్తిలోనికి రాకుండఁ జేసిరేమో యని సందేహించుట కవకాశము లేకపోలేదు. ఎఱ్ఱాపెగ్గడకాలమున నాంధ్రదేశ

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

పాలకులైన కొండవీటి ప్రభువులచావును ఒడిసి రామాయణమును రచించి, భారతమున ఉత్తరభాగమును హరిశ్చంద్రమును రచించునందర్భావమున నీనన్నయ రచితభాగమును బయటకుఁ దీయించి, మది కొఱవడి యుండుటనుజూచి యద్దానిని బూరింపఁగడఁగెనని తోచుచున్నది.

• తిక్కన యద్వైతభావము:

తిక్కనార్యుని భారతరచనాకాతుకము, వానిని దుదిముట్టింప నలయు ననుతిలంఘన కలుగుటకుఁ బూర్వమాతః శ్రేష్టి భావముతో దీనిని గ్రహించి రచింప నొరఁకొనెనో మన మించుక విచారించినచో, నొక్కభారతముననే నన్నయతిక్కనల రచనలతో భేదము కలుగుటకుఁ గల కారణమును గుర్తింపఁగలుగుదుము. తిక్కన భారతము రచించు వాఁటి కాతనికి రచనావిషయమున (నన్నయకువలె కేవల పురాణకథా రచనవృత్తి గాక, కావ్యకళాదృష్టి యెట్లు ప్రబలినదో యట్లే భారత గ్రంథప్రతిపాదితాన విషయమున నద్వైతవృత్తియుఁ బ్రబలినది. నన్నయకువలెనే తిక్కనకు నీభారత మామూయండే. “నన్నయ మహాభారతసంహితారచనబంధుఁడు” కాఁగా, తిక్కనార్యుఁడు “పూజ్యమూర్తి యగు భారతసంహితఁ జేప్పఁగనుటచే” దనపుట్టువు కృతార్థతను జూపినదని తలంచియున్నాఁడు. కాని యీ సంహితను నన్నపార్యుఁడు కేవలము కర్మపరంబగు వైదికదృష్టితోఁ జూచి యుండ, తిక్కనార్యుఁడు దీనిని భిన్నమత సమన్వయపరంబగు నద్వైత దృష్టితోఁ జూచియున్నాఁడు. తిక్కనయు మొదట నన్నయవలెనే వైదికమతమందలి కర్మమార్గముననే విశేషాభిమానము కలవాఁడై యుండెను. “వైదికమార్గనిష్ఠ మగువర్తనముం దగ నిర్వహించుచుండెను.” యజ్ఞ యాగాదులను జేయుచుండెను. ఉత్తరరామాయణమున నాతఁడు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

హరిహరపద్మగర్భులనే భక్తితోఁ గొలిచియున్నాఁడు. ఆకాలపు శిష్టాచారము ననుసరించి గ్రంథాదిని సంస్కృతశ్లోకమునే రచించి సంస్కృతభాషాభిమానమునే వెల్లడించినాఁడు. కాలక్రమమున లోకానుభవము కలిగినకొలది, నాకాలమునఁ బ్రబలిన మతవైషమ్యములు, బ్రాటలు చూచినకొలది, “భేదములేని భక్తి యాతని మదిని నిర్మలబృత్తిగఁ జేయుచుండ”, నాతని కద్వైతభావమున రుచి యేర్పడినది. హరిహరనాథుఁ డిష్టదైవ మగుట తటస్థించినది. భారతరచనకుఁ బూర్వముననే యీతఁడు రచించినదిగా నీతని స్వప్నవృత్తాంతమునఁ దండ్రాఁడఁ గల కైప్పబడిన

“కి మస్థిమాలాం కిము కాస్తుభంవా  
పరిష్క్రియాయాం బహు మన్యనే కిం,  
కిం కాలకూటః కిమువా యశోదా  
స్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే.”

అను శ్లోకము నీమధ్యకాలముననే రచించియుండును. దేవకీనందనశత్రుఁ డు నీకాలముననే రచించియుండును. తిక్కన యద్వైతభావమున లోకవిశేషము కలదు. అది శేవలవాదముకొఱకైనదియు, మాలవ. ఁడనే కడుపునిండించునదియుఁగాక, సక్రమసాధనతోఁగూడి యాతని సంపూర్ణముగా ననుభవములోనికి వచ్చిన యద్వైతభావము. ఇది శర్మమార్గముతోఁ బ్రారంభించి క్రమముగా భక్తిమార్గమునుబట్టి యేకాంతభక్తి మూలముగా నేర్పడిన జ్ఞానాతిశయముచేఁ గుదిరిన యద్వైతభావము. ఇట్టికత్యుల నన్నిటి ననుభవించి సాధనచే దాఁటి పరమశ్రావ్యమును బొందినవాఁడు గనుకనే తిక్కనార్యునియం దిన్ని విశేషశూములు కనఁబడుచున్నవి. లౌక్యమునకుఁ బరమలౌక్యము. వైదికము

## అపరీక్షిత కవితా విమర్శనము

ప్రభావదేవతలకు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరు లనుమూర్తిత్రయమే లోకస్థితికి ముఖ్యకారణమనియు, వీరు వేదస్వరూపులే యనియుఁ జెప్పచు వైదికమతాధిక్యము నుష్టపించువాఁడువోలె 'తే వేదత్రయ మూర్తయః' 'సంపూజితావస్సురైః', అని మూర్తిత్రయమును స్తోత్రము చేసినాఁడు. తిక్కినకాలమునకు స్థితిగతులు మాతీనవి. త్రిమూర్తులలో వోకపని కొండఱుచు, మఱియొకరిని కొందఱు పట్టుకొని 'మాదేవుఁడు గొప్ప, మాదేవుఁడు గొప్ప' యని కొట్టుకొనుచు రాజుల నాశ్రయించి తమతమ మతములలోనికి వారిని ద్రిప్పికొని, వారి యధికార బలము మూలముగాఁ దమమతమునఁ జేరనివారిని హింసింప మొదలు పెట్టిరి. తిక్కన యీమూర్తిత్రయభేదకల్పనము, తత్పూజావిధానము మూలముగా దేశమునఁ గలిగిన యల్లకల్లోలమును జూచి, శైవులు, వైష్ణవులును గూడ నాశ్రమస్థితులనే యాధారముగాఁ జేసికొని, వాని కర్థభేదమును గల్పించి, స్వస్వమతానుమూలములగు వాక్యములను గనఁ జూచుచు వాదించుచుండుటను గ్రహించి, యిట్టి విభేదములను బోఁగొట్టి సర్వమతములకు సమన్వయమును గల్పించున దొక్కయచ్చైత భావమే యని నిశ్చయించి, పంచమవేదం బనఁబరఁగు భారతమును దత్ప్రతిపాదకంచే యని యెంచి, నన్నయ విడిచిన భాగమును దెనిగింప మొదలిడి, ఆదినే

శ్రీయన గౌరినాఁ బరఁగు చెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ  
వ్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగు రూపముఁ దాల్చి 'విష్ణురూ  
పాయ నమ శ్శివాయ' యని పల్కెడుభక్తజనంబు వైదిక  
ధ్యాయిత కిచ్చ మెచ్చుపరతత్త్వముఁ గొల్చెద నిష్టసిద్ధికిన్.'

అను మంగళపద్యముననే "హరిహరులకు భేదములేదు, వీరి నట్టిభేద దృష్టితోఁ జూచికొలుచుచు జనులు పరస్పర ద్వేషమును బెంచుకొనుట

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మత్తిసాధనము గానేరదు. విష్ణురూపుండే శివుడని తలంచి యద్వైత బుద్ధితో నాపరతత్త్వమును ధ్యానించు భక్తజనులే యాపరమేశ్వరుని మొప్పు వడయుదురు-అను నీ గంభీరార్థమును నూచించువాఁడువోలే నీ పద్యముమూలముగా పరతత్త్వప్రకాశన చేసియున్నాఁడు. ఆతత్త్వము పరిహారరూప మున్నాఁడు. అది భద్రదాయితయూర్తి. శ్రీయన గౌరినాఁ డగు చెల్వకు చిత్తము పల్లవింపఁజేయునది. పుష్కరపలాశవన్నిర్లి త్తఁడగు పురుషుఁడు ప్రకృతిచిత్తమును పల్లవింపఁజేసినపుడే శ్రీయని, గౌరియని, హరియని, హరుడని భేదము బయలుదేటి సృష్టిక్రమము నడచు చుండును. మూలపురుషుం డొక్కఁడై గావున నాతని భిన్నస్వరూప ములనె పట్టుకొని మితభేదములను గల్పించుకొని దేశమును తోభ పెట్ట విరిసిన యవసరములేదు. “విష్ణురూపాయ నమఃకృణాయ” యని యిద్దఁ డికి నభేదమును గుర్తించి, యాపరతత్త్వమును గొల్చిన ముక్తిని బొందు పురని ఘోషించినాఁడు. ఆ పరతత్త్వమునె తానును గొలిచినాఁడు. తా లిప్పుడుకావ్యసృష్టి చేయఁదలంచినవాఁ డగుటచే “సకలబ్రహ్మ”ప్రార్థన మునేచేసినాఁడు. దానిఫలముగా నాతఁడు కవిత్వతత్త్వనిరతికేయానుభా వానందభరితాంతఃకరణుఁ డై నాఁడు. అనఁగా నద్వైతభావనిరూఢితో పాటు ఆతనికిఁ గవిత్వతత్త్వనిరతికేయానుభావానందము కాలక్రమమునఁ గలిగినది. నిర్వచనోత్తరరామాయణము రచించిన కాలమున కాతనికి “కవితావిలాసములే” కనఁబడినవి గాని కవితాతత్త్వము బోధపడినట్లు లేదు. అదికవులను, నూత్నసత్కవీశ్వరులను గొల్చునాచారము నతిక్ర మింపలేదు. వారికృపచేతనే తాను ‘కవితావిలాసవిస్తరమహనీయుఁడ’ నై తినని చెప్పినాఁడు. కాని భారతరచనాకాలమున కీతనికిఁ గవితావిలా సములేగాక, కవితాతత్త్వమే బోధపడినది. దానివలనఁ గలుగు నానం దమునకుఁ బరమకుఁడై భారతరచనకుం గడంగెను. కావున నాతనికి

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

గోచరించిన కవితాశక్తి స్వస్వరూప మాతనిభారతమునఁ బొడకట్టకమానదు. బాగుగ పరిశీలించినచో నుత్తమ కవితా ప్రధానలక్షణంబులగు రసావిష్కరణము, తత్ప్రసాద్యుచితరచనాకాశలము, ప్రాథత్యము, స్వభావోన్మీలనాశక్తి, ఉచితానుచిత పరిజ్ఞానము, నీమొదలగు నుత్తమ గుణంబుల నసమానచాతుర్యముతో వెలయించుటంటేసి భారతరచనాకాలమున కాతనియంతఃకరణ మెట్టిమహత్పరిపాకమును బొందినదో తెలియఁగలదు.

ఈతని భారతమున కళాసౌందర్యము, నద్వైతభావమును చక్కని సమ్మేళనమును బొందినవి. నన్నపాద్యుఁడు కేవల కర్మ పరమగు నైదికమతవృత్తితోఁ గొంతభాగమును రచించినను, ఈభారతమును కృష్ణద్వైపాయనుఁడు అద్వైతార్థబోధకం బగునటులనే రచించియున్నాఁడు గాని మతవైషమ్యములను బెంచుటకుఁ గాదు. వేదములలోను, స్మృతులలోను వివాదాస్పదము లగు తావులయం దీ పంచమవేదముసమన్వయమార్గమును దెలుపును. ధర్మార్థకామమోక్షములకు నూటిమార్గమును జూపును.

“ వేదములకు నఖిలస్మృతి

వాచములకు బహుపురాణ వర్గంబులకున్

వాదైన చోటులను దా

మూచల ధర్మార్థకామమోక్షస్థితికిన్.”

అని తిక్కనార్యుఁ డీభారతముయొక్క ‘ధర్మాద్వైతస్థితి’ని వ్యక్తము చేసినాఁడు. ఇట్టి భారతమును భవ్యకవితావేశుండు, విజ్ఞానసంపద్విఖ్యాతుఁడు నగు కృష్ణద్వైపాయనుం డీ యద్వైతభావముతోనే రచించినాఁడు. దాని నీతఁడు ప్రబంధమండలిగాఁ దెనుఁగున రచింపఁబూని



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నాడు. ఆవేశమే (inspiration) కవితకుఁ గారణమని నూచించుచుఁ, దానట్టి కవితావేశముచేతనే యీ గ్రంథరచనకుఁ బూనితి నని చెప్పు వాడువలె నాయావేశఫలమును దనగ్రంథముననే స్వీకృతపఱచినాడు.

**తిక్కనకవితావేశము:**

అట్టి కవితావేశసమయముననే యీతనికి స్వప్నముకూడఁ గలిగినది. కవితావేశమునకు భక్త్యావేశముకూడ తోడుపడి యుండును. తాను చేయఁదలఁచిన మహత్కార్యమునకుఁ దగిన పూర్వరంగమును గల్పించికొనినాఁడు తిక్కన. ఇష్టదేవతను సాక్షాత్కరింపఁజేసికొని నాడు. మనల నీలోకమునుండి మఱియొకస్వప్నలోకమునకుహఠాత్తుగా నెత్తుకొనిపోయినాడు. నన్నయ వైదికమార్గమునకు భక్తిమార్గమును గూడఁగలిపి రెంటికి సమ్మేళనము చేసి, యద్వైతానందాంబుధిలోను, దానితోపాటు కావ్యరసాంబుధిలోను మనలను ముంచియొత్తినాడు. ఈ స్వప్నస్మృతాంతముననది తాను కవితావేశముచే భారతరచనాకాతుకమున మన ములరియుండు సమయమున సంభవించిన యనన్యసామాన్య కారణంబగు పరమధర్మప్రకారంబట. ఈ రెంటికి సమ్మేళనముచేసి యొక యద్భుత సన్నివేశమును (romantic situation) కల్పించినాడు తిక్కన. దీనిమూలమున స్వీయచరిత్రయందనేకవిషయములను వ్యక్తము చేసినాడు. మొదటి దశ్యంతపితృభక్తి. తరువాత నాతిని వినయసౌశీల్యములు. జ్ఞానవైరాగ్యములు, వివేకము ఆదృశ్యము నెంత వ్యక్తమగునట్లుగా మనకనులయొదుటఁ బెట్టినాఁడో చూడుఁడు.

ఆ సర్వేశ్వరుండు సన్నిధిచేయుటయు, “ఏనును భక్తిమయంబు నొప్పొంగ దండ ప్రణామం బాచరించి కొండొకదొలంగి వినయావనతుండనై లలాటోపరిభాగంబున నంజలిపుటంబు ఘటించి



## అంక్షభారత కవితా విమర్శనము

సయంబులు న వియవంబులును ప్రమదభాష్పసలిల విలులితంబులును  
 బులకపట్టలపరికలితంబులుంగా సంతంత నిలిచిన" నద్దేవుం డను  
 కంపాతిశయంబునఁ దన దక్షిణనేత్రంబున సుధారోచియకా  
 నాలనివంతలేక చూచెనట. పరమేశ్వరుం డాశ్రితకులభుండు గావు  
 నను, నీతిఁడు పరమభక్తుం డగుటవలనను, కిమస్థిమాలా మిత్యాదిష్టోకము  
 లచే నిడిఁజును స్తుతింపఁబడి వానిని గాఢాదరంబున నాదరించియున్న  
 వాఁ డగుటచేతను, తన కీదేవుఁడు చిరపరిచితుఁడే యని నూచించుచున్న  
 టున్నాఁడు. పిదప నాహరిహరనాథుఁడే యీతనివై దికమార్గనిష్ఠునుగు  
 వర్తనమును, భేదములేని భక్తిని, నిర్మలమైన జ్ఞానమును బ్రశంసించి,  
 యీతనియందు కర్మయోగభక్తియోగజ్ఞానయోగముల కెట్లు చక్కని  
 పొందిక కుదిరియున్నదో తెలిపియున్నాఁడు. దీనివలన తిక్కనా  
 ర్యుని మతి మెట్టిక్రమపరిణామము నొందినదో తెలియవచ్చుచున్నది.  
 (His religion a thing of gradual growth). పంచమవేదంబగు  
 భారతము జనుల కారాధ్యంబగుటచే దానిని దెనిఁగించుట భవ్యపురుషార్థ  
 తరువక్యఫల మగునని హెచ్చరించి నాఁడు. అట్టి దానికిఁ దానె కృతి  
 పతిత్వ మర్థించి వచ్చినట్లు చెప్పినాఁడు. వేదములనువలెనే యీ పం  
 చమవేదమును గూడ నప్రభంశభావ యగు తెనుఁగున రచించుట  
 కూడదను ఛాందసుల వాదబలముచే, నన్నఁడు రాజాదరణముచేఁ  
 బ్రారంభించి కొంత రచించి విడువఁగా, నా మిగిలినభాగమును మఱి  
 వ్యరు చేపట్టక భారతాంధ్రీకరణకార్యము నిలిచిపోఁగా, నీ కాలమున  
 తిక్కన మరల దానిని చేపట్టి సర్వమతసమన్వయమును, చతుర్వర్గ  
 సమన్వయమును గూడ దీని చే సాధింప నెంచి, హరిహరనాథుఁడే దీనికృతి  
 పతిత్వ మర్థించి వచ్చినాఁ డనుటచేఁ దన కాపరత త్వమునఁగల భక్త్యా  
 వేశమును వెల్లడించుటే గాక, తనకాలమున నీ యుద్యమమును ప్రతి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఘనీప యత్నించు ఛాందసుల నోట్లు కట్టివేయుటకు యత్నించిన  
 ఛాందువలె గనబడుచున్నాడు. పరమేశ్వరుని యంగీకారమే దీనికిఁ  
 గలుగదని ఘోషించినవాఁడువలె నున్నాడు. ఆ దేవుఁడు ప్రత్యక్షమై  
 నట్రడితఁడు చూపిన భయభక్తులు, వినయవివేకము లీతనియేకాంతభక్తిని,  
 బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నత్వమును జాటుచున్నవి. ఆశ్రితులకుఁ బరమేశ్వరుం  
 డ్యంతసులభుం డని బుధులవలన వినియుండుటంజేసి తాను బాలస్వ  
 భావుఁడైయైనను నట్టిమహనీయమహిమ దొరకొనుటయుఁ గలుగున  
 కాకయని తలంచి నాఁడు. తాను జేయబోవు విన్నపమునకు ముందుగా  
 'కొమ్మనామాత్యు నాననం బాలోకించి యాతనియనుమతిని బడసి పితృ  
 భక్తి వెల్లడించి నాఁడు. బాలస్వభావుడనే యని చెప్పుకొనుచున్నను  
 పితృమహత్తరంబైన విన్నపము చేసినాఁడో చూడుడు:

“భూరి భవత్కార్య్యా

క్షీరాంబుధి నాదు తుచ్ఛచిత్తంబును వి

స్తారమహితముగ నునిచితి

వారయ నచ్చెరువు గాచె యఖిలాండపతీ.

“ఇంతకు నేర్చు నీకు నొకయింతటిలోన మదీయవాణి న

త్యంతవిభూతిఁ బెం పెనఁగునట్టి నినుం గొనిచూడుచేత దా

నెంతయుఁ బెద్ద నీకరుణ నిట్లు పదస్థుడ నైతి నొక జ

న్మాంతరదుఃఖముల్ దొలఁగునట్లుగఁ జేసి సుఖాత్ముఁ జేయవే.”

ఇట్లు యఖిలాండపతి యెదుట సాక్షాత్కరించిన సందర్భమునఁ  
 దా యకించనత్వమును జక్కగా వెల్లడిచేసినవాఁడైనను అప్పుడు  
 కోరినవర మీతఁడు మహాజ్ఞాని యనియే తెలుపుచున్నది. ఇట్టి యకిం  
 చనము, తుచ్ఛచిత్తము, బాలస్వభావున కట్టిమహనీయమగు కోరిక

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కోరుట తగునా? అతడు కోరఁగలఁడా-యనుప్రశ్న కాతఁడే సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు. ఉపలాలితండును డింభుండు దనకొలంది యెఱుంగక మహాపదాగ్రయి వేడువిధంబున తాను బ్రహ్మానందస్థితి నే గోరినాఁడట. దీనినిలననే యీతనికొలంది మన కటుకపడుచున్నది. ఎట్టి యెఱుకగలవాఁడో వ్యక్తమగుచున్నది. తిక్కనార్యుండు మహాజ్ఞాని, ముముక్షువు. ఇట్లు జననమగతాదులైన సంసారదుఃఖములకు నగపడకుండునట్టి జ్ఞానతేజములు గాంచి—అట్టి జ్ఞాననూహ్యోదయంబగుట తోడనే—మేల్కొనినాఁడట. ఆజ్ఞాననూర్ముని వెలుగులో నట్టిపదమును గాంచి, పుణ్యచరిత్రుడై, తన భారతసంహితారూపం బగు 'కావ్యకవిత్వమహావిభూతికి' నా పరమేశ్వరుని బట్టముగట్ట సిద్ధపడినాఁడు. తానొక మహాభక్తుండు గావున నీమహాత్కార్యముచే భక్తకోటికిసరణీయుండయ్యెను. ఈతని వినయసంపద, భక్త్యావేశము ఆత్మస్వరూపజ్ఞానముచేఁ గలిగినవేగాని తెచ్చిపెట్టుకొనినవిగాఁ గనఁబడవు.

“నీపట్టునఁ బూజ్యమూర్తియగు భారతసంహిత,” “జనాభ్యర్చితమై” యున్నది గావున నాభారతాచ్యుతము కర్ణపుటంబుల నారఁగ్రోలి యాంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ మహాకవిత్వదీక్షావిధిని బొంది పద్యములను గద్యములను కృతులు రచింతునని ప్రతిజ్ఞ చేసినాఁడు. ఈతఁడిచ్చటఁ జేయఁబూనినది కేవలము భారతాంధ్రీకరణము మాత్రముకాదు. ఒక్కకృతియుఁ గాదు. కృతులు. భారతసంహితను కృతులుగా రచింపఁదొడంగెను. ఈ విషయ మింతకుఁబూర్వమే చెప్పియున్నాఁడు. “ఈ ప్రబంధమండలి కథినాథునిగా నేపురుషునిఁ జేర్కొనువాఁడను” అని మొదట నాలోచించినాఁడు. కావున భారతరూపమున నీతఁడు రచింపఁదలఁచికొనినది ప్రబంధమండలిగాని యొక్కకృతిమాత్రము కాదనుట స్పష్టమగుచున్నది. మొత్తముమీఁది

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సాత్యవతేయ సరాస్మతికా శ్రీవిభవాస్పదంబయిన చిత్తముతోడ ధర్మా ద్వైతసిద్ధిని భారతసంహితను దెనుంగుబాస రచించు చున్నను, అందలి యేఘట్టమున కాసుట్టము నొకప్రబంధముగాఁ జేయఁదలంచి నట్లు కనఁబడుచున్నది. విరాటపర్వ మొకప్రత్యేకప్రబంధమే యని యు, నిందలిలక్షణములే తేరువాతో ప్రబంధకవులకు మాగ్గదర్శకములైన వనియు మన మించుక పరిశీలనాదృష్టితోఁ జూచిన గోచర మగును. “హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకఞ్ఘోపేతింబు నానారసాభ్యుదయోల్లాసి” యని ప్రశంసించియే యున్నాఁడుగదా. ఏకధనుట్టు కాకఁగదా నొకవిధమగు వైవిధ్యము (unity of plot), పూర్వోత్తరసంసర్పము, నాయాపాత్రల స్వభావసంభావణాదికమం దౌచిత్యము, నీ మొదలగు గుణములను పాటించుచు రచించెనేగాని మూలగ్రంథమునందలి యసం దర్భములను దొలఁగింపక, భాషాంతరీకరణమును నుద్దేశముతో మూలాను సారముగ మాత్రమే యీతఁడు రచించియుండలేదు. కర్ణపర్వము చివరకూడ నీ ప్రబంధపదమునే యీతఁడు వాడియున్నాఁడు. కీచక వధ మొదలుగాఁగల రసవంతములైన యాయాఘట్టములకు రచనాకాళల మనుబట్టిప్రబంధములనియే పేరుపెట్టఁదలఁచినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టి ప్రబంధమండలి నపారకృపాపరతంత్రవృత్తిమైఁ బేర్చిన దేవదేవు నకుఁ బ్రీతిగ నిచ్చుటంజేసి యివి పుణ్యప్రబంధంబు లైనవి. ఇది యంతయు ననన్యసామాన్య కారణంబగు పరమధర్మప్రకారం బైనది. ఈభారతరచనావిషయము నెట్టి పూజ్యభావముల, నెట్టి భక్త్యావేశ మును, ఎట్టి కవితావేశమును, ఎట్టి జ్ఞానసంపత్తిని, ఎట్టి ధర్మపరత్వ మును, ఎట్టి యద్వైతభావనిరూఢత్వమును, ఎట్టి ముముక్షుత్వమును, ఎట్టి వైదికమార్గనిష్ఠమగు వర్తనమును, ఎట్టి మాతృభాషాభిమానమును, ఈ యవతారికామూలమున వ్యక్తముచేసినాఁడో పరికింపుఁడు. ఇట్టి

## ఆంధ్రభావత కవితా విమర్శనము

మహాపురుషుడైనాంధ్రదేశమున మఱియొక్కఁడు బయలుదేరిలేదనుట యతి శయోక్తి కానేరదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నిట్టి మహనీయగుణ సంపన్నుడగు కవి మఱియొక్కఁడు లేఁడనుట సాహసముకాదు. ఆంధ్ర భాషాసతిని స్వస్వరూపమున నిలిపి యుద్ధరించిన వారిలో నీతఁడగ్ర గణ్యుఁడని చెప్పవలసియున్నది. క్షోతనిమూలమున నాంధ్రవాఙ్మయము, ఆంధ్రభాష, ఆంధ్రదేశము, ఆంధ్రజనము—వేయేల, ఆంధ్ర త్వముననదే ధన్యత్వమును బొందుచున్నది. ఆంధ్రజాతీయ లక్షణముల సతిరమ్యముగా సందర్శనములముగాఁగఁబొందుపఱుచుచు నీభారత సంహితను ప్రబంధమండలిగా మార్చివేసినాఁడు. ఇట్టి యీ పుణ్యప్రబంధములను, “అప్రతిమకావ్యకవిత్వ మహావిభూతికిఁ” బట్టముకట్టి, కృతి నాథునిగాఁ జేసిన యాదేవునిసన్నిధిని బ్రకేంసించుటంజేసి యది తిక్కన కొక్కయారాధనవిశేషం బైనది. కావుననే నామాగ్నన చెప్పినట్లుగా మన్మంతపదములతో నా హరిహరనాథునిఁ బూజించినాఁడు. అనఁగా దీని నొక యారాధనవిశేషంబుగా తిక్కనార్యుఁడు తలంచుటచే మన్మంతపదము లావశ్యకములైనవనుట. ఈయచారమే గతానుగతికంబుగ నవలంబింపఁబడి యాంధ్రప్రబంధలక్షణమున కొకవిశేష లక్షణముగాఁ బరిణమించినది. తిక్కనకుఁ బూర్వమున మన్మంతములను వాడినవాడగు నన్నెచోడుఁడును కృతిపతియగు తన గురువునకును, పరమేశ్వరుఁడు మల్లికార్జునునకు నభేదవృత్తి గల్పించుకొని, యా పరమేశ్వరుని కక్షలనే యాతని యెదుట విన్నవించుచు నాతని నారాధింపఁ దలంచినవాడగుటచేతనే, యాతనికిని మన్మంతములను, సంబుద్ధ్యంతములు నావశ్యకములైనవి. కాని యాతఁ డావిషయమును బాగుగా వ్యక్తపఱుపలేదు. తిక్కనార్యుఁ డాయా కథాసందర్భముల నాయా పాత్ర మనోవృత్తులను, ఇంగితాకారములను, గూఢోద్దేశములను నెట్లు

## ఆంధ్ర భారత కవితావిమర్శనము

సువ్యక్తముగఁ జేయుచు రచించుచుండునో యట్లే యిచ్చుట తనభావములను, ఉద్దేశములను గూడ సువ్యక్తముచేయక విడువలేదు. ఆరాధన విశేషము గావున వ్యంగ్యంతము లావశ్యకములైననో, సంబుద్ధ్యంతములెందుకో చెప్పుచున్నాఁడు. తాను విన్నపంబునేయు తెఱంగుగా నాదేవు సంతస్సన్నిధిం గలిగించుకొని 'యమ్మహాకావ్యంబు సర్గంబు సంగతంబునేయు'నట. ఈ మహాకావ్యరచనా సందర్భమున హరిహర నాథుఁ డీతని కెప్పుడు ప్రత్యక్షులై యుండుననియే తలంపఁదగియున్నది. ఈతఁ డీరచనాసందర్భముననే కాదు, కేతన చెప్పినట్లుగా, 'చిత్తని త్యస్థితిశివుఁ డెవ్వఁడనిన వీఁడను నాలుకకుఁ దొడవైనవాఁడ' గదా. ఆదేవుని సంబోధించి "యమ్మహాకావ్యం"బు సర్గంబు సంగతంబుచేసెదనని చెప్పినాఁడు. 'భారతసంహిత' తాను రచింపఁబూను సందర్భమునకు 'మహాకావ్య' మైనది! సంహితార్థము వేదప్రతిపాదితాంశముదీనియందు సంగతంబై యుండినను, తిక్కనార్యుఁడు దీనిని మహాకావ్యముగనే యెంచియున్నాఁడు. కావుననే మొట్టమొదట "భవ్యకవితా వేకుండు కృష్ణద్వైపాయనుఁ డథిలోకహితనిష్ఠంబూని ధర్మాద్వైతస్థితి లేఖ్యంబైన యామ్నాయమును రచించె"నని చెప్పినాఁడు. వేదములు ఆలేఖ్యములు, శ్రుతులు. కాని యిది లేఖ్యంబైన యామ్నాయము. భవ్యకవితావేశముచే రచింపఁబడిన మహాకావ్యము. ఆ కావ్యము నాతఁడు యథామూలముగఁ దెనుఁగున రచింపఁదలంచుకొనెనా? లేదు. అందలి యర్థమును మాత్రము సంగతంబు చేసెననన్నాఁడు. కావున నిది భాషాంతరీకరణమును తిలంపుతో విమర్శింపఁబూనుట యుక్తముకాదు. ఈ మహాకావ్యమునందలి యర్థమును సంగతముచేయు సందర్భములోనే యీతనిప్రతిభావిశేషముచే నది ప్రబంధమండలిగా మఱినది. వ్యాసభారతము నీతఁడు ముక్కకు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ముక్కుగాఁ దెచ్చి తెనుఁగునఁజెట్టు పలంఠుకొనలేదు. దాని యర్థము మాత్రము సంగతంబుఁ జేయుచుఁ దన కవితాచాతుర్యమును జూపఁదలం చినాఁడు. కావుననే మూలముననుసరించి రఁచిపఁబడినదేయైనను ఈ భారత మొకవిభముగ స్వతంత్రగ్రంథమునంటిదేయై, యాంధ్రవాఙ్మయ లక్ష్మీ కమాల్యాంకకారంఁజై, తరువాతివాఙ్మయమున కంతకు మార్గదర్శకంఁజై వెలుఁగొందుచున్నది.

తిక్కనార్యుఁడు మహాకవిత్వదీక్షావిధి నొంది యీ భారతకృతులను గద్యములను, పద్యములనే రచింతునన్నాఁడు గాని యాతని తొలి రచనయగు నుత్తరరామాయణమువలె నిర్వచనముగా రచింపదొరఁకొనలేదు. అచ్చట నిర్వచనముగా రచించుట యొకగొప్ప విషయముగాఁ జెప్పుకొనెను గాని కాలక్రమమున నాతనిబుద్ధి, కళాప్రతిభలను వికాసమును బొందినపిదప నిట్టిస్వల్పనియమములను వాటింతుట యొకగొప్పతనముగాఁ దలంచినట్లు కనఁబడదు. ఉత్తరరామాయణ రచనాకాలమున నీతఁ డింకను కవితావిలాసములలోనే చిక్కుకొనియుండి యానందించుచు ప్రగల్భములఁ గొట్టుకొనుచుండెనేగాని, అతఁడు భారతరచనాకాలమునందువలె కవిత్వతత్త్వి నిరతిశయానుభవానందభరితాంశోకరణుఁడు కాలేదని యింతికుమార్వమే గమనించి యున్నాము. ఈ కవిత్వతత్త్వస్వరూపముబోధపడినంతనే బాహ్యోపంబరములు, బాహ్యానియమములును నీతనికి వెగఁజైతోఁచినవి. రామాయణమందలి యవతారికా విషయముల నీభారతావతారికావిషయములతోఁ బోల్చిచూచినచో తిక్కనార్యుని యనుభవపరిపాకము, బుద్ధిపరిణతి, కళాప్రతిభలకుఁగలిగిన నూతనవికాసము నెట్టివో మనకు స్పష్టమగును. అచ్చట నాతఁ డింకను బాహ్యోచారములకే చిక్కియుండెను. కవిత్వరచనలో చూపవలసిన చాతుర్యమును దానిలక్షణమునుగూర్చి చెప్పుటలోఁ గనఁబడిచినాఁడు. చూడుఁడు :



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ భూరి వివేక చిత్తులకుఁ బోలు ననం దలఁపన్, దశంబులన్  
సారథ మిచ్చు గంధవహుచంపమునం బ్రకటంబుచేసి యిం  
పారెడు పల్కలం బడయ నప్పలుకు ల్పరిగ్రుచ్చునట్లుగాఁ  
జేయప నేరఁగావలయుఁ జేసెద నేఁ గృతి యన్నవారికిన్.”

అని సుకవిలక్షణమును జెప్పి “కుకవుల్ ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగన్”  
అని కుకవినింద చేసినాఁడు. పిదప,

“తెలుఁగు కవిత్వము చెప్పం  
దలఁచిన కవి యర్థమునకుఁ దగియండెడు మా  
టలు గొని వకులుంబ్రాసం  
బులు నిలుపక యొగిని బులిమి పుచ్చుట చదురే.

“అలవడ సంస్కృత శబ్దము  
తెలుఁగు బడి విశేషణంబు లేటపడంగాఁ  
బలుకునెడ లింగ వచనం  
బులు భేదింపమికి మెచ్చబుఁజనఁగు కృతిన్.”

అని తెలుఁగుకవిత్వ మెట్లుండవలయునో నూచించినాఁడు. ఎట్టిపదము  
లెట్లుపయోగింపవలయునో తెలిపినాఁడు. పిదప తనకావ్యము సరస  
కవులను మెప్పింపవలయునటః

“ఎట్టికవికైనఁ దనకృతి యింపుఁ జెంపఁ  
జాలుఁ గావునఁ గావ్యంబు సరసులైన  
కవులచెవులకు నెక్కినఁగాని నమ్మఁ  
డెందుఁ బరిణతి గలుగు కవిశ్వరుండు.”



## ఆంధ్రభాగవత కవితా విమర్శనము

అని యిట్లు సత్కవీంద్రమాన్యమును దెలుపుచుండే దా నాయాదోషములను బరిహరించి సుముఖ నాపరించియే కవితచెప్పుచున్నానని నూచించినవాడైనను, తనకావ్య వితరుల మెప్పును బడయునా లేదా, యన సందేహము మాత్రము

“ఆపరితోషా ద్విరుషాం న సాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానం,  
బలవత్తే క్షీతానా మాత్మ న్యప్రత్యయం చేతిః.”

అని చెప్పిన కాళిదాసునికి ఎలెనే యీతినికిని కలుగకపోలేదు. తిక్కన భారతము రచించు నాటి కీకృతిమనిబంధనలన్నిటిని బాటింపవలయు ననెడిభావము నతిక్రమించినాడు. ఇతరులు తనకవిత్వమును జూచి యేమందుగో యను సందేహావస్థను దాటిపోయినాడు. ఆత్మవిశ్వాసము కుదిరినది. “అమలోదాత్తమనీవ నేనుభయకావ్యప్రాధి పాటిం చుళిల్పమునం బారగుడన్ గళావిచుడె” అను నాత్మకాఘాపరంబులగు వాక్యంబులను మాని,

“భారతసంహితః కెప్పగంటి నా పుట్టుకృతార్థతం బొదవె”  
“నా నేర్చినభంగిః కెప్పి వరణీయుడ నయ్యెద భక్తకోటికిఁ”  
“బాలస్వభావుడె”;  
“నాదు తుచ్చచిత్తమున” అని యిట్లతివినయాన నతుండై పలికినాడు. కాని “రచించు టొప్పు బుధసంతోషంబు నిండా రగన్”; “ఆంధ్రానలి మోదముం బొరయ” అనియు మహాకవిత్వదీక్షను బొంది కృతుల చెప్పెడననియుఁ కెప్పుటచే నాడంబరములేని యాత్మ మ్మాసమును గూడ వెంటనే వ్యక్తముచేయుచున్నాడు. ఇక్కడ భాగవతవిత్వదీక్షావిధిఁ బొంది పద్యముల గద్యములకొరచియిం చెడన్ చూతుల్” అనుదానికిని, తొలిగ్రంథమునఁకెప్పిన యీ పద్యములందఱి వామునకు నెంత వ్యత్యాస మున్నదో పరికింపుడు:

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“జాత్యము గామి నొప్పయినఁ సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్పఁవాక్యసాం  
గత్యము నేయుచో నయిన గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్ట దొ  
ర్లత్యము దోఁపఁ బ్రాసముప్రకారము వేఱగునక్షరంబులన్  
శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ నూరుల కివ్విధ మింపు చెంపదే.

“ వచనము లేకయు షర్ణన  
రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ బ్రాధులకుఁ గథా  
ప్రచయముఁ బద్యము లన పాం  
దుఁతలఁబుగఁ జెప్పు టార్య లొప్పిద మనరే.”

ఈ రామాయణమున నీతఁడు సుకవిస్తుతి, కుకవినింద మొద  
లగువానిమూలముగా వ్యక్తముచేసిన కవితాలక్షణమును బరిశీలించి  
చూచినచో నీతనిదృష్టి యప్పటి కింకను కవితాసతియొక్క బాహ్య  
స్వరూపముచేతను, బాహ్యవిలాసములచేతనే యాకృష్టంబయియుండిన  
దని స్పష్టమగును కవితనుగూర్చి చెప్పుచు, నెంత చెప్పినను పలుకులను  
సరిగ్రుచ్చునట్లుగాఁజేర్చుట, ప్రాంతవడ్డమాటలను బ్రయోగింపకుండుట,  
అర్థమానకుఁ దగియెడు మాటలను గ్రహించుట, ఎఱులను బ్రాసములను  
నిలుపక పులిమిపుచ్చుట, గద్యమును రచింపకుండుట, జాత్యముగామి  
సంస్కృతము నెచ్చటఁ జొనుపకుండుట, ఈరీతిగా కవితకు బాహ్యశరీరం  
బగు శబ్దములలక్షణమునుగూర్చియే ప్రసంగించెను గాని, కావ్యాత్మ  
గుణములనుగూర్చి యేమియు చెప్పినవాఁడుకాఁడు. భారతమున నీబా  
హ్యచారములనన్నిటిని, అనఁగా కుకవినింద, సుకవిస్తుతి, కవితాలక్షణ  
ప్రతిపాదనము మొదలగువానిని వదలివేసి, స్వప్నవృత్తాంతకథనముమూల  
ముగ మహాద్భుతము, నత్యంతపావనంబునగు నొకవిచిత్రనన్ని వేశమును  
గల్పించి, కాలిదాసు కాకుంఠలమున వాయుపథమున మారీచాశ్రమ

## ఆంధ్రభాష కవితా విమర్శనము

మనకుఁ గొంపోయినట్లే, హింద్యులొకమునకుఁ గొనిపోయినాఁడు. ఆక్కడ హరిహరనామచరితము వైష్ణవస్వరూపమును గోచరింపఁ జేసినట్లే యీ యవతారికయందే, కవిత్వలక్షణ మిట్టిది యని చెప్పక, కవితాతత్త్వస్వరూపమునే చూపినాఁడు. ఈ యవతారిక యందలి స్వప్నసృజితమును మన కన్నులముందర జరుగుచున్నట్లుగా నెంత రమ్యముగా వర్ణించిచూపినాఁడో అట్లే యీ గ్రంథమునందుఁ గూడ నెచ్చటచో జరుగు ప్రతివిషయమును గూడ నప్రతిమానంబగు తనప్రతి భాశక్తిచే మన కన్నులముందర జరుగుచున్న దానివలెనే చేయును. అతి స్వాభావికముగ వర్ణించుచుండును. ఈ స్వాభావికత, లేదా ప్రత్యక్షత (realism), అనునదే తిక్కనాద్యుని కవితామహత్త్వమునకు మూల కారణ మని చెప్పవలసియున్నది. అనన్యసామాన్య మగు నీ విశేషగుణమే తిక్కనాద్యుని విచిత్రవర్ణనానైపుణ్యము, మనో వృత్తివివరణశక్తి, సయ్యుక్తి కపాత్రోచిత సంభాషణాయోజనచతురత, కథావస్తుసంఘటనానైపుణ్యము, అప్రతిమానంబగు రసపోషణశక్తి, ఆంధ్రభాషాజాతీయప్రయోగనైపుణి, యీ మొదలగు విశేషగుణముల కన్నిటికిని మూలాధారంబై యున్నది. తరువాతిప్రబంధకవులకు మార్గ దర్శకుఁడే యైనను, వారివలె నత్యంతాతిశయోక్తులకును, కృత్రిమ భావములకును, సాంకేతిక (conventional) నియమములకును లోబడక, తనకవితాయం దంతటను స్వాభావికత్వగుణమునే వెలయించి నాఁడు. ఆఛార్యులన్నియు నీయవతారికాపతనమువలననే మనకు గోచ రించుచున్నవి. ఇంక తరువాతి భారతకథారచనయం దెట్లుగా విస్తరింపఁ జూచియున్నవో పరిశీలించి తెలిసికొందము గాక.

భారతాంధ్రీకరణము—తిక్కన

ఒక భాషలోనుండి మఱియొక భాషలోనికిఁ బరివర్తింపఁబడిన గ్రంథములను గూర్చి మనము విమర్శింపఁ బూనుకొనినపు డా మూల గ్రంథముయొక్క స్థితిగతులను గూర్చిపూడ కొంత తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకత కలుగుచుండును. వీలయినఁగా నా మూలగ్రంథముతో నీ భాషాంతరీకృత గ్రంథమును సరిపోల్చి చూచినఁగాని, యది మూల మునకు సరియగు భాషాంతరీకరణ మగునో, కాదో, అందలి కవి యభి ప్రాయములు, రసభావములు నీ భాషలోని కెట్లెంతవఱకుఁ దేఁబడి నవో, ఇందు మార్పులేమైనఁ జేయఁబడినవో, అట్లయిన నద్దానికిఁ గలకారణం బెద్దియో, మూలమును మక్కికిమక్కిగా భాషాంతరీకరిం చెనా, లేక యందలి కథామాత్రమును గ్రహించి స్వతంత్ర గ్రంథ ముగా రచింపఁగడంగెనా, మూలముకంటె పెంచుటయుఁ గుడించు టయుఁగలిగెనేని దానివలన గ్రంథప్రాశస్త్యము తఱిగెనా, లేక పెరిగెనా, కవిచేసిన మార్పులవలనఁగాని, యాతని భాషాంతరీకరణపద్ధతివలనఁ గాని, యాకవియొక్క ప్రతిభ, స్వాతంత్ర్యము, శక్తి యెచ్చట నేవిధ ముగా నెంతవఱకుఁ గనఁబడుచున్నది అను నీమొదలగు విషయములను క నుఁగొనుట కవకాశ ముండదు. అడుగడుగునకు నిది మూలగ్రంథమునందలి భావమేనా, లేక భాషాంతరకర్త తెచ్చిపెట్టినదా యను సందేహము కలుగుచునే యుండును. కావున తిక్కనాదుల ప్రతిభావిశేషము,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కవితాకళాచాతుర్యమును జెలిసికొనవలె నన్నచో మూలగ్రంథముతో నన్నిహితముగఁ బోల్చి చూడవలసిన యావశ్యకత కలుగుచున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమందు, ఆంధ్ర ముఖ్యముగా మొదటి యుగము నందు, బయలుదేరిన గ్రంథములన్నియు భాషాంతరీకృతములే. ఈ వాఙ్మయమునందు సుప్రసిద్ధులగు కవు లీభాషాంతరీకరణముమూలముగాఁ బ్రసిద్ధులైనవారే. ఆంధ్రభాషా వాగనుశాసనము, ఆంధ్ర కవి బ్రహ్మలే సంస్కృతభాషనుండి యెరువుతెచ్చిన యర్థముతో స్వీయ భాషాకన్య నలంకరింపఁజొచ్చిరి. అట్లైనను వీరు కవిబ్రహ్మలనియు, నబ్జాసనకల్పలనియునే నుతింపఁబడుచువచ్చిరి. వీరాడినమాట, పాడిన పాట, వ్రాసినవ్రాతము మీఱి వేఱొక్కటి చెప్పరాదను నియమము గూడ బయలుదేరినది. ఆంధ్రభాషాసతికి భారతకవులు పెట్టిన యెట్టి యలంకారము మఱి యెవ్వరును చెట్టలేకపోయి రనునది యెల్లయెడల సంగీకరింపఁబడిన విషయమే. ఇది యిట్లుగుటకుఁ గారణమేమి యని విచారించుచో, నాదికవులు, ముఖ్యముగా తిక్కనాదులు, మూలమగు సంస్కృతగ్రంథమందలి కథను ముక్కపముక్కుగా నెరువుతెచ్చి తెలుఁగులోఁ జెట్టి యాంధ్రభాషాకన్య కెరువుసొమ్ములు గూర్చినవారు గాక, యా సంస్కృత మూలఖనినుండి త్రవ్వి యెత్తిన బంగారమును దెచ్చికొని, యాత్మీయప్రతిభా మహాసముద్రమున నుష్కవిల్లి న యమూల్య భావరత్నములతోఁ బొదిగి యప్రతిమాన శోభావిరాజ మానంబులును, ననివంశపూర్వములు నగు దివ్యాభరణముల నొనర్చి యామె కలంకరించినవారని తెలియఁగలదు. కావున నీ భాషకుఁ బ్రథమాలంకారమగు భారతమునందలి రచనారామణీయకత్వమును పరిశీలించునపుడు, దీనికి మూలములోని బంగారమువలనఁ గలిగినశోభ యెట్టిదో,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అందుఁ బొదిగిన రత్నరాజముల యొక్కయు, నా కుందనపు పనిచేసిన భాషారసనాకారుని నిర్మాణనైపుణ్యము యొక్కయు దివ్యకాంతు లెట్టివో తెలిసికొనఁగలిగినచో, వీని సమ్మేళనమువలనఁ గలిగిన మహా వైభవముగదా యిది యచి మనము మహానందమును బొందుదుము. కుందనపు, పనివాని పనివానితనమును బయలుపడును. ఆంధ్రభారతరచనా కారుల నిర్మాణనైపుణ్యమును దెలుసుకొనవలెనన్నచో, శేషోయొకటి రెండుఘట్టములలోని రెండుమూడు మూలశ్లోకములను గ్రహించి వానిని వీ రెల్లు భాషాంతరీకరించి రని పరిశీలించుచు, సక్కడ నొక పదమున్న నీతఁ డొకపెద్దసమాసమును వేసి పెంచినాఁడు; లేదా మఱియొకచోట గుడించినాఁడని చెప్పి, మొత్తముమీఁద నిది మూలమునకు సరిగాఁ జేయఁబడినదికాదు - అని తేల్చినంతమాత్రమున నుపయోగ ముండదు. ఈ కవులకు మూలమునకు సరిగా భాషాంతరీకరించు నుద్దేశమే లేనపుడు, మూలమునందలి వ్యాసునిభావమును సరిగఁజెప్పిన వాఁడుకాఁ డీకవి యని నిందించుటలో నర్థ మేమున్నది? విమర్శకుని వృత్తధర్మము మాటినఁ గాని యీ కవితయందలి విశేషగుణములు బయలుపడవు. ఒకఘట్టమునైనను సంపూర్ణముగా మూలముతోఁ గ్రమముగా సరిపోల్చిచూచినఁగాని, కవిచాతుర్యమును గనిపెట్టలేము. ఒకచో నీ భాషాంతరీకర్త మూలములోని కథాంశములను వెనుకనున్న దానిని ముందు, ముందు దానిని వెనుకగా గ్రహించి కథావస్తువు నం దైక్య గుణమును (unity) సంపాదించుటకై యత్నింపవచ్చును. మూలమున నీరసఘట్టముల నతిరమ్యముగాఁ బ్రదర్శింపవచ్చును. మధ్య మధ్య నతికిన భావగర్భితములగు పదములచేతను, ఆకార వర్ణనలచేతను ఒకదృశ్యమును మనకండ్లయెదుట నడచుచున్నదానినిగాఁ జేయ సచ్చును. ఆయా కథాపురుషుల మనోవృత్తులను, భావవైఖరులను వర్ణిం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చుచు పా, త్రొచిత్వమును శాటించి సంభాషణావైఖరులను మార్చుచు, భావోద్బోధకంబులగు విశేషణములను జేర్చుచు, ఆకాశేంగితాదులను నూచించుచు, మూలమునందలి పాత్రలను నూతనజీవముతోఁ బ్రకాశించునట్లు ప్రవర్తించి, స్వభావోన్మీలనము విచిత్రముగా మూలమున కంటె గుణవత్తముగా (effectively) నొనర్పవచ్చును. అక్కడక్కడ సందర్భానుసారముగా నూతనములగు ప్రకృతివర్ణనలను, భావచ్ఛాయ వర్ణనలను, కిలహోషకవర్ణనలను, అవస్థాబోధకములగు వర్ణనలను, మనోవృత్తిప్రకాశకంబులగు వర్ణనలను (that reveal mental attitudes) జేర్చి కావ్యమునకు నూతనశోభ నాపాదింప వచ్చును. ఇట్టి నూత్న విషయములను గనిపెట్టి యీ కవుల ప్రతిభావిశేషమును, ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును భాషాంతరీకృత గ్రంథములనుండి విడిచిచూచి చూపవలె నన్నచో, మూలముతోఁ బోల్చిచూచినఁగాని సాధ్యము కాదనుట స్పష్టము.

ఇట్లు మూలముతోఁ బోల్చిచూచుట యావశ్యకమైనపు డీమూలగ్రంథప్రతు లనేకరీతుల భిన్నపాతములు కలవై యుండుటచే నేప్రతి నన్నయాదులు గ్రహించిలో తెలిసికొనుటయు నావశ్యకంబే యగు చున్నది. ప్రాచీనప్రతులను సరిపోల్చిచూచి యందు బహుసంఖ్యాకము లగు వానిలోఁ గనఁబడినపాతము ప్రాచీనపాతముగను, ప్రమాణముగను గ్రహింపఁదగియున్నది. బహుసంఖ్యాకములగు ప్రాచీనప్రతులలోని పాతమునకును వీరిభాషాంతరీకరణమునకును భేదము కనఁబడినపుడు కూడ నది వీరుచేసినమాఝో, కాక వీరికాలమున వీరికిదొరకిన మూల ప్రతిలో వీరి భాషాంతరీకరణమున కాధారములగు శ్లోకము లేవైన నున్నవేమో యను సందేహమును కలుగక మానదు. కావున భారతము యొక్క పరిశుద్ధముగు మూలగ్రంథపాత మేదైయుండును అను సమస్య

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యొకటి నిర్ధారణచేయఁబడవలసి యుండఁగా, నన్నయతిక్కనాదు లేమూలప్రతి ననుసరించి రచించినారు అను మఱియొక విషయ మాంధ్రభారత విమర్శకులు విచారింపవలసి వచ్చుచున్నది. అనఁగా నిప్పుడు మనకు లభించుచున్న సంస్కృత భారతప్రతులలో నేది నన్నయతిక్కనాదులు వారికాలమున గ్రహించినదానికి దగ్గఱగా నుండును అని ప్రశ్న. ఏలయన, నన్నయతిక్కనలనాఁటి వ్రాతప్రతి యేదియును మనకాలమున దొరకునని తలంచుట కవకాశము లేదు. ఇప్పుడు లభ్యమగుచున్న లిఖితప్రతులలో ప్రాచీనతమం బగునవి 500 సంవత్సరములక్రిందట నాగరాక్షరములలో వ్రాయఁబడిన వొకటి రెండు మాత్రము కలవు. తెలుఁగులిపిలో వ్రాయఁబడిన ప్రతులలో నంత ప్రాచీనములగునవి యున్నట్లు కనఁబడదు. ఈ మధ్య పూనాలోని భండార్కర్ పరిశోధనాలయము వారు దేశమున లభ్యములగు ప్రాచీన భారతప్రతుల నన్నిటిని సరిపాల్చిచూచి, భారతముయొక్క మూల పాఠం బేదియో నిర్ణయించి ప్రకటింపవలయునని యఖండప్రయత్నము నలుపుచున్నారు. వీరు ప్రకటించిన విరాటపర్వమునుబట్టి చూడఁగా నీ భారతప్రతులలోను త్తర దేశమునందలి ప్రతులకును, దక్షిణదేశమునందలి ప్రతులకును పాఠములలో విశేషవ్యత్యాసము కనఁబడుచుండుటచే, నీ భారతమున నుత్తర దేశపాఠము, దక్షిణదేశపాఠమునని యీనాఁడు రెండు పాఠము లేర్పడుచున్నట్లుగపడుచున్నది. ఒక్క విరాటపర్వవిషయము నఁ జూడగా నుత్తరదేశప్రతులలో 72 అధ్యాయములు, 2,272 శ్లోకములునుండ, దక్షిణదేశప్రతులలో 78 అధ్యాయములు, 3,494 శ్లోకములును గలవు. ఇం దేది ప్రాచీనమూలగ్రంథమునకు దగ్గఱగా నుండునో, ఏది తిక్కనార్యునిచే గ్రహింపఁబడినదో నిశ్చయించుటకూడ చిత్తగ్రాన విషయమే. చిరకాలమునుండి పవిత్రగ్రంథముగాఁ దలంపఁబడుచుండిన



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యీ భారతమువంటి గ్రంథములో, నాయాకాలములందు, దేశమున మతవిప్లవములు సంభవించినపుడు, కొంతయు తమతమ మతాభిప్రాయములకు భారతసంహితయందున్న వన్నచో గౌరవము కలుగు ననునుద్దేశముతో స్వీయమతానుకూలముగు గ్రంథమును కొంత చేర్చినఁ జేర్చి యుందురు గాని, సామాన్యముగా నున్న దానిని దీనివేయుట సంభవించునని తోచదు. కావుననే భాగతము కాలక్రమమునఁ జెరుగుచు జెరుగుచువచ్చి మహాభారతముగుట తటస్థించినదని పలువురు విమర్శకుల మతమైయున్నది. ఇట్లు వెచుకటికాలమునకుఁ బోయినకొలఁది భారతముయొక్క మూలస్వరూపము మనకు దగ్గఱగుచుండును. ఇందుకు నిదర్శనముగా ౬౦౦ సంవత్సరములనాటివని చెప్పఁబడిన ఉత్తరహిందూ దేశమునందలి వ్రాతప్రతులలోని యధ్యాయసంఖ్య, శ్లోకసంఖ్య దక్షిణ దేశప్రతులలోనివానికంటె తక్కువగాఁ గనఁబడుచున్నది. తక్కువ సంఖ్య గల యధ్యాయములు కల ప్రతులే ప్రాచీనములనుటకు మఱియొక నిదర్శన మేమనఁగా, నాదిపర్వమునందలి పర్వసంగ్రహపర్వమునందుఁ దెలుపఁబడిన సంఖ్యల కీసంఖ్యలే చేరువగా నుండుట. చాడుఁ, ఆదిపర్వమున పర్వసంగ్రహ పర్వమునందు ప్రతిపర్వమునందు యధ్యాయసంఖ్య, శ్లోకసంఖ్య తెలుపఁబడియున్నవి. అందు విరాట పర్వమున 67 అధ్యాయములును, 2,050 శ్లోకములును మాత్రమే యున్నట్లు తెలుపఁబడినది. విరాటపర్వమునుగూర్చి పర్వసంగ్రహపర్వమున నిట్లు గలదు:—

“ తతః పరం నిబోధేదం వైరాటం పర్వవిస్తరం  
విరాటనగరే గత్వా క్మకానే విపులాం శమీం  
దృష్ట్వా సన్నిదధుస్తత్ర పాండవా హ్యాయుధా న్యుత  
యత్ర ప్రవిశ్య నగరం ఛద్మనా న్యసంస్తుతే

## ఆంధ్ర భారత కవితావిమర్శనము

పాంచాలీం ప్రార్థయానస్య కామోపహతచేతసః  
దుష్టాత్మనో ఐధో యత్ర కీచకస్య వృకోదరాత్.

...      ...      ...      ...      ...  
...      ...      ...      ...      ...

చతుర్థ మేత ద్విపులం వై రాటం పర్వవర్ణితం  
అత్రాపి పరిసంఖ్యాతా అధ్యాయాః పరమర్షిణా  
సప్తవక్షి రథో పూర్ణా శ్లోకానా మపి మే శ్రుణు  
శ్లోకానాం ద్వే సహస్రేతు శ్లోకాః పంచాశ దేవతు. "

ఈ యధ్యాయ శ్లోకసంఖ్య యుత్తరదేశ దక్షిణదేశ ప్రతులన్నిటిలోనుగూడ నాదిపర్వమున నొక్కరీతినే యుండెనుగాని, మాయాప్రతులయందు ప్రక్షిప్తములుగాఁ జేర్పఁబడిన యధ్యాయముల సంఖ్యను జేర్చి యీ యాదిపర్వములోని సంఖ్యలను తదనుసారముగా నెవరు దిద్దియుండలేదు. ప్రక్షిప్తభాగములను జేర్చినవా రేకారణముచేతనో పర్వసంగ్రహపర్వమునందలి యధ్యాయసంఖ్యతోలికి పోయిరి. వాని నున్నట్లే యుంచిరి. ఈపర్వసంగ్రహపర్వము మూరొలభట్టుకాలమునాటికి, అనఁగా నేడవశతాబ్దమున కిట్లే మార్పులు లేక యున్నట్లే నమ్ముట కాధారము కలదని బృహలక్ష్మి పండితుఁడును, క్రిస్తుళకము 500 సంవత్సరముల కింకను పూర్వపుదే యైయుండునని హాప్కిన్స్ పండితుఁడు నాంతరంగిక నిదర్శనములనుబట్టి తేల్చియుండుటచే, భారతమునందలి యధ్యాయ శ్లోకసంఖ్య లాకాలమున నిట్లే యున్నవని నమ్మఁదగియున్నది. \* దీనినిబట్టి 5 అధ్యాయములు మాత్రమే ఎక్కువగాఁగల ఉత్తరదేశపు నాగరీగ్రంథపాఠమే పదువొకం డధ్యాయములు, 1,444 శ్లోకములు హెచ్చుగాఁ గనఁబడుచున్న దక్షిణదేశప్రతుల పాఠ

---

\* Hopkin's Great Epic: p. 398.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ముకంటె పర్వసంగ్రహపర్వమున చూచింపఁబడిన ప్రాచీనపాతమునకు దగ్గఱగా నుండునని తలంపఁచుచు. మఱియు నుత్తరదేశపు నాగరీ ప్రతులలోని యధ్యాయములలో ననవసర విభాగము కనఁబడుచున్నది. నుశర్మ ధీమునిచేఁ బట్టుకొని యాశ్విమేధానియాజ్ఞ చే విడువఁబడినను సందర్భమున, పట్టుకొనినట్లొ నొకయధ్యాయము ముగిసి, ధర్మజుని యాజ్ఞ చే విడువఁబడి భిన్నుఁడై వెడలిపోయె ననునది మఱియొక యధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడినది. ఈ విషయమంతయు నొక్క యధ్యాయమందుండుటయే సమంజసము గదా. ఇట్లే ఉత్తరాద్వైతసంభాషణము, ఆద్వైతము, ఉత్తరునికి ధ్యాయముచెప్పి సారధిగాఁ జేసికొనుట యను విషయముకూడ నొక్కయధ్యాయమునఁ జెప్పఁదగినది, రెండధ్యాయములఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లే మఱికొన్ని సందర్భములలోను నీయధ్యాయములు విభాగముచేయఁబడక, యొకే అధ్యాయముగానే కొన్నివ్రాత ప్రతులలోఁగూడ కనఁబడుటయేగాక, ప్రాచీనతమంబు లనుకొనుచున్న వ్రాతప్రతు లొకటి రెండిటిలో నీ పర్వసంగ్రహపర్వములోఁ జెప్పబడినరీతిని 67 అధ్యాయములే యుండుటచే నీప్రతులే మూలభారత గ్రంథమునకు దగ్గఱగా నున్నవిని నిర్ధారణచేయుట కవకాశము కలుగుచున్నది. విశేష మేమనఁగా, నుత్తరదేశపాతములోఁ బ్రక్షిప్తశ్లోకములు సుమారు 220 మాత్రమే చేరఁగా, దక్షిణదేశపాతములో ప్రక్షిప్తపద్యములు విశేషముగా ననఁగా సుమారు 1,400 శ్లోకములవఱకుఁ జేరిన ట్లగపడుచున్నది. కావున దక్షిణదేశపాతములో నుత్తరదేశపాతములో కంటె ప్రక్షిప్తపద్యము విశేషంబై యున్నట్లు తేలినది. ఇక దక్షిణదేశపాతముననే ప్రక్షిప్తపద్యములు విశేషం బగుటకుఁ గారణం బేమో, యివి యేకాలమునఁ జేరియుండునో యను విషయము విచారణీయ మగుచున్నది. తిక్కన విరాటపర్వము ఉత్తరదక్షిణ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పాతములకు భేదము గలిగినచోట్ల చాలవఱకు దక్షిణదేశపాతముతోడనే పొందికగలదిగాఁ గనఁబడుచున్నది. మఱియు నీతఁడు దక్షిణదేశమునం దలివాఁడే గావున నీ ప్రాంతములందలి ప్రతులనే యనుసరించి రచించి యుండుననియు తలంపవచ్చును. కాని కావ్యకళాదృష్టితో నీతఁడనేక సందర్భముల మూలకథను, అందలి పాత్రలస్వభావమును సందర్భానుకూలముగ మార్చి మూలమునందుకంటె రమ్యతరంబుగా రచించుట చేతను, నిట్టితఁడు కావ్యకళాదృష్టితోఁ జేసినమార్పు లాయాసందర్భముల నతిరమ్యములై యుండుటచేతను, నతని మార్పుల ననుసరించి ప్రాచీన పాతమునఁపఁ గొన్ని ప్రక్షిప్తభాగము లిటీవలికాలమున దక్షిణదేశప్రతులలోఁ జేర్పఁబడినవా యను సందేహము కలుగకపోదు. తిక్కనరచన యిప్పటి దక్షిణదేశపాతము ననుసరించినట్లే యుండినను, కొన్ని సందర్భములలో మాత్ర ము త్తరదేశపాతమునకు దగ్గఱగా నున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఉత్తరదేశప్రతులలోని పాతముతో భేదించిన కొన్ని సందర్భములలో దక్షిణదేశపాతమునకును, తిక్కనరచనకును దగ్గఱసంబంధమే కనఁబడుచున్నను, ఇచ్చటి మూలగ్రంథము పూర్వోత్తరసంబంధము లేక చికమకలుగా నుండును. ప్రాచీనపాతముతో నతుకని నూతన శ్లోకములు కొన్ని షుద్ధ్య చేర్పఁబడినట్లు గానవచ్చెడిని. ఈ కారణములచే, తిక్కనకు లభించిన మూలప్రతి కేవల మిప్పుడు మనకు లభించుచున్న దక్షిణదేశపాతముతోఁ గూడినదే కాదనియు, నది యిప్పటి యుత్తరదేశపాతమునకు కొంత దగ్గఱగా నుండెననియు, తిక్కన తరువాతికాలమునఁగూడ మూలగ్రంథములోఁ గొన్ని ప్రక్షిప్తభాగములు చేరెననియు, నందులోఁ గొన్నియైనను తిక్కనాద్యుని రచన ననుసరించి చేర్పఁబడినవై యుండుననియు నూహించుట కవికాళము కలుగుచున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తిక్కనార్యునకు లభించిన మూలగ్రంథప్రతి యిప్పుడు దక్షిణ దేశపాఠముగా గ్రహింపఁబడుచుండిన పాఠముగలది మాత్రమే కాదనుటకు నొకటిరెండు నిదర్శనముల నే విరాటపర్వమునుండి మాపవచ్చును. అందు పాండవులు విరటుని కొల్వ ప్రవేశించుటకు పూర్వము వేషయోజనసంహర్షమునఁ జేసినట్లుగాఁ గనఁబడుచున్న దుర్గాస్తుతి యొకటి:

“విరాటనగరం రమ్యం గచ్ఛ మానోయధిష్ఠిరః,  
ఆస్తువన్ మనసా దేహిం దుర్గాం త్రిభువనేశ్వరీం.”

ఇత్యాది దుర్గాస్తోత్ర రూపం బగు 35 శ్లోకములు గల యధ్యాయ మొకటి కొద్ది యుత్తరదేశ ప్రతులందును, దక్షిణదేశ ప్రతులలో పెక్కింటి యందును, కుంభఘోషాది ముద్రితప్రతులందును గానవచ్చుచున్నది. కాని యిది యాంధ్రభారతమునందుఁ లేక పోవుట తటస్థించుటచే నిది భాషాంతరీకరణకారుఁడు స్వతంత్రించి తెనిగించుట మానెనా, లేక యిది యాతఁడు గ్రహించిన మూలగ్రంథమున లేకుండేనా యను సందేహము కలుగకపోదు. కాని యీ దుర్గాస్తోత్రాధ్యాయము దక్షిణదేశప్రతులు కొన్నింటిలోను, ఉత్తరదేశ ప్రతులలో ముఖ్యముగా నతిప్రాచీనములని తలంపఁబడిన వానిలోను లేకుండుటచేతను, క్షేమేంద్రుని ‘భారతమంజరి’ యందుఁ గాని (IV-26-31), అమరచంద్రుని బాలభారతమందుఁగాని (IV-1-17) దీని ప్రశంస యేమియు లేకుండుటచేతను, ఆకాలమున కిది యింకను మూలగ్రంథమునఁ జేర లేదని తలంపఁబడినది. జానాపదీయమున నాదీప భాషలో రచింపఁబడిన భారతకథలోఁ గూడ నీ దుర్గాస్తోత్ర ప్రశంస యేమియు లేదు. ఇది పదియవ శతాబ్దమునాఁటిదిగా నిర్ణయింపఁబడుటంజేసి, మూడు పదియవ శతాబ్దమువఱకు భారతములో నీ దుర్గాస్తో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

త్రాధ్యాయము చేర లేదని నిశ్చయింపవచ్చును. తిక్కనకాలమునకుఁగూడ నిది మూలప్రతులలోఁ జేరకపోవుటచేతనే యాతఁడు దానివిషయ మాంధ్రభారతమున స్మరింపకయ్యుండును. కాని యిప్పుడు మనకు లభ్యమగుచున్న వ్రాతప్రతులను బట్టిగాని, దక్షిణదేశప్రతుల పాతము ననుసరించి ముద్రించినట్లుగాఁ దెలుపఁబడిన కుంభఘోషపు ముద్రిత ప్రతిని బట్టిగాని తిక్కనభారతమును సరిపోల్చిచూచినచో, నాంధ్రమున దుర్గాస్తవము లేకుండుటకు తిక్కనార్యుని యుచితజ్ఞతయో, లేక యాతనికి దుర్గాపూజావిషయమునఁ గల యనాదరమో కారణమని చెప్పవలసియుండెడిది. దీనినిబట్టి యాంధ్రభారతమును సంస్కృతమూలముతోఁ జోల్చిచూచి యాంధ్రభారతకవుల చాతుర్యమును, వారి ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును బయటికిఁ దీసి చూపవలె నన్నచో, కేవలము కుంభఘోషప్రతివంటి ముద్రితప్రతులపై నాధారపడుట యుక్తముగా నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది. అయితే ఈ ముద్రితగ్రంథము దుర్గాస్తవము మొదలగు నొకటి రెండు సందర్భములలో మాత్రమే యుత్తరదేశ ప్రతుల ననుసరించినను విశేషముగా దక్షిణదేశప్రతుల పాతమునే గ్రహించినట్లు చెప్పఁబడి యుండుటచే నించుక జాగరూకతతో మాత్రము పరిశీలింపవలసియున్నది. ఇట్లు తిక్కన దుర్గాస్తవరూపమగు ప్రక్షిప్తపాతము లేని భారతమూలగ్రంథమునే గ్రహించి యాంధ్రమున రచించినని చెప్పుట కవకాశము లేకపోలేదు. ఈ యధ్యాయము 14 వ శతాబ్దపుదైన యుత్తరదేశపు వ్రాతప్రతిలోఁగూడ లేకపోవుటచే, వంతకంటె నర్వాచీనకాలమునఁ జేర్పఁబడియుండునని తలంపవలసియున్నది.

భారతవ్యాఖ్యానములు కూడ నీ మూలగ్రంథనిర్ణయము విషయమునఁ గొంత తోడ్పడుచున్నవి. భారతవ్యాఖ్యానకర్తలు గ్రహించిన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మూలగ్రంథమును బట్టియు, వారిపూర్వాపర్యమునుబట్టియుఁ జూచి నచో, అర్వాచీన వ్యాఖ్యానకారునికిఁ దెలిసిన కొన్ని యధికపాతములు ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలకుఁ దెలిసినట్లగుపడుటలేదు. ఈ వ్యాఖ్యానము లలో నీలకంఠీయము విశేషప్రాచుర్యము కలదైయుండుటే గాక తక్కినవానికంటె నర్వాచీనమగుటచే దుర్గ్రాస్తవాధ్యాయము దీనియందు వ్యాఖ్యాతందై యుండ, తక్కిన వ్యాఖ్యానకర్తల కీయధ్యాయము విషయమే తెలియకుండినట్లగుపడుటచేతను, ఇది యిటీవలికాలమునఁ జేరుపఁబడినదే యనియు, నర్జునమిత్రుని కాలమున కింకను మూలమునఁ జేరలేదనియు నూహింపఁదగియున్నది.

కీచకుండు సుధేష్ణామందిరమున ద్రౌపదిని జూచి యామె యెవరని సుదేష్ణ నడిగి తెలుసుకొనుటకు యత్నింపక పూర్వమే ద్రౌపదితోఁ గొంత దీర్ఘసంభాషణము జరిపినట్లుగా సుమారిరువదిశ్లోకములు గల యధికపాతము కొన్ని యుత్తరదేశప్రతులలోను, చాలవఱకు దక్షిణదేశ ప్రతులలోను గూడఁ గనఁబడుచున్నది. కాని యుత్తరపాతశ్లోకములకును, దక్షిణపాతశ్లోకములకును మాత్రము కొంతభేదము కలదు. అట్లే యుత్తరగోగ్రహణ సందర్భమున నర్జునుని పరాక్రమమును వర్ణించుచు నింతకంటె నధికశ్లోకములతోఁగూడిన యధికపాతము మఱియొకటి కూడఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈ రెంటికినిగూడ నీలకంఠీయ వ్యాఖ్యానము కలదు. అర్జునమిత్రుని వ్యాఖ్యానములో మొదటిదాని ప్రశంసయే కలదు గాని రెండవదానినిగూర్చి లేదు. విషమపదవివరణ మను మఱియొకప్రాచీనవ్యాఖ్యానములో నీ రెంటినిగూర్చియును గూడ నేమియు ప్రశంసింపఁబడలేదు. అర్జునమిత్రుఁడు విషమపదవివరణము నచ్చటచ్చట ననువదించియుండుటచే (quote) నీతఁ డావ్యాఖ్యానము కంటె నర్వాచీనుఁడనియు, నీలకంఠుఁ డర్జునమిత్రు ననువదించుటచే



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నీతనికంటె నాతఁ డర్వాచీను డనియు తేలుచున్నది. ఇట్లతిప్రాచీన వ్యాఖ్యానమున నీ యధికపాతముల ప్రశంసయే లేకుండుటచే నివి తరువాతికాలపు ప్రక్షిప్తభాగములే యని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

ఇక నీ ప్రక్షిప్తభాగములకును తిక్కనార్కుని తెనిగింపునకును గల సంబంధమును విచారించుము. కీచకసుధేష్ఠాసంవాదాధ్యాయమున కథాసన్నివేశముననే దక్షిణపాతమునకు నుత్తరపాతమునకు భేద మగ పడుచున్నది. ఈ భేదసందర్భమున తిక్కన తెలుఁగు రచన ఉత్తరదేశమునందలి ప్రతులలో ప్రాచీనప్రతులని చెప్పఁబడిన వానియందలి పాతమునకు, అనఁగా బందార్కురు పరిశోధనాలయమువారు ప్రాచీనమాలపాతముగా గ్రహించిన పాతమునకే, సరిపోవుచున్నట్లున్నది. అందిట్లు గలదు:—

“తథా చరన్తీం పాంచాలీం సుధేష్ఠాయా నివేశనే,  
నేనాపతి ర్విరాటస్య దదర్శ జలజాననాం.

తాం దృష్ట్వా దేవగర్భాభాం చరన్తీం దేవతా మివ,  
కీచకః కామయామాస కామబాణప్రసేడితః.

స తు కామాగ్నిసంతప్తః సుధేష్ఠా మభివోగతః,  
ప్రహసన్ నివ నేనానీ రిదం వచన మబ్రవీత్.

నేయం పురా జాతు మయేహ దృష్టా,  
కా దేవరూపా హృదయంగమా శుభా.”

సుధేష్ఠయింటిలో ద్రౌపదిని జూచి కామమోహితుడై కీచకుఁ డిట్లాసుధేష్ఠ నడిగి, యామె యేమియు నుత్తరము చెప్పకుండుటచేఁ గాఁబోలు,



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“గతః సుదేష్టా మభిమన్త్రిత్య కీచకః  
తత స్సమభ్యేత్య సరాధిపాత్మజాం,  
ఉవాచ కృష్ణా మభిసాంత్యయంస్తదా-”

సుదేష్టయొద్దనుండి ద్రౌపదియొద్దకుఁ బోయి యామెతో సాంత్య సవచనములు పలుకఁచొడంగెను. ఇట్లు కీచకుఁడు ద్రౌపదితో మాట్లాడిన సందర్భముననే, ‘కాత్వం కస్యాసి కల్యాణి కుతోవా త్వం వరాననే’ అనునది మొదలుగాఁగల 21 శ్లోకముల యధికపాఠము కనఁబడుచున్నది. ద్రౌపదికీచకుల సంవాదరూపముగు నీ శ్లోకము లీ సందర్భమును బట్టి ప్రక్షిప్తములుగా నెన్నవలసిన పనియే లేదు గాని, ప్రాచీనములగు నుత్తరదేశీప్రతులలోను, దక్షిణదేశీప్రతులలోనుగూడ నివి బొత్తుగాఁ గానరాకుండుటయు, నీ సందర్భమున వేఱుశ్లోకములు మఱికొన్ని దక్షిణదేశీప్రతులలోఁ గానవచ్చుటయును దట్టిస్థించుటచే నవియు నివియుఁగూడ సందర్భానుసారముగాఁ దరువాతఁ జేర్పఁబడి నవే యని తలంపవలసివచ్చుచున్నది. ఉత్తరదేశీపాఠమున నిట్లుండఁగా, దక్షిణదేశీప్రతులలోను, అందు నొక మద్రాసు తెలుఁగుప్రతిలోను గూడ కీచకుఁడు ముందు సుదేష్టయొద్దకుఁ బోయి యామెను ద్రౌపదిని గూర్చి యడుగకయే, సరాసరి ద్రౌపదియొద్దకే పోయి యామెనే నీ వెవరని యడిగి యామెతో దీర్ఘ భాషణము సలిపిన ట్లున్నది. అంతే గాక, కీచకుఁడు ప్రవాసమునుండి యప్పుడే తిరిగివచ్చినట్లుకూడ చెప్పఁ బడినది. ఇది యుత్తరదేశీ ప్రతులలో లేదు.

“తస్మిన్ వర్షే గతప్రాయే ప్రవాసా దాగతస్తదా  
కీచకోనామ మాత్స్యస్య క్యాలో నిత్యం భృశం ప్రియః.

\* \* \* \* \*

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

తథా చరంతీం పాంచాలీం సుధేష్టాయా నివేశనే

\* \* \* \* \*

కీచకః కామయామాస కామబాణ ప్రపీడితః  
 స తాం సైరంద్రవేషేణ వసన్తీం రాజవేశ్మిని  
 ఉపగ మ్యానవద్యాంగీం పాంచాలీ మిద మ్బ్రవీత్  
 కాసి త్వం చారుసర్వాంగి శ్యామా దేవి కృశోదరి  
 మన్యేత్వాం దేవలోకాచ్చ చ్యుతాంతరాం యదృచ్ఛయా.

\* \* \* \* \*

దాస స్త వాహం పృథుతామ్రలోచనే  
 వశానుగో వారణభేలగామిని,  
 కన్దర్పబాణాభిహతో స్మృనిందితే  
 ఖగో వసన్తే ష్వివ పుష్పమూర్ఛితః. ”

\* \* \* \* \*

\* \* \* \* \*

అహం హి కాన్తనే త్వదధీనజీవితః  
 త్వయావియుక్తో న చిరం జిజీవిషే ”

ఇట్లు 15 శ్లోకములు గల యధికపాఠ మున్నది. ఇందు కీచకుడు మొదట సుదేష్టయొద్దకుఁ బోవుట, ఆమె నడుగుట, ఆమె నభిమంత్రించి ద్రౌపదియొద్దకు పోవుట—ఈ విషయ మేమియు నిందు గానరాదు. కాని తిక్కన తెలుఁగురచన యెట్లున్నదో, ఎంతరమ్యతరంబుగనున్నదో, ఆ సందర్భమున నాయాపాత్రల స్వభావపోషణ మెంతచక్కగాఁ జేసినాఁడో, ఆ గ్రంథము నామూలాగ్రముగఁ జదివి యానందింపవలసినదే. ఇక్కడ ముఖ్యవిషయ మేమనఁగా, తిక్కనరచన యుత్తరదేశ.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ప్రతులచే నూచింపఁబడిన ప్రాచీనమూలగ్రంథమునకే చేరువగా నుండి నది గాని దక్షిణదేశప్రతులపాఠమున కేమియు సంబంధింపకున్నది. ఏలయనఁగా, కీచకుఁడు “తనయప్పసుదేవుడు మ్రొక్కంజను వాఁడదేవి కనతి మారంబున నున్న ద్రుపదరాజనందనం గనుంగొని” అని నుదేవుడు మ్రొక్కుటకుఁగా నామె మందిరమునకుఁ బోయెననియు, నాసం దర్భమున నామెయొద్దనున్న ద్రౌపదిని జూచెననియు తిక్కన చెప్పినాఁడు. కీచకుఁడు నుదేవుడు మ్రొక్కుటకుఁగా నామెయొద్దకుఁ బోయెనని చెప్పుటలోఁ గల యుద్దేశకల్పనము (motive) తిక్కన తెచ్చిపెట్టినది గాని యుత్తరదేశపాఠములోఁగాని, దక్షిణపాఠమునఁ గాని లేనేలేదు. “తథా చరన్తి పాంచాలీం సుదేష్టయా నివేశనే” అనిమాత్రమే ప్రాచీనప్రతులలో నున్నది. తిక్కన మూలములలో లేని యాయుద్దేశకల్పన మెందులకుఁ జేసినాఁడని విచారించినచో, నింతకాల మునుండి—అనఁగా సుమారు 10, 11 నెలలనుండి ద్రౌపది సుదేష్టయింట నుండఁగా నీతఁ డింతకాలమునుండి చూడక, యింక పాండవులయజ్ఞాత వాసకాల మొకపక్షము దినములుమాత్రమే కొఱవడియుండు సమయ ముననే యీతఁడెట్లు చూచుట తటస్థించినది. అను సందేహమును బాపుటకే యై యుండునని మన మాహింపవచ్చును. ఏలయనఁగా, తఱచుగా నీమెను చూచుటకు వచ్చుచున్నవాఁడైనచో ద్రౌపది నిది వఱకే చూచియుండును. అట్లుగాక యీమెను చూచి చిరకాలమై యుండును కనుకనే ఇంతకాలమునుండియు నీతఁడు బహుశః డిశిలేక యుండును, యప్పుం జూచి యీమెకు మ్రొక్కిపోవఁగా వచ్చినాఁడు—అనఁగా నీతఁ డింతకాలమునుండి ప్రవాసమునం దుండెను— అని తిక్కన నూచనమాత్రము చేసినాడు. అట్లు గానిచో, నీతఁ డీదిన మున ప్రత్యేకముగా మ్రొక్కంజనుటలో విశేషము కనఁబడదు. దీనిని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

జూచియే గావలయు, దక్షిణదేశప్రతులు కొన్నింటిలో “తస్మిన్ ప్రాంతే గతప్రాంతే ప్రవాసాదాగతస్తదా” అని యాతఁడు ప్రవాసమునుండి వచ్చినాఁడని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది కాని, తిక్కన కల్పించిన “మొక్కంజను” నుద్దేశమును గూర్చి చెప్పఁబడలేదు. ఉత్తరదేశ ప్రతులలో లేనేలేని యీ ప్రవాసవిషయము తిక్కన చేసిన నూచనను బట్టియే దక్షిణదేశప్రతులలోఁ జేర్చఁబడియుండును. తిక్కన యీ నూచనను చేయుటకు వేరు కారణముకూడ కలదు. ఉత్తరదేశప్రతులతో విరటుఁడు జీమూతుఁడను మల్లునితో మొదట కీచకుని పోరించి నట్లును, కీచకుఁ డోడిపోఁగా తరువాత భీముఁడు వానితో పోరి చంపి వేసినట్లును జెప్పఁబడినది. తిక్కన మల్లునితోఁ గీచకుని పోరించుట యుక్తము కాదని తలంచి, విరటుని యాస్థానములోని మల్లు లెవ్వరు నాతనితోఁ బోరి నొల్లకుండుటచే విరటుని యుత్సాహము సన్నగిలు చుండుటనుజూచి ధర్మజుఁడు భీమునిగూర్చి తెలుపఁగా, విరటుఁడాతనిఁ బిలిపించి మల్లునితోఁ బోరించినట్లు చెప్పినాఁడు. మూలములో నున్న రీతిగా కీచకుఁడు పోరికుండుటకుఁ గారణముగా నాతఁ డాసమయమున మార లేడనియు, కావుననే యింతకాలము నుండియు నుద్దేశ్యమందిరమున కాతఁడు రా లేదనియు, నిష్పాదూరినుండివచ్చినాఁడు గనుకనే నుద్దేశ్యకు మొక్కంజనువాఁడై యామెమందిరమునకుఁ బోవుటతటస్థించినదనియు తెలియఁజేయుచున్నాఁడు. ఇట్టియుద్దేశకల్పనముచే తిక్కనార్కుఁడు రెండర్థములను సాధించినవాఁడైనాఁడు.

పిదప కందర్పదర్పగోచరుండగు కీచకుండు.....దాని దెసం దగిలినదృష్టి యెట్టుకేనిం దిగిచికొని వచ్చి యద్దేవిం బ్రణమిల్లెను.. అప్పుడామె చిరకాలమై తనను జూడవచ్చినవా డగుటచే నాతమ్ము నాదరించి కాంచనపీతంబు పెట్టించి ప్రేమతో సంభావించుచుండ,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నీతఁడు పాంచాలిం జూపి యామె యెవరని యడుగఁగా, నా సుదేష్టయ నీతని వైఖరి గనిపెట్టి కీచకుని మాటలు గీటునం బుచ్చి యొందుపలుకులు జరిపినట్లుగా తిక్కన వర్ణించినాఁడు. ఇది యెంత సందర్భానుసారముగను, స్వభావప్రకటనకంటె నున్నదో గమనింపుఁడు. ఉత్తర దేశప్రతులలో నైనను,

“గతి సుధేష్టా మభిమన్త్ర్య కీచకః”

అనియె గలదు గాని యామె యొందుపలుకుల జరుపుట యనునది లేదు. దక్షిణదేశప్రతులలో నీతఁడు సుధేష్టయొద్దకుఁ బోయి నట్లే లేదు.

“స తాం సైరంధ్రివేషేణవసంతీం రాజవేశ్మిని,  
ఉపగమ్యానవద్యాంగీం పాంచాలీ మిద మబ్రవీత్.”

అనియె కలదు. దీనినిబట్టి తిక్కన ఉత్తరదేశప్రతుల పాఠమునే యనుసరించి, యాసందర్భమును మూలమునకంటె రమ్యతరంబుగా రచించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అనఁగా నీతనికాలమున నీతఁడు గ్రహించినప్రతి యిప్పుడు మన ముత్తరదేశపాఠ మనుకొనుచున్న దానికే దగ్గఱగా నుండియుండునని తోచుచున్నదనుట. ఇంకను దక్షిణదేశప్రతులలోఁ గనబడుచు నుత్తరదేశప్రతులలోఁ గానరాని కీచకోత్పత్తిప్రకరణ మొకటి తిక్కన బొత్తిగా వదలివేసినాఁడు. ఇదియు బహుశః తిక్కనకాలమునకు మూలగ్రంథములోఁ జేరియుండలేదేమో. ధర్మరాజాదులు పూర్వము పన్నుకొని విరటునికి సహాయులై సుశర్మతోఁ బోరినట్లుగా దక్షిణోత్తరదేశప్రతులలోఁ గొన్నిటిలో నుండ, తిక్కన దాని ననుసరింపక, ధర్మరాజాదులు మఱియొక చోట యుద్ధము చేయుచున్నట్లును, విరటుఁడు సుశర్మచే పట్టుపడిన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పీమ్మట ధర్మజాఁడు భీముని కద్దానిఁ జూపి విరటుని విడిపింపుమని చెప్పి పంపినట్లును రచించినాఁడు. ఇది ప్రాచీన మూలపాఠము ననుసరించి యుండుటచే తిక్కన దానినే యనుసరించినట్లు కనబడుచున్నది.

వీనినిబట్టి చూడఁగా తిక్కననాఁటి మూలగ్రంథప్రతి యుత్తర దేశ ప్రతులలో ప్రాచీనములగు వానికిఁ జేరువగా నుండుననియు, తిక్కనకాలమునకు పిదపనుగూడ ననేకవిధములగు ప్రక్షిప్తభాగములు చేరియుండుననియు నూహింపఁదగియున్నది. ఈ ఉత్తరదేశపు ప్రతులలో కంటే దక్షిణదేశప్రతులలో, ముఖ్యముగా తెలుగుప్రతులలోగూడ ప్రక్షిప్తభాగములు విశేషముగాఁ జేరియుండుటకు కావ్యశాస్త్రస్థితి (from artistic point of view) తిక్కనార్యుఁ డచ్చటచ్చట చేసిన మార్పులు కూడ కొంతకారణమై యుండుననియు నూహింపఁదగి యున్నది. మూలగ్రంథమునకును తిక్కన తెలుగు రచనకును గల సామ్యమున, భేదమును గూర్చి మఱికొంత విచారించుటకు పూర్వము విరాటపర్వమును మొత్తముగా గ్రహించి యందలి కథాసంవిధాన విషయమున తిక్కనార్యుఁడు మూలమున కెట్లు మెఱుగువెట్టెనో యిందుక పరిశీలించుము.

### విరాటపర్వ కథ - అందలివస్తైక్యము

విరాటపర్వము తెనుఁగున నైదాశ్వాసముల గ్రంథముగా తిక్కన రచించినాఁడు. పర్వసంగ్రహపర్వమునగూడ నైదుపర్వములే చెప్పబడియున్నవి. కాని కథాసంవిధానములోని యేర్పాటులో కొంతభేదమున్నది. ఆదిపర్వమున నీ పర్వములను గూర్చి యిట్లు చెప్పబడియున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ఆరణ్యేయం తతః పర్వం వై రాజ్యం తదనంతరం,  
పాండవనాం ప్రజేశ్యేన్ద్ర సమయస్య చ పాలనం.  
కీలకానాం వర్ణః పర్వ పర్వగో గ్రహాం తతః,  
అభిమన్యోశ్చ వై రాజ్యాః పర్వ వై వాహికం స్మృతం.”

ఇది యిట్లుండ వనపర్వములోని తుది యధ్యాయము కొన్ని దక్షిణ దేశపు వ్రాతప్రతులలోను, కొన్ని ముద్రితప్రతులలోను గూడ విరాట పర్వమునకు ముందు, అనగా నీ పర్వములో మొదటి యధ్యాయముగాఁ జేర్చబడియున్నది. పర్వసంగ్రహపర్వము దీనిని వనపర్వభాగముగానే చెప్పియుండుటచే (I-2-202) వనపర్వము చివరనే యుండవలసినది. గాన లూడర్స్ (Luders) పండితుఁడు మొదలగు కొందఱిది ప్రక్షిప్తమై యుండునని తలంచుచున్నారు. కాని యిందలి విషయములు ధర్మ దేవతాసమాగమము, వరదానము మొదలగునవి తరువాతికథ కత్యంతావశ్యకము లగుటచే నిది తరువాతి కాలమునఁ జేర్చబడియుండక వన పర్వాంతర్భాగంబై యుండు ననుటకు సందేహము లేదు. ఇది దక్షిణదేశ ప్రతులలో విరాటపర్వాదిని జేర్చబడుటకుఁ దగిన కారణము కనఁబడుటలేదు. కాని తిక్కన తనరచన నీ పర్వముతోడనే ప్రారంభించినాఁడు గావున నరణ్యపర్వవిషయ మించుక యిందు తడవియుండును. క్రొత్తగా నొక గ్రంథమధ్యమునఁ బ్రారంభించి రచింప మొదలిడిన వానికిఁ బూర్వవిషయమునుగూర్చి కొంత చెప్పుట స్వాభావికము. ఇట్లు పూర్వోత్తర సందర్భములను గలుపుటకుఁగా తిక్కన యరణ్యపర్వవిషయమును గొంత యిచ్చటఁ దలపెట్టియుండ, దీనిని జూచి దక్షిణదేశ ప్రతులలో నాయారణ్యపర్వభాగమును విరాటపర్వాదిని తరువాత నెవరైనఁ జేర్చియుండురాయని సందేహము. ఇంక పూర్వపర్వ



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనలు

ములందలి కథకును దనగ్రంథమునకు నెక్కడనైన భేదము కలిగిన కలుగ వచ్చుననియు, భారతకథ జగత్ప్రసిద్ధమైనది గావున నింతకంటె పూర్వ పర్యాయము క్తి నేయునెడలఁ దానేమియు యత్నము చేయఁదలంచు కొనలేదనియు, నాయాకథాసందర్భమును బట్టియు, జౌచిత్యమును బట్టియు, కావ్యకళాదృష్టితోఁ జూచినపు డా వశ్యకములని తనకుఁ దోచిన మార్పుల నొనర్చి యాయా సందర్భములకు “వలసినట్లు చెప్ప వలసియుండు”ననియు ముందే తనరచనావిధానక్రమమును మన కెఱుక పఱచియున్నాఁడు.

“కథ జగత్ప్రసిద్ధిగావున పూర్వప  
ర్యాయము క్తి నేయునట్టి యెడల  
యత్న మించుకంత యైనను ఎలవదు  
వలసినట్లు చెప్ప వచ్చియుండు.”

దీనికిఁ దగినట్లుగనే హృదయాహ్లాది, యూర్జితకథోపేతంబునగు నీ నాలవపర్వము నొకప్రబంధముగాఁ జేయుటకై యిందలి యైదా శ్వాసములకథలో వస్త్రైక్యము నెట్లు సాధించినాఁడో చూడుఁడు. మూలములో మొదటిది పాండవప్రవేశపర్వము. రెండవది సమయపాలనపర్వము, మూడవది కీచకవధ పర్వముగాఁ జెప్పబడినది. కాని తిక్కన కీచకుని వధను రెండవయాశ్వాసముననే చేర్చి ముందు మల్లనితోడి యుద్ధముమూలముగా భీముని మల్లయుద్ధచాతుర్యమును మనకు వర్ణించి రుచిచూపి, రాజోవు కీచకసంహార మంత రహస్యప్రకారముగ జరుపుట యీతనికి సుసాధ్యమేయని మన మనుకొనునట్లు చేసి నాఁడు. మొత్తముమీఁద నీరెండవ యాశ్వాసము భీముని పరాక్రమమును వర్ణించు నాశ్వాసము. ఇందు భీముడే నాయకుఁడు. ఈ విషయ



## కృష్ణభారత కవితా విమర్శనము

మాను మనకుఁ దెలుపనెంచినవాఁడువలెనే తిక్కన యీ యాశ్వాసాంతమున కీచకవధానంతరము ద్రౌపదిచే నాశ్రయి నిట్లు స్తుతింపఁజేసినాఁడు :  
తిలకింపుఁడు—

“ చూడఁ దుష్టోయ మెచ్చ సంస్తుతియొనర్ప  
నాతరందె నీయుత్తమనాయకత్వ  
మెఱిగి నినుఁగొనియాడ నే నెంతదాన  
మహితవిస్మయానందనిర్మగ్న నైతి.”

ఇట్లీకీచకవధ ఘట్టమునకు భీముని నాయకునిగాఁ జేసి శృంగారవీరరసముల కంగాంగిభావము కల్పించి యనేకవిధములగు నూతన ఐర్వీ నలఁజేర్చి యీ కథ నొకచక్కని ప్రబంధముగా రచించినాఁడు. మూలమున మహాకీచకులవధ కూడ కీచకవధపర్వముననె చేరియుండ తిక్కన యద్దానిని మూడవయాశ్వాసమునఁ జేర్చుట యీరెండవయాశ్వాసమున వస్త్రైక్యమును గూర్చుటకే యైయుండును. మూడవ యాశ్వాసము కీచకునివధ కారణముగాఁ గలిగిన సన్నిహితఫలములను, నసన్నిహితఫలములను గూర్చి తెలిపుచున్నది. ఆ విషయమునే, సూచ్యార్థమూచనగా, నుత్తరాంకార్థమును పూర్వార్థముననే నూచించురీతిని—నూచించుచు జనమేజయునిచే నిట్లడిగించినాఁడు:—

“ అనిన విని కీచకుఁడు చ  
చ్చిన పిమ్మటఁ బుట్టునవ్వి కేషము లెల్లఁ  
వినువేడ్కకు మన మలరెడు  
ననఘా యేర్పడఁగఁ జెప్పుమనుటయుఁ బ్రీతికై.”

దీనినిబట్టి మూడవ యాశ్వాసమున కీచకవధ కారణముగాఁ బుట్టిన వికేషము లేవో వర్ణింపఁబడినవని తెలియుచున్నది. మొదట

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యుపకీచకులవధ కీచకవధమూలమునఁ గలిగినదేగదా. ఇక్కడ యొక విశేష మేమనఁగా, కీచకుఁడగ్రాతమునఁ జంపఁబడఁగా నుపకులు మొదలగువారందఱు తెల్ల వారినపిదప వచ్చిచూచి యాతనికి దర్శనంస్కారము చేయఁదలంచి, ద్రౌపదినిగూడ నాతనితోఁ దుదముఁ నీడ్చికొనిపోయి రనియు, నా ప్రాతఃకాలసమయముననే భీముఁడుకుల వధ గావించె ననియు నుండఁగా, తిక్కనార్యుఁ డద్దాని : యుపకీచకుల వధయుఁ దెల్ల వాగక పూర్వమే, చీకటిలోనే జరిగినట్లుగా వర్ణించినవాఁడైనను, ఈ యుపకీచకవధవృత్తాంతమును తరువాతి యాశ్వాసమునకుఁ ద్రోసివేయుట కీచకుని నధ కారణముగాఁ బుట్టిన విషయముల నన్నిటి నొక్కయాశ్వాసమునవే చెప్పి కథాగమనమున నొకవిధముగు క్రమమును నూచించుటకే యని తలంపవలయును. మూడవ యాశ్వాసమున నీకీచకవధ వృత్తాంతభాగమునకును గోగ్రహణవృత్తాంతభాగమునకు నెట్లు సంధి, పాండికఁగూర్చినాఁడో పరికింపుఁడు. సంస్కృతమూలమునను ప్రాచీనమని తలంపఁబడుచున్న యుత్తరదేశప్రతుల పాఠమున నీ పాండిక కనఁబడదు. కీచకవధ వృత్తాంతము దేశముల వ్యాపింపఁగా దుర్యోధనునిచారు లావార్త నాతనికిఁ దెలిపిరనిమాత్రమే ప్రాచీనమూలపాఠమునఁ గలదు. దానిపై కీచకుని మరణమువలన విరటునికిఁ గలిగిన నిస్సహాయత్వమును దెలిసికొని సుశర్మ యాతనివలన నింతకుఁ బూర్వము తాను బొందిన పరాభవములకుఁగాను పగఁ దీర్చుకొనఁదలంచినవాఁడై, తాను విరటుని పై నెత్తిపోవుదునని చెప్పఁగాఁ దుర్యోధనుఁ డంగీకరించిన ట్లున్నది. ఇట్లుత్తరదేశప్రతులలో గోగ్రహణప్రయత్నమునకు సుశర్మయే కారకుఁ డగుచున్నాఁడు. కాని, దీనిమూలమున దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నన్వేషించి బయలుపఱుప నుద్దేశించిన ట్లెంతమాత్రమును గనఁబడదు.

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

పాండవులకథకును గోగ్రహణకథకును సన్నిహిత సంబంధ మెక్కడ కల్పింపబడలేదు. కాని తిక్కన యీ సందర్భము నెంత చక్కగాఁ జేయవచ్చునో గుర్తించినాఁడు. దుర్యోధనుఁడు కీచకవధ వృత్తాంత మును విని యంచొక గూఢార్థమును గ్రహించినట్లుగాఁ దెలిపినాఁడు.

గీ. “ ఇవ్విధంబునఁ దమతమయెఱుఁగుతెఱుఁగు  
లందఱును జెప్ప విని కురునందనుండు  
దగ విచారించి కార్యంబు తెగువఁ గాంచి  
యెలమి వారలఁ గనుఁగొని యిట్లు లనియె.

గీ. “ సింహబలుఁడు భీమనేనుండు శల్యుండు  
హలధరుఁడు సమానబలమువార  
లొండొరులను గెలుచు నుత్సాహమును గల  
రుద్రతులును బాహుయుద్ధపరులు.

క. “ ఈ నలువుర భుజశక్తుల  
తో నెనయఁగఁ జాలునట్టి దోర్బల మెందుం  
గానము గావున వీరల  
లోనన యొండొరుల కని గెలుపు సమకూరున్.

ఉ. “ తక్కినవార లాతనికి దవ్వఁచోటలవారు వాయుజం  
దొక్కఁడ యింక సింహబలునుద్ధతి మాన్చిన మాన్పువాఁ డతఁ  
డక్కడ నిల్చెఁ గావలయు నాసతి ద్రౌపది గాఁగ నోపు వే  
టొక్కరుఁ డాజిఁ గీచకుల నోర్వఁగఁజాలమి మీ రెఱుంగరే.

క. “ గంధర్వులను నెపంబున  
సంధతమన గూఢవృత్తి ననిలసుతుఁడు గ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ర్యాంధ మతి మైన సూతున

బాంధవముగఁ జంపెఁ గాక పరులకు వశమే.

వ. “పితామహుఁ డుపదేశించిన లక్షణంబు లద్దేశంబునం గలిగి యుండు నని విందు. పాండవులు ప్రచ్ఛన్నవేషులై విరటుప్రహల వసియించినవారు గావలయు.”

నని యిట్లు పాండవులు విరటుప్రహల నుండుటను దుర్యోధనుఁడే నిశ్చయించి, విరటుం డెప్పుడు ప్రతిభటుండయి భంగించుచుండుఁ గావున నతనిపయి నెత్తిపోయిన ధర్మతనయుండును, దమ్ములు నడ్డపడం బు తెంతురనియు, నయ్యవసరంబున సమయభంగంబు నెప్పి వారలం గ్రమ్మఱం బండ్రెండు సంవత్సరంబులు వనవాసంబు నలుపఁ బుచ్చు వచ్చుననియు, మత్స్య పతి సమస్తవస్తువులును జూఱకొనవచ్చుననియు, నెల్లభంగుల నప్పటి కదియొ కార్యంబని దుర్యోధనుఁడే కార్యనిశ్చయము చేసినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఈ యాహ, కార్యనిశ్చయము దుర్యోధనుఁడు చేసినట్లు ప్రాచీనమూలప్రతులలో గాని, యుత్తరదేశప్రతులలోఁగాని లేదు. దక్షిణదేశ ప్రతులలో మాత్రమే కలదు. ఈ దక్షిణ దేశప్రతులలోనైనను, “పితామహుం డుపదేశించినలక్షణము” ఇత్యాది తిక్కన వచనములోని యర్థము, అనఁగా దుర్యోధనుని యాహను సూచించుభాగ మొక్కతెలుఁగుప్రతులలోనే గానవచ్చుచున్నది. తిక్కన దక్షిణదేశప్రతులలోఁ గూడ లేదు. దీనినిబట్టి యీ ప్రక్షిప్త భాగములు క్రమక్రమముగాఁ జేర్పఁబడుచువచ్చిన ట్లుహింపఁదగి యున్నది. తిక్కన రచన ననుసరించియే దక్షిణదేశప్రతులలో దుర్యోధనుఁడీయాహ చేసినట్లుగా నున్న భాగ మొక కాలమునఁ జేర్పఁబడఁగా, మఱికొంతకాలమునకు తిక్కనభాగములో మఱియొకవిషయము విడిచి పెట్టఁబడియుండుటను జూచి తెలుఁగుప్రతిలో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ పితామహేన యే చోక్తాః దేశస్యచ జనస్యచ,  
గుణాన్తే మత్స్యరాష్ట్రేషు బహుశోపి మయా క్రుతాః.

విరాటనగరే రమ్యే పాండవా శృన్నచారిణః,  
నివసన్తి పురే రమ్యే తత్ర యాత్రా విధీయతాం.”

అను శ్లోకములు కూడ నెవరిచేతనో చేర్పబడినవి. అట్లు గానిచో నొక్కతెలుగుప్రతిలో మాత్రమే యీ శ్లోకములు కనబడుచు తక్కిన దక్షిణదేశప్రతులలోఁ గానరాకుండుటకుఁ గారణ మగపడదు. తెలుగుమూలప్రతిలో నున్నదానికే తిక్కన భాషాంతరీ కరణము చేపినాఁడన్నచో, తిక్కనకాలమునకే మూలప్రతిలో నీ భాగ మిట్లే యుండియుండవలసినదిగదా. అట్లే యైనచో నుత్తరదేశ ప్రతులలో నొక్కదానిలోనైన పీనినిపాలిన శ్లోకములు గానరాకుండుటే గాక, దక్షిణదేశప్రతులలోఁ గూడ నిన్నిభిన్నపాతము లేర్పడుటకుఁ గారణ మగపడదు.

ఇట్లుపకీచకుల ఐదయు, పాండవుల యునికినిగూర్చి దుశ్యోధనునియూహయు, విరటునిపై నెత్తిపోవువిషయమున నిశ్చయమును, దానిమూలముగా జరిగినదక్షిణగోగ్రహణము, నివియన్నియు రెండవ యాశ్వాసమున “ కీచకుండు చచ్చిన పిమ్మటఁ బుట్టిన విశేషములే” యగుచున్నవి. మూడవ యాశ్వాసమునఁగూడ మొదట నుపకీచకులఁ జంపిన వాడును తుదకు దక్షిణగోగ్రహణ సందర్భమున శత్రువుచేఁ జిక్కిన విరటుని విడిపించి సుశర్మను ప్రాణావళివ్వనిగఁ జేసినవాడు నగు భీముఁడే ప్రధాననాయకుఁ డగుచున్నాఁడు. భీమునిచేఁ జిక్కిన సుశర్మను సపరివారంబుగా విడిపించి యుధిష్ఠరుండు విరటాదులతోఁగూడి యాయుధరంగమును జూచుచు చంద్రికా సుందరంబగు నొక్కనైకత

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

స్థలమున నారాత్రి పుచ్చెనని చెప్పుచు నాదినచిర్యతో నాయాశ్వాసమును తిక్కన ముగించినాడు. మూడవయాశ్వాస మిట్లు భీముడు నాయకుడుగాఁ గలఁచి దక్షిణగోగ్రహణముతో ముగియుచున్నది. మఱియు నజ్ఞాతవాసమున జరిగిన భీముని కీచకవధనుబట్టి దుర్యోధనుడు చేసిన యూహమాలముగా, నై వాశ్వాసములుగల యీపర్వమునందలి మొదటి రెండాశ్వాసములకును, అర్జునుడు నాయకుడుగాఁ గలిగిన తుదిరెండాశ్వాసములకును నీమూడవయాశ్వాస మొకవిధమగు సంధిని గూర్చు కొలికి (link) వలె నున్నది. అంత జనమేజయుడు మఱునాటి వృత్తాంతమును జెప్పుచునుటయు, నామఱునాటి నూర్యోదయకాలమున నే జరిగిన వృత్తాంతముతో నాల్గవయాశ్వాసము ప్రారంభింపఁబడినది. ఇందు త్తరగోగ్రహణమే ముఖ్యాంశము. అర్జునుడు నాయకుడు. ఉత్తరగోగ్రహణము, అర్జునునిచే వానిహేతుణమును మాత్రమే వర్ణించి గోగ్రహణకథాకథన మాత్రముచే నీ యాశ్వాసమున వస్త్రైక్యమును సాధించినాడు. యుద్ధప్రారంభము మాత్రము సూచింపఁబడినది. దేవతలు, పాండురాజు అర్జునుని యుద్ధమును జూచువేడుకతో వచ్చి యాకాశమున నిలిచియున్నట్లు వర్ణింపఁబడినది. ఇట్లు సన్నాహమంతయు నిందుఁ జేయఁబడినను యుద్ధముమాత్ర మైదవయాశ్వాసమున వర్ణింపఁబడినది. ఈ దేవతల యాగమన ముత్తరదేశీయప్రతుల పాఠములోఁగాని, దక్షిణదేశపాఠములోఁగాని యిచ్చట లేదు. కొంతయుద్ధము జరిగినపిదప, అనఁగా నర్జునుడు కర్ణ, ద్రోణ, ద్రోణపుత్ర, కృపాదులతోఁ జేసినయుద్ధ మైనపిదప, భీష్మునితో యుద్ధము చేయుబోవు సందర్భమున జరిగినట్లుగా నొకప్రత్యేకాధ్యాయములో వర్ణింపఁబడినది. అచ్చట భీష్మునితో నర్జునుడుచేయు యుద్ధమును జూచుటకే దేవతలందఱు వచ్చినట్లు చెప్పఁబడినది. కాని తిక్కనార్జునుడు యుద్ధప్రారంభమునకుఁ బూర్వముననే

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ అరుదుగ నిట్లు లొక్కనికి నంతబలంబునకుం మహోగ్రసం  
గర మగుడుం మనం బతులకాతుక మొంది కనుంగొనకొ సురే  
శ్వరుడు సుదర్శనం బనఁ బ్రకంసకు నెక్కువిమాన మెక్కి యం  
బరగతి వచ్చె దేవమునిపంక్తులు సిద్ధగణంబుఁ గొల్వఁగాక.”

అని దేవతలయాగమనమును గూర్చి చెప్పుటయే గాక, స్వర్గమున  
మన్న రాజులును, జక్రపెద్దులునుగూడ వచ్చిరనియు, నందు

“ పాండుమహీపాలుం డా  
ఖండలు చేరువున పెద్దగద్దెయ నమరీ  
మండలి వీచోపులిడఁగ  
మండి కనుంగొనుచునుండె నుజ్వలభంగిన్.”

అని పాండురాజుగూడ వచ్చి కనుంగొను చున్నట్లుగాఁ దెలిపి  
యున్నాఁడు. ఈ పాండురాజుగమన ముత్తరదేశప్రతులపాతముననే  
గాక దక్షిణదేశప్రతులలోఁగూడ కానరాదు. కాని ప్రాచ్యలిఖితపుస్త  
కాలయమున బ్రౌన్ దొరగారిచే సంపాదితమగు తెలుఁగు లిపిలోచున్న  
సంస్కృత భారతప్రతిలో మాత్రము కనఁబడుచున్నది. ఇది తిక్కనా  
ర్యుని రచనమబట్టి చేర్పఁబడియుండు ననుటకు సందేహము కనఁబడదు.  
పనులు పట్టువడుటచే నర్జునునకు కారవసేనతోఁ గలిగిన యుద్ధము,  
దానిఫలితముగా నర్జునునివిజయము, పాండవులు బయలువడుట, దానిఫలి  
తముగా సుత్తరావివాహము, నివి యన్నియు నైదవయాశ్వాసమున  
వర్ణింపఁబడినవి. ఇట్టిపర్వమును వివాహముతో మంగళాంతముగఁ  
జేయుచు, తిక్కనామాత్యుఁ డీ పర్వమునందలి పాండవుల యజ్ఞాత  
వాసకథ నైదాశ్వాసములుగ విభాగించి మూలమునకంటె రమ్యతరం  
బగునటుల పూర్వోత్తరసందర్భానుకూలముగ సమకూర్చి రచించుటలోఁ  
దనయసమాసకళాచాతుర్యమును జూపియున్నాఁడు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

విదాశ్వాసముల యీ ప్రబంధమునందలి కథకంతకును (సామాన్యులుగా భారతకథకంతకునువలె) ద్రౌపదియే — ఆమె కజ్ఞాతవాస శుచియుమునఁ గలిగిన పరాభవంబై — మూలకారణంబగుటచే, నావిషయమును మొట్టమొదటనే నూచ్యార్థనూచనగా నూచించువాఁడు వోలె,

‘ మహిత సముజ్వలాకృతులు మానధనుల్ జనమాన్యులంగనా

సహితముగాఁగ నేమిగతి సమ్యగుపాయ నిగూఢవృత్తిమై

యహితుల కప్రభేద్యమగు నాపదుమూఁడగునేడు మర్పితా

మహాలు చరించి రంతయుఁ గ్రమంబున నాకెఱుంగఁగ జెప్పుమా.

జనమేజయుఁ డడిగినట్లు చెప్పినాఁడు.

ఇంతే గాక యీ పద్యమునం దీ విరాటపర్వ గ్రంథముచే నాధింపవలసియున్న “పాండవు లజ్ఞాతవాసదీక్ష నెట్లు గడపి, తమ హుటను నెగ్గించుకొనియుందురు” అను సమస్యగూడ నూచింపఁబడి యున్నది. పాండవు లొకరు నిద్దరు కారు, ఐదుగురు. వీరు సామాన్యులు కారు, మహితసముజ్వలాకృతులు. వీరి యాకారము, తేజస్సును బట్టియే నూచినవా రెవరైన వారిని గుర్తింపవచ్చును. మఱియు నెట్లో రహస్యముగ నెవ్వరియొద్దనో చేరి కాలము గడపుకొందు రనుట కైనను వీరు మానధనులు, జనమాన్యులు. మఱియు వీరంగ నాసహితులు గూడనై యుండిరి. ఐదుగురు పురుషులు, నొకస్త్రీయుఁ గలసియుండి నచో వీ రెట్టిమాటువేషముల నున్నను, ఇట్టి విపరీతసంబంధము పాండవులకుఁ దక్క నితరులకు లేదు గావున, వీరి రహస్యము బయలుపడ గూడ నుండుట సాధ్యము కాదు. కావున నహితుల కప్రభేద్యమగు నాపదుమూఁడగు నేడు గడచుట మఱింతదుర్ఘటము. ఇట్టిన్ని చిక్కులతోఁ గూడుటచే దుర్ఘటమైన యీ యజ్ఞాతవాసము నెట్లు గడపి బయలు



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వడిలి యనునదే యీ పర్వమునందలి ముఖ్యవిషయము. ఆ సమస్యనే యీపద్యమున తిక్కనార్యుఁడు నూచించినాఁడు. ఇందలి చిక్కులకుఁ ద్రౌపదియే ముఖ్యకారణంబనియు నూచించినాఁడు. పాండవులను గూర్చిన యీ విశేషములు గానిఁ వారంగనాసహితులగుట గాని యుత్తరదేశప్రతులలో లేవు. అందు

“ కథం విరాటనగరే మమ పూర్వపితామహః,

అజ్ఞాతవాస ముషితాః దుర్యోధనభయార్దితాః.”

అని మాత్రమే కలదు. అక్కడ దుర్యోధనునివలనైన భయమే జనమేజయుని బాధించినట్లు కనబడుచున్నది గాని, “మహితసముజ్వలకృతులు మానధనులు, జనమాన్యులు” నగు పాండవులు బయలుపడకుండఁగా నజ్ఞాతవాసకాలము నెట్లు గడపియుందురా యను సందేహము కలిగినట్లు లేదు. కొన్ని దక్షిణదేశప్రతులలో ద్రౌపదీప్రళంసమాత్రము కలదు. దుష్టులవలన నీమె కెట్టి బాధయులేకుండ, వీరల నీ యజ్ఞాతవాసకాలమున బయలుపెట్టి మరల నరణ్యవాసమునకుఁ బంపునుద్దేశముతో దుర్యోధనుఁడు చేయుప్రయత్నములచే నెట్టిబాధయుఁ బొరయుకుండ, నెట్లహితుల కప్రభేద్యమగు నీ పదుమూడగు నేఁడు చరించిరి అని ప్రశ్న. దానికి వెంటనే ప్రత్యుత్తరముగాఁ బండ్రెండవయేటి కడ పటఁ “దమకు ధర్మదేవతా సమాగమం బయినఁ దత్ప్రసాదంబున నజ్ఞాతవాసంబునకు భంగంబు గాకుండ వరంబు ఐడసి” అని తెలుపుచు తిక్కన యరణ్యవాసాంతమున జరిగిన కథ నించుక తడవినాఁడు. ఇట్టి ప్రశ్న మూలముగా ముందుకథను నూచించుచు, వెనుకటికథనుగూర్చి యిం చుక జ్ఞాపకముచేయుట కవకాశము కల్పించుకొనినాఁడు. ఈ తిక్కన రచననుబట్టియే దక్షిణదేశప్రతులలో నంగనాసహితేత్యాది విశేషణము లెక్కియుండవచ్చును.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఈ విరాటపర్వమున ద్రౌపదీపరాభవమునకు తిక్కన ప్రాధాన్యము నిచ్చినాడనుట నిశ్చయము. కన్నడభాషారచితంబగు పంపకవి కన్నడ భారతమునఁ గీచకునిగూర్చిన వృత్తాంతమే లేదు. భీముఁడు మల్లయ్యధములూ దుర్యోధనుని మల్లుఁడగు విషఖర్పరుఁ డనువానిని జంపుటచే దుర్యోధనునికి పాండవావాసమును గూర్చి యనుమానము కలిగినట్లుగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాని యీ కీచకవధ ఘట్టమును సందర్భానుసారములగు మార్పులతో నత్యంతరమ్యముగాఁ జేసి యొక ప్రబంధముగా రచించినాఁడు తిక్కన. కావున దక్షిణదేశప్రతులలోఁ జేరిన ప్రక్షిప్తభాగములకు తిక్కన రచనలే మూలములై యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. తిక్కన యేమి చెప్పినను, దేనిని వర్ణించినను, పూర్వోత్తర సందర్భము, పాండిక, జౌచిత్యమును పాటింపక చేయఁడు. ఈ త్తరదక్షిణదేశప్రతుల పాతములు భేదించినచోట దక్షిణదేశప్రతులలో తిక్కనరచనలను బోలిన భాగములు కనుపట్టు స్థలములం దిట్టిపాండిక, పూర్వోత్తర సందర్భము లేక మూలము తికమకగా నున్నట్లగపడుచున్నది. ఇందుకుఁ గథానుసారముగాఁ గొన్ని సందర్భములను పరిశీలింతము.

### పాండవ ప్రవేశము

యుధిష్ఠరుఁడు విరాటనగరమున, దాను ప్రవర్తించు రీతిని గూర్చి తెలుపుచు

“కంకో నామ ద్విజో భూత్వా  
మతాక్షః ప్రియదేవినః”

అని ద్విజుఁడైన ప్రవేశింతు నన్నట్లు బందార్కరు పరిశోధనా-  
లయమువా రాదరించిన పాతమునఁ గలదు. ఇం దెచ్చటనుకూడ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నీతఁడు యతిగాఁ గాని, పరివ్రాజకుఁడుగాఁ గాని కనఁబడఁడు. కాని దక్షిణదేశప్రతులలో

“ సభాస్తానో భవిష్యామి విరాటస్యేతి మే మతిః

(తస్య రాజ్ఞో మహాత్మనః-పాఠాంతర ము)

కంకో నామ బ్రువా నోహం మతాక్షః సాధుదేవితా

వైమూర్యాన్ కా చనా న్దాస్తాన్ స్ఫాటికాన్ రాజతానపి ”

\*       \*       \*       \*       \*       \*

\*       \*       \*       \*       \*       \*

దేవిష్యామి యథాకామం సవిహారో భవిష్యతి.”

అని యుత్తరదేశప్రతులతో పోలికగల నాలుగైదు శ్లోకముల తరువాత మరల

“కంకో నామ్నా పరివ్రాట్చ విరాటస్య సభాసదః

జ్యోతిషే శకునజ్ఞానే నిమిత్తే చాక్షకాళలే

బ్రాహ్మే వేదే మి యాధీతే వేదాజ్ఞేషు చ సర్వశః

ధర్మకామార్థమోక్షేషు నీతికాన్త్రేషు పారగః

పృష్టోహం కథయిష్యామి రాజ్ఞః ప్రేయతమం వచః

విరాటనగరే ఛన్న ఏవం యుక్తః సదా వనే.”

అని మఱి నాలుగు శ్లోకములు కలవు. ఇవి యుత్తరదేశప్రతులలోఁ గాని, బందార్కరు పరిశోధనాలయపు పాఠమునఁగాని లేవు. మొదట నొకసారి ‘కంకోనామ, ద్విజోభూత్వా’ అని ఉత్తరదేశప్రతులలోనున్న ప్రాచీనతరంబగు పాఠమునకు మరల ‘కంకోనామ పరివ్రాట్చ’ ఇత్యాదిశ్లోకములను జేర్చినవారు పైదానిని ‘కంకోనామ బ్రువానోహం’ అని దిద్దినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈ రెండవసారి చేర్చఁ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పక్షి యుగాఁ గనఁజూచుచున్న శ్లోకార్థము తిక్కనాద్యుఁడు “సన్యాసి జేషుచున రాజన్యనిగని” అని రచించిన భాగముతో పరిపూర్ణమున్నది. ద్వితీయఁడుగానైన ధర్మజుని తిక్కనయే సన్యాసిగా ముందు చేసినాఁడో, లేక అంతకు పూర్వమే యాతఁడు పరివ్రాట్టినాఁడో నిశ్చయిండుట కష్టమే యైనను, సంస్కృతమూలము కొన్నిచోట్ల పూర్వోత్తరసందర్భము లేక చెప్పినదేమరల చెప్పినట్లుండుటచే, ధర్మజుఁడు మొదటనే జనగా తెలుఁగుభారతమున సన్యాసియై, పిదపనే కొన్ని సంస్కృత ప్రతులలోఁ బరివ్రాట్టుగ నయ్యెనేమో యని సంశేపము కలుగుచున్నది. పిదప వేషయోజన విషయ ముత్తరదేశపాఠములో నేమియు లేదు. అస్త్రములను శిమివృక్షమునఁ బెట్టిన పిదప,

“ ఆ జగ్ము ర్నగరాభ్యాశేం పార్ధాః శత్రునిబర్హణాః,  
జయో జయంతో విజయో జయత్యేనో జయద్భులః,  
ఇతి గుహ్యోని నామాని తేషాం చక్రే యుధిష్ఠిరః.”

అనిపాత్రమే కలదు. దక్షిణదేశప్రతులలో కృతాంజలియై ధర్మదేవతను స్తుతించినపిదప,

“స వై ద్విజాతి స్తరుణః త్రి దండభృత్  
కమండలాష్ఠీవధరో వ్యజాయత,  
సుర క్తమాంజివృవరాంబరః శిభీ  
పవిత్రపాణి ర్దదృశే త చాద్భుతం”.

“తతో విరాటం ప్రథమం యుధిష్ఠిరో  
పదర్య దూరా త్సుసమృద్ధతేజసం.”

అని యిట్లు ధర్మజునకు పరివ్రాజకరూపం బలవడినట్లును, విరాటుని దూరముననుండి శిభిలో నున్నవానిగా నాతఁడు చూచెననియు.

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

చైతన్యబడినపిదప సభావర్జనము చెందు చూడడు శ్లోకములలోఁ జేయఁ బడినది. కాని తిక్కన సులభముగా తేల్చివేసినాఁడు. పాండవాగ్రజు నకు నున్నయునికిని సన్న్యాసిరూపం బలవడి ధాతుపటదండకమం డలకలితచూర్తి యయ్యె నని చెప్పినాఁడు. ఇంతే కాక, “వారివారి కయ్యైవేషముల కనుగుణములగు నాభరణాదులు సన్నిహితంబు లగు బతు సంప్రసిద్ధి యెల్ల వారిం గలయం గనుంగొని క్రమంబున నొంటిమైఁ జనుచుండిని నియోగించి, దైవయోగంబున విరాటుండు వెడలివచ్చి బయలికొలు విచ్చుటంజేసి తదాస్థానంబు చేరంబోయె” ననియు రచించుటచే తక్కినవారి విషయము మూలములో లేనిదానిని సందర్భోచితముగా గ్రహించి విరుటుని దర్శన మంత సులభముగా నగుటకుఁ గారణముం బేర్కొనినవాఁడైనాఁడు. ఇట్టి స్వల్పవిషయములను సందర్భానుకూలముగ నా యా పాత్రల యల్పకృత్యములను (minute actions), హావభావాదులనుగూడ వర్ణించుచుండుటచేతనే తిక్కన కవితకు స్వాభావికతాగుణము విశేషముగా నబ్బినది. తక్కిన పాండవులకు వారివారివేషములకుఁ దగిన యాభరణాదులు సన్నిహితము లగుటను గూర్చి మూలములో నేమియు లేదు. కావుననే స్వభావసందర్భానుకూలముగ తిక్కనచేసినమార్పులను జూచి, ప్రాచీనప్రతుల పాతము నకు విశేష భేద మగపడకుండునట్లుగా నచ్చటచ్చట కొన్నికొన్ని శ్లోకములనుమాత్రమే తరువాతివా రెవరో చేర్చియుందురని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది. విరుటుని సభకు ప్రవేశించినపు డాతఁడు

“న చ ద్విజోయం భవితా నరోత్తమః

పతిః పృథివ్యా ఇతి మే మనోగతం.”

అని యన్నట్లు ప్రాచీనపాతము. దక్షిణదేశప్రతులపాతములో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“స తేన పూర్వం జయతాం భవా నివా  
ద్వితీయా నోక్తా భిముఖః కృతాంజలిః.”

అని ద్వితీయా యనికలదు. పిదప ధర్మజాడు తననుగూర్చి చెప్పు  
నప్పుడుకూడ

“ద్వితీయో వ్రతేనాస్మి నచ స్వభావతః ప్రభో  
కంకోహి నామ్నా విషయం తనాగతః  
వ్రతీ ద్వితీయః స్వకృతేన కర్మణా.”

అనిద్వితీయః యని మాత్రమే చెప్పుకొనిన ట్లున్నది. తిక్కన

“ద్వితీయాడఁ గురువిషయజానుడఁ  
సుజనప్రియుడైన ధర్మగుతుసముడఁ బరి  
వ్రజనాశ్రమకలితుండఁ  
మజవల్లభయోగ్య బహువిసోదకఁ డెవఁడు”

అని మొదట తానువర్ణించినదాని కనుకూలముగా నానందాచార్యుని  
రూపమును గూర్చి నొక్కిచెప్పుచున్నవాడువలె నున్నాడు. ఇట్లు  
తమ దక్షిణపాతములో మొదట కంకోనామ ‘పరివ్రాట్’ అని  
యున్నను, తరువాత దానినిగూర్చి చెప్పబడలేదు.

సత్యమును పలుకుట విషయములో

“శృతంచ శీలంచ కులంచ శంసమే,

సత్యప్రతిజ్ఞా హి భవంతి సాధవః.”

అని దక్షిణదేశప్రతులలోఁ గలదు. బం. పరి. వారిప్రతిలో సత్యము  
పలుకుటనుగూర్చి యేమియు లేదు. తిక్కన యెంత గడుసుదనముగా  
పలికించినాఁడో చూడుఁడు : అన్నరవవరాగ్రణి కయ్యతిముఖ్యుఁ  
డి ట్లునియెనట :

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ఉన్నరూపు పలుకు నన్నరు లెక్కడఁ  
గలరు తోచినట్లు పలుకు పలుక  
నైనచంద మయ్యె నంతయు కా కంత  
పట్ట చూడఁగలరె యెట్టివారు.”

అని మందహాసము చేయుచు, మఱియు

“ నానావిధ భూతమయము

మే నతిచంచలము మనము మెయికొని నిక్కం  
జేనరునకు చెల్లింపం

గా నగు సత్యంబు నడపు క్రమ మ ట్లుండెన్.”

కొన్ని దక్షిణదేశ ప్రతులలో గానవచ్చు

ఏవం బ్రువాణం తమువాచ పార్థివం

యుధిష్ఠిరో ధర్మ నుపేక్ష్య చాసకృత్,

సత్యం నహః కో న్యిహ వత్తు ముత్సహేత్—”

ఇత్యాదివాక్యములు తిక్కన యనుసరించినప్రతిలో నున్నవేమో  
యని యనుకున్నను, తిక్కనరచన గుణవత్తరముగా నున్న దనుటకు  
సందేహము లేదు. “అని మందహాసంబునేయుదు”; “అనుచు మత్స్యమహీ  
వల్లభు నవలోకించి” ఇత్యాద్యభినయనూచనలచే సంభాషణకు స్వాభా  
వికత్వగుణము (realistic nature) నాపాదించినాఁడు. భీమ నకుల సహ  
దేవులు తాము ప్రవర్తించు రీతిని చెలుపు సందర్భమున నుత్తర దేశపాత  
ముననే గాక దక్షిణ దేశపాతమునఁగూడ కనఁబడని, వా రవలంబింపఁదలఁ  
చినవృత్తులకు సంబంధించిన కృత్యములను గూర్చి తిక్కన విశేషముగా  
జెల్పించి యావృత్తులఁగూర్చి తనకుఁ గల విశేషజ్ఞానమును బ్రక  
టించినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇట్లొక ప్రాచీనవిషయమును ప్రత్యేకశ్రద్ధను విహించినవాడన  
 బిచ్చము. భగ్మజునిచే “నిది గను ముద్దరాలు” అను పద్యమున నెఱియించు  
 నువుగఁ బలికించినాఁడు. అప్పుడా తని చిత్తమున వెనుకాడంత  
 నును బాము వెనపుకలిమి యెల్లను దెలియునట్లుగా “నుచ్చినుగు  
 గని” పలికినదట ప్రాచీన :

“చైరంద్రధీవేమంబున  
 జేరుగు నంతఃపురంబు చెంతకు న న్నా  
 భూరమణు దేవి యొత్తయ్య  
 గారవమునఁ బిలువ నంపఁగాఁ గందుఁ దగన్.”

“కని కొలువు చేసికొని మా  
 లినినాఁ జని సాధ్యి యిది ముచ్చినుచ్చి  
 బునపాంతఁ బోన చెన్నఁడు  
 నను వ్రేకఁ దనంబు దోచునట్లు చరింతున్.”

“గరువపుఁ బనులు నేర్చి చేయుదు నందున్.”

ఆని యిట్టి “వ్రేకదనము - గరువపుఁబనులు” అను మాటలచేతనే  
 ప్రాచీనకవితాను కొకవిధముగ క్రొత్తగౌరవమును తెచ్చిపెట్టినాఁడు  
 పక్కన. భూరమణుదేవి తనను గారవమునఁ బిలువనంపినఁ గాని యామె  
 ముద్దకుఁ దాను బోనఁట. ఈవిషయము లేమియు నిచ్చటఁ గాని,  
 మామె నుగ్గేష్ట యిలుచేరినపుడు గాని బం. పరి. వా రావరించిన పానము  
 చెప్పఁబడలేదు. యుధిష్ఠిరుఁ డచ్చట భార్యనుగూర్చి ప్రశంసించుగా  
 నెట్లు చెప్పునో చూడుఁడు :

“ఇయం తు నః ప్రియా భాగ్యా ప్రాణేభ్యోఽపి గరియసీ,  
 మా తేవ పరిపాల్యావ పూజ్యా శ్శ్యేషేన చ న్యసా.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నహి కించి ద్విజానాతి కర్మ కర్తుం యథాస్త్రియః,  
సుపసూరా సుబాలాగ రాజపుత్రీ యశస్వినీ.”

“సూర్యాన్ గౌరవా నలంకారాన్ వస్త్రాణి వివిధానిచ,  
ఏతా శ్శేవసా జానాతి యతో జాతాహి భామినీ.”

సూర్యమున ధర్మజుడు భార్యను గూర్చి పలుకుచు తల్లితో  
గావ్యమున దెచ్చుటమందలి యాచిత్యము విచారణీయము. ఈసంద-  
ర్భమున మార్కండేయగులను తిక్కన తలపెట్టలేదు. కాని యామె  
చెప్పు నుత్తరములో నిందితనూపనను గ్రహించి కాబోలు, “కలశంబు  
లభినవంధంబులుగ గూర్చి” యను నొకనీసపద్యమున నతిరమ్యముగా  
నామెచే బలికించినాడు పదప ధర్మజుడు

“యథా న దుర్హృదః పాపా భవంతి సుఖినః పునః,  
దుర్హృత్తా ఘ్నం కల్యాణి లక్షయేయం ర్న తే యథా.”

అ. చెప్పగా ద్రౌపది బదులు పలికినట్లే లేదు బం. పర. వారి పాప-  
ముతో. కాని తిక్కన “యాజ్ఞ నేని యనాదర మందస్మిత సుందర  
వచనారవింద మయి,

“ఆరయ నెందును గౌరవ  
భాగం బెడలంగనీక పాతివ్రత్యా  
చారము మై పర్తింతురు  
నైరౌద్రీజాతివారు సౌజన్యమునన్”

అని తన గరువతనమునకుఁ దగినట్లుగా, — నీతఁడు తనవిషయమై  
పాపభయమును కేంకించి యిట్లు పలుక నవసరమే లేదన్నట్లుగా బదులు  
చెప్పినది. ఈ గరువతనమునకుఁ దగినట్లుగాఁ దనంతట తానే పోయి సుదే

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వసు కోలుచున్నట్లుకు బగులు “ధూరమణిదేవి యెంతయుగాకవమునఁ  
బీలువనంపఁగఁ” భోవుదునని యిచ్చట పలికించిన దానికి సరిగా నుండు  
సెగ్గెమె గ్రుపదపురము సొచ్చి పాగజనంబులు దన్ను మునుకుకొని  
పొంద రాజమందిరము చక్కటి కరుగుసమయంబున సుదేవు శ్రద్ధా  
పెట్టుచునుండి చూచి కుతూహలంబున

“ఎక్కడనుండి యొక్కడకు నేఁగడినో యిది యొక్కకాంత యా  
పెమ్మడు పెంపు సొంపు మన కేర్పడుచున్నది దా విసీతయై  
స్రస్కుచు నీచభామినులచొప్పున బల్కెడుఁ జారులుం గడున్  
జక్కన మంది చూచెదరు వేగమ తోడ్కొని రండు నమ్మితోన్,

“అని పలికి పనుపఁ జ్రాఘాం

గన లిరువురు పోయి గ్రుపదకన్యకతో ని

ట్లనిరి విరటమహిషి నినుం

వనపాత్రికిఁ బిలువఁ బంపె దయపెంపెనఁగన్.

“అనవుడు

“తనతలనీర యరసి య

వ్వనితారత్నంబు వినయవై భవము సతీ

తను నొందిన చందంబునఁ

జనియెం గేకయగుతానుచారికలఁబడిన్.”

అని వెనుక తాను చెప్పినరీతినే సుదేవుచే పిలిపించుకొనియే యచ్చ  
బుకుఁ జనినట్లుగా తిక్కన చూపినాఁడు. ఇంతే గాక, “తాను  
జొచ్చినకతన మత్స్యక్షతీకునింట నిమ్మయిఁ గ్రొత్తయొప్పెసకమె  
నఁగు నట్లుగా నీసుదేవుయొద్దకుఁ జేరఁగా నామె

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శము

“కనుగొని గారవలను మొగలన కేల బురః ప్రస  
 ఎనువుని ఎప్రుదానమును వంశముచుల సామిన్గివం  
 యను వమలొగ గడల్కొనఁగ భూతితరావరతేజ నిందు ర  
 మ్మెనువును వంతనంత గ్రుహకాచ్యజ నేరి వినీతి నిచ్చె”నట.

ఈమె శ్రేణుజనమునోచు రెన బాహ్యప్రవర్తనము (deport-  
 ment) చేతనే యెట్టికారము, నావరము సుదేష్టులననుండి తాను  
 పడచుచునుచి చెప్పినవో, అట్టి గౌరవాదరములను పొందుటయే  
 గాక, సుదేష్టుల సమయమున నాసాదగు స్తకము తద్రూపము వీక్షిం  
 చుచు నెట్టి నివ్వెఱపాటుఁ జేసినవో సక్రమ విశ్లేషించినాడు. ఈ  
 భాగము చదివినంతనే యాద్రౌపది గంభీరప్రవర్తనము, సుదేష్టు నివ్వెఱ  
 పాటు గల యాచిత్ర మంతయుఁ గన్నులనుఁ గట్టినట్లుగా నుండును.  
 మూలములో బం. పరిశోధనాలయమునారి పాఠములో

“వైరంధ్రో రక్షితా లోకే భువిష్యాః సన్తి భూభృతాః,  
 వైవ మన్యాః స్త్రీయః సన్తి ఇహ లోకస్య నిశ్చయః,  
 యుధిష్ఠిరస్య గేహేఽస్మి జ్ఞా. న్యః పరిచారికా,  
 సుదేష్టాం ప్రత్యుపస్థాన్త్యై రాజభార్యాం యశస్వినీమ్  
 సా రక్షివ్యతి మాం ప్రాప్తాం మా తేఽ భూ ద్భువి మిదృశమ్.”

అని మొదట ద్రౌపది చెప్పినట్లును, తరువాత సుదేష్టు

“సా సమీక్ష్య తథారూపా మనాథా మేకవాససాం,  
 సమాహూ యాబ్రవీ ద్భద్రదే కా త్వం కిం చ చిక్షీర్షసి.”

అనాథయగు నామెను జూచి సుదేష్టు తానే పిలిచిన దనియు  
 మాత్రమే కలదు. తిక్కన ద్రౌపదియొక్క గరువతనమునకు - నీమూల  
 మునందలి ‘యనాథ’ యగుద్రౌపదికి—నాదృశ్యమునకు నీకథనమునకు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

అంతవ్యాత్యాస మున్నదో పరికింపుడు. ప్రాచీనప్రతులలో నంతమాత్ర  
 యుండగా, మొదట ద్రౌపది చను పిలిపించునట్లుగాఁ జేసికొని  
 యొదినని చెప్పినదానికి సమానార్థము గలభాగము దక్షిణదేశప్రతుల  
 లోఁగూడ లేకయే యుండఁగలదమాత్రము ప్రాచీనప్రతులలో  
 నట్టియు, తిక్కనభాగమునకు సరిపోవునట్టియు శ్లోకములు కెందు  
 న్నట్లుజేసినవి.

విరాటభార్యా తాం దేవీం కారుణ్యో జ్ఞాతసంభ్రమా,  
 సంశ్లేషయ త్సమీపస్థా స్త్రీయో వృద్ధాశ్చ తత్పరాః;  
 అపనీయ తత స్స్వర్వా అనయస్య మిహేవ తాం."

ప్రాచీన ప్రతులలో నీవిషయము లేకుండుటచే నిది ప్రక్షేప్త  
 మనక తప్పదు. తిక్కనను జూచి రచింపఁబడిన దైనను గాఢలయఁ  
 శదా యిచ్చుట యిట్లుండుటఁ జూచి తిక్కన ద్రౌపదిశీలమును నుగ్రవ  
 త్తరముగాఁ జేయఁదలఁచినవాఁడు గావున దీనికిఁ దగినట్లుగా మొదట  
 భావ ధర్మజానితోఁ బలికించినాఁడని యొనను జెప్పవలసి యుండును.  
 తిక్కన తెలుఁగు రచనలోవలె పూర్వోత్తరసందర్భములకు సంస్కృత  
 మూలములో పాండికమాత్రము లేదనుట స్పష్టము. తిక్కన ద్రౌపది  
 సుదేష్టల శీలములను పనిపట్టి యాయాసందర్భముల కనుకూలముగు  
 నట్లుగా పోషించుచు వచ్చి, మూలమునందుకంటె నతిరమ్యముగాఁ  
 జేరించినాఁడు. మూలమునందలి ద్రౌపదికి తిక్కన ద్రౌపదియొక్క  
 గరువతనంబుగాని, యందలి సుదేష్టకు తిక్కనసుదేష్టకుఁ గలకాశ్యము,  
 గడుసుదనము గాని లేవు. నీవ్వారవని సుదేష్ట యడిగినపుడు ద్రౌపది  
 బదులుచెప్పినరీతి గమనింపుడు. వెనుక ధర్మజాఁడు 'ఉన్నరూపు  
 కలుకు నన్నరు లెవ్వరు-అంత-పట్టి చూడఁ గలరె యెట్టివారు' అని  
 ముత్యార్థముగాఁ బలుకుచు,

## అంధాభాత కవితా విమర్శనము

“మూర్ఖత్వేనైవ కుంభాక  
 శేతుం గపటమాన నోవ్యనిజనంబులు నా  
 చేతిధన మెల్లఁగొని పరి  
 భూతి యైనర్చిన విరక్తి సాధమి వెడలితిన్.”

అని వాస్తవార్థమే యెట్లు బయటపెట్టెనో, అట్లే ద్రౌపదియు నిజటఁ దనఁజమత్కార కూఠభాషణముచేఁ దనయున్నరీతి నంతయు బయలుపెట్టినది.

“నేను సైరంద్రీబాతి సంభూత నభిధానంబునమాలిని. పురుషపం చకసహస్రై యుండుదు. నొక్కకారణంబున నుద్ధతులగు విరోధులచేతం బతులసన్నిధిం దలపట్టి యాద్యంబడి వనంబున కరిగి వ్రతంబుమై మల్లభ సహితంబుగాఁ జన్యాహారంబులం గాలంబు గడపుచు బ్రహ్మచర్యంబు నడి పితి. నిటమోద నియమాచరణంబునకు నొక్కసంవత్సరంబు గొఱంత గలదు. నీవు ధర్మవర్తినివని వినుటంచేసి నానేర్చుపనులవెంట నీకడ నిలువంపలంచి యిందు వచ్చితి” నని పలికినది. ఏది కుల మేది నా మము—అని నుదేష్టయడిగినదానికి సమాధాన మిది. అప్పుడు నుదేష్ట నీవు నురగరుడఖిచరవిద్యాధరతరుణులలో నొక్కతెనై యుందువు, బొంకక చెప్పు మనుటయు, దరహానితముతో పాంచాలి “నాకుఁ బ్రాణంబు ప్రాణమై నన్నుఁ దన్ను కాఁగఁభావించి యాదేవి గాఁగించు”నని చెప్పినది. ఉత్తరవేళప్రతులలో నీసంభాషణక్రమ మిట్లు లేదు. మొదటనే

“కా త్వం బ్రూహి యథా భద్రే వాసి దాసీ కథంచన,  
 యక్షీవా యదివా దేవీ గంధర్వీ యది వాస్సరాః,”

అని యడుగఁగా,

“వాన్మీ దేవీ న గన్ధర్వీ నానురీ నచ రాక్షసీ,  
 సైరంద్రీతు భుజిష్యామి సత్య మేత ద్భ్రూమి తే.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

శిరావయన్ సత్యభామాం కృష్ణస్య మహిషీం ప్రయాన్,  
కృష్ణాం భార్యాం పాండూనాం కురూణా మేకసుందరీమ్.

మాలినీత్యేవ మేనామ స్వయం దేవీ నకార సా,  
నాహ మభ్యాగతా దేవి సుదేష్టే త్వన్నివేశనమ్.”

అనిమాత్రమే చెప్పినట్లున్నది. దక్షిణ దేశ ప్రతులలో గూడ  
శీలభామనాక్రమ మేమియు మారకయున్నదిగాని, “నాన్ని దేవీ న  
కారీ” యనుపద్యము తరువాతనే,

“నైరంధ్రీనామ మేభాతి ర్వన్యమూలఫలాశనా,  
పతీనాం ప్రేక్షమాణానాం కన్మింశ్చ త్కారణాంతరే  
కేశపాశే పరామృష్టా సాహం త్రస్తా వనం గతా”

అని పైన తిక్కనార్యుని రచనలోని భాగమందలి యర్థమంతయుఁ  
జెప్పబడినది. పదప

“మాలినీత్యేవ మే నామ స్వయం దేవీ నకార సా”

అనుపాదము తరువాత నాకుఁ బ్రాణంబు ప్రాణమి యన్నదానికి  
కమముగా

“కృష్ణా కమలపత్రాక్షీ సా మే ప్రాణసమా సభ”

అను పాదమున్ను, తరువాత

న చాహం చిర మిచ్ఛామి క్వచి ద్వస్తుం కుభాననే,  
ప్రతిం కితై త దస్మాకం కులధగ్మోయ మీన్యశేః.

... ..

... ..

శ్రుణోమి తవ సౌఖ్యం భర్తు ర్మధురభాషిణి

## తెలుగు భాష కవిత్వా విమర్శనము

సాహిత్యంః తతః శ్రుత్వా బ్రాహ్మణానాం సమీపతః

త్వా ముపస్థాతు మిచ్ఛామి తత శ్చాహ మిహాగతా”

అను నై గారుత్థోక్తములు కలవు. దీనినిబట్టి మూలపాఠములోని శ్లోకములమధ్య నచ్చటచ్చట సందిగ్ధానుకూలముగా తిక్కనార్యుని రచనలోని యర్థముకూడ గ్రహించి పానుగబడినట్లు కనబడుచున్నది. తెలుగురచనలోని సంభాషణక్రమమునకును మూలమునందలి గాఢాని విశేషభేదము కలదు. తిక్కన రచించిన సంభాషణములలో నొకటి యిటు సక్రమతి, పూర్వోత్తరసంవర్ధము, శీలానుగుణంబు లగు హాసభావాదుల నూచనలు, ఉద్దేశానుక్రమంబగు రచనావిదానము (systematic arrangement of ideas with a motive behind it) మొదలగు విశేషగుణంబులు మూలములో లేనివి గాన బిద్భుచుండును. ఈ ద్రౌపదీసుదేష్టల సంభాషణమే యిందుకు నిదర్శనముగా గ్రహింపవచ్చును. ద్రౌపదిని చూచినతోడనే సుదేష్టకుఁ యకుండఁగనే మొగంబున గౌరవంబును, గేల పురఃప్రసాదముం, దన నప్రభావమును, దంతమరీచులసామి నిర్దమంబును దమలోఁ గడల్పొప్ప నవి. అప్పుడత్యంత కుతూహల మదరఁగా నీ కుల మేది, నామ మెయ్యది యని యామె ద్రౌపదిని ప్రశ్నించినది. ద్రౌపదియుఁ దాను సైరంద్రీజాతి సంభూతనని చెప్పి, తనవృత్తాంతమంతయుఁ దా నేకారణములచే నచ్చటికి వచ్చినదియు తెలిపినది. అవిషయము సుదేష్టనమ్మలేక సురకన్యతో, గంభీర్వవిద్యాధర కన్యలలో మొక్కతెతో బొంకక చెప్పుచున్నది. ద్రౌపది “దరహాసితము మోమునకు దొడవుగాఁగ” తాను సత్యభామా పాంచాలులయొద్ద పరిచారికగా నుండునని చెప్పి, “యిట్లు వైవజాతి యను సందియము వాయంగఁ బలికిన”వడు. తిక్కన ఎక్కడికక్కడ సంభాషణక్రమమునందలి యుద్దేశముల నెట్లు నూచించుచుండునో గమనిం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పుడు. తాను పరిచారికనని చెప్పినంతమాత్రముచే చిన్న సామాన్యపరిచారికగాఁ దలంపవలదనియు, పరిచారికాధర్మములకెల్లఁ జాలి వర్తించినను, పాంచాలి తొల్లి “నన్నుఁ దన్న కా భావించి గారవించినదే” గాని నీచపుపనులకుఁ జొనుప లేదనియు, నట్లే

“నీవును

“నీచము లయ్యెడు పనులకు

నాచాలమి యెఱింగి మన్ననకుఁ బాత్రముగా

నీచి త్తంబునఁ గైకొని

యాచారము చప్పకుండ నరయుము నన్నున్.”

అని తాను పరిచారిక గదాయని సుదేష్ట యొకవేళ నీచపుఁ బనులకుఁ బంపునేమోయని ముందుగనే సం దేహించిన దానిబోలెదా నెట్టి స్త్రీచపుఁబనులను జేయుదానను కానని స్పష్టముగాఁ జెప్పినది. ఈవిషయము సంస్కృతములో నెచ్చటను గానరాదు. నీచపుఁబనులుగాక కనెట్టిపనులను చేయఁదలంచినదో “మఱియును” నిట్లు చెప్పినది:—

ఆ

“కలపములు గూర్ప బహువిధ

తిలకంబులు పెట్ట నింత తెరువునఁ బలుపు

వృలు గట్టఁ గట్టి యొప్పుగఁ

దల ముడువఁగ నరులు గ్రువ్వఁ దద్దయు నేర్తున్.”

ఇట్టిచ్చట తిక్కన పాడిమాటలతోడనే పలికించినాఁడు గాని మొక ధర్మజానితోఁ బలికినట్లుగా పెద్ద నీసపద్యములోఁ బలికింపలేదు. అచ్చట “తను దా నవరించు చొప్పెఱుంగదు, తగ నొడ్లనుం గొలువఁగా వెర వెమ్మెయిఁ గల్గు నక్కటా” యని చింతించిన ధర్మజాని చిత్తంబున వెనుబాటంతయుఁ బాపుటకుఁగా నంతగాఁ చ నకా



## అంధకారానంద కవితా విమర్శనము

పనులగల ప్రావీణ్యమును విశ్లేషించి “మత్స్యరాజమహిషి మనమున  
చుక్కెడ కలకొనింగ నిట్లు మెలగనేర్తు” నని పలికినది. ఇచ్చట నీచ-  
ములను పనులను దాక్షిణ్యమునని చెప్పిన పదపఁ దా నెట్టిపనులఁ జేయు  
నో తెలుపుటయే చూఁబ్యవిషయము. అంత కేకయరాజనందన ప్రభూ  
తాత్పర్యము “నే నెమ్మొయినయినం బనిగొందుఁ గాని నీరూపము  
దాని చూచుపతియువ్యుష్టారుఁ గావున

“మర్కట యునియఁ గర్కట  
గర్కము కరియించునట్లు నైకొని నాకై  
విర్కక విభవంస దశ  
విర్కానముఁ దెచ్చికొనుట వెరనై యున్నే.”

అని తనకుఁగల భయమును వెల్లిపుచ్చినది. అప్పుడు ద్రౌపది “నీవు  
తలదచినట్లు కా దేర్పడ వినుము.” అని తనపతుల వెరపు లావును  
గుర్చి చెప్పుచు,

“నీచమతి నన్ను నెవ్వఁడు  
చూచిన నారాత్రిలోనఁ జూతురు దెగఁ దా  
రాచపలు హరిహరాదులు  
గాచిన బలవిక్రమము లఖర్వములై నన్.”

అని ముందు రెండవయాశ్వాసమున జరుగఁబోవు కీచకవధను  
నూచించునదివోలే, హరిహారాదు లడ్డంబైనను ఆరాత్రిలోనఁ దెగఁ  
జూతురని వ్యక్తముచేసినది. ఈ సంభాషణలోను, అందు ద్రౌపదిచే  
బలికించిన మాటలలోను తిక్కన రెండవయాశ్వాసమున జరుగనున్న  
కథాంశములను నాటకముననంకాశ్యముచేపలే మొదటి యాశ్వాసాంత  
ముననే నూచింపఁదలఁచినవాఁ డనుటకు సందేహము లేదు. మొదట ధర్మ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

...తో “గరువంపుఁబనులను నేర్చి చేయుదు నందున్” అని చెప్పిన  
 అనికే దగినట్లుగా ‘నీచము లగుపనులను నే చేయనని’ యిచ్చట నుదే  
 షతోఁ బలికించి ముం దామె ద్రౌపదిని కల్లుదేరఁబంపు సందర్భ  
 మను నూచించుచు, నచట నీనూలులనే ముదలకించుచు

“...నీకడన సంతతమున్ బహుమానపాత్రమై  
 తత్పరతన్ జరించి యుచితంపుఁబనుల్ దగఁ జేయఁ గాక దు  
 వ్యత్పరివారయోగ్య పరిచారముమై జనునట్టి దాననే.”

ఎవ్వరేని యింటి కెద్దియే నొకటికి  
 నన్నుఁ బంపఁ దగునె నాఁడె నిన్నుఁ  
 గొలుచునెడ ననుజ్ఞ గొననె నీచములగు  
 పనుల కేను జాల కునికి చెప్పి.”

... పలికించినాఁడు. మూలమునఁ ‘దాను దువ్యత్పరివార యోగ్య’మగు  
 క్తి యనుచితకృత్యమునఁ బ్రవర్తింప నొల్లకుండుట కంటె కీచకుని  
 నునఁ దనకుఁ గలిగెడి యవమానమును గూర్చి విశేషముగ భయ  
 పడినట్లుగాఁ గానవచ్చుచున్నది.

“త్వమేవ దేవి జానాసి యథా స నిరపత్రపః,  
 కీచకశ్చ సుకేశాంతే మూర్ఖాః మదనదర్పితః,  
 సో లవమంస్యతి మాం వృష్ట్యా నయాస్యే తత్ర శోభనే.”

... పరి. వారి పాశమున నింతమాత్రమే యుండఁగా దక్షిణదేశ  
 శాశమున

“కథం ను వై తత్ర గతాం మర్షయే న్మా మబాంధవామ్,  
 కీచక స్యాలయం దేవి న యామి భయకంపితా,  
 యద్య దన్యచ్చ పే కర్మ కరోమి చ సుదుష్కరమ్.”

## అంధకారత కవితా విమర్శనము

అని మఱి కొన్ని శ్లోకము లానె: భయమునే :—చించుచు: బలి కిసెట్లుగా: బెలుపునవి కలవు. తిక్కనరచనలో కవిత్వనిరూపన ప్రశంస వ్యక్తముగా: కేయలపదనే లేదు. తనకౌరవమునకు: వగనియట్టి పని యందు తన్ను :యోగించుట కూడదను విషయమున నొక్కచెప్పుచు నట్టికార్యమును కేయలపదార్థమున నేర్పిన నొక యాపద కలుగ విచ్చుననియు. నాన నిందపుట్టుననియు, నట్టియాపద పుట్టకయుండఁ గాచు బొప్పునియు కీరకుని పేర్కొనకయే మిగుల గడుసుదనముతో నాదించి, కుదకు సుదేష్టకూడ నీమె వాదమును “విని యనుచితమున కనయము కింకించు”నట్లుగా: కేసినది. ఇట్లే సుదేష్ట యనుచితకృత్యమునఁ—లేనా, నీదపుఁబనులఁ—బంపులు విషయమే కాక, కీచకవిషను గూడ పారిహరారు లడ్డందైన నా చిపలుని నారాత్రిలోనఁ దెగఁ జూతురనియు

“బంధుశిష్యులు కౌర్యము

దాంధములై శక్తిసింపదాన్తీలతమై

సింధుర సప్తశత సున్నను

సంధులు సంధు లెడలించి చంపుదు రతనిన్.”

అను వానిచే నూచించినది. ప్రాచీన ప్రతులలోను, బం. పరి. వా రాదరించిన పాతమునను

“యోహి మాం పురుషో గృధ్రేః ద్యుధాన్యః ప్రాకృతః స్త్రీయః;

తామేష స తతో రాత్రిం ప్రవిశే దపరాం తనుమ్.”

అని మాత్రమే యున్నది. కాని నక్షిణదేశ ప్రతులలో తిక్కన రచన కనుగుణముగా పై శ్లోకము తరువాత

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“యస్యాశి సే శతం పూర్ణం సాంధవానాం భవేషి.  
సంస్రం నా వికలాక్షి కోటి ర్యాశి సమాసికా.

మవ్చిత్తశ్చ మాం బ్రూయా స్మ స జీవే త్రవాగతిః  
యోహి మాం పురుషో గృహ్యే న్యధాన్యః వ్రాకృతా స్త్రీయః.

తామేవ స తతో రాత్రిం ప్రవిశే దపరాం తనుష్,  
స చాప్యహం చాలయితుం శక్యా కేనచి దస్యనే.”

అని యుండుటయే గాక యంతకుపూర్వమే

“యశ్చ మక్త్యేలవాన్ మన్యో మాం స్మృశే ద్మవ్చచేతసా,  
సతామేవ సికాం శీఘ్రం శయాత ముసలై ర్హతః.”

అను మఱికొన్ని శ్లోకములును గలవు.

ఇట్లు చెప్పినచే మరల చెప్పుచు సంభాషణ క్రమమందును, భావములందు నొకదారి తెన్ను లేక యుండుటచే ప్రాచీనమాలప్రతిసే యనుసరించి తిక్కన తనకుఁ వ్రాచినకీతిని పూర్వోత్తరసంహర్షములకు పాండికగూర్చుకొనుచు రచింపఁగా చీనినిబట్టి మధ్యమధ్య క్రొత్తశ్లోక ములు గొన్ని మూలపాతమునఁ జేర్చఁబడిన వా యని సందేహము.

ఇట్టిద్రాపదీవాక్యములు ప్రథమాశ్వాసముతుదిని వచ్చుటచే, వెంటనే రెండవయాశ్వాసమున జరుగఁజూపు కథకు నూచకములై యుండునట్లుగా తిక్కన రచించినాఁడని గదా తలంచియున్నాము. ఇది యిట్లే యైనచో తిక్కనయే కావ్యకళాదృష్టితో నీ ద్రాపదీప్రవేశ హనుగూడ నంతమునఁ బెట్టినాఁడని తలంపవలసియున్నది. ఏల యనఁగా పాండవప్రవేశక్రమమున నుత్తరదేశ పాతమునకును, దక్షిణ దేశపాతమునకును గొంత భేద మగపడుచున్నది. ఉత్తరదేశ ప్రతులలో

## అన్యభావత కవితా విమర్శనము

నర్మలుడు, భీముడు, ద్రౌపది, సహదేవుడు, అర్జునుడు, నకులుడు అను సీక్రమమున—ననగా ద్రౌపది నకు బాల్లిన సహదేవులకు పూర్వమునే విరటునికొల్వినఁ బ్రవేశించినట్లున్నది. మొదట యుధిష్ఠిరుడు ఎవఁడెవ రెట్లు మెలంగుదురని యడుగుటలోనిక్రమము మాత్రము భీముడు అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడు, ద్రౌపది అను నీరీతినే యున్నది. కాని విరటుని యాస్థానమునఁ బ్రవేశించిన క్రమము క్షేమేంద్రుని భారతమంజరిలోఁ గూడ నీ యుత్తరశేఖ్రప్రతుల పాఠములో నున్నట్టే యున్నది. జావాద్వీపమునందలి విరాటపర్వములోని క్రమ మించుక జేరించినను, ద్రౌపదిమాత్రము చిట్టచివర ప్రవేశించినట్లు లేదు. అనగా యుధిష్ఠిర భీమార్జునుల ప్రవేశము తరువాత ద్రౌపదీ ప్రవేశము కలదు. అట్లుపైన సహదేవుడు, నకులుడు ప్రవేశించినట్లున్నది. ఉత్తరశేఖ్రప్రతులలో నకుల సహదేవులకు మధ్యగా నర్జునుడు ప్రవేశించినట్లుండ, దీనిలో యుధిష్ఠిర భీములకు చరువాతనే ప్రవేశించినట్లున్నది మొత్తముమీఁద నీ గ్రంథములన్నిటిలోను ద్రౌపదిమాత్రము చివర ప్రవేశించినట్లు లేదు. ఒక దక్షిణదేశ ప్రతులపాఠముననే పాండవులు శ్రేష్ఠానుక్రమముగాఁ బ్రవేశించినట్లును, చివరకు ద్రౌపది ప్రవేశించినట్లును కనఁబడుచున్నది. ఉత్తరశేఖ్రప్రతులపాఠములో పురుషులందఱు నైదుగురు నొకరివెంబడి నొకరు ప్రవేశించిరని చెప్పుటలోఁ గల విమగుడలను (monotony) పోగొట్టుటకు ద్రౌపది మధ్య పెట్టఁబడినదనియు, నకుల సహదేవు లిద్దఱి యాకారములలోను, మాటలలోను గల సాదృశ్యము కనఁబడుకుండఁ జేయుటకుగా నర్జునుడు వారిద్దఱి మధ్యప్రవేశించినట్లుగాఁ జెప్పఁబడినదనియుఁ గొందఱువిమర్శకులు తలంచుచున్నారు. పరుస నైదుగురు పాండవులు శ్రేష్ఠానుక్రమంబుగను, చివరకు ద్రౌపదియొక ప్రవేశించిరని చెప్పినచో, వీరు పంచపాండవులు,

## అంధధారిత కవితా విమర్శనము

ద్రాపదియనది విరటాదులు గుర్తుపట్టుచుకేమో యని సందేహముచే  
 యీ ట్లానర్పించినదని చెప్పిన చెప్పవచ్చును గాని, నిజముగా వీరు గుర్తు  
 పట్టుబడకుండుటకుఁ గారణము భర్తదేవతయొక్క వరమే కాకపోయి  
 నదో, వీరు క్రమము మార్చుకొని వచ్చినను, వీరు చెప్పినమాటలను  
 బట్టి—ముఖ్యముగా వీరందఱు తాము భర్తజాని కొలువులోనివారమని  
 చెప్పుకొనిన దానినిబట్టి—వీరే పాండవులు, ద్రాపదియు కైయందు  
 కేమోయని విరటాదులు తప్పక సందేహింప వలసినదే. ఎంత భర్తదేవత  
 కి మున్నను, తాము బయలుపడుచు మేమోయను భయము వారి కుం  
 ఁక తప్పదు గావున వారట్లు చేసియుండునని సమాధానము చెప్పుకొన  
 నది యున్నది. ఇంక దక్షిణదేశప్రతులలో యథాక్రమముగఁ బ్రవేశిం  
 పడఁజేయుచునుగూర్చి ప్రతివిషయమునను, స్త్రీలకంటె పురుషులు మం  
 దునడచుట స్వాభావికముగాన నట్లు మార్పబడినదని కొందఱు విమర్శ  
 కులు తలంచుచున్నారు. ఇంతేగాక ద్రాహ్మణముతో జ్యోతిషమునకు  
 దక్షిణదేశప్రతులలోని మార్పునకు నేమేని సంబంధ ముండునని తలం  
 చునో వీరెట్లు ప్రవేశించినను భర్తదేవతయొక్క వర మమోక్షము  
 గావున, గుర్తింపబడుదుమను భయము వీరికి కలుగలేదని యాచించు  
 టకే జ్యేష్ఠానుక్రమముగఁ బ్రవేశించినట్లు చెప్పబడినదని తలంపవ  
 చ్చును. కాని జావాద్యీపములోని వివాదపర్వమునందలి క్రమమునకు,  
 యత్తరదేశప్రతులలోని క్రమమునకు విశేష భేదము లేకుండుటచే  
 నుమాదు 10వ శతాబ్దమునఁగూడ నీహా మిట్లే యుండెననియు, తిక్కన  
 కాలమునఁగూడ నిట్లే యుండఁగా, తిక్కనార్థుడే కావ్యకళాసౌం  
 దర్యసంపాదనదృష్టితో ద్రాపదిని చిరకుమార్తగా తరువాత దక్షిణదేశ  
 ప్రతులలో నీక్రమమే యనుసరింపఁబడినదా యను సందేహము కలుగు  
 చున్నది.

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

రెండవ యశ్వాసమండలికః యంతయుఁ జాలవఱకుఁ బ్రౌపదిని సంబంధించినదే కావున నచ్చటి కథాప్రస్థానికి విలయుమాగ్ధముల నన్నిటి నీప్రమాశ్వాసాంతముననే సూచింపఁదలంచియు, ప్రౌపదీస్వభావతత్వమును ముందుగనే సునకు దానిన నెఱుకపఱుపఁదలంచియు, మూలములో (నుత్తరదేశహామలో) నున్న దానికంటె నెక్కువగా విశేషాంశములను జేర్చి యామపద్యములలో తిక్కన ప్రౌపదిచే పలికించి నాఁడు. ఎన్ని పద్యాదుములైనను నుదేష్ట తనను గౌరవముగ చూడవలయుననియు, పరపురుషులు దనకడం దేఱిచూడ వెఱుకురనియు, తాను మిగుల మహిమకలదాననియుఁ దెలియఁజెప్పుటకై యత్నించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈశేష తనభర్త యామెకొఱకై యువ్వెళ్లారునని చెప్పినదానికి సమాధానముగా “కావున పురుషులు నాకడం దేఱిచూడ వెఱుకురదియునుం గాక” యని తననుగూర్చి యింక చిట్లు చెప్పుకొనిం దొడఁగినది:—

“నాచి త్తము వాద్యశలకు  
గోచరమే యన్నదీయ మలజనసంర  
క్షాచారమహిమ యట్టిది  
యే చెప్పకు తద్విధాతిహీనఁచనముల్.”

“మనమున నూఱిజిల్లు మనుమానము మానుము నన్ను నేలు మే  
పనులు నుదాత్తసాగరికభంగుల నీమది కెక్కునట్లు నే  
ర్పును భయభక్తులున్ మెఱయ రూపుగఁజేసెదఁ దక్షాలెన న  
జనులు నుతింప వర్తనము సాధులు వృద్ధులు మెచ్చ సల్పెదన్.

“ననుఁగుచ్చితంపుఁ బనులకుఁ  
బనుపక యెంగిలికి లోనుపఱుపక తగుమ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

న్ననతోడ నరయువారల

కనురాగము నెఱిపి కొలుతు రస్మత్పరులన్.”

ఈమెను గుచ్చితంపుఁబనుల సుదేన్ద్రపంపుటయే రెండవయాశ్వాస కథకును, తరువాతికథకును గూడ కారణమైనదనుట వ్యక్తమే. కావున తిక్కనయే కావ్యకళాదృష్టితో నీమార్పుచేసి ద్రౌపదికీలము నద్భుతముగా పోషించి కథాప్రవృత్తిమార్గమును నూచించి పురాణకథా కథనమున నాటకరీతులను జూపినవాఁడని తలంపఁదగియున్నది.

ప్రథమాశ్వాసమున నుత్తరదక్షిణ దేశపాఠములు భేదించిన సందర్భములను మఱికొన్నిటిని గ్రహించి యచ్చట తిక్కనార్యుని తెలుఁగు రచనరీతిని పరిశీలించుము. విరాటనగరమున కనతిమారంబగు కాంతారమున పథిశ్రమంబుచే నడువలేని ద్రౌపది యారాత్రి యచటనే నివసించును చెప్పుచు,

“వ్యక్తం పురో విరాటస్య రాజధానీ భవన్మతి,

వసామే హాపరాం రాత్రిం బలవాన్ మే పరిశ్రమః.”

అని యన్న ట్లుత్తరదేశ పాఠమునఁ గలదు. దక్షిణదేశ పాఠమునను గూడ నీళ్లొకముమాత్రమే కలదు. కాని తిక్కనార్యుఁడు “బలవాన్ మే పరిశ్రమః” యనుదాని నాధారముగాఁ జేసికొని ద్రౌపది సాకుమార్యాదిగుణముల నెంతచక్కగా వ్యక్తము చేసినాఁడో చూడుఁడు:

“పథిశ్రమంబు నూని యాజ్ఞ నేని యిట్లనియె:—

“డప్పి జనించె వ్రేకులపుటంబులు పొక్కఁదొడంగె గోళ్లలోఁ జిప్పిలఁజొచ్చె నెత్తురులు చిత్తము నాకుఁ గడున్ వశంబు గా దప్పుర మిచ్చటచ్చటను నాసల వచ్చితి నెంతదవ్వొకో యిప్పటిభంగి నొక్కడుగు వేఁగఁడిదానికి నోర్వ నమ్మెయిన్.”



## అంధభారత కవితా విమర్శనము

“అనవుడు తనమదిఁ గరుణయు భేదంబును బిరిగొనుచుండ ధూ  
పుత్రుఁడు నకులుని జూచి ద్రుపదాధిపనందనదెస నాతనికిఁ జూపి కడు-  
దవ్వు నేఁ డప్పురము సొత్తమని తలఁచి తఱమి నడచితిమి. ఇది వడ  
గొనియె. మోచితెమ్ము కొంతద”వ్వని పలికినాఁడు. ఇచ్చట ద్రౌపది  
స్థితి నే గాక యామె యవస్థను జూచిన ధర్మజుని మనోవృత్తి యెట్టిదో  
వినించుచు, “ద్రౌపదిదెస నాతనిం జూపుచు” నని యాయాపాత్రల  
యభినయమును గూడ నూచించుచుండుటచే, నాటకమునవలె నాదృ-  
శ్యమునంతను మనకండ్ల యెరుటఁ జెట్టినాఁడు. మూలమున నీషణ్ణ  
మేమియు లేదు. మఱియొక విశేష మేనునఁగా నుత్తరదేశప్రభులప్యా  
ములో ధర్మజుఁడు మొట్టమొదటనే యర్జునునితోఁ జెప్పినట్లు, నాతఁ  
డామె నెత్తుకొని వచ్చినట్లుగా నున్నది.

“యధిష్ఠిర ఉవాచ:

“ధనంజయ సముద్యమ్య ద్రౌపదీం మా భారత,  
రాజధాన్యాం నివత్స్యోమో విముక్తాశ్చ వనా దితః.”

“వైశంపాయన ఉవాచ:

“తా మాదా యార్జున స్తూర్ణం ద్రౌపదీం గజరా డివ...”

... ..

కాని దక్షిణదేశప్రభులలో నీతఁడు మొదట చిన్నవాడని కాఁబోలును,  
నకులునితోఁ జెప్పినట్లును, నకులుఁడు

“పూర్వాష్టే మృగయాం కృత్వా మయా విద్ధా మృగా వసే

... ..

సోహం ఘర్మాభితప్తా వై నై నా మాదాతు ముత్సహే.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అని పలుకఁగా,

“సహదేవ త్వ మాదాయ ముహూర్తం ద్రౌపదీం నయ”

యని చెప్పుటయు నాతఁడును

“అహం పృథ్వీ తృప్తిః క్షుధయా పరిపీడితః”

యని చెప్పిపవప,

“ఏహి వీర వికలాక్ష వీరసింహ ఇ వాఙ్మన

ఇమాం కమలపత్రాక్షీం ద్రౌపదీం ద్రుపదాత్మజాం

పరిగృహ్య ముహూర్తం త్వం బాహుభ్యాం కుశలం బ్రజ”.

యని చెప్పఁగా,

“గురో ర్వచన మాజ్ఞాయ సంప్రహృష్టో జితేంద్రియః”

అట్లునుఁడు గురువచనమును దెలిసికొని, ద్రౌపదిని బాహువులతోఁ బట్టుకొని—“బాహుభ్యాం పరిగృహ్య” —నగరసమీపమునకుఁ దీసికొని వచ్చినట్లుగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ఇక్కడ తిక్కన మిగుల చమత్కారముగా రచించి ధర్మజుని యంగితజ్ఞతను వ్యక్తపఱచినాఁడు. తాను ద్రౌపదిని మోచితెమ్మని చెప్పినవెంటనే నకులసహదేవులు గ్రహ్మనఁ జనుదేరమిం జూచి వీరు న్నస్సిరని గ్రహించి వెంటనే యట్లునుం జూచి, “యిమ్మదిరాక్షీ డస్సె, చిక్కముగ నేమును డస్సితిమి. కావున నీ వెమ్మెయినైన దీని భరియించి పురంబుసమీపభూమికిం దెమ్మని” చెప్పఁగా నాతండు నామెను మోచి కొనివచ్చి యామె నొక్క శీతలసికతాతలంబున దింపెనని చెప్పినాఁడు. మూలములోవలె నకులసహదేవులును దాము నలయుటకుఁ గారణము మృగయ గాక పురము ప్రవేశించుటకుఁగాఁ దఱమినడచుటయే యనుకారణమును వ్యక్తముచేసినాఁడు. ధర్మజుఁడు వారు (మూలములోవలె

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తమ యశ క్తతను దెలుపక పూర్వమే) వెంటనే పనిపూనకుండుటనుబట్టియే తనవలెనే వారు నలసియుందురని గ్రహించి, “నిక్కముగ నేమును డస్సితిమి” యని చెప్పుటచే వారందఱు నొక్కస్థితిలోనే యున్నట్లు నూచించుచు, తిక్కన యీసందర్భమున కంతస్వాభావికత్వము నాపాదించినాఁడో గమనింపుఁడు. మూలము చదివినచో నాసమయమున వారి వారియనుభవము, స్థితి యెట్టిదో మనకు గోచరమే కాదు. మార్గాయాసమున (మృగయచేఁగాదు) వీరే యింత డస్సియుండఁగా ద్రౌపది పైని చెప్పినరీతిగా నొక్కయడుగు నేఁగెడుదానికి నోర్యకుండుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

## శమీవృక్షముపై నాయుధ నిక్షేపణము

ఇఁక నూరిబయటఁ జేరి యచ్చట శమీతరువుపై వీరి యాయుధములను బెట్టు సందర్భమునఁగూడ తిక్కనార్యుని రచనానైపుణ్యము గాననగును. ఉత్తరదక్షిణ పాతములకుఁ గల భేదమును గమనింపఁ దగియున్నది. ఉత్తరదేశప్రకుల పాతములో ధర్మజుఁడు తమ్ముల యాయుధముల ప్రభావమును, వారి కృత్యములను బ్రశంసించి యాయాయుధముల నొకచోఁ బెట్టించి తానును బెట్టినపీమ్ముట

“తా ముపారుహ్య నకులో ధనూం మృగభ్యాదధ త్వయం  
యాని తస్యావకాశాని దృశ్యయాపాణ్యునన్యత  
తత్ర తాని దృఢైః పాతైః సుగాఢం పర్మబన్ధత  
శరీరం మృతకన్యైకం సమాదాయ న్యబన్ధత.”

అని యాయుధముల నా శమీతరువుపైఁబెట్టి భద్రముగా వానిని కట్టు పనియంతయు నకులుండే చేసినట్లున్నది. వీరప శేవ మిచ్చట కట్టు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

బడియున్న దని తెలంచి జనులు దూరమునుండియే మరలిపోవుదురని  
తలంచుచు,

“అశీతికేతవ శ్నేయం మాతా న ఇతి వాదినః  
కులభస్మోయ మస్మాకం పూర్వై రాచరితోపిచ  
సమాసజానా వృక్షేస్మిన్నితి వై వ్యాహరంతి తే  
ఆ గోపాలా విపాలేభ్యః ఆచక్షేయః పరంతపాః.”

అని యది నూటయెనుబది యేండ్లుగల తమ జనని కళేబరమని  
యచ్చటి గోపాలావిపాలురతోఁ జెప్పుచు పోయిరని యున్నది. దక్షిణ  
దేశ ప్రతులు కొన్నిటిలో

“తతో యుధిష్ఠిరో రాజా సహదేవ మువాచహ  
ఆరు హ్యేమాం శమీం వీర నిశత్యే హాయుధాని నః  
ఇదం గోమృగ మభ్యాశే గతసత్వ మచేతనమ్  
ఏత దుత్కృత్య వై వీర ధనూంషి పరివేష్టయ.

.....

శమీ మారుహ్య త్వరితో ధనూంషి పరివేష్టయత్  
తతః పరమదూరస్థ ముంఛవృత్తి కళేబరమ్  
తచ్చానీయ ధనుర్మధ్యే నిబబంధుశ్చ పాండవాః.

అథాబ్రవీ న్మహారాజో ధర్మాత్మా స యుధిష్ఠిరః,  
యాని తత్ర వికాలాని యాథమాలాని మన్యసే  
తేషా ముపరి బద్ధీహి ఇదం విప్రకళేబరమ్

• త చ్చృత్వా సహదేవస్తు పర్యబన్నత తచ్చవమ్.”

అని యిట్లు యుధిష్ఠరాజుచే సహదేవుఁడే మొదట మౌకమా  
తాయుధములను బెట్టి గోచర్మముతోఁ జెట్టి మనుష్యకళేబరముతోఁ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

గట్టెననియు, మఱియొకమాటు వేతొక విప్రకళేబరము దొరకగా దానినికూడ నాయా యుధములపైఁ జేర్చి కట్టెననియు, నీరెండుపనులును సహదేవుడే చేసినట్లును చెప్పబడినది. పిదప ధర్మజుఁడు కుచియై దేవత లందఱకు నమస్కరించి, వారినిగూర్చి

“నేయం ధీమే ప్రదాతవ్య మయం క్షద్ధో వృకోదరః  
అపూర్ణకాశే ప్రహతే తోక్రోధసంజాత మత్సరః  
పునఃప్రవేశో న స్యాత్తు పనవాసాయ సర్వదా  
సమయే పరిపూర్ణేతు ధార్తరాష్ట్రేన్నిహ న్మహే.”

ఇట్లు ప్రార్థించిన ట్లున్నది. తిక్కన తెలుఁగురచనలో నెట్లున్నదో చూడుఁడు. ఇక్కడ శమివృక్షము నెక్కి దానిపై నాయుధములను బెట్టినది నకులఁడును కాదు, సహదేవుఁడును కాదు; ధర్మజుడే. అతడే పెట్టుటకుఁ గారణమునుగూడఁ దెలిపియున్నాఁడు తిక్కన. ఆ యాయుధములను మహారగంబులఁ బెట్టి కట్టుచందంబున బంధించి వానిం గొనుచు నయ్యజాతశ్రేణుండు ధర్మదేవతా దత్తవరుండుగుటంజేసి నిశ్చేంకందైన యంతఃకరణంబుతోడ శమివృక్ష సమాగోహణం బొచరించి, దేవతాపితృస్తుతు లొనరించి దివియు భువియుఁ జూచి ప్రార్థించి యొక్కవిపులకాఖి వాని వ్రేలఁగట్టెను. అట్లు గట్టి—యాచెట్టుపైననుండియే—తదీయాధిదైవతంబుల నుద్దేశించి నమస్కరించి,

“నరునకు నాకును దక్కఁగ

నొరులకు మీ రూపు చూప కున్నతవిషవి

స్ఫురిత భుజంగౌఘభయం

కరమూర్తులు దాల్చియుండఁగా నలయుఁజాడీ.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“భీముఁడు ధార్తరాష్ట్రకులభీషణుఁడు చిత్త మెప్పు డె  
 ఁజ్జె మదమెత్తునో యతని యాగ్రహవృత్తికి లోను గాక మీ  
 రేమొయినైన వంచన వహించి తొలంగుట మత్సరహితం  
 బేమటకుండఁగావలయు నివ్వవమాబ్జములోన నాతనిన్.”

అని వేడికొని వృక్షంబు దిగి దానికిఁ బ్రదక్షిణంబుగా వచ్చి  
 ప్రణమిల్లి భీమనేనుని దెస మరలి చూచి పైనఁ దాఁ జెప్పిన మాటల  
 కాతఁ డేమనుకొనునో యని గాఁబోలును, సాంత్వ్యవసనపమేతంబుగా  
 నటనిం గొగిటం జేర్చికొని యనునయించెనట.

ఉత్తర దేశపాతములోను, కుంభఘోణప్రతి మొదలగు కొన్ని  
 దక్షిణదేశప్రతులలోను నకులఁడు, సహదేవుఁడు వరుసగా శమీవృక్షము  
 శక్తి యాయుధముల నచ్చట పెట్టినట్లుగాఁ గనఁబడున్న ట్లింతకుముం  
 డే చూచియున్నాము. కాని తెలఁగులో మాత్రము ధర్మజుఁడే  
 చెట్టెక్కి యాయుధముల నచ్చట పెట్టిన ట్లున్నది. తనకు, నర్జునునకే  
 గాని భీమునికిఁ గనఁబడకుండుఁ డని ప్రార్థించి తరువాత భీము ననుచయిం  
 పఁబూనెనని, ధర్మజుఁడే ధర్మదేవతవలని వరమును బడసినవాఁ డగుటచే  
 వాతఁడే యీ యాయుధముల నాచెట్టుపైని బెట్టినాఁడని దీని కొక  
 కారణమునుగూడ చూపినాఁడు తిక్కన. దీనిని చూచియే గావలయు,  
 దక్షిణదేశప్రతులు పెక్కింటిలో పూర్వోత్తర సంస్కర్షము సరిగా  
 కుంఠని క్రొత్త శ్లోకములు కొన్ని తిక్కనరచనతో సమానార్థము  
 గలవి మధ్య చేర్పఁబడిన ట్లగపడుచున్నది.

“విపాఠాన్ తురధారాంశ్చ ధనుర్భి ర్నిదధుస్సహ.”

ఈ పాదము తరువాత కుంభఘోణ ప్రతిలో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ అథా బ్రవీ ధర్మరాజః సహదేవం పరస్తపః,  
ఆరు హ్యేమాం శమీం వీర నిధత్స్వే హాయుధాని నః.”

అని ధర్మరాజు సహదేవునితోఁ జెప్పిన ట్లుండఁగా, మఱికొన్ని తెలుఁగు ప్రతులలో ధర్మరాజుఁడే చెట్టెక్కిన ట్లగపడుచున్నది. వీనిలో నీ మొదటి పాదమునకు బదులుగా

“ తాని సర్వాణి సన్నహ్య వాసోభిః పరివేష్ట్యచ,  
ఆరుహ్య యావ దేతాని నిధాతుం విహగై ర్వృతామ్.”

అను రెండు పాదములను, వానితరువాత

“ శమీం ఆరుహ్య మహతీం నిక్షేప స్వాయుధాని నః.”

అని వైశ్లోకమున రెండవ పాదముతోఁ బోల్పఁబడిన పద్యపాద మును కలవు. “ నిక్షేప స్వాయుధాని నః ” అను వాక్యము వేఱు వేఱు ప్రతులలో వేఱు వేఱుగా నున్నది. “ నిక్షేపాద్యా యుధానినః”, “ నిక్షేపాన్యా యుధాని నః ” అను పాశాంతరములు కలవు. ఎట్లైనను “ ఆరుహ్య నిక్షేప ” అని చెప్పిన దెవరో వ్యక్తము గా లేదు. ఈ త్తర దేశ పాతమునను, కుంభఘోణ ప్రతియందును ధర్మరాజు నకులుని తోనో, సహదేవునితోనో చెప్పిన ట్లున్నది గనుక అందలి శ్లోక పాద ములే యిందు చేరియుండును. తరువాత

“ వై శంపాయన ఉవాచ

“ తాన్యాయుధాన్యపాదాయ కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః  
స వచః పురుష వ్యాఘ్రః ప్రోవాచ మధురాక్షరమ్.”

ఈ చెప్పుట చెట్టెక్కియో, క్రింద నుండియో చెప్పఁబడియుండ లేదు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యుధిష్ఠిరః

“బ్రహ్మాణ మింద్రం వరదం కుబేరం శరుణానిలా,

... ..

“సర్వాయుధానీహ మమానుజానాం  
స్యస్య మృహం దేవసమీపతో వై.

“ఏషన్య సోమయాన్యస్త స్సూర్యసోమానిలాంతికే,  
మహ్యం పార్థాయ వాదేయం పూర్ణే వన్నేత్రయోదకే;  
నైవ భిమాయ దాతవ్యం ఆయం క్రుద్ధో వృకోదరః.

... ..

అమర్షాన్నిత్య సంక్రద్ధః ధృతరాష్ట్ర సుతాః ప్రతి  
అపూర్ణకారే ప్రహరతో క్రోధసంరక్తలోచనః  
సమయే పరిపూర్ణేతు ధార్తరాష్ట్రేన్ నిహన్మహే.

“వైశంపాయన ఉవాచః

“సోఽవతీర్య మహాప్రాజ్ఞః పాండవ స్సత్యవిక్రమః,  
భీమం కంఠే పరివ్వజ్య చానునీయ నరాధిపః;  
దైవతేభ్యో నమస్కృత్య శమిం కృత్వా ప్రదక్షిణమ్.”

ఇట్లు ధర్మజుడై చెట్టునుండి దిగినట్లు చెప్పబడినది గాని  
ధర్మజుడు “ఆరుహ్య నిక్షిప స్వాయుధాని నః” అని ఎవరినో  
గూర్చి చెప్పినట్లున్నదే గాని యాతడు స్వయముగాఁ జెట్టెక్కి  
నట్లు పైశ్లోకములలోఁ జెప్పబడియుండలేదు. ఇది యంతయు  
రెండు పాతములలోని శ్లోకములను గుచ్చెత్తుటవలనఁ గలిగినచిక్కుగాఁ  
గనఁబడు చున్నది. ఇంతే గాక ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయమునందు



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

శ్రాక్షాదొరగారిచే సంపాదించి పెట్టబడిన తెలుగుతరముల ప్రతిలో మఱియొక విశేషము కలదు. కుంభాక్షరాప్రతిలో పాండవులు పట్టణము వైపునకుఁ బోవుచు నచ్చటి గోపాలావిపాలురతో నది నూట యెనుబది సంవత్సరముల తమతల్లి కళేబరమని చెప్పుచు నగరమును బ్రవేశించిరని మాత్రమే చెప్పబడియుండగా, శ్రాక్షాదొరగారి ప్రతిలో

“త మేవ మూచు ధర్మజ్ఞా కులధర్మో న ఈచృతః”

అన్న దాని తరువాతనే (తిక్కన రచన కనుకూలముగా)

“అథాబ్రవీ ధర్మరాజా.....పరంతప,  
ఇదం నో మృగ మభ్యాశే గతసత్వ మచేతనమ్;  
ఏత దుత్కృత్య వై వీర ధనూంషి పరివేష్టయః.

“వై శంపాయనః

“ఏవ ముక్తా మహాబాహుః సహదేవో యథోక్తనిత్,  
శమీ మాదవ్యా త్వరితో ధనూంషి పరివేష్టయత్;  
పునఃపునశ్చ సంవేష్ట్య కృత్వా సుకృతకారిణః,  
అథాపర మమారస్థం శంభవృత్తి కళేబరమ్;  
తచ్ఛానీయ ధనుర్మధ్యే వినిబధ్యంత పాండవాః,  
అథాబ్రవీ నృహారాజో ధర్మాత్మా స యుధిష్ఠిరః;  
రజ్జాభి స్సంవృతం ప్రాజ్ఞ వినిబధ్నహి పాండవ.”

అని యీ పని యంతయు ధర్మరాజు సహదేవునిచే జేయించి నట్లు చెప్పు శ్లోకములు కలవు. ఈ శ్లోకములు కుంభాక్షరాప్రతిలో సహదేవుఁడు తా నాయుధములను వృక్షముపైఁ బెట్టుటకు పూర్వమే చేసినట్లుగాఁ జెప్పుచు నింతకుపూర్వమే చేర్పబడినవి. అనఁగాఁ దెలుఁ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

ప్రతులలో ధర్మజుడే చెట్టెక్కి యాయుధములను దానిపైఁ జెట్టి దేవతలను బ్రార్థించినట్లును, అపైని శవాదులను సహదేవుఁడు వానిపైఁ జెట్టినట్లు నున్నను, తిక్కనరచనయందువలె నానుపూర్విగనఁబడక ముండఁ, కుంభఘోణప్రతి ధర్మజుఁడు చెట్టెక్కి పెట్టినట్లు చెప్పక క్రిందఁ గడియే దేవతలను స్తోత్రముమాత్రము చేసెనని తెలుపుచున్నది. తక్కిన శ్లోకము లాయాసందర్భములలో నద్దినేయఁబడినవై యున్నవి. తిక్కన మానుపూర్వి బ్రాన్దోరగారి తెలుఁగుప్రతిలో మాత్రమే కనఁబడుచున్నది.

దీనిని బట్టి తిక్కన రచన దక్షిణదేశప్రతులపాఠములలో నెట్టి చిక్కుల కల్పించినదో స్పష్టమగుచున్నది. ఉత్తరపాఠములో లేని విషయములలోఁ గొన్నియైనను తిక్కన ననుసరించి రచింపఁబడినట్లు హింపఁదగియున్నది.

### బృహన్నల సారథిగాఁ గుదురుకొనుట

బృహన్నల యుత్తరునిసారథిగాఁ గుదురుకొను మఱియొక సందర్భము పరిశీలింతము.

ఉత్తరుఁడు సారథికొఱకై వెదకు కొనుచు,

“పశ్యేధ్వం సారథిం క్షీప్రం మమ యుక్తం ప్రయాశ్శతః.

... ..

సంలభేయం యది త్వన్యం హయయానవిదం నరమ్.

... ..

పశ్యేయు రద్య మే వీర్యం కురవ స్తే సమాగతాః

కింసు పార్థోఽర్జునః సాక్షా దయ మస్మాక్ ప్రబాధతే.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అని యుత్తరుడు ప్రగల్భములు పలుకుచు నర్జునుని పేరెత్తుట ద్రౌపది విని, సహింపక,

“తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భాషతః స్మ పునః పునః;  
నామర్ష యత పాంచాలీ బీభత్సోః పరికీర్తనమ్;  
అథై న ముపసంగమ్య స్త్రీమధ్యా త్స్న యశస్వినీ,  
ప్రీడమానేవ కేనైకే రిదం వచన మబ్రవీత్;  
యోఽసౌ బృహద్వారణాభో యువాను ప్రియదర్శనః,  
బృహన్నల ఇతి ఖ్యాతః పార్థ స్యాసీత్ స సారథిః.”

అని బృహన్నల వెనుక పార్థునకు సారథిగా నుండెను గావున నాతని సారథిగాఁ బడసినచో కారవులను ములభముగా జయింపఁగల మని ద్రౌపదియే చెప్పిన ట్లుత్తరదేశపాతమునఁ గలదు. మఱికొన్ని యుత్తరదేశ ముద్రితప్రతులలోను, దక్షిణదేశప్రతులలోను గూడ నుత్తరుని మాటల నర్జునుఁడే విని యుత్తరచేఁ జెప్పించితనను సారథిగా నుత్తరుఁడు గ్రహించునట్లు చేయుమని ద్రౌపదిని ప్రేరేపించిన ట్లున్నది.

“శ్రుత్వా త దరుసో వాక్యం రాజ్ఞః పుత్రస్య భాషతః,  
అతీతనమయే కాలే ప్రియాం భార్యా మనిందితామ్;

... ..

ఉవాచ రసాసి ప్రీతః కృష్ణః సర్వార్థకోవిదః,  
ఉత్తరాం బ్రూహి కల్యాణే క్షీప్రం మద్వచనా దిమమ్;  
అయం వై పాండవ స్యాసీత్ సారథిః సంగతో దృఢః.”

మంభుషాణప్రతిలో నుత్తరదేశపాతశ్లోకములతో నీ పైఁ జెప్పబడిన శ్లోకములు గుచ్చియొత్తబడినవి.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా స్త్రీమ చాత్మపశంసనమ్,  
నామర్ష యత పాంచాలీ బీభత్సోః పరికీర్తనమ్.”

అనుష్టోకము తరువాత మరల అర్జునుఁ డాయుత్తరుని మాటలు విని ద్రౌపదితోఁ బలిక ననికూడఁ జెప్పఁబడినది.

“శ్రుత్వా తదర్జునో వాక్య ముత్తరేణ ప్రభాషితమ్.”

ఇక తెలుఁగుప్రతిలోను, మఱికొన్ని దక్షిణదేశప్రతులలోను.  
“అథై న ముపసంగమ్య పార్థం పార్థప్రియా సతీ,  
ఉత్తరస్య వచ స్సర్వం యథా తథ్య మథాబ్రవీత్;  
తచ్ఛ్రుత్వా చార్జునో వాక్యం ద్రౌపద్యాః పరికీర్తితమ్.”  
... ..

ఇట్లు ద్రౌపది యుత్తరుఁడు పలికిన పలుకులు చెప్పఁగా విని యర్జునుఁడు వనవాసకాలమగుటను నిరూపించి తననుగూర్చి యుత్తరచే నుత్తరునితోఁ జెప్పింపుమని పలికినాఁడు. ఇదియంతయు తిక్కనరచనకు సరిపోవుచున్నది చూడుఁడు:

“అమనవ్వుడు తత్ప్రదేశంబున నునికింజేసి,  
“విని ద్రుపదధరణిపతినం  
దన సామర్నాపహాసతరళహృదయ రై  
చని తద్వృత్తాంతము నా  
తనిపలుకులు చెప్పి నింద్రతనయునితోడన్.”

“అతం డక్షాతవాసవత్సరం బతీతం బగుట నిరూపించి పాంచాలి కిట్లనియె. నీవు పోయి వారలతో నిట్లనుము...”

ద్రౌపది తనంతట తానే యర్జునునితో సంప్రతింపకయే బృహన్నల సారథ్యము చేయఁగలఁడని చెప్పుట యంతయుచితముగ లేదని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తలంచి తిక్కన యిచ్చట మార్చియుండును. అజ్ఞాతవాసకాలము పూర్తియైనదని యీమెకును దెలిసేయే యుండుటచే నీయవకాశమును బోనీయక బృహన్నలకు వెంటనే తెలియజేసినది. ఆతఁడు నజ్ఞాతవాసవత్సరం బతీతంబగుట నిరూపించి యీమెను వారలతోఁ దననుగూర్చి చెప్పుచున్నాఁడు. కాని ద్రౌపది సరాసరి యుత్తరునియ్యెద్దికే పోయి చెప్పక యుత్తరయొద్దకుఁ బోయి యీమెచేఁ జెప్పింపఁదలఁచుటలోఁ దన తెలివితేటలను గనుపఱచినది. ఆమె యుత్తరతోఁ జెప్పుట నంతస్వాభావికముగా రమణీయముగా నుచితభంగి రచియించినాఁడో తిక్కన చూడుఁడు:

“జనపతినందనుండు దగు సారథి నారయుచున్నవాఁ డెఱింగిన పని నెప్పఁగావలయుఁ గ్రీడి మనంబున మెచ్చనట్టి నేర్పును భుజశక్తియుం గలిగి యాధికి నెక్కిన నూతవృత్తిమైనని సహిసన్న యేడెఱ బృహన్నలకుం గల దంబుజాననా.

“అర్జునునకు ఖాండవ దహనాగురైన  
విక్రమములు నా బృహన్నల వెరవులావు  
గాదె జయ మొనరించె లోకంబు లెఱుంగ  
నువిద దీని నెఱింగింత ముత్తరునకు.”

అని మన మిద్దఱుము పోయి యెఱింగింతము రమ్మని తీసికొని పోయినది. “ఎఱింగినపని చెప్పఁగావలయు” ననుటలో ద్రౌపది యొక్క గడుసుఁదనము వెల్లడియైనది. “నాకు తెలిసిన పనిగదా చెప్పుకుండిన బాగుండదేమో యని చెప్పుచున్నా నే గాని మఱియొకటి కాదు” అని అర్జునునికి తనకుఁ గల సంబంధ మేమాత్రము స్ఫురింపకుండునట్లు చూచుకొన్నది. అతైఱుంగు సముచితంబుగ నెఱింగించుటయు నుత్త

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రుడు “అకట సైరంధి నన్ను నిట్లానిగొనఁగ నేల...బృహన్నలసార  
ధియైన దీని నవ్వరే” యని పలుకఁగా నాతనికిఁ దగినసమాధానముగా

“కారవనేన గాదు త్రిజగంబుల నొక్కట నెత్తి వచ్చినం  
దేరు బృహన్నలావళగతిం జరియించిన గెల్వవచ్చుఁద  
ద్వీరగుణంబుసొంపు పృథివీవరనందన ము న్నేఱుంగుడున్  
గారణజన్మమై తనువికారము వచ్చినఁ బెంపు దప్పునే. ”

అని పలికి యాతని నెట్లో యొడఁబటిచినది.

ఉత్తర పోయి బృహన్నల నన్న సారథ్యమునకై వేడుటలో  
“సైరంధి రాఖ్యాతి బృహన్నలే త్వం  
సుఖీతా సంగ్రహణే రథాశ్వయోః,  
అహం మరిష్యామి న మేత్ర సంశయో  
మయావృతా తత్ర నచే ద్దమిష్యసి.”

నీవు వెళ్లకపోయినచో నేను చచ్చిపోవుదునని, సంస్కృత  
మూలమున కుంభస్థూణప్రతిలో కలదు. కాని తిక్కన యెంత ముద్దుగాఁ  
బలికించినాఁడో చూడుఁడు:

“నీ వొడంబడక తక్కుట నాపలని వాత్సల్యంబుఁ గొఱంత  
పఱుచుట. యెల్లవిధంబులం దెత్తునని పూనివచ్చితి నీవును నాపలుకులు  
కుఱుచనేయక నీపెంపునుం బ్రకటంబుగా రక్షంబు గడప నియ్య  
కొనుము.” అనిన నమ్ముదితపలుకులు ముద్దుచేసి,

“భవదీయ ప్రార్థనచేఁ  
దివిరి పరమదుష్కరములఁ దీర్చియయిన ను  
త్సవ మొనరించెద సార  
ధ్యవిధం బొక డనఁగ నేల యంబుజవదనా.”

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

యని తన ప్రభావమును బ్రకటించి ముందు తాను సాధింపజోవు పరమ దుష్కరకార్యమును నూచించినవాడెవ్వడ నై నాడు. ఇట్లే తిక్కన యెచ్చటి కచ్చట నాయాపాత్రల సంభాషణలు వారి వారి గుణశీలములకుఁ దగియుండి ధ్వనితోఁగూడినవై ఉత్తరకథార్థమును నూచించునవిగాఁ జేయుచుండును.

### విరటునికొల్వు-భీముఁడు

ఈ పై పద్యముచే నాలుగై దాశ్వాసములందలి కథయు, నందఱునుఁడు నాయకుఁ డగుటయు నూచింపఁబడినట్లే, మొదటి యాశ్వాసమునంతమున ద్రౌపది పలుకులమూలముగాఁ దరువాతి యాశ్వాసమున జరుగఁజోవు కీచకవధ వృత్తాంతము, భీముని నాయకత్వము గూడ నూచింపఁబడినవి. ఇంతకు పూర్వమే విరటుని కొల్వు ప్రవేశించిన సందర్భమున భీముఁడు పల్కిన

“తలమును లావు విద్య మెయి దర్పముఁ బేర్చి పెనంగు జెట్టి మల్లల విటుతున్ వడిన్ గడియలోనన చూడ్కికి వేడ్క నేయుదున్.”

అను పల్కుల మూలముగా నా కీచకవధకు ముందు జరుగఁజోవు మల్ల యుద్ధప్రదర్శనముగూడ నూచిత మైనది. ఇట్లే యాశ్వాసముననే గాక కీచకవధకు తరువాత ఫలితముగా సంభవించిన దక్షిణగోగ్రహణకథకుఁ గూడ భీముడే నాయకుఁ డగుటచే రెండుమూఁదాశ్వాసములకు నీతఁడే నాయకుఁడు. ఈతనిని కేవలము నాయకునిగఁ జేయుటయే గాక, ద్రౌపది చెప్పినట్లుగా నుత్తమ నాయకత్వ గుణము లాతనియందాపాదించినాడు తిక్కన. కావుననే మూలమునందలి పాత్రకును, తిక్కన పాత్రలకును గొంత భేద మగపడుచుండును. తత్తత్పాత్రో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

స్మీలనమునకుఁ దగినట్లుగా మూలమున లేనివిషయములను గొన్ని యాత్రఁడు చేర్చవలసి వచ్చుచుండును. “జెట్టి మల్లు”ను విఱుచు” విషయము మూలమునఁ గానరాదు.

“నియ్యద ధీలోస్మి సదాహి పార్థివ  
గజాంశ్చ సింహాంశ్చ సమేయివా నహమ్.”

అని మాత్రమే కలదు. ఆతని యుత్తమనాయకత్వమునుగూర్చియు నేమి లేదు. విరటుని కొల్వలలోఁ బ్రవేశించునందర్భమున నీతని యాకారము నెల్లు వర్ణించి యాతనిచే తిక్కన యెట్లు పలికించినాఁడో చూడుడు:

“మాప తెల్లను దన రూపంబు చూస్కికి  
వ్రేఁగైన నత్యంత విస్మయంబుఁ  
బొందుచుండ సమీరణపుత్రుఁ డగ్ర  
జాండు పోయిన దెసఁ దప్ప నొండువలన  
సమదవారణపతి గమనమున మత్స్య  
భరణివల్ల భుసభ చేర నరుగుటయును.”

తిక్కన భీముని గమనమును వర్ణించినప్పు డెల్లను దానిని సమదవారణపతి గమనముతోడనే పోల్చుచుండును. తరువాత మల్లుని తోడి యుద్ధమునకుఁగా భీముడు మల్లరంగమునఁ బ్రవేశించునపుడు కూడ నాతఁడు “మెత్తవ యియ్యకొని గర్జించి గజాలస్యంబున నంగణంబు చొచ్చి” నట్లుగా వర్ణించినాఁడు. అక్కడ మూలములో “కార్దుల శిథిలం చరణ్” అని యున్నది. మల్లయుద్ధరంగములోనికి మల్లులు వచ్చుటను గజాలస్యగమనముతోడను పోల్చుటయే యుక్తతరంబును విషయ మాంధ్రదేశమున కున్న పంచములకు వస్తాదులు నడచు



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రీతిని చూచినవారికిఁ దోచకఁపోదు. తిక్కన శనకాలమున నాంధ్ర దేశమున విశేషముగాఁ బ్రబలియున్న యీ కుస్తీ పందెములను మనమున నిడికొనియే భీముని మల్లయుద్ధవర్ణనను రచించినాఁడనుటలో సందేహము లేదు. భీము నొక పెద్దసత్తాదుగా నుద్దేశించియే యాతని నామాసందర్భముల తిక్కన వర్ణించినట్లు కనబడుచున్నది. అయితే యిక్కడ బం. పరి. వారి పాతములూ, ననఁగా నుత్తరదేశప్రతుల పాతములూ

“ఉపాయయా సింహ విలాసవిక్రమః”

యనియు, పిదప విరటుఁ డీతనిఁ జూచి,

“సింహాన్నతాం సోఽయ మతీవ రూపవాన్,

ప్రవృత్త్యతే కోను సర్వభో యువా”

అని పలికినట్లుండఁగా, దక్షిణదేశప్రతులలో మొదట

“వృకోదరో దృశ్యత సింహవిక్రమః”

అనియే యున్నను, తరువాత నుత్తరదేశపాతములలో లేని ప్రక్షిప్త శ్లోకములలో నొకదానియందు

“సభాగతో వారణయూధపోపమః”

అను విశేషణ ముండుటచే నిది తిక్కనరచనను జూచి రచించిన దేమా యను సందేహము కలుగుచున్నది.

భీముఁడు ధరణివల్లభుని సభను ప్రవేశించినరీతియే గాక యా సమయమునందలి యీతని రూపు రేఖలు, గమనవైఖరి చూచినవారి కెట్టిభావములు కలుగునో వర్ణించి చూపినాఁడు.

“ఉలుకును వెక్కసపాటును

దలకొను నెమ్మనముతోడ ధాతీరమణం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

డలఘుభుజ విపుల వక్ష

స్థల శేఖాకాంతిఁ బరవశత్వముఁ బొందెన్.”

తని పైవేమంబు చూచిన ఉలుకు, వెక్కసపాటును, విపులవక్షస్థల  
శేఖా జూచిన పరవశత్వము గలిగె ననుటగో తిక్కన ఎంత తూచినట్లు  
స్థించినాడో చూడుడు. అట్లు భీముడు మనుజేంద్రుకడకుఁ బోయి  
యశబ్దముతింబుగ, వినయంబున మ్రొక్కి నిభృతుడై విన్నవించె  
డు. భీముని యాక్షత్వ దగ్ధములతోపాటాతని వినయసంపదను  
స్పృశింపఁగలిగెనుటకు తిక్కన ప్రత్యేకశ్రద్ధ వహించినట్లు గనఁబడు  
చున్నది. ఇనుక భీముడు ధర్మజానితోఁ దాను మెలంగునీతిని జెప్పు  
చున్నప్పుడు “గర గరగా గూఁకుఁ గూర నరేంద్రుని చిత్తమునకు  
వచ్చిన యాచందమున నొనర్చి నేర్చి మెలంగునుఁ గరము వినీతి మెఱయ”  
అని పలికినాడు. ‘నిభృతుడై’ యను విశేషణమే యాతని వినీ  
తత్వమును బహిర్గతము చేసి కార్యరూపమునఁ గనఁబఱచుచున్నది.  
ఇదే నాతడు విన్నవించినరీతిలో వినయము లేకపోలేదు గాని  
వర్సము, ననాగరకుని సరళత్వముతో (simplicity) గూడిన యాక్ష  
త్వము (rudeness) వంటి యాక్షత్వము నెంత చక్కగాఁ గనఁబఱచి  
నాడో చూడుడు. ఇచ్చట భీమునినోట కార్దులవృత్తమును బెట్టిన  
తిక్కనార్యుని యాచిత్యగ్రహణము నేమని కొనియాడవలసినది!

“దేవా, నాలవజాతివాడ నిను నర్థిం గొన్నిఁగా వచ్చితిన్  
నేవాదక్షత యొందు మై నెఱుంగ నీ చిత్తంబునన్ మెచ్చున  
ల్లే వండం గడు నేర్తు బానసమునం దిచ్చటనే గాదు న  
న్నే వీటన్ మిగులంగ నెవ్వఁడును లేఁ డెబ్బంగులం జూచినన్.”

అభావములు, వానిని నిర్భయముగా తిక్కనయే చెప్పినట్లు  
“నిర్దగ్ధకాలాపముల” నున్న దున్నట్లు చెప్పినరీతి, వానిని కార్దుల

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వృత్తమునఁ జదువుటచేఁ గలిగిన యొకవిధముగు గాంభీర్యము, అన్నియుఁ  
భీముని స్వభావమునకుఁ దగినట్లే యున్నవి. ఇంకను నాతని వైఖరి  
అభినయమును జూడుఁడు. మత్స్యభూరమణుం డెట్లు నిను శూద్రుఁగాఁ  
దలఁపఁగవచ్చు ధరణీభరణక్షమమూర్తి వీవు నీకుఁ దగిన యానము నాన  
నాదుల నిచ్చెద గజ్రవజ్రముం బరికింపుమని పలికినమీఁదట

“...మొఱకుచందం

బున మోమడ్డము గదల్చి భూవిభుఁడు సభా

జనులు విన ననిలసుతుఁ డి

ట్లనియెన్ బ్రస్ఫుట నిరర్థశాలాపములన్.”

మొఱకుచందమున మో మడ్డముగఁ గదల్చుట యెంత స్వాభావిక  
వర్ణనమై యున్నది. అతని పలుకు లెంత నిరర్థములై యున్నవో  
చూడుఁడు:

“నా కవియెల్ల నేల నరనాథులకుం బ్రియమొందునట్లుగాఁ  
బాకమునేయనేర్తు జనపాలక, ధర్మసుతుండు పెద్దయ్యం  
జేకొనియుండు ... ..

“వలసిన నేలు మేను బలవంతుఁడ గాతెనుపోతు దంతి తె  
బ్బులి మృగనాథునిం దొడరి పోరుదు శూరత యుల్ల సిల్లఁగాఁ  
దలమును లావు విద్యమెయి దర్పముఁ బేర్చిపెనంగు జెట్టిమ  
ల్లుల విఱుతున్ వడిన్ గడియలోనన చూడ్కికి వేడ్కనేయుదున్.”

“కొలువుగొను మొల్లకుండుట

గలిగినఁ బొమ్మనుట యంతకంటెను మే లే

వలసినకడ కేగద నీ

తల పెయ్యది యానతిమ్ము ధరణీనాథా”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఈ భావములుగాని, యారీతిని పలుకుటగాని ప్రాచీనోత్తర  
దేశపాఠమున లేదు. దక్షిణదేశపుప్రతులలో మాత్రమే గానవచ్చు  
చున్నది. పిదప నతని యీ నిరర్థకాలాపములఁ జూచి విరటుఁడు వెను  
కకుత్స్థి “మూర్ఖం ఛందానురోధేన” యనుసామెత ననుసరించి కాఁబోలు,

“ఇమ్మహనీయ రూపమున నేడైత గన్గొని నీకు వేడ్క యో  
గ్య మృగుభంగిఁ జెప్పితిమి గాని నరోత్తమ, యొందుగాదు నీ  
వెమ్మెయినైన నిల్చుటయె యిష్టము”

అని “సానునయంబుగాఁ బలికె”నట. భీముఁడును మఃమున నూరడిల్లి  
యుండెను.

అట్లు భీమునినెఱే తక్కిన వారందఱును “దమతమవర్తిల్లు  
నెడల సకలజనములకు హృదయానురంజన మొనర్చి తాల్మిపుయి  
లోట, యడఁకువ, తగవు, మెలపు నెఱిఁజొంగును బాటింప నేర్పు  
గలిగి” యుండిరట. పాండవుల యజ్ఞాత వాసకాల ప్రవర్తనమును  
గూర్చి యెట్టి సముచితంబులగు విశేషణములతో వర్ణించినాఁడో  
చూడుఁడు:

“ఉన్నతటి వివిధదేశో

త్పన్నులు నద్భుత విధాయి బలవిక్రమసం

పన్నులు నగు మల్లులు విభ

వోన్నతుఁ డగు విరటుపాల సుద్భటవృత్తికా.

“తమలోన మాటలాడెడు

సమయంబున నొక్కరుఁడు వికాలోరస్కుం

డమితబలుఁడు పంచానన

సమభీషణ మూర్తి యధిక సంరంభమునకా.”

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

అని మల్లుని రాకను గూర్చి చెప్పుట కుపక్రమించినాఁడు తిక్కన.  
కాని మూలమున

“అథ మానే సతురేతు బ్రహ్మణః సుచుహోత్సవః,  
అసీ త్సమృద్ధో మత్స్యేషు పురుషాణాం సమంతతః;  
తత్ర మల్లాః సమాపేతు ర్నానా దిచ్ఛ్య స్సమాగతాః.

... ..

అసక్తలబ్ధాస్తే రంగే పార్థినసన్నిధౌ  
తేషా మేకో మహా నాసీ త్వర్వమల్లాన్ సమాప్యాయన్.”

అని పాండవులు విరటుని కొల్లు ప్రవేశించిన నాల్గవ మాసమున నొక  
బ్రహ్మోత్సవమునకు మల్లలందఱు విరటుని పట్టణమును జేరిరని  
యున్నది. దక్షిణదేశపాఠములలో నిది “శంకరస్య మహోత్సవః”  
శంకర మహోత్సవమని యున్నది. తిక్కనార్యుఁ డీమహోత్సవ విష  
యమే తలపెట్టలేదు. ఈ శంకరోత్సవము గాని బ్రహ్మోత్సవము  
గాని తెలుఁగుదేశములో జరుపునాచారము లేకుండుటచేఁ గాఁబోలు  
తిక్కన దీనిని ఐదలివేసినాఁడు. ఇంతేగాక యేదోయొక యుత్సవ  
సందర్భమున నూరిలో మల్లులు చేరిరనియు, వారిలో నొకరితో  
విరటుఁడు భీమునిఁ బోరించెననియుఁ జెప్పుట విరటుని “వైభవోన్నత్య  
ములకుఁ” దగినది కాదని తలంచియుఁగూడ నాయుత్సవ విషయమును  
జాణివిడిచి మహావైభవోన్నతుఁ డగు విరటుఁడు వివిధ గోళములందలి  
మల్లులను రప్పించి వారికి మడిమాన్యములనిచ్చి వారొనర్చు మల్ల విద్యా  
ప్రదర్శనములను జూచు వేడుకగలవాఁడై యుండెనని నూచించినాఁడు.  
గొప్పసంస్థానములయందు రాజులు మల్లుల నాదరించుట సుప్రసిద్ధమే.  
మనుమభూపాలుఁడు గూడ నట్లు చేసియుండు నని తలంపవచ్చును.  
కావుననే తిక్కనార్యునకు మల్లయుద్ధ వినోదములం దాదరము,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నానికి సంబంధించిన పేదలను గూర్చిన సన్నిహితజ్ఞానము కలిగి  
యూండును.

ఆ ట్లాసువకోశ్వవసందర్భమున వచ్చిన మల్లలలో నొకఁడు  
పగల్గములు ఎలుమచున్నఁ జూచి భయకంపితులై యచ్చట మల్లలం  
ఁజు నోరొ మెడపకయుండ, విరటుఁడు కోపముతో మీ మాన్య  
శులను, వేతనములను తీసివేయుదునని బెదిరించి నట్లును, ధర్మజుఁ డెడి  
గూచి భీముని గూర్చి తెలిపినట్లును దక్షిణదేశ ప్రభులలోఁ గలదు.

“విరాటో వీర్య తాణ మల్లాన్ త్రస్తాన్ వాక్య మువాచహ  
అనేన సహ మల్లేన కో యోద్ధుం శక్తిమా న్నరః,  
ఇత్యుక్తా స్తే విరాటేన సర్వే మల్లా విశాంపతే;  
తూష్ణీ మాసన్ తతో రాజా క్రోధా విప్ల ఉవాచహ.  
గ్రామాశ్చ వేతనాన్యేషాం మల్లనాం హారయా మ్యహమ్;  
తతో యుధిష్ఠిరోఽవాదీత్ శ్రుత్వా మత్స్యపతే ర్వచః ”

తిక్కన యీ విషయమంతయు ఎదలి వైభవోన్నతుఁడను  
నాచే విరటుని గొప్పతనము నూచించినాఁడు. మాన్యములిచ్చి మరల  
భరికొందునని బెదిరించునట్టి శులభ కోపుఁడును, లఘుహృదయుఁడును  
నాఁడని నూచించుటకే యీవిషయమును ఎదలి వేటు విశేషణములను  
వేసినాఁడు. విరటున కీ మల్లయుద్ధముల సేర్పాటుచేసి వేడుకచూచు  
శిలవాటు కలదనియు, నితైఱంగున భీముఁ డితనికి వేడ్కసలుపుచుండుటే  
నాక చక్కని మల్లులు లేనితఱి సంతిపురంబులలోఁ గూడ నింతులు  
చూచుటకుఁగా న య్యవనీకాంతుండు శార్దూల కుండాలాదులతోఁ  
భోరించుచుండెడి వాఁడనియుఁ బలిపి యున్నాఁడు. విరటుని కిదియం  
తయు వేడుకయే. భీముఁడును దాను వేడుకకే పెనఁగుచున్నట్లు స్పష్ట  
ముగాఁ జెప్పినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“అధిప ధర్మజుపాల మన్నస్సు డతని  
వేడుకకుఁ దగఁ జెనఁగొడు వింతలైన  
జెట్టిసుల్లులతో నిప్పు డట్టువోరె  
నీదు వేడ్కకుఁ జెనఁగుదు నేర్చినట్లు”

అని ధర్మతనయు కనుసన్నగనుంగొని, మెత్తన యియ్యకొనియెనట.  
మూలములో ధీమఁ డీసందర్భమున నెట్లు ప్రవర్తించినాఁడో చూడుఁడు:

“నశేన్ద్ర) తే ప్రభావేన క్రియా శక్త్యాచ కాసనాత్,  
అనేన సహ మల్లన యోద్ధుం రాశేన్ద్ర) శక్నుయామ్,  
మహాదేవస్య భక్త్యాచ తం మల్లం పాతయా మ్యహమ్.”

“ఓరాజా, నీ ప్రభావముచేతను, శక్తి కాసనములచేతను ఈ  
మల్లనితోఁ బోరుటకు శక్తిగలవాఁడ నగుచున్నాను. మహాదేవుని  
యందలి భక్తిచేత నీతనిని పడఁగొట్టఁగలను” అని యీ మూలమునఁ  
గలదు. రాజా కాసనమువలననే యీతఁడు పెనఁగుచున్నట్లున్నది.  
భీమునిగూర్చి రాజానకుఁ జెప్పటలోఁ గూడ నెంతచమత్కారముగ  
రచించినాఁడో చూడుఁడు. విరటునియొద్దనుండు మల్లులు తమలో  
మాటలాడుకొనుచుండెడుసమయమున “నొక్కరుఁడు వికార  
స్కంఁ డమితబలుఁడు పంచానన సమ భీషణమూర్తి యధికసంరంభ  
మున” నానరపతి యెదుట నిల్చి మ్రొక్కి భుజాస్ఫూలనంబుచేసి,

“నేల నాలుగు చెఱఁగుల నృపులకొలుపు  
లందు నేను వర్తించితి నెవనినాథ  
యగ్గలించి నాయెదుర బాహుప్సించి  
కడఁగఁజాలెడు మల్లులఁ గాన నెఁగు”

అని చెప్పినాడట. ఈ విషయము మూలమున లేదు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శము

“ఆగతం మల్ల రాజం మాం కృతేన్న పృథివిమండలే;  
సింహవ్యాఘ్రం గజైశ్చార్థం క్రీడంతం విద్ధి భూపతే”

అనిమాత్రమే యన్నట్లున్నది. “నేల నాలుగు చెఱుగుల నృపుల  
కొలుపులందు నేను వర్తించితి” నని యామల్లునిచే పలికించుటలో  
తిక్కన యాసందర్భమున నెన్ని విశేషగుణములను సాధించినాడో  
చూడుడు. ఆ జాతీయ ప్రయోగమువలన నామల్లుని దర్పము  
నాధత్యము నెంత సులభముగానో మన మనముల కెక్కునట్లు చేసి  
నాడు. ఈతఁ డాగంతుకముగ నేయుత్సవసమయమునకో విరటుని  
పట్టణము చేరినవాఁడు కాక, ప్రసిద్ధులగు రాజుల కొలువులన్నిటిని  
జూచుకొనుచు, నచ్చటి ప్రసిద్ధమల్లుల నోడించుచు దిగ్విజయమునకై  
బయలుదేరినవాఁడు. అట్టివాఁడు గనుకనే విరటునియొద్దనున్న మల్లు  
లందఱు జంకినారు.

“...వాని సమదాకృతియుం బటువాక్యవృత్తియుం

గని విని మల్లులెల్ల భయకంపితమూర్తులు దాల్చి మాఱువ

ల్కను గనువిచ్చి చూడను మొగం బెగయింపను జాలకున్న వారు.”

అప్పు డా జనపతి వేడ్క మ్రోడుపడుచందముగాంచి యుధిష్ఠిరుండు  
భీముని విషయమును రాజున కెఱింగించెనని చెప్పుచు ధర్మజుఁ డీ  
విషయమున తాను కలుగఁజేసికొనుటకుఁ గారణమును దెలిపినాడు.  
ఇక్కడకూడఁ జనపతివేడ్క మ్రోడుపడుట యని చెప్పుచు నిదియం  
తయు నేడుకకొటకు జరిగినదనియే నూచించుచున్నాడు. మల్లుల  
యశక్త స్థితి మనకన్నులయొదుట రూపొందునట్లుగా (picturesque)  
వర్ణించినాడు. పల్కను, జూడను, మొగమెత్తుటకై నఁ జాలకుండిరట.  
జనపతివేడ్క మ్రోడుపడుచందముఁ జూచియే యుధిష్ఠిరుఁ డానంద



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

హాసమునఁ బ్రసక్తి కల్పించుకొనె ననునుద్దేశము (motive) మూలమున లేదు. మూలపాతముకూడ నిచ్చుట రెండు విధములుగా నున్నది. ఉత్తర వేళప్రతుల పాతములో ధర్మజుఁడు సలహా చెప్పుట యను విషయమే లేదు సరిగదా, వట్లులందఱు ముఖములు శేరివేయఁగా విరటుఁ డప్పుడు నూతుని వానితోఁ బోరించెననియు, నూతుఁ డకే క్తుఁడగుటను జూచి నూదునిచే పిదప పోరించెనని మాత్రమే కలదు.

“యదా సర్వే వినునస న్తే మల్లా హతచేతసః,  
అథ నూదేన తం మల్లం యోధయామాస మత్స్యరాట్;  
కీచకోఽపి యదా మల్లం న విశేషయతే బూత్,  
తదా నూదేన తం మల్లం యోధయామాస మత్స్యరాట్;  
నోద్యమాన స్తథా భీమా దూభేనైవాకరో నృతిమ్,  
నహి శక్త స్స దాక్షిణ్యాత్ ప్రత్యాఖ్యాతుం నరాధిపమ్.”

ఇచ్చట నీపాత్రలఁ గూర్చిగాని, వారిచర్యలనుగూర్చిగాని మన కెట్టి యుత్సాహమును కలుగుటలేదు. అవి కొయ్య బొమ్మలవలె నుండెనేకాని వానియందు జీవకళ, చైతన్యమున గపడదు. ఇక దక్షిణ దేశ పాతమునందలి కథ యింతకంటె తిక్కన కథకు దగ్గఱగా నున్నది ఇందు మల్లయుద్ధరంగమునకు కీచకుఁడు రాసేరాఁడు, వాని ప్రశంసయే లేదు. రాజానెదుటకు వచ్చిన భీముని యాకారము మనకు మూలములో నేమియుఁ గనఁబడదు. తిక్కన మనకు చక్కగాఁ జూపినాఁడు.

“...అతఁడు భయభక్తులతోఁ

జనుదెంచి మల్లవర్గముఁ

గని మై వెలుగంగ నిలిచె కాతూహల్యై.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రాజానొద్దకు వచ్చినపుడు భయభక్తులతో వచ్చినిలిచినను  
 పిల్లలను జూచినతోడనే వారితోఁ జెనఁగవలయు ననెడికాతూహ  
 లుతోపాటాతని మెయియుఁ జెఱిగినదట. భీముని శీలముపట్ల  
 నీ యభినయనూచన యెంత సముచితంబైనదో గమనింపుఁడు.  
 కాని రాజామల్లముఖ్యుం జూపి యితనితోడి కయ్యంబునకు సన్న  
 ద్దండపు కమ్మని చెప్పినను ధర్మతనయుని కనుసన్న గనుంగొననిది  
 మాటువలక లేదు. పలికినపుడైనను సంస్కృతమునందువలె “తంమల్లం  
 భాతయా మ్యహం” “మల్లేన యోద్ధుం శమ్నయాం” అని చెప్పక  
 “కర్మజానిపాలను వింతలైన జెట్టి మల్లలతోఁ జెనఁగుచుందును.  
 చచ్చుడెట్టవోలె నీదువేడ్కకుఁ జెనఁగెద నేర్చినట్లు” అని వినయము  
 క్కొఁపఁ బలికినాఁడు. “అని మెత్తన యియ్యకొనినాఁడు.” సామాన్య  
 మాగా భీముఁ డెవ్వరిమాటలను లక్ష్యపెట్టక సమయము సందర్భమును  
 లేక ప్రతిపనికిని తనశరీరబలంబువైననే యాధారపడు మోటమొద్దు  
 నుండివాఁడను సామాన్యాభిప్రాయముఁ బోఁగొట్టి, యాతని శరీరబల  
 లను, పట్టుదలను యుక్తాయుక్తవిచక్షణ లేక ప్రయోగించువాఁడు  
 నుండని చూపుటకే తిక్కన యత్నించుచున్నట్లున్నవాఁడు. వాని  
 రాజగుణములను జూపుచునే వినయాదిగుణములను మఱికొన్నిటి  
 పొందించి భీముని శీలము నించుక సంస్కరింపఁదలచి (tone down)  
 ట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. కావుననే భీముఁ డన్నగారి కను  
 నుంజ్ఞ గైకొననిది మాటలాడనైనలేదు. “భవదాజ్ఞా దృఢబంధ  
 నియమిత శుంభద్యేగమై” యున్న దొక యర్జునద్విపమే కాదు, ఈ  
 సమకార్యాలముకూడ నట్టిదే యని సూచింపఁదలచినట్లున్నాఁడు.  
 అట్లు ‘మెత్తన’ యియ్యకొనినను, వెంటనే గర్జించి, గజాలస్యంబున  
 పరిగణంబు సొచ్చి, భూపాలునిముందట భుజాస్పాలనంబు చేసి.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మ్రొక్కి, మరలినాడంట. ఈ కృత్యములన్నియు మనకు నిత్యపరిచితములగు మల్లయుద్ధ సంప్రదాయముల కెట్లు తగినట్లున్నవో చూడుడు. ఈ మల్లయుద్ధమునంత నొక నాటకరంగమునందువలె మనకన్నుల యెదుటఁ బెట్టుచున్నాఁడు తిక్కన. మల్లులు కుస్తీకిఁ బోవునప్పటి యాటోపంబుతోఁగూడిన వికారపు నడకను “గజాలస్యంబున” అను పద మెంత చక్కగా వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఈతఁడు రాజునకు మ్రొక్కి మరలునప్పటి కారెండవ మల్లుఁ డంతకుమున్నె కృత పరికర బంధుండై యచ్చట నుండుటచే నాతని కెదురుపడినాఁడు. అప్పుడు వారిద్దఱు పరస్పరమూర్తుల నవలోకించుకొనుట, యుద్ధరంగంబునున్న ఫాలప్రదేశంబున ధరియించి శరీరంబులపైఁ జల్లుకొనుట—(ఈ సం దర్భమున

“యోద్ధం వ్యవస్థితో వీరః రేణుం సంస్పృశ్య హస్తయోః” అని యొకపద్యపాదము మాత్రము దక్షిణదేశీప్రతుల పాఠములోఁకలదు), రెండుచేతుల మునివ్రేళ్లను గొండొక పుచ్చికొని యొండొరులదెసకు వైచికొనుట, యున్నతంబులగు నపసవ్యకరంబుల నాకుంచిత సవ్య బాహుతలంబు లప్పశించు చప్పుళ్లు గలసి యొక్కరుండ మల్లసూచిన చందంబున వీలెంచుట, వీదప వింతతానకంబుల నిలిచి కదియుట, యీమొదలగు కృత్యంబులవర్ణన నొక్కమాటు చదివినంతనే భీమ మల్లులయుద్ధసన్నాహం బంతయు నాట్యరంగంబునవలె నెదుట కనఁబడుచునే యుండును. మూలమున చేతులకు మట్టి రాచుకొనుట తప్ప మఱేమియులేదు. ఆంధ్రదేశాచారములనే తిక్కన యిచ్చట వర్ణించినాడని చెప్పవచ్చును. ఈ మల్లయుద్ధాచారములనే గాదు, వారు పట్టినపట్లనుగూడ వర్ణించినాడు; గాని యవి యీ కాలమున విశేషము ప్రచారములో లేకుండుటచే వాయాపదము

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

ఇట్టి పేచీలను దెలుపునో తెలుసుకొనుటకు వీలులేకపోవుటచే నన్నిటికిఁగూడ “మల్లబంధ విశేషములె” యని యర్థము చెప్పకొన వలసి వచ్చినది. మొన్న మొన్నటి వఱకు మన దేశపు స్త్రీలు ధరించు నగల పేర్లు, పిల్లల యాటలపేర్లు ఇప్పటి నాగరక స్త్రీపురుషులకుఁ దెలియుట కవకాశము లేనంతటి స్థితి యేర్పడుచుండఁగా, నవనాగ రకతాప్రవాహ మంతవేగముగ మనలను మంచినేయుచుండఁగా, తిక్కననాఁటి వస్తాదులు చూపిన మల్లబంధవిశేషములు సాందో డుచెల్పు మొదలగునవి ప్రబలిన మనకాలమున నులభముగ నర్థమగుట యెట్లు తటస్థించును? కావున తిక్కన రచించిన “ఉపతాయిలోఁ దన కొదవినతోరహత్తముఁ జూపి వ్రేయక సమదవృత్తి” అనునీస పద్యములోని మల్లయుద్ధ వర్ణనను, నందలి యుపతాయి, తోర హత్తము, నీపానఁబట్టుట మొదలగు బంధ విశేషములను చదువుకొని సంతోషింపవలసిన స్థితి కలుగుచున్నది. ఇట్టి మల్లబంధములఁ జూపి యనేకగతుల యోజలు మెఱయించు విరాటునకు వినోదంబు నలిపి —(ఈతని వినోదముకొఱకే భిముఁ డీమల్లబంధములను—పేచీలను— చూపినది అని తిక్కన మరల జ్ఞాపకము చేయుచున్నాఁడు)—తుద కాతని కచ్చఁబట్టి కాళ్లుచేతులు వ్రేలాడుచుండఁ బైకెత్తి ముక్కున నోటను నెత్తురు గ్రక్కుకొనునట్లు విసరి నేలఁబడవైచి వీపునమండిఁ వెట్టి గూరుచుండెను. అపు డాచుల్లుఁడు పెలుకుటి—విహ్వలతఁ కెంది—తాళంబీయ మడిఁదలఁచియు వీలులేకపోవుటచే నేలను చేతులతోఁ గొట్టసాగెనట. “ధరణి తలంబు గరతలంబులప్పశించె.” తాళంబిచ్చుట యమనది “మల్లబంధ విశేషం” బనియే శబ్దరత్నాకర మునఁ జెప్పఁబడినను, ప్రస్తుత సందర్భమునుబట్టి, తోర్లఁబడవేసి వీపున మండిపెట్టి పైని గూరుచున్న వానిని క్రిందఁబడి యున్నవాఁడు ముం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దరిభాగమునఁ గొంత పెక్కిలేచి శనచేతులు రాటితోఁ జైన కూర్చున్నవానిని తాళమువేసినట్లు పట్టుకొన యత్నించుటయే తాళంబిచ్చుట యను దానియర్థము గానోపునని తలంపవచ్చును. వాఁడట్లు చేయ— తాళంబీయ— చేతఁగాక ధరణితలముఁ గరతలంబుల నపశించుటయే తానాయుద్ధమున నోడితినని యంగీకారమును డెలుగుచిహ్నముకాఁబోలును. తిక్కనకాలమున ఈ కాలమున “పీటీమన్ను చేయుటయే, అనఁగా వెలకిలఁబడునట్లు చేయుటయే దానికి చిహ్నముగా గ్రహింపఁబడుచువచ్చినట్లున్నది. అట్లు వాఁడు నేల నప్పశించుటతోడనే వాఁడోడెననియు, భీముఁడు గలిచెననియుఁ దెలిసికొనిన యాకొలువులోనివా రార్చుటయు నా భీముఁడు నానిని విడిచివేసినట్లు. ఆకొలువులోనివా రీకుస్తీపందెమును జూచుచు గెలుపొటములఁ నిశ్చయించుటలో నెంత కాతూహలాయత్తచిత్తులై యుండినఁగా తిక్కన చూపినవాఁడో చూడుఁడు. ఇదియంతయు తిక్కనాగ్ర్యుఁడైనప్పుడుగాఁ దెచ్చిపెట్టినదే. మూలములో వీరి యుద్ధము గాక కొనుట, తన్నుకొనుట, మొదలగువానితోఁ గూడియున్నదేగాని వేడుకగాఁ జూచుటకుఁ దగిన పేచీలతోఁ గూడి యుండలేదు. ఇంతేగాక యామల్లుఁడు భీమునిచేతులో నాతుఁడై గతజీవుం డగుట తిక్కనాగ్ర్యుఁడుద్దేశించిన వేడుకకే యవకాశము లేకపోయినది. ౩. దీనిని చూచియే విరటుఁడు సంతోషించినట్లు మూలములోఁ గలదు

“ఉత్తేపణే తేపణే చ పాశ్చ్య పేమణమేవ,  
కిరై ర్వజ్రనిపాతైశ్చ రాగోద్యోతైశ్చ కర్కశైః;  
బాహుబంధై స్తథాతేవైః పాదబంధై స్తథైవ,  
ప్రకర్షణా పకర్షాభ్యాం అభ్యాకర్ష వికర్షణైః;  
అకర్షణా మథాన్యోన్యం బామభి శ్చాభి జఘ్నుతః.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“భ్రామయిత్వా శతగుణం గతసత్వ మచేతనమ్  
ప్రత్యపింశ్మ మహాబాహుః మల్లం భువి వృకోదరః  
తస్మిన్ వినిహతేమల్లే శీమూతే లోకవిశ్రుతే  
విరాటః పరమం హర్ష మగచ్ఛ ద్బాంధవైస్సహ ”

రాజు దీనిని జూచి సంతసించి బహువిత్తమునుగూడ నిచ్చి యిచ్చెను. ఈసందర్భమున నుత్తరాది పాఠములో లేని విశేషమొకటి దక్షిణపాఠములోఁ గలదు. అది యేమనఁగా నచ్చటి జనులు (తిక్కన కాలలోవలె నక్కొలు వార్పుటకు బదులుగా) పలువురి ట్టిహింస జూపింపట మల్లధర్మము కానని పలికిరనియు, వారట్లు పలుకఁగా నుడు “నేను మల్లవుడను గాని మల్లుడనుకాను. మల్లధర్మమేమో నుండు దెలియ”దని బదులు చెప్పిపోయిన ట్లున్నది.

“నహ్యేత ద్యుద్ధ ధర్మోఽయం ఇతి సర్వే బ్రువంతి తే,  
మల్లానామితి తచ్ఛ్రుత్వా భీమస్తం ఎల్లవో స్మృహమ్;  
న మల్లో మల్ల ధర్మజ్ఞో రాజ్ఞః ప్రీతికరోబవీత్,  
తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తథ్య మితి సర్వే బ్రువంతి తే. ”

తిక్కనలో ఎలెసే మల్లసంప్రదాయ కృత్యముల నీ మల్ల లిద్దఱు చేసినట్లుగా ఎల్లించి నేను మల్లుడను కానని పలికించుటచే న్నీ పూర్వోత్తర విరోధ మేర్పడుచున్నదో గమనింపుడు. మూల శ్లోకము లెట్లె యుండఁగా, మధ్య మధ్య తిక్కనరచనను జూచియో, జనను గుణవత్తరముగఁ జేయవలెననియో, తమ తమ యిష్టము వచ్చి యు పలువురు పలు శ్లోకములను మధ్య మధ్య చేర్చుచు వచ్చిరను భవ సందేహము లేదు. ఈ పైశ్లోకములు దక్షిణవేశ్యప్రతు లన్నిటిలోఁ గూడఁ గానరావు. కొన్ని తెలుగు ప్రతులలో నే కలవు. కావ్యకళా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దృష్టితో రచింపఁబడిన తిక్కన కీహింసాకృత్య మసహ్యముగాఁ దోచుటచే దీని నంత నొక వినోదార్థమైన మల్లయుద్ధప్రదర్శనముగా మార్చివేసి, భీముని వినయసంపన్నునిగను, తన బలసామర్థ్యములచే నితరుల కానందమును, వినోదమును గూర్చుఁగలిగిన వానిగాను జేసిచూపినాఁడు. విరటుని శీలముకూడ కళంకరహితమై, యాతని యాదార్య గౌరవాతిరేకముతోఁ గూడిన విభవోన్నతి ప్రకటితమైనది. ఈ మూలమున తిక్కన కాంధ్రదేశముందలి మల్లయుద్ధవినోదములను గూర్చిన సంప్రదాయములను, విశేషములను శాశ్వతంబగు వాఙ్మయరూపమునఁ జిత్రించి పెట్టుటకు మంచియవకాశము దొరకినది. ఇట్టి జగద్విఖ్యాతుఁడగు మల్లు నవలీలగ నెత్తివైచి ప్రాణావశిష్టుఁగఁ జేసి విడిచిన భీమునికి కీచకునివధ దుస్సాధ్య మెంతమాత్రము కాదను భావము చదువరులకుఁ గలుగఁజేయుచు నిచ్చట తిక్కన భీముని మల్లయుద్ధ నైపుణ్యమును రుచిచూపినాఁడు.

ఇట్లే యసాధారణ కృత్యములను జూచి యెవరైన వీరినిగూర్చి సందేహింపలేదా యను ప్రశ్నను వారించుచు, తిక్కన ముందే జాగ్రత్తపడి,

“ పెరివారలు దమమెలఁగెడు

తెలుగుల దొరఁకొన్న వింత తెలుపులనేర్పుత

మొఱయుచు బతిచి త్తముఁ గొన

నొఱపు గలిగి మాన్యవృత్తి నుండుమరు దగఁ.”

అనిచెప్పి మూలములో లేకున్నను తా నొకసమాధానము కల్పించి పెట్టి నాఁడు. దీని మూలమున ముందు జరుగనున్న కథార్థమును గూడ చూచించినాఁడు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మెఱవారలు. దనుమెలఁగెడు తెఱఁగుల దొరకొన్నచో వింతతెరవుల నవలంబించి, యత్యంతనై పుణ్యముతో బయలువడకుండ రాజు చిత్తమున కనుకూలముగా నీపాండవులు దనుగౌరవమునకుఁ దగినట్లు ప్రవర్తించుటలో మిగుల జాగరూకులై యుండిరట. దీనివలన కీచకుని యలఁ గలిగిన యవరోధమునుండి తాము బయలువడకుండఁ దప్పించుకొనుటకై యవలంబించిన వింతతెరవును, నేర్పును, దుర్యోధనుఁడు తమసంగతినిఁ దెలిసికొనుటకుఁగాఁ జేసిన ప్రయత్నమునఁ దాము బయలువడకుండ రాజునకు సహాయముచేసి యాతని చిత్తమును గొన్నరీతియూ, తుదకు విరటుఁడు పాచికతోఁ గొట్టినపుడు గూడ తాము బయలువడక యాతని కపకారము గావితెరవున వింతనేర్పుల మెఱసి తుద కాతనిచిత్తము గొన్నరీతియు నీ మొదలగు వాని నీ పద్యముచే తిక్కన సూచించువాఁడువలె నున్నాఁడు.

కీచకవధఘట్టమునందు తిక్కనార్యుఁడు చూపినరచనా కాళలమును, మూలమునుండి యీతనిరచన భేదించిన సందర్భములను పరిశీలించు.

### కీచకవధ ఘట్టము

తిక్కనార్యుఁడు కీచకవధఘట్టమును గేవల మొకప్రబంధముగా గ్రహించఁదలఁచినవాఁడై, “ఇట్లు పాండవులు పాంచాలీసహితంబుగా విరాటనగరంబున వర్తించుచు” అని చెప్పి తిక్కన పాంచాలీసహితులైన పాండవుల వర్తనమును గూర్చియే మరల నిచ్చట నెత్తినాఁడు. పాండవులు పాంచాలీసహితులై యుండుటచే నారికేగలిగిన చిక్కుల వైపునకు మనమనముల నాకర్షించుటకును, ఆచిక్కులను వారెట్టి వింతతెఱవుల మెఱసి దాఁటినది సూచింపఁదలఁచినవాఁడువలె నీవిశేషమును



## ఆంధ్రభాగవత కవితా విమర్శనము

జేసినట్లున్నాడు. ఇట్లు జాగరూకులై ఎర్తించుచుఁ గతిపయదివసం బులు గొఱంతగా నేఁడుకాలంబు గడపిన సమయంబున నొక్కనాఁడు సింహబాండు తనయప్ప సుదేష్ఠకు మ్రొక్కంజనువాఁడదేవి కనతి మారంబుననున్న ద్రౌపదిని గాంచుట తటస్థించినదని చెప్పినాఁడు. ఇందలి కాలవిషయమున ప్రాచీనప్రతులలో బం. పరి. వా రాదరించిన పాఠములో పది నెలలుమాత్రమే గడచినవని యున్నది.

“ఏవం వసత్సు పార్థే ఘ మత్స్యస్య నగరే తదా,  
మహారథేఘ చ్ఛన్నేఘ మాసా దళ సమభ్యయుః;  
యాజ్ఞ సేసీ సుదేష్ఠాంతు శుక్రావ స్తీ విశాంపతే,  
అవస త్పరిచారార్హా సుదుఃఖం జనమేజయ.”

దక్షిణదేశపు ప్రతులలోను, కొన్ని యుత్తరదేశప్రతులలోను

“తస్మిన్ వర్షే గతప్రాయే కీచకస్తు మహాబలః”

అనియు, తెలుఁగుప్రతిలో

“మాసాశ్చైకాద కాత్యయుః”

అనియు, బ్రాహ్మదొరగారి తెలుఁగుప్రతిలో మాత్రము

“పశ్చాత్తు ద్వాదశేమాసే వీర్యోన్మత్తో మహాబలః,

తస్మిన్ వర్షే గతప్రాయే ప్రవాసా దాగత స్తదా;

కీచకో నామ మాత్స్యస్య క్యలో నిత్యం భృశం ప్రియం.”

అనియుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈతెలుఁగుప్రతిలో మొదట ‘పశ్చాత్తు ద్వాదశేమాసే’ అని చెప్పి మరల ‘తస్మిన్ వర్షే గతప్రాయే’ అని చెప్పుటచే నీరెండుపాదములు నొక్కసారి రచింపఁబడలేదేమో యనుసం దేహమున కవకాశమున్నను, మొత్తముమీఁద నిదియే తిక్కనరచనమగుటగా నున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఉత్తరదేశ పాఠములోని “మాసాదళ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సమర్థయ్యే” అను కాలనూనకు ముందరి గంభముతో సాంధిక కనఁబడుట లేదు. ఏలయనఁగా, కీచకవధయైన మఱునాఁడే ద్రౌపది సుదేష్ఠ యొద్దకుఁ బోయినపుడు “రాజా గంధర్వులనలని పరాభవములన భయపడుచున్నాఁడు. కావున నీ వెచటి కేనిం బోవున”దని పలుకఁగా, ద్రౌపది

“త్రయోదశాహ మాత్రంతు రాజా గతుతు భామిని,  
కృతకృత్యా భవిష్యంతి గన్ధర్వాస్తే న సంశయః;  
తతో మా మపనేష్యంతి కరిష్యంతి తం ప్రీయః,  
గ్రుహంహి శ్రేయసా రాజా గోక్ష్యతే సహబాన్ధవైః”

అని ఇంక పదుచూఁడుదినములు గడువు పెట్టినట్లు కనఁబడుచున్నది. అనఁగా కీచకవధ జరిగిన నాఁటికి పాండువుల యజ్ఞాతవాసకాలమింక పదు నాలుగు దినములు మాత్రము శేషించియున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇంకను బూర్వదినముననే కీచకుఁడు సుదేష్ఠయింట ద్రౌపదిని జూచి మోహించుట, యాదినముననే సుదేష్ఠ ద్రౌపదిని కల్లుదేరఁ గీచకునింటికిఁ బంపుట, ద్రౌపదీపరాభవము మొదలగునవి జరిగినవి. ఆరాత్రియే ద్రౌపది స్థిమనోద్దకుఁ బోయి తన పరాభవమునుగూర్చి తెలిపి మఱునాఁడు కీచకుని సంకేతస్థలమునకు రమ్మని చెప్పఁగా నారాత్రి వాడన్నటికి వచ్చుచియు, వధింపఁబడుటయు జరిగినవి.

ఉపకీచకులు కీచకున కగ్ని యిచ్చుట, యుపకీచకులవధ, ద్రౌపదీమోక్షము కాక విరటుఁడు దీనిసంతను విని భార్యతో ద్రౌపదిని బొమ్మని చెప్పుమనుటయుఁ గూడ నారాత్రియే జరిగినట్లు తిక్కన తెలిపియున్నాఁడు. పిదపనే ప్రభాతం బయినది.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున ద్రౌపది సుదేష్ఠను జూడఁబోయి నప్పుడే యామె “మాపురము రాష్ట్రంబు వెడలిపా మ్మొందినకా” అని చెప్పుటయు, ద్రౌపది

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ముందటియట్లు యింక పదుమూడుదినముల మాత్రమం భవ

స్థందీరవాస మియ్యకొనినం గడకేఱు మదీయవాంఛ”

యని బదులుచెప్పినట్లును తిక్కన రచించినాడు. దీనికి వెనుకటి దినమునఁగాక నా ముందు దినముననే కీచకుఁడు ద్రౌపదినిజూచుట తటస్థించినది గావున నజ్ఞాతవాసము 15 దినముల కంతమగు ననఁగా ద్రౌపది కీచకునికంటఁ బడినట్లుగుచున్నది. దీనినిబట్టి చూడఁగా బంజారక్కరు పరిశోధనాలయమువా రాదరించిన పాతములోనే “మాసా ఏశ సమశ్శ్రియః” అని అజ్ఞాతవాసకాల వింకను రెండు నెలలున్నట్లు సూచించియు, “త్రయోదశాహమాత్రంతు రాజారక్షతు భామిని” యని ద్రౌపది పలికినట్లుగాఁ జెప్పబడుటచే పూర్వోత్తర సంవర్క మేమియు కుదురుట లేదు. తెలుఁగులో కతిపయదివసంబులు కొఱంతగా నొకయేఁడు గడచినట్లు చెప్పటయేకాక, ద్రౌపదిని కీచకుఁడు చూచునప్పటికి మిగిలియున్న యా కతిపయదినములు పదునేనే యొనట్లు సూచించుచు, దానికిఁ దగినట్లుగా నన్నటచ్చట కాలస్థితిని సందర్భానుకూలముగా తిక్కనార్యుఁడు వర్ణించుటంజేసి, యీమార్పు తిక్కనార్యుఁడే చేసియుండెనని నమ్మదగియున్నది. ‘వన్నే గతప్రాయే’ యన్న పాతము తిక్కన తెలుఁగును జూచి రచింపఁబడి యుండవచ్చును.

ఇట్లు కీచకుఁడు ద్రౌపదిని జూచిననాటికి వీరి యజ్ఞాత వాసము 15 దినము లుండునని ద్రౌపది పెట్టిన గడువునుబట్టి నిశ్చయించినాముగదా. అనఁగా కీచకుఁడు ద్రౌపదిని చూచిననాటినుండి యుత్తరగోగ్రహణసందర్భమున నర్జునుఁడజ్ఞాతవాసదీక్ష వదిలి బయలు పడిన నాటికి 15 దినము లై నవనుట. ఉత్తరగోగ్రహణము, అర్జునుఁడు బయలుపడుట, దుర్యోధనాదుల సం దేహమును దీర్చుటకుఁగా ద్రోణుని ప్రార్థనపైని భీష్ముఁ డజ్ఞాతవాస వత్సర వ్యాప్తిని నిష్కర్ష చేసి “వసు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మాఁడు హోయనములు దప్పక నిన్నటితోడన నిండె"నని చెప్పట,  
యివి యన్నియు తెలుఁగు భారతము ప్రకారము నొక బహుళ నవమి  
నాఁడు జరిగినట్లు కనబడుచున్నవి. ఏల యనఁగా, దుర్యోధనుడే

“బహుళాష్టమి యీతఁడు స  
న్నహనముతో బసులఁ బట్టు ననమిని మన గో  
గ్రహణ మని నిశ్చయించి”

యున్నట్లు చెప్పఁబడినది. మూలములోను త్తరదేశీ పాతమున

“ఆవత్తగాః సుకేర్మా వై ఘర్మపక్షస్య సప్తమిమ్,  
అపరం దివసం సర్వే రాజన్ సంభూయ కారవాః;  
అప్తమ్యాం త్వనుగృహ్లాంత గోకులాని సహస్రళః ”

అని సుకేర్మ దక్షిణగోగ్రహణము ఘర్మపక్షమున సప్తమి దినమునను,  
కారవుల యుత్తరగోగ్రహణ వప్తమినాఁడును జరిగినట్లున్నది. ఈ  
శ్లోకములు దక్షిణదేశీ పాతములో

“ఆవత్త గాః సుకేర్మాథ కృష్ణపక్షస్య చాప్తమిమ్,  
అపరే దినసే సర్వే రాజ స్సంభూయ కారవాః;  
నవమ్యాం తే న్యగృహ్లాంత గోకులాని సహస్రళః.”

అని మార్పఁబడి యున్నవి. అక్కడ “ఘర్మపక్షస్య సప్తమిమ్” అని  
యొండఁగా నిచ్చట “కృష్ణపక్షస్య చాప్తమిమ్” అని యున్నది. ఘర్మ  
పక్ష మనఁగా నిదాఘము: ఆషాఢమని యర్జునమిశ్రుని వ్యాఖ్యానము  
మనఁ దెలియచున్నది. కాని గ్రీష్మఋతువునందలి సప్తమి దినమై  
నచో ఏపక్షమందోవ్యక్తము గాలేదు. అక్కడ సప్తమి, అప్తమి అని  
యొండఁగా, దక్షిణదేశీపాతములో కృష్ణపక్షమందలి అప్తమి, నవమి  
యని కనబడుటకుఁ గారణము కూడ తెలియవచ్చుట లేదు. కాని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తిక్కనాద్యుడు మాత్రము కృష్ణపక్షమునందలి అష్టమి నవమాలనే గ్రహించి తదనుకూలముగా కాలచూచనలను జేసి యున్నాడు. అర్జునుని విజయము, ఆతడు తక్కిన పాండవులతోడి బయలు పడుటయు దశమిదినమున జరుగుట సంభవించినట్లుగా నూచించుటకొఱకే తిక్కన యుత్తరదేశ పాకము నందలి సప్తమృష్టములను, అష్టమినవములుగా మార్చి యుండును. విజయనకు విజయము సమకూర్చిన దశమి గనుకనే, — లేదా విజయుడు విజయముతో శోభిల్లి బయలుపడిన దశమి గనుకనే, విజయదశమి యనునది జాతీయోత్సవ దినము (national festival) గాఁ బరిగణింపఁబడుచువచ్చినది. నవమినాడు శమీపూజచేసి ఆయుధములచేకొని విజయమునుబడసి, దశమినాడు మత్స్యరాజ సింహాసనము నాక్రమించి అర్జునుడు, పాండవులును కొలువు దీర్చియుండుటచే నదియొక సంప్రదాయముగ గ్రహింపఁబడి యీనాటికిని ఆయుధపూజ, శమీపూజ, సింహాసనారోహణము (దర్బారు) మొదలగు లాంఛనములు విజయ దశమి దినమున దేశీయప్రభువులచే జరుపఁబడుచున్నట్లగపడుచున్నది. విజయనకు విజయము నిచ్చిన శమీవృక్షమే (విజయం దదాతీతి-విజయదా-శమీ) విజయదశమినాడు రాజులకుఁ బూజార్హులై యున్నది. ఈజాతీయ సంప్రదాయమును నూచించుటకొఱకే తిక్కన దినములను ముందుకు జరిపియుండును. అయితే ఈమార్పు దక్షిణదేశప్రతులలో తిక్కనకు పూర్వమే చేయఁబడియుండ నాశం డనునరించె ననరాదా? అంటే, దక్షిణదేశ ప్రతులలోని పాత మొక్కరీతి నుండి, పూర్వోత్తర సందర్భము క్రమముగా నుండినచో నట్లే యనవచ్చును. కాని యట్లు కనఁబడదు. ఈప్రతులలో మత్తరదేశప్రతులలో ఎరె “ఆదత్తగాః సుకేశ్మవై” — సుకేశ్మ గోవులను గ్రహించెను — అని వైకంపాయనాడు చెప్పి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నట్లుగా భూతక్రియయే యున్నను, కరువాత శ్లోకములలో “నవమ్యాం త్వనుగృహ్లాంతు,” “నవమ్యాం తత్ర గృహ్లాంతు,” “నవమ్యాం త్వను గృహ్లాంతు” అని భిన్నపాకములు కలవు. “అనుగృహ్లాంతు” అనునది విధ్యర్థముగు (లోట్) క్రియారూపముగా నుండుటచేతను, పైని ‘ఆదత్త’ అని భూతార్థక్రియ యుండుట చేతను, ఇవి యెవరు చెప్పిన మాటలో వ్యక్తమగుట లేదు. పైశ్లోకములకు క్రిందిశ్లోకములకు పాండిక కనబడదు. కావుననే యొకవేళ తెలుగు భారతములో దుశ్శోధనుడే కార్యనిశ్చయమునుచేసి ‘నవమిని మనగోగ్రహణ’మని చెప్పినట్లుగా నున్నదానిని జూచి, పై ‘ఆదత్త’ అనుక్రియను పాటింపక, తెలుగునకు సరియగు గ్రంథమును, విధ్యర్థక్రియతోఁగూడినదాని నెవరైనఁ జేర్చి యుండు రేమో యని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది.

ఇట్లు 15 దినములుమాత్రమే యవశిష్టంబై యున్న కాలమున రాజునకు క్యాలుఁడు, ప్రియుఁడు, సేనాపతియునగు కీచకుఁడు జలజేతు గను జూచెనని యున్నది, మూలమున. ఈవిశేషణములు కీచకునకు విరటునితోఁగల సంబంధమును మాత్రము నూచించుచున్నవిగాని కీచకుని స్వభావము నేమియు విశదీకరించునవిగా లేవు. కాని తిక్కనార్యుఁడు ప్రప్రథమముననే “మత్స్యపతిమఱిదియు దండనాథుండును” అను మూలములోని విశేషణములను గ్రహించియు, నింక “రూపాభిమానియు, నానాభరణ ధరణ శీలుండును, దుర్విదగుండును, బలగర్వతుండును నగు సింహబలుండు” అని క్రొత్తవిశేషణములచే నాతనిస్వభావ మంతయు ముందే పూర్వగుచ్చినట్లు మనకు వివరించి తెల్పినాఁడు.

ఈ విశేషణములచేతనే యీతనిఁగూర్చినకథ యెట్లుండునో నూచించుచు, ముందాతనికృత్యము లీవిశేషణముల నెట్లు సార్థకపఱచునో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వ్యక్తికరించును. అప్పుడు మొక్కంజనిన కీచకుఁ డామె కనతిమారమున నున్న ద్రౌపదిని జూచినాఁడు. మూలములో ద్రౌపదిని సుదేష్టయింటిలో నెచ్చటనో తిరుగుచుండఁగాఁ జూచినట్లు చేప్పఁబడియున్నది: “తథా చుంతీం పాంచాలీం సుదేష్టయా నివేశనే”. చూచి యామె తో వెంటనే సంభాషించినట్లున్నది. తిక్కన దానినిమార్చి సుదేష్ట యొద్దనుండఁగానే చూచినాఁడనిచెప్పి యాసందర్భమున కొకవిధముగ రూపకత్వయోగ్యత (dramatic turn) ను కల్పించినాఁ డనవచ్చును. ఇట్లామెకు మొక్కంబోవు సందర్భమున నామె కనతిమారమున నున్న ద్రౌపదిని జూచిన కీచకుని యాంతరంగికభావములను, మానసికవృత్తులను, హృదయావేగమును నత్యద్భుతముగాఁ బదిపంఢ్రెండు పద్యములలో వర్ణించినాఁడు తిక్కన. కీచకుడు పైకొక్కమాటయైన ననలేదు. ద్రౌపదీకీచకులచే పైకొక్క పలుకైనఁ బలికింపక వారి యింగితాకారచేష్టాదులను మాత్రము వర్ణించుచు నవి యొందొరులపై నెట్లు తమతమ ప్రభావముల నెఱపి వారివారి మనోవృత్తులను మార్చుచు వచ్చినవో వ్యక్తముచేయుచు నొక కొంతనేపు మాటలులేని యతిరమ్యంబగు సినీమాచిత్రమును మనకండ్ల యెదుటఁ బెట్టి కేవలహాస భావాదివర్ణనముచేతనే కథ నడిపించినాఁడు. ఇట్టి యత్యద్భుతంబగు మానసికవృత్తి వివరణము, చిత్రకల్పనము నాంధ్రవాఙ్మయమున మఱియెచ్చటను గానము. ఈ విషయమున నీతఁడొక్కొకపుడు “షేక్స్పియర్ కాళిదాసాదిమహాకవులఁగూడఁదలదన్నుచున్నాఁడా యవిపించును. తిక్కనాద్యునికవితిలోని ముఖ్యమైన విశేషగుణ మీమానసికవృత్తి వివరణమనునదే. ఆంధ్రకవులలో నెవ్వరు నీతనితో నీగుణమునఁ బోల్పదగినవారు కనఁబడరు. తిక్కనలోని యీ విశేషలక్షణము నాంధ్రకవితావిమర్శకు లవశ్యము గమనింపఁదగియున్నది.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ప్రబంధకవులవలె తిక్కన 'నన్నుఁ జూడుడు, నాకవితను జూడుడు' అని పైకి రాడు. ఏదో భారతకథను జెప్పుకొని వెళ్లిపోవు చున్నాఁడనిపించునేగాని, సందర్భముతోను, జౌచిత్యముతోను అవసర ముండినను లేకున్నను, ఆహా! ఈ పద్య మెంత బాగుగా రచించినాడు అని యనిపించునట్లు చేయఁడు. అతని కవితాచాతుర్య మంతయు కళాగోపనమందే యున్నదని చెప్పవలసి యున్నది (His art lies in concealing art).

“గగనకల్లోలినీ కల్లోలమాలికాహల్లీ సకంబుల నవఘళించి-”

“తపనీయవందైకధవళాతపత్రితోద్దండతేజఃకీర్తిమండలుండు-”

ఇత్యాది శ్రీనాథాదుల పద్యములవలెనే సందర్భ మక్కఱలేకయ పద్య మెంత బాగుగా నున్నదని సంతోషించు నట్లాతఁడు చేయఁడు. తిక్కనార్యుని కవితాకళ భావము క్రింద వఱుగువడియే యుండును గాని నన్ను చూడుమని పైకి రాదు. పై సందర్భమున తిక్కనచేసిన మానసికవృత్తుల వర్ణనయంతయు మూలములో నేమియులేదు. అంతయు స్వకల్పితమే.

ద్రాపదిని జూచినతోడనే కలిగిన యాతనిస్థితి నెంతస్వాభావికముగా వర్ణించినాడో చూడుడు:

“అక్కజమైన చెల్వమున నాత్మకు ప్రేగయి పొల్చుసాల్తిపై  
నెక్కినుమాడ్కిఁ గ్రమ్మఱుపనేరక యూరక నిర్బేఁ గాముచేఁ  
జిక్కిననెమ్మనంబు గడుఁ జేడ్చడుమానము చేష్టితంబులన్  
దక్కిన యంగముం దలఁచుదైర్యము నైయతఁ డప్పు డయ్యెడన్.”



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కీచకుడు సహజముగా రూపాభిమాని. రూపవతులగు స్త్రీల ననేకుల నీతఁ డెఱుంగును. కలనితలంపుగా నిట్టియపూర్వసౌందర్య భాజనంబగు నీమెను చూచుట యాచనియాత్మకు వ్రేఁగయినది. అట్టి యాశ్చర్యకారణమునఁ దగులుకొనినచావును మరల్చలేక యుట్లే నిశ్చేష్టుడై నిలిచిపోయినాఁడు. మనస్సు మస్మథాఢీనమైనది. ఆ ట్లుగుటచే చిత్తాన్నశ్యముచెడినది. కావున ధైర్యము చలించినది. ఫలితము నిశ్చేష్టతయే. అత్యాశ్చర్యకరమైనస్త్రీసౌందర్యమును వాతాత్తుగాఁ జూచిన వానిస్థితి వానిచిత్తవికారమునందలి యంతరువులు (stages) కీచకునికిఁ దగినట్లుగా నింతిచక్కఁగా వర్ణించుట సామాన్యకవులకు గులభసాధ్యముకాదు. ఇదియంతయు నామెను జూచినతోడనే గలిగినస్థితి. పదప నానిశ్చేష్టత కొంత పదలునప్పటి కాసింహబలుఁడు తనహృదయము ద్రౌపదీరూపమును నురిచిగిలి మిగుల పరితాపపడుచుఁ గాముఁడను బల్లిదళువేఱుకాని బారిఁబడినట్లుగాఁ దెలిసికొనెను. ఇది రెండవస్థితి (stage). ఆప్పు డాసింహబలుఁడు కలరి-సంభ్రమించి నిజాంతర్గతంబున నిట్లు చింతింప మొదలుపెట్టినాఁడు. ఆతని మనోవృత్తులయొక్క క్రమాంతరములను (stages) ఎట్లు తిక్కన వర్ణించుచున్నాఁడో గమనింపుఁడు: ఈతఁడు రూపాభిమాని యనిగదా చెప్పఁబడియె. తాను రూపవంతుడనని—తనరూపమందేవిశేషాభిమానముకలవాఁడగుటయే కాక, ఇతరులరూపసంపదయందు నీతని కభిమానదృష్టి కలదు. కావున ద్రౌపదిరూపమే కీచకుని నింతగా మొదటనే యాకర్షించినది. ఆరూపమునుగూర్చియే యింకను దలంచుచున్నాఁడు.

“ ఎందును నిట్టిరూపు నరు లెవ్వరుఁ గాంచిరె యేన కాదు సం  
క్రందనమూతికిక దగిలి కన్గొనఁజాలరె.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

ఇయ్యికల్లకలవాడైనను తగిలి కన్గొనవలసినదే. తనలెక్కయేమి యని గూతని భావము.

'... .. ఇందిరా  
నంపనునాజ్ఞ యేచి భువనంబుఁ బ్రబ్బుదె, యిత్తలోదరిం  
జెందఁగఁ గాన్పు గాదె ఫలసిద్ధి పురాతనప్రణ్యవృద్ధికి॥".

ఇట్లమె రూపాతిశయము నొకసారి పల్లించికొనినాఁడు. ఇం  
కను దనివితీరలేదు. ఆశ్చర్యాతిరేకము చల్లారలేదు. దేవతలంపఱును  
గూడ నీతనివలెనే యీమెముందు లొంగిపోవలసినవారే.

"ఇయ్యింతిప్రాపున నయ్యనంగుఁడు పార్వ  
తీకున్నెనను దక్క నేలకున్నె  
యిన్నాతిచెలువంబు గన్న శివీప్రియుం  
డైనను గనుకని నలయకున్నె  
యిత్తన్వి కనలేమి కదిరిపన్నిదము భా  
షావిభుతోనైనఁ జఱవరాదె  
యిత్తలోదరి జీవితేకున కిందిరా  
పత్తిన్నెన మెచ్చక పలుకఁజనదె  
కుసుమబాణుని బాణముల్ గూడ నైదు  
కరఁగి నేరిమివాటించి కరువుగట్టి  
పోసి చేసి చైతన్యసంపుటముఁ దగఁ ఘ  
టించిరో కాక యిట్టిచేడియలు గలరె."

ఇట్లు దేవతలను, ప్రాచీనైతిహాసికపురుషులను సాటికొనెచ్చుచు,  
మీను జూచినచో వారును దనవలెనే ప్రవర్తించుకుందురా యని తన  
ప్రవర్తనను సమర్థించుకొనువాఁడువలె పలికినాఁడు. ఇట్లే యింకను

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వతిశయోక్తులతోఁ గూడిన భావములను, ఉత్ప్రేక్షోపమాద్యలంకాభా  
నులతోఁ గూర్చి సమాంతరములగు (periodic structure) వాక్యక  
చనగల పద్యములలో వర్ణించి మూలమున లేని యీ యాంతరంగిక  
శృంగారభావాతిశయమును వెల్లిపుచ్చినాఁడు తిక్కన. ఇట్టి విశ్లేషణ  
యందే ఆంధ్రప్రబంధ మహావృక్షమూలబీజం బగపడుచున్నదని  
చెప్పవచ్చును. పై పద్యము నెత్తుగీతిలోని భావముయొక్కయు, వాక్య  
రచనయొక్కయు ఛాయయే పెద్దనార్యుని

“నేనెటేటియసల్ దెచ్చి నీరజాపు  
సానఁబెట్టినరాపాడి చల్ల మెదిపి  
పదను గుఱ నిడి చేసెనో పశ్యభవుఁడు  
వీనిఁ గాఢున్నఁ గలదె యీమేనికాంతి.”

ఆనుపద్యమునఁ గనఁబడుచున్నది గదా! ఇంద్రదాదిదేవతలమాట య  
టుండ నీమెరూపము చూచిన మన్మథునికే విరహతాపము కలుగక  
మానదట.

“ఈనెలఁతఁ గన్న మన్మథుఁ  
డైనఁ జిగురు గోడుగు పువ్వుటమ్ములు సాదలున్  
లోనుగ నెజ్జలు నేయం  
దా నియమింపందె విరహతాపము పేర్మిన్.”

ఇంతవఱకా మెరూపాతిశయమును గూర్చి మనంబునఁ దలపోసి  
నాఁడు. అక్కడి కావివయ మైనది. కావుననే తిక్కన ‘అని వెండి  
యు’ ననుదానితో విషయభేదమును, లేదా భావభేదమును నూచించు  
చున్నాఁడు. ఇప్పటికి పంధ్రమాశ్చర్యములు కొంత యుపశమించినవి.  
ఇక నామెస్థితిగతులను గూర్చినవిచారణ. ఆమెను తాను పొందఁగాంచు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

తెలుగు, అందులఁ దనకు సాయపడువారు, వీనినిగూర్చి భావింపఁ  
వోడంగెను.

“దీనిజన్మంబునఁ దేజంబు నొందిన

యింతియుఁ బతియును నెవ్వరొక్కొ.” మొ.

ఇట్లుకొక్కొ, ఒక్కొ యని వితర్కనూచనాపద్ధతిని జేసిన పద్య.  
రచనయు ప్రబంధరీతికి దారిచూపినది. తరువాతి ప్రబంధకవులు దీనిని  
విశేషముగా ననుసరించిరి. ఇదియదియననేల? ఈ శృంగారఘట్టము  
లోని రచనాచ్ఛాయ లన్నియు తరువాతిప్రబంధములఁ గనఁబడుచునే  
యందును. కాని కొన్నిచోట్ల వీనియందలి యాచిత్యసంగ్రహణము  
మాత్రము కానరాకుండును. పిదప మనోజవికారమగునైయున్న  
యాతని యాంతరంగికచేష్టలను, హృదయావేగమును, మనమునందలి  
త్రొక్కడుపాటును, ఎట్లు వ్యక్తముచేసినాఁడో చూడఁడు:

“అని యని యుగ్గడించు ధృతి యల్లలనాడిన తల్లడించుఁ బై  
కొను తలఁ పోరగించు మదిఁ గోర్కులు పేర్చిన నప్పళించు నె  
ట్టన తెగ నగ్గలించు నచటక జనులం బరికించు బుద్ధిచూ  
లిన వెన నెంతయుం గళవళించు మనోజవికారమగునై.”

“అనియని యేమేమోచెప్పుచు నుగ్గడించు”——“అనియని” యనుటచే  
వాతని కెంతచెప్పినను ఇంకను జెప్పవలె ననియే యున్నట్లు కవి  
జూచించుచున్నాఁడు. ధైర్యము చలించుటచే మనమును చలించును.  
పైకి పొంగివచ్చు భావమును——ఆమెను చేపట్టవలెననెడి భావమును——  
తొలగించి వేయుచున్నాఁడు. కాని మనమున నామెవిషయమగు  
కోర్కెలు పెచ్చు పెరుగఁగా నూటలూరుచున్నాఁడు. కోర్కె పెచ్చు పె  
రుగుటచే నిక నాఁగలేక చివరకు సాహసించి తనకోర్కెను కార్యరూప.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మును బొందించుటకు సిద్ధపడి యుత్సహించును. కాని యంతరంగిక మగు కోర్కెను బాహ్యంబగు కార్యరూపమును బొందించెడి సమయమున నచ్చట నితరజనులుండుటను బరికించి నాడు. ఇదియెంత స్వాభావికమైనదో పరికింపుడు. ఎట్టి దుర్మార్గుడైనను తాను జేయుదుష్కార్యమున కేదో యొకమటుఁగును జూచుకొనునేగాని యితరులు చూచుచుండ బహిరంగముగాఁ జేయునొల్లఁడు గదా. అంతరంగికములనె కోర్కెలను బాహ్యవిషయము లేమియు నడ్డుపెట్టఁజాలవు. కాని యవి క్రియారూపమును దాల్చినపుడు మాత్రము బాహ్యప్రపంచ పరిస్థితులతో వానికి సంబంధము కలుగకమానదు. కావున నవి తమనుగముగ మార్పుచెందవలసి వచ్చుచుండును. కీచకుని ద్రౌపదివిషయమును కోర్కెలు బలవంతపఱుపఁగా సాహసించి వానిని క్రియాత్మకమును బొందింపఁజలఁచెను గాని అవి క్రియారూపమును బొందు సమయమునకు బాహ్యప్రపంచమర్యాదతో వానికి సంఘర్షణము ప్రాప్తించినది. అంతరంగిక భావప్రపంచ మర్యాదకును, బాహ్యప్రపంచమర్యాదకును పొందికలేకుండుట తటస్థించినది. ఆ విషయ మాతనికిఁ దెలియవచ్చినంతనే—అనఁగా “దగనగ్గలించియు”, సాహసింప యత్నించియు నచటిజనులం బరికించినంతనే, బాహ్యప్రపంచమర్యాదకు విరుద్ధంబుగఁ బ్రవర్తించుచుంటిమనుభావము పొడముటతోడనే—ఈసంఘర్షణము మూలమునఁ దానుతలఁచిన కార్యముకాకపోవుటచే బుద్ధిమాలినది; నశించినది; చెడిపోయినది. ఇంతకాలమునుండియుఁ బనిచేయుచున్నది యాతని మనస్సు; ఆమనోరథముపై నెక్కి యింద్రయము లనువాయంబులు తీసికొనిపోయినట్లెల్ల పోయినాడు. వెల్లి వెల్లి యది బాహ్యప్రపంచమును పెద్దరాతికి టక్కునకొట్టుకొన్నది. ఆకారణముచే రథము బోర్ల బడి బుద్ధి క్రిందపడి చెడిపోయినది. ఇంక నీరథికుఁడు మనోజవికారమగున్మఁడై



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నది మాత్రము కాదు. దీనిఫలితమును ముందురెండుపద్యములలో నూచిల్ల చుచున్నాడు:

“మాసినచందముఁ దనుఁ గని

రోసినడెందముఁగల తరుణి నెఱుఁగఁడ వి

ప్రేసిన మదనునిచే ధృతి

వాసిన బెగఁదొందు సింహబలుఁ డట్టియెడన్.”

బుద్ధి మాలినవాఁ డగుటచేతనే యా ద్రౌపదియొక్క మాసిన చందమునుగాని, ఈతని వికారచేష్టల నపుడే గ్రహించి తనయేవగింపు నూచించుచు నాతనిఁ జూచి రోసిన డెంగముగలదై యున్న యాతరుణి వైఖరిని (ముఖవికారాదులను, చేష్టలను) బట్టి యామె యభిప్రాయ మునుగాని, తెలిసికొన లేకపోయినాఁడట. ఇక్కడ తిక్కన యాంత రంగికభావములకు బాహ్యకారమునకును గల సంబంధమునే గాక, యొకరి యింగితాకారములు మఱియొకరిపై నెట్లు పనిచేయుచున్నవో (reflective action) చూపుచున్నాడు. కీచకుని మనోవికార ములు ద్రౌపదిమనమునఁ బ్రతిఫలించి యామెను రోసిన డెందముకల దానినిగాఁ జేసినట్లు వర్ణించుచున్నాడు. నాటకరంగమున మనకనుల యెదుట నభినయించు పాత్రలలో నొకపాత్రయొక్క యాకారేంగిత చేష్టాదు లితరపాత్రల మనోవృత్తులపై నెట్లు పనిచేయుచున్నవో వారి వారిముఖలక్షణాదులనుబట్టి మనమెట్లు గ్రహింపఁగలుగుదుమో, అట్లే తన మున్న నైపుణ్యముచేతను, భావవ్యక్తములగు విశేషణ పదసంయోజనముచేతను మాత్రమే, తిక్కనార్యుఁడు నాటకరంగమునందువలె నాయాపాత్రలను వారివారి మనోవృత్తులతో, ముఖలక్షణములతో, ఆకారచేష్టాదులతో మన కనులయెదుటఁ బెట్టి గ్రహింపఁజేయు చున్నాడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“తనుగనిరోసినడెంద” మనుటచే ద్రౌపది యాతని వికారముల నన్నిటిని గనిపెట్టుచున్నదనియు, వానిని జూడ నామె కేవలింపు పుట్టినదనియు, ఆహృద్ధతచును భావమును ముఖపై ఖరిచే ప్లడిచేయు చునే యున్నదనియు తిక్కన తెలుపుచున్నాడు. కాని కేవల డిప్పుడవ్దానిఁ దెలిసికొనుస్థితిలో లేడు. బుద్ధి మాలినవాఁడు, వివేకవిమూఁడునైనవాఁడు కావున నామె చూపిన యేవలింపుభావమునే

“మదనవికృతియగుగాఁ దనమడిఁ దలంచి

రాగసాగరపూరనిర్మగ్నుఁ డయ్యె”ను.

ఇంతకు పూర్వము నిజాంతర్గతంబున నామెనుగూర్చి తలపోసినంతవఱకు మనోజవికారమగునుఁడు మాత్ర మయ్యెను. కాని ‘బుద్ధిమాలిన’ పిదప మఱియొక్క మెత్తైక్కినాఁడు (లేదా దిగినాఁడని యనుటయే సమంజ సము). రాగసాగరపూర నిర్మగ్నుఁ డైనాఁడట. ఇది యాతని మానసికా వస్థయందు రెండవయంతరము (2nd stage of his mental state). ఇప్పు డాతని నెట్లు వర్ణించినాఁడో చూడుఁడు. నరాధముఁడట. వివేక విమూఁడు నరాధముఁడే యగుఁ గదా! రోసినడెందముగల ద్రౌపది యొక్క హృదయాంతరాళంబున మెలఁచు భావములు ఎట్లు విచారితములైనవో, బాహ్యకారచేష్టాదు లు దెట్లు ప్రతిఫలించినవో, యీ క్రిందిపద్యమున వర్ణించినాఁడు:—

“మొవక నను జూచె వీడని యెడఁ గలు

పించిన నొండొండ చెమట వొడమ—”

“సార్తివైనెక్కొనుచూడ్కి గ్రమ్మఱుపనేరక యూరకనిల్చె” నని వర్ణించినదానికిఁ దగినట్లుగా నిచ్చట దాని ప్రతిఫలక్రియ (reflective action) వర్ణింపఁబడినది.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ ననుచితకృత్యంబు లాచరించు విధాత్మ  
బలిమికి నివ్వెఱపాటు దోఁప  
నిచ్చట దిక్కులే రెవ్వరు నా కను  
భయమాన మేనఁ గంపంబు వుట్టఁ  
జేయంగ నేమి యుపాయంబు లేమి నా  
ననమాన వెల్లఁదనంబు గదుర  
నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని యన్నరాధ  
ముఁడ్లు వివేకవిదూరుఁడై ముదితుఁడగుచు  
మదనవికృతియగాఁ దనమదిఁ దలంచి  
రాగసాగరపూరనిర్మగ్నుఁడయ్యె.”

ఇచ్చట హృదయము నందలి కలఁతకు-శరీరమున చెమట, విధిక్మ  
తంబును, తన యశేక్తతను చలించినపుడు నివ్వెఱపాటు, దిక్కు లేరను  
భయముచేఁ గంపము, ఏమిచేయుటకుఁ దోచనియప్పుడు తెల్లఁబోవుట,  
అను నీయాభ్యంతరబాహ్యకృత్యులకుఁగల పాండిక వెలిపుచ్చుచు  
నెంతయు రమ్యముగా వర్ణించినాఁడు. మనోజవికారమగుఁ డగు కీచ  
కుని యొక్కయు, భయకంపిత యగు ద్రౌపదియొక్కయు రసాను  
గూంబగు మానసికవృత్తి వివరణ మనస్యసామాన్యంబని చెప్పవలసినదే.  
ద్రౌపదికి భయకారణమున బయలువెడలిన స్వేదప్రళయవై వర్ణ్యవేషధు  
లను సాత్వికభావములను శృంగారరసప్రేరితములగు మదనవికారము  
లని తలంచుట కీచకుని కిపుడుప్రాప్తించిన వివేకవిదూరత్వముయొక్క  
ఫలమే. అట్లు తలఁచి యాతఁడు రాగసాగరపూరనిర్మగ్నుఁడైనాఁడు.  
వెంటనే యించుకనేపు తన్మయత్వమును బొందినాఁడు. కావుననే  
అయ్యవసరమున

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“పాలకుకాంతి యింత పోలివోవఁగనీ కెసలారఁ దార ని  
 శ్చలతఁ గడంగి క్రోలికొనఁజాలుట, కీచకముఖ్యు లోచనం  
 బులు నయనంప్రధానమును పూర్వసంస్థితి దప్పకుండఁగా  
 నెలమి వహించెఁ దక్కుఁగల యింద్రియవగ్ధము ధిక్కరించుచుకొ.”

ఇది యింనుక తరువాతి ప్రబంధకవుల పల్లనరీతినే యున్న ట్లగపడి  
 నను, వాని యందువలెఁ గృత్రిమ భావముల నతిశయోక్తిచే వర్ణించు  
 ఁది గాక, ఎంతసముచితమై సందర్భానుకూలమై వస్తుస్థితిని వర్ణించునదై  
 యున్నదో గమనింపుఁడు. ఆతని తన్మయత్వ మెంతచక్కగా వర్ణింపఁ  
 బడినది! కీచకునిలోచనంబు లామె తనుకాంతిని నిశ్శేషముగాఁ గ్రోలఁ  
 పించి తత్కార్యమునంద గాఢముగనిమగ్న ములగుటచే నిశ్చలత్వమును  
 నొందినవి. ప్రస్తుతస్థితిలో నితరావయవములేవియు వా రాగరసమును  
 గ్రోలు వ్యాపారమున వ్యగ్రములగుట కవకాశము లేకుండుటచే, సర్వేం  
 ద్రియములకు నయనము ప్రధానముగావున వానికార్యములనన్నిటిని  
 యయనములే చక్కఁబెట్టుచున్నవట. సర్వేంద్రియముల మూలమునఁ  
 గలుగు ననుభవమును నయనముల మూలముననే యనుభవింపఁదొడంగ  
 కని యెంతయు గంభీరముగాఁ జూపుచున్నాఁడు. ఆ సమయమునఁ దన  
 ముప్పయుఁ, బరిజనములును దనను, దనచేష్టలను జూచుచున్నారను  
 ఁకొంచుమైన నాతనికిఁ గలుగలేదు ఆకాంతిఁ గ్రోలినకొలఁదిని కరం  
 దుప్పని తమక మాతని చిత్తము గప్పివేసి యాతనికి మఱింత పరితాప  
 మును గలుగఁజేసినది. మనోవికారముల క్రమాభివృద్ధి (develop-  
 ment) నెంతరమ్యముగా వర్ణించుచున్నాఁడో చూడుఁడు. మొదట  
 మనోవికారమగును, పిదప రాగసాగరపూరనిర్మగ్నుఁడు, అనం  
 తరము తమకము మనమును గప్పివేయఁగాఁ బరిశ్రుతుఁడు, ఆవెనుక  
 శిగ్గులం బంతకంతకు నగ్గులింప నొదవుచెమటతోఁ జిత్తంబు చెదరిన

## అష్టభారత కవితా విమర్శనము

వాడు నై, తుదకు శుండుమెలగఁ దలఁపేడి యాసింహబలుఁడు అనం  
గుపట్టి యాడెడు జంత్రంబుపడి నుండెను. మొదట నా “సౌలఁతుక  
కాంతినే రూపాభిమానియగు నాతఁడు నిశ్చలముగాఁ గ్రోలినను, తమకము  
పొచ్చినకొలది అనిశ్చలత చెవరి, యాతనిదృష్టి యామె ప్రశ్నేక  
శరీరావయవములమీఁదికి వ్యాపించినది. అప్పుడు

“తస్యంగి మవ్యంపుఁ దనులత సెనఁగెడు  
నునుగాంతి వెల్లువ మునుగఁబాటె”ను;  
“కిసలయహస్త కంఠేల నేపారు శ్రో  
మ్మిం చను లేయెంత మిగులఁ బర్య”ను;  
“కమలాస్య ముద్దుమొగంబు రేమెఱుంగుల  
మొత్తంబడరి చుట్టు ముట్టికొనియె;”  
“ధవళాక్షి తొంగలికలుచు రెప్పలచెన్ను  
కప్పును చీకటి కవియుదేరె.”

వీనిని జూచినకొలది చెగ్గలంబంతకంతకు నగ్గలించినది. దానిఫలముగాఁ  
జెముటపట్టినది. అతని యప్పటిస్థితి మనకు గోచరింపఁ జేయుటకుఁ గా  
నెట్టి మాత్మువిషయములను గూడ విడువక నూచించుచున్నాఁడు.  
రాగసాగర నిమగ్నుఁడు, వివేక విదూరుఁడు, బుద్ధిమాలినవాఁడు నైనను,  
కీచకునిదృష్టి నెచ్చట ప్రసరించునట్లు చేసినాఁడో తిక్కన  
చూడుఁడు. ఆతస్యంగితనులత, కిసలయహస్త కంఠేలు, కమలాస్య  
ముద్దుమొగము, ధవళాక్షితొంగలిరెప్పలు అని భావగంభీరములగు  
విశేషణములతో ప్రధానావయవములను, బాహ్యదృష్టిగఁ గనఁబడెడు  
ముఖ్యావయవములను మాత్రమే వర్ణించెనుగాని తరువాతి ప్రబంధకవుల  
వలె నశశిఖపర్యంతము వివస్త్రయగు స్త్రీని వర్ణించినట్లు వర్ణించలేదు.  
తిక్కనార్థుని శృంగారవర్ణనలలోని విశేషము లతిగంభీరములు, నతి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రమణీయములు. కీచకుడుచేయు శృంగారవర్ణనములలోనైన నెచ్చట నసభ్యశృంగారపు సౌక్యమును గానరాదు. ఎన్నిసాతులు వర్ణించినను, కనుగవ, తనులత, ముద్దుమొగము, పదతలములు, మృదుకరములు వీనినే వర్ణించుచుండును. పరిధృతవస్త్రులగు వారల యవయవములలో బాహ్య దృష్టికి గనబడు నవయవము లివియేగదా. ప్రబంధకవు లాంతరంగిక దృష్టి, లేదా మనోదృష్టితో వారుకట్టిన యుడుపులలోపలఁ దూఱి నూఁగారు, వశులు, ఊరువులు, బాహువులు మొదలగు వానిని వర్ణించు చుందురు. శృంగారమునది యవయవముల యొప్పులలోనేకాక, వానివలనఁ బైకి ప్రసరించు కాంతి విశేషము, లావణ్యతేజము నందును, వానివలన వ్యక్తము చేయఁబడునాంతరంగిక గుణసంపదముందునే యున్నదని ఘోషించువాఁడువలెనే, తనులతకాంతి, కంగలనేపారు క్రొమ్మించు, మొగంబులేమెఱుంగులమొత్తము, తెప్పలచెన్ను, వీనినే ప్రశంసించినాఁడు. కీచకునివంటి వివేకవిదూరుఁడు కీచకాధముఁడుగూడ, నీయవయవముల మూలమున వ్యక్తమగురేఖ, గరువతనము, చెన్ను మొదలగువానినే ప్రశంసించునట్లు చేసినాఁడు తిక్కన. తిక్కనార్యుని శృంగారవర్ణన లపూర్వములు, ననన్యసామాన్యములు ననుటకు సందేహములేదు.

ఇట్లంతవఱకు ద్రౌపదీకీచకులచే నొక్కపలుకైన పలికించక వారియింగితాకారచేష్టాదులను మాత్రము వర్ణించుచు నవియొందొరుల మనోవృత్తుల నెట్లు మార్చుచున్నవో నీనీమాచిత్రమునవలెఁ జూపుచు నొకవిధమగు మూఁగనాటకమును బ్రదర్శించినాఁడు. ద్రౌపదీ కీచకులను గూర్చిన యీమనోవృత్తివర్ణనమంతయు తిక్కనార్యునిచేఁ గల్పిత మెగాని మూలమున నేమియుఁ గానరాదు.

“తాం దృష్ట్వా దేవగర్భాభాం చ రన్తీం దేవతామివ,

కీచకః కామయానాస కామబాణేన పీడితః.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

‘తాం దృష్ట్వా’ అనుదానినిబట్టి ఎట్లుచూచినాఁడో, కీచకుఁడు చూచి యెట్లునాఁడో చెప్పుటకు తిక్కన 12 పద్యముల గ్రంథమును పెంచి నాఁడు. పైశ్లోకము తరువాత కీచకుఁడు సుదేష్టయొద్దకుఁబోయి యామెను గూర్చి యడుగకయే, ద్రౌపదియొద్దకే పోయి పలికినట్లు దక్షిణజేశ్వరప్రభులలో నీక్రింది శ్లోకములు కనబడుచున్నవి:—

“నతాం సైంధ్రివేషేణ వసంతీం రాజవేశ్మని,  
ఉపగమ్యానపద్యాంగీం పాంచాలీమిద వబ్రవీత్;  
కాసి త్వం చాదసర్వాంగి క్యామావేదికృతోదరి.”

బ్రాహ్మదొరగారి తెలుఁగుప్రతిలో మాత్ర మీ శ్లోకములతరువాత నిట్లు కలదు:—

“వై శంపాయనః

తదాతు దృష్ట్వా చలతీం చ కీచకః  
తత స్సమభ్యేత్య నరాధిపాత్మజామ్,  
ఉవాచ కృష్ణా మభిసాంత్వయంస్తదా  
మృగేంద్రకన్యామివ జంబుకో వనే.

కీచకః

న త్వం పురా జాతుమయేహ దృష్ట్వా  
రాజ్ఞో విగాటస్య నివేశనే శుభా,

... ..

... ..

దాసస్తవాహం పృథుతామ్రలోచనే  
వకామగో వారణభేలభామినీ.” మొ.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఈ త్తరదేశ పాతమునను, కుంభఘోష ముద్రితప్రతిలోను (ఈ  
వయమున నిదియు త్తరదేశపాతము ననుసరించినట్లున్నది) —

“సతు కామాగ్ని సంతప్తస్సుదేష్టా మభితోగతః,  
ప్రహసన్నివ సేనానీ రిదం వచన మబ్రవీత్,  
నేయం పురా జాతు మయేహ దృష్టా  
రాజ్ఞో విరాటస్య నివేశనే శుభా,  
... ..  
కా దేవయాపా హృదయంగమా శుభా”

అను శ్లోకముల తరువాత

“గత స్సుదేష్టా మభిమన్త్ర్య కీచకః  
తత స్సుపశ్యేత్య నరాధిపాత్మజామ్,  
ఉవాచ కృష్ణా మభిసాన్త్యయింస్తదా,  
మృగేంద్రకన్యామివ జంబుకో వనే.”

అను శ్లోకము కలదు. ఈ సందర్భమున తిక్కన రచనలో మొదట కీచ  
కుడు సుదేష్టకు మ్రొక్కంజనువాడై యామెయొద్దకుం జని, ద్రౌప  
దినీగూర్చియడుగ నామె యీతని పలుకులను గీటునఁబుచ్చిన పిదప  
ద్రౌపది ననునయించినట్లుగా నుండుటచే నుత్తరదేశపాతమునే  
యనుసరించినట్లున్నదని యిదివఱకే మఱియొకసందర్భమునఁ దెలుపఁ  
బడియున్నది గదా. అట్లు కందర్పసర్పగోచరుడైన కీచకుండు,  
భావప్రపంచమును వీడి బాహ్యప్రపంచమునఁబడి యొక్కొమలి కల  
యాపు నిజసహోదరివలనం దెలియందలంచి, దానిదెసం దగిలినదృష్టి  
యొట్టశేనియుం దిగిచికొని, చని యద్దేవికిం బ్రణమిల్లి నాఁడు. ఆమెయు  
భ్రాతృప్రేమ విశేషముగాఁ గలదియగుటచేతను, నింతకాలమునుండి

## అంధకారత కవితా విమర్శనము

యాతః మూరలేక యిప్పుడే వచ్చినవాడగుటచేతను, నత్యాదరముతో “కాంచనవీకమువెట్టఁగఁబంచి ప్రియముచూడ్కి ముసుఁగువడ” నాతనిని సంభావించినది.

ఆమె యిట్టితనియొడఁ జూపినప్రేమయు, చనవునే ద్రౌపదివిషయమాన నాతఁడు సంకోచింపక సంపూర్ణముగా నడుగుటకు మఱింత యవకాశము నిచ్చినవి. ఆచనవు నండగాఁజేసికొనినాఁడు గనుకనే మఱి మియు కుశలప్రశ్న చేయకయే, గూతఁడప్పకుఁ బాంచాలింశాపి వేగపడి యామె కులము చరిత్రమునడిగి, “దీనిపై నెయ్యముకల్మియేకొలఁది నీమది కింతయు నాకు నెఱుంగఁజెప్పుమా” యని యాతురముతో నడిగినాఁడు. ఇచ్చట తిక్కన సంస్కృతమునందువలెఁ గీచకుఁడు ముందే బయలుపడునట్లు చేయక మాటలలోనైనను గొంత నిగ్రహ మవలంబించునట్లు చేసినాఁడు.

“రూపేణ చోన్మాదయాతీవ మాం భృశం—  
దృఢంహి కామస్య కరోతి మాం వశే,  
నచాస్య ద్రతౌవధ మద్య మే మతం—  
అహోను మే స్యా త్పరిచారికా కుభా.”

అను మూలమునందలి వానిపల్కులను వదలివేసి, గుదేన్ద్రును మూలములో కన్న గడుసుదానిఁగాఁ జేయఁదలంచినవాఁడు గావున, నాతని ప్రసంగ భోరణిని బట్టియు, నింతవేపటినుండియు ద్రౌపదిని లేరబారి చూచుచుండుటను బట్టియు, నయ్యంగన “యాతః డనంగళరదళిత హృదయుఁ డయ్యోవకట, యీతని చిత్తవృత్తి మరలుప ననురూపంబగు నుపాయ మేమి యొయ్యదియో” యని తలంపసాగినదనితెలిసి, అప్పుడే యామె ముందట సంగతి నాలోచింపఁ గడంగినట్లు నూచించినాఁడు. తిక్కన మొదటనే యీతఁడు దుర్విద్యుఁడు, బాగర్విత్తుఁడు నని చెప్పియే

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యున్నాడు. పట్టినపట్టు వదలువాడుకాడని యప్పకుఁ దెలియును. కావున దీనినుండి మరల్చునుపాయమేమా యని చింతింపసాగినది. తాత్కాలికముగా నొకయుపాయమును బన్నినది. అప్పటి కాతని మాటలు గీటునంటుచ్చి వినీవిననట్లు నటించి యొండు పలుకులు జరిపినదట. నుదేష్ట నెంతగడుసరిగను, ప్రాధగను నూచించి నాఁడో తిక్కన గమనింపుడు. ఇట్టిప్పటికి నుదేష్ట యెట్లో గడుసు దనముచేఁ దప్పించుకొన్నది. ఈతండును “సత్యహీనుండు” గావున,— మనోనిగ్రహము లేనివాడగుటచే, వృద్ధయావేగము నరికట్టుటకుఁ దగిన బలములేని వాడగుటచే, దనయప్ప యుద్దేశమేమో కనుఁగొనుటకై న నిరీక్షింపక, క్రమ్మటి, ద్రౌపదియొద్దకే పరుగెత్తినాడు. అచ్చట ‘నట్టాడుచు’ నామెతోఁ బలికినాడట. ఈ ‘నట్టాడుచు’ననుపద మా సందర్భమున నాతఁడు సంకోచభావముతో పలుకఁజూచుచు నాచుట్టు పట్ల తిరుగుచుండుటను ఎంతయోచక్కగా మన కనులయొందుటఁ జెట్టు చున్నది. ఇట్టి చిన్నిచిన్ని పదములను సమయానుకూలముగఁ బ్రయోగించుటచేతనే తిక్కనార్యుఁ డాయాపాత్రల స్వభావోన్మీలనమును, ఆయా కథావస్థల (situations in the story) దృశ్యత్వమును సాధించుచున్నాడు.

ద్రౌపదీకీచకుల సంభాషణక్రమమునఁ గూడ మూలములోని దానికిని, తెలుఁగునందలి దానికిని విశేషవ్యత్యాసము కలదు. అందలి యత్యుక్తులు, అనుతాపవాక్యములు “దాసస్తనాహం పృథులైత్రులో చనే” యను దాసోహములు నిండేమియు లేవు. బంధార్కురు పరిశోధనాలయమువా రాదరించినప్రతిఁగీచకుఁ డేమియు వత్తుక్తులకు దిగింపలేదు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ఇదంచ రూపం ప్రభమంచ తే వయః  
నిరర్థకం కేవల మద్య భామిని”

అని రెండు పాడిమాటలను మాత్రమే చెప్పినట్లున్నది. తక్కిన యుత్తర  
దక్షిణదేశ ప్రతులలో ననేకశ్లోకములు చేర్చబడినవి. కాని తిక్కనః  
రచనకును వానికి సెట్టిపోలికయుఁ గనబడదు.

కీచకుండట్లు ద్రౌపదియొద్దకే పోయి తనయప్పవలనఁ దెలిసికొనఁ  
దలచిన విషయమునుగూర్చియే ప్రశ్నించినాఁడు.

“ఇవ్వసుమతి నేపాలతల  
కివ్వధమునఁ జెలువు గలదె యెన్నఁడును నీ  
వెవ్వరి తనయవు నీపతి  
యెవ్వఁడు పేరేమి చెప్పు మిందునిభాష్యా.”

రూపాభిమాని గావున ‘నామె చెలువమును’ గూర్చియే ప్రశంసించి  
నాఁడు. నీపతి యెవ్వరు, నీవెవ్వరితనయ ఁని యడిగినాఁడు. మూల  
ములో ఎరె

“మన్యే త్వం దేవలోకాచ్చ చ్యుతాం తారాం యదృచ్ఛయా,  
అభూషితాపి జ్వలనే కా త్వం సాదామనీ యథా”

యని యత్యుక్తులకు నలంకారములకు దిగలేదు. మఱియు నామె  
తాను చెప్పుమాటలను వినుచున్నదా లేదా యను విషయమునే గమ  
నింపక వరుసగా 15, 20 శ్లోకములు చదువ మొదలుపెట్టలేదు. తిక్క  
నార్యుఁ డెప్పటికప్పుడు నాటకములోవలెనే యొకరు మాటలాడుచుండ  
బీరిమాటలు వినువారి మనోవృత్తుల నెట్లెట్లు మార్చుచుచున్నవో,  
వా రేమని తలంచుచుండిరో యను విషయమును పెంటనే  
కనబఱచుచుండును. కీచకుండు ప్రశ్నింపఁగా ద్రౌపది ప్రత్యుత్తర

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

బ్రాహ్మణులను. కాని వివేకవంతులైనా? కాదు. వినియు వినిమిగా భావించి నిర్వికారయై యూరకున్నచట. ఆతఁ డడిగినప్రశ్నల కప్పటిస్థితిలో నామె కుత్తరమిచ్చుట కవకాశములేదు. ఇంతేగాక యాతని వైఖరి నంతను గనిపెట్టినదిగావున, ధీరయగు నామె యుత్తిరంబీయక యాతని మాటలను లక్ష్యపెట్టని దానివలె నిర్వికారయై యాండుటచేతనే యాతనిని జంకింపదలచినది. కాని యామె నిర్వికారయగుటచేతనే కీచకుని చాపల్యమును హెచ్చినది. కావున నా చపలుఁడు పెండియుఁ బలుకసాగెను. చపలుఁడను విశేషణ మీసందర్భమున నాఁని కెంత సముచితంబై యున్నదో పరికింపుఁడు. ఆతనిపలుకులు, నాచాపల్యము నెంతచక్కగా నూచించుచు నామె సౌందర్యమునుగూడ ప్రియించునవై యున్నవో చూడుఁడు.—

“ తెలిగన్నుగవ కాంతి పొలుపార నించుక

గను విచ్చి చూచినఁ గాదె యబల

చెలువంపునెమ్మోము నెలమి సొం పినుమడి

గా నల్ల నవ్వినఁ గాదె యింతి

దంతమాక్తికరుచి దలకొన మఱుమాట

పలికినఁ గాదె యుత్పలదళాక్షి

యుల్లంబుసరసత దెల్లంబుగా లీలఁ

గైకొన్నఁ గాదె పంకరుహవదన

అనుచుఁ జూచుఁ జేరు నమ్ముగ్ధ పలుకులు

వినఁగఁగోరుఁ గేలు దనదుకేలఁ

గీలుకొలుపఁ దలఁచు గీచకాధముఁడు ని

జానురక్తిఁ దెలుప నిప్పలించు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఈ సీసపద్యములోని మొదట నాలుగుపాదములలో పాంచాలి తామపల్కిన పల్కులను వినమిగా భావించి నిర్వికారయైయుండుటను దెలిసికొనిన కీచకుండు, లేదా తననుకూచి మోహమును జెందుటచే నర్ధాంగికార మానమును వహించినదని భావించిన కీచకుండు-విలాసచేష్టల నేమైన చేయవలదేయని ప్రార్థించినట్లుగా నామెసౌందర్య వర్ణనము చేసి నాడు. ఆభావగర్భితములగు విశేషణములు, ఆభావములయందలి సక్రమత ఆయాంతరంగిక భావములకును, బాహ్యకృత్యములకును గనపఱచిన సౌందర్యమును ప్రత్యేకముగా గమనింపఁదగియున్నవి. నీవు అబలవైనచో గన్నువిప్పిచూచిన చాలుగదా యని ప్రశ్నించి యామె చూచునేమో యని తా నామెవంక తేటిపాఱఁజూచును. కొంచెము ప్రాధవ్య నశనంచుక చిఱునవైన నవ్వరాదా యని కొంచెము దగ్గఱకుఁ జేరును. ధీరవేయైనచో మఱుమాట పలుకఁగూడదా యని ప్రశ్నించి పలుకునేమో యని వినఁగోరుట నభినయించును. ఇంకను సరసురాలవైనచో హృదయమునందలి యాసరసత్వమును బయలుపఱచు శృంగారవిలాసముల నేమైనఁ జూపుచు నా కయిఁగొనరాదా యని పలికి యామె కేలు తన దుకేలఁ గీలుకొలుపఁదలచు. ఇంకను నామె యేమియు నుత్తరంబియ్యకపోవుటచే తానె సాహసించి నిజానురక్తిని వెల్లఁబోసుకొన నుబలాటపడుచున్నాడు. ఎవరు? సాహసంపఁదలఁచిన కీచకాధముడు. ఎట్టియభిప్రాయగర్భితమగు విశేషణముచే నాతనిని బేర్కొన్నాడో తిక్కన! పరాంగనవైఁ దనమాడ్కి నెక్కిల్పుటయే గాక, కేలు దనకేలఁ గీలుకొలిపి, నిజానురక్తిఁ దెలుప సాహసించిన వాడు గనుకనే కీచకాధముడని యాతనిని బేర్కొన్నాడు. నిజానురక్తిని దెలుపఁదలఁచినవాడయ్యును తమకము హెచ్చుటచే గలిగిన యావేగమున నామె చలింపకుండుటలో నయ్యంగన హృద్గతాభిప్రాయము

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యమేమో యూహింప వెరవునూలిననాడై, తాను చేయఁదలఁచిన పనినిగూడ చేయలేక, చెప్పఁదలఁచిన మాట చెప్పలేక, యొడలు కంపింప, నెన్నిరీతుల నారసిన నామె మనము పట్టువడకుండుటను, నామె యనాదరమున చూపుచు నిర్వికారయయి యుండుటను గాంచి తుద కెట్లో

“చేయవ యొక నొక్కించుకనేపు నీ వ  
నాదరంబున నెప్పటియట్ల యున్న  
మాన్మఘండు సమయించిన మగుడ నన్నుఁ  
బడెయవచ్చునె యెన్నియుపాయములను”

అని డొంకతిరుగుడుగా నెట్లో మొండిచేతిని బయలుపెట్టినాడు. దీని లోఁగూడ నాతని యాపాభిమానిత్వము, దుర్విదగ్ధత్వము కనఁబడినది నాడు.

ఇట్లు కీచకుండు తనయభిలాషను దేటపడం బలుకుటచే నింత నేపు నిర్వికారయై తననుగాన ట్లూరకుండిన ద్రౌపది కలుషించినది. ఈ పరిభవవికారం బామెకు దుర్వారంచే యైనది. కాని యావికార ము పైక్షిదోషకుండఁ దన్నుందాన యుపశమించుకొనినది. అంత నప్పటి న్నితినిగూర్చియు, దానప్పుడు చేయఁదగిన కార్యమును గూర్చియు నాలోచించుకొనఁ దొడంగినది. కాని తొందరపడలేదు. ఎట్టి కాంతచిత్తత్వము — సంసిద్ధత్వము (preparedness); కష్టముల యందు, పనిమీరి వచ్చినపుడు తాను జేయవలసిన దానినిగూర్చి యాలోచన, ధైర్య సైర్యములు, నేర్పరితనము—ఎట్టిగుణములను తిక్క న యీ ద్రౌపదియందు నూచించివాడో చూడుడు. “వీడు దురభి మానియై యున్నవాడు. వేగిరపాటు వలనుగాదు; నేరుపుతోడన తప్పిం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చుకొనవలయు"నని తలంచినది. కీచకుడు రూపాభిమాని. "మన్మథుడు సమయించిన మగుడ నన్ను బడయవచ్చునే" యను నాతని దురభిమాన పూరితమగు వచనములకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా "నీరూపమునకుఁ దగి నట్లుగానారూపములేదు. నాజోలికి రాకు"మనిచెప్పివారింపఁజూచినది.

"నాయున్న బాముఁ దలఁపవ  
యాయొడ లీచీర యిట్టి యేనపుఁజందం  
బోయన్న! మదనవికృతిం  
జేయుననుట యెంతయును నిషిద్ధముగాదే."

"ఓయన్న" యని సంబోధించినది. నీవు నాఁడుపుట్టువులతోడఁ బుట్టి నావుగదాయని యనునయించినది. తన హీనరూపమును, నేనపునం దమునే గాక, హీనవంశాభిజాతత్వమును, సతీత్వమును కూడఁ దెలిసి, "యిట్టి నన్ను దుగఁదగునే" యని తగవుతోఁ బ్రతిమాలుకొనినట్లుపలికినది. ఈసందర్భమున నాఁడుఁ బుట్టువులతోడ నీవునుబుట్టినావు అను తెనుఁగు నానుడి (బహుళః అనతిమారముననున్న సుదేష్టుఁ జూపుచు) యెట్టి సమయమున నెంత యర్థవంతముగా, నెంత గుణవత్తరముగా (effective) తిక్కనద్రౌపదిచేఁ బ్రయోగింపఁ జేసినాఁడో గమనింపుఁడు.

ఇట్లు ద్రౌపది తన యుద్దేశమును "వీడఁగఁబల్కిన"ది. ఇంతనేపటి నుండియు ద్రౌపది మాటలాడకపోవుటచే 'నయ్యంగన యింగితం బూహింప వెరవుమాలి' "కామిస్వతాంపశ్యతి" యన్నట్లుగా నున్నాఁ డు కీచకుడు. ఈమాట లతని సంకేయమును విడఁగొట్టి కొంచెము 'షేల్కొల్పినవి. తనరూపమును జూచి ద్రౌపది తనను మోహింప కుండునా యనుసంకేయ మిప్పటికి కొంచెము తగ్గినది. కావున "మన్మథుడు సమయించిన మగుడ నన్ను బడయవచ్చునే" యన్న నాఁడు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

గౌరవంపుఁ బలుకులలోనికి దిగి యామెసౌందర్యమును వర్ణించుచు  
నామె తననుగూర్చి చెప్పుకొనిన మాటలను బ్రత్యేఖ్యానము చేయువల  
యుననితలంచి నాఁడు. ఆమెసౌందర్యమును వర్ణింపమొదలుపెట్టినాఁడు.

‘నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తచనముఁ దెచ్చి  
యచ్చునఁ జెట్టిన ట్లంద మొంది  
చక్రవాకంబుల చందంబు గొనివచ్చి  
కుప్పలుచేసిన ట్లాప్పుమెఱసి  
చందురు నునుగాంతి కందేర్చి కూర్చి బా  
గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరుమిగిలి  
యలికులంబుల కప్పు గలయంతయును బుచ్చి  
నారువోసినభంగి ననకమెక్కి  
యంఘ్రితలములు కుచములు వాననంబు  
కచభరంబును నిట్లున్న రుచిరమూర్తి  
యనుపమానభోగములకు నాస్పదంబు  
గాదె యీతిప్పులేటికి కమలనదన.”

ఇక్కడ ద్రౌపదీసౌందర్యమును కీచకునిచే వర్ణింపఁజేసినరీతిని  
బట్టి తిక్కన ప్రబంధముల శృంగారవర్ణనపద్ధతికి దారితీసినవాఁడై  
నాఁడు. ఇక్కడ విశేష మేమనఁగా నిదిరాగరసమగ్నఁడైన కీచ  
కుఁడు చేసినదిగాని తిక్కన స్వయముగాఁజేసినది కాదు. కీచకుఁడైనను  
ద్రౌపది తన యేవపుచందంబు మదనవికృతిం జేయునా యని  
పలికిన దానికిఁ బ్రత్యుత్తరమునిచ్చు సందర్భమునఁ జెప్పినది. అట్టి  
స్థితిలో కీచకుఁడైనను నఖిఖిపర్యంతము నామె యవయవ వర్ణ  
నకు దిగక, పైకి ప్రధానముగాఁ గనఁబడుచు నామె సౌందర్య

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మూర్తిని స్ఫురింపజేయు సంగములనే వర్ణించినాడు. కీచకునికిని తిక్కనార్యునికి వలెనే యంగనా సౌందర్య వర్ణనవిషయమున 'నా రుచిరమూర్తి' యొక్క లావణ్య స్ఫురణమునందే దృష్టిగాని, ప్రత్యేకావయనములయం దంతవిశేషముగా లేదు. కీచకుడు తన రూపమందెగాక యితరులయొక్కయు సుందరరూపసామాన్యమం దభిమానము కలవాడనుట కీవర్ణనమునం దామె రుచిరమూర్తి నాతడొ ప్రకటించుటయే తార్కాణము. తిక్కన తాను మొదట వేసిన విశేషములను సార్థకములుగాఁ జేయుటలో నెట్టి జాగరూకత నహించునో గమనింపుడు. ఇట్లామెరుచిరమూర్తిని వర్ణించి నేరుపుతో స్వాధీనముచేసికొనవలెనని ద్రౌపదియుక్తులకు సమాధానము చెప్పుచున్నాఁ డిక్కడ కీచకుడు. కాని సంస్కృతమునందువలె మహోపన్యాసమును జేయలేదు.

“ ఈ యొడ లీచీర యిట్టియేవపుచందంబని” పలికినదానికి బదులుగా నామెసౌందర్యమును వర్ణించి, నేరుపుతో తప్పించుకొనుటకుఁ బలికినదని గ్రహించినవాడవలెనే “యీ త్రిప్పులేటికి కమల వదన” యని బదులు చెప్పినాడు. “హీనవంశాభిజాతి”ను, “పరివ్రత నన్నడుగఁదగునే” యను నీరెండవిషయములకును రెండు తరము లీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పుచున్నాడు. తిక్కన సంభాషణను యుక్తిప్రత్యుక్తిరూపముగా నడిపించునేగాని సబబు సందర్భము లేకుండ మాట్లాడించఁ డనుటకుఁగా నిది యింతగాఁ దలుపఁబడుచున్నది.

“ నీవు దుర్జాతి గామికి నీవ సాక్షి  
పరసతీ సంగమున వచ్చు పాపమునకు  
నోర్తుఁ గాని నైరింపఁగా నోపఁ బచ్చ  
విలుకు తూపుల తాకున కలరుబోడి.”

## ఆంధ్రభారత కవితా వినిమర్శనము

ఇంతకుఁ బూర్వము కేవలము తన యభిలాషను మాత్రము పెరిపిన  
ఇప్పుడు మఱియొక మెట్టెక్కిన దీతని సంభాషణక్రమము. ప  
చింతలేక యెట్టిసాహసమునకైన సిద్ధపడున ల్లగపడుచున్నాఁడు.  
నేర్పుతోఁ దప్పించుకొనుట కవకాశమిచ్చునట్లు కనఁబడలేదు. కావున  
సీమారు ద్రౌపదికి బాగుగఁ గోపము గదిరినది. వీఁడు నీచుఁడు గావున  
జంకించినగాని పోదని తలంచినది. అస్థితిలో కీచకుని జంకించుటకును,  
ద్రౌపదికి గదిరిన కోపమును వెలిపుచ్చుటకును తిక్కన యెట్టి గంభీర  
మగు కైలిని, దానికిఁదగిన వృత్తము నవలంబించినాఁడో చూడుఁడు.  
కార్దులవృత్తమును వాడినాఁడు.

“దుర్వారోద్యమ బాహువిక్రమ రసాస్తోక ప్రతాపస్ఫుర  
ద్గర్వాంధప్రతివీర నిర్మథన విద్యాపారగుత్, మత్పతుత్  
గీర్వాణాకృతు లేవు రిప్తు నిను దోక్తీ లక్ష్మ వెపం గిట్టి గం

ధర్వుత్ మానము ప్రాణమం గొనుట తథ్యంబెమ్మెయిన్ గీచకా!”

‘గీచకా’ యని సఁబోధించినది. ‘ఓయన్న’ యనుసమయము దాటి  
నది గదా యిపుడు. అత్యంతగంభీరము, భయంకరమునగు ‘దుర్వా  
రోద్యమేత్యాద్యతి దీర్ఘసమాసముతో పాటు మత్పతుత్, గీర్వాణా  
కృతుత్, గంధర్వుత్, అను నీహలంతపదములన్నియు నెదుటి వానిని  
జంకించి యదల్చివేయుటకుఁ దగినవియై యున్నవి. అవసరము కలిగినఁ  
గాని, తిక్కన ప్రాథసంస్కృత దీర్ఘసమాసములను వాడెఁడు. ఈసం  
దర్భమున నీపద్యమును ద్రౌపదిచేఁ బలికించి దాని కంటెను గంభీరం  
బగు నామెస్వభావమును వెల్లడిచేసినాఁడు. మఱియు నామె చెప్ప  
దలఁచిన విషయము సంత నొక్కపద్యముననే యిమిడ్చినాఁడు. ఆసం  
గ్రహ నైపుణ్యము (brevity of expression) బరికింపుఁడు. ఇట్టి  
సమాసములనే కాక యీకార్దులవృత్తము నైతము తిక్కన చాల ఆరు



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మూర్తి వాచీనట్లున్నాడు. తిక్కన కవిత్వము దాయావృత్తముల తిక్కనకు గూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ బరిశీలించవలసియున్నది. ఏయేసంస్కృతములం దే యే వృత్తములను వాచి రసము నెట్లు బాషింపవలయునో తిక్కనకు బాగుగాఁ దెలియును ఉదాత్తత, గాంధీర్యము, మొదలగు గుణములు కావలసినచోట నీకాద్యులవృత్తము నీతఁడు ప్రయోగించుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

సంస్కృత మూఁమున ద్రౌపది పలికిన పలుకులకును, తిక్కన రచనకును విశేష భేదము కలదు. ఆక్కడ ద్రౌపది ధర్మాధర్మవిచారణతోఁ గూడిన యొక ధర్మోపన్యాస మిచ్చినది.

“స్వేష దారేష మేధావీ కురుతే యత్నముత్తమమ్;  
స్వదారనిరతో హ్యేషు నకో భద్రాణి పశ్యతి.  
స్వదారేషు రతిర్ధక్ష్మో మృతస్యాపి ససంశయః;  
అధర్మ మయశ్చాపి ప్రాప్నుయాళ్చ మహద్భయమ్.

ఇట్లుచెప్పుచుఁ బోయి

“కామవేగోద్ధతాంనేన గంధర్వాః పతయో మమ;  
తే త్వం నిహన్యుః కుపితా స్సానబంధ మమర్షిణః  
దుర్లభా మభిమన్వానో మాం వీరై రభిరక్షితమ్;  
పతివ్రత స్యవశేస్తాన్తాన్ పక్వం తాళఫలం యథా.

“గంధర్వాపతయోమమ-తేత్వాంనిహన్యుః” అను దానికిగాను తిక్కనార్కుఁ డీ దుర్వారోద్యమేత్యాది పద్యమును రచించినాడు. ఈ సందర్భమున సామాన్యముగా పురాణాదులయందుఁ గాననగు నుపమాద్యులంకారములతోఁ గూడిన పద్యము లనేకములు దక్షిణదేశోత్తర దేశపాఠములలోఁ గలవు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“త్వం కాలపాశం ప్రవిముఞ్శ్యకంఠే  
 ప్రజేష్టు మిచ్ఛ న్నశమస్త్వజేళమ్;  
 హుతాశనం ప్రజ్వలీతం మహావనే  
 నిదాఘమధ్యాహ్న ఇవాతురస్వయమ్.

“త్వం తారకాణా మధిపం యథాశిశుః;  
 తిథాసా మాం ప్రార్థయశే నుమర్లభామ్”

కాని తిక్కనార్యుడు వీనిజోలికిఁ బోలేడు. ప్రాచీనమూలపాఠముని బం. పరి. వారు గ్రహించినపాఠములో ద్రౌపది సంభాషణముంతయు త్రిశ్లోకములలో మాత్రమే మిగుల సంగ్రహముగా నున్నది. తుదిశ్లోకము లలంకార సహితములైనవియు కొన్నిగలవు. తిక్కనార్యుఁ డీ పాఠమునే యాచరించివాఁడనుకొన్నను, అంతలి

“త్వంకాలరాత్రీ మివ కశ్చి వాతురః  
 బలా దివ ప్రార్థయ నేఽద్య క్షేచక!  
 కింమాతరం క్షేళయతో యథా శిశుః  
 చంద్రిం జిఘ్రుక్షున్నివ మాం జిఘ్రుక్షుసి.”

కత్యాది శ్లోకములలోని యుపమానముల నేమియు గ్రహింపనేలేదు. అలంకారముల నాదరించుట కేవల స్వాభావిక రచనాశీలుఁడగు (realistic style) తిక్కనార్యున కిట్టమే లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అందు ముఖ్యముగా సంభాషణసందర్భమున వాదప్రతివాద యుక్తి ప్రత్యుక్తి కల్పనారీతినే (argumentative style) యవలంబించును గాని అలంకారభూయిష్ట మగు భావతో నాయాపాత్ర లచే నూట్లాడింప యత్నింపఁడు. మూలములో కవితా సౌందర్యమును బెంపొందించుచుద్దేశముతో గొన్నిటిని, భారతము పంచమ

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

చేడంపై ధర్మబోధకగ్రంథముగాఁ దలంపఁబడుటచే, ధర్మబోధకము లగు శ్లోకములను గొన్నిటిని, సమయము వారకినపుడెల్ల నాయాపాత్ర లచేఁ బలికించుచుండుట నాచారమైనట్లున్నది. అట్లే యిచ్చట ప్రౌ పదిచే పరజారాధిపత్యము పాపమని బోధించు నొకయుపన్యాస మిప్పించినారు. కాని తిక్కనార్కుఁ డేభారతమును కేవలధర్మబోధకం బగు గ్రంథముగఁజేయుట కప్పుడును బ్రయత్నింపలేదు. సంవర్షాను సంవర్షముగా నీతిబోధ యావశ్యకమైనపుడు, కౌమ్యముల నీతిబోధనలవలె నొక్కగా రచించుచునేకాని సమయము వారకినపుడెల్ల ధర్మబోధకుఁ గడంగఁడు. అతనిదృష్టి యెల్లపుడును రసపోషణమందును, జౌచిత్య మతోఁగూడిన కీలభాషాపోషణమందును, ఆయాపాత్రల మానసిక వృత్తి వివరణమునందును, కథాప్రవృత్తికి స్వాభావికత్వగుణ సంపాద నమునందును (make the movement of the story realistic) కావ్యకళా సౌందర్యమునందునే, నిశితవ్యగ్రంపై (keen) యొప్పుచుం డును కావుననే యాతఁడు మూలములోని యలంకారముల బోలికాపాసే లేదు.

అట్లు ప్రౌపది పరుషవాక్యములతో కీచకుని జంకించి యావ లకుఁ బంపినేయవలయునని తలచి యతిభీకరంబుగఁ దన పతుల ప్రతా పమును వర్ణించినది. కాని సింహబలాఁడు కేవలము రూపాభిమానియే గాఁడు. స్వబల గర్వితుఁడు గూడనైయున్నాఁడు. తిక్కన ముందుగనే యాతని స్వభావగుణములను నూచించి, యాగుణముల నీతని సంభాషణ మునను, చర్యలలోను గనుపఱుపకుండునా! సంస్కృతమూలములో నీ సంభాషణాక్రమమే లేదు. మూలములో నొక్కసారియే తన యభిలాషను దెలుపుదు నొకగొప్ప కామోపన్యాసమును జేసినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

హరికించిన భక్తోపన్యాసమును ద్రౌపది చేసినది. అంత

“ప్రత్యాఖ్యాతశ్చ పాంచాల్యా కీచకః కామమోహితః,  
ప్రవిశ్య రాజభవనం భగిన్యా ఆగ్రతిస్థితః.”

ప్రత్యాఖ్యాతుడై అక్క యొద్దకుఁ బోయినాఁడు. ఇదియే మొదటి పాద పోవుట. ఈయంపన్యాస భాగమునంతను తిక్కన నాటక భాగముగ మార్చి వీరిసంభాషణ సంతరమ్యముగ నడిపించినాఁడో గమనింపుఁడు. ద్రౌపది జంకించిననుఁ బలగర్వితుఁడగు కీచకుఁడు జంకువాఁడు కాఁడు.

“అనుఁడు నతఁ డిట్టులనియె నా యలఘుభావం  
బలముఁ జెనయంగ భవదీయ పశుల కారు  
మూఁడులోకంబులందు నెవ్వఁడు లేమి  
నిక్కుచెందింత నమ్ముము నీరజాక్షి

ద్రౌపదియొక్క ఈయభిప్రాయముమాడ గీచకునియొద్ద పనికిరా లేదు; కావున నితఁ సహింపలేని స్థితి వచ్చినది. ద్రౌపదికి ఇది నాల్గవస్థితి— మొదట నిర్వికార; పిదప కలుషించియు నుపశమించుకొనిన నేర్పరి; పిదప కుపితయై జంకింపఁదలచినది. చివరకు ‘సైరణదక్కి’ ధిక్కరించుచు రావణాదుల సాదృశ్యమును జూపి యందనిమాఁకుల పండ్లు గోయఁదలచుట హితవుగాదని తూలనాడి పామ్మన్నది. “వివేకవిహీనా”యని సంబోధించినది. ఇది యెంత సాధిప్రాయ సంబోధనమో గమనింపుఁడు. వివేకవిహీనుఁడు గనుకనే తాత్కాలికప్రియమును బడయఁగోరి యందనిమాఁకుల పండ్లుగోయఁదలచి హితవును—ఆత్మంతిక సుఖమును గలుగఁజేయు మాటలను జెవినిబెట్టుకున్నాఁడు. ఈసంబోధనలలోఁ గూడ తిక్కనార్థుఁ డెట్లు సంభాషణక్రమమునకుఁ దగిన యౌచిత్య

## ఆంధ్రభాష కవితా విమర్శనము

మన బాటించినాఁడో చూడుడు. మొదట మాటలాడనేలేదు తన వాచ 'ఓయన్న' యని యనునయించినది. పిదప 'కీసకా' యని యని జంకించినది. చివరకు 'వివేకవిహీనా' యని ధిక్కరించి తిట్టినది.

ఇటుధిక్కరించిన యింతి "పలుకులయందలి యర్థమును గాన జేరక" నెవ్వగ మనమునఁ దిరిగొన, జెన్నఁబోయిన మొగముతో నాసిగా హబలుఁడు తన యప్పుకడకు ముడు జరియెను. మూలములో "భగియఁ అగ్రతస్థితః" అని మాత్రముండగా 'మనుడ' యని తిక్కన యెంతయు జాగరూకతతో రచించినాఁడు.

"సమ మార్ధ్న్యంజలిం కృత్వా భగిన్యా శ్చరణా వుభే;  
సమ్మోహాభిహత స్తార్థం వాతోద్ధాత ఇవార్ణవః  
సప్రోవాచసు దుఃఖాన్తో భగినం నిశ్వసన్ ముహుః."

మూలములో కీచకుఁడు సుదేష్ట కిప్పుడే మ్రొక్కినట్లున్నది. ఈపాదముల మీఁదఁబడి మ్రొక్కుట నింకను తిక్కన వెనుకకుఁ బెట్టినాఁడు. ఈమధ్య పీరిద్యతీకిని గలసంభాషణము సతిరమ్యముగ బెంచినాఁడు. సుదేష్టకిల మును మూలమునందు కంటె కొంతమార్చి విచిత్రముగఁ బోషించి నాఁడు. ఆమె తుదకుఁ దమ్మునికిఁ దోడ్పడనిశ్చయించికొని యకృత్యం బున కొడఁబడుటకుబూర్వ మామె వానినివారించుటకై చేసినయత్న ములను వివరించి కథనంతిమ గ్రమపద్ధతిని నడుపుకొనుచువచ్చి తుద కొకయుచ్చస్థానము నెక్కించి (he gradually worked up the story to a climax) యప్పుడు కీచకుఁడు సుదేష్టపాదములపైఁ బడి నట్లు తెలిసినాఁడు.

కీచకుఁడు మదనాగ్ని జ్వాలలు, దనుకఁగ నిట్టూర్పు గాడ్చు దందడి నిగుడ నా సుదేష్టయొద్దకుఁ బోయినను, నింతకుఁ బూర్వ మాతఁడుద్రావ

శ్లోకాన్ని యడిగినపుడే యీతని సంగతి గ్రహించి యీతని చిత్త  
 స్థితి మరలుప ననురూపంబగు నుపాయముఁ గానలేనిదగుటచే, నిష్ఠు  
 డు నేమియు మాగ్గమువోచకుండుటచేఁ గాఁబోలు తననుగానట్లూరు  
 కొనినది. కాని యూరార్పదొరకొనలేదు. పైగా తప్పించుకొన దలఁ  
 చిన దానివలె నావలకుఁబోయినదట. మూలములోవలె “సప్రసాదము  
 ‘మఃఖాన్తా’ అని కీచకుండు వెల్లినతోడనే యా మెకు నమస్కరించి తన  
 సంగతి చెప్పుకొనుట కవకాశ మిచ్చట కలుగలేదు. సుదేష్ట విషయ  
 మునఁ గొంతయభినయము నూచించినాఁడు తిక్కన. ఇదియు విచ్చటి  
 యామెశీలమునకుఁ దగియేయున్నది. తమ్మునియొడల మిగుల సోదర  
 ప్రేమ కలదేయైనను తానీవిషయమున బోక్యముకలుగఁజేసికొనకుండ  
 తప్పించుకొనఁ జూచుటవలననే యీమె గడుసుదనము ప్రాధత్వమును  
 వెల్లడియగుచున్నది. కాని కీచకుఁ డేమిచేయఁగలఁడు. ఆమెవంటఁ బడి  
 నాఁడు. ఇప్పుడాద్రౌపది యామెయొద్ద లేదన్న సంగతి తెలిసియు “ఏ  
 నప్పుడు నీకుంజాపి యన్వయనామధేయంబు లడిగిన యస్పాలతివలనం  
 జిక్కి చిత్తం బుత్తలపడుచున్నది. యటమీఁద నీవ యెఱుంగుదు.  
 అయ్యింతి యింతనేపు నీచేరువనుండి యిప్పు డెటమెలఁగె” నని  
 యేమియు నెఱుఁగనట్లు—తానామెచేప్రత్యాఖ్యాతుఁడగుటను గోపనము  
 చేసి—యామెనడిగినాఁడు. మూలములో నీగుప్తభావణంబేమియు లేదు.

“ యథాసుదేష్ట సైరన్ధ్ర్యా సంగచ్ఛేయం సకామయా;  
 తథా శీఘ్రం కురుష్వాద్య మహాకా ప్రాణాకా ప్రయాసిషమ్.  
 యదీయ మనవద్యాంగి న మామద్యాధికాంక్షతే;  
 చేతసాభిప్రసన్నేన గతోఽస్మి యమసాదనమ్.  
 త మువాచ పరివృజ్య సుదేష్టాభ్రాతరం ప్రియమ్;  
 భ్రాతుర్జీవితరక్షార్థం సమాక్వాప్యాసిలేక్షణా. ”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఆపృథు సుదేష్ట వెంటనే (బందార్క-5 పరిశోధనాలయము వార్షిక రిచీస్ మూలపాకములో) యిట్లు బదులుపలికిస్తున్నది.

“స్వమర్థ మభిసంఘాయతస్యార్థ మభిచిన్త్యచ;  
ఉద్యోగంచైవ కృష్ణాయాః సుదేష్టా నూతమబ్రవీత్.  
పర్వరీణం సముద్దేశ్య సురామన్నంచ కారయ;  
తత్త్రేనాం ప్రేమయిష్యామి సురాహోగీంతవాంతికం.”

ఇక్కడ సుదేష్ట కీచకునికిఁ దోడ్పడుటలోఁగల యుద్దేశమును (motive) రెండుముక్కలలో తెలుపఁబడి యున్నది. ‘భ్రాతుర్జీవితరక్షార్థమ్’ తమ్ముని జీవితమును రక్షించుట-ముఖ్యమైనది. తరువాత ‘స్వమర్థం’ అనఁగా తనభర్త యీమెను మోహించు నేమో యనుభయమును దొలఁగించుకొనుట రెండవది. కృష్ణయొక్క యుద్ద్యోగమునుగూర్చి కూడ జింతించినదట. ఏలనో?

తెలుఁగులోగూడ భ్రాతృజీవితరక్షణమే ముఖ్యోద్దేశమైనట్లు తిక్కనయు నూచించినాడు. దానికిఁ దగినట్లుగా వీరిసంభాషణా దికమును పెంచి యీమె యా తఁడు తలపెట్టినకృత్యమున సహాయము చేయుటకుఁ దగినదే యనిపించుటకు యత్నించిన ట్లగపడుచు న్నాఁడు. ఇతఁ దక్షిణదేశప్రతుల పాతముఁజూచినచో నందు సుదేష్టశీలమును తిక్కన పోషించినట్లుగా లేదు. అందామె శీలమును గొంతవఱకుఁ గాపాడి సమర్థించుటకై ప్రయత్నము చేయఁబడిన ట్లగపడుచు న్నది. తమ్మునికార్యమున చివరకు విధిలేక తోడ్పడినను, నిజముగా నామెద్రాపది కపకారము చేయఁదలఁచుకొన లేదన్నట్లుగా కీచకునితో వాదించినట్లు నూచింపఁబడినది. ఈవాదములోనే, అనఁగాఁ దన తమ్ముని యాయకృత్యము నుండి వారించుట కీమె యవలంబించిన రీతి

## ఆంధ్రభారత కవి విమర్శనము

లోనే, తిక్కన సుదేష్టకును, దక్షిణదేశప్రతులలోని సుదేష్ట.  
నమలోఁగల తారతమ్యము వ్యక్తమగుచున్నది. తిక్కన యి  
కీచకునికిఁదగిన యప్పగాఁ జేసినాఁడు. దక్షిణదేశప్రతులలో నట్లు  
కుండుటచే తిక్కన యుత్తరదేశప్రతులను బట్టి ప్రాచీనపాఠముగాఁ  
గనఁబడుచున్న మూలమును బట్టియే రచించి సంవర్ధానుకూలముగాఁ  
దన కల్పనాచార్యమును వెలయించినాఁడని యూహింపఁ దగియు  
న్నది. దక్షిణదేశ ప్రతులలో కీచకునికి బ్రత్యుత్తరముగా సుదేష్ట  
యేమనునో చూడుఁడు:

“శరణాగతేయం సుశ్రోణీ మయా దత్తాభయాచ సా;  
శుభాచారా చ భద్రంతే నై నాం వత్తుమిహోత్సహే.  
నై వాచ శక్త్యా వ్యాశ్యేన స్పృష్టం దుష్టేన చేతసా;  
గంధర్వాః కిలపంచై నాం రక్షంతిచ మహాబలాః.”

ఆమె శుభాచార; ఆమెకు నే నభయమిచ్చితిని గావున నేనా  
మెతో నేమియు చెప్పనన్నది. చెప్పక యామె నేమైన కాపాడఁగలి  
గెనా? లేదు. తిక్కనయొక్క సుదేష్ట మాయలాడి, గడుసరి, జంత. లో  
పల నొకవిధముగానుండి పైకి వేటువిధమునఁ గనఁబడుచుండును.  
ఇప్పుడు ప్రత్యాఖ్యాతుడై తనయొద్దకువచ్చిన తమ్ముని వేగిరపాటు  
చూచి పైకేమియుననక, యాతనిస్థితిగతులన్నియు గమనించుచునే  
యుండఁగావున శిరఃకంపంబు చేసినిజాంతర్గతంబున నిట్లు తలంచెను.

“రాగరసమగ్నుడయ్యె నైరంధ్రుఁజూచి  
యకట వీనికి నేమి యపాయ మగునో  
వలదు తగదన్న నుడిగెడువాఁడుగాఁడు  
మాయదైవము యేనేమి నేయుదాన”



## ఆంధ్రభారత్యవితా విమర్శనము

ఆంధ్రభారత్యవితా విమర్శనము వారిచిచూచెదగాక యని యుక్తా  
 రించినది. శిరశింపంబుజేసి నిజాంతర్గతంబున అని సమ యానుకూల  
 ములు (apt), స్వాభావికములు, భావవృత్తి ప్రదర్శకములునగు తిక్క  
 నార్యుని యభినయ నూచనలను (realistic and psychological  
 touches) పరికింపుడు. సుదేష్ణ మనోవృత్తు లెట్లు ప్రసరించుచున్నవో  
 గమనింపుడు. దక్షిణదేశపాతములో వలె పాపము ద్రౌపది శరణాగత  
 శుభాచార, నేనామెకభయమిచ్చినాను, ఆమెకు చిక్కుకలుగకుండ  
 నీతనినెట్లువారించుననికా దీమె యోచించినది. ద్రౌపదిని జూచి రాగ  
 రసమన్నుండయ్యెనే. ఆమెను గంధర్వులు రక్షింతురని చెప్పినది. వీడు  
 వలదన్న నుడిగడు వాడు కాడు-దుర్విదగ్ధుడు" కావున తనతమ్మున  
 కట్టి యపాయము గలుగునోగదా యని చింతించుచున్నదే కాని,  
 ద్రౌపదిని గూర్చి యీమె కేమియుఁ జింతయే లేదు. "మాయదైవము  
 నేనేమిచేయుదాన" అని తిక్కన విసిరిన తెలుఁగుపలుకుబడి యెంత సమ  
 యానుకూలముగ స్వాభావికముగ నున్నది! ఐనను "వానికిదగిన తెలుఁ  
 గున" వారిచి చూచెదను గాక యని తలంచినది. దక్షిణదేశపాత  
 ములో వారించినరీతిని వారింపలేదు. తిక్కన యీమెను |చిత్తెన్న  
 త్యము కలదానినిగాఁ జేయఁదలంపలేదు. ఒకవిధమగు నైచ్యగుణము  
 నాపాదించఁదలఁచినాడు. కావున కీచకుని స్థితికిదగినట్లుగనే వారింపఁ  
 జూచినది. తమ్మునికిదగిన యప్పుయే యని చెప్పవలసియున్నది, ఆ తగి  
 నరీతి యెట్లో చూడుడు:

“ లలితంబులగు మట్టియల చప్పు డింపార

నంచక్రవడి నడ నల్ల వచ్చి

యెడమేని నెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద

నగము దూలించి పై మగుడఁ దిగిచి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సోలఁడు నెలదీఁగ లీలఁగ్రాలుచు వింత  
 చెలువంబుఁ దలకొనఁ జేరి నిలిచి  
 తెలిగన్నుఁగవకు నెచ్చెలియైన లేతన  
 వొలయంగ సరసంపుఁ బలుకు వలికి  
 మెఱయు రాగంపుఁజేయుల మెయికొనంగ  
 నెడకు సొగయించు మాటల నెలమిమిగుల  
 నిన్ను ననురక్తిఁగొలుచు నన్నె లత లండ  
 నీరసాకార నైరంధిఁ గోరఁదగునె.

ఎచ్చటను బరుషాక్షరములులేక మెత్తని యచ్చఁదెనుఁగుపదముల మృదు  
 లంబగు కూర్పుచే నమర్చి భావానుగుణంబగు భవని కలుగునట్లుచేసి,  
 తమ్ముని స్థితికిఁదగునట్లుగా—మదనోద్రిక్త మనస్కుఁడగు తమ్ముని మన  
 సున కెక్కునట్లుగా—జెప్పుటలో సుదేష్టాచాతుర్యమునేగాక యప్రతి  
 మానంబగు తన కవితాచాతుర్యమును గూడ తిక్కనార్యుఁడు వెల్లడి  
 చినాఁడు. పోలికచే (by comparison or contrast) నైరంధి  
 యొక్క నీరసాకారమును స్ఫురింపఁజేయుటకే సుదేష్టయాతనిననురక్తిం  
 గొలుచు నెలతలరాగంపుఁజేయులను సొగయించుమాటలను వర్ణించి  
 చెప్పినది. నిజమేకాని కులీనయగుస్త్రీ, యుదాత్తచిత్తయగువనిత  
 తమ్మునితో నిట్లు పలుకుననుట మాత్రము సంభావ్యముగాఁ గనఁబడదు.  
 కావుననే యీనెలతల శృంగారవర్ణన, ఇకముందు చేయఁబోవు జార  
 పొందునుగూర్చిన వర్ణననీమెచేఁజేయించిన తిక్కనార్యుఁడిట్టి సుచనల  
 చేతనే (indirect touches) సుదేష్ట యంత యుదాత్తచిత్త, యున్న  
 తస్యభావ కాదని నూచించుచున్న వాఁడువలె నున్నాఁడు. ఆమెశీలము  
 నకు నైచ్యము నాపాదింపఁ దలచియే యిట్లు చేయుచున్నాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇప్పటి నీతిలో కీచకుని కీమాట లేమియు రుచింపలేదు. అప్పులుక్కున  
 కన వచాదరంబునేయుచు 'నీరసాకారయని యామె చెప్పినదానిని  
 ప్రత్యాఖ్యానము చేయుటకుఁగాఁగ్రౌపదిసౌందర్యమును వర్ణింప మొదలు  
 పెట్టినాఁడు. గ్రౌపది సౌందర్యవర్ణనమున కట్టి సందర్భమును కల్పించి  
 కొనినాఁడో తిక్కన గమనింపుఁడు. అంతేకాని సమయము దొరకినదిగ  
 దాయని గంబులకొలది యవయవవర్ణనను సాగింపఁజేసినవాఁడు కాఁడు  
 తిక్కన. ఆవర్ణనలో నైనను తిక్కనవర్ణనకును, ప్రబంధవర్ణనలకును గల  
 తారతమ్యము కనబడుచునే యుండును. ఇది మదనాగ్ని జ్వాలల వేగు  
 చున్న కీచకునిచేఁ జేయించిన వర్ణన. అయిన నెంతయుదాత్తగుణశోభి  
 తంబై యున్నది. మన్మథోద్రేకముకలవాఁడు చేసిన స్త్రీవర్ణనయైనను,  
 ఎచ్చటనైన నీచభావమూచనలకైన (indications of low sensua-  
 lity) నవకాశమిచ్చినాఁడా! సౌందర్య వర్ణనమునకుఁగా నీతఁడు గ్రహిం  
 చిన రీతియే (aspect of beauty) వేఱు. ఆసౌందర్య స్వరూప  
 నిరూపణపద్ధతియే క్రొత్తదిగా నుండును. రూపాభిమానిగదా కీచ  
 కుఁడు—ఇక నాతని పలుకులనే గమనింతము

“నాకొలుపువార కార

న్నా కేకుం గొలుచు నంగనలలో నైనకా

లేకునికి నాకుఁ దెల్లం

బాకొమ్మకు నీడు వోల్ప నయ్యెడు సుదతుల్”

“గండుమీలకుఁ బుట్టి కామభాణములలోఁ

గలసి యాడెడునట్టి కన్నుఁగవయు

వినకాండముల శిక్షఁబెరింగి లేదీగల

మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

చిగురులతో సంధి నేసి యుంబుజముల

పై నెత్తి చనునట్టి పదతలములు

గలకంతములచేతఁ గఱచిన విద్యవీ

ణకిచ్చునట్టి తిన్ననియెలుంగు

నల్తెఱంగున రేఖయు నవ్విధంబు

గరువచందంబు నమ్మెయి కలికితనము

నట్టిచెన్నును నెరంధ్ర యందెగాక

కలవె యొద్దులకు నెఱుంగక పలికి తబల!

ఆమెకన్న గవ కరములు, పదతలములు, ఎలుంగు వీనినిమాత్రమే గ్రహించి యామెయాకారమును సౌందర్య స్వరూపమునే వర్ణించి నాడు. సౌందర్య వర్ణనములో నెలుంగును దాని మాధుర్యమును వర్ణించిన యాంధ్రకవులు చాల తక్కువగా నున్నట్లు కనబడును. ఆ సౌందర్య మూర్తియొక్కయు, రేఖ, గరువచందము, కలికితనము, చెన్నునుమాత్రమే, యెంచి ప్రకేంసించినాడు. ఈరీతి వర్ణనయునపు రూపమే. ఆమె సౌందర్యము నాతడు భావనాదృష్టితోఁ జూచి, యామె మూర్తియొక్క లావణ్యతేజమును గని యానందించుచున్నట్లు కనబడునేగాని, బాహ్య చర్మ చక్షువులతోఁ జూచి వర్ణించుచున్న వాడు వరెఁ గానరాడు. మఱియు నా యా పదప్రయోగము నందలి యాచిత్యమును, దానివలనధ్వనించు భావగరిమను బరికింపుడు. కన్నగవ కామబాణములతోఁ గలసియాడునట. పదతలములు పై నెత్తి చనునట, ఎలుంగు వీణీయలకు విద్యనిచ్చునట. ఇంతేకాక ద్రౌపది యొక్క సౌందర్యస్వరూపముయొక్క భిన్నచ్ఛాయల నెట్లు కనబరచినాడో! మొదట నామెరేఖ (general features) ఆవయవ మూర్తి ముఖలక్షణముల నెన్ని నాడు. పిదప గరువతనము (dignified

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

bearing) పిదప కలికితనము (prettiness), చెన్ను (shining beauty), తిక్కనద్రాపదిలో నిది యొక విశేషమైన ముఖ్యలక్షణము. దీనిని కీచకునిచేతను గూడ గుర్తింపజేసినాడు. ఈ సౌందర్య భావ చ్ఛాయలను కీచకునిచే గమనింపజేయుటచేతనే వాని దుర్విదగ్ధతను సార్వకపటచుచున్నవాడనుట నున్నాడు. వీని లక్షణములను గుర్తించుటలో వీనికి మంచి వైదగ్ధ్యమే కలదుగాని యది దుర్వినియోగము చేయబడినది. వీనిని కనుగొన లేకపోయినదని తలంచి నాడు గనుకనే సుదేవుని 'అబల' యని కీచకుడు సంబోధించినాడు. "కావున నా యెలనాఁగ నేమి యుపాయంబుననైన నెన్నుం జేర్పవలెనేని కందర్ప దర్పంబున నలందురి వందుచు నన్నాడు. కాని 'ప్రాణానయాసిషం' "గతోఽస్మియమసాదనం" అని మూలములోని యత్యుక్తులను తిక్కన యీతనిచే బలికింప లేదు. అప్పుడు సుదేవు యవలంబించిన యుక్తి మార్గమేమియు నుపయోగకారి కాకుండుటచే, నిక నీ తిమార్గము నవలంబించి ధర్మబోధ చేయఁగడంగినది. పరపతీసంగముల నఁగల దోషములను జూపి వారింపఁ దలచినది. ధర్మమార్గమునఁగి జెప్పబడెడి దోషముల కాతఁడు లక్ష్యము చేయఁడేమోయని, దీనిఁ గలన నాతఁడు బడయఁదలచిన సౌఖ్యము సౌఖ్యముకాదని చెందవలయు. క్తిగాఁ జెప్పినది. సుదేవుకీలమునకుఁ గొంత నైచ్యము నాపాదింపఁ దలచియే తిక్కన యీమెచే జారపొందును గూర్చి యట్లు పలికించె. గాని కులాంగన సహజంబగు సంకోచమును సిగ్గును (modesty) వీడి తమ్మునితో నైన నిట్లు పలుకునాయని సందేహము కలుగకమానదు.

అన్నిటికంటె ముఖ్యముగు యుక్తి-ముఖ్యముగా సుదేవు మనమున భయముగొల్పి బాధించుచున్న కారణము-మఱియొకటి కలదు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అది ద్రాపది బలవిక్రమసంపన్నులగు గంధర్వులను పతులను గలిగి  
స్రుండుట.

“వారలఁదలఁచిన నాచిత్తము, దలఁకెడు నదియేల  
నీకుఁ దమ్ముఁడ చెపుమా”

అని యింత నేపటినుండియుఁ జెప్పిన యుక్తుల (arguments) వలనఁ  
జేరిన ప్రధానోద్దేశమును (central idea) క్రోడీకరించి (sum up)  
ఫలితార్థమును దేల్చి యనునయ పూర్వకముగా బ్రతిమాలుకొనినది.  
ఈ యుక్తికల్పనము సంభాషణక్రమము నంతయు తిక్కనదే. చిట్టచి  
వరకు బాగుగనచ్చెడి చక్కని లోకోక్తివంటి వాక్యముతో బ్రతిమాలు  
చు వానిమనస్సును మరల్పయత్నించినది.

“కానితెరువునఁ బోయినఁ గలుగునయ్య  
బ్రదుకు, చవి యెంతయైన నపథ్యములకు  
వేడ్క చేయుదురయ్య వివేకు లెవ్వ  
ధమున నాబుద్ధి వినవయ్య తమక ముడిగి.

ఇక్కడఁగూడ నీతని బ్రతుకు కెట్టిభంగము కలుగునో యనియె  
యీమె భయము. కాని యీమాటలు వానికి సహింపరానివైనవి.  
తక్కిన యుక్తులకన్నిటికిని బదులు చెప్పటకు వీలులేకపోవుట చేతను,  
దాను బలగర్వితుఁ డగుటచేతను దన కనువైన గంధర్వులను గూర్చిన  
విషయమును మాత్రము గ్రహించి, వారివలన నామెకుఁ గలిగిన భీతిని  
బాప యత్నించినాఁడు. ఇప్పు డాతనివై ఖరిని తిక్కన “యిట్లుని వల్కె  
సుదేవుతోడ నతఁ డుద్ధతుఁడై” యని యెంతచక్కఁగా వర్ణించి  
నాఁడో చూడుఁడు. ఈ యాద్ధత్య మీతని ప్రతివాక్యమునను నిండి  
చెల్లి విరియుచున్నది.

## ఆంధ్రభాష కవితా విమర్శనము

“వనితా! యే నోక పల్కుపల్కెడఁ జతుర్వారాశిమధ్యంబునన్  
ఘనబాహోబల మొప్ప నన్ను నెదురంగా నొక్కఁడం లేమి యె  
వ్వనికిం దెల్లముగాడె దానిమగలం వ్రజావాతింగూలు శై  
లనికాయంబన మద్భుజానమదలీలన్ గీటడంగిం చెడన్. ”

ఈపద్యప్రారంభమున ‘వనితా’ యని యప్పనుగూర్చి చేసిన సంబోధనమునందే యీతని యౌద్ధత్యము వ్యక్త మగుచున్నది. తక్కిన పద్యమున నాతని బలగర్వమును స్పష్టమగుచున్నది. కీచకునియొద్ద యుద్ధాత్మతోఁ గూడిన గాంధీర్యము లేకపోవుటచేఁ గాబోలు నీసం దర్భమున తిక్కన శార్దూలృత్తమును ప్రయోగింపలేదు. ఇంక తరు వాతిపద్యమున నీతని యౌద్ధత్యము మఱింత వెల్లివిరిసినది. ఇక్కడ నౌద్ధత్యమునకుఁ దోడుగ దనయక్కయం దాతనికిఁ గల చనవునుగూడ నాధారము చేసికొని తన యభీష్టమును నెరవేర్చి, తనకు సహాయము చేసితిరవలయునని పంతముపట్టి బలసంతపెట్టుచున్నవాఁడు వలెను, బ్రతిమాలుచున్నవాఁడు వలెను గూడ పలుకుచున్నాఁడు. నీబుద్ధులు నాకక్కరలేదా. నాపని మాత్రము కొనసాగింపుచుని సారాంశము తేల్చినాఁడు.

“బుద్ధులు చెప్పుకొల్ల నట వోవిడు మెమ్మొయినైన సౌఖ్యసం  
సిద్ధి యొనర్చునాకు నెడనేసినఁ దాపము యాపమాపు నా  
వృద్ధియకోరుదేని నవివేకివి నీవని నన్నుని ట్లసం  
బద్ధములైన వాక్యములు పల్కక వే పిలిపింపు కోమలిన్. ”

అతిక్కనార్యుని స్వభావోన్మీలనచాతుర్యము, సందర్భాను కూలమును శక్తివంతము (forcible language) నగు పాత్రోచిత భాషా యోజనశక్తి బరికింపుఁడు. మూలములో నీసందర్భమున కీచకుఁడు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

స్త్రీ స్వభావమునుగూర్చి చెప్పుచు దన యప్పతోడినే యెట్టి  
యసభ్యములను పలుకులను జరికియున్నాడో చూడుఁడు:

“న. శ్వ మనుజునాని. స్త్రీతాం గుహ్య మను త్రమమ్,  
పుత్రంవా కిల పాత్రంవా భ్రాతరంవా మనస్వినమ్;  
మహాసీహ నరం వృష్ట్య నానాగంధవిభూషితమ్,  
యోని హస్నిన్వప్యతే స్త్రీతాం సతీనామపి చ శ్రుతమ్;  
ఐం నిరీక్ష్యోమలిప్తాంగం సర్వాభరణభూషితమ్,  
నశి మేష్యతి సైరంద్రీ మన్మథే నాభిపీడితా.”

తిక్కనవాక్రమంబున, భావ, యుక్తికల్పన మొనరించునానికేని పక్షిగా  
జేరిపోయినందులచే నానికేని గలభేదమును నూపుటకే యీపద్యము లుదా  
హరింపఁబడినవి.

“ఎ య్లదంబునుదైన వాక్యములు పల్కక నే పిలిపింపు కోమలికా”  
అని. తన సరసాభిప్రాయమును తెలిపి యంతటితో నూరకుండలేదు.

“అనుచు దైన్యంగా నొండెడు నాననంబు  
తోడ దిగ్గన లేచి యత్తోయజాక్షి  
సరసాంబుకడఁ జక్కఁ జూగి మొక్కె.”

నిరాలములో ఎదె నింతకుఁ బూర్వమే కీచకుఁ డేమెకు మ్రొక్కునట్లుగాఁ  
జేయక తిక్కన పీరిసంభావన నను క్రమముగాఁ బెంచుకొని వచ్చి  
కుడిసెబుయ్యేతో పలికినపివపనే, చిక్కమొగమువేసికొని దైన్యంబుతో  
సెవుతో నప్పును కలవంతపెట్టుచు నింక నామెకు మారుమాటాడుట  
కనకాశిమేమియు నివ్వక దిగ్గన లేచి యామె కార్జపైఁ బడునట్లు  
జేసినాఁడు. సుదేష్ట యీకార్యమున కొడఁబడుటకు ముఖ్యకారణము  
ప్రాత్యక్రమయని మాపుటయే తిక్కన యుద్దేశము. కావుననే పి



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సహజప్రేమను గూర్చి మొదటినుండియు నాతడు పూచించుచు  
వచ్చినాడు. కీచకుడు దగ్గర లేచి వచ్చి మ్రొక్కెననుటలో తిక్కన  
చేసిన నాటకాభీనయ నూనము (sign of dramatic action).  
ఆకథారంగము నంత నెట్లు మనకచ్చులఁ గట్టుటకుఁ దోడ్పడిచున్నదో  
గమనింపుడు. అతఁ డెట్లు మ్రొక్కుటతోడనే సుదేష్ట చిన్నబోయి  
ననలు. పదప నిల్లు కార్యచిశ్చయము చేసినది:

“అనల చచ్చు నాపడు కన్నటి కోర్చి లతాంగఁ గూర్చి గా  
కీచెమాయలకై మరలఁ డెన్ని విధంబులఁ జూపి చెప్పినకై  
గావలఁడైన పీడు దనుకార్యము నట్టునె, వీని కెమ్మెయికై  
జావు నిజంబు నున్ననుని శాతశరంబులైన నక్కటా

ఇక్కడ సుదేష్ట యాంతరంగికోద్దేశములఁ (motives for future  
action) కవి బయలుపెట్టినాడు. మూలమున నిట్టికార్యభోగము,  
కార్యవిమర్శనము, నిశ్చయము, నేమియు లేవు పైగా మూలములలో నీడు  
పు మొదలుపెట్టిననలు. ఆ సుదేష్ట తెనుగువారి సుదేష్టవలె గడుసరి  
కాదు. మొదట నీవిషయమున జ్యోక్యమే కలుగజేసికొననని చెప్పి  
నది (“నైనాం వత్తు మిహోత్సహే”. ) కాని నీమధ్య బలవంత  
పెట్టుటచే

“ఏవ ముక్తా సుదేష్టాతు శోకేనాభీప్రసేడితా,  
అహో దుఃఖ మహో కృష్ణ మహో పాపమితిస్మహా.

ప్రాయస ష్టశేదుఃఖార్తా విపాకం తస్య వీక్ష్య సా,  
పాతాశేష పతత్యేవ విలపన్ బడిదాముఖే;  
అకర్తవ్యే హి మాం పాశే నియంక్షసి నరాధమ.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

‘సొంత దేవు పేడిచిపివప (అకర్తవ్యమున నియోగించుచున్నందులకు  
‘నరాచన’ యని తిట్టినది,

“ విజితార్థా కరిష్యామి తుష్టో భూ కులక్షయే,

గచ్ఛ శీఘ్ర మిత స్త్వహి స్వమేవభవనం కుభవ్ ”

అని యట్లే చేసెద నింటికిఁ బొమ్మలిచెప్పి పంపివేసినది.

యొత్తముమీఁద కథ యొక్కటియే యైనను — జగత్ప్రసిద్ధమై రి.  
న్న జేయైనను — ఆచూపాత్రల యుద్దేశములను, స్వభావములను, కృత్య  
ములను వ్యక్తపఱచి ప్రదర్శించుటలో (Presentation), తిక్కన యి  
లఁదించుమార్గము వేరుగా నుండును; స్వతంత్రమైనదిగా నుండును;  
కవ్యతిరంజై యుండును. సుదేష్టకుఁ గల భాతృప్రేమయు, నాతని  
కామెయందుఁ గల చనవును తిక్కన రమ్యతరంబుగఁ బోషించి యాక  
శాసంపద్యమున కొక క్రొత్త రుచి కల్పించినాఁడు. వీర డెన్ని మాట  
లను జెప్పినను వినువాఁడు కాఁడు. మన్మథుని శాతకేరంబులనైన వీరడు  
చావలసినవాఁడై యని విచారముచే సందేహము లేకయే నిశ్చయించి  
నది. ఈకారణముచే నీతఁడు చావకుండుఁ దా నెట్లైనఁ గాపాడినచో,  
నావల నచ్చు నాపదల విషయమై తగువాతఁ జూచుకొండముగాక  
యని తలఁచినట్లున్నది. ఈతఁడు చాటుకొనిన పరాక్రమాతిశయమును  
గట్టి యొకవేళ నాగంధర్వుల నీతఁడే పంపివేసి ద్రాపదిని దక్కించు  
కొనకూడదా యనియుఁ దలంచియుండును. అనునిట్టి యామె యాంత  
రంగిక భావముల నీమాటలలో తిక్కన భవనింపఁజేయుచున్నాఁడు.

ఇట్లు తలఁపాసి చరణశీకంబు కడఁ జాఁగియున్నతమ్ముని నల్లన  
నెత్తి యాతని యందలి ప్రేమచేతను, జాలిచేతను క్రమ్ముకొనిపచ్చి  
క్రిందికు జాఱిపోవు మన్న కన్నీళ్లను కనుఁగవలొ మ్రింగకొనుమనామె

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

క్షీరత్యమునకు లోపము రాకుండ నాపివేసినది. సంస్కృతమునందును  
 సుదేష్ట 'ప్రారువత్ భృశదుఃఖార్తా' మిగుల దుఃఖించినట్లున్నది. ఎఱి  
 గుకని? "విపాకం తస్య వీక్ష్య" - ఆతని విపాకమును జూచి గూతఁడు  
 ఘోరనరకమునఁ బడమన్నాడని తెలఁచి - అనఁగా నీతని లోకాంతరా  
 వస్థను గూర్చియై యున్నది. కాని యీమె కిక్కడ దుఃఖిమునకుఁ గారణ  
 మొకజేళ గంధర్వ లీతని జంభదురేమో యని. గంధర్వలశక్తిని గూర్చి  
 తనకుఁగల ధీతిని వెల్లడించి వారింపనెంచినను, ఆశిఁ డద్దానిని లక్ష్యపె  
 ట్టువాఁడు కాఁడని. ఇట్టిస్థితిలో నాతఁడు దైన్యముతోఁ దనకాళ్లపైఁ  
 బడుటను జూచి, ప్రేమానురాగములతోఁ గూడిన యామెహృదయము  
 కరఁగి జాలిచే కన్నీళ్లు వచ్చినవి. వాని నాపుకొని, దీనుఁడైయున్న  
 యాతనిని హెచ్చరించి దైర్యము పలికినది:

“ఇంత దలర నేల యెమ్మెయినైనను  
 గొమ్మ నలవరించి కూర్చుటరుదె  
 యుమ్మలంబు దక్కి గుణానందోద్ధ నీ  
 జేగు మసలవలవ దింక నిచట, ”

తమ్మునికిఁ బ్రాణభయ మేమైనఁ గలుగునేమో యని సంకోచించు  
 చుండెనే గాని, కొమ్మ నలవరించి కూర్చుట సుదేష్ట కొక గొప్ప పని  
 కాదు. అచాతుర్య మామెయొద్దఁ గలదు. కావున నిప్పుడు కార్యభార  
 మంతయుఁ దనపై వైచికొని యాతని నూరడించి యింటికిఁ బొమ్మ  
 న్నది. ఆమె యూరడించు వైఖరిని (tone) గమనింపుఁడు. ఎంత  
 యాత్మవిక్వాసము ఉత్సాహము చూపుచున్నదో. అనంతర కర్తవ్య  
 మును గూడఁ దెలిపినది:

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

“ఆసనమునకని నీగు ని

వాసమునకు దినములో నవశ్యంబును వే

నాసువతిం బుత్తెంకు ని

జాసక్తి ఫలింప సలుపు మభిమతకేళిన్.”

మూలములో నున్న ‘సురా మన్నం చకారము’—సుర, అన్నము, మధు  
మాంసాదులనన్నిటిని తిక్కన వదిలిపెట్టినాడు. ద్రౌపదిని లోబడిచు  
కొనుచును గూర్చియు మూలమున తెలుసువకంటె భిన్నముగనే  
యున్నది.

“తత్ర సంప్రేషితా మేనాం విజనే నిరవగ్రహ్నే,

నాంత్యయోథా యథాన్యాయం యది సామసహిష్యతి;

సమ్యక్కృత మిదం సర్వం కేవలమత్రామచింతయ.”

ద్రౌపది లోబడుట సుసాధ్యము కాదను మాచన యందుఁ గలదు. తెలుఁ  
గులో సుదేష్ట “నిజాసక్తిఫలింప సలుపు మభిమతకేళిన్” అని యాతని  
కోరిక సులభముగా నెఱవేఱునని చెప్పఁగడంగి నట్లున్నది. మరియుఁ గీచ  
కుని యాసక్తి యీమె సంపూర్ణాంగీకారమును బడసినదిగా నూచిం  
చుచున్నట్లున్నది.

తిక్కన రచనలోని సుదేష్టయొక్క గడుసుదనము చాతుర్య  
మును ద్రౌపదిని కీచకునింటికిఁ బంపు సందర్భమున మఱింత బాగుగఁ  
గనఁబడును. తమ్ముని సమాధానపఱచి పంపి, విదపఁ బాంచాలిని రావించి  
సుదేష్ట ‘తృష్ణ భావించుచు’ పలికినది. ఏమి యాతిక్కనార్యునిరూప  
సంపాదనసౌంధ్య (picturesque description)! ఈయభినయ నూచ  
నచే ముందు చెప్పఁబోవు మాటల కెట్టి యాచిత్యము, కల్పించినాడో  
చూడుఁడు. ‘భావించుచు’ అనుపద మెంతగంభీరమైనది. తృష్ణ కలిగిన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ట్లుగాఁ దలంచుకొని యాలోచితలంపున కనుగుణంబులగు ముఖస్థిభంగి  
 చేష్టాదులచే (facial expression and actions) దానిని వెలివెట్ట  
 చుచు—అనఁగా నిజముగా లేకున్నను, ఆమెకు తృప్తిగలిగినదని యాకా  
 రచేష్టాదుల చేతనే చూచువారు తెలిసికొనులాగున నభినయించుచు—  
 ద్రౌపదితో నెంత యనునయపూర్వకముగా, నెంతన్నేహభావముతోఁ  
 చనవుతోఁ బురుషుచున్నదో చూడుఁడు:

“ఒదవెను తృప్తిపెల్లిదమున  
 వదనము పలునట్లు పట్టె వాసితరాజ  
 న్మదిరారస మానఁగ నా  
 హృదయంబున వేడ్క యొసక మెనఁగెడు తరుణి.

“కీచకుని యింట నెప్పుడు  
 వాచవియగు బహువిధముల వారుణి గలుగున్  
 వే చని యచటికిఁ గొనిర  
 మ్మా చూతము గాని నీగమనవేగంబున్.”

ఇచ్చటఁ దనకు తృప్తిపెరిగియున్నదే గలిగిన యావశ్యకతయే  
 ప్రధానకారణముగాఁ గనఁబడుచుచు బంపదలఁచినదేగాని మూలములలో  
 వలె తన యధికారము, బలవంతము, పట్టుదలయునే కారణముగాఁ గన  
 పడుపలేదు. తనకుఁ గలిగిన బాధను తొలగింపును వేడికొనినట్లుగాఁ  
 జెప్పుటచే ద్రౌపది యామెను బ్రతిఘటింప నోరెత్తలేకుండఁజేసినది.  
 నిజముగ నప్రధానముగు నీవిషయమునకుఁ బ్రాధాన్యము కలుగఁజేసి-  
 తనకుఁ గలిగినదన్న తృప్తిను, దానిమూలముననేన వేగిరపాటును,  
 మాటుగాఁజేసి, ద్రౌపదిని గీచకునింటికిఁ బంపుటయను విషయమును  
 చప్పిపుచ్చినది. “వేచని కొనిరమ్మా చూతముగాని నీగమనవేగంబున్”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అని నిత్యవ్యాసహారమునఁ బ్రయోగించెడి జాతీయము సంప్రకృతిమంతముగ తిక్కన ప్రయోగించినాఁడో చూడుఁడు.) ఆమె యంతయాతురముతో, అంతఽనవుతో, నంతప్రళంసాపూర్వకముగ, నంతబాధపడుచు, జేగిరపడుచు చెప్పినట్లుండుటచే, ద్రౌపది కీవిషయమునఁ బ్రసక్తింఁచుట, మానుట యనువిషయమునుగూర్చి యాలోచించుటకైన నెవ మియకుండఁ జేయవలయునని తలంచినట్లున్నది. తనవాక్చాతుర్యముచే సుదేష్ట యిచ్చుట కిల్పించిన గమనవేగపరీక్షనైపునకు ద్రౌపది వృష్టి నాకర్షించుటచే నామెకుఁ గీరకునింటికిఁ బోవుటలోఁ గల భయము మాటువడి పోవలసినదే! మూలములో సుదేష్టవాక్యములకీ యొడుపు అందము లేనేలేదు.

“తితి స్వైరంధ్ర మహూయ సుదేష్టా వాక్య వ్రబవీత్,  
గచ్ఛ స్వైరంధ్ర వత్ప్రీత్యా కీచకస్య నివేశనమ్;  
సురా మానయ సుశ్రోణి తృప్తి తాహం విలాసిని.”

అని మాత్రమే యున్నది. తాత్పర్యార్థం బొక్కపేయైనను మూలశ్లోకములకును తిక్కనాద్యుని పద్యములకును భావప్రదర్శన చాతుర్యమునను (skill in the method of imaginative presentation) దానివలనఁ గలిగిన మనోజ్ఞత్వమునను (impressiveness) ఎంతోవ్యత్యాస మగపడుచున్నది.

“అనవుడు” ఆమెమాటలను విన్నద్రౌపది విషమస్థితి యెట్లు వర్ణించినాఁడో చూడుఁడు:

“ఉల్లము దల్ల డిల్లఁ దమవుద్దత ఘర్మజలంబుఁ దాల్చుచున్  
డిల్ల పడంగ నా కిది గడింది విచారము పుట్టె నందుఁ బో  
నొల్ల ననంగరా దచటి కూరక పోవగరాను నేర్పు సం  
ధిల్లఁగఁ దీనిఁ బాపికిను దీమన మెట్టిదియొక్కొ దైవమా.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సుదేష్ట యతిగడుసుదనముతోఁ దెచ్చిపెట్టిఁ విమమస్థితికిఁ జల్లడిల్లిన దైనను సుదేష్టకంటె నెక్కుడు సహజభైర్య గాంభీర్యములు కలది గావున ద్రౌపది నేర్పుతో నీసంకటమును బాపుకొను మాగ్ధము నాథయ సమకట్టినది. వారలములో పెట్టుకుగా వెంటనే

“అబ్రహీం కోక సంతప్తా నాహం తత్ర ప్రజామి వై”

అని నే నచ్చటికిఁ బోవనని కేవలము భీరువులాగున చెప్పినట్లున్నది. తక్కువ యిచ్చట నొక సంకటస్థితి (conflict) ని దెచ్చిపెట్టి, ద్రౌపది యాసంకటమున నెట్టినేర్పుతోఁ బ్రవర్తించినదో, యామె నియోగించిన పనితన గౌరవస్థితికిఁ దగినది కాదని నేహపూర్వకముగానే—కీచకునివలనఁ దనకుఁ గల భయమును గూర్చి యెత్తకయే—చతురగంభీరములగు వాక్కులచే నాత్మగౌరవమును నిలుపుకొనుట కెట్లుయత్నించినదో చూపి నాడు. తాను సత్వధవృత్తితో బహుమానపాత్రమై, బహుమాన తత్పర తఃజరించుచుఁ దనయోగ్యతకుఁ దగినపనులఁ జేయుటకుగా నుండెనేగాని, దుష్కృత్పరివార యోగ్యపరిచారము చేయుటకుఁ గాదని చెప్పి దానికిఁ దగినవారిని పంపుమని కోరినది. అని యింక ననునయూర్వకముగానే

“అతివ తగునమ్మ నీగృహ

మతి నిర్మల చరిత భరిత మని యీ యెడ మ

త్పతుల యసన్నిధి నైనను

మతి నూఱడి యున్నచోట మన్ననఁ దప్పన్.”

నీయిల్లు నిర్మలచరితభరితమని తలంచి నీయండఁ జేరినట్టి సాధువుల కేయ పాయమును రాకుండఁ గాపాడవలెఁ గాని, వారి కేదైన నపాయము కలుగినచో నీకు నింద కలుగదా యని తనకొఱకే గాక, యామెహితవును గోరి చెప్పినట్లుగా పలికినది. అట్లు హితవు గఱపి, “మొదటనే నీచములగు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పనులకు నేఁ జాలకునికిఁ జెప్పికదా ప్రవేశించితిని. నన్నట్టిపనులకుఁ బను పడకునా” యని వెనుకఁ దాను చెప్పినమాటలను జ్ఞాపకముచేసి యెత్తి గొడిచినది.

“యెవ్వరేని యింటి కెచ్చియే నొకటికి  
నన్నుఁబంపఁ దగునె నాఁడ నిన్ను  
గొలుచునెడ నచుజ్ఞ గొననె నీచములగు  
పనుల కేను జాలకునికిఁ జెప్పి

ఇట్టి సందర్భములలో తిక్కనార్యుడు వెనుకటి పదములనే సరిగాన. మనదించుచుండును, వెనుక నిట్లే పలికినది.

“నీచములయ్యెడు పనులకు  
నాచాలమి యెఱిఁగి మన్ననకుఁ బాత్రముగా  
నీచిత్తంబున గొని  
యాచారము దప్పకుండ నరయుమునన్నున్.

సుదేవుతో ద్రౌపది చెప్పినమాటలు, ఆమె వాదము కేవలము. వ్యర్థముకాలేదు. వీనిని విని సుదేవు తా నట్లు ద్రౌపదిని నియోగించుట యందలి యనుచితమున కనయము శంకించినదట. కాని తాను చేయున దనుచితకార్యమే యని తెలిసికొనియుఁ దమ్మునియందలిప్రేమచే

“...లతాంగి మదిం ద  
మ్ముని విలవంతఁ దలఁచి యి  
ట్లనియెం బాంచాలితోడ సాదరవృత్తిన్.”

ఇప్పుడైనను సుదేవుకుఁ గోపము వచ్చినట్లు తిక్కన నూచింపలేదు. మూలములో (దక్షిణదేశపాఠములో)



## అక్షరభారత కవితా విమర్శనము

“ఏన ముక్తాతు హంచాభ్యా దైవయోగేన కైకయా,  
తాం విరాటస్య మహీశీ. కృద్ధా గూఢాఽన్వశాసతః;  
కీచకంచైవ గచ్ఛ త్వం బలాత్కరేణ చోదితా,  
నాస్తి మేఽన్య త్వయా తుల్య నా త్వం శ్రీమతిరం నజ.”  
అవశ్యం త్వేన గచ్ఛంతం కిమర్థంనా విచక్షసి,  
ఉక్త్వా నైనాం బలాచ్చైవ వినియుజ్య ప్రభుత్వితః ”

అని కోపముతో బలత్కారముగా : బంపినట్లున్నది. బం. పరి. వారి  
పాఠములోమాత్ర మిదేమియు లేదు.

“సుదేష్టోవాచ”

“నైవ త్వం జాతు హింస్యాత్, ఇత స్సంక్రేషితం మయా,  
ఇ త్యస్యాః ప్రదదౌ కాన్యం స్తోపదానం హిరణ్మయమ్.”

అని మాత్రమే యున్నది. ఇక్కడకూడ కోపముతెచ్చికొని బలవంత  
ముచే పంపినట్లు లేదు. తెలుగు భాగవతములోని సుదేష్ట ‘సావరవృత్తి  
తోనే’ ద్రౌపదిని ‘సఖ్య’యని సంబోధించి యెట్లొకను దనకార్యమును  
సాధించుకొనుటకు యత్నించుచున్నదో చూడఁడు. “ఇంత దలర నేల  
యొమ్మెయినైనను గొమ్మ నలవరించి కూర్చు టరుదె” యని యిదివఱకె  
యామె నెట్లో యొప్పించి పంపించుట దనకు సుసాధ్యమేయనియు,  
దన కట్టి నైపుణ్యము కలవనియుఁ జెప్ప నే చెప్పినది. కావునఁ దా నిప్పు  
డనుచితమునకు శంకించియు బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేయుచున్నదే గావున,  
తనకార్యము నెట్లయినను సాధించుకొనుట కనునయన్మాగ్ధమునే యవ  
లంబించినది. ద్రౌపది స్థితి నెఱిగినదైనను తమ్మునియెడల ప్రేమాతిశ  
యమున ననుచితకార్యమునకైన వెనదీయలేదు. తిక్కన మొదటి

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

నుండియు సుదేష్టచు విశేషముగ భ్రాష్ట్రశ్రేయకలదానినిగా చూచిం  
చుచు నామె నతి ప్రజ్ఞావంతురాలగు ధూర్తగాఁ (a clever and  
talented rogue) జేసినాఁడు. చూడుఁడు, ద్రౌపది కీచఁచెప్పిన  
ప్రశ్న\_తరమునందే యిది స్పష్టము:

“అక్కట నేను నేడ్చుపడి యానడి యానవ మర్థిఁడేర నొం  
దొక్క నికృష్టఁ బంచుటకు నోపక చెప్పిన దీని నీవు గో  
నెక్కఁగఁ జేసి నిన్ను సతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేరిగా  
నిక్కము యుమ్మరించి తిది నెయ్యముతియ్యము కల్మియే నభి.”

తనను సమర్థించుకొనుటే గాక మరల ద్రౌపదిపైననే నేరము మోపు  
చున్నది. నీయందలి గౌరవముచేతనే నిన్నీపనికి నియోగించినది.  
ఈమాత్రము దానికి గల్గంతుచేయుట స్నేహధర్మమూ యని స్నేహభా  
వము నూతగాఁగొని వాదింపఁ దొడంగినది. ఎవ్వరేనియింటి కెద్దియే వో  
కటికిఁ బంపఁదగునా యని ద్రౌపది యనఁగా, అదిలాఁతియిట్లానిఁస్తాడు  
గని వా రెవరు, నీగౌరవము పెంపుమగూర్చి యందఱతోను నెల్లప్పుడు  
చెప్పుచునే యుందునుగదా యని యన్నింటికి నన్ని ప్రతియుక్తులుఁ  
బన్ని బదులుచెప్పి, యింక ననేకభంగులప్రార్థించి సాదరముగను, స్నేహ  
ముగనే దనకార్యమును సాధించుకొన యత్నించినది. ద్రౌపది  
యుక్తులేమియు నామె యొద్ద పనికివచ్చినవి కావు. ఆమెకుఁ జిత్తం  
బున “నింక పెద్ద పెనంగఁ జనదీయమతోడ” ననువిచారము పుట్టెను.  
విధిలేక, ఆమెతో వాదింపలేక, కాదనుటకు సందులేక ద్రౌపది కీచకు  
నింటికిఁబోవ స్వయముగా నంగీకరింపవలసి వచ్చినది. మన మురియూడు  
చుండ ననుమానముతోడనే యామె దనయంగీకారమును దెలిపిన వెం  
టనే సుదేష్ట తాను సామముచేతనే గల్గిచితిని గదా యని ‘హర్ష

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మచెనున్నాంబు' కాంచనమకముఁ దెచ్చి యందిచ్చినది.] మూలము లోని స్త్రీజంబు కర్ణకును ఆత్మంత మనోజ్ఞంబు నీదృశ్యంబునకు నెంత భేదము కలదో పరికింపుడు.

ద్రౌపది నెట్లయినఁ దమ్మునింటికిఁ బంపుటకుఁ గాఁ బన్నిన పన్ను గడలు, ఎత్తిన యెత్తులు, చేసిన నొంగప్రార్థనలు, బ్రతిమాలుటలు నట్లుండ, పిదప కీచకునిచే త్రోపుటబడి, విరటుని సభికుఁడోయి, యందును దనమొఱి యాలకించు వారిఁ గానక తిరిగి ఆనయింటికి విచ్చిన ద్రౌపది నోదార్చుటలో నామెచూపిన శాత్రుమును (rogue) బరికింపుడు. తిరిగివచ్చు ద్రౌపదియే తనచిత్తంబున సుదేష్ణను గూర్చియు, నామె చర్యలనుగూర్చియుఁ దలపోయుచు, నామె 'జంతి'యని పలుకుచు నామె స్వభావమును జక్కఁగా వివరించినది.

“న న్నిటు లాదురాత్ము సదనంబునకుం జను మన్న జంతకే

బన్నము లన్నియుం దెలియ. బల్కెదఁ గాక” యని తలంచి యామె యొద్ద కార్తయై పోయినది. ఆ ర్తయై పోవునప్పటి యామె రీతిని, పిదప సుదేష్ణ బూటకములను నెంత స్వాభావికముగా, సందర్భానుకూలముగా వర్ణించి యాపాత్రలను చక్కోచరము చేయుచున్నాఁడో చూడుడు:

“కన్నుల బావ. పూరమును గ్రమ్మఁగ మోమున దైన్య మొందఁగా నన్నలినాకీ తొట్రిలుచు నంగము దూల సుదేష్ణపాలికిన్”

జనుటయు, నప్పుడు పరమధూర్తయగు నా సుదేష్ణయు

“చనిన నయ్యెలనాఁగయు సంభ్రమంబు

దెచ్చికొని తా నెఱుంగని తెఱఁగు దాల్చి

శాత్రుమున నుమ్మరించి పాంచాలిఁతోడ

నెఱుఁగు వేటొకభంగిగా నిట్టు లనియె.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇట్లు పాత్రోచితముగ సమకూర్చిన చిత్రోన్మీలనశామగ్ని కంతకును మూలమున “విరాటస్య మహిషీ శాశ్వవాన్ధితా” యని యొక్క మాటమాత్రమే యున్నది.

దక్షిణదేశపాఠములో వాంతు మంత్రితసర్వాంగియై యాసభయండి వెదలి పోయినదని చెప్పబడి యున్న దే గాని, తెలుగులోవలె సుదేష్ట యామె నిట్లు వర్ణించినట్లు లేదు. ఎటుగు జేతూకభంగిగాఁ జేసి తన కామయోడల గల యత్యంతాచరమును యెపుచున్నదిలెనే సుదేష్టయే యిట్లు వర్ణించుట యా ‘జంతి’ కంతయుఁ దగియేయున్నది. ఈవర్ణనమును సుదేష్టచేఁ జేయించుటలో తిక్కన యెట్టికళాచాతుర్యమును జూపినాడో గమనింపుడు. ఇట్లుగూడ ‘నామె చెన్నుకటుగు బ్రస, ఎదనముచిన్నబోవుట, కనుగవి విచ్చిననుట, కురు లొప్పు గందుట’ లనే వర్ణించినాడు.

“ధరణీపరాగంబు వోరసి ఘాసతిమై

చేడియ నీ మేను చెన్నుఁ దలఁచె

జిత్తుంబు తలపోతఁ జేన్దాటు సోదవుట

జెలువ నీకెమ్మోయు చిన్నబోదె

గన్నీరు నెట్టితోడి కాంతి యెంతయుఁ దలఁచి

నెలఁచి నీకనుగవి విచ్చినయ్యె

ప్రవేదమునఁ దోగి ఫాలఁబుతో నంటి

యుగ్మలీ నీ కురు లొప్పు గంజె.”

మోము చిన్నబోవుటకు “జిత్తుంబుతలపోతఁ జేన్దాటు సోదవుట” కారణముగాఁ జెప్పుచు, నాంతరంగిక వృత్తులకును దావ్యోకారమునకును గల సాందికను జూపినాడు. అనెనునోవ్యుఁ యానెఁ యాకారము

## అష్టాంగసూత్ర కవితా విమర్శనము

నంగు, ముఖ్యమైనవియందును బ్రతినిధియందును జేసినది గూచించినాడు. ఇట్లు సుశ్లేష్మచేః శేయించిన శ్లోపని యాకారస్థానమునకుఁ దగ్గ నట్లుగనే, నింహబయిచేః భంగవాలుపడి శ్లేష్మంబు నొంది విరటుని పథ శేయించిన శ్లోపని తిక్కన యెల్లు నిర్ణయించినాఁడో చూడుము. అట్లుగ నామె శేయించినపుత్తోః గూడిన మేను. ఇట్టిముఖము లకు బగులనా, వేడిగాడ్పుచున్న నాసిక, అక్రమములతోఁగూడిన కన్నుగన, నెమ్మొగమున నెరవీరుదులు—ఈనాలుగింటినే నిర్ణయించి యామె శ్లేష్మస్వరూపమును నుచున్నదియొనరి పెట్టినాడు. పట్టి లిరిములు, చూర్మములు నగు ముపమానములతో నిర్ణయించినాఁడో చూడుము. తిక్కనకు చెప్పిన సాంస్కృతికము నిర్ణయములతో నత్యంత క్లియన్నట్లుగ పడుచు. మిదయు దాని ఇట్లు నిర్ణయించి; యాకారము మిట్లే యున్నది గదా, మాచినారా, సుశ్లేష్మకుఁగూడ నట్లే కనబడి నది, యని మనకుఁ జెల్లుచున్నాఁడు; అట్లే, నామెచే నారూపము నట్లే నిర్ణయించినాఁడు. పూర్వోత్తరసంస్కరములతో నాతఁడు కల్పించు సాంస్కృతిక, అసాంస్కృతిక జాతులతోఁబోలెను జాగరూకత యాతనిపరీక్షా కళాశాస్త్రాగ్రమును వేనోళ్ల చాలుచుండును. అన్వయముగూడ నిరతి సాంధ్యపటుపక తీరదు:

“ఎలదీగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు

క్రియ మేన మేదినిలేణు నొప్పుఁ

జంపకంబున నవసారభం చెనొడు

కడణి నాసిక వేడి గాడ్పు నిగుడఁ

నోయజవిశముల యిది మంచు నొడొడు

గతిఁ గన్నుగన నశ్రుకణము లుపల

నిందునింబముమీఁది కందు చందంబునఁ

గురులు నెమ్మొగమున నెరవీరుండు





## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“నీ వింత యలుగ నేటికి

నావంతయుఁ పారజన మనఃభేదము నొ

క్కావంత ద్రిక్కకుండఁ గ

లావంతులు మచ్చుతులు గలరు పగఁ దీర్చున్.”

“నేమియు కోపనింప నక్కఱలేదు. కీచకుని వంశింప నక్కఱయు లేదు. నాపక్షలే యాపని చేయఁగల రన్నది. నీవు పూనుకొనినను నావంత దీరు ననుచు నిశ్చయము లేదు గాని వారు నామనఃభేదము నావంత ద్రిక్కకుండఁ దీర్చెన రన్నది. తనవంతనే గాఁదటః పారజనమనఃభేద మనుగూడ నొక్కావంతయుఁ ద్రిక్కకుండఁ దీర్తురని చెప్పినది. దీనిని బట్టి ద్రౌపదిని ఎలెనే పురస్త్రిలను గూడ బాధించుచుండుటచేఁ గాఁబోయి, పారజనులకుఁగూడ కీచకుఁ డత్యంతకంటకుఁడై యుండె ననియు, నింతకాలము నుండియు బలగర్వితుఁడు, వంశనాథుఁడునై, రాజానకు మఱింది యగుటచే పారుఁలేమియుఁ జేయలేక యాతని బాధ లను సహించుచుండిరనియు తిక్కన నూచించినవాఁ డై నాఁడు. ద్రౌపది విరటుని యెదుబఁబడి మొఱవెట్టినప్పుడే

“విరటుఁ డుల్లమున నక్కటికం బొలయంగ సంగనం

గనుఁగొని కీచకుం గినియఁగాఁదగునత్వము లేమిఁజేసి సాం

త్వనములు పల్కి రోషభరితసితిఁ గంపితమూర్తియైన యా

తనిమదికుందువాపి”

యెట్లో యాతని నావలకుఁ బంపివేసిన వాఁ డయ్యెను. అట్లందఱుఁ జూడఁగా నచట నమ్మెయి నాద్రౌపది ననిందితశీల నాకీచకుం డెందును నెట్టి యంగనల నెవ్వరుఁ జేయని యట్లు చేయఁగా, విరటుఁడు గాని, తత్సభవారు గాని యేమియు ననలేకపోయి



## ఆంధ్రభాష కవితా విమర్శనము

సప్పు పితర సామాన్య పౌరజనుల స్థితినిగూర్చి చెప్పిడి దేమున్నది? దీనినలన విరటుఁ డెంతఁజుకుఁ గీచకుని బాహుబలముపై నాధార పడియుండెనో వ్యక్తమగుచున్నది. ఇక్కడ తిక్కన కీచకవధకు గూర్చిన కథలో నొకశ్రోత్ర విషయమును బ్రవేశపెట్టినాఁడు. నూతనోద్దేశ (motive) కల్పనము చేసినాఁడు. ఈ ద్రౌపది చెప్పిన మాటలచే కీచకుఁడొక్క ద్రౌపదినిగాక, ఇంతకుఁ బూర్వ మనేకులగు పౌరజనులను గూడ బాధలు పెట్టుచు పౌరజనకంటకుఁడు గూడ నైయున్నాఁడని తెలియుచుండుటచే, నీ కీచకవధకు సన్నిహితకారణము ద్రౌపదియే యైనను, దీనిమూలమున నా పౌరజనుల కందఱకు నత్యంతోపకార మగుచున్నట్లు వ్యక్తమైనది. దీనిమూలముగా భీముని కృత్యమున కొకవిధమగు ఘనత కూడ కలుగుచున్నది. తిమ కుపకారకు లైన బ్రాహ్మణ కుటుంబమునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేయుటయే సన్నిహితకారణముగా, బకాసురునిఁ జంపి యేకచక్ర పురవాసుల కందఱికి మహోపకారముం జేసినట్లే, యిచ్చుటను ద్రౌపదీ పరాభవ పరిమార్చ నము కారణముగా విరాటపౌరుల కుపకారము చేసినవాఁ డైనాఁడు. ఒక్కమాటచే తిక్కన యెట్టి మహద్విశేషమును సాధించినాఁడో చూడుఁడు. మూలములో నేమూలను గూడ పౌరజనులను గూర్చిన మాచనయే గానరాదు.

ద్రౌపది యట్లు నిర్లక్ష్యముగా బదులు చెప్పుటతోడనే సుదే వ్యయుఁ, దత్పరిజనములును వగఁబొంది యామె కన్ని సాంత్వనములతో చెప్పిరి. కాని యామె నోదార్పలేకపోయిరి. ఎన్ని చెప్పిన నామె మజ్జనభోజనంబులకుఁ జొరలేదు. దీనికిఁ గారణముగా మూలములో కీచ కుని వధార్థమై వ్రతదీక్షను బొందినదని యున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“సుదేష్టా మేవ ముక్త్యాతు నైరంధ్రీ దుఃఖమోహితా,  
 కీచకస్య వధార్థాయ వ్రతదీక్షా ముపాగమత్;  
 అభ్యర్థితాచ సారీభి ర్మానితాచ సుదేష్టయా,  
 నస స్నాతి నచాక్నాతి న పాంసూ న్పరిమార్జతి.”

తిక్కన యాకారణమును బహిరంగముగ వ్యక్తముచేయుకయే ద్రౌపది చుపకృత యగుటచే స్త్రీసహజం బగు కోపమును వీడక మజ్జన భోజనాదులనుగూడ మానివేసిన దని మాత్రమే చెప్పినాడు. అలుకచేత “అలిగినదై” తిండిమానిన దన్నట్లు మాచించినాడు. ద్రౌపది యిట్లుండుటచే నీమె మాటలు నిజమే యగును గాబోలు నని తలంచి సుదేష్ట చేయునది లేక నివ్వెఱగండియండైనట. తిక్కన యంగనరై లే గీచకుని నీచత్వంబుఁ దలంచి యిట్టి దుర్మార్గునకు చేటుఁవాటిల్ల ఎలసినదీ యని యొంచి, యద్దాని కొఱ కదురుమాచుచున్నవారు ఎరె “వానిచేటున కొడంబడిరి.”

ఇక్కడ మూలములో దక్షిణదేశప్రతులలోఁ గీచకుని పాదసూత్రమును బడియు దుఃఖార్తయగు ద్రౌపది యాతని నెందులకు శపింపలేదని జనిమేజయుఁ డడిగినట్లును, దానికి బదులుగా కీచకుని పూర్వ త్రాంతమును జెప్పినట్లును “కీచకోత్పత్తి కథన”మును నొక ప్రత్యేకాధ్యాయము కనఁబడుచున్నది. ఈ త్తరదేశప్రతుల పాఠమునను బం. పరిపూరి ముద్రితప్రతిలోను నిది యేమియు లేదు. తిక్కనకాలమునకుఁ గూడ మూలమున నిది చేరియుండలేదేమో. లేదా ద్రౌపదిని శాపాశ్రిగహసమర్థయగు నతిలోక వనితగాఁ గాక (superhuman) సామాన్య మానవస్త్రీగానే తిక్కన చిత్రింపఁ దలచినాడుఁ గావున దీని శీతము వదలివేసినాడని తలంచినను తలంపవచ్చును.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

—తిక్కనార్యునిచే గేమము మానవప్రకృతిగలదిగనే చిత్రింపఁ బడిన యీ ద్రౌపది పరిభవానల సంతప్తయై నిజశయనస్థానంబునకుం జని, తల్పంబుపై మేను వైచి, యపాంగంబులం దొరఁగు కన్నీరు చెవుల కొలంకులునిండ్ల నెవ్వగలు నివ్వటిలం పుటాసినది. ఈసందర్భమున తల్పంబుపై మేను బడవైచుట యనునంత స్వాభావికము! ఎంతయు చిత్రమునై యున్నది! అనఁగా దశశరీరమే తనకు భారమై, ఆబరువును క్రిందబడవై చినట్లుగా—అనుద్దేశ పూర్వకముగ (mechanically) తల్పముపై బడవేసినదే గాని చిత్రభరముచే నిజముగా నిద్రయేమాత్రము పోలేదని యీయొక్క మాటచేతనే నూచించినాఁడు. ఒక్కమాట చేతనే తిక్కనార్యుఁ డెట్టివిశేషమును సాధించి, రచనలో నెట్టి సంగ్రహ నైపుణ్యమును (economy of art) వ్యక్తపఱచినాడో చూడుడు.

ఆసమయమున సింహబలునిఁ జంపఁగలవాఁడెవఁడని యాలోచన.

“ప్రబలుం డారయ వాసిం

హబలుం డాతని జయింప ననిలతనయు బా

హబలుంబ చూడఁదగు దై

వబలుంబును నీతనికి నవశ్యము గల్గున్.”

ఇట్లేమె తలపోతకుఁ దగినట్లుగనే తరువాత కీచకవధను గూర్చి విన్న దుర్యోధనుఁడుచేసిన యాహ్వానము దీనికిఁగల భావసాదృశ్య రామణీయ కమును గమనింపుఁడు:

“సింహబలుఁడు భీమనేనుండు శత్రుండు .

హలధరుఁడు సమానబలము వారు.”

“తక్కిన . వారలాతనికి దవ్వులచోటులవారు వాయుజం

డొక్కఁడ యింక సింహబలు మధతి మాన్చిన మాన్చువాఁడు. ”

## ఆర్థభారత కవితా విమర్శనము

ఇట్లుహించి రాత్రినమయంబగుట సమస్తజనంబులు గ్రమంబున నిద్రింపందొడంగినం దానును బయలుదేటి, మహానస గృహంబున కుం జని, సుప్తుండైన భీముని మేలుకొలుపుటకుఁగాఁ జేసిన “మందసంభావణ” యాపంబగు సంబోధనమును అందామె భీము నెత్తిపొడిచిన విధమును గమనింపుఁడు:

“నన్ను పరాభవించి సదనంబునకుం జని కీచకుండు ము  
న్నన్న తెలుగు దప్పక సుఖోచిత కయ్యను నిద్రనేయ నీ  
కన్న మొగుడ్చు నూటకుఁ గారణ మెయ్యది భీమనేన మీ  
యన్న పరాక్రమంబు వల దన్న వొకో దయ మాలి తక్కుటా.”

అకైలిమందలి ధారాళత (flow), సభలో నతిక్రుద్ధుడై విరటునిఁ గూడఁ జావఁగొట్టెద నన్నవాఁడు తనసతికిఁ గలిగిన పరాభవము మాటయే మఱచినట్లుగా సుఖనిద్రఁ తెంగుచున్నందులకుఁగా ద్రోపది చేసినయెత్తిపొడుపు, వెంటనే, యది భీముని స్వభావముపై దోషాలోచనము (reflect) కాకుండునట్లుగా, దానికిఁ గారణము ధర్మజాని నెత్తివైచెట్టి నట్లతిదీనముగాఁ బుట్టుట యెంతయు రమ్యముగా మన్నది. ఇట్లు సంబోధించు ద్రోపది పాణిన్పర్శనమున మేలుకొంచి నాఁడు భీముఁడు. అది యర్థరాత్రంబనియు, నచ్చట మహానసంబగు టచేఁ గాఁబోలు దీపములేకుండెననియు వీరిసంభాషణాదికము చేతనే యెంతచక్కగాఁ చెప్పకయే చెప్పినట్లు మాచించినాఁడు. తిక్కనమూలములో పాణిన్పర్శనము గాక పరివ్వంగమే జరిగినట్లు చెప్పబడి యున్నది.

“సా తం మహానసే ప్రాప్య భీమనేనం శుచిస్మితా,  
ఉపశిన్వత పాంచాలీ వాసిలేవ మహావృషమ్;

## అర్థభారత కవితా విమర్శనము

పర్యవ్యజిత పాంచాలీ సా భీమం పాండునందనమ్,  
సిహం శుప్తం వనే దుర్గే మృగరాజవధూ రివ;  
భీమనేనం సమాశ్లామ్య హస్తినీవ మహాగజమ్.”

అర్థభావత.”

ఇక్కడ వెలుగైన లేనియప్పు డీయర్ధరాత్రమున శుచిస్మితమును జూచు నా రెవ్వరు? భీముడు నిద్రించుచుండెను. శుచిస్మితత్వమువలనఁ గలుగు ఫల మేమియుఁ గనఁబడదు. చీకటి కనుకనే తిక్కనఁ ద్రొపది స్మితమ చేఁ గాక “కంతధ్వనిచేతను,” పిదప “పాణిస్పర్శనముచేతను” మేలుకొలిపి వది. తిక్కన రచన దేశకాలస్థితుల కత్యంత సమచితంబై యుండుటను గమనింపుడు. మూలమున నామాట్లాడిన రీతియు,

“ఉత్తిష్టోత్తిష్ట కిం కేవే భీమనేన యథామృతః”

అని తనభర్తా ‘యథామృతః’ అని పలుకుట అంతప్రశంసనీయముగఁ గానరాదు. భీమునకు కొంచెము కునుకు పట్టినది. కంతధ్వని వినఁబడ లేదు. కాని పాణిస్పర్శనము గలుగుటతోడనే మేల్కొంచె. అట్లు మేలుకొంచిన భీముఁ డిది యెవ్వ రని యడిగినాఁడు. చీకటిలో నా వచ్చిన దెవరో యాతనికిఁ దెలియలేదు. ద్రొపది ‘నే’నని బదులుచెప్పి నది. అప్పు డామె యెలుంగును బట్టి యామెను గుర్తుపట్టినాఁడు. అంత యర్ధరాత్రమున చీకటిలో నామె వచ్చుటకుఁ గలకారణము నూహించి నాఁడు. “కీచకుని దురాచరణంబు నాకుఁ బ్రకటించి వాని నిర్జింప నియోగించునదై యరుగుదెంచె గావలయు” అని సరిగనే యూహచేసి నాఁడు. ఈనూత్రము భీమునకుఁ దెలియదా? డాహింపలేదా? మధ్యాహ్నమో, సాయంకాలమో జరిగిన విషయమునే బొత్తుగా మఱచి పోయియుండెనుట కేవల మసంభావ్యము. అట్లునుట భీముని కేవలము

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మోటుమొద్దుగాఁ జేయుటయే కాని మఱియొకటి కాదు. తిక్కన భీముని యూహాపాహాలు, వినయవిధేయతలు, గౌరవమర్యాదలు కూడ కల వానినిగాఁ జేసెనే కాని కేవలము మొండిసాహసము, బుడదేర్మము మాత్రమే కలవానినిగాఁ జేయలేదు. ఇట్టిచ్చట నీతఁడు ద్రౌపదివచ్చిన కార్యము నూహించినట్లుండఁగా, మూలమున ద్రౌపదికి జరిగిన పరాభవ మును గూర్చి యేమియు నెఱుఁగనివానివలె పలుకును.

“అథాబ్రవీ ద్రాజపుత్రీం కారవ్యో మహిషీం ప్రియామ్,  
 కేనా స్యర్థేన సంప్రాప్తా త్వరితేవ మమాంతికమ్;  
 న తే ప్రకృతిమా న్వర్ణః కృకా పాండుశ్చ లక్ష్మ్యనే,  
 సుఖంవా యదివా దుఃఖం శుభంవా యదివా శుభమ్;  
 యథావ త్సర్వ మాచక్ష్య శ్రుత్వా జ్ఞాస్యామహం పరం,  
 అహమేవహి తే కృష్ణే విశ్వాస్యః సర్వవస్తుషు;  
 అహ మాపత్సు చాపి త్వం మోక్షయిష్యా మ్యసంకయమ్,  
 శీఘ్ర ముక్త్వా యథాకామం యయిత్రే కామం వివక్షితమ్;  
 గచ్ఛస్య కేయనాయైవ పురా త్వన్యో లవబుధ్యతే.”

సుఖమో దుఃఖమో, శుభమో అశుభమో, నీవు చెప్పఁదలఁచినదేమో శీఘ్రముగాఁ జెప్పి యెవరు చూడకుండ తిరిగిపొమ్మని చెప్పినాఁడు. ఈతనివలె నేనేని న్నా పదలనుండి తప్పించెడివాఁడను. నీకు విశ్వాస్యఁ డను' అని తిక్కన భీముఁడు ప్రగల్భములు కొట్టుకొనలేదు. ఇదివఱలోఁ గీచకునిచేఁ దన్నువడి రాజసభకుఁ బరివిడివచ్చినపు డట్లామె పరా భవింపఁబడుటనే చూచి భీముఁడు క్రోధోద్దీప్తికుఁ డయ్యెనే గాని యంతకుఁ బూర్వమున్న జరిగినకథ యంతయు నాతనికి సంపూర్ణముగాఁ దెలిసి యుండలేదు. విరటుఁడు గూడ. దానిపూర్వోత్తర సందర్భములను

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

గూర్చి యేమియు నడిగి యుండలేదు. ద్రౌపదిస్థితికి నుల్లమున నక్కటేకంబు మాత్రమే పొంది, సాంత్యవచనములఁ గీచకుని మదికుందు వాపి యింటికిఁ బంపివేసినాఁడు. ద్రౌపదీకీచకులకుఁ గలిగిన తగవు విషయమై వారికిఁ గాని, యాభీమునికి గాని యేమియు తెలియలేదు. కావున నంతకుఁ బూర్వమున జరిగినకథ యంతయు నామెచేతనే చెప్పింపఁజలఁచినాఁడు. “అత్తెఱఁ గిత్తెఱవ దాన చెప్ప విందు ననికలఁచి”దే, యంతస్రాద్ధేల యిచ్చోట కేగుదేరఁ గారణం బేమియని, యడిగి వాఁడు. అతఁ డీప్రశ్న యెందుకు వేసినాఁడో ముందుగానే గ్రహించి దానికిఁ దగినట్లే ప్రత్యుత్తర మిచ్చినది ద్రౌపది :

“ఎటేగి యెటేగి న న్నడుగ నేమిటి కప్పు డెటేగి యితకు  
నృణచుటఁగల్గెనే నది వినం బని లే డటు గాక యున్న రూ  
పెటేగియు నేన చెప్ప విన నిష్టము గల్గుట చాల లెస్స య  
త్తెఱఁ గెటేగించెదన్ వినుము తెల్లముగా మొదలింటనుండియున్.”

అని వెనుకటి పృథ్వాంత మంతయుఁ దాను కీచకునిఁగోపించి పలికిన దుర్వాశోద్యమేత్యాది పలుకులనే యనుచుంచి చెప్పినది. సుదీర్ఘచేఁ గీచక నివాసంబునకుఁ బోవ నిర్బంధింపఁబడినపుడు “మనంబున న స్నేహ్యునికి నేమి చేయవచ్చు నని మీలావు నచ్చి నూతునింటికి సురకుం బోయితి” నని పలికి భీముని మబ్బఁ జేసినది. భీమునికిఁ గోపముఁ బుట్టించుటకుఁగా వాసభయందు ధర్మజాని ప్రవర్తనను ఖండించినది. కాని భీముఁడు అవమానమును సహింప లేనివాఁడును, మహాగ్రకోపవివశుండునై యున్నను, యుక్తాయుక్త విచక్షణము లేనివాఁడు కాఁడు. కావుననే “యప్పుడు ధర్మజాఁడు ధైర్య హేమాచలుఁడై యమ్మెయి వారణసేయకున్న నే నీచత మత్స్యచిభునిం బరివారము సుగ్ధచేసిన” సమయభంగంబై యనర్థములకుఁ గారణము కాదా యని ద్రౌపదిని మందలించివాఁడు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సత్యవ్రత నిఘండగు యుధిష్ఠిరుండు పొగడ్తకుం దగువాఁడు గాని దూఱుపడ నర్హుండు గాఁడని స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు. 'కీచకుని చంపు మనుటకుఁ గదా యిట్లు నీవు పలుకుచుండుట; దానికొఱకై ధర్మజాని దూఱవలయువా? నే నాపని నవలీలగఁ జేసి నీమనోభీష్టమును నెఱవేర్తు' నన్నాఁడు. భీముని స్వభావమున నెట్టి రమ్యతరచ్ఛాయలను గనుపఱచి నాఁడో తిక్కన చూడుఁడు. తాని తనయం దొకప్పుడు విచక్షణలేని భావోద్రేకము (passionate nature) గలుగుచుండుననియు, నది నీనపుఁబనులకైన వెనుదీయనీయననియు నూచించువాఁడువలెనే, "నే నీ చత" అని తనయందు నైష్యము నాకోపించుకొనఁ గడంగినాఁడు. అనఁగా దనయందుఁగల లోపమును (weakness) గూడ భీముఁ డెఱింగియే యున్నాఁడని చూపుటయే తిక్కనార్యుని యుద్దేశముగాఁ గనఁ బడుచున్నది. విరటుని సభలో నుండి యావల ద్రౌపదికిఁ గలిగిన పరాభవమును జూచినప్పు డీతనికి సమాజముగఁ గలిగిన కోపోద్రేకమును, అప్పటి యాతని చేష్టలను ధర్మజాఁడు వారింపకపోయినచో తమ కెట్టిముప్పు నాటిల్లెడిదో యని భీముఁడు తరువాత నాలోచించుకొని పశ్చాత్తాపమును బొందినట్లు కనఁబఱచినాఁడు తిక్కన. ఆపమయమున భీముని కోపాటోపమును, నాతని భయంకరాకారమును సెంతసముచిత ముగ వర్ణించి, యప్పటి యాతని భయంకరరూపమును చునకు స్ఫురింపఁ జేయుట కెట్టి భాషాసామగ్రిని ప్రోవుచేసినాఁడో తిక్కనచూడుఁడు:

\* కనుగొని కోపవేగమునఁ గన్నుల నిప్పులు రాల నంగము  
 ల్దినరఁగ సాంద్ర ఘర్మసలిలంబులు గ్రమ్మ నితాంత దంతపీ  
 డన రటదాస్యరంగ వికటభ్రుకుటీ చటులప్రవృత్తన  
 ర్తన ఘటనాప్రకార భయదస్ఫురణా పరిణద్యమూర్తియై."



## అంధభారత కవితా విమర్శనము

అతనియాకారము నెంతచక్కఁగానో చిత్రించి, యొక పటుదీర్ఘసమాసముచే నాతని పండ్లు కొలుకుట గూడ మనచెవులలో గింగురుమను నట్లుగాఁజేసి యాతనియూర్తిని మనకండ్లయొదుటఁ బెట్టినాఁడు. ఇది కేవల మాతని బాహ్యచేష్టల వర్ణన. దీనివలన వ్యక్తముచేయఁబడిన యాతని భావము లెట్టివో, అప్పు డాతనియూర్తి చూచినవారి కట్టి భయంకరభావములను స్ఫురింపఁజేసెనో తెలుపుచు నాతని యాకారము నట్లు వర్ణించినాఁడు :

“నేలయు నింగియుఁ దాళమల్ గావించి

యేఘన కేఁగి వాయించియాడఁ

గులపర్వతంబులు గూర్చి యొండొంటితోఁ

డాఁకంగ వీఁకమైఁ దన్నియాడ

నేడు సాగరములు నిక్కడక్క డఁ బెట్టి

పలుచని రొంపి మై నలఁదికొనఁగ

దిక్కులు నాలుగు వొక్కచోటికిఁ దెచ్చి

పిసికి పిండలు చేసి పిడిచికొనఁగ

మిగిలి బ్రహ్మాండభాండంబు పగులవేయ

నప్పళించుచుఁ బ్రళయకాలానలమున

గండరించిన యాపంబు కరణి భీముఁ

డతిభయంకరాకారత నతిశయిల్లె.”

అట్టి భీముని భయంకరాకారమును మనకు స్ఫురింపఁజేయుటకుఁగా నెట్టి యుపమానమును దెచ్చినాఁడు! ఈకోపము నంతను ధర్మభాఁడు, ‘నయ నంబులనే వారింపఁగలిగె’ ననుటచే భీముని కాతనియందుఁగల గౌరవ భావ మెట్టిదో స్పష్టమగుచున్నది. ద్రౌపదియు నీయన్నదమ్ముల చేష్ట

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

లను జూచుచునే యున్నది. కావుననే యీతని మేలుకొలుపుచు “మీ యన్న పరాక్రమంబు వలచన్న నొకో దయమాలి తక్కుట” యని యెత్తిపాడిచినది. ఆతడప్పుడు వలదనుటయే తేమమయ్యెఁ గాని లేని చోఁదన కప్పుడు సహజముగఁ గలిగిన యొడలు తెలియని కోపావేశమున సమయభంగము కావించినచో నెట్టి యనర్థము కలిగిడిదో యని ధీమఁడు బాగుగా తరువాత నాలోచించుకొని పశ్చాత్తప్తఁడయ్యెను. కావుననే యయ్యుధిష్ఠిరుండు పొగడ్తకుండగు గాని దూఱువడ నర్హుండు గాఁడని ద్రౌపదిని మందలించినాఁడు. కీచకుని చంపుట యెంతపని గాని, యెవ్వరు నెఱుంగకుండునట్టి తెఱంగు మాత్రము దలపోయ వలసి యున్నదని హెచ్చరించినాఁడు. భీముని నెంత జాగరూకత, యుక్తాయుక్త వివేచనము కలవానిఁగా చిత్రించినాఁడో చూడుఁడు. ఆవేశము వచ్చినపు డొడలు తెలియని యావేశ మైనను యుక్తాయుక్త పర్యాలోచనము మాత్రము లేకపోలేదు. భీముని సహజావేశభావము, యుద్ధప్రియత్వము మొదలగు లక్షణముల నాయాసందర్భముల నెంతరమ్యముగా తిక్కన కన బఱచునో గమనింపుఁడు. మల్లుని మాచినతోడనే ‘యాతనిమై వెరిగిన’దని వర్ణించినాఁడు గదా. ఇప్పు డెవ్వరు నెఱుంగని తెఱంగున కీచకునిఁ బరిమార్పవలయునని ద్రౌపదితోఁ జెప్పుచు, ద్రౌపది తనపడినపాట్లను, పాండవు లనుభవించుచున్న యా దురవస్థను విపులముగ వర్ణించి, “దొరఁగెడు నశ్రుల మునిగినమో మతని వక్షమునఁ జేర్చిన” సమయమున నాతఁడు ‘నంబుజానన నెమ్మొగ వల్ల యుడిచి యను నయించి తత్కరములు దన మొగంబు గదియఁజేర్చుచు నిట్టూర్పుగాడ్చు నిగుడ చింత్రకాంతుండై యుండ’

“అక్కట మోసపోయి యడియాసలఁ జావకయున్న దాన ము  
నొక్కొకరునికొ దురంతదురితోక్కట బాధలపెట్టి యున్న నా

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

కక్కడిదుఃఖకాంతి కడు వేడుట యొమ్మెయిఁ గల్గినేర్పు మీ  
ముక్కున నూర్పు గల్గ నొకమాడ్చునిచేఁ బడితిన్ సభాస్థలిన్.”

“వానిఁ దగఁ జూడవై తేని వాయుపుత్ర  
నీవు గమఁగొన నురైనైన నీరనైన  
నగ్నినైన విషంబుననైన నేను  
మేను దొఱఁగుదు నెట్లు నీయానసుమ్ము.”

అని బాగుగా స్త్రీ స్వభావసహజం బగునటుల చెప్పి పురియొక్కించిన  
మీఁదటఁగూడ భీమఁడు చిటునవ్వు నవ్వి, “కీచకునిఁ జంపుట కిమ్మెయి  
ముట్టఁ బల్కుఁగా వలయునె”

“ఎల్లి యెల్లవిధంబుల నెందు జొచ్చె  
నేని నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి  
యడ్డపడె నేని నీవ పెంపొరుకరుణ  
గాచి తేని నాచేబకుఁ గీచకుండు.”

అనిప్రతిజ్ఞ చేసియు, “దుర్యోధనాది దుష్టలోకంబు నధోలోకంబున  
కనుచునంతకు మదీయాంతరంగంబు చింతాభరభుగ్నంబును, నవమాన  
పంకమగ్నంబును, గోపోద్విగ్నంబునునై వేగిరపడుచున్నది” యని తన  
కోపోద్రేకమును, వేగిరపాటును దెలిపియు, వెంటనే ధార్తరాష్ట్రుల  
కుం గాలావసానం బైనయట్లు సమయకాలావసానంబయ్యె; నజ్ఞాతవాసం  
బునకుం జొచ్చిపదునొకండు నెలలు సని పండ్రెండవనెల వర్తిల్లుచున్నది.  
దీనికొంత దీక్షిన నీదువంతయు దీటు నూఱడిల్లియుండు” నని యామె  
నూఱడించి, సమయభంగము కాకుండఁ గీచకుని వధించు విధానమున  
కామె చేయఁదగిన యుపాయమును నొడఁబడుట భావించికొని, వానికి  
వర్తనకాల సంకేతప్రదేశంబుగాఁ జెప్పి యుంటిమై జనుదేర నియమింపు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

టను గఱపి, యా సోబగునిం దెగఁజూచి నీకుం జూపి నీచిత్తంబు వడపె  
దనని హెచ్చరించి, “వేగుచున్నది గావున జనులు మేలుకాంచి మన  
లం గాంచిరేని వంచన బయలువడివం గార్యంబు దప్పు”నని గొంతయో  
జాగరూకతతో నామెను బంపివేసినట్టి భీముఁడు, పదప “రాత్రిసమ  
యంబున నయ్యెడకుఁ గీచకుఁ డొంటిమెయిం జనుదెంచువాఁడై చనె”  
నని ద్రౌపది తెలియం జెప్పినప్పు డెట్లు ‘పరమాహ్లాదంబు వొంది’ కీచకు  
నితో నొకపట్టుపట్టి వానిని ఎధింపఁగల యవకాశము దొరకినదిగదా  
యని యుబ్బిపోయి మైమఱచెనో గమనింపుఁడు. అప్పటి యాతని  
యత్నాహంభుఁ బలుకుల వినుఁడు:

“క్రోధం బ్రపతికారమై హృదయముం గుందింప నత్యంతచిం  
తాధూతాత్ముఁడ నైననాకుఁ బరమాత్సహంబు సంధిల్ల దు  
స్సాసంబైన విరుద్ధకార్య మిటు లాసన్నంబుగా సంఘటిం  
తే ధర్మాత్మజాఁ డాత్మ మెచ్చుఁ బగ సాధింపంగఁ దా నల్పమే.

అని పలికియు వెంటక సంకేతించిన తెఱఁగున నచ్చటి కరుగునో యరు  
గఁడో, మఱికొందఱును దెచ్చునో యని కొండొక విచారింపకపో  
లేదు. ఇంతవఱకు నాతఁడు మిగుల శాంతచిత్తతో (considerate).  
పర్యాలోచించుచుండె. కాని ద్రౌపది యాశంక వలదని చెప్పినతో  
డనే, నాట్యకాల కవళ్యము వచ్చు కీచకునితోఁ దనకుఁ గలుగనున్న సం  
గరమును దలఁచుకొనినంతనే, భీముని సహజస్వభావము పై కుదికినట్లుగా  
తిక్కన యెంతిరమ్యముగాఁ జూపినాఁడో పరికింపుఁడు:

“బలీయుం డా సోబగుండు భావభవవర్పభ్రాంతుఁడై వచ్చి ని  
శ్చల సర్వాంగత నున్న నన్నరసి నీచండంబు గాకున్న నా  
కులతం బొందెను నపు మండపము సంతోభింపఁగా నేకుఁ గ  
ట్టలుకక బెట్టులి గోల నేచిసటు లుగ్రాకార మేపారఁగాక.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కీచకునిఁ దాఁకు సందర్శము నంతకు నాతఁడు మనమున భావించుకొను సందర్శములలో నా భావనాశక్తిచే నెట్లీడ్చుకొని పోఁబడి భీముఁడు తన హద్దును మీఱుచున్నాఁడో గమనింపుఁడు: “మండపము సంక్షోభింపఁగా నేయు”నట.

ఈసమయములో “వంచన బయలుపడు నేమో”యను భావము, భయము మిఱుగువడి పోయి నట్లున్నవి. ఇంకను నాతని భావనాబలము (imagination) ఎట్లు పలికించుచున్నదో చూడుఁడు:

“ఎఱిఁగి పిఱుసనిన వెనఁ బై  
కుఱుకుదు పాశునము గాకి నొడిసిన భంగిఁక;  
వెఱచటవం బొదువుదుఁ బటి  
పటి నేయుదు నీదు పూన్కి పారం చెయిదఁక.”

“వాడు భావనాబలమునకు మాఱుకొనఁ జాలు  
భుజబలంబు గలిగి పోక చిక్కి  
పెనఁగి నన్నుఁ గొంశ కినియింప నోపెడు  
చందమైన వినుము సరసిజాక్షీ!

“అననీచక్రము సంచలింపఁగ దివం బల్లడ నాకాచయం  
బవధూతంబుగ గోత్రశైలనికరం బాకంపముం బొంపన  
ర్ణవమల్ ఘూర్ణన మొందఁ గ్రోధము గృతార్థత్వంబు నొందించి చి  
త్రవభప్రాధి వహించి మాతునకు రాద్రం బేర్పడం జూపెదఁక.”

అని తనక్రోధస్వరూపమును, రాద్రాకారమును బయలుపెట్టినాఁడు: అనఁగా భీముఁడు తన నిజస్వరూపము నిచ్చట బయలుపెట్టినాఁడనుట. కావుననే పాంచాలి సంచలితస్వాంత యైనది. ఇట్టి యీతని తీవ్రక్రోధంబు గుప్తసాధనంబునకు బాధకం బగునని నెమ్మదిగ బోధింపఁదలంచివది. దీనివలనఁ గలుగు ననర్థముల నెట్లుగుదిగుచ్చి చెప్పినదో చూడుఁడు!

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ఒవ్వనివాగు నవ్వ మహిమోఽధి ధర్మసుతుండు దీనికిఁ  
నెవ్వగఁ బొంద భూజనులు నింద యొనర్పగ నే డొనర్చునీ  
చివ్వకు నీవు నల్కమెయిఁ జేసిన యాపని గూఢవృత్తికిఁ  
దవ్వగు నేని నియ్యభిమతం బొడఁగూడియు నిష్ఫలం బగుకొ.”

“కావున వంచన బాహిరఁ

పోవక యుండంగ ఘనరిపుం బరిమార్చు

గావచ్చునేని యట్టిద

నావల పటు గాక తక్కినను వెలదుసుమీ.”

“మనరహస్యము బయలుపడకుండ నీ వాతనిఁ జంప లేకపోయినచో నీవా  
పనినే తలపెట్టకుసుమీ’యని గట్టిగా మందలించినది. భీముడును దన  
స్వభావమును, అందలిలోపమును (weakness) దాను బాగుగా నెఱిం  
గియే యున్నాఁడు. కావుననే దాని నతిక్రమించుటకుఁ జేతనైన ప్రయ  
త్నముల నన్నిటిని జేసి కార్యభంగము, సమయభంగము కాకుండ కాల  
ము గడపుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. తన స్వభావమునుగూర్చియే తా  
నేమి చెప్పుకొన్నాఁడో చూడుఁడు:

“మదమునఁ గీచక్కాగజుఁడు మార్కొని నిల్చిన నేను కీచక్కుమైఁ

గదిసితి నేని యప్పుడు ప్రకాశరహస్యవిభేదబుద్ధి నా

కొదవునె యైన నేఁ దలఁచి యోపినభంగి నిగూఢవృత్తిమైఁ

బదిలము గల్గి తిన్నని యుపాయమునం దెగఁజూతు నాతనికొ.”

మల్లునిఁ జూచినంతనే మై పొంగినట్లుగనే, కీచకునిఁ జూచి కదిసిన  
యప్పుడు ప్రకాశరహస్యవిభేదబుద్ధి యాతని కొదవదనుట నిశ్చయము.  
తాని యోపినంతవఱకుఁ బదిలముగానే ప్రవర్తించెదనని చెప్పినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత వికతా విమర్శనము

భీముని సహజగుణములూ, నీయజ్ఞాతవాస సమయమున నాతఁడని పైకి రాకుండ వణచిపెట్టి వినగూదిగుణంబు లవలంబించి ప్రసర్తించుచున్నరీతిని, వ్యక్తముచేసి భీముని గుణశీలములను బోషించుటలో నెట్టిచాతుర్యమును తిక్కన చూపినాఁడో గ్రహింపుఁడు. మొత్తము మీఁద ద్రౌపది సహాయముతో నీకృత్యమును మిక్కిలి పదిలముగనే సాధించి యభీష్టసిద్ధిని బడసినాఁడే గాని భావోద్రేకమును బెచ్చుపెరుగనిచ్చి యప్రమత్తుడై మెలంగలేదు. సమయభంగమగునని భీముఁడు గొంతుచునే చప్పుడు చేయని గూఢవిమర్శనప్రహారములతోఁ దనమల్లయుద్ధనైపుణంబును నెఱపి వికృతిపుఁ జావు సంపి తన కపిని సంపూర్ణముగాఁ దీర్చికొనినాఁడు.

అయితే ద్రౌపదియు నాతనిస్వభావమును బాగుగా నెఱింగినది గనుకనే మిగుల జాగరూకతతో మెలంగుచు నాతని వెంటనంటి కనిపెట్టుచునే యున్నది. తాను కీచకునితో సంకేతనియమము చేసిన నాఁటి రాత్రి 'జార చోరజనంబుల మనంబు లలర'చంద్రాస్తమయం బయిన పిదప,

“పెనుమి ట్టిది పల్లం బిది  
యనకుండఁగ నోలమును బయలు నొక్కటిగాఁ  
గను విచ్చుటయును మోడ్చుట  
యాను సరిగాఁ దనుము పర్వ మర్విం దోడ్దొక్క.”

ఆకృతోదరి వృకోదరుని కడకుం జని సమయమయ్యెనని మోచ్చరించినదట. ఇచ్చట నూనోస్తమయాది వర్ణనమును సందర్భోచితముగా తిక్కన యెంతమనోజ్ఞముగ సందర్భమున కతుకునట్లుగాఁ జేసినాఁడో చూడుఁడు. నూర్యాస్తమయమును వర్ణించి పిదప క్రమక్రమముగా రాత్రి యెట్లు ముదిరినదో ప్రబంధధోరణి నతిరమ్యముగాఁ స్యాభావికముగా వర్ణించినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“చుక్కలు తోడుతోడఁ దలమాపఁదొడంగ మనోభవుండు వి  
 ల్లెక్కిడి చక్రవాకమాల యిక్కలు రోయగఁజొచ్చె నేల కం  
 పెక్కుచువచ్చె దీవియల యేడ్డెఱ సోయగ మంద నందడుల్  
 దక్కఁ బుగంబువీధల మవం బొలసెన్ విటచి త్తవృత్తులన్.”

ఇచ్చట చంద్రోదయమును గాని, చంద్రికను గాని ప్రత్యేకముగా  
 వర్ణింపలేదు. నేల కంపెక్కుచు వచ్చినన్నాఁడు. కాని చంద్రోదయ  
 మంతకుఁ బూర్వమే, దినభాగముననే యొయ్యుండెనని నూచించుచు,  
 “జారవోరజనంబులు మనంబు లలరం జంద్రాస్త మయంబయ్యె” నని  
 మాత్రము చెప్పియున్నాఁడు. అనఁగాఁ గొంతరాత్రి, దాదాపునగము  
 రాత్రి యయినపిదపఁ జంద్రాస్తమయమయ్యెనని తెలుపుటచే నవి శుక్ల  
 పక్షపురాత్రులనియు, బహుశః అష్టమి నవములలో నొకదినము కావచ్చు  
 ననియు నూచించినాఁడు. అట్టి శుక్లపక్షపు టర్ధగాత్రమున గాఢత  
 మంబు పర్వినపిదప ద్రౌపది వృకోదతునికడకుం జని యప్పుడా  
 తఁడు దలపెట్టిన కార్యమునకుఁ దగినసమయం బయ్యెనని పాచ్చరిం  
 చినది. ఇచ్చట కాలనూచన నెంతరమ్యముగాఁ జేసినాఁడో గమనిం  
 ప్పఁడు. ఆతఁడును పెండ్లికి పిలిచినయట్లు వికచహృదయుఁడై తలసీర  
 యాయితము చేసికొనెనట. ద్రౌపదినలెఁ గనఁబడుటకును, దనయాకార  
 మును గోపనము చేసికొనుటకును దలచీర యాయితముఁ జేసికొనెనని చెప్పు  
 టచే తిక్కనార్యుఁ డిట్టి నూత్నవిషయములను, గూర్చి చెప్పుటలో  
 గూడ నెంత జాగరూకత వహించునో తెలియుచున్నది. ఈ నాట్య  
 కాలకుఁ బోవుట పెండ్లికిఁ బోవునట్లే యున్నను, భీముఁడు తనభావోద్రే  
 కమును బయలుపఱుపక, పొల్లికొనివచ్చు నాయత్సహము నడంచి  
 కొని జాగరూకుఁడై ప్రవర్తించినట్లు తెలిసినాఁడు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“గమనము వీరక వేటాక వికారము పట్టక సంగరోత్సవో  
ద్యమరభసాతిరేకము బహుల్పదు టిండుక లేక రోషసం  
భ్రమ మొకయింతయైనఁ బరభావనిరూప్యము గాక ద్రౌపదీ  
రమణుఁడు వోయో విక్రమధురంధరతం దిగ నాట్యకాలకున్.”

చని, దానం బ్రవేశించుటలో ఓముని జాగరూకతను బరికింపుడు.  
“కలఁకులుఁ బిజ్జించి నెసయుం గలయం బరికించి”, యడట నెవ్వరు పర  
పురుషులుగాని, కావలివారుగాని లేకుండఁజూచి మఱి ప్రవేశించినా  
నెట్లు! “తన యఖండిత బాహుబలగర్వము యచ్చట మంగలిగా, ము  
మత్తభద్రగజనదృశగతిన్”. ఆతని బాహుబలగర్వమే యాతనికి మందు  
వడచి దారి చూపుచుండెనట. బాహుయుద్ధమునకు సన్నద్ధుడైయున్న  
భీమునినడకను తిక్కన యెపుడును మత్తగజమునడకతోడనే పోల్చు  
చుండును. మల్లయుద్ధసంవర్జమున గర్జించియు గజాలస్యంబున నంగ  
ణంబు సొచ్చెను.

ఇంక నిక్కడ మరల కీచకునియపధను బరికింతము. ద్రౌపది  
తనతో మాటలాడి సంకేత మేర్పఱచినది మొదలుకొని కీచకుఁడును  
ద్రౌపది చేసిన సంకేతకాలమునకై వేచియుండి, కందర్పగోచరుండై  
యా వామాక్షిరుచిరలాష్యాంబున, తన్వంగిరూపును, కంబుకంధర  
చెన్నును, ఆయంగనసౌకుమార్యంబును, భామిని సహజవిభ్రమములను,  
ఆపడఁలి చెయ్యలును, మానిని గరువంపుమాటలసొందు, అబ్జముఖి  
తిన్నదనమునె మనమున మాటి మాటికి నూహించుచు,

“తలరు నలందురం నవయుఁ దాపభరంబున వెచ్చ నూర్చు మే  
నలయఁగ నొల్లఁబోవు వెగడందుఁ గలంగుఁ బరిభ్రమించుఁ గొం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దలపడుఁ దలపడం బడరి ధైర్యము మాలిన బెగ్గడిల్లు వి  
చ్చలవిడిఁ బేర్చి నెవ్వగల సంవడిదొందము గంది చేవ్వుడున్.”

ఇచ్చట కీచకుని పరితాపమును సూచించుటకు నాతని మానసిక వృత్తులన్ని రీతులుగా విల్లింపఁబడినవో పరికింపుఁడు. ఇట్లు మన్మథతాప తత్తుడైన కీచకుడు మనోవేదనాపనోదనార్థంబు మందిరారామ భూమి కిం జనియెనట. ఇచ్చట తిక్కన యుద్యానవనవిహార శిశిరోపచార సూర్యాస్తమయాది ప్రబంధరీతి వర్ణనల కవకాశము కల్పించికొని తన తేలుఁగు ప్రబంధములకు మార్గదర్శి యయ్యెను. ఆయుద్యానవన మన శిశిరోపచారంబులఁ బ్రౌఢు గడపి, “గుంకింపరానిప్రాద్ధరసి య రసి”, యెట్లో సూర్యాస్తమయంబుటయు గై నేసికొని, పరిజనముల పంచిచి యేకాంతముగఁ గూరుచుండి ద్రౌపదినిగూర్చి కీచకుడు భావింపఁదొడంగిన రీతిని గమనింపుఁడు. ఆ ద్రౌపదినిగూర్చి వేసిన విశేషణపదములయొక్క భావగాంభీర్యమును, ఔచిత్యమును, సార్థకతను పరికింపుఁడు. ఆ ద్రౌపదీ సౌందర్యస్వరూపము కీచకుని భావనా దృష్టిలోఁ బడినట్లు విల్లించుపట్ల తిక్కనచూసిన యాసక్రమతను గుర్తిం పుఁడు. అనామాక్షిరుచిరలాఘ్యాంబే యాతనిభావదృష్టికి మొట్టమొ దట నానినది. లాఘ్యాస్ఫురణమున కక్షీయుగ్మమును స్థానముగాఁ జేసిన తిక్కనార్యుని యౌచిత్యపరిజ్ఞాన గాంభీర్యము మానింతురుగాక. “దాని కళ్లలో నున్నది లక్ష్మీ” అని గదా మనవారు చెప్పుచుందురు. వీరప చిత్రిమన నిలిచినది యా తన్వంగి రూపము. యాపు ఆంగము నాశ్ర యించునదే గదా. వీరప నాకంబుకంధర యొక్క యవయవసౌష్ఠ్య వముచే దీపించు చెన్నుఁ దలపోసినాఁడు. మృద్వంగములుగల యాయంగ న సౌకుమార్యమును దలంచుకొనెను. స్వీయకాంతినిలాసములచే నొప్పు భామిని సహజవిభ్రమముల నెవఁ గీలించెను. సుకుమారచేష్టలుగల యా.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పక్షాతి చెయ్యలను మడిఁ బట్టుకొలిపెను. మానవతయు, నాత్మగౌరవమును గాపాడుకొనుటయందు పట్టుడలగల యామానిని గరువంపుమాట శాండు—మాటలశాండు, వానియందు న్యక్తమగుచుండెడి యామె గరువంపునను గూర్చి యూహచేసెను. ప్రౌపదియెడల మానినియను ఏ శేషణమును, ఆమె మాటలయెడల గరువంపుఁ బలుకు లనుపేశేషణము నెంతసముచితములై యున్నవి: ఈమె ‘మానిసీత్యము’నుఁ, గరువంపుఁ బలుకుల శాండు’ నీమె నిర్మజానితోను, సుదేష్టతోను జేసిన సంభాషణనుబట్టి మన మూహించియే యున్నాము గదా. కీచకుఁడు గూడ నామె “గరువంపుమాటశాండే యూహించి” నట్లుగాఁ దెలుపుచున్నాఁడు తిక్కన. పిదప నాతఁ డాదళితాభ్యుభయియొక్క మోము తిన్నదనమును మెచ్చికొనఁజొచ్చెనట.

ఇచ్చట కీచకుని భావనాప్రపంచమున నాప్రాపది సౌందర్యస్వరూపము మొట్టమొదట ననిర్వాచ్యము, నన్యక్తము (hazy) నగు లావణ్యరూపమునఁ బొడఁగట్టి, చెన్ను, సాకుమగ్యము, విభ్రమములరూపమును జూంది, పిదప చెయ్యలఁ, మాటపొందులలోనికి దిగి, తున కామె ముఖకాంతిలో రీనమై యాతని మనోనేత్రమునఁ నున్యక్తరూపమునఁ బొడకట్టినది. అప్పు డాతనికొర్కులు చిట్టుముట్టాడఁ దొడంగి నవి. కావున నుల్లము వెడఁగుపడి వశముకప్పినది. చింతవడితనముచే నంతగదిరినది. లేదా, “చిత్తజాని కొల వడిగొని చిక్కుపటుప” అను పాశమును బట్టి మున్మథాగ్ని బాధింపఁజొచ్చినది.

ఈసమయమున ప్రౌపదిచేసిన సంకేతము తలంపునకు వచ్చి యీ తనికిఁ గొంత యూహలు కలిగించినది. సంకేతము ననుసరించి వచ్చు వారాదాయని వితిర్కము. “అట్టేల రాకతక్కుమ, నన్ బెట్టి యచట

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

వానికి మన సెట్టు నిలుచు!' అని ధైర్యము. రూపాభిమానిగదా కీచకుడు: తనరూపమును జూచి యెట్టివాడైన లొంగుదురని యాతని నిశ్చయము. కాని యామెమాట నిలుపునో నిలుపదోయని మరల సందేహించును. ఈవితర్కములో నాతని యాఁగులాటను, మరియాటను నీక్రింది షడ్యమన చక్కఁగా వర్ణించినాఁడు తిక్కన:

“ అనుచు సంపదించు నడియాసఁ గ్రమ్మఁ  
 శాసడలఁచి భృతికిఁ బట్టువెట్టు  
 మరుని కోపాటించి యురియాడుఁ దుదిముట్టు  
 గాన నిశ్చయించుఁ గలఁగుఁ దేలు. ”

పదప నాతఁడు భావనాప్రపంచమున సృజించిన ద్రౌపదియెట్లాతని నొందించినది వర్ణించునపుడుకూడ తిక్కనార్యుఁడవలంబించిన సక్రమత (orderly method) గమనింపఁదగియున్నది. మొదట నామె పాడ నూపినట్లయినది. పిదప మెలఁగినట్లయినది. కడిసినట్లయినది. ఒడఁబడ్డట్లయినది. తుదకు లలిత వివిధ విచారములకు ఎలసిసాలసినట్లయినది. కాని ఐదుకగా రిత్తబయలేగాననచ్చుటచే వివ్వాలించినాఁడు. ఈమనోవేద నాపనోదనంబునకై మందిరారామభూమికిం జనినాఁడు. కీచకుఁడా వనమున పరితాపముచే నొక్కయెడనైనఁ గాలూఁదక కలయం గ్రమ్ము రుచు, నందలి పక్షి మిథునముల శృంగార చేష్టలను జూచి చూచి చిడిముడిపడు, మ్రాసుపడు, వెడఁగుపడు, వెనుంబడు, తల్లడపడు, దురంతచింత బారికి నగపడు. వలవంతచేఁ బరిత పుండగు కీచకునిచిత్త వృత్తులభిన్నచ్ఛాయ లెంత నూత్నముగ వర్ణింపఁబడినవో! — ఎట్టి పదపరికరము సమసూర్యఁబడినవో పరికింపుఁడు. అట్లు పక్షిమిథునముల శృంగారచేష్టలను జూచి తపించి తుదకు భావరతంబుల శిశికోపచారం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

జులఁ బ్రొద్దు గడపెనట. కీచకుని భావరతములవర్ణనము కొంచెము శ్రుతిమీఱినట్లే యున్నది; కాని, తిక్కనార్కుఁ డీసందర్భము నతి జాగ్రూకత తోడనే నిర్వహించెను. ఈపలుకులు కీచకుని చేతనే పలికించినాఁడు గాని తాను చెప్పలేను. అందులో కీచకుని స్థితి క్రమముగా వర్ణించుకొని వచ్చి యిప్పు డేస్థితిలోనికి వచ్చినాఁడో యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:

“అ ఇందీరనయన నాత్మ నిడి వేళ్ళ మెయిన్

డెందముచన విచ్చలవిడిఁ

గందర్పఁడు వెజ్జేఁజీయఁగా నిట్లనియెన్ ”

అనఁగా వెజ్జేప్రేమాపనలోనికి — ఉన్నత ప్రలాపములలోనికి దిగి నాఁడని ముందుగానే చెప్పుచు నాసందర్భమున నాతని మనోరథంబులను, భావరతంబుల నాతనినోటనే పలికించినాఁడు.

కీచకుఁ డెట్లు భావరతంబులను, శిశిరోపచారములను బ్రొద్దెంత గడపినను, ఆదినయన నాతని కది “గుంకింపరానిప్రాద్దె”నది. ఆ దిన మాతని కెట్లు పాఁగి నిలిచినది యొకచిన్న గీతపద్యము నందలి క్రియా పదముల ద్వితీకృతే సమయానుకూలముగ స్ఫురింపఁజేసి తిక్కన భావ ధ్వనులకు రచనయం దెట్టి చాందిక గల్పించినాఁడో పరికింపుఁడు (sound echoing the sense)—

“ అనుమఁ గుంకింపరాని ప్రా ద్దరసి యరసి

శిశిరపర్వంకమున మేను చేర్చి చేర్చి

‘వంతఁ దలపోసి తలపోసి వనరి వనరి

మిగుల వందిరి వందిరి పొగిలి పొగిలి. ”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భీమునికోపాటోప వర్ణనా సందర్భమున నిట్టి పొందికను గమనించియే యున్నాము. ఎట్లొ నూర్వొస్తమయం బగుటయో, నాతఁడు కై నేసి కొని మననవికారోల్లాసంబున మేనుపొంగ,

“ సింగర బున్న గుహాని కేతమునకున్ శీఘ్రంబునన్ విచ్చు మా  
తంగంబున్ బురడించుచు ”

వారంగాగారమును జేరవచ్చెను. భీమసింహము నెదుర్కొనుటకుఁ గా కీచకమాతంగఁబు విచ్చెననుటలోఁ గల సాదృశ్య వ్యంగ్య వైభవము గమనింపఁగలయున్నది. భీమకీచకుల రంగాగార ప్రవేశమును వర్ణించిన రీతియు వ్యంగ్యకోభితమే యై యున్నది. భీముఁడు తన యఖండిత బాహుబల గర్వము యచ్చట ముంగలిగాఁ బ్రవేశించెనని గదా వర్ణించినాఁడు. కీచకుఁడో, కేవల “మహాంకృతి ముంగలిగాఁగ” మండ పాభ్యంతరభూమిఁ జొచ్చెనట. భీముఁడు “నిశ్చింతుండై సతికేలు వట్టుకొని” చొచ్చినట్లే కీచకుఁడును “శంకయావంతయు లేక” చొచ్చినాఁడు. కాని కారణము మాత్రము వేరు. కీచకుఁడును బుగర్వితుఁడనియే కదా మొదట తిక్కనార్యుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. ఇప్పుడాతని “బాహుగర్వసంతమనము” స్వాంతమును గప్పివేసినది. అహంకృతిమాత్రము ముంగలియై దారిచూపినది. కావుననే శంకయావంతయు లేక ప్రవేశించినాఁడు కీచకుఁడు. భీముని స్వాంతము సంతమసాంధముకాదు. కావుననే జాగరూకుఁడై యాశ్రదేశము నిర్జనమై యున్నదో కేదో యని, కీచకుఁడొకవేళ ముందుగనే వచ్చి బయట తొరాడుచున్నాఁడేమోయని కలకులుఁ బిఱింది దెసయుఁ గలయుం బరికించి, తమస్సుచే దురభివేశింబై,

“ ధ్వాంతాకారికఁ కుష్యకుట్టిను ఘనస్తంభావలీయాపమన్  
ప్రాంతాదిప్రవిభాగబోధరహిత ప్రాగ్ధ్వారముంగాతర  
స్వాంతత్రాసకరంబు ”

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

నైన యాలోచన గీచకులికంటె ముందుగాఁ దానే ప్రవేశించెను. కీచకుడు వచ్చునా రాఁడా యనుసందియ మీతనికి లేదు. ద్రౌపదిచేసిన సంకేతబలము, కీచకుని రాగాంతత్వము తప్పక వానిం దోడితెచ్చువని యాతఁడు నిశ్చయించెను. బయటఁ గీచకుని రాకను వేచియుండ నావ శృంగతయు లేదు. ద్రౌపది లోన నెఱ్ఱఁ జేరియుండు ననియే కీచకుడు తలంచును గాని బయట వేచియుండు నని తలంపఁడుగదా. మూలమున నిట్లే గలదు:

“భీమార్జు ప్రళయం గత్వా రాత్రౌ ఛన్మ ఉపావిశత్.”

కాని సతికేలు పట్టుకొని పోయినట్లు మాత్రము లేదు. ఇదియులో భీముఁ డీనర్తవాగారమును చూచెనో లేదో, ఇప్పుడది ప్రాంతాది ప్రవిభాగ లోభరహితమై యున్నది. కావున చిరపరిచితయై యున్న ద్రౌపది లోనికిఁ దీసికొనిపోయి నెఱ్ఱును గనుపఱచుగా, నాతఁడద్దానిఁ జేతితో నరసి కనుఁగొని దాని కనతిమాదంబునం బాంచాలి నోసరిల నునిచి తా నా తేయనంబున కీచకుని రాకను వేచియుండెననుట సమచితంబై యున్నది. ఇం లేగాక కీచకుడు సంకేతంబున కొడంబడినాఁడని విని భీముఁ డుహ్వాంగి “అవనీచక్రమునంచలింపగ.....” మాకునకు రాద్రం చేర్పడం జూపెద నని చెప్పుటచేఁ బాంచాలి సందితస్వాంత యైనది. అప్పుడు ద్రౌపది “వంచన బాహిరపోషక యుండంగ రిపుం బరిమార్చ వలయుఁగాని యటు గాక తప్పిన వలదునుమీ” యని మందలించినను, అతఁడు నేను వీఁకమై గదిసితి నేని యప్పుడు ప్రకాశ రహస్య విభేదబుద్ధి నా కొదవునె, యైన నాయోజినభంగి చేసెదనని బదులు పలికియున్నాఁడు. మూలమున నింతకంటె తీవ్రముగా తెగఁబడి చెప్పినాఁడు కాని తిక్కన సమయాను కూలముగ నాతనికీలమును వ్యక్తముచేయుట కంతి కావలయునో అంత ముకే గ్రహించినాఁడు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ తం గవ్యకే ప్రకాశే నా పోధయిష్యామి కీచకః,  
అథ యోతస్యమి మతస్యింతే హంస్యే మతస్యిపపీధ్రువమ్;  
తతో దుర్యోధనం హత్వా ప్రతిపత్నేస్యి వసుంధరామ్.”

భీముడు గీచకుని వధించుటలో రహస్యరిభేదచూర్ణము నసంబంధింప కుండఁ జూచుటకే ద్రౌపది యాతని వెంటఁ దగిలి లోనఁబ్రవేశించి యనతిమారమున నోసరిలి కనిపెట్టియున్నది. కీచకుడును ద్రౌపది తనకు మునుగనే వచ్చి యుండునని తలంచిన వాఁడువలెనే మండపాభ్యంతర భూమిఁ జొచ్చి, తఱియం జని యాచీకటిలో తడుముకొనుచు నారసి, నెజ్జఁ గాంచి యది రిక్తశయ్య గాకుండుటను దెలిసికొని కేలు సాచెను. చీకటిలోఁ గీచకునితడుములాట నెంతయుఁ జక్కఁగానూచించినాఁడు తిక్కన.

అప్పుడు భీముడు కోపవేగమునఁ గంపమునొందు నిజాంగకంబు లను దన ధృతి పెంపున నచలితింబుగఁ జేసెనట. భీముడు భావోద్రే కము నెట్లడంచుకొన్నట్లు తిక్కన వ్యక్తముచేయుచున్నాడో మాడు ఁడు. మఱియు నీచలనమును గుర్తించినచో మొదటనే కీచకుఁ డనుమా నము పడుట కవకాశము కలదు. అట్టి యనుమానకారణము లేకుండఁ జేపివట్లు నూచించినాఁడు. తద్వచనముచొప్పు, తదీయచేష్టలను గను మ తిలో నవికార నిగూఢ నిజప్రకారుడై భీము డుండెనట్లు. పిదప కేలు సాచి కీచకుడు దన “రూపాభిమానిత్వము”ను వెల్లడించుకొనుచుఁ దనలావణ్యమును, రూపమును, విలాసములను, దనవివేకమును కొని రూడుకొనుచుండ, భీముడు నుచితనిగూడభంగులగు భావణముతో డక్రీయకు వినిపించుటకై యాతనితో నిట్లనియె. సందర్భమునకుఁ దగి యట్లుగా భీమునిలో భీకరంబగు కొంత హాస్యరస ప్రాదుర్భావము (grim humour) న కవకాశము కల్పించి తలికించిసాఁడు తిక్కన:



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ ఇట్టివాడవు గావున నీవు నిన్ను  
 బాగడికొనఁ దగునకట నా బాల్మీయాఁడు  
 దాని వెదకియు నెయ్యెడనైన నీడు  
 భవజువచ్చునె యెఱుంగక పలికి తిల్లు.

“ నాయుడు నేర్చినప్పుడ  
 నీరొడ్డు లెట్లుగునో దాని నీ వెఱిఁగెను న  
 స్నేయబలలతోడిదిగాఁ  
 జేయఁదలంచితివి తప్పు నేసితి గంటే.

“ నను ముట్టి నీవు వెండియు  
 పనితలసంగతికిఁ బోవువాడవె యైనం  
 దను వేఁ బడసిన ఫలమే  
 కనియొద విదె చిత్తభవ వికారము లెల్లన్ ”

మూలమున రెండు స్లోకములలో నూచింపఁబడిన యీకీచక భీమ  
 సంవాదరీతిని తిక్కన రమ్యతరఁబుగా రచించివాఁడు. మూలమున

“ ఆకస్మాత్ నామ ప్రళంసంతి సర్వా గృహగతాః స్త్రీయః,  
 సువాసా దర్శనీయశ్చ నాన్యోస్తి త్వవృతేః పుమాన్.

భీమనేన ఉవాచ

దీప్తిత్యం దర్శనీయాసి దిప్త్యత్మానం ప్రళంససి,  
 ఈదృశశ్చ త్వయా స్పర్శో దృష్టపూర్వో న కర్హిచిత్.”

అని కలదు. తిక్కన దీనినే పెంచి రచించినాఁడు. ‘అనవుడు మన  
 మున, నిశ్చేయముట’ ‘ఉచితనిగూఢభంగులగు భావనముతో దన ప్రేయ  
 విమఱించుట’ అనునదేక (motive) కల్పనము తిక్కనార్యుఁ డాదృశ్య

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మను స్వాభావికముగాఁ (realistic) జేయుటకొఱకు స్వయముగాఁ జేర్చినవే. ఇంతే గాక భీముఁడు రంగాగారమును జేరుట, కీచకుఁ డచటికిఁ జనుట మొదలుగాఁగల విషయములను తిక్కనార్యుఁడు ప్రబంధరీతిఁ బెంచిరచించినాఁ డనుటకు మూలములో నావిషయమంతయు రెండుశ్లోకములలో నులభముగాఁ జెప్పివేయుటను బట్టియే తెలియఁగలదు.

“భీమోఽథ ప్రథమం గత్వా రాత్రౌ ఛన్న ఉపావిశత్,  
మృగహరీ ఇ వాదృశ్యో క్షుద్ధ స్తత్ర వినిశ్విసన్;  
కీచకాచ్చప్యలంకృత్య యథాకామ మపావ్రజత్,  
తాం వేలాం సర్తనాగారం పాంచాలీ సంగమాశయా.”

ద్రౌపది సమయం బగుటను దెలుపుట, భీముఁ డామెను జూచి “నాతోన వెనుక నల్ల నంతంత నరుగుడె” మ్మని చెప్పి, తాను తలసీర యాయితము నేపికొని ముందు నడచుట, రంగాగార మధ్యప్రదేశంబున విరాటనందన లీలాపర్యంకం బరసి కని దాని కనతిమారంబునం బాంచాలి నో సరిలనుంచుట, తన నిగూఢభావణంబులు ప్రియకు వినిపించుట యివన్నియు తిక్కనార్యుఁడు స్వయముగాఁ దెచ్చి పెట్టినవే. ఇది మూలముగా నాయర్థరాత్రమున చీకటిలో జరిగిన విషయమంతయు మన కవలీల దృగ్దోషరము చేసినాఁడు. పిదప వారియుద్ధమునుగూర్చి

“అన్యోన్య జయ సంగంభా త్వరస్వర జయైషిణోః,  
వాలీసుగ్రీవయో ర్భ్రాత్రోః పురా వానరసింహయోః;  
ఉభావపీ ప్రకాశేతే ప్రవృద్ధౌ వృషభావివ,  
అభిపత్యాథ బాహుభ్యాం ప్రత్యగృహ్లా దమర్షతః;  
మాకంగ ఇవ మాతంగం ప్రభిన్నకరటాముఖమ్”

అని యిట్లు వర్ణించుచు,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“తయో ర్భుజవినిష్పేషా దుభయో ర్భులితోస్తదా,  
శబ్దః సమభవ స్తోకో వేణు స్ఫోట సమో యుఫి.”

అని వారీయౌద్ధమవలన ఘోరమైన శబ్దము బయలుదేరినవనియు,

“స్పర్ధ మానో బలోన్మత్తౌ తా వృథౌ నూతపాండవౌ,  
నిశీధే పర్యకరేతాం బలినావివ నిర్జనే;  
తత స్తస్థావనశ్రేష్ఠం ప్రాకంపత ముహుర్ముహుః,  
బలవచ్చాపి సంక్మదౌ వనోన్యన్యం తా విగర్జతామ్.”

అధవనమంతయు కంపించినదనియు మూలమున గానవచ్చుచున్నది. ఇంత శబ్దము, గంధరగోళము నయినప్పు డచ్చటి పాలకు లేమి చేయు చున్నాడో చెప్పలేదు; తిక్కన యీచిక్కును తప్పించుటకే చిక్కన హేతుకల్పనము చేసినాడు.

“తన యగపా టొరు లెఱుగుదు  
రని నూతుఁడు, సమయభంగ మగునని భీముం  
డును గొంతుచుఁ జప్పుడు నే  
యని గూఢ విమగ్దన ప్రచారములఁ దగ్గఁ.”

మల్లయౌద్ధనే శ్రుణంబు మెఱయిం గడంగి పోరిరని చెప్పియున్నాఁడు. తుదకు “కీసకు ధరణీస్థలిం జదిపి చక్కటిముద్దగఁ జేసెఁ దుష్టాదై” — భీముఁడు ‘తుష్టాదై’ యిట్టి వికృతపుఁ జావు సంపెనని చెప్పినాఁడు. అంతటితో పోనీయక ద్రౌపదికిఁ జూపినాడట. మూలమునను

“తం సంయథిత సర్వాంగం మాంసపిండోపమం కృతమ్,  
కృష్ణార్ణౌ దర్శయామాస భీమవేనో మహాబలః”

అని యున్నది. ఆ గాఢాంధకారములో నాతఁ డెట్లు చూసినాడో, యామె యెట్లు చూచినదో యని మనకు సందేహము కలుగవచ్చును.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కాని తిక్కన గూఢయత్నమున ననలముం గొనివచ్చి యామె కాతనిని జూపినట్లు చెప్పుచు, నావెలుగున నాసందర్భములో నా ద్రౌపదీ చిత్రమును, ఆమె మనోవృత్తులను, అద్భుతాకారచేష్టాదికమును మనముగూడ చూచి యబ్బుగ పడునట్లుగాఁ జేసినాఁడు. ఇట్లన రమఁదెచ్చి చూపుటలో నాతని యుద్దేశమునుగూడ వ్యక్తముచేసి నాఁడు. ఇంతనేపటినుండియు వీరు యుద్ధము చేయుచుండటయే ద్రౌపదికిఁ దెలియును గాని చీకటిలో నా రెట్లు క్రిందుమీఁదు పడు చున్నది, భీముఁడు కీచకు నెట్టిచావు చంపుచున్నది ద్రౌపదికిఁ దెలి యుట కవకాశము లేదు. కావున భీమునికిఁ దాను కీచకుని జంపి తిరిగి నశ్శుక మున్నను కీచకుని కొకవేళ ప్రాణమింక నున్నదేమో యని ద్రౌపది కింకించి మనమున నూరట, ధైర్యము పొందకపోవచ్చును. చీకటిలోఁ జూచినంతమాత్రమున వాఁడు క్రిందఁబడి మూర్ఛపోయి యున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చునే గాని వాఁడు సంపూర్ణముగా విగత ప్రాణుఁడైనట్లు నిశ్చయించుట కవకాశ ముండదు. భీముఁడు చెప్పి నను ద్రౌపది కింకను సందేహము మనమునఁ బీడింపవచ్చును. ఇట్టి చిక్కులు లేకుండఁగా భీముఁడు చేసినాఁడు.

“తన కడిమి కలిమి నచ్చియు

మనమునఁ దలఁ కడగ నూతుమరణంబు గనుం

గొనుటకుఁ దల్లడపడు ప్రియ

వనిత కతనిచావు నెప్పి వడిఁ దన్నాత్రణ.”

“అనలము గూఢ యత్నమున నయ్యెడకుం గొనివచ్చి దానిఁ జ

య్యనఁవెలుగొందఁజేయుటయు, నచ్చెరువుకాభయముకా బ్రయంబునుకా

తెవఁగొనఁగాఁ గనుం గొనియె భీతమృగేక్షణ భీము డాయఁగాఁ

జని కడు నక్కజంబయిన చందమునం బడియున్న పీనుఁగుకా.”

## అంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఈ దృశ్యమునంతను, అవగా, అచ్చెరువున, భయమునా ప్రయంబును జెనఁగొనఁగా నాకీచకుని జూచు భీతమృగేక్షణ స్వరూపమును మన కనులయెదురుఁ జెట్టుబుకే తిక్కన ఆ భీమునిచే వెలుఁగు తెప్పించినాఁడో యన్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఆ సమయమున నామె కాశ్చర్యము, భయము, ప్రేయమును గలిసినవఁబ. ఇట్టి సందర్భములతో సామాన్యముగా మనోవృత్తులను వివరించుపట్ల తిక్కనార్యుఁడు మూఁడేసి విశేషణములను జొందుపఱచుచుండుట యాతని కలవాటుగా యన్నట్లున్నది. 'భీతమృగేక్షణ' యను ద్రౌపదికిఁ జేర్చిన విశేషణ పెంత సంపర్కముకూలమై యున్నది. భీతమృగేక్షణములతోఁ జూచినవఁట. ఆమె మనోవృత్తులనే గాక స్త్రీ సహజములగు నామె చేష్టల నెంతయద్భుతముగా వర్ణించి యావెలుఁగునఁ జూపుచున్నాఁడో చూడుఁడు. ఆమె యాకీచకుని, భయముచే 'భీము డాయఁగాఁజని', చూచినవఁట. స్త్రీలు సహజభీతువులుగదా !

“మాచుచు చేరి వ్రేల్మీడుచుచుం దల యూఁచి విషణ్ణ చిత్తయై  
యాచపలాక్షి ముక్కుపయి నంగుళముం గదియించి దీనికై  
కీచక యింత నేసితి సుఖిత్వముఁ జొందుచు గాక యింక న  
జ్జేచిన నిట్లు గా కుడుగునే యనుచున్ వెఱఁ గంచుచుండఁగన్.”

చూచినతోడనే కోపముచే వ్రేల్మీడిచినవఁట. తమకు గిట్టనివారిపై వ్రేల్మీడుచుట స్త్రీల కంత సహజకృత్యమో, తిక్కన యెంత బాగరూఢతతో నద్దానిని నూచించినాఁడో గమనింపుఁడు. కాని యాతనిచావు జలంచినంతనే జాలి కలిగినది. పాపము! అని తలయూఁచినది. విషణ్ణ చిత్తయైనది. ఎంతపని జరిగినది యని యాశ్చర్యము. ముక్కుపై నంగుళము ఘటించినవఁట. తనను బాధపెట్టినందులకుఁ దగినశాస్త్ర యయిన

## ఆంధ్రభారత కవితా విశిష్టతలు

దని సంతృప్తి. ఇట్టికార్యము సాధ్యమైనందుల కాశ్చర్యము. ఇట్టివృత్తి మును మనశనులయెదురుఁ జెట్టివాఁడో గమనింపుఁడు. ప్రౌఢిచేష్టలు, ఆమాటలు శైలి ప్రసాదసహజములై యొప్పుచున్నవి. ప్రౌఢి యాతని చావును గూర్చి తృప్తి పొందినదని తెలిసికొనినోళ్లు.

“పూనిక నెఱిసితి సతి యని

మానము పరితాపభరము మాన్పితివని లో

నే నని మదిఁబొంగెడు పవ

మానసుతుం డిట్లు లనియె మానినితోడన్.”

భీముఁడు తనసాధించిన కార్యముపట్ల గర్వాతిశయమును, మదిఁ బొంగెడు సంతోషాతిశయమును యెఱుఁపు పలుకు లెంత భారాళములై, కేగవంతములై (racy style), సరళములై (simple), ఉత్సాహపూరితములై, సందర్భానుకూలములై యున్నవో పరికింపుఁడు. భీమునిచే శార్దూలవృత్తముననే పలికించినాఁడు తిక్కన:

“చింతాశల్యము వానెనే భుజబలొల్పేకంబు నీ కెక్కనే  
కాంతిం బొందెనె రోషపాపకుఁడు దుశ్చారితునిం జూచి  
శంతోషించితె యిట్లు గాక బ్రదుకన్ శక్యంబై దుర్వృత్తి నీ  
చెంతం జేరిన యట్టివీరులకు నాచేతం బయోజాననా.”

భీమునిమాటలకుఁ దగినట్టులనే భీమునికీలమునందలి విశేషగుణముల నన్నిటి నెన్నుచు, నాతని యుత్తమనాయకత్వమును స్థిరపఱచుచు ప్రౌఢిచే స్తోత్రము చేయించినాఁడు తిక్కన. ప్రౌఢికిఁగల సమయ స్ఫూర్తి గుణముకూడ వెల్లడిచేసినాఁడు. వీయేపందర్శములఁ దనభర్తల సెట్లుగా ననునయించి, ప్రశంసించి వారియానుకూల్యమును బొందవలయునో యామెకు బాగుగాఁ దలయును. వారి మనస్తత్వమును గని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

జెట్టి తిరుమళాంబుగ వర్తించునది గావుననే యెదుగురుపతులతో నిర్వహించుకొనుచు వచ్చినదని నూచించుచున్నాడు. భీముని కేవల బాహుబలి సంపన్నుడగుమోబుబొద్దులలెఁ గాక యుత్తమనాయకునిగఁ బ్రవర్తించునది నను తిక్కనార్యుని యాశయమే యిప్పు డీ ద్రౌపది పరికినపలుపలమూలమున ద్యుక్తము చేసిన ట్లుహింపఁ దగియున్నది.

“కొలుపుచోపల నిన్ను కోప ము పైత్తినఁ  
దలఁకక నిలిచిన జైత్రునిమీఁ  
నేకిందుఁ జనుదొంచి నిర్వికారతఁ బ్రజ  
కన్నులు గప్పిన గౌరవంబు  
మననాద్యోచన నొక్కనినైనఁ బిల్వ కు  
త్సాహంబు చేసిన సాహసంబు  
లోకమర్శయుఁడగు నీకీంకునిని వ్రే  
ల్చితి రూపు మాకిన కడిమి సొంపు  
మాడఁ దలవోయ మెచ్చ సంస్తుతి యొనర్ప  
నాచరంబ నీయుత్తమనాయకత్వ  
మెఱిగె నినుఁ గొనియాడ నే నెంతదాన  
మహితవిస్మయానందమర్మగ్న నైతి.”

అని ఇట్లు తిక్కనార్యుఁడు భీముని యుత్తమనాయకత్వమును ద్రౌపదిమూలముగా మఱి కెఱింగించి మనముగూడ నామెతోపా టీతని ప్రవర్తననుగూర్చి విస్మయానందమర్మగ్న మగునట్లు చేసినాఁడు.

ఈ కీచకవిధఘట్టమును ప్రబంధమునకు భీము నుత్తమనాయకునిగాఁ జేసినట్లు నూచించినాఁడు. ఈకీచకుఁడు వచ్చిన పిమ్మటఁ బుట్టునన్ని కేవలమును మఱియొక యాశ్వాసమునఁ జెప్పఁదలఁచినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భీముని విక్రమప్రదర్శనము, ద్రౌపదీపరాధవము, కీచకవిధము మాత్రమే ప్రధానవస్తువుగాఁ జేసికొని యీయాశ్వాసమున వైశ్ణవకమును సమకూర్చికొని సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయాదివర్ణనలను, ఉద్యానవన విహార, శైత్యోపచారాదులతోఁ గూడినకృంగార వర్ణనములను, మృద్యు యుద్ధాదుల వర్ణనములనుఁ జేర్చి; “చింతాశల్యము వాసేనే”యని తుదకాశ్వాసాంతమున నభీష్టార్థసిద్ధిని వ్యక్తముచేసి, యీ ఘట్టము నొకవిధముగు నాటకముగను, ప్రబంధముగను గూడఁ జేసినాఁడు తిక్కనార్యుఁడు.

### కీచక వధానంతర విశేషములు

ద్రౌపది యట్లు చేసిన స్తాత్రపాకము కర్ణరసాయనంబగుటయు భీముఁ డిడనచ్చలు తడయంజనవని ద్రౌపదితోఁ జెప్పి చయ్యవ నేఁగి శరీరప్రక్షాళనంబు నేసికొని మహానసమందిరమున శయ్యాతలంబునఁ గూర్చుండెను. భీముఁ డిచ్చటఁ గనఁబడచిన జాగరూకతను బరికింపుఁడు. ఎవరైన వత్తురేమో యనిగాని, కావలివారు మేల్కొంతురేమో యనిగాని సందేహించి వెడలిపోయియుండును. ఇంతేగాక వెంటనే ద్రౌపది కావలివారినిఁ బిలిచి యీవిషయమును వారి కెఱింగించుట కవకాశమును గల్పించినాఁడు. మూలములో బం. పరి. వారిపాతంబున మఱునాఁ డుదయమున నుపకీచకులందఱు కీరి కీచకుని దహనసంస్కారమును జేసిన ట్లున్నది.

“తతిః కల్యం సమాగమ్య సర్వే తే తత్ర బాంధవాః,

రురుషుః కీచకం దృష్ట్వా పరివార్య సమస్తతః.”

మఱికొన్ని యుత్తర దక్షిణదేశప్రకులలో ‘కల్యే’ అనుదానికి బదులుగా ‘కాలే’ అని గలదు.



## ఆంధ్రభారతి కవితా విమర్శనము

కాని యిట్లు ద్రౌపది “యితఃకుం ధీమండు సంఘియితికిం  
చోవునని నిశ్చయించి” సర్తనకాల వెలువడి కావలివారలం బిలిచి తానే  
ఆరాత్రియే వారికి సేకుని మరణవార్తఁ బెరిపినట్లును, ఆకలకలము  
విని కీచక బ్రజంబప్పుడే చేరినట్లును తిక్కనరచనలోఁ గలదు. ద్రౌపది  
ధీమండు మహావీరము వెల్లువలు వేచినపిదప వారలఁ బిలిచిన దను  
విషయము దక్షిణప్రతులలో నున్నదిగాని యుత్తరదేశ పాతమున లేదు.

“వారు శంకమింపి వడిఁ గోలదివియలు

గొనుచు రులివుమిగులఁ గూడఁ బాఠే

స్మృతికాలఁ జొచ్చి రత్తటి నాకల

కల మెఱింగి కీచకబ్రజంబు.”

ధీమండు పెంటలవాఁ డగుటచే ననలముఁ గొనివచ్చి చయ్యన  
వెలుఁగొండఁజేసేనని చెప్పినాఁడు. ఇటు కావలివారలు గోలదివియలు  
గొనుచువచ్చుట యెంత యుచితముగా నున్నదో చూడఁడు. వా  
రులివుమిగులఁగూడఁ బాటుబయు నాకలకలంబు విని కీచకులుగూడ  
‘నత్తటి’ నారాత్రియే “కడువెస వచ్చి” యనేక విధములఁ బలవించు  
చుండ, బంధుజనంబులును గూడంబారి

దుర్జయం

“పైనబలంబు గానితెరువై తన కిత్తటిఁ దోడుగాని యు

క్కిని మనంబుఁ గీడుపరికించునె, శ్రౌవ్యునఁ జేటుదప్పునే.”

అని నిందింపసాగిరి. ఈ నింద మూలమున దక్షిణదేశప్రతులలోఁ  
గూడ లేదు. అంతలో వొక్క యుపకీచకుండు నిజ సహోదరులం  
జూచి, ‘మన మెంత పనవి పిలిచిన విననేర్చునె సింహబలుండు, వేగము  
యితనిం గొని పోవఁగవలయుం గాక” యని చెప్పఁగా నూతులు దాని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కన్యకాని తమయన్నకు నన్నియిచ్చువాడై. ప్రాతఃకాలమునఁ జేరి వేదియుండక యారాత్రియే 'జేగము' కొనిపోవుట యనునది తిక్కనాశ్వాసఁడు స్వయాముగాఁ దెచ్చిపెట్టిన మార్పుగాఁ గనఁబడినది. దీని మూలముగా నుపకీచకులను మఱునాటి యుదయమునఁ గాక యారాత్రి చీకటిలోఁ జంపినట్లుగాఁ జేసి యీ సందర్భమున కొక విధమున సుసంభవత్వము (Probability) నాపాదించినాఁడు. పట్టపగలే యిందఱు కీచకు లొక్క మానవుని—అందును విరటునియొద్ద వంటల వాఁడుగా నుండఁ వా మెఱిగియున్న వానిని జూచి యానవాలుపట్టలేక గంధర్వుడని భయపడి పాటీ, వానిచే హతులయి రనుట కంటె, రాత్రికాలమునఁ గటికిచీకటిలో నాతని స్వరూపమును సుర్తింపలేక పోవుటచే, చవ్వుచవ్వులన యుదగ్రరూపకలితుడైన కీచకుఁ గనుఁగొని నడవక నిలిచి,

“ ఇదే గంధర్వుఁడు వచ్చి ముట్టికొని రిం కెట్లాక్కొనుండుం భయం బొదనం బల్లములండు డాఁగియు సమీపోర్వీజముల్ ప్రాఁకియుం బెనరం బాఁజీయు నీరు చొచ్చియును నిశ్చేష్టం బదద్వంద్వముల్ గుడివడ్డం బెగఁజొందియుం భరిత సంతోభాత్ము లై రత్తజన్.”

అని చెప్పుటయే యుక్తతరందై యున్నది. భీతులైన నూతులు ద్రుపదనూతినమేతము గాఁగ నగ్రజప్రేతము వైచి పొలుటచే, వారిని సమయించినవీదప శమితక్రోధుండై వచ్చి భీముఁడే “పాంచాలీ బంధమోక్షంబు” గావించినవాఁ డయ్యె. భీముఁడు ద్రౌపది కొఱకుఁగాఁ దమను వెంట నంటుచున్నాడని తలంచి కీచకు లామెను వదలి పారిపోయిరి.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“విమర్శ్య ద్రౌపదీం తూర్ణం ప్రాద్రవస్న గరం ప్రతి,  
భీమః, తతః ఆత్వాసయతో కృష్ణాం ప్రతిమయ్య విశాంప జే.”

అని యుత్తరపాశమున సంస్కృతముగా నుండ దక్షిణపాశములో “ప్రతి  
మయ్యచ బంధనాత్” అని స్పష్టముగా భీముడే బంధనమునుండి విడి  
పించినట్లు కనబడుచున్నది. భీమునిచేతనే బంధమోక్షణము చేయించు  
టకు తిక్కనకావచ్చునని మూలము కావచ్చును. ఇంక నిశ్చింతం  
యనం జనుమని ద్రౌపదిని కీడ్చొలిపి తానును వేఱొక్కమార్గమున  
మహానసగృహమున కరుగించె.

“అంతం గుంతీ నందన

కాంతాచింతామహాంధకారముతో న

త్యంతంబు మచ్చరించెనొ

సంరమసంబరః ప్రభాతసమయంబయ్యెన్.”

ప్రభాతాన్తనమును జేయుటకుఁ దిక్కనార్యుడెట్టి చక్కని సం  
వర్ణమును గ్రహించినాఁడో. పరికింపుఁడు. ఆరాత్రితో ద్రౌపది చింతా  
మహాంధకారం బంతయుఁ దొలఁగెనని చెప్పుచు ప్రకృతికిఁ గథావస్తువు  
తో సంబంధము కల్పించినాఁడు. దక్షిణదేశప్రభులలోఁ గూడ ‘తతః  
కల్యే సమాగమ్య’ యనుచోట ‘తతః కా లే’ యని పాశభేదమున్నను,  
ఆకాల మెప్పుడో తెల్లవాఁజీనపిదపనో, చీకటి యుండఁగానో, చెప్పు  
టకు వీలులేకుండుటే కాక, తరువాతకీ చతులు ద్రౌపదినిగూడఁ గీచకుని  
తో పోంచుటకుఁగా విరటుని ననుజ్ఞ వేడిన సందర్భములోఁ

‘హైరంద్యా సూతితో రాత్రౌ తం దహేమ సహానయా.’

అని ‘రాత్రౌ’ అని చెప్పుటచే, నీయనుజ్ఞ వేడినకాలము మఱు  
నాఁ డుదయముననే యని స్పష్టమగుచున్నది. కాఁబట్టి యుత్తరదక్షిణ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పాతములు చెంటిలోఁగూడ మఱునాఁ డుపయముననే కీచకసంస్కారోపక్రమము జరిగినట్లు తెలుపఁబడినదనుట స్పష్టము. ఇదియంతయు రాత్రియే 'వేగము' జరిగినట్లుగా తిక్కనార్కుఁడే వాఁడని నాకాశం దర్శమునకు చక్కనిసాంక్షిక గల్పించినాఁడు. పగలు ప్రాతః కాలమున భీముఁడు గోడలు దాటి వెడలుట, విరటునిగృహమున లేక యెలుకేనిం బోవుట, పగలు కీచకులచే గుర్తింపఁబడవండుట, యిట్టి యసంగతవిషయములకుఁ జోటులేకుండఁ జేసినాఁడు. దీనిని జూచియే 'కలే' యనుటకు బదులుగా 'కాలే' యనుపాతమును గల్పించి యీచిమ్మ, తరువాతి వారు తప్పింపఁదలంచి యుండురు. కాని అది తప్పనేలేదు. ఫిదప కీచకులచావుఁ జూచిన పౌరులు కొందఱు విరటునితో సైరంధ్రియు గంధర్వులును నగరమున కనర్థపరంపర దెచ్చుచున్నారని చెప్పినమీఁదట నాతఁడు భార్య నామెను పంపివేయుటకుఁ బ్రేరేపించినట్లున్నది. మూలమున. కాని తిక్కన విరటుఁ డారాత్రియే కీచకానుజులు నిరవశేషంబుగా హతులగుటను విని చకితచేతఁబ్బుఁడై, సహోదరమరణ కోకాయత్త చిత్తమును జీవితేశ్వరి నుచితాలాపంబుల ననునయించి యామె నెట్లయిన నిచ్చోటు వాపవలయుఁగాన నాడుపలుకుగాఁ జెప్పుమని మిగుల భయాతురములతోఁ బ్రేరేపించుచుఁ దనభీరుత్వమునుగూడవ్యక్తముచేసికొనెను.

“పురుషు లాలతాంగిపారువునఁ బోయినఁ  
జేటు వచ్చుఁ గానఁ జెప్ప నేను  
వెఱుగు నాఁడువారు వెరవుతో మృదువచో  
రచనఁ జెప్పు టరయ నుచితవృత్తి.”

ఇంతకుఁ బూర్వము కీచకులు “ద్రౌపదిని గీచకుని యొడలిపయిం బెట్టి కాల్చు టుచితంబని” తలంచి విరటుని కఠింగించి చేయువారై

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యాతనితోఁ జెప్పవచ్చినపు నాతఁడు వెనుక కీచకుని వారింప లేకపోయి నట్లే కీచరి వారింప లేక, తన బంధువున వీరివందంబు చూడ నేను వారిం చితిలేనియు నుడుగంగలవాడు గానియు, గంధర్వులు బలవంతులు గావునఁ ద్రక్షితయైన కైరంధ్ర కపాయంబు వొందవనియు నూహించి, “మీకుం బోలిన తెఱంగు చేయు”డని చెప్పిఁట్లు తిక్కన రచించి విర టుని మునోహర\_ల్యమును, పెక విధమును భీరుత్వమును వ్యక్తముచేసి వాఁడు. గంధర్వులు బలవంతులు గావున ద్రౌపది కపాయంబు రాదను తారముచే కితఁ డంగీకరించె నను నుద్దేశకల్పనము (motive) తిక్కన చేసినదే. ప్రాచీనప్రతులలోను బం. పరి. వారిపాఠములోను

“ఉపక్రమంతు నూతానాం తచ్చ రాజా న్యమోదయత్;  
కైరంధ్రాః క్షేత్రమణాయాః సహిచాహం వికాంపతే.”

అని మాత్రమే కలదు. దక్షిణదేశప్రతులలో “పరాక్రమంతు నూతా నాం జ్ఞాత్వా” అనుసాతము కలదు. మొత్తముమీద తిక్కనరచన విర టుని స్వభావోన్మీలనమువకుఁ ధోడ్పడుచున్నదనుట స్పష్టము.

ద్రౌపది కన్యకాపరివృతయై సుదేవ్లయొద్దకుఁబోయినప్పు డామె లోపలినుండి సాంగిచారలివచ్చు సంతోషభావాదికము, తత్సూచక ములను ముఖవికాసాదికము నెట్లు బయలుపడనీక యాఁపుకొని, ధీరయై నిర్వికారయై కనుపడినదో, తన యభీష్టసిద్ధికలుగుటచే సహజముగ బయ లుదేరు సంతోష భావమువడఁచి వేయుట కామె ప్రయత్నించినప్పు డెట్టి భావసంఘర్షణము (conflict of feelings) కలిగినదో, ఆమె యెట్లు భావగోపనము చేసినదో తిక్కనార్యుఁ డతిచమత్కారముగఁ జూపి సాఁడు. మూలమున నుత్తర దక్షిణదేశ వే తములలోగూడ నీమనోవృత్తి వివరణమేమియు లేదు.

## ఆంధ్రభారత కవితా పితృచరము

“తతస్సహృదయకన్యాభి ద్రౌపదీ రాజజేష్ఠీ,  
ప్రాజితేచ్చ సుదేష్టయాః సమీప మనసూయసి —”

తెలుగున తిక్కన యొకసీసపద్యమునే రచించినాడు:

“ముదమున నెలమి సొంపొదివి నెమ్మొగమునఁ  
దోపంగవచ్చినఁ ద్రోచి త్రోచి” etc.,

పిదప ‘భయశోకంబులు దనహృదయంబునఁ బిరిగొన విరాట-  
ధరణీనాథప్రియ ద్రుపదనందనకు వినయపూర్వకముగా సంభావన  
చేసెను. ఇంతకుఁ బూర్వము జంతయై, ‘శాత్యమునుమ్మలించిన’ సుదేష్ట  
ద్రౌపదిపలుకులు సార్థకము లగుటతోడనే భయముతోడను, వినయ-  
పూర్వకముగను సంభావనచేయఁగడంగెను. ఇందలి మనోవృత్తి సూచ-  
నలు మూలమున లేవు.

‘రాజా! విభేతి భద్రంతే గంధర్వేభ్యః పరాభవాత్;  
త్వంచాపి తరుణీ సుభ్రూ రూపే తాప్రతిమా భువి.’

అని మాత్రమే కలదు. ఈ శ్లోకమునకు బదులుగా తిక్కనార్యుని రచన  
యొంత గుణవత్తరము (effective) గా నున్నదో పరికింపుడు.

“తనమనంబునఁ గదిరిన యమజవియోగతాపం బుత్కిటం బగు  
టయు నిట్లనియె.

“విరుదు లగు మగలు గలరని  
తరమిడి చంపింపఁజూచెదవు జనములు నీ  
పొరువునఁ బోవెఱుగు మా  
పురమును రావ్త్రింబు వెడలిపా మ్మొందెనెన్.”

ఇట్లు సుదేష్టపలుకగా ద్రౌపది యింక ‘పదుమూఁడుదినంబులమాత్రకుం  
భవన్ముందిర వాస మియ్యకొనినం గడతేరుమడియవాంఛ’యనిపలికి తుదకు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ప్రపతు లీ నరపతికి కుభప్రతిపాదకు లగుమరని చెప్పినది. ఉత్తరదేశ పాతములో 'తత్తో మా మపనేవ్యంతి' అని ప్రననుతీసికొని పోవుదురన్న విషయము తిక్కన ఎవరిజేసినాడు. కాని సుదేష్ట తనను నిలుపుకొను నట్లు చేసికొనుటకుగాఁ ద్రౌపదిచే మిగుల యుక్తియుక్తముగా ననున యపూర్వకముగాఁ బలికించినాడు. మంను జరుగఁబోవు కథనుగూడ నూదించినాడు.

కీచకుని గంధర్వులతిరహస్యప్రకారంబునఁ జంపి యాతనితిమ్ముల నానాత్రియ తెగఁజూచిరనువార్తయే దుర్యోధనుడు పాండవులయుని కెనిగూర్చి యభాపించుట కెట్లు ప్రోద్బలకమై గోగ్రహణ సంకల్పమును జెలపొందించినదో యిదివఱకే కొంతపరిశీలించియున్నాము. ఇప్పు డీ పర్వమున నిది, కీచకులబారినుండి రహస్యముగ ద్రౌపదీమోక్షణమును సాధించి యుత్తమనాయకుడను బిరుదునుబొందిన భీముడు, గోగ్రహణసందర్భమున శత్రువులచేఁ జిక్కిన విరటుని మోక్షణమును బహిరంగ ముగ శత్రునేనలతోఁ బోరాడి సాధించుటచే నాఁరెమను సార్థకత్వమును బొందించుకొనుట కవకాశము కల్పించినది. పాండవులు విరటుని వెంబడించు సందర్భమున నుత్తరదేశపాతములో:

‘కంకశ్చల్లప గోపాలాః దామగ్రంధిశ్చ వీర్యవాన్,  
యుధ్యేయు రితి బుద్ధిర్మే షర్తతే నాత్ర సంశయః;  
ఏతేషా మపి దీయంతాం రథా ధ్వజపతాకినః.

అని విరటుఁడె చెప్పినట్లున్నది. అతని యూహకుఁ గారణ మగపడదు. కాని దక్షిణదేశప్రతులలో

“రథేషు యుజ్యమానేషు కంకో రాజాన మబ్రవీత్;  
మయా హ్యస్త్రైః చతుర్వర్గం హ్యవాప్తో ఋషిసత్తమాత్.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అని సమయముకనిపెట్టి చెప్పుకొనినట్లు మాత్ర మున్నది. ఇది తిక్కన రచనకు దగ్గరగానున్నది, తిక్కనరచన స్వతంత్రమైన చూడని కళాశక్తిని ప్రకటించుచున్నదనుటకు సంశేపములేదు. విరటుడు: బలములుగూర్చి కొనుటకు: బురబహిరంగములను గొండ్లొక శేష నిలుము—అశేషులచే సమయ మని తలంచి, ఆసమయముననే యంతంతల చొడనూకిన పదన తనయ మాద్రీతనయులను నిలుపుం డని నిపుణులుగా నిర్దేశించుట, తాను మత్స్యమహిషిల్ల భు వల్లన చేరి పలుకుట, తన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొని, మున్నును వీరలు మువ్వరఁగడకలకొలఁదు లే నటులగును కొంతకొంత యని వారికొలఁదులనుగూర్చి తెలుపుట, మువలకునదంతయు నా నెన్ని వేళయినను (Situation) స్వాభావికత్వము నాపాదించుటకుఁగాఁ దిక్కనార్యుఁడు చేసిన కల్పనమే.

ఇట్లు పాండవులు విరటునితోఁగూడి యుద్ధమునకై పోయినను ఈతనితోఁ గలిసి శత్రునేనలతో యుద్ధముచేసినట్లు తెలుఁగు భారత ములోఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. బం. పరి. వా రావరించిన ప్రాచీన పాఠములోఁగూడ లేదు. కాని దక్షిణదేశపురులు కొన్నింటిలో

“యుధిష్ఠిరోఽపి ధర్మాత్మా భ్రాతృభి స్సహితస్తథా,  
వ్యూహం కృత్వా విరాటస్య అన్వయధ్యత పాండవః.”

అని యుధిష్ఠిరుఁడు తమ్ములతోఁగూడి యొకవ్యూహముపన్నుకొని విరటునికి సహాయమై యుద్ధముచేసినట్లుగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. తిక్కన విరాటుడు సుశర్మమీఁద దనరక్షఁబుఁ దోలింపగా నిద్దఱును దలపడి కోపంబు రూపంబులైనట్లు కోరోయిన్నితిం బోరికని చెప్పినకాని, పాండవులు వాని కీపగటివూట జరిగిన యుద్ధములో సాయపడినట్లు చెప్పుకుండుటచే నుత్తరపాఠమునే యనుసరించిన ట్లగపడుచున్నది.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అదినముతోఁగాని వీరికిఁ బదుమూఁడేండ్లు నిండవు గావున వీ రప్పుడు బయలుపడ నిశ్చయించుకొనలేదు. రాత్రియుద్ధముం దైనచో వీరు బయలుపడఁచు కవకాశ సంతగా నుండదు. వీరి సమరోత్సాహ మును దీరును. గావున నే సందర్భమునంతను గుర్తించినవాఁడువలెనే

“తవమనుమలు పాండుతనయు

లనిచేతకు జేడ్డు చేయు బాత్మఁ గని తెను

బున మెఱుఱునేరరని న

చ్చినక్రియ శశి పూర్వ శైలిఖరం శైక్సన్.”

ఇట్లు సమయ సముచితంబుగ నత్యంతగంభీరాగ్రహాగకం బహుసటుల నుత్పేక్షించుచు తిక్కన చంద్రోదయార్ణవమును జేసి యా వెన్నెలలో వీరు పోరినట్లు తెలిపినాఁడు.

ఇంక నుత్తరగోగ్రహణసంవిగ్ధమున కారవనైన్యమును జూచిన పిదప నుత్తరార్ధముల సంభావణయు, అర్ధమఁడు కురునైన్యమునుగవిసి పోరునల్పినరీతియు, నెంత సక్రమము, సహేతుకము, సుప్రయుక్తము నగుపద్ధతిని (well arranged plan) తిక్కనార్ధమఁడు నడిపియు న్నాఁడో యిందుక పరికింతము. కురునైన్యమును జూచి యుత్తరుఁడు భయభ్రాంతుఁడై “నైన్యమిది యే జేరంగ శక్తుండనే”, “వికర్ణకర్ణాది యోధవీరుల కెదురే”, “మనకు మార్కొనునట్టి కొలఁదిగాదు” అని వాపోవుచున్నను, ఆ ‘మనకు’ అనునది తనకు వర్తింపదని తెలుపు వాఁడువలెనే అర్ధమఁడు వీని మాటలను లక్ష్యపెట్టక తన దారిని దాను ముందుకు రథమును దోలుకొని పోవుచుండెను. అర్ధమని యీ నిర్లక్ష్యభావమును బ్రత్యేకముగాఁజెప్పక తరువాతి యుత్తరుని మాటలచే నూదించినాఁడు తిక్కన.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“కారవనేనఁజూచి ఎడకఁదొడఁగెన్ మదితోన మేచు నీ

పూరక పోవుచున్కి యిది యొప్పునె యొప్పటిభంగి”

అప్పు డనాదరమును జూపు ‘వరహానిత వచనముతో’ ముందుగా “నన దృశలీలఁ బొల్చు రథికావళి”మీఁదికిఁ బోయి తాఁకుట తన యుద్దేశము కాదని, తాము ఇచ్చినపని కూడా నడికాదని, గోధనమును వేగ మరల్చుటయే ప్రథమకర్తవ్యమని, ఆయామిషమునుగొని మార్గముపట్టిన తుచ్చసైన్యమునే తాముముట్టించినదని, కొంత యూరటబలికి తాను నిర్దేశించుకొనిన యుద్ధపద్ధతిని (Plan of attack) నూచించినాఁడు. మొదటనే కురునేలబజోలికిఁ బోవక, వీఁడొంటిగ నేమి చేయునని వారు చూచుచుండగనే, ముందుపోయి, ‘మార్గముపట్టిన తుచ్చసైన్యమును దాఁకి గోవులను విడిపించి, యా సందర్భమున నేన లడ్డంపైనచో వారితోఁ బోరాడవచ్చునని యర్జునుండు వేసిన యెత్తు. ఈ పద్ధతి ప్రకారమే యాతఁడు పోయి విజయముఁ గాంచినాఁడు. దీని కనుకూలముగనే తిక్కనయు గోవులను మరల్చుట యుద్ధసన్నాహము వఱకు మాత్రమే నాల్గవయాశ్వాసమునఁబెట్టి, యుద్ధము నైదవయాశ్వాసము నకుఁ ద్రోసివేసినాఁడు. అట్లు తనయుద్ధక్రమమునుగూర్చిన యుద్దేశములను చెల్పి

“అంతిపురంబులోనఁ గల యంగనలెల్లను నెమ్మనంబులన్

సంతసమందగాఁ బసులఁ జయ్యనఁ దెచ్చెదనంచుఁ బూని”

వచ్చుటను జ్ఞాపకముచేసి యెత్తిపొడిదినాఁడు.

దీనితో నుత్తరునికి ఎలుఁగుపడినది! ‘పసులదయ్య మెఱుంగు, పడిఁతుల సంతోష మేలనాక’న్నాఁడు. ఇక కూరుల లక్షణములను చెల్పి కొంచెము పురస్కరింపదలచినాఁడు గాని, ఉత్తరుఁ డట్టివారి

అపరాధిని అతని అపరాధము

లోక జేరినవాడు కాదుగదా! ఈ సంపదమున నన్యుని యనుభవము నకుఁ దగినట్లుగాఁ బలికించినాడు తిక్కన—తనయనుభవమును గూడ నెల్ల జేంచుచున్నవాడేమో! అన్యుడుచెప్పిన యీ మాటలన్నియు నుత్తరునికి వెడమబులై నవి. ఎవడైన నొంటి దలపడి యట్టి కరుసేన నోర్వఁగలడని యాతఁ డూహింపఁగలఁడా? కావున నిక భారముంత యుఁ దనపైని వేసికొని

“నను నైరంధ్రఁ గడంగి వేర్కొనియె దానం బెపునై బిల్చి తో  
డని తోడ్చితి వీవు బంటుతనము ల్గొంచి పొరలి దీ  
వన లిచ్చెం దుది బోయి కారపులు గోవర్గంబుఁ గొంపోవఁగాఁ  
గని యే గ్రమ్మటి కిత్తవోదునె భయోత్కంఠంబు నీకేటికికా.”

“కారవనైనికులెల్లఁ జూచి  
వెఱువడ వేగమును లావు వెరపు మెఱయ  
గడుపుఁ బెట్టించి పోదము గ్రమ్మఱంగ”

తానె యంతను నిర్వహింపఁగలనని నూచించినాడు. కాని యుత్తరుని కీమాట లెట్లర్థమగును. ‘నను నాఁగకు నీత్రొవ్వఱుగడేనిఁ దలపడు’ మని కరములు కరాసనములు నరదముపై డిగ్గవిడిచి, వాని తోపాటు లజ్జనుగూడ నచ్చటనే విడిచి పురిదెసకుఁ బోవఁబాటెను. అతని నెయిది పట్టుకొనఁబోయిన నర్జునుఁజూచి ‘అజ్ఞులు కొందఱు పుడప హాసమునేయుచుఁ దద్వికృతకాయముమీఁద దృష్టినిల్పి, ప్రాజ్ఞులు మూర్తి సామ్యత - ఉదాత్తత మొదలగువానిఁ జూచి సంశయముఁబొంది, తుద కు నిశ్చయ రహితహృదయు లయిరని చెప్పిన తిక్కనరచన ప్రాచీనం బగు నుత్తరదేశపాఠమునే పోలియున్నట్లున్నది.

## ఆంధ్రభారత కవితా నిమగ్నము

“పైనికాః ప్రాహసన్ కేచిత్ తథాయాప మజేక్ష్యతామ్;  
 సుశీఘ్ర మనుధావంతం సంప్రేక్ష్య కురవోబ్రువన్.....  
 ఇతిస్మ కురవ స్సర్వే విమృశంతః ప్రకపృక్”

‘పైనికాః కేచిత్’ అని ‘కురవః’ అని ఉన్నదానికి బదులుగా తిక్కన ‘అజ్ఞులు’ ‘ప్రాజ్ఞులు’ అనువిభాగము కల్పించి, వా రెట్లు విమర్శించినది చెప్పినాడు. కాని దక్షిణదేశప్రతులలో ద్రోణుడు, కృప, కర్ణుడు మొదలగువారందఱు దీక్షోపన్యాసముల నిచ్చినట్లు చెప్పబడినది. అచ్చినవాడు ఖల్లునుడని ద్రోణుడు నిశ్చయించి పత్కిన పిదప నుత్తర దేశపాతములో భీష్ముడే యుద్ధమునకు దగినయేర్పాటులగుగూర్చి చెప్పినట్లున్నది.

భీష్మఉవాచ:

“అథ యా మామికా బుద్ధిః శ్రూయతాం యదిరోచతే,  
 క్షిప్రం బల చతుర్భాగం గృహ్య గచ్ఛ పురం ప్రతి;  
 తతోఽపర శ్చతుర్భాగో గాః సమాదాయ గచ్ఛతు.”

కాని దక్షిణదేశపాతములలో తెలుగు రచనలోవలె ద్రోణుడే నిర్ణయించినట్లున్నది.

“భీష్మస్యోపరతే వాక్యే తథా దుర్యోధనస్యచ,  
 ప్రాప్త మర్థ్యం చ యద్వాక్యం ద్రోణ శ్చాహ ద్విజోత్తమః.”

తిక్కన ‘ద్రోణుడే’ ‘కార్యగతియు’ ‘గయ్యంబుభంగిని’ (plan of attack) గూర్చి చెప్పుట యుచితమని తలంచి, అట్లాతనిచే జెప్పింపగా సురనదీనామండు దానికియ్యకొని రాజస్యనకు నైవేద్యంబు బంచి యిచ్చి యాతడు చెప్పినరీతిని మోహరించెనని చెప్పియున్నాడు.

## అర్చనాశాస్త్ర కవితా విమర్శనము

“అహంవై పర్వతైశ్చస్య పార్శ్విన్ధ్యశ్చామి పాలయన్;”  
అనువానిని సరిగా “తలధ్వజుడైత్తి మెఱసి తాను వెనుకయ్యు నడి  
పించుచుండె”నని కవించినాడు.

ఆ కురునైశ్చయి టెట్లు నడుచుచున్నది యొక్క సీసపద్యమున  
వర్ణించినాడు. ఇక్కడను నడుచుచున్న కురునైశ్చయి వర్ణించెనే  
గాని, తనవర్ణనకొఱకుగా వారి నచ్చట కొంతనేపు నిలువఁబెట్టలేదు.  
తిక్కని నామాశ్వాముగా నడుచుచున్న అనఁగా కథావ్యాపారము  
నందు వ్యాపృతమైయున్న వ్యక్తులను సంవర్ధానుకూలముగా వర్ణింప  
యత్నించునే కాని, తన వర్ణనకొకలమును—లేదా కందూతిని—వ్యక్తి  
త్వముచేయుటకో—మాన్యుకొనుటకో, వర్ణింపదొరకొనఁడు. అవర్ణిం  
చుటలోను, ఆసందర్భమున నొకవైపునుండి వారిని సమీపించుచున్న  
యజ్ఞమనిరాక అనేనలపై నెట్లు తన ప్రభావమును నెరపుచున్నదో,  
అప్పటి వారి స్థితి యెట్లున్నదో, అది యెట్లు వారిపైఁ బ్రతిఫలించు  
చున్నదో తెలుపుచు నాదృశ్యమును మనకనులయెదుటఁ బెట్టుచున్నాఁ  
డు. మూలమునందలి

“తథా వ్యూధే వ్యవీకేషు కారవేయై ర్మహాః;”  
ఉపాయా చర్జున స్తూర్ణం రథఘోషేణ నాదయన్.”  
“చదృశు స్తే ధ్వజాగ్రం వై శుశ్రువుశ్చ మహాస్వనమ్;  
వోధూమమానస్య భృశం గాండీవస్యచ నిస్వనమ్.”

అను వాని యర్థము నెంతస్వాభావికముగాఁ బెంచి వర్ణించినాడో పరి  
శీంపుడు:

“దేవదత్తార్థి రావంబువెసఁ గర్ణ  
ములు దీటుకొన లేటమొగము ఎడుచు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

రథనేమిదిశిత ధరాభూతి యంగంబు

లెల్ల గప్పంగ వెలవెల్ల నకుచు

బహుళకపిధ్వజప్రభలు లోనములు

మిటుమిట్లుగొనఁ బర్వ మెండుకొనుచు

నుష్కటాకాదసముద్ధతి మనము లు

త్తలపాటువోపంగఁ దల్లడిలుచు

నడచు కారవరాజ సైన్యంబు గదిసె

దీగ దిగిచినగతిఁ దనతేఱు మెఱయ

రయముమై జని ప్రళయభైరవసహస్ర

గర్జనోదగ్రతర్జనుఁ డన్తునుండు.”

క్రోశద్వయ మాత్రమునంగూడ ముట్టి తలయెత్తిమాచి యా  
రణసేనాసన్నివేశ మెట్లున్నదో, అందు దుర్యోధనుఁ దెచ్చుటనందెనో  
పరికింపఁజొచ్చెను. ముందు రాజగు దుర్యోధనునిపై బడి యెట్లయిన  
నాతనిఁ జిక్కించుకొనినదో, దాన సంతయుఁ జక్కంబడునని యాతని  
యుద్దేశము. అనినిఁ గానకపోయినచో నీచేనజోలికిఁ బోవక “వీరిని  
స్థితల దించి యాకదుపు నేడఁగఁ బోదముగాక క్రేల్మిడిక” అని గోవు  
లను ముందు విడిపింపవలయునని యెత్తువేసినాఁడు.

“విచ్చి చనకుండఁ బసులం

దెచ్చుట మునుమున్న వలయుతెఱఁ గాపనికిం

జొచ్చి యది చక్కఁ బెట్టఁగ

నచ్చోటన దాయ మనకు నగపడెడు బలే.”

ఉరగకేతనుండు సేనలో లేడు గావున నాతండు గోవులఁ  
గొనిపోవనోపు నని యూహించినాఁడు. నిరామివంబగు సేనతో నచి

## అర్హత కవితా విమర్శనము

నేను నాతనికిఁ బలికెను, కావున నీ రియ్యోప నెయిది యడ్డపడి తడవు నేయకమున్ను పసులం బెట్టించుకొనవలయునని తలంచెను. ఈతలంపు ద్రోణుఁడు కనిపెట్టివాఁడు. మొదల గలయఁజూచి యూరక చనుట యాతని యనుమానమునకుఁ గారణమైనది.

వాసవాత్మజుండు పసుఁగేశనందను

ముట్టికొనిన నొకటి పుట్టెనేని

మీర ప్రయోజనము మఱియేమి పసు లవి

యేటి కొండుధనము లెల్ల నేల.

అని పలుకుచు రాజరక్షణతత్పరుండై ముందుకుఁ బోయెను. అర్జునుఁడు నేనలు కూడ ముందుకు నడచివచ్చుచుండుటను గనిపెట్టి అవి వచ్చి పడకుండగనే, గోవర్గమును కీలఁదీయుటకుగా నారెంటి నడుమంగాఁ జొచ్చి, నిశితశరపరంపరలచే నానేనల నచ్చుటనే నిలిపి తెఱపిచూపి వెలిసిక సాదించి, దేవదత్తంబుపూరించి కదుపులను దక్షిణదిశకు దఱలంబాటునట్లు చేసెను. మరల నీనేన లాపసుల కడ్డపడకుండ వాని కెదురై గోపసంఘమును “కొనిపోండు పసుల నోడక, యని తానెలుఁ గిచ్చి వీటికై నూల్కొలిపెను.” మూలమున

“తస్య కంఖస్య కర్ణేన రథనేమి స్వనేనచ,

షోఢ్వం పుచ్చా న్విసుస్వానా రేభమాణాః సమన్తతః;

గాఽః ప్రతినివర్తత దిశే మాస్థాయ దక్షిణమ్.”

అనియున్ననుఁ ఆ నేనాసన్ని వేశము, అర్జునునిపన్నగడ, (Strategic move) వానిప్రకార మాతఁడు తనయభీష్టమును సాధించినరీతి మన మశోచ్యుష్మికిఁ గోచరంబగుటలేదు. తిక్కన యాసన్ని వేశమంతను ఆనేనల యొక్కయు, అర్జునునిరథముయొక్కయు నడకలను గూడ మనకుస్పష్ట

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ముగఁ జూపియున్నాడు. పనులంబెట్టింపుటతో - “గోగ్రహము”తో నాలవ యాశ్వాసమును ముగించి, కారవవీరులతోడి యుద్ధము నైచు యాశ్వాసమున వర్ణించినాడు.

ఈయుద్ధవర్ణననందగ్గమున నుత్తరదక్షిణదేశ ప్రభులకుఁ గొంత భేద మగపడుచున్నది. గోవులను విడిపించినవెంటనే కురువీరు లెదుర్కొనునట్లును

“గోమ ప్రయాతాసు జనేన మత్స్యైక  
 కిరీటినం కృతకార్యం చ మత్వా;  
 దుర్యోధనా యభిముఖం ప్రయాత్తః  
 కురుప్రవీరాః స్సహసాభిపేతుః.”

అప్పు డెదురునుఁ డుత్తరునితో

“యోయోద్ధు మాకాంక్షతి నూతపుత్రః  
 తమేవ మాం ప్రాపయ రాజపుత్ర;  
 దుర్యోధనా పాత్రేయజాతదర్పం”

అని కర్ణునిపైకి రథముతోలుమనిచెప్పి యాతనితో యుద్ధముచేసి యోడించినట్లును,

అపయాతేతు రాధేయే దుర్యోధనపురోగమాః;  
 అనీకేన యథాస్వేన కరై రార్చంత పాండవమ్.

పిదప దుర్యోధనాడు లెదుర్కొనఁగా, నపుడు కారవవీరుల లక్షణము లను వర్ణించి వేటువేటుగా భీష్ముఁడొకాడుల నుత్తరునకుఁ జూపినట్లును గలదు.

“ధ్వజే కమండలు ర్యస్య కాతకుంభమయః కుభః.”



## కర్తవ్యము కవిత్వా విమర్శనము

కాని దక్షిణదేశ ప్రతులలోను, తిక్కన తెలుగు రచనలోను గూడ మొదట కర్తవ్యమే యుద్ధమును గూర్చి యేమియు చెప్పబడలేదు. అనతిమూలక పత్రికల వ్రాతల ద్వారా గమనింపఁబడిన భూమింజయు నక్కడఁ జేరు పటు శం బనుపఁగా కురుకేరు లద్దపడుబయు, రాజును పనులు పట్టుపడుటకు నిట్టూర్పునిచ్చిరిమియు వెన్నువచ్చి నిలిచెననియు, నప్పు యర్జునుఁడు 'వీరరసమయాత్మకుఁ' డగుచు

“కనుకొని యెలనెవ్వలయు ని

దనమున గరుచువుల జెన్ను దలకొనఁగా న

ర్జునుఁడు విరాట సుతున కి

ట్లనుఁ జేరి పీరరసమయాత్మకుఁ డగుచుకా.

కారవహీనుల జేటుజేటు నిరూపించి చెప్పినట్లునున్నది. అనఁగా యుద్ధమునకుఁ బూర్వమే కారవహీనుల నుత్తరునకు నిరూపించి చెప్పుట జరిగినదన్నమాట. ఈ సంవర్ధమున నర్జునుని స్వరూపము నెంత చక్కఁగా జిత్రించిపెట్టిచాఁచి తిక్కన గమనింపుఁడు. ఇంతకాలమునకు వీరితో యుద్ధము సంప్రాప్తమైనది గదా యని కాబోలు ఎలనవ్వు. లేదా ఇంతమంది చూచుచుండగనే కరువులఁ జెట్టించితిమిగదా ఇప్పుడు రాజును తప్పించుటకు మాత్ర మెట్లొ పీ రద్దపడఁగలిగిరి-అని ఇంక వీరికిని నా ప్రతాపము గనఁజూచెదగాక యను బ్రాసము మనమునఁ బుట్టునరికి నదనమున గరుచువుచెన్ను దలకొన్నది. యుద్ధము ప్రారంభింపనలయు ననుకొనఁగానే యర్జునుఁడు వీరరసమయాత్మకుఁ డైనాఁడు. ముందచ్చటి వీరులను గూర్చియు తరునకుఁ దెలుపఁదొడంగెను. ఈ త్తరదేశ ప్రతులలో మొదట రాజేయుచితో యుద్ధమైనపిదప, కృష్ణాదివీరుల నుక్తరుని కఱింగించినపిదప నింద్రాదిదేవతలు విమానములలో వచ్చి యభ్రవీథిని నిలచి నట్లు వర్ణింపఁబడినది. ఈ వచ్చినవారిలో కిలి, యయాతి, నహువ,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

గయ, రఘు, కృతాశ్వసగరాదు లున్నారు కాని పాండవరాజుమాత్రము లేడు. తిక్కన దేవతల రాకనుగూర్చి యింతకుండు జాలపూర్వమే అనగా ఛిష్మాగులు యుద్ధసన్నాహమును చేసికొని యట్లును రాకను జూచుచుండిన సందర్భముననే తెలిపినాడు. అం దీరాజులపై శ్లన్నియు చెప్పక స్వర్గమందున్న రాజులందఱు వచ్చిరనియు, పాండవరాజుకూడ వచ్చిమాచుమన్నట్లును తెలిపినాడు.

తెలుగులో యుద్ధప్రారంభమునకుఁ గారణము అశ్వేత్థామ సోపాలంభవాక్యములకుఁ గనిసి కర్ణుడు తలపడుచుండే యైయున్నది. కాని బం. పరి. పాతమును బట్టి అట్లునుడు కృపుని రథమునకుఁ జాట్టు తిరిగి యాతనితోఁ బ్రారంభించిన బ్లగపడుచున్నది. కృపభంగమైన పిదప ద్రోణునితోడను, అనంతరము ద్రోణపుత్రునితోడను, ఈతనితోడ యుద్ధముచేయుచుండఁ గర్ణుడు మధ్యించుచుండే ద్రోణపుత్రుని వదిలి కర్ణునితోడను, పిదప కృష్ణునితోడను, మర్యోవనునితోడను, పిదప సంకులయుద్ధమును జేసిన బ్లగపడుచున్నది. కాని తిక్కన యుద్ధవర్ణనము వేరుమార్గమున నొకక్రమపద్ధతి నవలంబించిన ట్లున్నది.

మొదట నశ్వేత్థామపైఁ గనిసి కర్ణుడుఁ తలపడుచు, ద్రోణుడు ద్రోణగుతుడు, కృపుడు, శాంతనవుడు నాతనికి ముందుగాఁ గడంగిరి. సంకులయుద్ధము జరిగినది. ఇంను మొదట నర్జునుడు శత్రువుపైఁ జేసిన బా.ప్రయోగముగాక శత్రుశాసనముల నొక్కఁడు నెట్లు చిక్కసాబాలుగా వ్రయ్యలు వాపెనో, తుత్తునియలుగాఁ ద్రుంపెనో యుమంతలుగా నులుమాడెనో, చిటునున్నగాఁ బొడిచేసెనో వర్ణించెను. పిదప వర్మస్తోమంబులను శిథిలముచేయుట పగతుర జర్జరితాంగులను జేయుటను వర్ణించెను. దీని ఫలముగా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“శక్తిస్ఫూర భనంజయాయతభుజా సంరంభగాండీపని  
 ర్ముక్తకర్రూరశరావలీచలికశక్తువ్రాతముత్ శోణితా  
 సీక్తాకారతఃపాండి సాంధ్రకుసుమశ్రేణీ వికాసోల్లాస  
 ద్రక్తాశోక తమవ్రజంబులక్రియన్ రంజిల్లి యొప్పె”

నని యొక్కపఱచినాఁడు. తదవసరమున దొర లొక్కపెట్ట నర్జునుం బొదు  
 వుట, అప్పుడీతని బాణవిజృంభణము:

సమవిషమ వినిహ్నాన్నత  
 సమీప మారస్థలములు సదృశములుగఁ జి  
 త్రము క్రియ నవిహతగతులను”

జను నాతని రక్షగతిచే బలమును రెండుపాయలుగనఁ, నాలువుగను,  
 మూలల నానాశకలాకృతిగను జేసి వలయముల్ సని చించి చిక్కువఱ  
 చుట, ఈ మొదలగు శిక్షితచిత్ర సంగరవిశేషముల నత్యద్భుతముగా  
 వర్ణించి “యత్తఱీన్ సహస్రాక్షతనూజ సారథి రిథాశ్వచయధ్వజ  
 ముల్ పరాస్త్ర శస్త్రక్షుతి లేక యొప్పె” నని మరల దానిఫల  
 మును వెంటనే వర్ణించి చెప్పినాఁడు. యుద్ధసమయమున నర్జునుఁడు  
 “వేల్పువచ్చినయట్ల మేనువొంగ, నలిరేగి యుండునో అట్లే తిక్క  
 నార్జున కట్టి యుద్ధవర్ణన సందర్భమున నత్యావేశము గదురును.  
 అర్జునుని సంకులయుద్ధమును వర్ణించి, ‘యా సంగ్రామం బభిరామం  
 బయ్య నెట్లు ఘోరప్రకారం బయ్యెనో’ ప్రబంధరీతి నలంకార  
 భూయిష్ఠుడై పటుసమాసజటిలం బగు దీర్ఘంబైన గద్యలో వివ  
 రించినాఁడు. ఇంతవఱకు సంకులయుద్ధవర్ణనరీతు లైనవి. ఇక “సవ్య  
 సాచి ప్రత్యేక ప్రధన కుతూహలాయత్తచిత్తుం డయ్యె”నట. మొదట  
 ‘వృషభంబున కాదికొను తెబ్బులియునుం బోలె రాధేయుడెస నడ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చెను." వీరిద్దఱు నొండొరులఁ దలపడుట నూచి యుత్కలించుకు నచ్చెను. వాఱు గొతుకంటి నడర నయ్యెన నాకురునేని లూకక చూచుచుండె నట. తిక్కన ద్వంద్వయుద్ధార్థచలలో నీరీతి వర్ణన మొక విశేషము. 'వెలుపఱచి నూతపుత్రుఁడు పఱచుటయు,' పార్థుఁడు శ్రోమునైఁ జోచలంచి "గురులకు మార్కొనియెదమా రాజధర్మంబున కీడునఁజేసి యింత పుట్టుగవలసె" అని సమర్థించుకొనుచు నెదుర్కొనెను. ఇది తెలుఁగు బ్రాన్దోరగారి ప్రతిభానున్నదిగాని తిక్కన డక్షిణదేశప్రతులలో గానవచ్చుటలేదు.

అర్జునుఁ డాచార్యునకు భరంబుగ నేట్లాడుటనుజూచి యశ్వత్థామ యాతనిఁ దాఁకెను. ద్రోణతనయు తూటిరంబులు శరశూన్యంబులగుటచే, నధికుండగు నప్పొండవమధ్యముం గనుఁగొని కృపుఁడు పెంగటం దలమీఱిన, గురుపుత్రుని రథమువిడిచి యాతనిం గవిసె నట. క్రమముగా నొకరిపిదప నొకరితో నీతనికి పోరు సంభవించుటను ఎట్లు సకారణంబుగ న్యక్తముచేయుచున్నాఁడో తిక్కన పరికింపుఁడు. కృపుఁడు ప్రయోగించిన శక్తినిగూడ 'గడికండలు' చేయఁగా నాతఁడు లేరుడిగ్గి కవిసి తుదకు వెలుగుపాటున ద్రోణపుత్రుని రథం బెక్కెనట. అప్పుడు సేనలన్నియు భీష్ముని మరువుసొచ్చుటయు, మధ్యవచ్చిన వృష సేనాదులను జంపి భీష్మునితో యుద్ధమాచేసి యాతఁ డొల్లఁబోయి సోలుచు రథకూబరమూతఁగ జేసికొని నిల్చునట్లుగా నొనర్చెను. పిదప నుత్తరుఁడు వెనుకకు లాగుచున్నను 'కవ్యడి నవ్వుచు' నేనుండ నీకోనాటింపనేల యనిచెప్పి 'ఎల్లపనులును జక్క నయ్యె రాజొక్కగుండు గొఱంత' యని యాతనిపైఁ జేరుఁ బోనిమ్మనెను. దుర్యోధనుఁ డీతనికిఁ జాలలేక నైస్యములు విచ్చిపాఱ నీతఁడును మరలుటయు, వీరిని వెంబడించి తనతోడంబుట్టువుల ప్రతిన లాహించి

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

యొందుచేయ నొల్లక ధార్తరాష్ట్రులను భంగ పెట్టందలంచి సమ్మోహనాస్త్ర ప్రయోగముం జేసెను.

దీనినిబట్టి మూలమునంశలిక్రమమునను, తిక్కన రచనయందలి క్రమమునకును నెట్టిభేదము కలదో, తిక్కన యుద్ధవర్ణనము మూలములోనలే దారి తెన్నులేక యుండుక యొకనిర్దిష్టక్రమము సహేతుకమార్గము (a logical order and arrangement)తోఁ గూడి యున్నదని చూపుటకే యంతగాఁ జెప్పఁబడినది.

దీనినిబట్టి తిక్కనార్యుఁడు గ్రహించిన సంస్కృతమూలప్రతి యిప్పుడు దొరకినవానిలో నతిప్రాచీనంబని తలంపఁబడుచుండి, బంధుర్కారు పరిశోధనాలయమువా రవలంబించిన పాఠమునకు మూలమైనట్టి ప్రతికే, దగ్గరగా నుండియుండుననియు, “నందలియర్థంబు సంగతంబు నేసి”కొని కావ్యకళాదృష్టితో నదైని నొక “ప్రబంధంబుగ” రచింప దొరకొనిన సందర్భమున ననేకవిధములగు మార్పుల నాతఁడు చేసెననియు, వీనిలోనియర్థము సందర్భానుకూలముగా కొన్ని దక్షిణదేశపు మూలప్రతులలోని కెక్కుట సంభవించియుండుననియుఁ దలంచుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది. ఆ మహాకావ్యంబు నర్థంబు, సంగతంబునేయు నెడల నాతఁడొనర్చిన మార్పులయొక్క సారస్యమున, ఔచిత్యమును గొంతవఱి కాయాభాగములను మూలముతో సరిపోల్చినప్పుడు గమనించియే యున్నాము. ఇంక నాతనిస్వతంత్రకల్పన లాతనికళాప్రతిభల నెట్లు వ్యక్తపఱచెనో పరిశీలించుము.

---

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

యొందునేయ నొల్లక ధార్తరాష్ట్రులను భంగ పెట్టందలంచి సమ్మోహనాస్త్ర ప్రయోగముం జేసెను.

దీనినిబట్టి మూలమునంశలిక్రమమునకును, తిక్కన రచనయందలి క్రమమునకును నెట్టిభేదము కలదో, తిక్కన యుద్ధవర్ణనము మూలములోనలె దారి తెన్నులేక యుండుక యొకనిర్దిష్టక్రమము సహేతుకమార్గము (a logical order and arrangement)తోఁ గూడి యున్నదని చూపుటకే యింతగాఁ జెప్పఁబడినది.

దీనినిబట్టి తిక్కనార్యుఁడు గ్రహించిన సంస్కృతమూలప్రతి యిప్పుడు దొరకినవానిలో నతిప్రాచీనంబని తలంపఁబడుచుండి, బందార్యులు పరిశోధనాలయమువా రవలంబించిన పాఠమునకు మూలమైనట్టి ప్రతికే, దగ్గరగా నుండియుండుననియు, “నందలియర్థంబు సంగతంబు నేసి”కొని కావ్యకళాదృష్టితో నద్దాని నొక “ప్రబంధంబుగ” రచింప దొరకొనిన సందర్భమున ననేకవిధములగు మార్పుల నాతఁడు చేసెననియు, వీనిలోనియర్థము సందర్భానుసారముగా కొన్ని దక్షిణదేశపు మూలప్రతులలోని కెక్కుట సంభవించియుండుననియుఁ దలంచుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది. ఆ మహాకావ్యంబు నర్థంబు, సంగతంబునేయు నెడల నాతఁడొసర్చిన మార్పులయొక్క సారస్యమున, ఔచిత్యమును గొంతవఱి కాయాభాగములను మూలముతో సరిపోల్చినప్పుడు గమనించియే యున్నాము. ఇంక నాతనిస్వతంత్రకల్పన లాతనికళాప్రతిభల నెట్లు వ్యక్తపఱచెనో పరిశీలించుము.

## ఆంధ్ర భారత కవితా విమర్శనము

సరించియున్నది. ఆ తర్వాత యాంధ్రమున నింతకాలమునుండియు స్త్రీలపాటలమూలముగా నైన నిలచియుండిన యీ దేశీయకవిత్త యిటీవలి కాలమున పాశ్చాత్యనాగరకత్వ, పాశ్చాత్య విద్యావిధానములును స్త్రీజన సంఘమునగూడ విశేషముగ వ్యాపించుచుండుటంజేసి, కళ్లజోళ్లు, కాలేజీలు, హాస్కూలీలు, బ్యాంకుట్యూనులు మొదలగువానియం దత్యంతాదరముగల యిప్పటి నాగరకస్త్రీజనము పాత ముసలవ్వలపాటలయం దాదరములేని వారగుచుండుటచే నవి యంతరించిపోవుటయే తటస్థించునట్లున్నది. కావున నాకాఖాకవిత్త కేవల మంతరింపకుండునట్లుగా నిప్పటికిని పృథ్వీస్త్రీలయొద్ద నిలచియున్న పాటలను పోగుచేసి పరిశుద్ధమగు పాఠముతో నచ్చువేయించి యీ దేశీయ కవితాకాఖను గాపాడెవలసిన యావశ్యకత గనబడుచున్నది.

నన్నయకుఁ మార్గము వెండుమాడువందల యేండ్లునుండియు కన్నడదేశమునందు వలెనే, యాంధ్రదేశమునందును శిష్టకవితారచన ప్రారంభింపఁబడి యుండునుగాని, “ఆహూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠరచన”కు నన్నపార్థ్యుడే గట్టిపునాదులను వేసినవాఁడని చెప్పకతప్పదు. ఈతని తరువాతికవులును, అందు ముఖ్యముగా తిక్కనార్థ్యుఁడు నీ శిష్టకవితామార్గమునే యనుసరించినను, కేవల మాదారినేపడిపోక తన కవితయం దాంధ్రదేశీయతాగుణము నాంధ్రజాతీయము నచ్చుపడునట్లునర్చి యసమానంబులగు తనకళా ప్రతిభలను వెలయించి, స్వతంత్రమగు నాంధ్రకవిత్త బీజములను పెదచల్లి యాంధ్రప్రబంధకాఖకు మార్గదర్శకుఁ డైవాఁడు.

తరువాతికాలమునందలి యాంధ్రకవులు నీతని మార్గములనే యనుసరించినను, ఈ వాఙ్మయముపై సంస్కృతభాషాప్రభావమునకు, అంతరంగిక నియమముల ప్రభావమునకును దోడుగా నాయాకవుల స్వ



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

పాండిత్య ప్రకటనోద్యోగము ప్రబలుటచే, నీ ప్రబంధకవితయే తక్కిన ముఖ్యలనన్నిటిని ద్రోసివైచి, తానై నిలచినను, మొత్తముమీఁదలచిన సహజతాగుణమును గోలుబోయి, గానురా నొకవిధ మను కృత్రిమ రామణీయకమును వహించి విజృంభింపసాగినదని చెప్పవలసియున్నది. ఇట్లాంధ్రప్రబంధ పరిణామము నన్నిచోడ తిక్కనాచార్యకాలము నుండియు నన్వేషించి తెలుసుకొనవలసియుండును. ఆంధ్ర ప్రబంధ కర్త యాంధ్రకవితా పితామహుండగు నల్లసాని పెద్దనార్యుడనియే తలంపబడుచున్నాడు. కాని నిజముగ నాంధ్రప్రబంధకన్యకు పితామహుడు పెద్దనార్యుడేయైనను, నంతకంటె ప్రపితామహుడు తిక్కనార్యుడు మఱియొకడుగలడని మనము ముఖ్యముగా గుర్తింపవలసియున్నది. పెద్దనార్యుని తరువాతి సాహిత్యచక్రవర్తులందఱు తాతకు తప్పులుదెద్దినట్లుగా పితామహానికవితకు మెఱుగుపెట్టి యత్నించినట్లు కనబడుచున్నను, వీరు పెట్టినది తదకు మెఱుంగేగాని సహజకాంతిక లేదు. వీరిసాహిత్యచక్రవర్తిత్వమే యీ ప్రబంధములందు సహజకవిత సన్నగిలుటకు ముఖ్యకారణంచైనది. ఆంధ్రభాషలో సహజకవితను రుచిచూడవలెనన్న భారతకవులయొద్దకు, నందు ముఖ్యముగా తిక్కనార్యునొద్దకు—బోపలినదే. తరువాతికవులలో పలువు రాతని కవితాచ్ఛాయల ననుసరించి రచింపయత్నించిరి గాని, ఆ కవితాశిల్పము, ఆసహజగుణసంపద యేయొక్కనికిని సంపూర్ణముగా నభివ్యుత్పన్నముండలేదు. తరువాతి యుగమునందలి కవులకు స్వపాండిత్యప్రకర్ష ప్రకటనోద్యోగము, అపూర్వకల్పనా సంయోజనముందుఁ బ్రీతి, కీర్తనాదంబరమునందు లాల్యము, ఆలంకారికనియమములందు, సాంకేతికజీవితమునం దాదరము వాచ్చగుట తటస్థించుటందేని తిక్కనార్యుని సహజ కవితయందు వారిదృష్టి సరిగాఁ బడలేదు. వారి యభిప్రాయములకు



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సరిపడిన కొన్ని సందర్భములందు మాత్రమే తిక్కనకవిత ననుకరింప  
యత్నించి, ఆసందర్భము నట్లు రచించుటలో తిక్కనచూపిన యోచి  
త్యపరిజ్ఞానమునై నను సరిగా గుర్తింపక యాతనివర్ణనల కింకను మెఱుఁ  
గుపెట్టఁ దలంచినవారై తమపాండిత్య ప్రకర్షనే చూపుచు వికృతపువ  
ర్ణనలలోనికి దిగినవారైరి. భారతకథ యను మేలిమిబంగారమునఁ దన  
సహజకవితా చాతుర్యముచే నసమాన తేజోవిరాజమానంబులగు ప్రబంధ  
మణులను సాదిగి యాంధ్రవాణి కనుూల్యాలంకారములను జేసినవాఁడు  
తిక్కన. ప్రబంగారముమీఁద వికృతపునగిషీపములను విపరీతముగాఁ  
జేసిచూపుటచే నందు పొందుపరుపఁబడిన ప్రబంధమణుల సహజవిలాస  
మును, గాంతిని తగ్గించినవారు తరువాతి ప్రబంధకవులు. పురాణప్రబం  
ధయుగముల మధ్యనున్న శ్రీనాథయుగ మొకసంధియుగమని యంతకుఁ  
బూర్వమే చెప్పియున్నాను. ప్రబంధావతారమార్గము నశ్వేషించి  
తెలిసికొనవలె నన్నచో నీసంధియుగముందలి కవులు పూర్వయుగము  
నందలి పురాణకవితలో నిమిషియున్న ప్రబంధచ్ఛాయలను పైకిఁదీసి,  
వీనికి సంస్కృతమహాకావ్య విశేషముల నింకనుజేర్చి, తమపాండిత్య  
ప్రకర్షను జూపుకొనుచు, నెట్లు క్రమముగాఁ బూర్వయుగమందలి పురా  
ణకవితను, సంస్కృతకావ్యమునకును భిన్నమయ్యును, వానియం  
తములనుమాత్రము కొన్నిటినిగ్రహించి యొకప్రత్యేక స్వతంత్రస్వ  
రూపమును బడసిన యాంధ్రప్రబంధముగాఁ బరిణతి నొందించి  
నా లో పరిశీలింపవలసియుండును. ప్రబంధస్వరూపనిర్మాణము  
(Form construction) విషయమునఁ దరువాతికవుల సాధన కొంత  
తోడ్పడినను, ప్రబంధలక్షణములలో మత్తమలక్షణము లనేకములు.  
తిక్కనార్యుని కవితయందే కానవచ్చుటందేని యాతనికవితయే యాం  
ధ్రప్రబంధమునకు మూలము—పుట్టుకస్థానము నని చెప్పవచ్చును.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తిక్కనాచార్యుడు సంస్కృతమూలమునందలి కథనే తెలుగున వచించుచున్నను, ఈవిరాటపర్వమున నొకకథముగ సత్వైక్యమునుబట్టి కూర్చుట కెట్లు ప్రయత్నించెనో యిదివరకే కొంత చెప్పియున్నాను. ఆంధ్రప్రబంధమున కిదిచే దాదామానెననుటకు దగిన మఱికొన్ని నిరర్థకముల నూచించి విడిచెదను. సంస్కృతమూలమునఁ గానరాక, యాతఁడు స్వయముగాఁ జేర్చినవలసిన విషయము లనేకములు ప్రబంధపక్కికి మూలములైనవి. అందు తిక్కన దేశాభిమానమును వ్యక్తపఱచు దేశీయాచారవర్ణనలును గలవు. విరాటపర్వ మొక ప్రబంధమునుబట్టి దగిన యాక్రిందినామాన్య ప్రబంధలక్షణములను, సంబంధములను గొన్నిటిని గమనింపుడు.

ఇష్ట దేవతా స్తుతి, తానురచింపఁబోవు కృతినిగూర్చిన వితర్కము, కృతిప్రశంస, కృతిపతినిగూర్చిన యాలోచన, (ప్రబంధమందలి కథినా భుజు), స్వప్నము, కృతిపతితనకుఁ గృతినిమ్మని యడుగుట ప్రతిజ్ఞ, వ్యవ్యంతములు, కృతిపతిసంబోధనము, వస్తు నిర్దేశము, (మహితనము జ్వాలాకృతులు), విరాటపురప్రవేశము, కృతిపతిసంబోధనము, ఆశ్వాసాంత గద్యము. రెండవయాశ్వాసమున భీముని మల్లయుద్ధవర్ణనము, కీచకుండఁ ద్రౌపదిని చూచుట, మోహించుట, ద్రౌపదీకీచకుల సంభాషణము, సుదేష్టసహాయము, కీచకుండు మోహమునఁ బరితపించుట. కీచకునిశృంగా రవిలాసవర్ణనము, ద్రౌపదినిఁ బట్టుకొనఁబోవుట, తన్నుట, ద్రౌపది భీము నితోఁ దనభంగపాటు చెప్పుకొనుట, వరూధిని భంగపాటు, ప్రభాత కాలవర్ణనము, సూర్యోదయవర్ణనము, కీచకునితమకము, కీచకునివిరహ తాపము, ఉద్యానవనవిహారము, చంద్రకాంతతల్పముచేరుట, కికినో పచారములు, సూర్యాస్తమయవర్ణనము, తమోవర్ణనము, నర్తనాగారప్రవేశము, కీచకవధ, కృతిపతి సంబోధనము, ఆశ్వాసాంత గద్యము,

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మూడవయాశ్వాసమున నుపకీశకులకథ, దుశ్యోధనుఁ జీవృత్తాంతమును వినుట, దానిఫలము, యక్షిణగోగ్రహణము, ఉత్తరగోగ్రహణము, యుద్ధము, పాండవులు విరటునకుఁ గ వెఱ్ఱింగించుకొనుట, విరటు డుత్తరను దోడి తేచ్చుట, లగ్న నిరూపణము, వివాహము, తరలి వెచ్చుట, వివాహవిధులు, తర యెత్తుట, తలఁబాలు, అరణ మిచ్చుట.— ఈ విషయములను పిరువతి ప్రబంధకథాభాగములతోఁ బోల్చి చూచిన, కథాస్వరూపమున నెట్టి భేద మున్నను వర్ణనావిషయములందు విశేషముగా ప్రబంధచ్ఛాయలు కనఁబడకపోవు. ఈ వర్ణనాంశములలో మూలములో లేని దేశీయాచారములకు సంబంధించిన యనేకవిధములగు విశేషములను స్వయముగా తిక్కనార్యుఁడు తెచ్చిపెట్టి, యీ భాషాంతరీకృతగ్రంథముపై నాంధ్రతాముద్రఁ దగిలించి యాంధ్రకవితా ప్రపంచమున వెలిబేసినాఁడు. మూలకథపై నీతఁడాంధ్రతాముద్రను వేసిన గీతనిబట్టియే యీతని కళాచాతుర్యము, ప్రతిభామహత్వము వెల్లడియగుచున్నది. కావున నీతఁడు స్వయముగాఁ దెచ్చిపెట్టిన విశేషములను, వాని కాయాసందర్భములఁ గల పాండికను గూర్చి యించుక తెలిసికొందముగాక.

విరటుని కొలువులో పాండవులు ప్రవేశించి తాము మెలంగు కీతులను సంప్రతించుకొను సందర్భమున నకులసహదేవు లశ్వశిక్షణ గోపాలనములఁగూర్చి చెప్పిన నీసపద్యములయార్థ మేమియు మూలమునఁ గానఁబడదు.

“గోడిగజాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి

మావుల హత్తించు మార్దవము”

ఇత్యాది నీసపద్యము తిక్కనార్యుని యశ్వశాస్త్ర పరి జ్ఞానమునా జాటుచున్న దే కాని మూలమునుండి గ్రహింపఁబడినది కాదు. పిరువతి విరటునియొద్ద చెప్పిన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“అనయనలక్షణం బాయుఃప్రమాణంబు  
గర్భంబు లిదితా కారములును”

అను పద్యమునఁగూడ మూలమున లేని విశేషములఁ జెలిపి యశ్వత్థామ  
మతోడఁ దనకుఁ గల సన్నిహితపరివయమును తిక్కన నూచించినవాఁ  
డనిలె నున్నాఁడు.

“అశ్వానాం ప్రకృతిమ్ వేద్మి వినయం చాపి సర్వతః,  
దుష్టానాం ప్రతిపత్తించ కృత్స్నంచైవ చికిత్సితం.  
స కాతరం స్యా న్మమ వాజివాహనం  
స మే స్తి దుష్టా బడవా కుతో హయః.”

ఇంతమాత్రమే సంస్కృతమూలమునఁ గలదు. సహదేవుఁడు తనకుఁ గీలారి  
తనమునఁ గల ప్రావీణ్యమునుగూర్చి చెప్పుచు ధర్మజుని చింతఁ బాపుట  
కుఁగా పలికిన

“వంజలనైనను వల నేర్పడఁగ నొక  
భంగిఁ జేపఁగఁ జేసి పాడిగొనఁగ”

అనుపద్యమునకు మూలమున సరియగు శ్లోకము లేమియు లేవు. ఇఁక  
విరటునియొద్ద మాత్ర మిట్లు పలికిన ట్లున్నది:—

“వృషభానపి జానామి రాజన్ పూజితలక్షణాన్,  
యేషాం మాత్ర ముపాశ్రయాయ అపి వంధ్యా ప్రనూయతే.”

తెలుఁగులో నిచ్చట మూలములోని విషయములుకొన్ని గానవచ్చుచు  
న్నను గోవులకు సంబంధించిన రోగములనుగూర్చి తిక్కనయించుక  
వేంచినాడు.

“నాచేతం గ్రేవులు పురాణించుటంజేసి కొండొకకాలంబు నీ  
కడుపులం బెనుతు నేనగునని కైకొనిన నాబోతుపంచితంబు మూర్ఖుని

## అంధకారత కవితా విమర్శనము

నందై గాలికి చినను గొడ్డునకై నను నాలునియచు నుంగిడి యదురుఁ దిక్క  
యచువానికి నా కేరు చెప్పినం జాలు మఱియుఁ బసికివలయు తెఱఁగు నెల్ల  
వెలుగుదు,

పీలివలని తిక్కనాద్యని పశుశాస్త్ర పరిజ్ఞానము, లేదా వస్తు  
పరిశీలనాశక్తి న్యక్షమగుచున్నదని చెప్పవలసియున్నది. నుంగిడి,  
యదురు, దిక్క మొదలైన పోగములను నూచించుపదములను, వాని  
చికిత్సావిధానములను, ఆంధ్రదేశమున పరిపాటిలో నున్నవానిని  
గ్రహించి సంవర్ణానుకూలముగా మూలమును బెంచినాడు.

వికలుఁడు త్తరను బృహన్నలకు నర్తనమునకై యప్పగించు సం  
దర్శమునఁగూడ దేశీయాచారములను విశేషముగా వర్ణించియుండుట  
నిదివిశిష్టతే చూచుచున్నాము. అన్నత రాజనంశమునందలి కన్యకకుఁ  
వనిన ప్రసర్తన మీ యుత్తరయెడల చూపినాడు తిక్కన. విక  
లుఁడు తనగాఢీకూతు సమచిత్రీతి నుపలాలించి బృహన్నల  
దెసంగనుంగొని పాదరదరహిత రుచిరాననుండై యిమ్ముగుప నీకునాట  
గఱపంచగు పాత్రం బరునేయని యడిగి కర్పూరసహితంబగు తాంబూ  
లంబు వెట్టి, చిత్రంబులగు చీనాంబరంబు లిచ్చి, మణిమయంబులగు నా  
భరణంబు లొసగి సంభావించెనట. ఈయాచారములు దేశీయములే  
గాని మూలగ్రంథములలోనివి కావు. ఇంతేకాక కూతు నప్పగించు విధా  
నము “ఇక్కన్నియ వెచ్చెలులతోడ నాడమరిగినయది గాని యింతకు  
ముచ్చిచ్చేడియ శిక్ష వెఱుంగదునుమ్మి... నెలత్రకేడుగడయు నీవకా  
దె” అని యుచితంబుగాఁ బలుకుటయు సంగనహస్తముఁ బట్టి తక్కురంబు  
నంగడియించుటయు,-

“ఎల్లచుట్టములును దల్లియుఁ దోడును  
జేలియుఁ బరిజనంబుఁ జీలువనీకు గురువె”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యని కోతునకు బాధలు సెప్పి యామె శుభవుడవల వర్తించుకొను కీర్తి  
దెలుపుచు నయ్యిరువుర నొంపొరుల కప్పించుట—ఇది యంతయు  
తిక్కనార్యుఁడు కల్పించిన జే.

కీముని మల్లయుద్ధమును వర్ణించు సంవర్కమునఁగూడ తిక్కన  
నార్యుఁ డాంధ్రదేశమున తనకాలమందలి మల్లులు పట్టు కు స్తీపట్టులను  
వర్ణించియుండఁటను గమనించియే యున్నాము. ఇక్కడనే కాదు, కీద  
కుని జంపుసంవర్కమునఁగూడ కీముఁడు తన మల్లయుద్ధ నైపుణ్యమును  
జూపినాఁడు. అక్కడకూడ వీరి కు స్తీపట్లును తిక్కన యొక నీసపద్య  
మున వర్ణించినాఁడు. వివాహ సంవర్కమునఁగూడ తిక్కనార్యుఁడు విశే  
షముగ దేశీయాచారములను పనిపట్టి వర్ణించియున్నాఁడు. ఉత్తరా  
వివాహసంవర్కమున పాండవులు ప్రకాశులై యుపస్థావ్యమున వసి  
యించియుండఁగా వీరినిఁజూచుటకుఁగా ముందు బలదేవాదులు వచ్చిరి.  
ఆప్పుడు హరి లలితమణివిభూషణములు, రుచిరాంబరములు మొదలఁ  
గుంతీపుత్రుల కెల్ల నిచ్చి పీదప ద్రుపవజ కిచ్చెనట. వీరప బహుదేశముల  
అంధమిత్రవ్యములు వెండు దెలంగుల చుట్టములునైన భూపకులు  
పెండ్లికి వచ్చినారు. విరటుఁడు పురంజన నుత్సవము సాటిించినాఁడు.  
అంతే,

“కలువెడములు మణితోరణ

ములు గట్టిరి క్రముకకాండ మోచాస్తంభం

లులు నాటిరి కుంకుమమునఁ

గలయ నలికి ముగ్ధ లిడిరి కర్పూరమునకా.”

మత్స్యవిభుఁడు నుజ్వలలీల ఐహించి భూమిదేవానయనాదికృత్యపరుడైన  
జనంబుల గారవించుచుండెను.

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

“ఉత్తర నలంకరింప ను

దాత్తాత్రేయజాదివస్తు తతి యొసంగి సరేం

ద్రోతముండు నేర్పుగల చెలి

కత్తియలం బుచ్చెఁ బ్రీతి గడులకొనంగఁ.”

తాను వైవాహికవర్తన సంవిధాన సావధానముడై లగ్నం బాసన్నంబగుచు వచ్చెనని ధర్మతనయున కెఱింగింపం బనిచెను. ఆతఁడు బంధుజనులఁ గూర్చుకొని యభిమన్యునకు శృంగారంబు నేయించి భద్ర గజాయాధుం జేసికొని తరలివచ్చెను. ఆ సమయమున యోగ్యవస్తువుల విస్తరిల్లిన క్రంత నడిచినది. విరటుని మందిరమునకు వరుఁ డేతేర వారలు శంఖ జయఘంటా పణవాది నిక్ష్వాంబులతోడ నెదుర్కొని నేసలు చల్లారి (ఎదురుసన్నాహము). విరటుఁడు సంభ్రమమున నింటి యొద్ద పూజాపరుడై యుండెను. అనంతరము తెరయొద్ద కృష్ణ యుధిష్ఠిర పార్థ మత్స్యవరు లవ్యధూమరులను నిలిపిరి. తెర యెత్తిరి. అహ్మ నినియుఁ, గుహరుఁడు నన్యోన్యాయలొకనము నేసిరి. పిదపఁ దలంబ్రాలు; పాణిగ్రహణము; వధూవరు లేకాసనమున ముండుట; హోమసమయ కృత్యములు; వివాహమైన పిదప మత్స్యమహీనాగుండు మణిభూషణాదులు పల్లెరంబులఁబచరించి పాండవులకు వాసుదేవ పురస్కరంబుగా గట్ట నిచ్చుట; బంధువుల కర్తృసత్కారంబులు; సౌభద్రున కరణం బిచ్చుట; యీ మొదలగు వైవాహికాచారముల విశేష వర్ణనమంతయు తిక్కన స్వయముగాఁ దెచ్చి పెట్టినదే. మూలములో

“ప్రతిగృహ్యచ తాం పార్థః పురస్కృత్య జనార్దనమ్,

వివాహం కారయామాస సౌభద్రస్య మహాత్మనః;

కృతే వివాహే తు తదా ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః,

బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ విత్తం యదుపాహర దమ్యతః.”



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అని వివాహమంతయు రెండుమక్కలలో నెగురగొట్టి కేయలబడి యున్నది. ఈ వివాహసమయ సమదాచారముల నన్నిటిని తిక్కనార్యుఁ డెంతయో స్వాభావికముగా వర్ణించి తరువాతి ప్రబంధకవులకు మార్గదర్శకుఁ డయ్యెను

### తిక్కనార్యుని వర్ణనలు

తిక్కనార్యుని వర్ణన లన్నియు సహజగుణతో భిత్తములు గాని కృత్రిమభావగర్భితములు కావు. స్వాభావికములు, సంవర్కానుకూలములు నై యుండునెకాని సాంకేతికములును (conventional), పాండిత్య ప్రకర్షను జాటునవియునై సమయము దొరికినది గదా యని చేయబడినవిగా నుండవు. మఱియొకవిశేష మేమనఁగా, వర్ణనలకూడ కథాగమనమునే నూచించుచుండును గాని వర్ణనలకొఱకుఁగా కథ ఆరి పోయినట్లు కనఁబడదు. కథావేగమున నావర్ణన మధ్యవచ్చినను, అందలి వర్ణితాంశములు స్ఫుటముగ మనకనుయొందుట గోచరించినట్లయి మనదృష్టి యావర్ణిత వస్తుస్వరూపముచే నాకర్షింపఁబడునే కాని వర్ణనపద్ధతిపై బ్రసరింపదు. భావస్ఫురణము వెంటనే కలుగక యావర్ణన శ్లేషార్థములతోడను, గూఢభావములతోడను నిండినదై భావవేగమునకు లేదా కథాగమనమునకు నడ్డుతగిలినపుడే మనదృష్టి యావర్ణన యొక్క బాహ్యరూపంబగు రచనాకైలీవమత్కారములందుఁ దగుల్కొనును. తిక్కనార్యుని వర్ణనలలో ననేకములు తరువాతి ప్రబంధ వర్ణనలకు మార్గదర్శకము లైనవని చెప్పవలసియున్నను, ఆతని భావసౌందర్యము మనల నాకర్షించినట్లు భాషాసౌందర్యము మనమనముల మందుగా నాకర్షింపదు. ఈ రెంటికి నట్టి నూత్నమైన సౌండిక గల్పించుటలో నీతని చాతుర్యం బప్రతిమానము. శమివృక్షవర్ణనముఁ గూర్చి యింతకు పూర్వముననే చెప్పఁబడినది. ఇక్కడ దాని భీకర



## ఆంధ్రభారత వికాస విమర్శనము

రూపమును మరకనులయెదురుఁ జెట్టుటయే యాతని ముఖ్యోద్దేశము. ఎందుకనఁగా, పాండవులు వారియమ్ములు పెట్టుట కనువై యితరులు, చెంతఁ జేరరానిదై యుండవలయును. ఇతరు లెప్పుడును వీలులేనిదై భయమును గొల్పునది గావలయును. ఆయుధము లితరులకుఁ గనఁబడకుండ దిట్టమైన జొంపములు కలదై యుండవలయును. దానిపైఁ జెట్టినఁ దను యాయుధముల నెవరైన గుర్తించి పైకి లాగుదు లేమో యనుచును లేకుండ పాండవులు యథేచ్ఛచుండుట కనువైనదై యుండవలెను. ఇట్టి లక్షణములు కలదని చెప్పుటయే తిక్కన చేసిన వర్ణనయొక్క ఫలము. దాని స్వరూపమును నీసపాదములలో చక్కఁగా వర్ణించి, అట్టిదానిని చూచిన వారికిఁ గలుగు భావమును నీసగీతికలో పటుదీర్ఘ సమాసములలో వర్ణించి చెప్పినాఁడు. ఈ వర్ణనకొఱకుగా కథ యిందుకంతైన నాఁగిన దేమో చూడుఁడు. ఆ సందర్భ మెంతసౌందిక గలదై యున్నదో. ధర్మజాఁడు తక్కిన యస్త్రములమాట యెట్లున్నను, గాండివము మనతోఁ గోనిపోయినచో నగపాటు నిశ్చయము గావున దీని నెచ్చటనైనను పెట్టి చనవలయునని చెప్పినాఁడు. తీసికొని చనుట విషయములోఁగాని, యొకచో పెట్టిచనుటలోఁగాని తక్కిన యన్నివిండ్లు వొకయొత్తును, గాండివ మొకయొత్తు నైనది. వీలయినఁగా, “నది పనుబాము చందమున నెంతయు భీషణమై జనంబులకై బెదరఁగఁజేయు”ను. అట్లుగుటఁ బెట్టి చనకొలయునని, దానిని బాయుటకు హృదయ మియ్యకొనం జొరకున్నను, “కిరీటి యెట్లొ యురియాడు చిత్తంబు నుత్తలం బుడిపికొని, అట్టి భీకరంబగు నాయుధమును బెట్టుటకు యోగ్యస్థనిరూపణంబునేయు నలుదిక్కులం బరికించెనట. ఆ సమయమున ప్రేతభూమి పరిసరాచరణ్యంబునఁ దన యుద్దేశమునకుఁ దగిన ఆభీలభుజగచండమూర్తి శమీతరుచక్రవర్తి నాతఁ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

, గనీయెను. అట్టి చెట్టాతనికిఁ గనఁబడియెనని చెప్పేనేగాని తానుగా నాచెట్టు వర్ణించుటకు దొరఁగొనలేదు. తాను గనుఁగొనిన యావృక్షము తమపని కుపయోగించునని ధర్మజునికి నచ్చఁజెప్పువాఁడవలెనే దాని భీకరాకారము నాతనికి

“ పక్షి వ్యాకులముం బరేతనిలయ ప్రాంతోత్థమున్ దాకినీ  
రత్నోద్భూత పికాచగోచరము దుర్గంధంబునై చూడఁ జి  
త్తత్తోభం బొనరించున ట్లగుటఁ జెంతం జేరరా దీ శమీ  
వృక్షం బెవ్వరి కిందుఁ జెట్టువమె పృథ్వీనాథ శస్త్రాస్త్రముల్.”

తాను చూచినరీతియంతయు నాతనికిఁ జెప్పి యాతని నొప్పింపవలయుఁ గదా;—కావున,

“ పెనుబొడవుఁ బఱపు జొంప  
మును గలయుది చీన నెల్ల పురుషులకుఁ బ్రయో  
జన మొకఁడు లేదు నేరం  
జనఁ జూడఁగ నరయ నెక్క సమకట్టంగన్.”

అనిచెప్పి ‘కావున దీనియం దిడుట కార్యము’ అని తననిశ్చయమును బలిపెను. చిత్తత్తోభం బొనరింపఁగల యా శమీవృక్షముయొక్క భీకరాకారంబును వర్ణించుటకు తిక్కనార్యుఁడు శార్దూలవృత్తమును గ్రహించి ‘క్షకారప్రాస ముంచుటలోఁ గల యాచిత్కగుణమును గమనించి యానందింపుఁడు.

భీమునియొక్కయు, కీచకునియొక్కయు నర్తనాగారప్రవేశ సందర్భమునను, భీముఁడు విరటుని కొల్వొక జేరి యాతనితో స్వవిషయమును జెప్పుకొనఁ గడంగినపుడును

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“దేవా నాలవ జాతివాడ నిను నర్థిం గొల్వఁగా వచ్చితికి”  
 బ్రౌపది కీచకునితోఁ బరునవాక్యములను బలుకునపుడును

“దుర్వారోద్యమ బాహువిక్రమ రసాస్తోక ప్రతాపస్ఫుర  
 ద్వర్వాంధ్ర ప్రతివీర నిర్మగన విద్యాపారగుల్ మత్పతుల్”

కావ్యాదిని కృష్ణద్వైపాయనుని మహిమాతిశయమును, భారతము  
 యొక్క గొప్పతనమును నూచించుసందర్భమునను గూడ తిక్కనార్యుఁ  
 డీవృత్తమునే యవలంబించినాఁడు. ఉదాత్తత, గాంభీర్యము నూచిం  
 చుటకై న సందర్భము లివి. మితిమీరినయత్సాహము, ఔదత్యమును  
 జూపుటకుఁగూడ నీతఁడీవృత్తమునే చేపట్టెననుటకు భీముఁడు కీచకుని  
 జంపినపదపఁ దన ప్రియురాలికోర్కె నెఱవేర్చితిఁగదా యను నుత్సా  
 హమును నూచించుటకుఁగాఁ బల్కిన

“చింతాశేల్యము వాసెనే రిపు భయో త్సేకంబు చల్లారెనే”

యనుపద్యమును, సుకేర్మ దక్షిణ గోగ్రహణంబు చేసి కదుపులఁ గార్చిచ్చు  
 చందంబునం బొదివి నిలిచినపుడు గోపాలకులు వారితో పోరుటను వర్ణిం  
 చుసందర్భమున రచించిన కార్దులవృత్తమును నిదర్శనము లగుచున్నవి.

“కూడం బాటి సముద్ధతిం గడఁగి తద్గోపాలకుల్ మూఁక ల  
 ల్లాడందాకి” etc.

సుకేర్మవై విరటుని “రణోచితోద్యమముయొక్క పటిమను  
 నూచించుటకుఁగా కార్దులవృత్తమే గ్రహింపఁబడినది.

ఇట్లే తిక్కనార్యుఁ డాయా సందర్భములకు, ఆయాప్రాంతా  
 గుణశీలాదులకు, వారి సంభాషణవైఖరికిఁ దగినట్లుగను, తత్తద్రసాను  
 కూలముగను వృత్తసంగ్రహణము చేయుచుండినట్లు కనిపెట్టవచ్చును.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇంతేగాక యీ తిక్కనార్యుని రచనలో భావము, భావ, కైతి, ఘండకపరికరములు నొంజొంటితో చక్కని సాంక్షికగలవై కథాంశమును నడిపించుచుండునే గాని వీనిలో నేయొక్కటియు తానై బహుటపడదు.

“తదనీకం మహా త్రేషాం విస్తృతం సాగనోపమమ్,  
సర్పమాణమి వాకాశే వనం బహుళపాదపమ్.”

అను మూలశ్లోకములోని యుత్తరార్థమునందలి యర్థమును, లేదా ఉపమానమును గ్రహించి విస్తరించినాడు.

“అభినవజలధరశ్యామంబు లగునెడ  
లామజొంపంబుల ననుకరింప  
సాంధ్యరాగోపనుచ్ఛాయంబు లగుపట్టు  
కిసలయోత్కిరమలఁ గ్రేణినీయ  
రాజమరాళగౌరంబులై తగుచోట్లు  
దఱుచుఁ బూజొదల చందఁబునొంద -  
హరిన్ద్రుచి సమానాకృతులగు తావు  
లడరెడు పుష్పాడు లట్లుమెఱయఁ  
గలయనెగసి ధరాధూళిలలితవనము  
దివికిసలిఁగాపువోయెడు తెఱఁగుదాల్చి  
గోగణము ముంగలిగనేల గోడిపడగ  
నడచు కొరవ రాజసైన్యంబుగనియె.”

అర్జునుఁడు యుద్ధప్రారంభమునకు ముందుగాఁ గ్రోళవ్యయమా శ్రమంబునఁగూడ ముట్టిన కురుబలంబును వర్ణించు సందర్భమునఁగూడ తిక్కనార్యుఁడు ‘నడచు కొరవరాజ సైన్యంబుగనియె’ ననియే

## ఉత్తరభాగము కవితా విమర్శనము

చెప్పియున్నాడు. చెండుమైళ్ల దూరముననుండి వచ్చుచున్న యాతని  
రాక నీకురుసైనట్లం బెట్లు గ్రహించినదో యతిస్వాభావికముగాఁ  
జూపినాడు: మొదట దూరముననున్న యప్పుడు

“చేవదత్తాధీలరాశంబు వెసఁగగ్గ  
ములు దీటుకొన లేట మొగమువడుచు”

అనంతరము

“రఙ్గనేమిదశిత ధరాధూళియంగంబు  
లెల్లఁగప్పగ వెలవెల్లనగుచు”

అంతకంటె సమీపించినపుడు:

“బహుళ కపిధ్వజప్రభలు లోచనములు  
మిఱుమిట్లుగొనఁ బర్వ మెండుకొనుచు”

ఇంకను సమీపించినపుడు:

“ఉద్భూతాకార సముద్ధతి మనము లు  
త్తలపాటు దోచంగఁ దల్లడిలుచు.”

నడచు కొరవరాజసైన్యంబు గదిసె  
దీగదిగించినగతిఁ దనలేరు మెఱయ  
రయముమైఁ జని ప్రళయ ధైరవసహస్ర  
గర్జనోదగ్రతర్జునుం డర్జునుండు.”

తీగదిగించినగతి దనలేరు మెఱయ రయముమై యర్జునుడువచ్చుట, కొరవ  
రాజసైన్యంబులు నడచుచుండుట, దూరమునుండి వచ్చునాతని రథ  
వేగము, (వేగముగ వచ్చుటచేతనే రథనేమిఘటిత ధరాధూళి పైకెగన్గి  
ముందరనడచుసైన్యంబుఁ గప్పినది) క్రమక్రమముగా నతిస్వల్పకాల  
ముననే యాతనిరాక యీ సైన్యమునకుఁ దెలియవచ్చిన రీతి, ఆరాక

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యొక్క యొక్కొక చిహ్నమునే చూచుచుండుటచే, పీఠి మనోవృత్తులయందు గలిగినచున్న - మొదట లేబయెగముకంట, కిదప నెల్ల నెల్లనగుట ఆహిది ముత్తలవాటుచే నెల్లపిల్లలు, - క్రమముగా నెల్లత స్వాభావికముగా, నత్యుత్కృతంబుగ నూచింపఁబడినవో పరికింపుడు. కాకుంతలమున వాయుమార్గమునఁ బోవుచున్న దుష్మండుని రక్షయానమును వర్ణించిన కాళిదాసు ప్రతిభను దలపించుచున్నదీ వర్ణనము.

### ప్రకృతివర్ణనలు

తిక్కనాద్యుడు మూలమునలేని ప్రకృతివర్ణనలను పలుచోట్లఁ దెచ్చిపెట్టినాడు. అవి యాయా కథాసంవర్ధముల కత్యంతానుకూలములై కథాప్రవృత్తికిఁ దోడుపడుచు, కథాగమనముయొక్క కాలపై ఖరిని నూచించుచుండును. మజీయు నాయాపాత్రలయవస్థలతో బ్రకృతి తనసానుభూతిని డెలుపుచున్నదా య న్నట్లుండును ద్రుపద నందన పరిభవదుఃఖమున దురపిల్లుచున్నదా యన్నట్లు ప్రభాతం బయ్యెనట.

“ద్రుపదనందన పరిభవ దుఃఖమునకు  
నుల్లమున దురపిల్లుచు మన్న సరసి  
వేడి నిట్టూర్పులోయన వెడలెగ్రొత్త  
తావి మాతులువచ్చు నెత్తమ్మివిరుల.”

ఉద్యోగపర్వమునఁగూడ నిట్లే “తనకులమునఁ బట్టిన ధార్తరాష్ట్రులన్న యమ్ములతో విగ్రహించినందులకు వివర్ణుడై చంద్రుఁడు కందిపోయెనని వర్ణించినాఁడు. ఈ ప్రభాతకాలవర్ణనవిషయమున తిక్కన కొంత వజ్రకు సంస్కృతకావ్యాలంకారిక ఘక్కినముసరించి, రిరువాతిప్రబంధ

## అర్చనభారత కవితా విమర్శనము

ఘోరణికి మార్గస్వరూపమైనాడు. ఇక్కడ యాత్రాడు సాంకేతిక భావ  
యోజనము నలంకారప్రయోగమును గొంత యవలంబించినవాడైనను  
స్వాభావికతను సంపూర్ణముగా వీడలేదు. ఈతని ప్రకృతి వర్ణనము  
గూడ శృంగార భావగర్భితమే. తరుణులు, పతులు గేళి సజ్జటనోక  
నీసపద్యమున నతిమనోజ్ఞులగు వర్ణించి, పీదప నంబరతలంబును  
వర్ణించుచు నీపై శృంగారవర్ణనతో గాని నెట్లు రమ్యముగాఁ గలిపివేసి  
నాడో చూడుడు: ఆ సతీపతుల కేళి సమయమున

“రాలియున్న పుష్పప్రకరము విదిర్చి  
చెన్నుగా నున్న నేసిన నెజ్జయనఁగ  
వేగుటయు జుక్కలన్నియు విరిసి విశేద  
భాతిఁ జెలువొందెఁ జూడ నంబరతలంబు.”

తరువాతి గద్యలోఁగూడ నీతఁడు వర్ణించిన విషయములు ప్రాచీన  
గీర్వాణవాఙ్మయపద్ధతినే యనుసరించియున్నవి సరోవరములు, భూరు  
హములు, లతామంటపములు, కుముదవనంబులు, దీపంబులు, విటజన  
లలనాలోకనంబులు మొదలగునవియే వర్ణింపఁబడినవి. తరువాత నొక  
నీసపద్యములో ప్రబంధభక్తిని రచింపఁబడిన యుత్పేక్షలతో నూ  
ర్యోదయ వర్ణనము చేయఁబడినది. విశేష మేమనఁగా నిచ్చటఁ గూడ  
తన యద్వైతభావమును స్మృత్తముచేయక విడువలేదు.

“హరి హర బ్రహ్మమహాను భావంబు లా  
క్రటిగాఁగఁ గరఁగిన గట్టి యనగ  
అతులవేదత్రయ లతికాచయము పెను  
హందఁ బుట్టెడు మూలకందమనఁగ ”

ఈసవిత్వదేవత త్రిమూర్తిస్వరూపమే యని ఘోషించుచున్న  
వాడువలె నున్నాడు. క్రుంకింపరాని ప్రాద్ధరసియరసి ల్లడపడునూ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కుహృదయపద్మం బలర దివసనాథుడే క్రుంకిపోగాఁ దానువర్ణనలతోఁ గాలయాపనము చేయుట తగదనికాఁబోలు నిచ్చట కవి సూర్యాస్త మయవర్ణనమును మాత్రము ప్రభాతవర్ణనవలెఁజూడిగింపక రెండుయూఁడు పద్యములతో ముగించినాఁడు. దక్షిణ గోగ్రహణానంతరమునఁ బోరిక లని వర్ణనముగూడ “ప్రబోవులుగొనియున్న ప్రేవులవలన లావుగలయం చపిండు”, “నణిముఱిందెఱికిన గుఱుకులుగట్టిన మృణాళనాళంబులు” అనునిట్టియను ప్రాసగుంభితంబై ప్రబాధధోరణికి మార్గదర్శకంబైయు న్నది. అట్లయ్యును వర్ణితాంశము, దృశ్యము, మనకుస్పష్టముగ గోచ రించుచునే యుండును. శబ్దాడంబరముని నాదృశ్యము మఱుగుపడి యుండదు. తిక్కనాద్యుని సూక్ష్మోన్యవర్ణన మొకవిభమగుభక్తి భావోన్నత్యము (elevated feelings) కలుగఁజేయుచున్నదివలె ను న్నది. అతని తమావర్ణనమెంత స్వాభావికంబై యావృశ్యమును మన కనుభవమునకుఁ దెచ్చుచున్నదో పరికింపుఁడు.

పెనుమి ట్టిది పల్లంబిది  
యనకుండఁ నోలమును బయలునొక్కటిగాఁ  
గనువిచ్చుటయును మోడ్చుట  
యును సరిగాఁ దమముపర్యె నుర్విం దోడ్దోన్.

నన్న పార్థుఁడు నిట్టిరచనల నతిరచ్యముగాఁ జేసియున్నాఁడు.  
వర్ణాకాలావర్ణనమున

“ఘనతర దర్శితమంబొకొ  
యనఁగ ఘనాఘనతమిద్ర మవిరళమై క  
ప్పినజనులకు వస్తువి భా  
వన మొక్కొకమాటు గలిగె వైద్యుతగుచులన్.”



## ప్రభాత కవితా విమర్శనము.

కాని ప్రకృతివర్ణనలలోని భావబలము, కల్పనాచాతుర్యము నెన్నవలసివచ్చినపుడు ప్రాచీనకవులలో నన్నెచోడునిచెప్పి మఱియొకరినొ చెప్పవలసినదే.

తిక్కనార్యుఁ డీప్రకృతి వర్ణనల మూలముగా నాచూడేశకాల స్థితిగతులను నూచించుచుఁ గాలనియమమును బాటించుటలో నెంత జాగ్రూకుఁడై యుండెనో యిందుక తెలుపవలసియున్నది. కీచకుఁ డప్పను మ్రొక్కుచుకై పూర్వాష్టమనవచ్చి యామె యింట ద్రౌపదిని జూచినాఁడు; కామించినాఁడు. ఎమ్మెయినైనను కొమ్మ నలవరించి కూర్చుండలంచిన సుదేష్ట “ఆసవమునకని నీదు ని, వాసమునకు దినములో నవశ్యంబును నే నాసువతింబుత్తెంతు”నని చెప్పి పంపినది. ద్రౌపదియు సుదేష్ట మందిరంబువెడలి దినకరుం గనుంొవి కేలుమొగ దినది. పిదప కీచ కునిచేఁ బరాభూతయై సింహబలుని జయింప ననిలతనయు బాహుబలంబు చూడఁ దగునని యూహించి రాత్రిసమయంబగుట సమస్తజనంబులు నిద్రింపఁ దొడంగిన పిదప కియ్యతలంబువిడిచి మహానసంబున సుప్తఁ డైన వృకోదరుకడకుం జనినది. అంత రాత్రియైనది గనుకనే యాతఁడు సుప్తఁడై యున్నాఁడు. మందసంభాషణముల ప్రబుద్ధుఁడు కాలేదు కాని పాణిస్పర్శనము కలుగుటతోడనే మేల్కొంచి నాఁడు. వీరి మాటలలోఁ గాలమిట్టై కడచిపోయినది. వేకువసమయమైనది. ద్రౌపది తిరిగి నిద్రించు నెడకుఁబోయి పర్యంతభాగంబునఁ దనువువైచి నిదురం బొరయని కనుదోయి మోడ్చియుండెను. అనగాఁ దెల్లవారుటకు మఱి కొంతకాలము కలదనుట. ఈసందర్భమున కనుకూలముగానే క్రమక్రమముగా వేకువజా మెట్లుగడచి, తెల్లవారి నూర్జ్యోదయ మైనదో తెలుపుచు, సావకాశముగా తిక్కన ప్రభాత వర్ణనము చేయుట కవకాశము దొరకినది. వెనుకజాముగడచి ప్రభాతంబగుఁటకు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కథాజేగ మారి పోయినదని నూచించుటకే యాతః సేవార్థం నింత సాధి  
 న్నించినాఁడు. కాని యా తరువాత రాత్రి యెప్పుడగునాయని “దివసు  
 కాని యింక భుజనంబునందెట్ల బట్టి రాత్రిలేని యట్టుగాఁగఁజేసె నొక్క  
 విధి” యనుచుఁ గ్రుంకింపరాని ప్రాద్దరసియరని సాగుచున్న కీ.పని,  
 తొందర పాటునకుఁ దగినట్లుగాఁ జేయుటతో యన్నట్లు తిక్కన నూరాస్తి  
 స్తమయనర్థ నమునుమాత్ర మొక్కపద్యముతో సరిపుచ్చెను పీఠపః  
 సంక్రొవయనర్థ నము చేయకయే, నక్కలను, చక్రవాకములను గూర్చి  
 చెప్పి జూచోరజనంబుల మనంబు లలరం జంప్రాస్తమయమయ్యెనని  
 చెప్పుటచేతనే, యవి శుక్లపక్షపుమగ్గదినములని నూచించినాఁడు.  
 ప్రకృతకథ కనుకూలమగునట్లు గాఢతమమును వర్ణించినాఁడు. అప్పుడా  
 కృతోదరివృతోదరుని కడమంజని సమయమయ్యెనని చెప్పినది. ఇట్లు  
 కీచకవధ శుక్లపక్షపుదినములలో సర్ధరాత్రమున జరిగినది అది యష్టమో  
 నవమో యయియుండును. ఆ మరుసటిదినమే సుదేష్ఠ ద్రౌపదిసంజేరిఁ  
 బొమ్మనఁగా నామె “ఇంకఁ బదుమూఁడుదినంబుల మాత్రమన్ భరింపంద  
 రవాస మియ్యకొనినం గడలేఱుమదీయవాంఛ” అని చెప్పినది.  
 కావున నప్పటికజ్ఞాతవాసపుగడు విడి 13 దినము లున్నదని తెలియు  
 చున్నది. అనఁగా బహుళాష్టమితోఁ జెల్లనన్నమాట. దుర్యోధనుఁడు  
 విరటునిపై దండెత్తుటనుగూర్చి చెప్పుచు

“బహుళాష్టమి నీతఁడు స  
 న్నవాసముతోఁ బసులబట్టు నవమిని  
 మనగోగ్రహణము”

అని నిశ్చయించినట్లు చెప్పబడినది. భీష్మడజ్ఞాతవాస వత్సరవ్యాప్తి  
 నివృత్తించుచు “బదుమూఁడువోయనములు దప్పక నిన్నటితోడన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నిండె"నని చెప్పినాడు. కావున ద్రౌపదిచెప్పిన 18 దినముల గడువు నకును భీష్మునిచిహ్నము కను తిక్కన సరిపెట్టినాడు. ఇంకను సంధ రాక్షసుమాలముగ గాలి నూచన నెట్లుచేసినాడో చూడుడు. బహుశా వ్యమిదినమున సుశర్మతో విగటునినైవ్యము యుద్ధముచేయునుండగా జీకటిపడుటచే యుద్ధమాగిపోవునట్లును, మఱికొంతనేపటికి చంద్రోదయంబైనట్లును వర్ణించినాడు. రాత్రిభాగమున చీకటిలో యుద్ధముజరుగదు. కావున, తనమనుమలగు పాంశవులనిఁ జేతఘవేడ్కనేయుటాత్మకగని, వారికోర్కె దీర్చుటకుఁగా చంద్రుఁడుదయించెననిచెప్పి, యీచంద్రునిలోఁ బాండవులు యుద్ధముచేయుటను నూచించినాడు. యుద్ధమైనవినపఁ బోలికలను గలయంగుంగొనుచు వెడలి చంద్రుని మందరంబగు నొక్కనైకతస్థలంబున నారాత్రిపుచ్చి"రని తెలుపుచు నారాత్రి చంద్రుని మందరంబని నూచించినాడు. ఇట్లు భీముఁడు విగటునినిజిపించుట యర్థరాత్రమున వెన్నెలలో జరిగినది. భీముఁడు కీచఘనిఁజంపుట యర్థరాత్రమున కటికచీకటిలో జరిగినది. కావున నిది శుక్లపక్షపు సుధ్యదినములలోను, అదికృష్ణపక్షపు మధ్యదినములలోను జరిగినదనుట స్పష్టము. ద్రౌపది 18 దినములగడవును దీనితోసమన్వయించుచున్నది. ఈకాలనూచన మూలముగా తిక్కనార్యుఁ డీకథకెట్టి రామణీయకత నాపాదించినాడో చూడుడు!

తిక్కనార్యుని మనోవృత్తి వివరణశక్తి నాటక కళా

చాతుర్యము

తిక్కనార్యునికథ, సచలనందై పాత్రలుసచేతనంబులై మనఁ నంతగా వాకర్షించుటకుఁగల కారణములలో ముఖ్యమైనవి రెండు: అతని మనోవృత్తివివరణశక్తి, నాటకకళాచాతుర్యము. వీనికిదగిన

## ఆంధ్రభారత కవితా నిమగ్నము

ట్లుగా సహజము స్వాభావికమునగు నాతని కవితాకైలియు, జాతీయ ప్రయోగ నైపుణ్యమును దోచుపడి యాతనికవితాస్పర్శి నప్రతిమాన మైనదానినిగాఁ జేసినవి ఆయాసందర్భముల నాయాపాత్రల కృత్యములకును, వారి బాహ్యకారములకును, ఆంతరంగిక వృత్తులకును గలసంబంధమును, సంఘర్షణమును, వారిమనములలో దూరి చూచినట్లుగా వ్యక్తముగ బయలుపడుచుచు, వానివానికి సాందికగర్వించు చుండుటలో తిక్కనశక్తి యశ్యోన్ముతమైనది. అతని యీమనోవృత్తి వివరణశక్తిని గనిపెట్టనిదే తిక్కనార్యుని ప్రజ్ఞావిశేషము మనకవిగాహన కాదు. అతని కవితాశక్తకంతకు నిదే మూలబీజము, మూలశక్తియని చెప్పవచ్చును. దీనికి నాటకాభినయనూచనాచార్యము తోడ్పడి యాతనికవికట్టి సహజరామణీయకము దెచ్చినది. తిక్కన యవతారికావిమర్శన సందర్భముననే దీనికి నిదర్శనములు గొన్నిచూపఁబడినవి. ధర్మజుఁ డజ్ఞాతకాసమెట్లుగడుపునో యని యర్జునుఁడు, సవితర్కంబును, సవిషాదంబును, సగౌరవమునుంగా నుపలక్షించుచుఁ బలుకును. ధర్మజుఁడు చీభత్సవీక్షించి ఘూర్ణమానమానసుండగుచు నిట్లనును. నకులునిఁజూచి నెమ్మనమ్మన నుమ్మలికమ్ముగనుగ నెలుఁగుచండంబుఁ జేయుగా నిట్లని, ధర్మజుని సందేహమును బాపుద్రొపది “యనాదర మందస్మిత పదనారవింద” విరటునివ్రాధన సంగీకరింప నొల్లనిభీముఁడు. “మొఱకుచండంబున మోచుడ్డముగదల్చి భూవిభుఁడు సభాజనులు వినఁ బ్రస్తుట నిరర్థకాలాపముల నిట్లనును.” భీముని స్వభావమున కీవర్ణన మెంతయు క్తమైయున్నది. తిక్కన యీసందర్భమునచేసిన యభినయ సూచన (sign of dramatisation) యాతని నాటకకళాభిజ్ఞతను. (power of dramatic presentation) ఎంతచక్కఁగా వ్యక్తము చేయుచున్నది ! నకులునిఁజూచి విరటుఁడు “చూచితరే చిత్తంబు నుదా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

త్తతగానఁ గనయ్యెడున్ వదనమునభంగిన్” అని పలుకును. చిత్తమునం దలియుదాత్తత వదనమున ప్రతిఫలించుచున్నదట. ద్రౌపది సుదేష్టనఁ గొలువనిచ్చునపుడు

“పరిచారికాశ్వ లేఖా

పరిణతి దన మేన నచ్చునెడు భావనకుం

దిగమై తలకొను సంకః

ఃరణముతోఁ బురము ద్రుపద కన్యకసొచ్చె”నట.

ఈద్రుపదకన్యకను జూచినతోడనే యాదరాశ్చర్య నిర్భర యగు సుదేష్ట నెట్లు చిత్రించినాఁడో యిదివఱకే చూచియున్నాము. ఆమె ముఖపైరి ద్రౌపదిని చూచుటతోడనే యప్రయత్నముగ గడల్లానిన నేలపురఃప్రసారము, తనువున నమ్రభావము దంతమరీచుల సామినిర్దమనము, నాదరాశ్చర్య సహితయగు సుదేష్టస్వరూపమును మనయెదుట బెట్టుటయేకాక, ఆయాంతరంగికభావమప్రయత్నముగ బాహ్యవయవముల నెట్లు నలింపఁజేసి, తద్వారా తన్నుతాను బ్రకటిం చుకొనునో వ్యక్తము చేయుచున్నవి. ఈసుదేష్టస్థితి ద్రౌపదిరూపము యొక్కయు, గరువతనముయొక్కయు మహత్త్వమునుగూడ వెల్లడించు చున్నది.

పార్థునకు సమయభంగంబువలని భయంబు లేకుండుటను సురనదీ నూనువలన నెఱిగి మనంబునం బ్రయంబందిన ద్రోణాచార్యుఁడు యుద్ధ సన్నద్ధుఁడై వచ్చు నర్జునునిరాక నెంతగంభీరముగా శార్దులవృత్తములోఁ బ్రకటించినాఁడో చూడుడు:

“సింగం బాఁకటితో గుహంతరమునం జేడ్పాటుమై నుండి మా  
తంగన్పూర్ణిత యూధదర్శన సముద్యత్రోగ్గమై వచ్చు నో

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

జం గాంతార నివాసభిన్నమతి నస్మత్స్నేహపై పీఠైః ఐ  
 .చ్చం గుంతీసుతమధ్యమండు సమరస్థేమాభిరామాకృతిః. "

మఱియ, తిక్కనార్యుని పల్లనలో నొకవిధమున సక్రమత, ఏర్పాటు గానవచ్చుచుండును. ముఖ్యముగా పల్లనలకుఁగా గ్రహించఁ బడు నీసపద్యములలో నిది స్పష్టముగాఁ గానవగును. పల్లనలన్నియు సామాన్యముగా నీసపద్యములలోనే చేయుచుండును. వెనుకటి శవీ వృక్షపల్లనమందువలెనే మొదట నాలుగుపాదములలో స్వరూపమును వర్ణించి, పిదప గీతమున దానిఫలితముగాఁ గోచరించు కుణమును (effect) గంభీరమగుశైలిలో వర్ణించుటకు ద్రౌపది ఛేమనితో ధర్మరాజుమహి మను వర్ణించిచెప్పునందర్భమున నీ క్రింది నీసపద్య మొక నిదర్శన మగు చున్నది:

“ఎవ్వనివాకిట నిభమదపంకంబు

రాజభూమణరజోరాజి నడఁగు

నెవ్వనిచారిత్ర మెల్ల లోకములకు

నొజ్జయి వినయంబు నొఱపు గఱపు

నెవ్వనికడకంట నిశ్చటిల్లెడుచూడ్కి

మానితసంపద లీనుచుండు

నెవ్వనిగుణలత లేడు వారాసుల

కడపటికొండపైఁ గలయఁ బ్రాచు

నతఁడు భూరిప్రతాపమహాప్రదీప

మామరవిఘటిత గర్వాంధకారవైరి

వీరకోటిరమణిఘృణివేష్టితాంఘ్రి

తలుఁడు కేవలమర్హుడే ధర్మసతుఁడు.

## ఆచార్యభారత కవితా విమర్శనము

అర్జునుడు వేడిరూపమున విరటుఁ గొల్వనచ్చునప్పు డాతని  
వికృతమయ్యాను ప్రకాశించుచున్న వింతరూపమును మొదట వాలుగు  
నీసపద్యపాదములలో

“కాళ్ల యొప్పిద మాఁడు కట్టచుజ్జ్వలము చే  
యంగ సంకులబాహు లంద మెడలఁ

గంచుక మంగంబుకాంతికి మాటుగా  
మెడ హేమపట్టిక మెఱచుకుండ  
పదనంబుకొమరు భావననేసి వేయఁగ

నుదుటిపెం పలకలఁ బొదుగఁబడఁగఁ  
బవడంపుజొత్తులఁ జెవులరూ పడఁగంగఁ  
బాపట తలకట్టుభంగి గప్ప”

అని వర్ణించి, యిట్లవయవక్రమముగా వర్ణింపఁబడినవాని, సంపూర్ణా  
కార మెట్లుండునో కొన్నియుపమానముల మూలముగాఁ దరువాతి గీతిక  
యందు స్ఫురింపఁజేసినాఁడు :

“మంచు చుఱుగుపడిన మార్తాండుఁడునుబోలె  
నివులు గవిసియున్న నిప్పుఁబోలె  
వేషభారీయైన విష్ణుండువోలె న  
వ్యిరటుకొలుపు చేర నరుఁడు ఎచ్చె.”

ఈతని నీసపద్యపాదములు సామాన్యముగా తూఁగు కలిగిన  
(balanced) సమాంతరవాక్యములుగా (sentences of parallel  
construction) నుండుటయే కాక, క్రింది గీతిపద్యమున క్రమమంతః  
దెలుపఁబడిన విశేష్యములను వర్ణించుననై యుండును. నన్నయనీస  
ముల కిట్టిలక్షణము పట్టునట్లగపడదు. వర్ణనసందర్భముననే గాక తతి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చుగా కథాకథనమునకుఁగూడ నన్నపార్యుఁడు సీసములను వాడుచుండుటచే, నొకపాదము మఱియొకపాదములలోనికిఁ జొచ్చి నడుచుచుండునేగాని సామాన్యముగా నేపాదమున కాపాదము సమాంతరవాక్య రూపంపై యుండను. ఇట్లు వర్ణనాంశముల కనువుగ నీసప్త్యరచన గావించుట తిక్కనార్యుఁడే ప్రాచంభింపఁగా శ్రీనాథాదులు దీనిని గ్రహించి మఱిత సానఁబట్టి, కమ్మచ్చున లాగి యధికతేజోవంతములుగఁ జేసినారు.

ద్రౌపది భీమునెదుట నర్జునునిగూర్చి వర్ణించిన సందర్భమున  
 “ తొడరినహరునైన దోర్బలంబునఁ చన్ను  
     మిగులంగనీఁ డను మేలిమాట  
 యమరేంద్రు నర్ధాసనమునకునైన న  
     ర్హుం డెంతయును నను యాధేమాట  
 జము నిలు సొచ్చిన జంతువునైనను  
     గాచ నెమ్మెయి నను రాచమాట  
 దనుఁ గోరి యూర్వశి దాన వచ్చిననైన  
     లోలుండు గాఁ డను మేలిమాట”

ఇట్లు మాట, మాట యని సమాంతరవాక్యములను జెప్పి, యా నాలుగు పాదములలోను బ్రకంశించిన గుణము లీవి యని మరల స్పష్టముగా గీతమునఁ జేర్కొనుచున్నాఁడు:

“ శౌర్య, వైభవ, ప్రాభవ, శౌచములకు  
 నొరులకైనఁ గైవారమై యుల్లసిల్లు  
 నొక్కనికి నివియెల్లను నిక్క మట్టై  
 యెందుఁ గలుగునె యర్జును నీడువాఁడు.”



## సప్రకారత కవితా విమర్శనము

తిక్కనార్యుని గణనలలో నేవిషయముననైనను సక్రమత, క్రమవిధానము (regular method) స్పష్టముగాఁ గనబడుచునే యుండును. ఆతని కళ యంతయుశ్శుష్టమైన దగుటకు ముఖ్యకారణమిదియే. అది సంభాషణ గానిండు, లేదా వర్ణన గానిండు, లేదా ఆయాపాత్రలు చేయు కృత్యములు గానిండు, దేనిని గ్రహించినను ఒక క్రమము, ఒక ఉద్దేశ్యార్థకమగు విధానము (a purpose and a method) లేనిదే యాతఁడు రచింపఁగా యనునట్లు తోచును.

కీచకుఁడు ద్రౌపది సౌందర్యమును వర్ణించుటలో

“నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తదనముఁ దెచ్చి  
యచ్చునఁ బెట్టిన ట్లంద మొంది”

యని యాయా యవయవములను బేర్కొనకయే వాని సౌందర్యమును నాలుగుపాదములలో వర్ణించి, చిహ్నగీతములో క్రమముగా

“యంఘ్రీకలములు గుచములు నాననంబు  
కపభరంబును నిట్లున్న రుచిరమూర్తి”

యని వానిని బేర్కొని యవి యామె మూర్తియొక్క రుచిరత్వము నెట్లు పోషించినవో తెలిపియున్నాఁడు. నీసపద్యములలోఁ జేయఁ జూచిన వర్ణనలలో నెట్లు రచించుటయం దీతనికి ప్రీతి మొండు. కీచక వధను సాధించిన భీముని ప్రశంసించుచు ద్రౌపది చెప్పిన నీసపద్యములో మొదటి నాలుగు పాదములలో,

“శ్రాలువులోపల నున్న కోపము తైత్తినిఁ  
దలఁకక నిలిచిన ధైర్యమహిమ  
నేఁ డిందుఁ జనుదెంచి నిర్వికారతఁ బ్రజ  
కన్నులు గప్పిన గౌరవంబు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మనవారిలోన నొక్కనినైనఁ బిల్వ కు  
 త్సాహంబు నేసిన సాహసంబు  
 లోక దుర్జయుఁ డగు నీకీచకునిని వ్రే  
 ల్మిడి రూపుమాపిన కడిమి సొంపు”

అను నీ నాలుగు గుణములను వర్ణించి, పివప గీతములో, వీసిన, చూడఁ,  
 దలపోయ, మెచ్చ, సంస్తుతియొనర్ప, నా తరమా' యని క్రమముగాఁ  
 గ్రయాపదములను బొందుపఱచినాఁడు.

అర్జునుఁడు శమిషృక్మముపై నున్న బాణముల నుత్తరున కైఱిం  
 గించు సందర్భమునఁగూడ, మొదట వారివారి బాణముల లక్షణములను  
 వర్ణించి చెప్పి, యవి

“వరుసఁ  
 బాండవాగ్రజాండుఁ బసవపుత్రుఁడు, నకు  
 లుండు దదనుసంభవుండుఁ బట్టు  
 నవి కుమార యగ్గవాజిన కోశ ము  
 హాశీరంబు పార్థు నదియ చూవె”

యని ‘వరుస’గాఁ దెలిపినాఁడు.

అర్జునుని శంఖారవంబు విని ద్రోణాచార్యుండు దుర్యోధనుని  
 కా వచ్చునది యర్జునుడే యని తెలియఁజెప్పుటలో నాతఁడు వర్ణించిన  
 క్రమముఁ జూడుఁడు:

“శ్రవణపుటంబులు వ్రయ్యంగఁ దాఁకి సం  
 త్కోభంబు గావించె గుణముమోత  
 బ్రహ్మాండభాండంబు పగిలించి భూత ని  
 క్తైతన్య మొనరించె శంఖరవము

## అపరీక్షిత కవితా విమర్శనము

గగనభాగంబెల్లఁ గప్పి క్రాలుచు బెగ  
పడరించె నుగ్రంపుఁ బడగపటపు  
మిఱుమిట్లు గొని చూడ్కి పటివోనఁ జెరిగి ప  
రిభ్రాంతి నేనఁ గిరీబకాంతి”

అని నాలుగు పాదములలో హేతువులను ముందు వర్ణించి తెలిపి, వాని  
పలన ననుమేయంబు లగు వస్తువులను గ్రమముగా గీతమునఁ దెలిపినాఁడు:

“తెల్ల మిది గాండివంబును దేవదత్త  
మును గపిధ్వజమును వాసవుని వరమునఁ  
గన్న మకుటంబు నగు జేత కొన్నియైన  
నుజ్వలాద్భుతభంగులై యున్నె యిట్లు.”

ద్రోణుఁ దావచ్చునది యర్జునుఁడే యని చెప్పఁగా దుర్యోధనుఁ డిద్దా  
నిని నమ్మక

“యర్జునుండుయేని యడవి కరిగి  
భ్రాతృయతముగాఁగఁ బండ్రిండువత్సర  
ములును నంద నిలువవలయు మగుడ”

అని చప్పియున్నాఁడు గావున దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా

“నీ వచ్చుచునున్నవాఁడు బలవద్రుభీషణ రోషుఁడైన వి  
వృచ్చుఁ”

డని నిశ్చయించుటకుఁ దగిన హేతువులను జూపినాఁడు. ఆ యర్జునుని  
గాండివము, దేవదత్తము, కపిధ్వజము, మకుటము నైనఁగాని యిట్లుండ  
వన్నాఁడు. ఈవర్ణనలో మఱియొక విశేషము గమనింపవలసియున్నది.  
అర్జునుఁడు దూరమున శమివృక్షమువద్దనుండిగదా వచ్చుచున్నాఁడు.

## అంధభారత కవితా విమర్శనము

కావున మారముననున్న వాఁడు మొదటఁ గావరాడు. మొదట మారము నుండియైనను వినవచ్చినది గుణముమోత; తరువాత కంపకము; పిదప నాతఁడు మఱికొంత సమీపింపఁగా ముందు రథముజేరి పడగపజులు గ్గానవచ్చుచు; ఇంకను సమీపించినఁగాని రథమునందున్న యాతని కిరీట కాంతి కనఁబడదు. కావున నీవర్ణనమున నెట్టి స్వాభావికమగు క్రమత (order) ను పాటించినాఁడో చూడుడు. దీనికిఁ దగినట్లుగనే యింత కుఁ బూర్వ ముద్దుచుఁడు గాంధీజమును గ్రహించిన తోడనే “యెక్కు పెట్టి ముష్టి నలవరించి గుణధ్వని నేనీన”,

“పక్షి మృగజాతు లెల్లమ బ్రహ్మసి యిట్లు  
నట్లుఁ గలఁగొనఁ జెదరె వృక్షాళి యదరె  
గురుబంబును జెదరె నంబరము దిశలు  
బూరటిల్లంగఁ జెలఁగ దదారవంబు”

అని యా గుణధ్వనిచలనఁ గలిగిన ఫలమును వర్ణించి, పిదప

“పిడుగులపిండు బిట్టులియు పెల్లునఁ బార్తుఁడు కింఖ మొత్తినక”,  
“గలఁగె” దోయధిన ప్రకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూటాడె...”

ననియు, హయములు నిశ్చేష్టితంబులై జాఁపకట్టుగఁబడ మత్స్యక్షితిక నందనుఁడు నొగలపై ప్రుండినట్లు మ్రొగ్గతిల జాఁగి బలితంపు మూర్ఖుఁ జెందెననియు విర్ణించినాఁడు. ఇచ్చట ద్రోణునిచేఁగూడ క్రమవిషయ ముననేకాక ఫలితమునుగూర్చియు దానికిఁ దగినట్లే పలికించినాఁడు. పూర్వోత్తర సందర్భముల కట్టిపొందిక యెచ్చటఁజూచినను గనఁబడు చునే యుండును.

### తిక్కనార్యుని శృంగారవర్ణనలు

తిక్కనార్యుని శృంగార వర్ణనలలోఁగూడ నిట్టిపొందిక యత్య ద్భుతముగాఁ గనఁబడిన సందర్భములు కలవు. తిక్కన శృంగారవర్ణన

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

లలో మఱియొకవిశేషమును గూర్చి యిదివఱకే నూచించియున్నాను. ఉత్తర, ద్రౌపది మొదలగువారినిగూర్చిన శృంగారవర్ణనల నిండుక డిలకింపుడు. ఆయాపాత్రల నెదుటనిలువఁబెట్టి వారిసౌందర్యమును నెప్పుడు తిక్కన స్వయముగా వర్ణింపఁడు. ఏదో కథాసందర్భమునకుఁ దగిన మిషను గల్పించుకొనియే వర్ణించుచుండును. లేదా, మఱియొకపాత్రచే వర్ణింపఁజేయుచుండును. తిక్కన గాదు సరేగదా, కీచకుఁడు గూడ ద్రౌపది నెదుట నిలువఁబెట్టి వర్ణించి యెఱుఁగఁడు. “నుదతీ నీమై చక్కఁజూచుట కోడెదఁ గనుఁబాటు వొరయునో యని తలంచి” యన్నాఁడు. అతఁడొకవేళ వర్ణింతమని తలంచినను, “మదిఁ బొనర్చిన మాట యా మగువ పెంపున గుదిసి నాలుకతుదికి రా”దఁట, కీచకునిచేతను నిట్లు భాగర్థితముగఁ బలికించి యామె సౌందర్య మహత్వమును ధ్వనింపఁజేయుచున్నాఁడే కాని వర్ణనలోని కంతగా దిగలేదు. ఒకవేళ చేసినపుడో, “ఆమె నేయున్న బాము దలఁపవ, యీయొడ లీచీర యిట్టి యేనపు చందంబు” అని పలికినదానికి బదులు చెప్పుటకుఁగా నామె యంఘ్రితలములను, కుచములను, ఆననంబును, కచభరంబును వర్ణించి యామె రుచిరమూర్తిని గొనియాడెను. మఱియొకమారు “సైరంధ్రీ నీ రసాకార” యని పలికిన తనయప్పకు సమాధానము చెప్పుటకుఁగా నామెసౌందర్యమును వర్ణించినాఁడు:

“నాకొలుపువార కా ర

న్నా కేకుం గొలుచునంగనలలోనైనక

లేకునికి నాకుఁ డెల్లం

బాకొమ్మకు నీడు వోల్పనయ్యెడు సుదతుల్.”

అని యీతఁడు చెప్పిన ప్రత్యుత్తరము, తరువాత నాతఁడు వర్ణించి కొనియాడిన యామెరేఖ, గరువచందము, కలికితనము, చెన్ను మొద

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

లగువానినిబట్టి చూడఁగా నీతఁడు వాస్తవార్థమునే దెప్పుచున్నాఁడు గాని మదనోన్మాదముచే నున్నతత్ప్రలాపములు చేయుచుండుట లేదని తోచకపోదు. ఇతఁ డిక్కన సామాన్యముగా నాయా పాత్రలనడకలను వర్ణించుమిషచే వారి సౌందర్యమును స్ఫురింపజేయు చుండును. ఏదోసందర్భానుకూలమైన క్రియలను—నడకలను—వర్ణించుట యందే యీతని కుత్సాహముగాని, తన వర్ణనకొఱకుగా నాపాత్రల నచ్చట నిలువఁబెట్టఁడు.

అర్జునుఁడు వేడిరూప మెట్లున్నదో మనకుఁ దెప్పఁబరిచియున్న పుడు, అతఁడు వేడిరూపమున విరటునిఁ గొల్పఁచుటను ఆనఁగా నాతనిరాకను

“కాళ్ల యొప్పిదమాడు క ట్టనుజ్వలముచే

యంగసంకుల బాహుదండ మెడల

*	*	*	*
*	*	*	*

విరటు కొలుపుచేర నరుఁడు వచ్చె”

నని వర్ణించుచు నాతని వేడిరూప మచ్చొత్తినట్లు మన కగపఱచినాఁడె కాని, యీరాకకుఁ బూర్వమున నాతని స్వరూపమును వర్ణింప దొరకొనలేదు. కావున నిక్కడ నాతనిరాకకే ప్రాధాన్యము గదా.

ద్రౌపదీసౌందర్యమునుగూర్చి యీతఁడుచేసిన వర్ణనలు చాలవఱకామెనడకలకు సంబంధించినవే. “పరిచారికాత్వ రేఖా, పరిణతి దన మేన నచ్చుపడ భావనకుం,దిరమై తలకొను నంతఃకరణముతోఁ బురము ద్రుపదకన్యక చొచ్చు”టనే

## అష్టభారత కవితా విమర్శనము

“ పటయైతి గప్పిన బాడజీ నునుగాంతిఁ

గడలిన యమృతాంకు కళయఁబోలె

యను పద్యమున వర్ణించినాఁడు.

పిదప నా వనితారత్నంబు వినయవైభవము సతీతనువొందిన చందంబునఁ  
నేకయసుతానుచారికల బడిన్ జని సౌధభాగంబెక్కి యాసుదేష్ట  
యొద్దకు జనుటనే వర్ణించినాఁడు చూడుడు. ఇచ్చటఁ జనుట—  
పోకనుగూర్చి వర్ణించుచునే యామెసౌందర్యము నెట్లు స్ఫురింపఁజేసి  
నాఁడో పరికింపుడు.

“ పదతలంబుల కెంపుపరగినతలము కుం

కుమ లిప్తమైన చందము నహింప

నంగంబు నునుగాంతి యడరిన గోడలు

వేరులు నుణియయవిధము నొంద

గనుఁగవమెఱుంగులు గదిరిన మాండర

వుహ్వోపహారంబు పాలుపుదాల్చ

వేసలికప్పు పర్వినమోడు నీలదు

కూలంబు మేల్కొట్టు కొమరువడయఁ

దానుచొచ్చిన కతన మత్స్యక్షీతీశు

నింబ నిమ్మొయి క్రొత్తయొప్పెసక మెసఁగ

నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ

బాండు రాజతనూభవపత్ని యరిగె”

ఇచ్చట నాతఁడు వర్ణించినది పదతలంబుల కెంపు, అంగంబు  
నునుగాంతి, కనుఁగవమెఱుంగులు, వేసలికప్పు. ఇదియైనను నామె సౌం  
దర్యవర్ణనము కాదు. ఆమె చొచ్చినకతన మత్స్యక్షీతీశు నింబక్రొత్త

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మొప్పెట్లు కలిగినదో చెప్పుటయే. ఇందలి వ్యంగ్యవైభవము ప్రత్యేకముగా గమనింపఁదగినది.

ఉత్తరనుగూర్చిన ఇర్ణనలు వివాహసంక్షర్మమునఁ గాక మఱియెందుమారులు వచ్చినవి. ఈరెండః నామె రాకపాకలకు గూర్చినవే. మొదట బృహన్నలయొద్ద విద్య నేర్పించుటకై తండ్రి రావింపఁగా

“ అల్లదనంబున ననువుమై కొనఁజూచు

నడపుకాంతికి వింత తొడవుగాఁగ

వెడవెడనూఁగారు వింతయై యేర్పడఁ

దారినివళులలో నారు నిగుడ

నిట్టలుద్రోయుచు నెలపులకలమేర

లెఱు ను జిగియెక్కి యేర్పడఁగఁ

దెలుపును గప్పును వెలయంగ మెఱుఁగెక్కి

తారకంబులఁ గల్గితినము దొడర

జరణములును నడుముఁ జెన్నులుఁ గన్నులు

జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిల్లు

చునికిఁ దెలుపుచుండ నుత్తర సనుడెంచె

నలకువిలుతుపువ్వుబమ్మనోలె”

ఇట్లామెరాకను వర్ణించుచు నామె జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిల్లుచునికి యెట్లా నూచించినాఁడు. మఱియొకమా టుత్తరుని సారశ్యమునకుఁగా బృహన్నల నియ్యకొలుపుటకుఁ దా నాతనిఁ దోడ్కొని వచ్చెదనని పోయి

“అడుగుల నునుకాంతి వయ్యెడ పద్మరా

గంబుల నెలకట్టుకరణి నొప్ప



## ఉద్ధృత కవితా విమర్శనము

శాశిండ్లు తనువెడ వ్రాలింపఁ జెన్నొందు  
నసదు గొఁదీగ యల్లాడుచుండఁ

దటివేచి వెనువెంటఁ దగులు కామాంధకా

రములీలఁ గ్రొవ్వెద గొమరు మిగులఁ

గర్జ భూషణమాక్తిక ప్రభాదోలన

మీక్షాదీప్తుల నినుమడింప

నందియల మొరపంబున కరుగుదెంచి

ప్రోదిరాయంచ రయమునఁ బోవు నవ్వి

ధంబు దగ నభ్యసించు చందమున దోన

చనఁగ నుత్తర నర్తనకాల కరిగె.”

ఇచ్చట నీమె రాకపోకలను గూర్చి వర్ణించుటయే యా కథా సందర్భమునుబట్టి యాతనికిఁ బ్రధానమైనను, ఈమూలముగా తిక్కన యామెసౌందర్యమును, వయోవిలాసములను వర్ణించి యవి యామెన డకయొక్క సౌంపున కట్లు తోడ్పడినవో చూపినాఁడు. ఇక్కడ నడక సౌంపునకున్న ప్రాధాన్యము సౌందర్యమునకు లేదు. కాని యప్రధాన మైనను, ఈమెసౌందర్యము, వయోవిలాసములు కాలగతినిబట్టి యెట్టి మార్పులను బొందుచున్నవో, యనువిషయము శాంతజాగరూకతతో నీపద్యములలో నూచించినాఁడో పరికింపుఁడు. మొదటివర్ణనకాలము నకును, రెండవ వర్ణనకాలమునకును సుమా రొకసంవత్సరము వ్యవధాన ముకలదు. ఈరెండుపద్యములలోనుగూడ నుత్తరచరణములు, నడుము, చన్నులు, కన్నులునే వర్ణింపఁబడినవి. మొదటిపద్యమున నవి ‘జవ్వనంబాచెచ్చునివ్వటిలచునికిఁ’ డెఱుపుచున్నవని తెలిపినాఁడు. కాళి సంవత్సరమైన పిదప నామెస్థితియెట్లుండునో, దానికిఁ దగినట్లుగ కాలానుగుణంబుగనే యెట్లువర్ణించినాఁడో చూడుఁడు. మొదట అల్లడనంబు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తోడి నడపు కాంతికి వింతతోడవుగాగ, నిప్పు డడుగులయందు పడ్డ రాగకాంతిలో, దులయగు నునుగాంతి ప్రబలినది. అప్పుడు వెడవెడనూ గారుపింతయై యేర్పడుచున్నది. ఇప్పుడో పాలిండ్లభరముచే నడచు క్షోదీగ యల్లాడుచున్నది. అప్పుడు తెలతెలఁబోవుచు మెఱుఁగొక్కి కలికితనము దొడరిన కనుఁగవల యీక్షణము లిపుడు దీ ప్తి నొందినవి. సడక హంసయానమును బోలినది. ఇట్లు సంవత్సరము గడచినపిదప యౌషన ప్రాదుర్భావముగలదై యున్న యుత్తరసౌందర్యమును సమయానుకూల ముగా వర్ణించినాఁడు. అయితే ఇనియన్నియు నామె నడకవర్ణనలో నైక్యమందినవిగాని ప్రత్యేకముగా పనిచేసికొని వర్ణింపబడినవి కావు. ఇట్లే తిక్కనాద్యుని వర్ణనలన్నియు దేశకాలపాతమునకుఁ దగినవై, సందర్భానుకూలములై, సహజవైఖరిని చేయఁబడినవై యుండును. గాని యప్రసక్తములు, పాండిత్యప్రదర్శకములు, సాంకేతిక భావగర్భితములు నై యుండవు. సచలనంబగు వస్తువులనే (moving objects) వర్ణించుటలో తిక్కనాద్యునకుఁ గల యుత్సాహమును నూచించుటకు మఱియొక నిదర్శనముకలదు. ఉత్తరుఁడు బృహన్నలసారథిగా గోరక్ష ణార్థమై బయలుదేరివచ్చి పరేతనిలయప్రాంతదేశంబు చేరంజని గోగణము ముంగలిగనేల గోడివడగ, నడచు కారవరాజునైన్యంబుం గనియొనట. ఈనడచురీతి నొకచక్కని నీసపద్యములో వర్ణించినాఁడు. ఇచ్చట మూలములోనున్న యొక్కనూచననుమాత్రమే గ్రహించి విశేషముగా పెంచి రచించినాఁడు.

ఇక ఆకారగోపనము నెట్లేతఁడు వర్ణించునో చూడుఁడు సుదేష్ణ “ఘంధ్రమము దెచ్చుకొని తానెఱుంగని తెఱఁగుఘాల్చి శాత్రుమున నుమ్రై లించి పాంచాలితోడ నెఱుఁగు వేటొకభంగిగా నిట్టులనును.” భీముఁడు “గమనము వీడ వేటొకవికారము పుట్టక సంగరోత్సవోద్యమ రథసాతి

## అంశభారత కవితా విమర్శనము

శకము బయల్పడు టించుకలేక, రోమసంధ్రు మొక యింతయైనఁ  
 బరభావచిరూప్యముగాక” నాట్యకాలకుఁ బోయెను. భీముని సహజ  
 స్వభావమునకు నీ సమయానుకూల ప్రవర్తనకుఁ గలసంఘర్షణము నిచ్చు  
 టను వ్యక్తము చేసినాఁడు. మఱియు కీచకవధానంతరము ద్రౌపది  
 యేమియు నెఱుంగని దానినలె వికృతిలేక యప్పటియట్లు సుదేష్ట  
 యొద్దకుఁబోవు సందర్భమున నామె హృదయగతంబగు సమ్మదపూరము  
 నకు గఱువతనము బలితంపుఁ గట్టవెట్టి, యెట్లాకారగోపనము చేసి  
 ప్రవర్తించినదో యత్యంతరమణీయంబుగఁ జూపఁబడియున్నది. ద్రౌపది  
 “పులిఁగనుగొన్న లేఁడులునుబోలెను భీతి గలంగువారి, నన్నెలఁతుక యం  
 తరంగమున నిండిన హాస్యరసంబు మోముపై వెలివిరియంగనీక” చసనట.  
 ద్రౌపదీ కీచకుల సమావేశముట్టముననే తిక్కన మనోవృత్తి వివరణ  
 చాతుర్యము విశేషముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కీచకుఁ డామెను దగిలి  
 చూచుట. చూచినప్పు డాతని మనోవికారముల ఛాయలు—ధృతియ  
 ల్లలనాడిన తల్లడించుట—వైకొను తల పోరగించుట—మదికోక్కులు  
 వేర్చిన నప్పళించుట—తెగనగ్దలించుట—బుద్ధిమాలినవెన గళవళిం  
 చుట—మొదలైన భావచ్ఛాయలయందలి సూక్ష్మభేదములు ఎంతయు  
 చక్కఁగా విర్ణింపబడినవి. ఆ భావచ్ఛాయలను నూచించుటకెట్టి సము  
 చిత పదపరికరము సమకూర్చినాఁడో గమనింపుడు. తన్నుఁజూచి రోసిన  
 డెందముగల తరుణిభావము నెఱుంగలేక మనఃకాలుష్య భయాదికార  
 ణములచే నామెయొడఁగలిగిన న్వేదకంపాది సాత్వికభావములు, ఆతఁడు  
 పలుకరింపగా, నిర్వికారయైయున్న ద్రౌపదినిజూడ నాతనికిఁ గలిగిన  
 మనోవికారములు, సుదేష్ట పంపున ద్రౌపది కీచకునింటికిఁ బోవునప్పు  
 డామె పరితపించిన రీతి—ఇట్టి సందర్భములం దాంతరంగికభావములు  
 బాహ్యకారము లందెట్లు వ్యక్తమగునో—ఆకారగోపనము—భావసం

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఘర్షణము—ఒకరి భావములు మఱియొక భావములపైఁ బ్రసరించి వారి వారి మనోముకురముల నెట్లు ప్రతిఫలించి, వారి ముఖపైఁఁబడి నెట్లు మార్పుచుండునో, అను నీవిషయముల సితఃశత్రుత్వముగా వర్ణించి యున్నాఁడు.

మఱియు నాయాసందర్శములందలి పాత్రల మనోవృత్తులకుఁ దగిన యింగితాకారములనేగాక, తదమకూలముగ వారుచేయు నభినయమునుగూడ నూచించుచుండుటచే నీకథనమున కొకవిధమగు నాట్య కళాశోభ గల్గునట్లు చేసినాఁడు. విరటునికొల్వన భీముఁడెట్లు మెలఁగువాఁడో యని ప్రశ్నింపఁదలఁచిన ధర్మజుఁడు “అనిల తనయు నిరీక్షించి తత్కాలజనితంబయిన భేదంబునం దొరగ సమకట్టుబాష్ప జలంబులు మగుడనింకించుచు, నిట్టూర్పులడంచి ధైర్యంబులంబించి యిట్లునును.” ఆయుధనిక్షేపంబు కర్జంబుగాఁబలికి ‘యోగ్యస్థల నిరూపణంబునకు నలుదిక్కులుం బరికించును.” తన్నుఁజూచు యాపెఱింగింపుమన్న విరటు నకు ధర్మజుఁడు “సత్యమునడుపు క్రమమును గూర్చి చెప్పునపుడు” మందహాసము చేయుచుఁ బలుకుచు. భీముఁడు విరటునిసభను ‘సమవహరణ పతిగమనమున’ చేర నరుగును. ఉత్తర విరటుని కొలువుసొచ్చి “నెచ్చె లిపిండు నంతంత నిలువఁబనిచి యల్లనల్లగదిసి ప్రాధవనిత కైవడి” తండ్రికిఁ మొక్కును. తండ్రి, బుజ్జగింపురీతియంతయు మనకన్నులకుఁ గట్టునట్లు “తిగిచికవుంగలించి” ‘etc’ అను పద్యమున వర్ణించినాఁడు. నకులుఁడు విరటునికొల్వ ప్రవేశించినరీతిఁ దైవయోగంబున భూవిభుండు దురగంబులఁ దేరగఁబంచి చూడఁగా, నాయాస్థానంబు నేరవచ్చి ఘోటకంబుల నుపలక్షించుచున్న, నన్నురేంద్రుండు కనుంగొని పరిజనంబుల కతనింజూపి ‘ఈత డెవ్వడొక్కొ’ యని ప్రశ్నించును. సుదీర్ఘ తనను దన పాలికిఁ బిలువనంపఁగా ద్రౌపది

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“తన తలచీరయరసి య

వ్యనితారత్నంబు వినయవైభవము సతీ

తనువొందిన చందంబున

జనియెం గేకయసుతాను చారికలబడికా.”

విరటుఁడు భీమునికి మల్లముఖ్యుంజూపి యతనితోడి యుద్ధంబు నకు సన్నద్ధుండవు గమ్మనిన నతండును ధర్మతనయు కనుసన్నఁగయి కొని యమ్మత్స్యవిభునకు వినయంబుతో నిట్లనును. మల్లులకృత్యములు వారి యుద్ధసన్నాహము, యుద్ధమునందలి పేచీలు కమ్మలకుఁ గట్టునట్లే వర్ణింపఁబడినవి. సుదేష్టచే ననుచితవ్యాపారమున నియోగింపఁ బడిన ద్రౌపది నిర్వేదావస్థను విర్ణించుచు నామెభావఘర్షణమునకుఁ దగిన బాహ్యవ్యాపారముల నెట్లు కనఁబరచినాఁడో గమనింపుఁడు.

“అలమటఁబొందు మాయ విధియాచుని దైవముమాటుని త్తటిం గలవొకొనాకుదిక్కిను మొగంబున నశ్రులువెల్లి గొల్పు దొ ట్రిలఁబడు జల్లనంజెడరు డెందముఁ గూడఁగదెచ్చినన్నఁ గే మలమును ముట్ట నెవ్వరికివచ్చు ననుం గలఁగుం వెనుంబడున్.”

విరటుని సభలోనుండి కీచకుని గీటడంగింపఁజూచిన భీముఁడు ఆచ్చేరువనున్న యున్నతవృక్షంబు నిరీక్షించి యాననంబుపల్లటిల్ల ధర్మతనయుం గనుంగొనిన నతండు దననయనాకారంబున వారించెనట. కీచకవధాసంతరము తనయొద్దకువచ్చిన ద్రౌపదిని సుదేష్టసంభావించి యత్తరుణిం దనపరిసరంబున నునిచికొని తదీయవదనం బవలోకించి ఇట్లు పలికినది.

“నీవుచక్కనిదానవు నెలఁతదైర్య.

రహితచిత్తులు మగవారురాజు దీని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దలఁచిభయమంది నిన్ను నీ వలచునెడకు

నరుగుచట్లుగఁ బ్రార్థించి యనుపుమనియె.”

ఈపలికిన పలుకులెంత యను నయపూర్వకములుగా నున్నవో పీదప యనుజ వియోగతాపం బుత్కటం బగుటతోడనే యామె పలికిన పలుకులెంత ధార్మ్యముతో గూడియున్నవో, వెనుకటిగీతమునందు వలెఁగాక, యీకందమునందలి పదముల జిగివి, నడక, సుదేష్ట సహజశీలమును వెల్లడించుచు నెంత సందర్భానుకూలములై యుండెనో గమనింపుఁడు.

“బిరుదుగల మగలుగలరని

తరమిడిచంపింపఁ జూచెదవు జనములు నీ

పొరువునఁ బోవెఱుతురు మా

పురమును రాష్ట్రంబువెడలి పొమ్మిందైనన్.”

సుకేర్మ నైన్యముచే దెబ్బలుతిన్న గోపాలకులు,

“అసదుగఁదాకి మేనఁదిఱచై పొరినెత్తురు గ్రమ్ముపోటులన్

వసమఱి తూలుచుండియును వారనిభీతిఁబదంబులన్ గడున్

వెసఁగదెయిన్ బురంబునకు వేగమెక్కింపఱుపాటె”

మత్స్యనాథునితో నీరెలుంగు దలంకఁబల్కిరట. విరాటుం డదిరిపడి “ఏమీ నిక్కమె మున్నెఱుంగఁ ద్రైతిగర్తకుండు” అనుచు వీరాలాపములు పల్కెను. పీదప విరాటుడు బలంబులం గూర్చుకొను తలంపునం బహిరంగణంబునం గొండొక నేపునిలచె”నట. ఇది మూలమున లేకున్నను ధర్మజుఁ డాతనియొద్దకుఁబోయి తామును వెంబడింపఁ దలంచుటను గూర్చి చెప్పుటకుఁ దగిన యవకాశమును గల్పించి కథకు స్వాభావికత్వము నాపాదించుటకై తిక్కన తెచ్చిపెట్టినాఁడు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నకులుని ప్రవేశమున కనుకూలమగునట్లు విరటుఁడశ్వములను విచారించు సందర్భమును తిక్కన కల్పించుట యిదివఱలో జూచియున్నాము. ధర్మతనయుండు నట్టిసమయంబున పవనతనయమాద్రీతనయులంతంతం బొడనూపిన నిలువుండని నిపుణముగా నియోగించి తానునుమత్స్య మహీపల్లభునల్లనచేరి పలుకును. పురుహూతపుత్రుండు శుండాలరయ లీలాసమరేఖంబగు గమనంబునం బదశతమాత్ర ప్రదేశపలాయితుండైన భూమింజయు నెయిదిపట్టుకొను. కదుపులను విడిపించిన పీమ్మటను త్తరునకు గౌరవపీరులను వేటువేటి నిరూపించిచెప్పు సందర్భమున నర్జునుని యాకారము నెంతచక్కఁగా సందర్శింపకూలముగా గనులకుఁగట్టు నట్లు వర్ణించినాఁడో చూచియే యున్నాము. భీష్ముఁడొల్లఁబోయి సోలుచు రథకూబరమూఁతగ నిల్చియుండ నూతుండాతని రథమాపలకు గొంపోవుటయు, క్రీడి “ఇట్లుత్తైత్తిచూచి గాండీవంబు దొడసి, గుణంబు సారించి, కవదొనలు బిగియించి ఆచార్యనూర్యతనయాదుల దెసకేచి యరిగెను.

విరటుఁడు “శరములు, శరాసనము నయ్యరదము పైడిగ్గవిడిచి- ధరణికి లంఘించె” నట. వానిని డిగ్గవిడిచి ధరణికి లంఘించెననుటలో నాతని భయావేశము, దానివలని తెగింపు, ఏదెట్లుపోయినను సరే ప్రాణము ను దక్కించుకొందమను భావము, ఇవి యన్నియు కన్నులకుఁగట్టి నట్లగుచున్నవి. తనకు బుద్ధులుచెప్పఁదొడంగిన యప్పమాటలనువిననొల్లక, నెట్లయిన వామెను తనకోర్కెఁ దీర్చునట్లాడంబడఁ జేయుటకుగాఁ గీచకుండు

“అనుచు దైన్యంబు నొందెడునావవంబు

తోడ దిగ్గనలేచి యుత్త్రోయజాషీ

దరణపీతంబుకడఁ జక్కఁజాఁగి మ్రొక్కు”ను.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

### పాత్రపోషణ రీతులు

- తిక్కనాచార్యుని శీలపోషణరీతు లత్యద్భుతములు. ఎవరెవరు మాటలాడినను, వారివారిమాటలు, సంభాషణలు వారి స్వభావములకు ప్రవర్తనకుఁ దగియుండుటేగాక, యితరులు వీరి స్వభావమును గూర్చి పలికిన పలుకులద్దానిని ఇక్కగన్య క్తపఱచునవై సంపర్కముకూలములై యుండును. తమవైవచ్చుచున్న యద్భుతంజూచి ద్రోణకృపకణ్ణాశ్వతామ ల వాగ్వాచమును విని తుదకు భీష్ముఁడ కారవేశ్యును నుద్దేశించి ధర్మాస్థ సంగతంబును హితంబుగాఁ బలికినపలుకు లెంతయు యుక్తములై, స్వభావోద్ఘోషకములై యున్నవి. వీరాడినమాటలు తత్స్వభావానుగతంబులే. “ద్రోణాచార్యుఁడు నీతిపఞ్చంబునం బలికె. ఆచార్యుతనయు వచనంబు లుచితంబులు, కృపాచార్యుం డాడిన చందంబు తెఱంగునడి యున్నది. మన్ననగల మానిసియగుట సంగరాజునకు సంగరపాటవంబు లగుమాటలు దగుంగాక.” ఇంక దేశకాలానుసారముగా నాయా పాత్రల స్వభావమునందును బ్రవర్తనయందును గలుగుచుండు మార్పులను, క్రొత్తచాయలను నీతిఁ దీసి చమత్కారముగా న్యక్తపఱచుచుండును. ఉత్తరుని స్వభావమున నీచాయలను గమనింపుఁడు. మొదట ప్రగల్భముల గొట్టిన యుత్తరుఁడు—కారవరాజు వైన్యంబుఁజూచి భయకంపితుఁడైన యుత్తరుఁడు—బృహన్నల నర్జునుగానెఱింగి యుత్సాహవంతుఁడైన యుత్తరుఁడు—తండ్రికి ప్రవర్తనపద్ధతిని గలుపు నుత్తరుఁడు—కాలమునుబట్టి యెట్లు మాటుచువచ్చెనో తెలుపును. నుదేష్టా విరటుల స్వభావమును మూలమునకంటెఁ గొంచెము మార్చినాఁడు తిక్కన. తనపతియగు విరటుఁడు క్రౌపదీయాపమోహితుఁడై యామెను కోరగా, తానామెకు రక్షకులగు గంధర్వపతులనుగూర్చి చెప్పివారించి తినని తమ్మునితోఁ జెప్పుకొనియు, తుదకు తమ్ముని వాచింపలేక యాతని



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కోర్కెడీర్న సంసిద్ధురాలై 'శుభాచార' యగు 'ద్రౌపది' నాతని యొద్దకుఁ బంప నమకట్టిన సుదేష్టశీలము నింకను దించివేసి, కొంత యరకు విరటుని శీలమును గాపాడ యత్నించినాఁడు. మొదట నీమె యొద్ద కొలువడిగినపుడుమాత్రమిమె "వినునీరూపముగూచి మాన్యపథి యువ్వెళ్లారు" అనిపల్కినట్లు తిక్కనచెప్పివేగాని నిజముగావిరటుఁడా మెనుకోరఁగా తానుగంధర్వులవలని భయమును దెల్పివారింఁచితినియూమె తమ్మునితోఁ జెప్పినట్లు మూలముననున్నవిషయము నిచ్చట జారవిడిచి వాఁడు. ఇచ్చట సుదేష్ట కీచకునికి "దగిన తెఱంగున" అనఁగా నాతని యితర స్త్రీల యనురాగంపుఁ జెయ్యవలను, సైరంధ్ర నీరసాకారమును విర్ణించియో, భక్తచూర్ణమును దెల్పిజారసాఁడును విర్ణించి యందు సుఖము లేఁడునుటను వెలిపియు, తుదకు గంధర్వులవలని భయమును సూచించియు వారింఁచినదేగాని, గంధర్వుల భయమువలని తనభర్త యీమెను 'విషలు' కొనినాఁడని మాత్రము చెప్పలేదు. మూలమున వ్యక్తిత్వము (Individuality) నేర యున్న సుదేష్టశీలమును ఎగుల ఎచుత్కారముగా పోషించి యామెభ్రాతృప్రేమనుస్యోక్తముచేయుచు, నతిగడుసుదానిగను పరమకాత్య యుక్తగనుజేసి, యామెశీలమున కొకవిధమున నైచ్చము నాపాదించినాఁడు (lowered her character). అజ్ఞాతవాస నియ మమునంజేసి ద్రౌపదీభీముల వృత్తమునందు గలిగిన విభేదమున, వారి మనములందు గలుగు భావసంఘర్షణమును జక్కగాఁజూపుచు వారిను వోష్యత్తులను సమయానుకూలంబుగ వెలిపుచ్చుచు వారిశీలముల నతిర మ్యంబుగ పోషించినాఁడు. నన్నయ ద్రౌపది తిక్కనచిత్రించిన ద్రౌపదివలె సచేతినందైయున్న టగపడదు. వస్త్రాప్రహరణ సందర్భ మున ద్రౌపదియొక్క భావస్ఫుత్తులను, శీలచ్ఛాయలను నన్నయ యేమి యుగనుపఱపలేక పోయినాఁడు. ద్రౌపది యజ్ఞాతవాసకాలమునఁ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దాను మెలంగు కీతిని కూర్చి భర్మజుల దేవతల పూజా కి బ్రతుకై తనము  
 నొసంగునపుడు చూపిన యాత్మనిశ్వాసముతోఁ గూడిన యనాదరము  
 పన్నీతభావము, సుదేష్టకొలుపుతోఁ జేరనది యమయొద్దఁ బ్రజే  
 కించుతటి యొక్కముచేసిన ఆత్మగౌరవము, “గరువతనము,” మహిమ  
 దికము, చివేఁ మహితత్వమును, కీచకుని వారించుటగా నెత్తిన యొక్క  
 డలు, తుదకు కోపమునచ్చి యానీచుఁ జంకించినరీతి, కీచకునిఁటికి  
 పంప సమకట్టిన సుదేష్టతో, కీచకునిఁ జనఁ గలుగు భయపరాభవాదుల  
 మాట యొక్కయే, ఆత్మగౌరవమును, మొదలు నానుజేసినసమయ  
 మునే, పురస్కరించుకొని గంభీరముగా బ్రతిఘటించుచుఁ బలికి తప్పిం  
 చుకొనఁ జూచినరీతియు, నాల్గవచ్చుక చెచ్చినపుడు “పాండుపుత్రుల  
 కేనుదప్పఁ మనంబుగలుగువాని” ననుటచే “నన్నుఁ శరణమును ముట్ట  
 నెవ్వరికిఁబచ్చును” అని తలంచి “హృదయపుండరీకమున మండరీకాక్షు  
 నిక్షేపించుకొని” సుదేష్ట మందిరంబు నెడలుసమయమున జూపిన ఆత్మ  
 పాతివ్రత్యబలము, మనోధైర్యము, శక్తినిశ్వాసములును; చిరఃకుని స  
 భలో “గులసతుల గరుచందము దొలఁగగ నట్లుఁకిం దగునె” యని  
 ప్రశ్నించిన భర్మజునిప్రశ్నకు సాధిప్రాయముగా, చతుర్థాశ్రమముగా  
 తనగరువతనమును చెలుపుకొనుచు, భర్మజుని నెత్తిసాడుమచు బదులుప  
 త్కినరీతియు, కీచకునినిర్జింప నియోగించునదై భీమునియొద్దఁజేరి యాత  
 నినాకార్యమునకై పురికొల్పినరీతియు, మఱునాఁడు కీచకునిమాటలకు  
 “మెత్తచెడినయట్లు సుభగమెయిది చూపుగాఁ జూచి” కర్ణంబు దప్ప  
 కుండ మిగుల జాగరూకతతో నట్లు సంకేతంబుచేసినదియు కీచకుని  
 ఛావుఁజూచి చేసిన స్త్రీ సహజములగుచేష్టలును, ఉపకీచకులచానంత  
 రము సహోదరచురణ శోకాతుర యగు కైకేయికడకుం జరునప్పుడు  
 సాంగిసారలి ఎచ్చుచున్న “సమృద్ధపూరమునకు గరువతనమును బలితంపు

## ఆంధ్రభాషా కవితా విమర్శనము

గట్టవెట్టి, శీతయైవికృతి లేక పరికిరితియు, నాద్రౌపదియొక్క స్వభావస్వరూపములను వెంటినిగూడ నెంతచక్కగాఁ జెరించిచూపుచున్నవో గమనింపుడు. కష్టములందు సహితము ధైర్య స్థైర్యములు, ఆత్మవిశ్వాసము, నిగ్రహము, ఆత్మశౌరవము, ముఖ్యముగా గరుచితము ఇవియే యీ మెస్వభావమునఁ బ్రధానగుణములుగాఁ జూపినాఁడు తిక్కన. ఈమె “గరుచితనము”ను గూర్చి స్వయముగనేగాక కీచకాఁడు ధర్మజుఁడు, సుదేష్టమొదలగు పాత్రులచేఁగూడ పలుమారు ప్రశంసింపఁ జేయుటచే, నిది యీమెయెడల నొక ప్రత్యేకలక్షణముగాఁ జూపి పోషించఁదలచినట్లున్నాఁడు. తిక్కన ద్రౌపదిశీలములోని ప్రధానలక్షణము “గరుచితనమై” నట్లే తిక్కన సుదేష్టశీలములోని ప్రధానగుణము “శౌర్యమై”నట్లే నిది యీమెచేసిన ప్రతిస్వల్పకృత్యములోఁ గూడ నెట్లు వ్యక్తమైనదో యిదివఱకే గమనించియున్నాము.

### తిక్కన రసపోషణ రీతులు

తిక్కనార్యుని పాత్రపోషణ పద్ధతులవలెనే రసపోషణరీతులు ననితర సాధారణములు. ఈతని కవితాకళ కంతకునుగూడ స్వాభావిక తత్వగుణమే (realism) మూలశత్యముగుటచే, నొక్కొక్కచో కతి చిత్పప్రయోగముచేతనే యాయాపాత్రల స్వభావోన్మీలనమును సాధించినట్లే, ఆయాసందర్భముల యందలి పాత్రల మనోవృత్తులను, పారి సహజచేష్టలను సత్యలబ్ధముగ వర్ణించుటచేతనే యాసన్నివేశమును మనః గోచరింపఁజేసి యారసస్ఫురణను గలిగించుచుండును. ద్రౌపది యందలి మోహంబునఁ బరితాపమును బొందు కీచకుని శృంగారభావములను, చేష్టలను వర్ణించుచు విప్రలంభశృంగారరసము సతిరమ్యముగాఁ బోషించినాఁడు. కీచకుని శృంగారభావములయొక్కయు, మనోవృత్తులయొక్కయు, గమనవైఖరుల నెన్నిరీతుల వర్ణించి రసము పుట్టించి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

నాఁడో యిదివఱకే చూచినాము. ఇంక వక్షిగాగోగ్రహణసందర్భమునను, సంత్తకంటె నుత్తరగోగ్రహణ సందర్భమున. 'వీరరసమయాత్మకః శబ్దః' నట్లును పరాక్రమ విజృంభణమును వర్ణించుపట్లను, తిక్కనాశ్వాదను తనవీరరస పోషణచాతుర్యమును వెల్లడించెను. ఇట్లు ప్రధానరసముల కీయాశ్వాసమునఁ బ్రాధాన్యమిచ్చి తిక్కినహాస్య, రౌద్రాదుల నాయా సందర్భాచారముగా స్ఫురింపజేసెను. సింహబల ప్రవృత్తి కీచక విధ్వంసనంబునందలివొంది, పురంబు సొచ్చి రాజవీధి నరుగు ద్రౌపది జూచి పులిఁగచుఁగొన్న శేడూరిమహాదీ ఫీతిఁగలంగి. "గగమున నుదా మప్పించి యమ్మగొ రక్కసి యంచు నుల్ల ములుకు వారునై" యున్న పురజనుల భయచేష్టలను వర్ణించుచు హాస్యరసస్ఫురణ కవితాశ ము గలిగించినాఁడు తిక్కన. ద్రౌపదియు నంతరంగమున నిండినహాస్య రసంబు మోముపై వెలివిరియంగ నీక వినినవలు. ఉత్తరమునః

"తెప్పించి తొడుగు మీవని  
యొప్పించిన నిట్టునట్టు నోటవలుగా మ్రై  
గప్పికొని యాబృహన్నల"యుఁ

గొంత హాస్యరస స్ఫురణమునకుఁ గారకుండయ్యెను.

రౌద్రరసస్ఫూర్తి భీమునియందే మనకుఁ దరచుగాఁ బొడనూపు చుండును. కీచకునిచేఁ బరాభవింపఁబడి యార్తయై విరటునిసభఁ జేరి మొఱవెట్టుచున్న ద్రౌపది సభలోనుండి చూచిన భీముని ఘనతరళోప శేగమున నిష్ఠులురాలు కన్నులయందును, సాంద్రఘర్మసలిలంబుగ్రమ్మిన యంగంబు లందును, 'నితాంతవంతపీడనరబదాస్యరంగవికటభ్రుకుచీ చట్టులప్రవృత్తనర్తనఘటనాప్రకారభయదస్ఫురణాపరిఃకృతస్ఫూర్తి'యం దును రౌద్రరస మెట్లు మూర్తీభవించినదో యింతకు పూర్వమే గమనించియున్నాము. భీమునిరౌద్రరూపమును వర్ణించుపట్ల తిక్కనా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భృంశు సందర్శమునకుఁ వగిన భావచేతనే యాదౌదస్వరూపమునెట్లు  
భృనింపఁజేసెనో చూడఁడు - భీముఁ డుపకీచకులం జంపు సందర్శమున  
“నాదులభకు బిండ్లను నిలచేసిరేయనుచు సరోవసంభ్రమత నాయా  
తమై”యొక్క.

“యన్న తావనీజంబు పెజీకి రాదాతిరేక  
మడర నిజభుజశిఖరంబునం దమర్చి”

“ వికటభూమటిఘోరఫాల కలితస్వేదోద్భటుండుం జల  
ద్వికృతోన్మద్యయుండుం బ్రవర్ధనవికారావసంభావితాం  
గతుడుం జిత్రవిధానదోహల సమగ్రశోధవేగుండునై  
బకవిధ్వంసకుండయ్యెడన్ నిలిచె శుంభన్మూర్తివిస్ఫూర్తితో”

ఇక సర్వరాత్రమున భీమానిజూచి పాటు కీనకుల సితిని వర్ణించు  
సందర్శమునకు, కారవసేనజూచి పాటు నుత్తరుని వర్ణించు సందర్శ  
మునకు భయానకరసస్ఫూర్తిఁ గల్గించినాఁడు తిక్కన.

“ వెలవెలఁబాటుచు వెగజొంది పెదవుల  
తడి యాట నెంతియుఁ దల్లడిల్లు  
జల్లననంగంబు లెల్ల నిండఁ జెమర్చు  
బదములుఁ గరములుఁ గుదియవడఁకు  
హృదయంబు దటతట నదరంగఁ జెలువలు  
దీనవృష్టల మోముదేతీచాచు  
నెలుఁగుగదడికఁ దొట్రిల నేడ్చువిడువని  
ప్రార్థించు మాటఁ గీడ్పాటుదోప”

అని యాతని యార్తస్వరూపమును వర్ణించుచు నుత్తరుని యప్పటి  
బాహ్యస్వరూపమునే గాక యాతనిగుండెలు తటతట గొట్టుకొనుటగూడ  
మనకు వినఁబడునట్లు చేసెను.

## అంధభారత వితా విమర్శనము

“కుర్యాన్ని కృతజ్ఞతయే” అన్నట్లుగా కుర్యైకయ్యానమున పాండవులు విరటునికీ దమ్మివ్వించుకొని బయలుదేరు వాడై యున్న సంపదమున నమృతరసస్వాత్తి కవకాకము నిచ్చించినాడు:

“ఇదియేమి కంకనీ వ్ర

నృవస్మృతిని కంకనక్కి నాగద్దెయ్యవై

బదిలించుగఁ గూర్చింపితి

వదియునుగా కిపును డిగ నహంకారమునకా”

అని పలికిన విరటునకు మండిపోనలయుచేసి సంక్రంపన నంపించును

“కారవనలోన్నవై డాద్య నికామనమ్మక

ఖ్యాతవిశ్రేణుడేచిటుతగద్దెయ్యకుం నగఁడే నరేశ్వరా.”

అని బయలుదెట్టుచు నాతిని విస్మయనంశయములు కెనంగొని వాళ్లెర్య రసాయనిక వుంచివేసినాడు.

శోకరసా విమృశణము నెట్లు చాఢించినాడో చూచుట క్వాత్రమవాస పర్వమున భృతరాష్ట్రుఁడు గాంధాకీ సహితుడై ననయునకుఁ బోవు సంపదము నొకదాని గ్రహింతుము. వారు నగరు వెడలి

“గొంతి మొదలైన కారవ

కాంతాజనులెల్ల నెవ్వగలుఁ బొగులుదుఁ బ

త్వౌంత్తంబుల బావనలీల

సంతానములురలదోన చుచుదేరంగకా

నగుచుంపిరట.

“పాండవాగ్రహ సక్కురుభర్తలను

శోకదీనుడై తప్పకమాచి యెచ్చి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

హా మహారాజముఖ్య యెందరిగెననుచు

నొడలు కంపింపఁ జదికిలఁబడియెనధిప.

ఆ ధర్మజాని స్థితి, పలుకులు, కృత్యములు, వర్ణించి యెంతలో నా శోక  
రసమును పెంపొందించినాఁడో చూడుఁడు. ఏమియు చేయలేక యేడ్చి  
యేడ్చి తుదకుఁ 'నొడలు కంపింపఁ జదికిలఁబడియె' ననుట, యా  
సందర్భమున నెంత స్వాభావికమై రసోద్బోధకం బగుచున్నది. ఇంకను  
“నరుడెనునయించెవెసన

న్నరపతి నెత్తుచును దాననయమును వనటం

బురపురఁ బొక్కెం గురు భూ

ఎర యద్దెన తెఱఁగురాదు వాక్రస్వంగన్”

ఈ తుదివాక్యముచే నాస్థితిఁగల్గింప శక్యముకానిదనిచెప్పుచు నా శోక  
రసము నెట్లు పరాశోటి నధిష్ఠింపఁ జేసినాఁడో గమనింపుఁడు. పిదప  
కుంతియు నరణ్యమునకుఁ బోవ సిద్ధపడుటయు, ధర్మజాదులు ఎలదని  
ప్రార్థించుటయు, నా సందర్భమున వారి సంభాషణలు, చేష్టలు,  
వీడ్పులు, ఓదార్పులు, నెంతయు నుదాత్తములై, యెట్టి దైర్యవం  
తులైనను కన్నీళ్లు దెప్పించుననై యున్నవి !

తిక్కనరచన—నాటకరీతులు

తిక్కనాద్యుని రచనయందలి నాటకరీతులను (dramatic  
elements) గూర్చి యింతకుఁబూర్వ మాయాసందర్భములఁ గొంత తెలు  
పఁబడియే యున్నది. కావున నా రీతి లక్షణములనుమాత్ర మించుక  
గ్రహింతము. విరాటపర్వము నొక ప్రబంధముగాఁ జేయ నెంచినను, అందు  
నాటకమందువలె వస్త్రైక్యము (unity of plot) నెట్లు సాధించి  
నాఁడో చూచి యున్నాము. కథా వస్తువు నాటకమందు నాందీపద్య

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మున వలె కథాప్రారంభముననే 'మహిత సముజ్వలాకృతులగు పర్య  
మున సూచింపఁబడినది. పదాలములోని పర్యములవలెనే యిందలి  
యోక్యాసములు నైజే యున్నను, అందలి కథాంశముల నాశ్వాసము  
లుగ విభాగించుపట్ల తిక్కన కొంత స్వాతంత్ర్యము నహించినాఁడు.  
పూర్వాశ్వాసముఁడలి కథాంశము లుత్తిరాశ్వాసము కథ కెట్లు వాని  
తీయును నూరికము లగునో సంవర్ధానుమాలముగా వ్యక్తముచేసి  
నాఁడు. ఈ పర్యము 'నానారసాభ్యుపయోగిణీ' యని చెప్పుచు శ్రిం  
గార పీఠములకుఁ బ్రాధాన్యము కల్పించి, "పర్యాన్నిర్వహణేర్హృదం"  
అను నాటక రియసుమున కనుకూలమగునట్లుగాఁ జిర నన్యుత్తరస  
మును బోషించినాఁడు. ఈ విరాటపర్యకథ మంగళాంతమే యగుటచే  
తిక్కన కేమియు చిక్కులేకపోయినది. కావుననే యుత్తరావివా  
హము నత్యుత్సాహముతో వర్ణించినాఁడు. ఇట్టి లక్షణములన్నియు దీని  
యం దిలెనికీఁ గుదిరినవి గనుకనే మొట్టమొదట దీనినిగూర్చి యంతగాఁ  
బొగడినాఁడు తిక్కన. ఇక వస్తువిస్తర విషయమును గమనింతుము.  
మహితసముజ్వలాకృతులగు సాంద్రపు లంగనాసహితులై యహితుల  
కప్రభేద్యులగు నాపదుమూడగు గేఁడు గడిపి బయలుపడుటగదా  
యిందలివస్తువు. ఈ విషయముగే వీజరూపముగాఁ, —

“ఒకనాఁ డే మును నాపద

లకు విడుమర గాంచి విప్రులం జాట్టలఁ బె

ట్టుకొని నుభముండఁ బడయుదుమొకో,

యచి ధర్మజునిచేఁ బలికించి,

“మనలోన నెవ్వఁ డెమ్మొయిఁ

బనివెంటను విరటుమనము వడయుద మది యె



## అధ్యభారత కవితా విమర్శనము.

ల్లను స్వేచ్ఛించి యడలు

తెనతనమదినున్న తెలుగు నేర్పడి చెప్పుగా "

అని కార్యాంభమును నూచించినవాడైనాడు. పాండవు లిట్లేవిర  
టుని కొలువుఁ జేరి కాలముగడుపుమంటె చెండవయాశ్వాసమున సుదీప్త  
యింటనున్న ద్రౌపదిని జూచి కీచకుఁడు మోగింగుట, దాని మూల  
మునఁ గలిగిన 'యవాంతరాధ విచ్ఛేదమునకు' భీమునిచేరహస్యము బయలు  
పడకుండఁగా సాధింపఁబడినకీచకవిధ, "అచ్ఛేదకారణం" బగుటచే డింగువు  
నూచింపఁబడిన దనవచ్చును. ఈకీచక వృత్తాంతము కథాప్రవృత్తి  
కొకవిధమును సంకీర్ణత్వము (complexity) నాపాదించిన దన్నమాట.  
ఈ సంకీర్ణత్వము భీముని కీచకవిధ మూలముగా పెరిగిపోయి, యీకీచక  
విధ వృత్తాంతమును చాదులగులన విన్న దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నెత్తెన  
బయలుపెట్టి నుద్యోగించియున్నవాఁ డగుటచే విరటునియొద్ద పాండ  
వులయునికి కంకించి, వీరిని బయలుపెట్టుటకు గా విరటునిపై నెత్తిపా  
వలయునని నిశ్చయించెననుటలో నుచ్చస్థానమును బొందినది  
(reached the crisis). ఈ దుర్యోధన ప్రయత్నమే 'పతాక' యని  
చెప్పఁబడియున్నది. దక్షిణ గోగ్రహణసంగర్భమునఁ దాము బయలుపడక  
విరటుని విడిపించి సుకర్మ నోడించుటచేతనే 'ప్రాప్త్యాక' కలిగినది.  
దుర్యోధనుని యుద్దేశము మూలముగా, పాండవు లహితుల కృపభేద్య  
మైన ఆయుర్జ్ఞాతవాస సమయమును దాటుట విషయమునఁ గలిగినచిక్కు  
(complexity) దక్షిణ గోగ్రహణ విజయముచే కొంత విశ్లేషత్వ  
మార్గమును (resolution) ఒట్టుట కారంభించిన దన్నమాట. కథాసం  
కీర్ణత్వమునందలి యుచ్చస్థానమును (crisis) సామాన్యముగా మేక్స్  
వీయర్ కాళిదాసాదులవలెనే, యైదాశ్వాసములలోఁ జెప్పఁబడిన యీ  
కథలో మధ్యభాగముననే, అనఁగా మూడవ యాశ్వాసపు నడిమిభాగ

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము.

మనదే పెట్టుబలో తిక్కనార్యుడు చూసిన నాటకకళాభిజ్ఞతాజైత్ర  
 ఐదు నిమిషకు గమనించియే యున్నాము. కాకినాడనుమాడ నేడంక  
 మలచే నొప్పుమన్న కాకుంతులనాటక సక్రమమునకు నాభివలైలేదా, ఇరు  
 'కువలై' నున్న దుర్వాసకాపమును నాలుగవయంకము మొదలునే,  
 అనగా గ్రంథమునకు మధ్యముననే, యుంచి తన కళాచాతుర్యమును వెల  
 యింపఁ జేసినాఁడు. ఉత్తరగోగ్రహణ సంవర్షమున, నర్జునుఁడు బయలు  
 పడుట, క్షిప్ముఁ డిజ్ఞాతవాస వత్సరవ్యాప్తి నిరూపించి ద్రోణదుర్యోధ  
 నాదుల సంభోషణను చాపుట, యర్జునుని యుత్తరగోగ్రహణ విజ  
 యము మొదలగునవి 'నియతాక్షి'ని చూచించుచున్నవి. మఱునాఁ  
 డువయమున ధర్మజుఁడు విరటుని సింహాసనము నాక్రమించుట కారణ  
 ముగా పాండవులు బయలుపడుట, దాని పరీచముగా నుత్తరావివాహ  
 ము ఫలాగమమును నూచించుచున్నవి. ఇట్లే విరాటపర్వ రచన  
 యందు తిక్కనార్యుఁడు నాటకమునకు ఎలయు సంధ్యాని లక్షణములను  
 గూడ నొకవిధముగ సమహర్షిచవాడచి చెప్పవచ్చును. ఆయాపాత్రల  
 స్వభావమున కనుగుణములును, సయోక్తికలులు, సక్రమములు నగు  
 సంభాషణల మూలమునను, ఆయాసంవర్షముల నామాటలాడు వారి  
 యొక్కయు, వినువారియొక్కయు నాకాశ్రితములను, హాసగ్ధావాదు  
 లనున్దిండి, నాటకకర్త యాయాసంవర్షముల నాయాపాత్రలు చేయువల  
 సిన పనులను డెలుపు (stage directions) రీతి నా పాత్రలను మన  
 కనులయెదుటఁ జెట్టుచుండుటచేతను, రసానుగుణంబుగ వారి మనోవృ  
 త్తులను వివరించుచు నెక్కడికక్కడ నాయాపాత్రల కృత్యములను,  
 చేష్టలను (action) పధములచే నతిస్వాభావికముగ ఎర్పించి చూపు  
 చుండుటచేతను, తిక్కనార్యుఁడు తనరచనకు నాటకతలక్షణ మబ్బు  
 నట్లు చేసినాఁడు. మఱియొకవిశేష మేమనగా, నాటకము లేదోయొక

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

విధమగు వెలుగులోఁ జూడఁదగినవేకాని చీకటిలోఁ జూడఁదగినవి కావు. కాఁకి తిక్కనార్యుఁడు చీకటిలోఁ జరిగిన ద్రౌపదీభీముల సంభాషణ సన్నివేశమును, భీమకీచకులయుద్ధమును గూడ మనకనుల కగపడునట్లు చేసినాఁడు. మూలమున నంత వ్యక్తములుగ లేని (hazy) ఆయా పాత్రలను, వారిగుణలములను సువ్యక్తముగఁజేసి వారి ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును (individuality) స్ఫుటపఱచినాఁడు. మొత్తముమీఁద నీతని కవితకు ముఖ్యలక్షణంబగు 'స్వాభావికత' గుణమే యాభారతకథ యొప్పుడో యెచ్చటనో జరిగినదివలెఁ గాక, మనకనులయెదుట జరుగుచున్నదానివలెఁ బ్రత్యక్షానుభవములోఁ ద్థికిఁ దెచ్చుటకు విశేషముగాఁ దోడ్పడినదని చెప్పవలసియున్నది. ఈగుణమునే యాతనిభాషాశైలి లలోఁ గూడ మనము గుర్తింపవలసియున్నది.

## తిక్కనార్యుని భాషాశైలిలు

ఈకవి చిత్రించినపాత్రము లతిమానుషలక్షణములు (supernatural) కలవారు గాని, లేక కొయ్యబొమ్మలవలె చలనములేక యున్నవారు గాని కాక మానవమాత్రులును, స్వవ్యాపారమందు వ్యాపృతులునై యున్నట్లే, వారిభావములు నతిమానుషములు, సాంకేతికములు (conventional), కృత్రిమములు గాకుండుటచే, వారిభాషయు సహజము, స్వాభావికము, నకృత్రిమమునై యొప్పుచున్నది. ఇట్టి స్వాభావికత్వమును సాధించుటకుఁగా నీతఁ డవలంబించిన రచనా రీతియొక్క విశేషగుణములను, మన మరయవలసియున్నది.

౧. పూర్వోత్తరసందర్భములకుఁ జక్కనిపొందిక కల్పించుట, ద్రౌపది, ధర్మజభీమాదులు మొదట తా మెట్లు సంప్రతించుకొనినది, దానికిఁ దగినట్లుగనే వీరు విరటునికొల్వొ చేరు సందర్భమున నాయా

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సన్నివేశము లెట్లు కుదిరినది యివ్వవలెనే పరికించియున్నాము. అర్జునుడుః గోగ్రహణసంకల్పమునఁ గరుబలంబులః గ్రోకద్వయమాత్రంబులం కూడ మట్టి తలయొత్తి చూచి యట్టి కాగవలేనా సన్నివేశము నంతకు తరున కెఱింగించి, “వరురా జేట నున్నవాఁ డొకఁ” “విచ్చి వనకుండు పసులం నెచ్చుట మనుమన్న వలయు బెఱుగు” అని యా కీర్తి తాను చేయఁబలంచిన యుద్ధక్రమమంతయుః (plan of attack) వెలియఁజెప్పి, తదనుగుణంబుగనే యుద్ధక్రమము నడిపి విజయము సాధించెను. భీముఁడు కీచకుని సంకేతప్రదేశమునకు రప్పింపమని చెప్పియు, “వచ్చిన నాసౌబరునిం దెగఁజూచి నీకుం జూపి నీచిత్తంబు విడచెద” అని చెప్పినదానికి సరిగనే నూర్యాస్తమయం నైనవిడప నాకృశోరరి వృశోదరుకడకుం జని సమయ మయ్యెనని చెప్పి, యాతనితోన వెనుక నల్ల నంతంత నరిగినట్లును, ఆత్మదీపెను పశ్యంకంబున కనతిహారంబున నోసరిల నునిచినట్లును, తుద “కనలము గూఢయత్నమున నయ్యెడకుం గొనిచచ్చి దానిఁ జయ్యనఁ వెలుగొంపఁజేసి” యామెకా “వినుమానపుఁ దీనుఁగు”నఁ జూపినట్లును ప్రాచీన మూలపాకమునందు లేని విషయ మంతయుఁ జేర్చి రచించివాఁడు. ఈ తరుఁగు తండ్రి కుత్తరగోగ్ర హణ విజయ సంకల్పమును వెల్లెపును, తాను కరునేఁ జూచి భయ మొంది రథము దిగి పాటినది మొదలు జరిగిన వృత్తాంతమంతయు యుద్ధక్రమముతోఁగూడ నెట్లు జరిగినదిగా ముందు వర్ణింపఁబడినదో యట్లే వర్ణించి చెప్పునట్లు చేసెనాఁడు.

“తేన తే నిర్జితా గావ స్తేన తే కురవో సతాః,

తస్య తత్కర్మ వీరస్య న మయా తాత యత్కృతమ్”

అని చెందుమాఁడు శ్లోకములుమాత్రమే కలవు మూలములో. వెనుక జరిగిన విషయములనుగూర్చి మరల చెప్పవలసి వచ్చినపు నాయాపాత్ర

## ఆశ్చర్యభారత కవితా విమర్శనము

లాయా సందర్శములఁ జెప్పినమాటలనే మరల ననువదించి చెప్పునట్లు చేయుచుండును. ద్రౌపది ధీమఁ డడుగఁగాఁ దన భంగపాటునుగూర్చి “ఉన్నయా, పెట్టిగియునేన చెప్పవిన నివ్వుము గల్గుట చాలలెన్నయ త్రైఁ గట్టిగించెదన్ వినుము తెల్లముగా మొదలింట నుండియున్” అని పలికినప్పు డామె వెనుకఁ గీచకుని జంకింపఁదలంచి కోపముతోఁ బలికిన “సుశ్వాకోద్య” మేత్యాదిపద్యమునే మరల నిచ్చట ననువదించు నట్లు చేసినాఁడు.

౩. ఉపమాలంకార ప్రయోగము—సామాన్యముగా తిక్కన యలంకారములనే ప్రయోగింపఁడు. ప్రయోగించినపు డాదృశ్యమును చునకండ్లకుఁ గట్టునట్లు చేయుబట్టఁగా సాధారణముగా నుపమాలంకార మునే—పూర్ణోపమనే—ప్రయోగించుచుండును. కీచకుఁడు

“సింగం యిన్న గుహానికేతమునకున్ శీఘ్రంబునన్ వచ్చు మా తంగంబుం బురడించుచుం బఱసపుత్ర స్వీకృతంబైన యా రంగా గారము చేరవచ్చె.”

ఇక్కడ ధీమఁడు సింహము, కీచకుఁడు మాతంగము. కొంతయుద్ధ మైన పిదప

“వాని నడంగఁ బట్టి పడవైచి మహోగ్రథ నాక్రమించెఁ బం చానన మేణముం బొదవునట్లు.”

ధీమఁడు కీచకుని గ్రించఁ బడవైచి యాక్రమించు సందర్శమున నాతఁడు పంచాననము, కీచకుఁడు వీణము నై నారు. సందర్శానుకూల ముగా మార్చినాఁడు. అప్పుడు కీచకుఁ డుడ్కటుండై “సమీరిసుత్తు నల్కికుఁ బ్రాణిడినట్లు పీఠతోన్” నెగ నెనలు. తీరకుఁ బ్రాణు డెట్టి నందిపుచ్చుకొనినట్లు పై కెట్లు విజృంభించునో యట్లే ధీమని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

యల్కాయు కీచకునితోపాడే పైకి 'నెగసినవలు. అంత నీతని పీడికీడి పోటు దిన్న కీచుడు నేలంబడులును దెలుపులు కట్టి యుపమానముచు గూర్చుచో చూచుచును:

“పల్లవప్రసూన ఫలభరితంబు  
 మ్రాసు రూలఁ ద్రోయు మత్తగజముఁ  
 శోలె వివిధ రత్న భూషణ భూషణం  
 దైన గూతుఁ రూత్స ననిలకుడుడు.”

యద్యదర్థనసంపర్కమున నేతఁ డీ యలంకార ప్రయోగము విశేషముగా వొనర్చునట్లుగపడును.

“నరు లొరులు దృశ్యములపైఁ  
 బరఁగింపఁగఁ జూడ్కు లెట్లు పడుఁ దప్పక య  
 ప్పరుసున నగుఁ జేయునిశిత  
 శరములు లక్ష్మ్యములు దప్పి నన విందుకయున్.”

“కరి సొచ్చిన కుంగమడుపు  
 పరుసున మొన చాఁపకట్టుచడియె నతనిచేన్.”

“తేజోభనుడగు నరుఁ డు  
 ద్రాక్షజితగతి నడుగు మెఱసి ఒడదాన్ని దళం  
 పై జరిగితిఁ ద్రక్కొనియెడు  
 నోజం గురుబలము వేర్చి యుడిఁగెం నోడ్చెన్.”

“నవ్యసాచి బాణసంఘంబు మత్త శుం  
 చాల క్షణగోల నేగిసలిపె.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కేసరివిక్రమండు “బాణజాలవిన్యాసమునన్ వెసం బొదివె  
నక్కఱును గరుమండు పాము నుద్దాసితపక్షుడై సాగువుభంజి”  
ఇట్లు బాణజాలవిన్యాసమునకు గరుమని ‘ముద్దాసిత పక్షులు’కు  
కాపమ్య మెంత చక్కగా సరిపోయినదో గమనింపుడు.

“సంగ్రామం బభిరామం బయ్యును ఘోషప్రకారంబయ్యె” నని  
వర్ణించు సందర్భమున నుపమాలంకారమును మిగుల దీర్ఘముగఁ జెంచి  
నాడు. ఇట్టి దీర్ఘోపమలు (long drawn out similes) నచ్చటచ్చట  
తిక్కనార్కుడు ప్రయోగించుచు నేయుండును.

“ప్రళయభోధకముక్త సాంద్రవిసరత్పావా వర్షంబు మి  
క్కిలియై తైలము గప్పునట్లు నరునక్షీణాస్త్రసంతాన మి  
ట్టమై కప్పినఁ దీవ్రమారుతము గాఢవ్యాప్తి జీమూతిమం  
దలిఁ బోలెన్. విరియించె భానుజుఁ డావ్వంభోజ్వలాకారుడై.”

దీర్ఘతరంబైన రూపకము (a prolonged metaphor) న  
కుదాహరణము:

“శోమంబు భీమన రూపమై చెలువొంద  
నకులకేతువు నిఖయై వెలుంగ  
శరజాలములు పటుజ్వాలలై నిగుడ న  
రక్తనూభవోగ్రాగ్ని ప్రజ్వలిల్ల  
నన్ధతి నైపక యుజ్వలపివ్య ప  
తాక మెటుంగు గా దభిధరణి  
రక్తశేమిరవిముగర్జనముగ శరపరం  
పరలు ధారలుగాఁగఁ బరఁగియడకె

## ఆంధ్రభాషలో కవితా విమర్శనము

నర్జనాంగుడం బసవ్యసామాన్య స  
ముద్యోగమున ముఖపయోగుహముల  
కాంతి దజ్జిరి, యపుడు కొరవలే నా స  
రోవరంబు దీనభావ మొందు.”

తిక్కనాద్యుల యుపమానములు కొన్ని యాతని మానసికస్మృతివైభవము (intellectual similes)కు నూచించుచుండును. “రాగాదివికార నిరాసనంబునం బ్రసన్నయమున బాధియుంబోలె నీంహబల ప్రబృతి కీడకవిధ్వంసనంబునం బలివొంది”నది ప్రబంధము.

నర్జనాగారము—వివేకరహితహృదయంబునంబోలె, ప్రమాదాపిశము, విదగ్ధచింతాప్రేమంబునంబోలె మర్మిరూప్యము, ఆనభ్యంత కాస్త్రంబునంబోలె మగ్ధంబు, స్వప్నబలవార్ధంబునంబోలె నదృష్టిగోచరంబు, విషమకావ్యంబునంబోలె నస్పష్టాలంకారంబు” నై యున్నదట.

“పంతీసుతకాంతా చింతామహాంశకారముతో, సంతపదము మచ్చరించిన వన్నట్లుగా ప్రభాతం బయ్యె”నట.

తిక్కనాద్యుల యుపమాలంకార ప్రయోగజ్ఞాచిత్ర్యము పరిశీలించిన కొలది పెంపొందుచునే యుండును.

3. సందర్భానుకూలముగ భావమును స్ఫురింపఁ జేయుపదబంధము—పదరచన, (Sound echoing the Sense).—ధర్మజుఁడు దీర్ఘత్సుని, నకులుని, శ్రౌపదినిజూచి ఘోర్జమాన మానసుడగుచు, నెలుఁగుచందంబువేటుగా, భిన్నాంతఃకరణుడగుచు, వాచెట్లుమెలంపుదుడో యనిపలికిన పలుకులాతని హృద్గతావేదనను వ్యక్తము చేయుచునేయున్నది. ఈసందర్భములందును, శ్రౌపది తనపడినపథిశ్రమంబు నెఱిగి



## ఆంధ్రభారతి కవితా విమర్శనము

సింఘ సంవత్సరమునఁ గూడ నీతని యుత్పలమాలా వృత్తరచన మెంతయు సందర్శకుకూలమై యున్నది.

ఇర్లనసంవత్సరముల సామాన్యముగా సమాంతర వాక్యములుగల పాదములతోఁగూడిన నీపద్యములను వాడుచుండుటయేగాక, మొదటి నాలుగుపాదములతో వస్తుస్వరూపమును వర్ణించి, పిదప దానిఁ జూచి నందువలనఁ గలుగు భావవృత్తిని (impression on the mind) వర్ణించు చుండుటను శీమితరువుయొక— “సంవత్సరార్తి”ని వర్ణించిన సంవత్సరమునఁ బరికించియే యున్నాము. భీముని కోపాటోపమును పటుదీర్ఘ సమాసముచేఁ జక్కఁగ ధ్వనింపఁజేయుటయు గమనించి యున్నాము. ‘దుర్వాగోద్యమేత్యాది’ పద్యమునందలి పటుదీర్ఘ సమాసము, తుదకు ‘కీచకా’ యను సంబోధనము, ద్రౌపది కీచకుని జంకింపుట కెంతయుఁ జగియున్ననని తలఁచియున్నాము. కీచకుని యురియాటము నొక గీతపద్యమున “తుదిమట్టగాన నిశ్చయించుఁ గలఁగుఁ దేలు” అనియు; “చిడముడిపాటును చిడిముడిపడు, మ్రానుపడు, వెడంగు పడు, వెనుంబడు, దల్లడపడు, దురంత చింతబారికినగపడు, సింహబలుఁడు” అనియు, దుర్యోధనుని చారులు పాండవులను వెనకుటను పరగఁబోదరు పోదరు పల్లంబు పల్లంబు etc.” అనియు వర్ణించి యాపద రచనచేతనే యాభావములను స్ఫురింపఁజేసినాఁడు.

ఇర్లజుఁడు విరటునిఁబట్టిన సుశర్మపైకి భీమునిఁ బురికొల్పుట యందలి యాశురమును—‘సత్వరంబగు చిత్తంబు’ అను పదములచే స్ఫురింపఁజేసినాఁడు :

“ఎయిదు మెయిదుము రథరయ మెసక మెసఁగ”

అర్జునుని గుర్తించినయు తరుని యాత్సహము:

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“ననుబని గొమ్ము లెమ్ము కురునాథు నవల్లు మరల్పు గోవులన్.”

ఉపకేసుకుల బాణీనుండి ద్రౌపదిని విడిపించుటకుగా శ్మికానము నకుఁ బోయిన ధీముని క్రోధవేగమున “వికట భూకుటి ఘోరస్థల క్షిత్తస్వేదోష్ణః” త్యాది పద్యరచనయే స్ఫురింపఁ జేయుచున్నది.

తననుకోరిచేయుచున్న యశ్వత్థామకుఁ గర్జుడు క్రోధఘూర్ణ మానతారకుండకుచు బదులుపలుకుట యాతని స్వభావమున కంశయఁ దగియున్నది:

“తలఁకెడువానికిన్ మగఁడు దానట నన్న పకించు వాఁ డిసీ, పలుకకు ధీతున ట్లొమగఁ బాటునెశూరుఁడు నిన్ను నచ్చియే, కలనికి వచ్చితికొ.”

దేవదత్త ధీలరావంబునకు లేట మొగమువడుచు నడుచు కొర విరాజసైన్యంబుచు గదిసినవాఁడు “ప్రళయ క్షైరవిసహస్ర, గర్భనోద గ్రతర్జునుం పర్జునుండు”

కీచకునికి దినముసాగి నిలుచుట నీరచనయే స్ఫురింపఁజేయుచున్నది:

“అనుచుఁగ్రుంకింపరాని ప్రొద్దరసి యరసి

\*       \*       \*       \*       \*

మిగుల వందిరి వందిరి పొగిలి పొగిలి.”

విరటుని యొక్కయు, వాతనికొడుకు యొక్కయు “వీరాలాప ములు” వారి యవిచారితడాంబికత్వము నెంతయు చక్కగా నూచించు చున్నవి:

“ఏమీ నిక్కమె మున్నెటుంగఁడె etc”

“తగుసారథి దొరకొనినెం

బగతురభంజించుటెంత పని కదుపుల ద

వ్యుగ గొనిపోదురొకొ”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

శ్రీమృత్యుచేఁ జిక్కిన తన్ను విడిపించిన భీమునిగూర్చి విరటుఁడు  
విస్మయము, సంతోషము జిత్తమున యెనఁగొనఁగా నిట్లనును:

“శపకారము బంటుతనము

కృపయో పెండ్లి సమగ్ర కీర్తిప్రియమా.”

నానావిధ దీనాలాపములాడుచు త్తరునిఁ జేరునేరఁడెచ్చి యర్జు  
నుఁ చాతని భయముమాన్పి సారథిగాఁజేసికొను సందగ్భమున నాతనిప  
లుకులెంత మృగువులై ధైర్యమును గొల్పనవై యున్నవో చూడుఁడు:

“వెఱుకుచున్న పోటు కురువీరులతోడ నశక్యమేని య

తైఱుగదిదేల నీవుడుగు, తేరికిసారథిగమ్మునాకు”

ఆయాభావములను స్ఫురింపఁజేయుటకుఁ గాని, యాయాపాత్ర  
లగుణములను వ్యక్తపఱచుటకుఁగాని తిక్కనార్జుఁడు ప్రయోగించువిశే  
షణములత్యంత సార్థకములనుట కొక్కనిదర్శనము చాలును. అర్జునుఁ  
డు త్తరునిఁ జెప్పెక్కి గాంధీపంబునీసి యిమ్మనినసందగ్భమున నాతఁడది  
పీనుఁగని శంకించి “నన్నీ నీదవుఁబనిఁ బయపం గా నీమందగు నె పాపకర్మము  
గాదే” యనిచెప్పినపుడు, అదివిని “ధర్మనందనానుజాం డత్యావరమున”  
“నమ్ముము కైదువుమోపగు”నని నమ్మఁబలికెనట. తిక్కన యిచ్చట  
నీవిశేషణమును ధర్మనందనానుజాం డధర్మచివయమై యుత్తరుని ప్రేరే  
పింపఁడిని సూచించు నుద్దేశముతోడనే వేసియున్నాఁడు. ఇందుకు నిద  
ర్శనముగా మఱియొకచోట (4-148) నర్జునునిచేతనే యీమాట వ్యక్త  
ముచేయించినాఁడు. ఉత్తరునికి నమ్మకముగలుగుటకై తననామము  
లను వాని శుద్ధములను దెల్పుచు

“వృథాయగఁ బలుకుచు నేయవి

తథవచనుండైన ధర్మతనయుననుజాడకా.”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అనిపలికించినాఁడు. దీనినిబట్టి తిక్కనార్కుఁ డా మా సంస్కృతముల నా  
యాది శేషణములను తూచి ప్రయోగించుకళాకుశలుఁ (a conscious  
artist) డని తలంపఁదగియున్నది. వ్రోణుఁ డావచ్చినాఁడు పట్ట  
జ్ఞుడే యని నిశ్చయించి దుర్బిమిత్తములఁజూపి యుద్ధసన్నాహముం  
జేయ నుత్సహించిన సంస్కృతమున దుశ్శోధముఁ జాతనికి బదులుపెట్టిన  
దీతి యాతనిస్వభావమున కెంతయుఁ దగియున్నది:

“అర్జునుఁడైన నేమి సురలైనను నేమగు విద్విషచ్చివో  
పార్జితమైన గోగణముఁ బట్టితి మెవ్వరు విచ్చిరేని.”

ఈశైలిలోనే నూతని స్వాశంస్క్రమ్యక్షయశ్వము, ఇతరులమా  
టను లక్ష్యముచేయ నొల్లకుండుట, వ్రోణానుపాలంభించుబద్ధి, అర్జు  
నునియంద నూయాపరత, మొదలగునవిన్నియు స్ఫురించుచున్నవి. అర్జు  
నుఁ డుత్తరానితో “భార్తరాష్ట్రోగ్రజుఁ డీతనిం గదిసినప్పుడు పండువు  
నాకునుత్తరా” యనిపలికి ఆతని

“లేరుమనబారికగపడు తెఱగుగాంచి  
యడవిబాసటయై యెవ్వ రడ్డపడిన  
మెఱుగు మెఱసినచాక్షులఁ దఱియఁజొరుము” అనెను.

లేఖాను ప్రాసయుక్తంబయి యీపద్యమున గంతులిడుచున్న  
శైలి (racy style) యందలిభావము కెంతచక్కగా వ్యక్తము  
చేయుచున్నదో గమనింపుఁడు.

౪. ఆంధ్రభాషాజాతీయ ప్రయోగనైపుణ్యము:—తిక్కనభార  
తము దేశీయపుఁక్కులు బడికి జాతీయమునకు నొకపెద్ద గని ఁటికి.  
ఏ యొక్క కవియు నింతటి దేశీయపదజాలమును, జాతీయమును ఇంత  
సుఖవత్తరముగా (Effectively) ప్రయోగించి యుండలేదు. అట్టి

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

భాషాజాతీయప్రయోగమును చేయుటచేతనే యాతని కవిత కట్టిస్వా భావికతగుణము, మహనీయత్వము నబ్బినవి. తిక్కన భావచ్ఛాయ లను నూచించుటకుగాఁ బ్రయోగించిన దేశీయపదజాల మపారము. కీచకునింటికిఁబోవు ద్రౌపదికిఁగలిగిన భయ దైన్యముల యంతరము లను వర్ణించునప్పుడు ప్రయోగించిన పదజాలమును జూడుఁడు :—భయ ము, దైన్యము, వెగడు, తల్లడము, తలఁకుపుట్టుట, కొంకుకొలఁదికి మీఱుట, వెంబాటు, ముట్టుపాటు, వెడఁగుపాటు, నోవ్వు, నెఱనాడుట, వగలు పగలనీనుట, దిగులువొదువుట. కీచకుని పరితాపమును వర్ణించుచు నాతఁడు చిడిముడిపడు, చూనుపడు, వెడఁగుపడు, వెనుంబడు, తల్లడపడు, దురంతచింతబారికి నగపడు నని చెప్పినాడు. మనోజ వికారమగుఁ డగు కీచకుఁడు ఉగ్గడించు, తల్లడించు, తలపోరగించు, నప్పళించు, తెగ నగ్గళించు, జనులం బగికించు, గళవళించును. సుదేష్ణ జారపాండు వర్ణించు సందర్భమున భయమున సుల్లమదరు, పుయిలోట మున మోము పుల్లగిల్లు, కలతమై చెమటలు క్రమ్ముదేరు, వెగడుట చెయ్యులువీడుపడు, కాతుకంబురియాడ చవులుకొనియాడు. రెండవ పర్యాయము ద్రౌపదిని సుదేష్ణమందిరమునఁ జూచి కీచకుఁడు చేయఁ దొడంగిన దుర్వికారముల నెంత స్వాభావికముగా వర్ణించినాఁడో చూడుఁడు: వెంగలిపలుకు పలుకు, నేల మునుగాళ్ల నప్పళించు, రిత్త కు రిత్త చెలఁగినవ్వు, వెడపాటపాడు, చేరువఁబొలయు, ఇక్కడక్కడఁ బడు, తగులినుమడింపఁజూచు. ద్రౌపదియందలి మోహపరితాపముచే నాతఁడు తలరు, నలందురు, నవయు, వెచ్చనూర్చు, నొల్లఁబోవు, వెగ డంచు, గలంగు, పరిభ్రమించు, గొండలపడు, ఔగ్గడిల్లు, చేడ్చును. ఆ సమయమున నాతని మనోవృత్తు లెన్ని విధములో! పార్థుఁడు శంఖ మొత్తగా తోయధిప ప్రకంబు కలఁగ, గిరివర్గమూటాడె, వసుంధర

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

సంచలించె, ఆకాశక్రమల్లాడె, త్రినశేంద్రు పట్టము కొండలమండె,  
వాతాళము ఘుర్గిలె, తారకలాకులమయ్యె, వేధసంతోభించె. శత్రు  
వుల శస్త్రాస్త్రసంహయము నర్జునుడుఁ బ్రయ్యలు వాపె, బిట్టుత్రుంచె,  
హమిమాడె, నాడిచేసె.

సందర్భానుకూలముగ నీతడు ప్రయోగించిన జాతీయము (Telugu idiom) తరువాత కవులుగాని పూర్వమున నన్నపాఠ్యుడు గాని ప్రయోగించిన ట్లగపడదు. కాని యాపదిబంధముల దిగి, శక్తి (force and vigour) యిప్పటి చున వ్యాపహారిక భావలో ఎలెనే గనబడు చుండును. కొన్నియు దాహరణములను మాత్రము మాపెదను :

“విప్రులం జుట్టల బెట్టుకొని సుఖమండదుమో”

“దీని నాగాదనుఁడా”

“ఈ త్రిప్ప శేటికి కమలవదన” — దొంక తిరుపడుమాటలని యిష్టము మన మందుము.

“కొంతు గొసరించుకయు లేక కూలఁదాఁచె”

“మీముక్కున నూర్పుగలుగ నొకమార్పునిచ్చే బడితిన్”

“ఆపదలకల్ల నోర్చెన దానికేమి”

“విచారము కోర్కికిఁగాని వానియే”

“ఇట్టి యపగాఢపు పాత్తు మనంగవచ్చునే”

“నన్ను నిట్లాలి గొనఁగనేల”

“అతల కైయుట లేదు నేనియన్”

“రాధేయుం దొక చీజీకిం గొనఁడు”

“సంచత్సరంబునుం జేరువ చేరువగడచె”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“తప్ప గ్రుంకతీతును నీకున్”

“కనికొలువు చేసికొని”

“అకాచక్రముల కొలఁదులు బారవెట్టంగ”

“నా నేర్పుపనుల వెంట నీకడ నిలువందలంచి”

“నేల నాలుగు చెఱఁగుల నృపులకొలుపులందు వర్తించితి”

“వీనికి మార్కొనఁజాలెడు దానికి”

“ఆఁడుఁ బుట్టువులతోడన నీవును బుట్టినావు”

“వలసన్న నుడిగడువాఁడుగాఁడు-మాయదైవము-నేనేమిచేయుదాన”

“ఆ లేమసాలసిన చాడ్కికి జుబ్బిన చూటగాదె”

“కొనిరమ్మా చూతముగాని నీ గమనవేగంబున్”

“పిడుగుపడినవానిం గొఱవింజూఁడిన తెఱంగున”

“ఏడుసాగరములు నిక్కడక్కడఁబెట్టి పలుఁచి

రొంపి మై నలఁదికొనఁగ”

“వెనుకకాగూడఁగ ముట్టిపట్టుకొని తన్నెన్ పల్కు లింకేటికిన్”

“అకటయాఁడుకూయు నాలకూయు లాఁతివారికై ననరయవలయు”

“వీఁడొకటి కాదవునా నెఱుంగంఁడు”

“నెయ్యంబు తియ్యంబు నెఱప నడచి”

“వన్యసత్వముల పాల్పడి చచ్చినచోటఁ బూరియున్ మొలవదె”

“నావలచి మన్నన యట్టిదకాదె”

“సారథి నారయచున్నవాఁ డెఱింగినపని నెప్పుఁగావలయు”

“బొమ్మ పొత్తికలకుండెందీ”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“పసుల దయ్యమెఱుంగు పడఁతులసంతోషమేల నాకు”

“ఎవ్వధిఁ జనిలేమి యనుచు”

“చెప్పఁదొడఁగితి నింకఁ గొఱఁత బెట్టుగనేల”

“వీచి మున్నీరు చే యీతనీచు”

“తగిన వారి చెవికిఁ జేఁదుగాఁగ”

“చిత్తములం దెఱినేయునట్టి తరమేమిరవ”

“తానట నన్నడికించువాఁడనీ”

“తనచేతికొలఁదిచూపి క్రిడి నెలఁగె,”

“కన్గిజేపిన మాత్రలోన”

“తొల్లింటి చూఱగలఁడ.”

“పనిఁదెస కౌంటేయుఁడు సొరఁడుగాని క్రొర్యంబునకున్”

“నీవరవాయించుక లేకపఱపవలయు రఱంబున్”

ఇక భాషావిషయమునఁ బరికింపఁగా నీతనికవితలో నిప్పుడర్థము మాఱిపోయిన పదజాలమెంతైనఁ గనఁబడును. ప్రయోగ వైఖరియందును బ్రాసీనతాగుణమును బయలుపెట్టు పందర్శము లనేకములు కలవు. ఇప్పు డంతగా వాడుకలో లేని ధాతువులు, క్లిష్టరూపములఁ జెందిన ధాతువులు ననేకములు గనఁబడును.

కూరు—“ఆశకూరిన మదితోన్”—కలుగు—పసికి జాలఁగూర్తు నేను’ = ప్రియపడు of కూరిమి etc. త. కూర్ = అధికమగు, పొందు. త. ఆశకూర్ న్నదు.

ఉడివోవు = తొలగిపోవు. “శక్తిని గడికండలు నేనీనఁ జూచి యప్పు డాతం డుడివోక.”—ఉడి + పోవు, ఉడుగు + పోవు—కాదు.



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇప్పుడు దీనినుండి 'ఉడుగు' అనునాతు వేర్పడినది. కన్నడ మన 'ఉడగు' అనియు కలదు. కావున 'ఉడుగు' అనుదానికి ప్రాచీన మూలరూపము "ఉడి"యైయుండును—ఉడి+అగు=ఉడగు స్వరసామ్యముచే (Vowel harmony) ఉడుగు, ఉడువు అయియుండును.

త్రైయు—త్రైస్సిన "కాంతల సంకులగతిఁ బ్రెస్సితొరగిన హారముల్" "త్రైవ్య" కూడఁ గలదు—"కంభరలు త్రైవ్యశలలు వసుంధరరాల్" దీనినుండి ఇప్పుడు 'త్రెగు' ధాతువుగా నేర్పడినది. క.త్రెగ.

ఎలయు—సిరియెలసి గూడల—దీనినుండి ఎలమి, మోదలగు రూపములు వచ్చియుండును.

తెలియు—బలంబాలు తెలిసిన = మేల్కొనిన. వాడుకలో నిప్పటికి నప్పటికి గల భేదమును గమనింపుడు.

విటుచు = ఓడించు—"హంతకారి విఠించినయట్టు లగ్గలిక విటుతు." తత్తైన్యమునెడ, విఠిగిపాటి భీష్మ మటువుసాచ్చె." 'తునుగు' అనునర్థ మిప్పటివలెనే యాకాలమున నున్నను, పాలువిఠిగిన వన్నట్లుగా, నేనలు విఠిగినవనుట యిప్పుడు ప్రసిద్ధముకాదు. 'విటు' అనునదే 'వేటు' రూపమునుకూడఁ బొందినది. విఠిగియే వేటుగుట.

వ్రేగు=భారము—వ్రేకన, వ్రేకము, వ్రేకదనము—అను రూపములుకూడఁ గలవు "వ్రేకదనము దోచునట్లు చరింతున్." "వ్రేగు పెద్దన నోడ వారికిఁ దరింపలేని భంగి"—భార. శాం. ౫ ఆ. ఇందలి యర్ధానుస్వారిము - 'వ్రేంగు' రూపమును నూచించుచున్నది. కన్నడమున ప్రోవుచేయుట, నొకదానిపై నొకటిపెట్టుట (to collect, to heap up) అనునర్థమున "బెరంచు" అను ధాతువుకలదు. బెరంచు—

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

జెరంగు-జెరంగు-జేరంగు-లకు సంబంధము కనబడుచున్నది. శబ్ద రత్నా-  
క్షరమున-జేరంగు-తపించు, అను దాని కిది మొదటిరూపముగాఁ జెలుపఁ  
బడినది. కాని తమిళ కన్నడములలో 'తపించు' అనునర్థము కలస  
జాతీయరూపములలో (cognate forms) రేఫ మెచ్చటను గానరాదు.  
'వెం' ధాతువు. కన్న-జెంకి=వేడిమి, నిప్పు; తమి-వెక్కె; మళ-వెచ్చు,  
వేడియగు; కన్న-బెచ్చగె, బెచ్చనె; బెచ్చనె, మాడు=వేడిచేయు, తె-  
వెచ్చన. తమి-వెయిల్=నూర్చునివేడిమి, ఆతపము. మళ-వెయిల్,  
కన్న-వెసిల్ వె-వెట్టు, వేడిమి. ఇన్ని రూపములలో నెచ్చట రేఫము  
లేకుండుటచే వేగు-వేరులకు సంబంధమును కూర్చి సంజేహింపఁబడి  
యున్నది. ఇక్కడ ప్రేక్షకదనము=ప్రచౌపది) గరువతనము. (dignified  
nature)

అఱు=క్షయించు, నశించు "ఉక్క-అ ధంజింతు" cf. పెంపఱు.  
తమిళ. అఱు=కోయు (to cut) అఱితి-అట్టిరి=అంతము (the end).  
ఇప్పుడిది 'గు' అంతమందు గ్రహించిన "అఱుగు" (=శీర్ణించు) ధాతువై  
వాడుకలో నున్నది. కాని 'అఱు' రూపమున సంతగాలేదు. కన్న  
"అఱువె" = శీర్ణించిపోవుట - (the state of being decayed or  
worn out.)

కిట్టు=సమీపించు. "మృగ నాధునైనను గిట్టిముట్టి." ఈ ధాతువు  
తమిళ, కన్నడ, మళయాళములం దీయర్థముననే కలదు. కన్న-కిట్టు-  
గిట్టు=to touch, to reach. తమి-కిడై; మళ-కిడే = to reach, to  
approach. కాని యిప్పుడు తెలుగులో సంతవాడుక లేదు. 'అది  
నాకు గిట్టదు" అన్నప్పు డీ ధాతువే ప్రయోగింపఁబడుచుండనేమో.

గొఱు=ఁజండు, సొందు. (శి. రత్నా.) "కఱపకత్తక్క రుచిత  
ప్రకారము శుభముం గొఱుపాతులు" ఇది ఇప్పుడువాడుకలో లేక

## ఆంధ్రభాషా కవితా విమర్శనము

హాయిసను, దీనిస్వరూపమే కావలయు కొఱమాట్లు, “కొఱగామి” అనుపదములలోను “కొఱకు” (= ప్రయోజనమునకు) అను చతుర్థివిధక్తి ప్రత్యయములలోను గానవచ్చుచున్నది.

మెఱయు = ప్రకాశించు - బయటపడు (శ. రత్నా.) “తామెఱసి బయలుపడఁ జెల్లుగవిచ్చులవిడి భోగింపక” ఇప్పుడు ‘మెఱుపు మెఱిసివది.’ ‘అవిష్టువు ‘మెఱిసి’ పోవుచున్నది. ‘నేను, మెఱిసితిని’ ‘తాను మెఱిసినాడు’ అను ప్రయోగములు విశేషములు. ‘మెఱు’ ధాతువు కన్నడముననుగలదు. “వెంటి తెఱవుల శేర్పుల్ మెఱయుచు” ఇట్లు సకర్మకముగ నిప్పుడు ప్రయోగమున లేదు.

పెలుకులు = విహ్వలించు - చలించు; “పెలుకుటి తాళంబీ మదిఁ దలఁచి.” ఇప్పుడు దివివాడుకలో నుండిపోయినది. ‘బెడఁకు’ అనురూప నఁ దరువాతి ప్రబంధములలో ‘చలించు’ అను నర్థమునఁ గానవచ్చు. కన్నడమున పెళ్ళర్ (= భయము, అస్థిమితి బెక్కు - మి అనియు, తమి - ‘పెళ్ళ’ (= fear, alarm) అంజు. = అనియు గలదు. ఈ ‘అంజు’ ధాతువుపూడ నిప్పుడు వాడుకలో లేదు. cf. “అంజెదవుగాక నను చెంతం జేరఁగనీక” - ఉత్తహరి.

ఈడంబోవు = వెనుదీయు. (శ. రత్నా.) “శార్దూలశుంఢాలాదు లతో నీడంబోక పెనంగి” తమి, కన్న - ఈడు - ఈడ్డు = కలియుట (coming together, join, equality) అని యర్థము కలదు, సమానముకాక - అతిక్రమించి యని యర్థము కానోవు. ఇది యిప్పుడు ప్రచారమున లేదు.

నెక్కొను - “నొల్లిపె నెక్కొను చూప్పి” నెల + కొను = నెక్కొను. cf. నిల్ + కొను = నిక్కొను, నిక్కు. cf. తమి - నిర్కుం - నిక్కొదు (నిక్కొను) నిల్లాను = నిలువదు.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దొరకొను—లభించు, యత్నించు, సిద్ధించు. (శ్లో. రత్నా. “పెరివారలు వను మెలగెడు, తెలుగుల దొరకొన్న వింత తెలుపుల. నేర్పుతో మెలియుచు” ఈ రెండుభాతువులు గూడ సీకాలమున సకర్మకముగనే గాని సకర్మకముగ ప్రయోగింపబడుటలేదు. కావున పై యర్థము లిచ్చట సరిపోవునట్లులేదు. తను తెలుగును తెలిసికొని నట్లయితే, “వానికొచ్చిన జ్ఞానమును లభింపజేసికొనినట్లయితే” అని యర్థము చెప్పుకొనవలసి యుండును. ఈ ‘దొరకొను’ నుండియే ఆకర్మకభాతువు ‘దొరకు’ (=లభించు) అనున దేర్పడిన ట్లున్నది. అలాగా దీనికి ప్రాచీనరూపము ‘దొరకొను’ గానోపును.

తగులు—“సంక్రందన సూతికిన్ దగిలి కన్గొనఁ జాలజె” = సక్తమై, ఆ సక్తితో. ఇష్టపడితాగుట అనియర్థము. అధునికకన్నడము నను—‘తగులు’ కలదు. ప్రాచీన కన్నడమున — తాగు = to touch తాంగు. ఇప్పుడు ‘తగులుకొనిపోయినాడు’ అను నప్పు డీయర్థము గాననగు.

తనుకు—“మథనాన్ని జ్వాలలు తనుకఁగ=జ్వలించఁగా. ఇది సందర్భానుసారముగ లక్షణార్థమైయుండు. ‘తాగుట’యే మూలార్థము— అంటుకొనఁగా అనుటయుక్తము. ఈ ‘తనుకు’ నుండియే ‘తాంగు’— ‘తాంగు’ ‘తాగు’ వచ్చియుండును.—కావున ‘తనుకు’ ‘తగులు’ లప ‘తాగు’ సంబంధమును గలుపుచున్నట్లున్నది.

ఏచు=నిజ్యంభించు “ఇందిరానందను నాజ్ఞదేచి భువనంబులఁ బ్రబుజె”—దీనికి మూలరూపము ‘ఏఱు’ (=ఎక్కు); తమి, ఏఱు = to rise; తెలుగున - ఎత్తు. ఏతామ, ఎక్కుట మొదలగు పదము లీభాతువు. నుండి యేర్పడి యుండును. “దాని కేసిపోవుచున్నాడు” “వానికేసి.

## ఆంధ్రభాషా రీతి కవితా విమర్శనము

చూడెను" అని వ్యవహారమునఁ గల 'ఏసి' అనునది 'ఏచి' యొక్క  
రూపాంతరమై యుండవలెను.

సుడియ—“కరుణలీ సుడియమి కడలక చెన్నొందు” తె-  
సుడి, సుడిరుండము. అను వాచిలో నీ ధాతువు కనఁబడుచున్నను,  
ఇప్పుడది నామకలో 'హు'—'చుట్టు' అనురూపమున నేయున్నది.  
కన్న—

చూడు—“కొఱవింజూడిన తెఱగున.” తమి—సుడు; కన్న—  
సుడు (= నా హే), 'చూడాయుక్కిఱు'—'వేడిగానున్న' చనుటకిప్పుడు  
తమిళమున వాడుకలో నున్నది. ఇది యీయన్ని భాషలలో మిగుల ప్రాచీ-  
నంబగు ధాతువులలో నొకటి. ఇటీవలికాలమున నిది తెలుగులో నంత  
వాడుకలో లేదు.

ఆప్పళించు = కన్న-అప్పళిసు=కొట్టుట - “బాహుప్పళించి”

పంజు— “పంజినకోపమున్ సమయభంగభయంబును నగ్గ-  
లించి” = అతిశయించు. ఈధాతు విటీవలికాలమున బొత్తిగా వ్యవ-  
హారమున నున్నట్లు లేదుగాని, కన్నడమున, పర్చు—పబ్బు—చాబ్బు  
( = వ్యాపించు - ) అను రూపములుగలదై యున్నది.

తఱుగు—“ నీమేను చెన్నుచటిగె” = తగ్గు. 'తఱుగు'లో  
నుండియే—'తగ్గు'—వచ్చినను ఇప్పుడర్థమునఁ వీనికి గొంతభేదముకలదు  
మూలధాతువు తిత్. తత్ + అగు = తఱుగు = ఖండించు,—తర్గు—  
తగ్గు—తిమ్మవ.

నచ్చి = నమ్మి - “మీలావునచ్చి”—“అమ్మా నినునమ్మి చాల  
విషమంబగు నివ్వనవాసము కొప్పికొంటి” అని 'నమ్మి' ప్రయోగము

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

కూడ సంజే కలదు. 'ఇది నాకు నచ్చినది' అనునప్పుడు: మాత్ర మీ భావపు ప్రయోగంబును చున్నది. కన్న-వచ్చు' విశ్వాసే. (=) భావపు ప్రోచితభావలోనే కలదు. అనునికభావలో నది 'వంబు' అను రూపమును బొందినది. తెలుగునను నందక—నమ్మికయను రూపము కలదు గదా.

భావించు = ఎంచు - తలంచు - (శ. గత్నా.) "హంచాలి రావించి గుడేష్టతృష్ట భావించుచు నిట్లనియె" మదిలో తృష్టను తలంచు కొనిన నిచ్చుట లాభమేమి? తనకు తృష్టకలిగినట్లుగా నెచుటి వారికి 'ముఖవికారాదులచే నగంబుచుచు'నని యర్థము చెప్పుకొనవలసి యున్నది.

“భరమన నీవోరెడునెడ

బరమవిషాదంబు నీవు బలిమి మెఱసియు

ధుకవృత్తి జయము గొనినం

బరితోమముఁ బొందు నన్ను భావించిమదికా”

న. ఊహించి.

“వలలుని దెస మాల్చిని చూ

డ్కుల తెఱఁగెదపొందు దెలిపెడుం గంటికె”

అని పలికినది.

విషాద సంతోమములు కలిగిన సమయమున ద్రౌపదిని “భావించి”—అమె ముఖవికారాదులను గుర్తించి, ఊహించి-మదిలో తర్కముచేసి-చూడ్కుల తెఱంగునుబట్టి యామె “యెదసొందు” హృద్ధ తాభిప్రాయమునుగనిపెట్టినదటనుదేష్ట. అనగానుదేష్టభావించినది— కనిపెట్టినది ద్రౌపది చూడ్కుల తెఱంగు. విదప నాయావికారలకు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

అములకుఁ గారణమును 'మదిసూహించినది.' దీనినిబట్టి 'భావించుట' బాహ్యవ్యాపారము, ఊహించుట—మదిలో జరుగు నాంతరంగికవ్యాపారముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. వెనుక ద్రౌపదిని రావించి సుదేష్టశ్శష్ట భావించుచుఁ బలికినది. అనఁగా తృప్తి కలిగినట్లు ముఖవికారాదులచే వ్యక్తము చేయుచునుండునుట. సంపర్కానుకూలముగా నీపదము సర్థము మాటుచున్నట్లున్నది. తిక్కనార్యుని భాషాప్రయోగ వైచిత్ర్యము, వానివలన భాష కెట్టి యపూర్వశక్తి కలుగుచున్నదో గమనింపఁబడి యున్నది.

అగ్గము—“అపదుకు నగ్గంబయ్యెన్”—అధీనమయ్యెను. ఇది యిటీవలికాలమున నంతగా వాడుకలో లేదు. కాని దీనినుండి యేర్పడిన 'అగ్గముపడు', 'అగ్గపడు', 'అగపడు'—అను ధాతువుమాత్రము—అధీనమైనది కంటఁబడునదే గావున, 'కనఁబడు' అనుసర్థమున నిత్యవ్యవహారములో నున్నది.

ఈఁగు=తొలఁదించు, నివర్తించు—“అండ్రకుభింగము నీఁగఁజాలువారు.” కన్నడమున నిది “నీగు” (=నశించు, పోగొట్టు) అనురూపముకలదై యున్నది. త.నీంగు cf.—నెగయు, నెగయు. నణిత్తు—అణిత్తు.

“ననునాఁగకు, క్రొవ్వరుగ దేని తలపడు”—అను సందర్భమున 'అగు' ధాతువువలెనే 'ఈఁగు' కూడాప్రాచీనకాలమున సకర్మముగాఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నది. “మెఱయు, కురియు” మొదలగునవిట్టివనే కమలీంకనుగలవు. cf. “లోచనదీప్తులడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి” (=అపి యాపి).

“మనంబుల వాంఛలకుఁదిగంగ నీకేపిధి నీఁగువాడ” ఇక్కడనిచ్చుననియే యర్థము గనఁబడుచున్నది. అది 'నీఁగు', ఇది 'ఈగు'నగునా?

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

తరమిడి=వరుసగా. “తరమిడి చంపింపజూచెనవు” కన్న-  
తరవిడిచు. ఈయర్థము, ఈపదముమాడ నిప్పుడు వాడుకలోనున్నట్లుగ  
పడదు. కాని ‘తరవాత’ ‘తర్వాత’ అనుపదము ‘తరమ’=క్రమము-అను  
సహజమునుండియే యేర్పడినట్లున్నది. cf. సన్నె-కుచూ. ‘తరకరంబ.’

మ్రోసిరి—“ఇట్లుని మ్రోసిరిజనులు పురమునందును భూమిన్”  
మ్రోయు-ధాతు విప్పుడు కలదు. ‘మ్రోగు’-మ్రోగు అయినది. ఇదియే  
ప్రాచీనరూపమైనట్లుగపడుచున్నది. తమిళ-ముఱంగు, కన్న-‘మొఱె’  
మొఱు-మొఱులు-మ్రోయు-మ్రోగు-(cf) పక్క-మొఱుకుబ్బ, ‘మొర’  
యాలకించుట. మొగవెట్టుట, అందియల మొఱపము-etc. ‘జనులు  
మ్రోయుట’ మాత్ర మిప్పుడు వాడుకలో లేదు.

తివురు = మ్రోగు-“దెసలు బీబులు వార తివురు చిందిములు.”  
దీనికి కోరు, యత్నించు’ మొదలగు నర్థము లనేకము లున్నవి కాని  
యిది యిప్పుడు వాడుకలోనే లేనట్లున్నది.

ఎద్దులు = వెంబడించు. ఎద్దులుఎద్దులుముగధరయమెసకమెసగ”-  
కన్న. తమి-‘ఎద్దులు,’ ఇది ప్రాచీనధాతువేగాని యిటీవల తెలుగులో  
బొత్తుగానంతరించినట్లున్నది.

త్రెక్కొను = త్రాగు-మింగు “నడుచుమెఱసి బడబాగ్ని దళం  
బై జలనిధిఁ ద్రెక్కొనియెడునోజం.” ఇదియు వాడుకలో నుండి  
తొలగినది.

ఉదిలగొను = పరిశీలించు (శి. రత్న) “ద్రౌపదీరూపమును  
నురిచగిలి తనచు హృదయమును మృగమత్తఱినుదిలగొనుచు.” “అట్లు  
మదిహాగ్నినుదిలగొని యగ్నిదేవుం డక్కాంతతో నిట్లయియె.” అగ్ని  
సంబంధము కలిగినపుడు పరిశీలించు ననునర్థము యుక్తముగనే గనఁ



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

బహు. కాని యీ ధాతు వికీర్ణలికాలమున వాడుకలో నుండి పోవుటచే దానిమూలార్థమును నిర్ధారణచేయుటయు గష్టమే. ఈ ధాతువుయొక్క మూలరూపమును నిర్ధారణచేయుటలో నితర ద్రావిడ భాషలు కొంత తోడ్పడివచ్చును. తమి. ఉదై = తన్నట (to kick) ఉదైత్తుక్కొండ్రు = తన్నుకొను. కన్నడమున 'ఒదై'—పాదప్రసారణ (to strike with the foot) (ఒదైదాడు-ఒద్దాడు = తన్నులాడు) ఆరియ ధాతువులు కలవు. 'స్మగమురిఁగిలి యుచెలగొను' అనుసంధ్యననుదిలకొనుటకు 'కొట్టుకొను, తన్నుకొను' అనునర్థమెయు క్తతరముగా గనఁబడుటచే, నిదియే దాని మూలార్థమనియు, పరితపించుననునది లాక్షణికార్థమనియుఁడలంపఁదగియున్నది. ఇట్లేతిక్కననాఁడువాడుకలో నుండి నిరువాత వాడుకలో నంతరించిన ధాతువులయొక్కయు రూపముల యొక్కయు, వాస్తవార్థమును నిర్ణయించుపట్ల నితర సహితీయ భాషారూపములు కొంతనిజకుఁ దోడ్పడుచుండు ననుటకు సందేహము లేదు.

కడగూడు—“కడగూడ దీని నీతని యొకలిపయిం చెట్టి కాల్పుటుచితం బరయన్” = వచ్చిపోవునట్లుగా లేదా—చెడిపోవునట్లు. క్షబ్ధరత్నాకరమున నీరూపము గ్రహింపఁబడలేదు గాని 'కడయ = నచ్చు, పడు—అనురూపము తెలుపఁబడినది. కన్నడమున కిడు = వినాశ (to be ruined) అను ధాతువు కలదు. తమిళమున 'కెడు' = పాడయిపోవు అనుధాతువు కలదు. త. కెడు 'కెట్టాకా' = పాడయిపోయినాడు. తాలవ్యాచ్చగు 'ఇ'కారసాహచర్యముచే 'కంఠ్యక కారము' తాలవ్య 'చ'కారముగా మారి తెలుఁగున 'చెడు' అను రూపకము కలిగినది. చెడునుండి—చెట్ట వచ్చినది. కిడు అను ప్రాచీన రూపము కూడఁ గలదు. ఇప్పుడు 'చెడిపోవు' అను రూపమేగాని

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

‘కడకూడు’ గాని ‘కడయు’ గాని వాడుకలో లేవు. మఱి యొక రూపము ‘కీడ్పడు’ అనుదానిని కూడ తిక్కన వాడినాడు “వేడియనఁ గీడ్పడియుండెనో కాక”

అలిగొను = అపహసించు—“అకటనైరంధ్ర నన్ను నిట్లాలిగొ నఁగగేల.”—ఇప్పుడిది వాడుకలోనున్నట్లు లేదు. సంస్కృత ధాతువు ‘పరిభవించు’ అనునది దీనిని వ్యవహారమునండి త్రోసివేసినది. కాని కన్నడమున ‘అలె’ పరిభావే (to slight, to disgrace) అనుధాతువు కలదు. ‘అలిగొన్’=అపహసించు, మోసగించు. కావున నిదియు ప్రాచీన ధాతువుగనే పరిగణింపఁదగియున్నది.

పుల్లగిల్లు = భయపడు (త. రత్న) “పుయిగోలు మోమున పుల్లగిల్లగ.” ఇచ్చట నీయర్థము కుదురదనుట స్పష్టమే. కీతిమలనఁ గలిగిన వికారము మోమున వ్యక్తమైనదనియూ? పుల్లనివిస్తువు దినినప్పుడు మోమెట్లు చిట్టించుమో అబ్బయ్యెనని యర్థము కానోవు.

ఈను— “మానితసంపదలీనుచుండు”— సంపదల నీచుట. మఱి యొకసంపర్కమున కీ ధాతువుప్రయోగింపఁబడుచున్నను ఇట్టి ప్రయోగ మిప్పుడు వాడుకలో లేదు. (తమి. “కీతిప్పు ఈచుంకెల్వుమున్ ఈనుం”= మోతుము ఇచ్చుచుకుభయనిచ్చును. ఈన్న్టాన్=తల్లి. తెలుగు కన్నడముల తిర్యక్ప్రసవమునకే ‘ఈను. తమిళమున నట్లుకాదు’)

ఈ మొదలగు ధాతువు లనేకము లిప్పటివాడుకలో లేక యితర ద్రావిడభాషలలోని ధాతువులతోఁ బోల్చఁదగి సజాతీయములైన (cognate forms) రూపములుగలిగి తిక్కనచే ప్రాచీనం బగు మూలార్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడి యాంధ్రభాషా చరిత్రమును బదచరిత్రమును దెలిసికొనుట కత్యంతసహాయమును జేయునట్లై యున్నవి.

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఇంకను విచిత్రములగు ప్రాచీన ప్రయోగములు మఱికొన్ని కలవు. క్రియారూపములలోను, కారకప్రయోగమున గూడ ననేక చిత్రములుగాన నగును.

మూదల=తార్కాణము. క్రియారూపమున 'మూదలించు= హెచ్చరించునను నర్థమువచ్చినది. మన్ + తల అనఁగా ముందుతల చూపునది. మార్గదర్శి అనునది మూలార్థము కావచ్చును.

వలను—“వంజలనైనను వలనేర్పడగ నొకభంగిఁ జేపగఁ జేసి పాడిగొనగ”=తగినవిధము. ఇప్పుడు 'ఆవలను' ఈలను—ఆవల, ఈవల. ప్రక్క=వలనకొనునది. మూలార్థమును గోలుపోయి పంచమివిభక్తి ప్రత్యయమై స్థిరపడినది.

విచారము—“ఈప్సిశకార్యము చేయఁగా విచారమృతమున్న” “అదియకావగచి”—పీనియర్థమునందలి మార్పు గనునింపఁదగినది.

పెల్లు—“దుర్దశలపెల్లునకు దురపెల్లుట”

వెంటను—“ఎమ్మెయిపని వెంటను”—వానివెంటఁబడిపోయెను. అని యందుముగాని, పనివెంటవెల్లి నాడని యిప్పుడనము.

బడిక—అనుదానికి 'వెకబడిక' అని 'వెంట' పదముతోఁ జేర్చుకుండ, వ్యస్తప్రయోగ మిప్పటికాలమున లేదు. కాని తిక్కన ప్రయోగమున “చనియెంగేకయ సుతానుచారికలబడిక” అనికలదు.

చూఱ—“తొల్లింటి చూఱగలదె.” “చూఱగొను” ధాతువులో తప్ప 'చూఱ' కిప్పుడువ్యస్తప్రయోగము లేదు. తమి చూఱాయాడు= కొల్లగొను.

కలిమి—“కాంతాదులతోడి పొందుకలిమి భటునకుకొ”= పొందుగలిగియుండుట. ఇప్పుడు కలిమిలక్షణార్థమును 'సంపద' యందు

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దేగాని, ధాత్యర్థమున నాడుకలేదు. ఇట్టిదే “కోపరసంబుజేర్మిచె రిచెన్” .

గోనెక్కు—“దీని నీవుగోనెక్కుగఁ జేసి” = మాటు, దోషము—  
గోసు—ఘోష శబ్దభవమై యుండును. ‘గోనెక్కు’ అనుపదబంధము నెం  
తశక్తివంతముగ (effectively) తిక్కనప్రయోగించినాఁడో చూడుఁడు.

చెట్టచట్ట—‘నన్నునతఁడు చెట్టపట్టినన్ ద్రోచి వెసంజన్న  
వెనుకొనుటయు”, ఇక్కడ మూలార్థమునఁ బ్రయోగింపఁ బడినది.  
ఇప్పుడు చేపట్టు—వివాహము అనునర్థమున యాధిఁజేందినది.

మై—“రెండుమైల నడతము” = రీతులుగా

మైమై—“సింహబలుఁడు నిన్ను పరిభవించి మైమైతోన యు  
నికిం జేసి” —“మైమై పోరి యుగ్రాకృతిన్” అనాయాసముగా—త.  
మెన్మై = మెల్ల మెల్ల గా—యర్ధవము (తో)

కొలఁది—“లోకుల చిత్తమునకు వ్రేగగు కొలఁదిమనసు” —  
(= రీతిగా) - ఈయర్థమున నిప్పుడు నాడుకలేదు. (చేసినకొలది—  
లేదా—నా శక్తికొలది—అనియంపుము)

మెయివడి = సమ్మతి—“మెయివడి చూపుగా”

వలపు = కోరిక - మూలార్థము. “రిపుంబరిమార్పంగా వచ్చునేన్ని  
యట్టిద నావలపు” cf. చేయవలయు—ధాతువు—‘ఓల్’ cf. చేయనొల్ల.  
తమి. కన్న. మళ. ఒల్, ఒల్లు.

ఓలము = చుటుగు—“ఓలము బయలు పొక్కటిగా” దీనినుండి  
‘ఓల మాసగొనియె’ అను క్రియాయాప మేర్పడినది.

ఒంటికి—“ఏచిచలంబున నొంటికిఁజూచిన” = వేటువిధముగా?

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

ఉద్దచిడి—ఉద్ద=మిక్కిలి అనన్యముగల యుపసర్గ — కాని  
 క. రత్న. న దేశ్యమనియే చెప్పబడినది. “ఉద్దచిడిన పసుల సూచ  
 ముట్టుగఁదెత్తు” = “మిక్కిలి విడిపోయిన” cf. నన్నె. కుమా. ఉద్దపరి.

తరము—“తరమెఱిగి” — “మేల్ తరములు”

“ఎందు లేకునికివలన—(లేకుండుటవలన)

“విచ్చి జనినమస్త దేశంబులుం శ్రుంగురి”=విడిపోయి. ఇప్పుడు  
 విచ్చి=విప్పి-విడిదీసి.

చాలుట—కార్యంబే చందంబునఁ దెలుగగునాచాలుట కోర్వ  
 వలయు. తమ—చాలు; క-సాలు=to be sufficient

కుఱున—“నాపలుకులు గుఱుననేయక”

అటె—“జయలక్ష్మిం జేకొనునటె”

రూపు—గుఱుములను రూపుగా నరయుట.

పొందు—వారు తమతమ పొందుపట్ల కేగిరి

లేఱు—“గోమనమైగండ క్రొవ్వుదేఱనేర్తు” = క్రొవ్వుపైకి  
 గనబడునట్లుగాఁ జేయ

లేజము—“ఎంత లేజమైనవాని బుద్ధిగలుగు వారొల్లరు”

కలుమా—“కాంతారంబున తఱివిపోవు సమయంబున” = త్వరి  
 తపడు—ఈ యర్థమిప్పుడు వాడుకలో నున్నట్లగపడదు — ఇప్పుడు  
 “తఱివికొను పోవుట”యని కలుదు.

మొఱపము=స్వని “అందియల మొఱపంబున కరుగుదెంచి”  
 ధాతువు-మోగు-త-మొఱపాలు?

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“మూడమంచు”, “అర్జునుడు గవియించిన యంప మూడమంచు చిత్రముగఁ గప్పిన” — తమి. మూడ = మూయ. మూసుకొని వచ్చిన మంచు — మూడమంచు.

ఓజలు మెఱయు — భీముడ నేక విధముల నోజలు మెఱయుచు

హాఠిడిల్లు — “ఇట్టి పనికి నూతిడిల్లి తోడుకొనగ నిచట నీడగు చుట్టంబుఁదడవి పడయువాడనొక్కొ.” = ఉపశమించు!

“బిట్టేసిన వసునిచే ధృతివాసిన సింహబలుఁడు.” చే = తృప్తి యార్థము ‘మూలముగా’ ననియో?

“ఇప్పు దానియొడ కేగుదేవలయుటే పని నేయఁగ బూని”

“దీనిపై నెయ్యముకల్మి యే కొలది నీమదికింతయు నాకుఁ జెప్పుమా” — మక్తీప్రయోగ విశేషము గమనింపఁ దగినది = నీమనస్సు నకు దీనిపై న్నేరముండుట?

“ప్రియము చూడ్కిమునుఁగువడఁ దమసంభావించు నెడ”

దెస = దురవస్థ = అవస్థ — “తననీచపుదెస యొరు లెఱుంగక యుండె” ఇప్పుడు ‘విక్రూ’ ‘వైపు’ అనియే యర్థము.

బి — కలిమికి నొప్పుగు నీగియు బలిమికి దొడవైనయట్టి బల గమునై.” = బలగము కలవాడై యను నర్థమున.

“మత్స్యసతిమును దనయలుకఱోనివాడ కాదలంచి”

“పలుకంగఁ జాలఁడయ్యెడునకటా”

“శౌర్యవైభవ ప్రాభవశౌచములకు నొరులకైనఁ గైవారమై యుల్లసిల్లు”

“తనవర్తనమువిన్న మునిజనంబులకైననలవరించుకొనగవలయువాడు”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“రి త్తకు రి త్తచెలగినవ్వు”

“తమయన్నకు నగ్నియిచ్చువారై”

“వారేమనిరేని చుఱియుం దగ నాడి”

“నీమాటలకు నేమిగులంగా వెఱుకుఁబోదు మీదెట్లుండెన్”

“మనకు మార్కొ ను నట్టి కొలఁదికాదు”

బాసట లేరయెవ్వరున్”

“తనతన వాషానము లాయుధము లెల్ల జనంబులు ననువు నేసికొనుడు”

“ఇవి నీతెగకొలఁదివి.”

“పొండునందనులయన్న యిమ్మెయిఁగానవేడి”. తమి-వేండుం.

“బలమెల్లన్ వెఱరెండురూపాయలుగఁ జొచ్చి”

“నాలువుగఁ బోయి”

“భయరసము వఱుపెట్టునఁ బగఱువాఱ”

“పెద్దదొరలు చీరలొలు - బిల్లి”

“పతియెఱుఁగఁడొక్కో జనులు నిజమునేయునుకే”

“దుఃఖములకు నగపడకుండ”

“క్షీచకుఁ బరిమార్చుటకిపుడు గడవఁబడియెనే”

## కారకవి శేషములు

“ఇంతకు నేర్చునీకు”

“నినుంగొని యాడుచేతఁ దానెంతయుఁబెద్ద”

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

“తద్వృత్తమునకు నన్నేలుము.

“యక్షునిచే నగపడ్డవీని ప్రాణంబులు.

“విసరి నేలతోవ్రేసి వీపునమండివెట్టిన”

“కీచకునిదెస నన్నొకకీడు తెరపు సారయకుండగావుము”

“కీచకుమరాచగణంబు నాకుబ్రకటించి”

“ఇట్లు లొక మూర్ఖునిచేఁ దుడిచోయి కోలుపోయిన యభిమానము”

“పృథానుతుల దిక్కునఁ దద్దయుభీతుఁడై”

“వారికిఁ విలాపమునే పె”

“తలపోతగలిగి యమ్మెలతవచ్చుటకుఁ దానొందు వింతలు పుట్టఁ  
కుండునొక్కొ”

“గంధర్వులచే పడి మృతినొందె”

“నైరంధ్రి కపాయము వొందనని యూహించి”

“వారికినుతింపగ నేల నిస్సర్వవృత్తముల్”

“మాకుంజూడ పాండవులు సాడవడంగి లేకపోయిరి.

“నాతోడి ప్రేముడింగడు నాతురయై”

“ఏమనివినియెదనో నీచేననుడు.”

“వారలకు పగవలదు.”

“ఆతని నెవ్వరికేనియుం బొగడవలయు.”

“పాపమున గురులకు మార్కొనియెదము”

ఇట్లు తిక్కనార్యుని యాంధ్రభాషా జాతీయప్రయోగ చమత్కారము లపారములై నెలయుచున్నవి. ఆతనిభాషాశక్తి, ప్రయోగ



## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

చమత్కృతి, జాతీయవైఖరి, పదసంగ్రహణ నైపుణి, యనన్యసామాన్యములు. అప్పటి తిక్కనార్యుని భావమును, ఇప్పటిభావమును విశేషవ్యత్యాస మగపడుచున్నది. ధాతు, పద, కారక, క్రియాపద, జాతీయప్రయోగ విషయమున నెంతేని భేదముకలదు. అతని కాలము నందలి యాంధ్రభాషా స్వరూపస్థితిని గనుకొని; అది కాలక్రమమున నెట్టిమార్పులకులొనై ప్రస్తుతస్థితికివచ్చినది, అప్పటి యాతని భావయోంతవత్సకంతరించినదియు దెలిసికొనుటకుగా నాతని భారతమంఠలిదేశీయ పదముల పట్టికలను తయారుచేయు టెంతయు నావశ్యకమై గన్పడుచున్నది. వీనిని తరువాతి భావతోడను, పూర్వకవుల యొక్కయు శాసనములయు భావతోడను బోల్చినచో నాంధ్రభాషాచరిత్రమును గొంతవత్సక దెలిసికొనుట కవకాశమేర్పడగలదు.

ఉపసంహారము

ఇట్లు సమాజంబై, సలక్షణంబై, శక్తివంతంబై, జాతీయయుక్తంబై, దేశీయబహుళంబగు నాంధ్రభాషలో, భవ్యకవితామేళుండు, విజ్ఞాన సంపద్విఖ్యాతుఁడు, సంయమిప్రకర సంభాష్యానుభావుండునగు కృష్ణదేవరాయఁడు డర్దిలోకహితనిష్ఠుఁడై రచించిన లేఖ్యంబగు నీ యాత్మాయమునందలి యర్థమును బ్రబంధమండలిగా రచించియాంధ్రావళికి మోదముం గూర్చునెంచిన తిక్కనార్యుఁడు “హృదయాహ్లాది, చతుర్థ, మూర్జితకథోపేతంబు నా నారసాభ్యుదయోల్లాసి” యగు నీవిరాటపర్వమును రచించు సందర్భమున, సఁస్కృత మూలమునందలియర్థమును కావ్యకళాదృష్టితోఁ జూచి యందలి విషయముల యాచిత్యానౌచిత్యములను, గుణదోషములను బరిశీలించి మూలమునందలియే విషయమెచ్చట నుపయోగించుకొననగునో దానినొప్ప నుపయోగింపుకొనుచు, సందర్భానుకూలముగఁ రసమును బోషించుచు, పాత్రలశీలమును వ్యక్తీకరించుచు, సంభాషణలను బెంచుచు, కథాంశములను

## ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

దాగుమారుచేయుచు, కావ్యకళా సౌందర్యమునకుఁ దోడ్పడని సంస్కృతములను విడనాడుచు, వద్దానిఁ బోషించుచు కనువగు షర్ణనలను-అనఁగా ప్రకృతి షర్ణనలను, శీలపోషక షర్ణనలను, భావచ్ఛాయపూర్వక షర్ణనలను మనోస్ఫూర్తి ప్రకాశక — ప్రస్ఫోగక — షర్ణనలను, స్వీయజీవీయాచార షర్ణనలను సందర్శనుమూలముగ స్వయముగరచించి చేర్చుచు దనభాషాంతరీ కృతగ్రంథము నత్యంత రసోద్బోధకంపై కావ్యకళకాదర్శభూతంబై స్వతంత్రంబగు నుత్తమ ధ్యనికావ్యముగనొనర్చిభన్యుడైనాడు. ఆంధ్రావళి కత్యంతమోదముం గూర్చినాడు. భక్తకోటికి సరణీయుడైనాడు. తాననుభవించినకవిత్వశత్రు నిరతిశయానుభావానందమును దనదేశీయులకుఁ గూడ చవిగొలిపినాడు. ఇంక ఉద్యోగాదులగు తక్కిన పదునాల్గింటిలోఁ గూడ నాంధ్రావళి యీమహనీయుని కావ్యశిల్పమహత్వము నారసి యత్యంతమోద భరితులై కావ్యరసాంబుధి నద్వైతానందాంబుధి నొలూడుదురు గాత !!!

